Digitales Brandenburg

hosted by Universitätsbibliothek Potsdam

Sifre Ḳodesh

ʿim targumim u-veʾurim mi-meḥabrim shonim

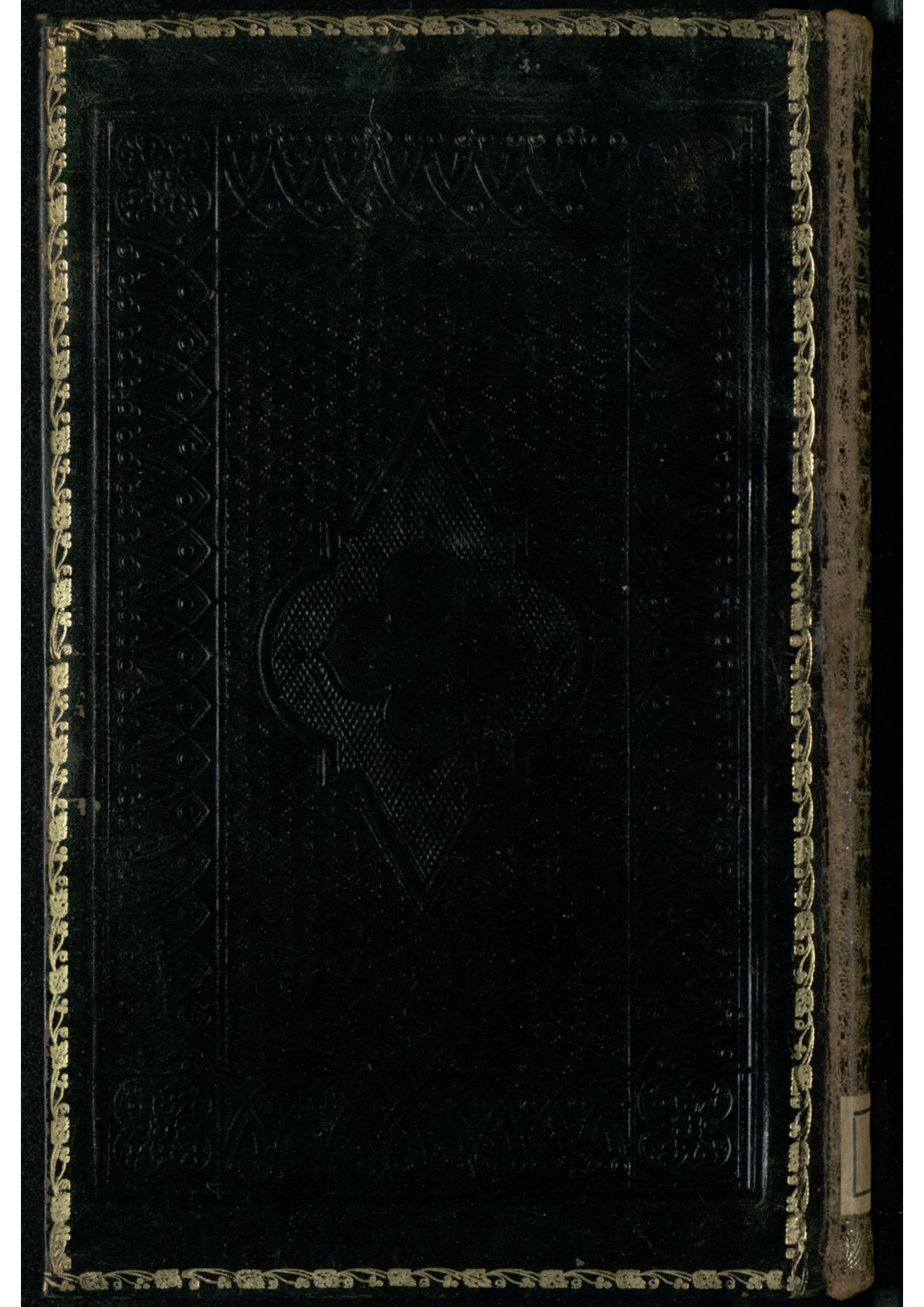
Sefer Yehoshuʿa

Landau, Moses I. Landau, Moses I.

Prag, 597 [1836 oder 1837]

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9056

Visual Library

MUSEUM REGNI BOHEMIAE

Bibliotheca
D^ORIS JOSEPHI ŽALUD
LIT C* IV/1
N° 1723

ספרי קדש

עם

תרגומים ובאורים

ממחברים שונים

אבני נזר מחנוססות בהדר החבניח וביקר החכניח

הוציאם לאור

משה הלוי לנדא

עד הוא בינותינו כי ו"י האלהים (יהושע כ"ב ל"ד).

Prag 1837.

Druck und Verlag des M. J. Landau.

KNIHOVNA NÁRODNÍHO MUSEA V PRAZE

UNIVERSITÄT POTSDAM
Universitätsbibliothek
1580

ספר יהושע

מתורגם מאת משה הלוי לנדא

ומבואר

מאת החכם המדקדק

מו"ה וואלף מאיר

מורה לשון עברי בבית חנוך הנאַרמאַלי אשר בפראג

ונלוה אליו

פירוש רש"י והעתקת כל מלות בלע"ז.

שנת ת"ק"צ"ז לפ"ק.

JOSUA.

פראג.
דרוק אונד פֿערלאַג דעס משה הלוי לנדא.

KNIHOVNA NÁRODNÍHO MUSEA V PRAZE.

מבוא

לספר יהושע.

הספר הזה הכי נכבד הוא תכל ספרי הקודש (זולת תורת אלהים חיים), הן מצד הספורים הכוללים בו, והן מצד האיש הקדוש אשר נקרא שמו עליו. מפאת ספוריו, יען בו יספר כי בנע י"י אמרותיו, הקים שבועתו לאברהם ליצחק וליעקב להביא את זרעם להארץ אשר דבר להם; נתן להם נחלת גוים וישראל היתה לעם, תחת עד עתה אבותיהם הלכו מגוי אל גוי וממלכה אל עם אחר במתי מספר, רעה נתן ואנשי מקנה; ואם גם במצרים פרו ורבו ויעצמו מאד, אך עבדים היו לפרעה, ויאנחו תחת סבלות מצרים ובגויים לא יתחשבו, אין איש ואין מושיע למו, אין לוחם לחם ואין יושב על מדין. אף גם כהסיר י"י עול מצרים מעל שכמם, ויד רמה יגאלו מאדמת חם, משה כאמן בית י"י בראשם, שופטים ושוטרים הוקם להם, גם שרי מאות ושרי אלפים; בכל זאת לא באו לכלל תקון מדיני, רק היו כגדוד יגוד אשר לו שרי הצבא גם חוקים ומשפטים ישרים, ואולם עוד לא הגיעו לתעודת ממלכה נכונה; כי זאת בל תחכן כי אם לגוי שוכן על ארץ כושבת בנחלת שדה וכרמים. אכן עתה, כאשר באו אל הנחלה ואל המנוחה, אחרי אשר נלחמו מלחמות גדולות ונוראות, השמידו את האמורי אשר כגובה ארזים גבהו, וירשו ארץ טובה ומבורכת; עתה נהיו לעם, אשר הולך וגדול בין הגוים אשר להם נתנה הארץ ואשר מעולם אנשי שם. ולזה: אם גם קורות בני **ישראל** מקורם בספר תורת משה, הן ספורי **עם ישראל** יתחילו בספר יהושע. גם מפאת האיש אשר יקרא הספר בשמו

מבוא

והוא מחברו[א]) וכל מודותיו בו נאמרים; גם מפאת הזאת להספר הזה יתר שאת מכל שאר ספרי הנביאים הראשונים והאחרונים, ואך מעט יפסר מערך התורה אשר הוא נלמד מליו; כי בכל הנביאים והשופטים שעמדו להם לבני ישראל, מימות משה עד אשר חדל חזון, לא קם כמוהו, כי הנביאים יתאלקו לשתי כתות.

הכת האחת, המה אשר הקימם י"י אך לנביא ומורה עם, להראותם את הדרך אשר ילכו בה ולהוכיחם על פניהם עת הפרו ברית י"י ובתורתו מאנו ללכת, גם הגידו מותות לאחור להודיעם את אשר יקרה אותם באחרית הימים, כפי אשר הסיר י"י מסך העתידות לפניהם והראם קורות ימים יולדו; אולם האנשים האלה אין כוחם אלא בפיהם, לא הלכו בגדולות לעשות מלחמות, וזרועם לא הושיעה למו. ויען לא היו מנהיגי עם ואף לא לחמו מלחמות י"י, לכן לא היתה מחוקק כלל לתת אותות ומופתים בארץ; ואם גם לפעמים הפליאו לעשות הפלא ופלא באליהו ואליש שללו את הירדן והחיו מתים וכדומה, זה היה רק כי נעתר י"י אל תפלתם ומלא את משאלותם, על דרך: רצון ירא יעשה; אולם לא מצאנו כלל כי י"י נתן אותם לעשות נפלאות כאלה, יען אין מגמת הנביא אשר רק ברוח פיו יסר גוים ויוכיח לאומים לברוח חרשות ולשנות דרכי הטבע.

והנה הנביא המה השופטים והמלכים כי גם המה נכללים בכלל נביאים ראשונים[ב]), והם ימידי סגולה אשר קראם י"י להושיע את עמו מיד צר ולהכניע אויביהם מפניהם, (ולהם אחז י"י את זרוע קדשו לפעמים לעשות עמהם נפלאות למעלה מדרך הטבע לתת עוז למתי מספר על עם רב ועצום) אף לאחוז ידם במשפט לעלות בקהל י"י על פי התורה ודתי המדינה כברק וגדעון שמשון ויפתח.

והנה מכת הזאת יש מהם אשר לא דבר י"י לא להם ולא עליהם, אך רוח י"י כוססה בם, רוח עלה וגבורה, לקם להלחיצו עוז לנפש ולבא בקצה להוריד באף עמים ולדכא תחת רגליו רשעי ארץ המליכים לישראל, כאהוד, יפתח ודומיהם

א) ואם גם לא כל הכתוב בו מידי יהושע יצאו, רובו ככלו.

ב) ונדבר עוד מזה בהקדמה הכוללת לי"ה.

ודומיהם, או לאלות אותם רוח חכמה ודעת לעשות משפט עמם, כאהליאב ואלון וכל השופטים המזכירים בשופטים י"ב מן פסוק ח' עד סוף הפרשה; כי לא נזכר שעשו שום מלחמה או שהושיעו את ישראל, אך נאמר שהם שפטו את ישראל; ויש שדבר י"י עליו אך לא עם דברתו אליו, כמו שמשון שנגלה מלאך י"י אל אמותיו ואליו לא דבר, וכן ברק היה רק דבר י"י אל דבורה; ויש אשר אליהם דבר י"י מלחמת שתי השבטות שזכרנו, אם להרהיב עוז בנפשם לעשות חיל במלחמה כגדעון וכדומה, או לפעול משפט וצדקה בארץ כשלמה אשר נראה אליו ה' פעמים בגבעון.

אולם כל השופטים והמלכים האלה אשר השפיע י"י מרוחו עליהם, אם גם היו מכלל נביאים, בכל זאת לא חזכו מנפוצי העתידות ולא גלו חדשות טרם תבחנה. גם שמואל הרואה נאמן לנביאי י"י, לא עם מבטו למרחוק, וכל אשר נבא, בימיו יצא; ואם גם ספר תהלים לדעת חז"ל יגיד קורות ימים יולדו עד דור אחרון, הן אין זה בכלל נבואה, כי הספר הזה ברוח הקודש נאמר א). אכן במשה בחיר י"י התאחדו שתי המעלות האלה, גדולת השופט וגבורתו, אף רוממות הנביא וקדושתו יחדיו; הוא כהל שבטי ישורון ע"פ י"י ועשה אותות ומופתים לעיני כל ישראל, כאשר לא היו מני הושם אדם עלי תבל ובל יהיו עוד כל ימי השמים על הארץ; אף חזה במחזה שדי כל השבטות תחתיהן יתהפכו קורות בני ישראל עד יסובון לבוקרון מסיבי התקוה; אין דבר נעלם ממנו ואין נסתר מנגד עיניו, כמו שאמרו חז"ל: הראה הק"בה למשה דור ודור, דורשיו ומניגיו (ועיין בפירוש הרמב"ן על פרשת האזינו). והראיה הגדולה כי ביעודי הטובות והרעות אך נשמת שדי הביאהו ורוח י"י דבר בו, ולא בחכמת אדם ומדע בשר השכילם הוא אמרו: אף בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים (ויקרא כ"ו מ"ד), כי הנבואה בזאת קלה יד שכל אנוש מהשיג, ונהפך הוא, כי כל יודעי העתים יתפלאו על קיום הנבואה הזאת ויודו כי אין כעם ישראל גוי אחד בארץ אשר זה אלפים שנה יהיו בלא מושבם מפוזר ומפורד בין העמים, ובכל זוק העתים ובכל התלאות אשר מצאתם לא שבו את דתם, ימים יעבורו שנים יחלופו, ועיקרי אמונתם עוד בריח אולם כימי הולדם. ועוד הוכחה מכרחת, כי דברי משה מפי עליון יצא יצאו, ביעודו.

א) כאשר נבאר כל זה בהקדמה הכוללת בעז"ה.

ביעודו: והושיבך י"י מלכים בחניות (דברים כ"ח ס"ח) וכן היה בחמת; ואיך ידע זאת משה אם לא רוח י"י דבר בו ומלאו על לשונו.

עוד היתה נבואת משה רביבו ע"ה מובדלת מנבואת שאר הנביאים, גם בחיבות, גם בכמות, ביתרון גדול; כי בחיבות כבר בארנו הכתוב בחמרו: אם יהיה נביאכם י"י במראה אליו אתודע וגו' לא כן עבדי משה פה אל פה אדבר בו וגו' (במדבר י"ב ז' ח'), וכן כתוב: ודבר י"י אל משה פנים אל פנים (שמות ל"ג י"א); ובכמות כי כל הנביאים לא התנבאו אך בעתים ידועים, כנוח עליהם הרוח, אולם נשאר הרוח היו כאחד האדם, ולא היו מורחקים מטעות ושגיאה; והעד הנאמן כי כתן הנביא הגיד לדוד כאשר נקש המלך לבנות בית לי"י: כל אשר בלבבך לך עשה כי י"י עמך, ובאותו הלילה בא אליו הציווי מאת האלהים לאמר לדוד: לא אתה תבנה לי הבית לשבת (שמואל ב' ז', ד"ה א' י"ז ד'); וכן אליעזר אשר נחה עליו רוח אליהו פי שנים, אמר: וי"י העלים ממני ולא הגיד לי (מלכים ב' ד' כ"ז). לא כן משה נאמן בית י"י, הוא התלוכן בגלל שדי, כאשר י"י חופף עליו כל היום, ואור שפע אלוה האיר מול פניו בכל עת ועונה א).

והנה אין לספק כי גם ליהושע היה יתר שאת מכל השופטים והנביאים אשר קמו אחריו בכל הדרכים אשר זכרנו; ואם גם לא הגיע למדרגת איש האלהים הן היה קדוש אליה עד מאוד. כי אם לכת, אמין הוא להרוג מלכים אדירים ולהוריש עמים כבירים, הרבה לותות ומופתים עד כי נאמר לא היה כהיום הזה לפניו ולאחריו (יהושע י' י"ד). גם בנבואה לא מלאו בכל הנביאים אחריו אשר יתמיד עליהם שפע אלוה מאין הפוגות כמוהו; כי כמעט בכל מדרך כף רגלו קול אלהים מדבר אליו, להורותו המעשה אשר יעשה, ולא היה צריך לשאול באורים ותומים, אך טרם קרא וי"י יענהו; ולכן אין להסתפק כי גם יהושע היה נופה ומביט ברוח קדשו עד סוף כל הדורות, ואם גם לא נצח על לאומות פרטיות, אך

אמר

א) ועיין בהרמב"ם בהקדמתו לספר המורה בד"ה ולא תתשוב שהשגחות העלומות וכו' ובפירוש התנחומא אשר יצא לאור עם תקונים מאת ידידי החכם הכולל מהר"ם לאנדויח כי דבריהם יחד בתשובתי זהב במשכיות כסף.

אחר בכלל על דרך תנאי (פרשה כ"ג, כ"ד) כי אם ישמרו בני ישראל דרך י"י, וטוב להם כל הימים, ואם ישובו מאחריו, יצליכם מעל אדמתם וילכו מדחי אל דחי, הלא גם זה הלך בעקבות משה רבו.

ואחרי אשר הראיתי מין ערך הספר הזה הן מצד ספוריו והן מפאת הלשון הנכתב אשר בשמו יקרא, ראיתי להגיע שתי בחינות, האחת **תולדות יהושע**, תכונת נפשו ומזגו כפי הנראה לנו מפעולותיו; והשנית לחקור **אם כל הדברים הנאמרים בספר יהושע מפיו יצא יצאו אם לא?**

א

תולדות יהושע בן נון

תכונת נפשו ומזגו.

הנה ימי שני חיי יהושע הודיענו הכתוב באמרו: וימת יהושע בן נון בן מאה ועשר שנים (יהושע כ"ד כ"ט); לולם בחיזה שנה לבריאה נולד, על זה נפלה מחלוקת בין החכמים האחרונים. כי הראב"ע כתב על פסוק ומשרתו יהושע בן נון נער (שמות ל"ג י"א): היה בן כ"ו וקראו נער; ולפ"ז נולד יהושע ג' שנ"ב, כי יציאת מצרים היתה ג' תמ"ח, וכן דעת רבינו שמעון בן למך דורשן כי הם החזיקו בקבלת חז"ל כי שבע שנים כבשה ושבע חלקה, וסברו כי מיד אחר שחלק לבני ישראל את הארץ נחסף אל עמיו; ואם כן אם היה יהושע בשנה הראשונה ליציאת מצרים בשעה העגל בן כ"ו שנים ותשוב תרבעים שנה במדבר א), ותוסיף עוד י"ד שנה שכבשו וחלקו,

יעלה

א) אם גם בשנה השניה נשלמו המרגלים, נכר אמרנו כי לדעת המפרשים לא עמדו ישראל במדבר אחר שלוח המרגלים כי אם ל"ט שנים, ועיין מה שכתבנו יהושע י"ד י'.

מבוא

יעלה המספר למאה ועשר. אך לדעת סדר עולם, שלשלת הקבלה וסדר הדורות כולל יהושע ד'ת"ו ומת בשנת תקי"ו; כי לדעתם שפט יהושע גם אחר היבוסה והיושבה עוד י"ד שנים (ובכלל כ"ח). ואם יאחל השואל אם כדעתם כן הוא, אם כן היה יהושע זקן מכלב כי כלב היה בן ארבעים שנה בשלחו משה, ומדוע לא הם יהושע את העם ויהם כלב, הלא יהושע היה נכבד בעיני העם, כי הוא נלחם את מלחמתם עם עמלק? על זאת כתיב: יען יהושע ידע כי בני ישראל לא יאמינו לו ולא ישמעו בקולו, בחשבם, כי אך רוח משה ידבר בו; לכן עזר במלין לא יועילו, עד אשר ראה כי משה ואהרן נפלו על פניהם, לא יוכל להתאפק וידבר גם הוא אל העם.

אולם בחמת אין לבדר כלל מן הכתוב שנת העולם בה נולד יהושע; כי כבר מלתנו אמורה (יהושע י"ד י'), כי אם נאמין שרק שבע שנים כבשו ושבע חלקו הוא רק קבלת אבותינו בידינו ואין להכריע מן הפסוקים א). גם רש"י ז"ל כתב (בשופטים י"ח כ"ו) וז"ל: שנינו בסדר עולם יהושע פרנס את ישראל עשרים ושמנה שנה ואין לי מקרא ממי ללמד עכ"ל; ולכן מה לי להכביד מלין בעניין ידעתי כל אבות עד תכליתו, ובכל עמל אנוש יגיעת בשר ולהג הרבה כל תנמיך לנו אמת מוכרחת; ולזה אמרתי בלבי ליקח מן החקירה הזאת, כי אם גם מן הרחוי לסופר תולדות אדם לחקור אחר יום לידתו מרחם אמו ויום שובו אל אדמתו, בכל זאת אין זה עיקר הדרישה לדעת יום הולדו ויום מותו; כי מה יוסיף ומה יתן זאת? אולם זאת ישים הסופר על לבו, לחקור את עתותיו ותולדותיו, ולראות בעין בקורת מה פעל ועשה הלזה כל ימי היותו על אדמתו. ובכן מבואי את לבי אל תכונת נפש יהושע, מזגו ומעלין הגולמי', ואומר:

התכונה הגופנית בנפשו ושולטת ברוחו ותגבירה למעלה מכל שאר מדותיו, היתה אמונת הלב ורוח גבורה; כי כאשר בא עמלק וילחם בישראל ברפידים (שמות י"ז ח'), אמר משה אל יהושע: בחר לנו אנשים ולחם עם עמלק, והנה לא ראה משה להביא את כל העם במלחמה, כי נקל הוא לנוס במתי מספר אנשים נבחרים, גבורי כח, נאזרו בגבורה, מהמון רב רכי לבב אשר ימוסו לקול עלה נדף וימסו את

א) אולם דע אמה שהביאו קצת ראיה כי משך הזמן שבנם היה יותר מז'שנים מפסוק ימים רבים וגו' (יהושע י"ח י'ח) אין זה בכורח נגד, כי נן מצינו במלכים ב' (ג' י"ח) ויבא שמעי גידופלים ימים רבים ואח"כ אמר ויהי בקץ שלש שנים וגו'.

את לבב אחיהם. וכבר נודע כי בלחת ישראל מתגרים לא היו מלומדי מלחמה כמו שאמר: פן ינחם העם בראותם מלחמה (שם י"ג י"ד); ולזה בחר אלהי חיל ללחת במלחמה ונתן יהושע בראשם, כי ידע את האיש ואת גבורתו. ויען אם הגבורה תקוד תמיד בלב יהושע וכל ישעו וכל חפצו היה ללחום מלחמת עם י"י; לכן לזכיו שמעו בקול המון חוגג, תרועת מלחמה (שמות ל"ב י"ז); כי הדבר אשר ימלא רוח איש ונפשו ככפפה לו עד מאוד, גם עיניו יחזו וגם אזניו תקשבנה. ואין לספק כי גם בשאר המלחמות שלחמו ישראל במדבר לא הסיב אחור ימינו אם גם הוא לא נזכר בתורה. ויתר חקפו וגבורתו אשר נלחם עם ל"א מלכים הלא הם כתובים על ספר יהושע.

ובזה היה בלחמת יפה כח התלמיד מכח הרב; כי משה לא נלחם כ"א עם שני מלכי האמורי, וגם לא מלאכו כי הלך משה בשדה המלחמה לפני העם כאשר יסופר זה ביהושע במלחמת עי, ויהושע היה לא לבד שר לצבא בתכלית השלמות לערך מערכה ולחלק המחנות ע"פ ערך וסדר נכון לקרב כנראה ביותר במלחמת עי (עיין בפתורנו שם); אבל היה גם לבו כלב האריה לא יחת מפני כל וילך בטח לתך בגיא צלמות. הלא תראה כאשר ראה חיל עומד לנגדו וחרבו שלופה בידו (יהושע ה' י"ג) — וכפי הנראה היה לו ביחידי ואין חיל אתו כדרך מראה הנבואה — לא חת ולא זע מפניו, אולם קרב אליו בתמיה לב ובדוח ככון כתן עליו בקולו לאמר: הלנו אתה אם לצרינו?

אכן אם גם היה יהושע איש גבור מנעוריו בכל זאת לא היה דרכו בסופה וסערה לקוף ולכעוס ולמהול ביד חזקה ובזרוע נרזל, אך ירחת י"י היתה תמיד על פניו להבת אדש בלבבו, וחסד ותכיכה שמו משכנת בקרבו כל הימים, במקל נועם ובשבט מישור רעה את צאן מרעיתו, אמרותיו רכו משמן וכל דבריו מלוף דבש מתקו, גם עם עכן אשר על ידו עם י"י נפלו בחרב אויביהם, גם אתו לא דבר קשות; אך כמו פיו התחנן לו כי יודה על פשעו, ואמר בני שים נא כבוד לי"י (שם ז' י"ט), וכאשר ילא עכן להרג אמר יהושע בטוב טעם ודעת מה עכרתני יעכרך י"י וגו' (שם כ"ה) להגיד לו כי לא מידו היתה זאת, אך מי"י משפטו ילא, ולזה אמר מה עכרתנו, כמו מדוע עכרתנו כל כך, עד כי היה מן ההכרח שיעכרך י"י. גם כאשר הוכיח ישראל לפכין מותו (פרשה כ"ג, כ"ד) לא שפך עליהם עברה וחמה בדברי קללות וחלות אשר יאמרו שערת השומעים, אך היעוד הרע

היה

היה לאדם מעל האדמה הטובה, לף היתה תכלית התוכחה רק על ע"ז כי מה שנאמר (כ"ג ו') ולעשות כל התוב בתורה וגו', הנה בלי הפרט לחדיו לבלתי בוא בגויים האלה, וכלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט, וכבר הרגישו בזה בעלי התוספות בחמרם על מאמר חז"ל (שבת דף פ"ח ע"ח): מכאן מודעת רבא לאורייתא, וז"ל: ומה שכרת עמהם ברית יהושע לעבוד את הק"בה הנם לא קבלו אך שלא לעבוד ע"ז כדכתיב (שם כ"ד ט"ז): חלילה לנו מעזוב את י"י, וכן משמע כולו עניכו עכ"ל והבן. ויען הנחה יהושע את העם הזה בתבונת כפיו ובחבלי האהבה משכם, לכן היה רצוי לכל לחיו ואין איש המרה את פיו.

והנה היו שתי סבות גורמות, כי העם אשר העלינו את רוח משה וימרו את חייו היו כמתלוננים פעמים אין מספר ובקשו לפרוק את עולו מעל צואריהם, שמעו בקול יהושע בכל אשר צום וסרו אל משמעתו מבלי לפנות פה.

הסבה האחת היא, כי היה משה נבדל מעמו לא התערב עמהם. כי מנעוריו גדל בחצר המלך, את אחיו לא הכיר והם לא הכירוהו, ואז הלך לו אל ארץ אחרת, וכאשר שב אליהם בן שמונים שנה, בא בשם י"י לבשות להוציאם ממצרים להיות להם שר ומושל; ובחרב התעלם מעיניהם ארבעים יום שתי פעמים; גם לקח אהלו ונטה לו הרחק מן המחנה (שמות ל"ג י"ז), ושם יצא בדד ולא בא אליו אך הנים אשר יבקש את י"י, ולזה אם גם היתה ירחתו על פני כל העם וכמלאך י"י היה בעיניהם, בכל זאת לא נקשרו בו בעבותות האהבה כי לא היה לבם גם בו; ולכן בצר להם ובעת רעה אך למלאך מכזרי חמבוהו, וימרו את רוחו. לא כן יהושע הוא היה נער אחם והחגדל עמהם; המה ידעו את אמיו ואת אביו בעודו היה מצרי משה; ולזה במלחמת עמלק לא בחר משה האנשים לנחת במלחמה כי אם אמר אל יהושע: בחר לנו אנשים, מדעתו כי יהושע הכיר את אחיו לדעת למי לב איתן בגבורים. וגם אחר כך כאשר הושם יהושע לנגיד על ישראל, שכן תמיד בתוכם ולן בקרב המחנה, כנזכר ביהושע; ועל כן גדלה אהבתם אליו ועבדוהו בנפש חפצה ובלב שלם.

והסבה השנית, כי משה הוליכם ארבעים שנה בתוהו לא דרך במדבר הגדול והנורא, מעון חנים נחש ועקרב צמאון לחם ומים, ותקצר נפש העם בדרך,

ובפרט העם אשר יצאו ממצרים וידעו כי בעיניהם גל ירמו עוד את הארץ הטובה וכל תוחלתם נכזבה, ואם כן איך יפלא כי התלוננו ודברו סרה על משה; אכן עתה כאשר הביאם יהושע אל הנחלה ואל המנוחה אל הארץ אשר כלתה לה עיניהם זה שנים רבות, מיתה רומס, התאזרו עוז ושמחה ונטוש לבב הטו אוזן לקול מנהיגם.

ונשאר לנו אך עוד לדבר מקדושת יהושע וקרבתו אל האלהים; וגם פה נמצא כי היה מן הצדיקים אשר י"י קורא אליו לבקר בהיכלו ולחזות בנועמו, כי גם טרם יתן משה מהודו עליו נאמר (שמות כ"ד, י"ג, י"ד): ויעל משה ויהושע משרתו וגו', ואל הזקנים אמר: שבו לנו בזה, הרי שהיה יהושע קרוב לשכינה (ועיין פירוש רש"י ורשב"ם שם); ולכן כאשר ירד מן ההר היה יהושע מיד אתו ולא ידע ממעשה העגל כנראה בפרשת כי תשא; גם נאמר: ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל (שם ל"ג), ובאהל הזה ירד י"י בענן ודבר עם משה כמבואר שם; ולא"כ היה במקום שם נראה כבוד י"י. ועוד מעלת גבורתו לחרי אשר נסמך מידי לא קם כמוהו כבר התבאר לעיל. ויען קרבת האלהים חפלה בפיו עד מאד, לכן היה גם עבד נאמן לבית י"י, ולזה קנא למשה כאשר התנבאו אלדד ומידד במחנה, אשר לפי מחשבתו לא הרשו לזה מאת אבי הנביאים, ואמר: אדוני משה כלאם (במדבר י"א כ"ח); ובפרט לדעת חז"ל כי אלדד ומידד התנבאו משה מת ויהושע מכניס, בודאי זה יעיד על טהרת לבו כי בערה אמתו על דבריהם.

ועוד דע כי חז"ל אשר לפעמים בקשו לנקות אים הנבחר מעון המפורש בו כמו שאמרו: כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה וכדומה (שבת נ"ו ע"א), ולפעמים השתדלו לתת דופי בקדושי עליון ולהגיח עליהם חטאת אין לה זכר בכתוב, כאמר: בקש דוד לעבוד ע"ז (סנהדרין ק"ז ע"ב), הן המה מלאו גם ביהושע עול, כי מלבד כי לדעת קצת החכמים עבר יהושע על מצות עשה של הקמת אבנים ומזבח בעברם את הירדן (וכבר באר זאת במקומו הראוי לו בספר הזה), אף גם האשימוהו, כי בעבור להאריך ימים עשה מלחמה ימים רבים א); עוד אמרו על פסוק עתה בחי

א) עיין בפירוש רש"י יהושע י"ם י"ם.

מבוא

(יהושע ה' י"ג) למען בטלתם תמיד על דין הערבים והיום בטלתם ת"ת וכו' (סנהדרין דף מ"ד ע"ב), לך כל זה דרך דרש; מולם מצר יחזר לתן גם בעיני החיץ ההולך בעקבות פעמות הכתובים, הוא הבזיון והקלף מצר הרוח יהושע לחמת המלכים (שם י' כ"ד, כ"ה), כי לא נאוה למלך לו רוח נדיבה, להתעולל בחויניו ולתת לותם לשמלה. לך נודע כי דתי המוסרי (מצר המה מן המפורשמות) יחתנו ויתחלפו לעם ועם ולעתים שונות, ומצר עתה נדמו בעיניכו לחכזריות, בימים ההם למצפט יחזר, כחצר יבין זאת כל מחכיל. גם מולי הציב יהושע לך גמולם בראשם וכחצר עשו עשה להם, ודוגמתם מלחנו בחדני בזק (שופטים א' ז').

לת זה יגעתי ומלחתי לחקרי ביכותי בספרים ולחקרי העיון כפי מצר תשיג יד שכלי מחולדות החיץ הנבחר הזה, כי מעניני ביתו ומשפחתו ומלחתי מעיו לא ידענו דבר מהכתוב. וחז"ל קבלו כי יהושע נשא רחב למצה והיו לו ממנה בנות ומהן ילדו שמונה נביאים כהנים (מגילה י"ד ע"ב); ולם גם נסכים לזה ירחה לי כי היה ליהושע עוד מצה לחרת, יען רחוק הוא שלא לקח מצה עד ימי זקנה ושיבה; כי כשכנם לארץ היה יותר משמונים לכל הדעות מצר הבחתי לעיל. ובזה נבוא אל החקירה העניה והיא:

ב

חקירה עיונית

אם כל הדברים הנאמרים בספר הזה יהושע כתבם אם לא?

הנה גם חכמי העמים א) קימו וקבלו, כי רוב עניני הספר הזה בימי יהושע נרשמו ב); לך כי תנחנו מצר מסורה בידינו, נקיים ונקבל כי יהושע כתב ספרו;

כי

א) זיעהע וויכלויטוג לוג חלטען טעמטחאינט פון מייכהאלן, 3. בטנד.

ב) ולם חמת נכון ה"נר כי בימי יהושע נכתב, לין ספק כי גם ידיו' כיונהו; כי מי זה הלים מצר ימלן לסחבן כי ליהושע מזרת מצה לו מנן לי' בכ"ן למודים? ולפ"ז לא היה

כי כן מיתא בבבא בתרא (דף י"ד ע"ב) תנו רבנן סדרן של כתובים וכו' משה כתב ספרו ופרשת בלעם ואיוב, ויהושע כתב ספרו ושמונה פסוקים שבתורה ע"כ. מזה דע כי הרדי"ק בהקדמתו לנביאים הראשונים מצין ימצין בקבלה הזאת; וז"ל: ואל תתמה על אשר כתבתי מדעת חז"ל בזה, כי גם בגמרא לא הסכימו בדברים האלה, וחלקו שם, אם משה כתב ספר איוב, ואם כתב יהושע שמונה הפסוקים מהתורה? ואחרי שחז"ל הפקו בקלת המאמר, היו מהבטל שגם אני אבחר במקצתו דרך יותר ישר ונאות כפי טבע הפסוקים ויושרם, ע"כ. ולדעתי יש ראיה ברורה, כי גם חכמי התלמוד דחו המאמר הזה מן הלכה; כי מיתא (שם דף ט"ו ע"ב) ר' יוחנן ורבי אלעזר דאמרי תרוייהו: איוב מעולי הגולה היה; ומקשה שם הגמרא מאלמן בריתות עד דמסקי: תנאי היא ע"ש. והנה יפלא מדוע הביא הש"ס עצות מרחוק לסתור דברי ר"י ור"ח ולא הבריתא שלפנינו: משה כתב ספרו וספר איוב? א) ולא ראיתי לאחד מן המפרשים שהרגיש בזה; אין זה כי אם שגם בעיני חכמי התלמוד נראה הבריתא הזאת שלא כהלכה; בעבור שסם נאמר: שמונה פסוקים שבתורה יהושע כתבם, והדבר הזה במחלוקת ר' יהודה ור' שמעון נאמר כדאיתא שם (דף ט"ו ע"ב). אם גם לדעת קלת ר"י ור"ם הלכה כר"י (עיין עירובין מ"ו ב', ובילה כ"ז ע"ב) בכל זאת אין לספק כי פה לדקו דברי ר"ם שאמר משה כתבם יען לדעת ר' יהודה כמעט ירופפו עמודי הדת; כי אם שמונה פסוקים שבתורה יהושע כתבם מי יערב לנו אם לא גם שאר המאמרים מעשה ידי סופר מאוחר המה? וכמה מן ההפסד יגיע מזה לאמונת ישראל; ולזה לא בקשו חכמי התלמוד להוכיח מבריתא

אשר

לו עט סופר מהיר כמשה רבנו; יען משה שלבש אשר תורת ה' נפיהו ושמת שדי הניפהו היה לומן בנית פרעה ובהני מצרים היו סוריו, לף המיועע והמתמן עם נהן מדין; וידוע כי בימים ההם לבהנים בלבד נפסרו מפתחות חוכמות המדעים. לף יהושע היה לים מלחמה מעוריו וידיו המלמדות לקרב ידעו יותר לחתוך בחרב וחנית מלמחוך בעט סופר; ולזה נאמת אין לערוך לשונו לנחת שפת התורה (וחם חולי ובבד מאשר ספרי נביאים הראשונים). ובפרט היה מדרכו לבפול עניינים בחשר הערבו על זה בנמה מקומות בנחורבו; גם ינלו זה פעמים הספור מבני ראובן וגד כי נחלו בעבר הירדן מזרחה, וכן בחמרה ובחנית שהלוים לא נחלו בתוך בני ישראל, וכל זה היבבו לתפארת המליצה.

א) ובולחי כי אין להתעקש ולחמר כי איוב היה מימות משה עד עלות בני הבולה מבבל, כי בבר נאמר ויהי איוב לפרי זאת משה ומרבעים שבה (איוב מ"ב ט"ו).

מבוא

מצר לדעתם רק דעת יחיד א). לכן אם גם לדין יש תשובה, בכל זאת נאמין בקבלה הזאת כי יהושע כתב רוב ספרו; לאחרי שגם הזכל יסכים לזה ולמתחו נגלה לכל קורא בספר הזה בעיון דק ובלב תמים שוכר האמת.

לולם אם גם תוכן הספר ורוב ענינו, יהושע כתבם בכל זאת למת ויניב הוא, כי חלו בו ידי סופרים לאחריו, ופסוקים רבים נכתבו לאחרי מות יהושע; והנה חניע לפניך קורא הנעים את כל המאמרים אשר מלאו חכמי ישראל וחכמי האומות לגזור אומר עליהם, כי מדור לאחר למתו; ולחקור על דבריהם כיד ה' הטובה עלי, ולאחר זה לחוה דעתי בענין זה.

א אמרו חז"ל (שם) יהושע כתב ספרו; והא כתיב: וימת יהושע? דמסקוה מלעזר; והא כתיב: ולאלעזר בן אהרן מת? דמסקוה פנחס; (והרדי"ל במקום הנזכר גרס: פנחס והזקנים) וזה דבר ברור כשמש.

ב מה שכבר נתעורר עליו רש"י ז"ל; והוא מה שנאמר: ויעלו בני דן וילחמו בלשם וגו' (יהושע י"ט מ"ז) וז"ל: לאחר הזמן בימי עתניאל בן קנז, ובימי דמות פסל מיכה ב), והרדי"ל אמר: וזה טענה מוכרחת, שלא נכתב המאמר הזה כי אם שנים רבות לאחרי מות יהושע; והאמת אתו.

ג גם זה מדברי רש"י (שם ט"ו י"ד) וז"ל: לאחר מיתת יהושע; כי עדין בימי יהושע לא נלכד חברון וכו' ולאחריו החזיק החכם בן זאב, שמבוא להספר הזה,

וכבר

א) לכן אם גם לא רצה פגמרא להקשות מברייתא הזאת שכל זאת הניח ממנה סיועא לרבי לוי שם (ט"ו ע"ח), ואשר תשקה נפשו בדרך הפלפול יוכל לתרץ בזה מדוע לא אמרו לימא מסייעא לי', גם בין תבין בדברי רש"י בד"ה דתניא שאמר פלוגתא דתנאי בהאי וכו', ולכאורה זה שפת יתר, ולדעתי כוון רש"י ליישב קושי' הנ"ל, ולזה אמר פלוגתא דתנאי להורות כי הברייתא דיהושע נתב ספרו היא לא מימרא מפי אמוראים ולכן אין להקשות ממנו על רבי יוחנן. ועוד עיין היטיב ברש"י בד"ה תניא כמאן דאמר והבן. ובמסנת' מכות (י"ח ח') איתא ויכתוב יהושע את הדברים האלה בספר תורת אלהים פליגי שם ר' יהודה ור' נחמיה אד אמר שמונה פסוקים שכתובה ואד אמר פרשת ערי מקלט, והנה לא נתברר מי זה אמר שמנה פסוקים ומי אמר פרשת ערי מקלט כי זה תלוי במחלוקת שתי הלשונות שבגיה הש"ס ב"ב (שם) עד כאן כתב משה מכאן ואילך כתב יהושע דברי ר"י ואמרי לה רבי נחמיה.

ב) הנה תראה, כי לדעת רש"י לא היה מעשה פסל מיכה בחתרית השופטים ועיין בהקדמה לספר שופטים.

וכבר הרגיתי לדעת, (עיין בפתורנו י"ב י'), כי גם מעיני שניהם בעלמו שני פסוקים הבאים כאחד, ואין ספק כי בימי יהושע ועל פיו נלכדה חברון; אם כן אין מזה רמז כלל: והרד"ק כתב מזה, ולא הביא זאת לרמייה.

ד מה שנאמר (שם י' י"ד): לא היה כיום ההוא לפניו ואחריו, כי לפי הנראה, לא נאמר זה על לד נבואה או על דרך הציעור והאמד, כי אז היה ככון לאמר: ואחריו לא יהיה, כמו שנכתב בתורה (שמות י' י"ד), וידמה לזה כי אפי סופר מאוחר ינאו הדברים האלה. לכן אין זאת עדות נאמנה לסמוך עליו ולהכחיד בעבור זאת קבלת חכמינו ז"ל, כי וכל לאמר שמלת היה מושך עלמה ואחרת עמה, אם גם לפי זה היה לריך להיות במאמר הנני הפעל בעתיד, אין זה זר כל כך.

ה ממה שנזכר: הר ישראל והר יהודה (י"ל ט"ז וכ"ל). ולדעתי גם זאת טענה נולחת, כי אם גם נאמר, שההר אשר היה בחלק יהודה היה נקרא על שמו, עוד יקשה: מה זה הר ישראל? עיין בפתורנו שם. אולם אין מזה להוכיח, כדעת חכמי העמים, כי ספר יהושע נכתב אחר מות שלמה כאשר כבר נחלקה ממלכת עם י"י; יען גם ימים רבים מלפניו היה שבט יהודה מובדל משאר השבטים, כי כן נאמר בשמואל (שמואל ב' י"ל ח') ויהיו בני ישראל שלש מאות אלף ובני יהודה שלשים אלף, וכן שם (ט"ו ד'): מאתים אלף רגלי ועשרת אלפים איש יהודה; הרי שלא התפקדו בני יהודה עם ישראל, ובדור הדבר ידוע, כי יהודה החזיקה בו שבע שנים ובית ישראל היה אחר איש בושת, וכן היה בשלמה; עוד נאמר (שמואל ב' י"ב ח'): ואתנה לך את בית ישראל ויהודה, וגם דוד אמר (שם כ"ב ח'): לך מנה את ישראל ואת יהודה, ושם (ט'): ואתה ישראל שמנה מאות אלף וגו' ואיש יהודה חמש מאות אלף, הנה כבר מוכח, כי יהודה וישראל היו חלוקים, אם גם לעם אחד יחשב ומלך אחד מלך עליהם; ולזה יתכן שהיו קוראים להר אחד שהיה לאחד משבטי ישראל שמוך להר יהודה בשם הר ישראל, גם טרם נחלקה המלכות.

ו ואחרון הכביד הרב הרד"ק, אשר הקשה לשמול מן עד היום הזה הנזכר פעמים רבות בספר יהושע; ואם הוא עלמו כתב ספרו, או נכתב בימיו, איך יולדק זה, הלא גם לדעת בעל סדר עולם, אשר החריך ממלכת יהושע, לא שפט

יותר

יותר מכ"ח שנה; ואם כן איך יתכן כי על זמן כזה יאמר: עד היום הזה? ובאמת זאת קושיא עצומה, כי מלבד שעל ידו נסתר לגמרי מאמר חז"ל בבבא בתרא שהבאתי (כי גם על שמואל הקושיא הזאת במקומה עומדת כאשר בארנו הנ"ל), אולם לפי פתרת משה תהיה זאת לגור מכשול ולאבן נגף כי שם נאמר (דברים ג' י"ד) ויקרא אותם וגו' חות יאיר עד היום הזה כאשר העיר כבר הראב"ע על זה. והנה אמרתי להחזיק בדעת אחד מחכמי העמים שאמר: עד היום הזה, הוא כמו ביום הזה; ובאמת אינו רחוק כל כך, כי כבר אמר הרד"ק במכלול, שמות הב' גם כן במקום עד, כמו בהשמים מסדך (תהלים ל"ו): עד השמים חסדך; ומדוע לא נאמר כי יבא עד תמורת ב'? גם מלכו, שיבא עד תמורת ל' כמו: האזנה עדי (במדבר כ"ג י"ח) שהוא, כמו לי או אלי, וכן תוכל לשמע במקום ב'. ועפ"ז יש גם לפרש הפסוק: הלא זה דברי עד היותי על אדמתי (יונה ד' ב'): ר"ל היותי; וגם הרד"ק פירש, שהוא כמו: בעוד. ולפי הנחה הזאת יתבארו כמה פסוקים על נכון, מבלי שנלטרך ליחסם לסופר מאוחר, כמו דברים ג' י"ד וי"ח, וכן רוב עד היום הזה בספר הזה יתבארו היטב. אולם מלבד כי לפי טבע הלשון היה נכון לאמר: עד היום ההוא, הנה גם כמה פסוקים לא יסבלו פירוש הזה, כמו ביהושע (ט' כ"ו) שנאמר: ביום ההוא וגם: עד היום הזה, וגם שם (י"ג י"ג וט"ו מ"ג), ועוד אחרים לא יתפרשו על דרך זה וכן בשמואל א' (ה' ה') על כן לא ידרכו כהני דגון וגו' עד היום הזה, לא יתכן בשופן הזה; ולזה מבותי אני את לבי לפירוש ידידי הרב המתרגם נכון, כי הוא אמר עַד, עֵד, ועוד אחים המה, ויורו על הקיום והתמדה, ועקרם הוא, עוד, שהוא על המשך הזמן, וכן עד, עד הבקר, והושאל גם על יתר המקום: עד אלון מורה (בראשית י"ב ו'), ויבא גם עד על המשך הזמן בלי הפסק: שוכן עד (ישעיה נ"ז ט"ו), עומדת לעד (תהלים קי"ט י') ומזה מלת עולם ועד; ואף מלת עֵד מעניינו, כי על ידי העדות יתקיים ויתמיד אמתת דבר מה, ולכן תבוא לפעמים עַד תמורת עד, כמו ליום קומי לעד (צפניה ג' ח') שעורו: לעד, כי י"י הוא עֵד ודיין, וכן: י"י יהיה וגו' עַד עולם (שמואל א' כ' מ"ב) ענינו: עֵד עולם; ועל דרך זה תרגם הרב נכון כמעט כל עד היום הזה הבא בספר הזה, ולדבריו יבא גם הפסוק: על כן לא ידרכו וגו' שהבחתי לעיל על נכון; אולם שלשה הפסוקים אשר יתנגדו לפירוש הראשון (יהושע ט' כ"ד, י"ג י"ג וט"ו מ"ג) גם הם לא יכחשו.

הנך רואה קורא הנעים, כי לך לשוח יעמול הסוקד לטוס דברים בפי יהושע והוא לא דבר, ולאמר: זה כתב ידו, וכאשר בפיו יענה; לך האמת הנכון הוא, כי יהושע כתב את קורות בני ישראל אשר מלאם בימיו על ספר; כי מה שהעירו הרד"ק וחכמי העמים, אם יהושע כתב ספרו, מדוע לא הזכיר זה הכתוב כמו בתורה (דברים ל"א ט' וכ"ד)? אין זה קושיא כלל, כי משה כתן התורה ללוים למשמרת עולם להורות את העם חוקים ומשפטים, ולזה העיד על עצמו, כי הוא כתבו: אבל ספר יהושע, אשר יכלול לך ספורים הנודעים לכל אנשי דורו, למה זה יחתום שמו עליו; הולם בדברי הברית אשר כרת עמהם והניחם אחר תורת י"י למען יהיה לעד לדור אחרון, כי בחרו בי"י, כאמר: ויכתוב יהושע (כ"ד כ"ו). והנה לא נודע למי מסר הספר הזה, ואין ספק כי ברבות ימים ועתים נעתו ממנו העתקות שונות.

גם זה ברור לדעתי, כי כאשר על פי הגורל הניח גבולות ישראל, על פיו היו נרשמים כל הערים וחלריהם ככתוב שם (פרשה י"ח); הולם לומר אבי, כי לא אבר יהושע סדר חלוקת הארץ לספרו, אך נתן לכל שבט ושבט ולרשבי המטות מגילה, בה נרשם נחלתו לכל גבולותיה וכל הערים אשר עלו בגורלו נקבו בשמותם, ואחר ימים רבים עמד מאסף אחד יהיה זה שמואל הרואה כדעת הרד"ק, או איש נבחר אחר — ואבר ספורי יהושע עם סדר חלוקת הארץ אשר העתיק ממגילות רשבי בית אבות והיו לאחדים בידו. וכל עד היום הזה הנח בספר הזה, והפסוקים אשר חזותם מוכיח עליהן כי מאוחרים המה מזמן יהושע, אם מידי המאסף הזה יגלו, או שכבר מלא כן בהעתקות אשר קבץ ומידי סופר אחר היו; ולזה בספר הערים אשר נפלו לכל שבט ושבט, כפל כמה מן החסרון והבלבול, כי לא היה למאסף לאל ידו להשוות כל המגילות האלה ולמלאות חסרונם. וכבר הערנו על זה בכמה מקומות בבאורנו, הלא תדע כי לפי עדות רבינו האי ורד"ק יחסרו בכל הספרים הקדמונים בפרשה כ"א שבי פסוקים שלמים, עיין שם בבאורנו, ואיך יחכן זאת, אם לא נאמר כי להמאבר ספר יהושע היה לפניו מגילה זה היו נעדרים שבי הפסוקים, והמאבר ספר דברי הימים השלימם אם ממגילה אחרת או מדעתו א).

הנה

א) וגם הערנו פרשה ט"ו כי בהעתקת ע"כ זקנים נמנו עוד כמה ערים לשבט יהודה אשר אין להם זכר בספרים שלנו.

מבוא

הנה לת זה רציתי להגיש לפניך קורת הנעים בפתיחת ספר יהושע, ויהיה זה לך לזר לכתיבתך בנאורי, כי גל חפצתי לדבר על לודות בלורי, יען לא לי משפט הבקור, לך הקורא יבין למאוריו ויבקר בין טוב לרע. לולם לת זאת לוריע, כי לכבי כליתי כבר לת מלאכת הבאור בטרם השליס הרב המתרגם נרו לת העתקתו; ולזה תמנא לפעמים כי לא מחשבותיו מחשבותי ולא דרכי דרכיו; לכן הנחנו שניהם גם לת התרגום גם לת הבאור כאשר הוא, כי כמוהו כמוני לך לתת חפצנו בעוחות והבוחר יבחר.

פראג, בחרש מרחשון חקצ"ג לפ"ק.

וואלף ברמ"ל נ"ע.

א (א) וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה עֶבֶד
יְהוָה וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן מְשָׁרֵת מֹשֶׁה
לֵאמֹר: (ב) מֹשֶׁה עַבְדִּי מֵת וְעַתָּה
קוּם עֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה אַתָּה
וְכָל־הָעָם הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
אָנֹכִי נֹתֵן לָהֶם לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל:
(ג) כָּל־מָקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כַּף־
רַגְלְכֶם בּוֹ לָכֶם נְתַתִּיו כַּאֲשֶׁר
דִּבַּרְתִּי אֶל־מֹשֶׁה: (ד) מֵהַמִּדְבָּר

והלבנון

א (א) עס געשאה נאכדעם משה דער קנעכט דעס עווי־
גען געשטארבען וואר, רעדט דער עוויגע צו יהושע דעם זאה־
נע דעם נון, דעם דיענער דעם משה, אלוא שפראך: (ב) משה
מיין קנעכט איזט טאָרט, אונר נון מאכט דוא דיך אויף אונר
געהט איבער דיעזען ירדן, דוא אונר דיזעם נאנצע פאָלק, אין
דאז לאנד וועלכעם איך איהנען רעז קינדערן ישראל'ס איינ־
נעבע. (ג) יעדען אָרט וועלכען אייערע פוסזאהלע בעטריטט,
האבע איך אייך גענעבען, וויא איך עם משה צוגעזאגט.
(ד) פאָן דער ווימטע אונר דעם

לבנון

ר ש " י

א (א) ויהי לאחרי מות משה. מתורגם על סדר התורה המסיימת בפטירת משה וזה מתורגם לה: (ב) משה עבדי מת. ואלו היה קיים כי הייתי אפשי. ורבותינו דרשוהו על שלש׳ פלפים הלנות שנשתנתה נימי לבבו של משה בא יהושע ושלא לומר לו הקב"ה משה עבדי מת והתורה על שמו נקראת לומר לך ת"ח לא וטורדין במלאכה: (ג) כל מקום אשר תדרך בף רגלכם. כיולא בו נאמר למשה ובנינו בספרי אם ללמד על תמומי ת"י הרי הוא לומר מהמדבר והלבנון הזה וגו'. ת"כ למה נאמר כל מקום אשר תדרך בף. אף ת"ל משתנשו את הארץ כל מה שתנשו מקולה לארץ יהיה קודם ויהיה שלנס: (ד) מהמדבר והלבנון

באור

א (א) ויהי, כתב הרד"ק מנהג הלשון לכתוב וי"ו במקומות אלה להוסיף ולאחר וכו', ובא בתחלת הדברים ובראשית הספרים ע"כ. ובאמת כי במקומות האלה היא תמיד לעטף ולאחר (כי גם עם וי"ו הספוך יגורף הורחות הקישור) אף עם מה שלפניו או מה שלאחריו נלומר בעת ההיא לקרא כך וכך, וכן כאן כאחר מת משה לא לומר ה'. אחרי, ידוע דמז"ל לאחרי מופלג לאחר סמוך. והנה מלינו לרוב ויהי פלוני לאחרי הולידו וגו', גם ויהי גם לאחר המבול (בראשית ט' כ"ח) ומה מופלג וסמוך שייך כאן? גם כתוב ויהי לאחרי לכתם (ש"ב י"ז כ"ז) וגם נודעי הכוונה לינוה לזמן רחוק, וכן לאחרי לאחתו (יחזקאל מ"ו י"ב) ועוד רבים, לכן הנכון כי המלה הזאת תבוא לרוב על דרך הסמיכות כמו מלת אחרי, ולזה תבוא במשקל הרבי', כי גם הכנוי מן לאחור לאחר ממנו נגזר מלת היום לאחר, תמיד ברבים לאחרי לאחריך ודומיהן, ולפעמים תבוא בנפרד ולזה תבוא ביחיד, ולולי גם זז"ל לא היה לנו לאחר בין לאחרי לאחר לך לא יבוא בתחלת הענינים, לולא לדעת רש"י נפסוק לאחרי מבוא השמש (דברי' י"ז ל') לא יהי' כן. עוד הרחני חכם ז' כי גם בדקו"ל ים מלוקות בזה הענין בראשית רבה פ' י"ד ו"ל: ר' יודן ור' הונא תרויהון בשם ר' יוסי בן זימרא, ר' יודן אמר בכל מקום שנאמר לאחר מופלג לאחרי סמוך ור' הונא אמר בכל מקום שנאמר לאחרי מופלג לאחר סמוך ע"כ (והונא נילקוט רים ספר יהושע) ומי שהחכם ויודע סגר דגר. (ב) משה עבדי מת, הנה הדבור הזה היה לאחר אחרי מות ימי אבל משה, ואין ספק כי יהושע והעם לאחר לאחו עוד מלנו להנחם ובוחם נבקה בקרבם, ולבן הרהיב השם עוז בנפש יהושע ואמר: משה עבדי מת, היה לא יהיה עוד, ומה לנס להתאבון יותר מדאי, לא עת לבכות עוד, לך קום וגו'. קום, מלת הקריאה בא בתחלת הדברים לזירוז וכן לך והנה. להם לבני ישראל, בא השם לאחרי הכנוי ליאור ביאור, וכן ותרפהו לאת הילד (שמות ב' ו'), הנני מאכילם את העם הזה (ירמיה ט' י"ד) ובדומה. (ד) מהמדבר, זה מדבר קדם מדבר לין (רש"י).

וְהַלְּבָנוֹן הַזֶּה וְעַד־הַנָּהָר הַגָּדֹל נְהַר־פְּרָת כֹּל אֶרֶץ הַחִתִּים
וְעַד־הַיָּם הַגָּדוֹל מְבוֹא הַשָּׁמֶשׁ יִהְיֶה גְּבוּלְכֶם: (ה) לֹא־יִתְיַצֵּב
אִישׁ לְפָנֶיךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי עִם־מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ
לֹא אַרְפְּךָ וְלֹא־אֶעֶזְבֶךָּ: (ו) חֲזַק
וֶאֱמָץ כִּי אַתָּה תַּנְחִיל אֶת־הָעָם
הַזֶּה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי
לַאֲבֹתָם לָתֵת לָהֶם: (ז) רַק חֲזַק
וֶאֱמָץ מְאֹד לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל־
הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוְּךָ מֹשֶׁה עַבְדִּי

אל

והלבנון הזה, הוא מדבר קדש שהיה במקלוט דרומית מזרחית ודרך שם נכנסו לארץ כמ"ש והנה לבנתו נקדש (במדבר כ'). ומניין שהיה בדרומית מזרחית שנא' והיה לכם פאת נגב ממדבר צין על ידי אדום וגו' (שם ל"ד): ועד הנהר הגדול נהר פרת. זו רמזה מן הדרוש לכפול: כל ארץ החתים. בגלל הזה: ועד הים הגדול מבוא השמש. לארבה מן סמוכה למערב: (ו) חזק ואמץ. בדרך ארץ כמה שהוא אומר לשלמה ועתה תנחיל וגו' את הארץ: (ז) רק חזק ואמץ מאד. בתורה כמו שהוא אומר לשמור לעשות ככל התורה:

באור

והלבנון הזה, אמר הזה לע"פ שהלבנון היה מעבר לירדן הנה היה נראה להם ראשי הרי הלבנון גם נערצות מואב (מרד"ק). הנהר הגדול נהר פרת, כתב הרד"ק כי נקרא הגדול בעבור שהוא יותר גדול מכל ימי א"י, ויותר נראה כי בכל ארצות המזרח היה נקרא נהר פרת הנהר הגדול כי הוא נודע ומפורסם מאוד — ולכן יבוא כאן מעמי' רק הנהר סתם מבלי לפרש שמו והכוונ' על פרת (נראה לי"ל כי"ת, שמות כ"ג ל"ו), ועי' הרמב"ן. ובג' מקומות גם נהר בלי ה"ך הידיעה והם ונהר ועד לחפצי ארץ (תהלים ע"ב ח', וזכריה ט' י'), ולמני מכור ועד נהר (מיכה ז' י"ב), ונפל הה"ך נאלם לפ"ד לשעת הימוסים, כי בתהלים וזכריה בנר נוסף על המלם וי"ו הקישור עם מ' השימוש, וכן הדין במיכה, יען מלת ועד מוקפת, ולפי גם פה תנוח מלת ועד במקף, הנה נודע כי דתי הסיפודי והמלילי בזוגות זו מזו, והנה פה לפי גם גם בא הפסוק בתוך מאמר נבואי, בכל זאת הוא בעצמו לך על דרך הנדה פעמים להגביל תחומי ארץ"י מכל לד בנבואה גמור, לכן במקומות שזכרנו רוח הנבואי נוסף גם, ולכן יעלה המלין במלות בידוע לבעלי הלשון. (ו) חזק ואמץ, הנה כבר אמרנו כי היה יהושע עוד נער ונפלה על מות מרע"ה ולזה היה לו הקב"ה חזק ואמץ הסר בעם מלבך ולבוש עוז כי אתה תנחיל וגו' ולא יקום לפניך זרוק וסר רוח, ורמזו לתרגם: זייט מוטהיג מוכד בעהערלט. (ז) רק חזק ואמץ מאד, לפי גם נוייתך לפיות לבן חיל, הנה בא בנתך תירש פקרן וזרועך לא תוציא לך לפי לא תלך

אַל־תָּסוּר מִמֶּנּוּ יָמִין וּשְׂמֹאול
לְמַעַן תַּשְׂכִּיל בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ׃
(ח) לֹא־יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה
מִפִּיךָ וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלָיְלָה
לְמַעַן תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל־
הַכָּתוּב בּוֹ כִּי־אָז תַּצְלִיחַ אֶת־
דְּרָכֶךָ וְאָז תַּשְׂכִּיל׃ (ט) הֲלוֹא
צִוִּיתִיךָ חֲזַק וֶאֱמָץ אַל־תַּעֲרֹץ
וְאַל־תֵּחָת כִּי עִמְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ׃ (י) וַיְצַו יְהוֹשֻׁעַ
אֶת־שֹׁטְרֵי הָעָם לֵאמֹר׃ (יא) עִבְרוּ
בְּקֶרֶב הַמַּחֲנֶה וְצַוּוּ אֶת־הָעָם
לֵאמֹר הָכִינוּ לָכֶם צֵדָה כִּי בְעוֹד ו
שלשת

פֿאָהלען האָט. וויבֿע ניבֿט דאַ־
פֿאָן וועדער צור רעבֿטען נאָך
צור לינקען. דאָמיט רוא גליק־
ליך זייעסט, איבעראַללזוואָהין
דוא דיך וועגדעסט. (ח) עם
זאָלל ניע ענטפֿערנט וועדרען
דיעזעם בוך דעם געזעטצעם
פֿאָן דיינעם מונדע, זאָנדערן
דוא זאָללסט דאַרין מיט בע־
דאַבֿט לעזען טאָג אונד נאַבֿט,
דאָמיט דוא געניוא בעאָבאַבֿ־
טעסט צו ערפֿילללען, אַללעם
זאָ וויא עס דאָרין געשריעבען
שטעהט, אַלסדאַן ווירד דיין
אונטערנעהמן געלינגען, אַלס־
דאַן ווירסט דוא גליקליך זיין.
(ט) פֿירוואָהר! איך האָבע דיך
ערנאָננט, זייא שטאַנדהאַפֿט
אונד בעהאַרלריך בלייבע אונ־
פֿערצאָגט אונד פֿורבֿטלאָזדען
דער עווינע דיין גאָטט איזט

מיט דיר איבעראַלל וואָהין דוא דיך וועגדעסט. (י) הירויף בעפֿאָהל יהושע דען
פֿאָ־שטעהערן דעם פֿאָלגענדעם, פֿאָלגענדעם: (יא) געהעט דורך דאָז לאַגער אונד
געביעטהעט דעם פֿאָלק אַלזאָ: שאַפֿפֿעט אייך לעבענסמיטטעל אָן, דען נאָך

דרייא

ר ש " י

מצליח. תצליח: (ח) ספר התורה הזה. ספר משנה תורה היה לפניו: והגית בו. והתבוננת בו כל הגיון שבתורה בלב כד"ת ומגיון לבי לפניך לבך יהגה חימה: (ט) הלא צויתיך חזק ואמץ במלחמה כמ"ש לקל תערץ ולקל תחת. והיכן לוהו בימי משה שנא' ולו את יהושע וגו' (לעיל ג'): (י) ויצו יהושע. ביום שתמו ימי בכי לקבל משה: (יא) הכינו לכם צדה. כל דבר הכריך לדרך ובלי זיינס למלחמה לומר להם לתקן שלא תהא לומר במלכל ובמזתה הרי היו מסתפקים במן שבשליהם

באור

בדרכי, ולכן יותר יתכן לרוץ להתחזק ולהתאמץ מלזור לשמור וגו'. ממנו, בא ל"ז על התורה לדעת בן מלך, כי תמצר מלת ספר, ובמסורה ו"ו סבירין ממנה, זה מל מן שמה דסבירין ממנה ובתיבין ממנו ר"ל שסהגנה כמו ממנה אם גם שבתוב ממנו. ויבן דוד (שמואל ב' י"ב י"ט) ת"י וסבר דוד. (ח) דרכך, נפל יו"ל הרבים וג' נמסרו במסורה. (ט) הלא צויתיך, עניני לנגיד, וכן ואלוה לת מנני לקי ולת מנניס שר הבירה על ירושלים (נחמיה ז' ב'), כלומר דע כי לתה מלוה מפי הגבורה ולתני שאתיך לנגיד על ישראל לכן חזק ואמץ לל תערוץ וגו'. (י) ויצו יהושע, נכון מה שבתב הרלב"ג כי זה היה לחר שלוח מרגלים ע"ש, כי הוכיח זה בטוב טעם ודעת

ועיין

שְׁלֹשֶׁת יָמִים אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־
הַיַּרְדֵּן הַזֶּה לָבוֹא לָרֶשֶׁת אֶת־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן
לָכֶם לְרִשְׁתָּהּ׃ (יג) וְלָרְאוּבֵנִי
וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה אָמַר
יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר׃ (יג) זָכוֹר אֶת־הַדָּבָר
אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה
לֵאמֹר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מֵנִיחַ לָכֶם
וְנָתַן לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת׃
(יד) נְשֵׁיכֶם טַפְּכֶם וּמִקְנֵיכֶם יֵשְׁבוּ
בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה
בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְאַתֶּם תַּעַבְרוּ
חֲמֻשִׁים לִפְנֵי אֲחֵיכֶם כָּל גִּבּוֹרֵי
הַחַיִל וְעֲזַרְתֶּם אוֹתָם׃ (טו) עַד
אֲשֶׁר־יָנִיחַ יְהוָה לַאֲחֵיכֶם כָּכֶם
וְיָרְשׁוּ גַם־הֵמָּה אֶת־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָהֶם

דרייא טאַגען זאָללט איהר
איבער דיעזען ירדן געהען אום
צור בעזיטצנאַהמע דעם לאַנ־
דעם צו קאָמטען, וועלכעם
דער עוויגע אייער גאָטט אייך
אַלס אייגענטהום געבען ווירד.
(יג) צו דען ראובנימערן, גד־
טערן אונד צו דעם האַלבען
שטאַמע מנשה אַבער, שפראַך
יהושע וויא פֿאָלגט: (יג) דעם
אויפֿטראַגם אייננעדענק וועל־
כען אייך משה דער קנעכט
דעם עוויגען ערטהיילט האַט,
דאַ ער שפראַך: דער עוויגע
אייער גאָטט געווהרט אייך
רוהע, אינדעם ער אייך דיעזעם
לאַנד איינגיבט. (יד) אייערע ווייּ־
בער, קינדער אונד העערדען
זאָללען אין דעם לאַנדע בלייּ־
בען, וועלכעם אייך משה אַנגע־
ווייזען, דיעסזייטס דעם ירדן;
איהר אַבער זאָללט גערוסטעט
אינהערציהען פֿאָר אייערן
בריידערן, יעדער טאַפֿפֿערע
אים העערע, אויף דאַס איהר
איהנען ה׳ לפֿ״ע לייסטעט.
(טו) זאָ לאַנגע ביז דער עוויגע
אוך אייערן בריידערן, זאָ ווייא אייך רוהע געווהרט, אונד ביז אוך זיא דאַז לאַנד
אין בעזיטץ נעהמען, וועלכעם דער עוויגע אייער גאָטט איהנען איינגיבט, נור
אַלס

ושבתם

ר ש ״ י

שבטיהם עד ט״ז בניסן וכס״ל ויצוות המן ממחרת מ״ר: בעוד שלשת ימים. בסוף שלשת ימים בעוד שתהיו כאן ג׳ ימים ומאחר תעבורו: (יד) כל גבורי החיל. שכבם יעברו חלוצים: (טו) בענר

באור

(ועיין לקמן ג׳ ח׳). (יג) זכור, נתב הרל״ק כי הוא המקור ולדעתו שעורו היה זכור וכן תרגם יונתן הוו דכירין, ויתכן גם כי הוא נווי ממש כמו זכור לית יום השבת ורניס בכה, ובע נלעזן ימ״ל כי לקיונן עם דבר, לו הבוונם על כל לאחד ולאחד. מניח לכם, כי נתן לכם וגו׳ והוי״ו נשקוט כי. (יד) חמשים, לדעת קלת מעתיקים שכוונה שיהיו מעבי החיל נחלקים תמיד לחמש

וְשַׁבְתֶּם לְאֶרֶץ יְרֻשַּׁתְכֶם וִירִשְׁתֶּם
אוֹתָהּ אֲשֶׁר וְנָתַן לָכֶם מֹשֶׁה
עֶבֶד יְהוָה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרַח
הַשָּׁמֶשׁ: (טז) וַיַּעֲנוּ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ
לֵאמֹר כֹּל אֲשֶׁר־צִוִּיתָנוּ נַעֲשֶׂה
וְאֶל־כָּל־אֲשֶׁר תִּשְׁלָחֵנוּ נֵלֵךְ:
(יז) כְּכֹל אֲשֶׁר־שָׁמַעְנוּ אֶל־מֹשֶׁה
כֵּן נִשְׁמַע אֵלֶיךָ רַק יִהְיֶה יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם־
מֹשֶׁה: (יח) כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־יַמְרֶה
אֶת־פִּיךָ וְלֹא־יִשְׁמַע אֶת־דְּבָרֶיךָ
לְכֹל אֲשֶׁר־תְּצַוֶּנּוּ יוּמָת רַק חֲזַק
וֶאֱמָץ:

ב (א) וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן מִן־
הַשִּׁטִּים שְׁנַיִם אֲנָשִׁים

אַלסרַאן קענט איהר וויע־
דער צוריקקעהרען אין דאַז
לאַנד אייערעם אייגענטהומס,
אונד דאַזיעניגע אַלס בעזיצ־
טהום בעהאַלטען, וואַס אייך
איינגעגעבען האַט, משה דער
קנעכט דעס עוויגען, דיעסוי־טס
דעס ירדן נעגען זאָננעגאויפ־
נאַנג. (טז) אונד זיא אַנט־
וואָרטעטען דעם יהושע אונד
שפראַכען! אַללעס וואַס דוא
אונז געבאָטען האַסט וואָללען
וויר טהון, אונד וואָהין דוא אונז
זענדעסט וואָללען וויר געהען,
(יז) גאַנץ זאָ וויא וויר משה גע־
האָרזאַם געווען, וואָללען וויר
אויך דיר גערהאָרזאַם זיין. מע־
גע נור דער עווינע דיין גאָטט
אויך מיט דיר זאָ זיין, וויא ער
מיט משה וואַר. (יח) יעדער
דער זיך דיינעם בעפֿעהלע וי־
דערזעצען אונד נישט גערהאָר־
כען ווירד דיינען וואָרטען, וואַס
דוא אויך איממער איהם בע־

מרגלים

פֿעהלען מעגעסט, דער זאָלל שטערבען, נור זייא שטאַנדהאַפֿט אונד בעהאַררליך.
ב (א) אונד יהושע זאָהן נון'ס, זאַנדטע פֿאָן שטים צווייא קונדשאַפֿטער
היים.

רש"י

(טו) נעבר הירדן מזרח השמש. עבר מזרחי של ירדן: (יח) ימרה. יקניט את דבריך:
ב (א) וישלח יהושע וגו'. ע"כ לפי ג"ל שבתוך ימי לבל משה שלחם שהרי לסוף ג' ימים שתי'
ימי לבל משה עברו את הירדן שמשה לנו למדים שמת משה בז' לאדר כשלחם מונה ל"ג למפרע
מיום שעלו מן הירדן נעשיר לחדש הראשון וע"כ משנשתלמו המרגלים לא עברו את הירדן עד
יום החמישי שנאמר ויבאו שם שלשת ימים עד שבו הרודפים בו בגילה ויעברו ויבאו אל יהושע
בן נון ויבאם יהושע בנקר ויסעו מהשיטי' הרי יום ד' וילינו שם ערב יעברו ממלא שלא עברו
על יום ה': מרגלים. נרז כך ת"י לומר להם עשו עצמיכם כמרגלים כדי שלא יסתירו דבריהם
מפניכם

באור

לבבל מן המשים לים, ועיין רד"ק שרש משם. (יח) רק חזק ואמץ, כלומר אין לך לדאוג על שלום המלכה כי כל העם יהיו סרים למשמעתך וכל איש אשר ימרה את פיך וגו', ומעתה אין לך אלא להתחזק ולהתאמץ נגד לויבינו.
ב (א) וישלח וגו', חרשו, ת"י נרז, כלומר בסוד גדול ובשתיקה נעשו, ומנרו רוח קדיש מרישית דיונה (ד' מ'), וכן ת"י שם שתיקותם. וכתב הרד"ק לפי שלו שידעו כל ישראל ויפחדו ומפני זה שלחם שלח לפי שידע שילכו וירגלו לב העם נבזותו ע"כ, ולי נראה יען המרגלים שנשלח משה היו
י"ב

מְרַגְּלִים חֶרֶשׁ לֵאמֹר לְכוּ רְאוּ
אֶת־הָאָרֶץ וְאֶת־יְרִיחוֹ וַיֵּלְכוּ
ב וַיָּבֹאוּ בֵּית־אִשָּׁה זוֹנָה וּשְׁמָהּ
רָחָב וַיִּשְׁכְּבוּ־שָׁמָּה: (ג) וַיֵּאָמַר
ש לְמֶלֶךְ יְרִיחוֹ לֵאמֹר הִנֵּה אֲנָשִׁים
בָּאוּ הֵנָּה הַלַּיְלָה מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לַחְפֹּר אֶת־הָאָרֶץ: (ג) וַיִּשְׁלַח
מֶלֶךְ יְרִיחוֹ אֶל־רָחָב לֵאמֹר
ע הוֹצִיאִי הָאֲנָשִׁים הַבָּאִים אֵלַיִךְ
אֲשֶׁר־בָּאוּ לְבֵיתֵךְ כִּי לַחְפֹּר
אֶת־כָּל־הָאָרֶץ בָּאוּ: (ד) וַתִּקַּח
הָאִשָּׁה אֶת־שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים

היימליך אויס, אונד שפראך:
געהעט הין, בעזעהעט דאז
לאנד, בעזאנדערס אבער
יריחו: אונד זיא גינגען הין
אונד קעהרטען איין אין דעם
הויז איינער נאסטווירטהין,
דערען נאמע רחב ווער, אונד
לעגטען זיך דאזועלבסט צור
רוהע. (ג) דיעזעס ווארד דעם
קעניגע פאן יריחו אלזו גע-
מעלדעט: זיהע! עס זינד אין
דיעזער נאכט לייטע פאן דען
קינדערן ישראלס אנגעקאמ-
מען אום דאז לאנד אויסצו-
שפעהען. (ג) דא זאנדטע
דער קעניג פאן יריחו צו רחב
אונד ליעס איהר זאגען: ניב
דיא צו דיר נעקאמענען מענ-
נער הערוים, יענע וועלכע אין
דיין הויז איינגעקעהרט זינד,
דען זיא קאמען דאז לאנד אויסצושפעהען. (ד) אבער דאז ווייב האטטע דיא צוויא מענ-

וחצפנו

נער

ר ש " י

מפגיעס. ד"א חרש חרם הטעינו עלמכם קדושת כדי שתהיו נראין נקדרין: ראו את הארץ ואת יריחו. והלא יריחו בכלל היתה ולמה יצאת חלא שהיתה קשה כנגד כולם לפי שהיתה ושכת על הספר. וכיולא בו ויפקדו מענדי דוד תשעה עשר לים ועשהאל. והלא עשהאל בכלל היה ולמה יצא חלא שהיה קשה כנגד כולם. כיולא בו והמלך שלמה אהב נשים נכריות רבות ואח בת פרעה. והלא בת פרעה בכלל היתה ולמה יצאת חלא שהיה מתנגה כנגד כולן וכלפי החטא שהחטיאה לותו יותר מכולן כך שנויים בספרי: לשכה זונה. ת"י פונדקיתא ומוכרת מיני מזון: (ב) לחפור. לרגל וכן משם חפר לוכל (לעיל ל"ט): (ד) ותצפנו. יש מקילות מדברים על הרבים כיוצא לפי שמיהרה בהטמנתם ובמקום לר כאלו היה ידידי. ומ"א רבי תנחומא יש פנחס וכלב היו ופנחס עמד לפניהם ולא רצוהו לפי שהיה כמלאך. ד"א ותצפנו כל אחד ואחד בפני עצמו

ודונמתו

ב א ו ר

י"ב מנשים, ונשאלו בעצת כל הקהל כאו שנאמר ותקרבון אלי כלכם (דברים א' כ"ג) והם השיבו לכל העדה דבר וילא ממנו מה שילא, לכן התחנם יהושע להסתיר הדבר ושלא לשלוח רק שנים מנשים. אשה זונה, הרד"ק נשרש זון כתב ז"ל ראוי שהזונה תהיה נקלה טובה, פי' מוכרת מזון וכן תרגום יונתן פונדקיתא ע"כ; לולם נפירושו כלן אמר והאמת כי דעת יונתן זונה ממש כי כן דרכו לתרגם במקומות זונה פונדקיתא (עיין מ"א ג' ט"ז), וזהו נאמת שיננו המוק ונפרש לדעת הרלב"ג שאר אמר כי עיקר כוונת יהושע בשלוח המרגלים היה אך לחקור את מצבות יושבי הארץ האם נגר נפל פחדו ואימתו עליהם ורפו ידי מנשי המלחמה או אם יתחזקו חיל לעמוד על נפשם, ומ"ב לכוונה מיוחדת בחרו בזה המלון, (ועיין רש"י פסוק י"א). (ב) לחפר, נאו לתור כי סתר מפעם דבר (רד"ק). (ד) ותקח האשה, כבר לקחה כאשר הרגישה כי נודע הדבר (מרד"ק). ותצפנו, הנכון מה שאמר הרד"ק שלפנים כל אחד ואחד בפני עצמו כדי שלא

וַתִּצְפְּנוֹ וַתֹּאמֶר כֵּן בָּאוּ אֵלַי
הָאֲנָשִׁים וְלֹא יָדַעְתִּי מֵאַיִן הֵמָּה׃
(ה) וַיְהִי הַשַּׁעַר לִסְגּוֹר בַּחֹשֶׁךְ
וְהָאֲנָשִׁים יָצָאוּ לֹא יָדַעְתִּי אָנָה
הָלְכוּ הָאֲנָשִׁים רִדְפוּ מַהֵר
אַחֲרֵיהֶם כִּי תַשִּׂיגוּם׃ (ו) וְהִיא
הֶעֱלָתַם הַגָּגָה וַתִּטְמְנֵם בְּפִשְׁתֵּי
הָעֵץ הֶעֲרֻכוֹת לָהּ עַל־הַגָּג׃
(ז) וְהָאֲנָשִׁים רָדְפוּ אַחֲרֵיהֶם
דֶּרֶךְ הַיַּרְדֵּן עַל הַמַּעְבְּרוֹת וְהַשַּׁעַר
סָגְרוּ אַחֲרֵי אֲשֶׁר יָצְאוּ הָרֹדְפִים

אהריהם

נע־נענאָממען אונד פֿערבאָרג
גען׃ דאַרוף שפּראַך זיא׃
וואָהל זינד דיעזע מענער בייא
מיר איינגעקעהרט, דאָך איך
וואוסטע ניכט וואָהער זיא וואַ־
רען. (ה) אונד אַלס מאַן דאַז
טהאָר שליעסען וואָלטע, וויל
עם פֿינסטער וואורדע, גינגען
דיא מענער הינוים, אָהנע
דאַס איך ווייס וואָהין זיא נע־
גאַנגען. זעטצט איהנען איי־
לינסט נאַך, דען איהר מיסט
זיא נאָך אייניהאָהלען. (ו) זיא
האַטטע זיא אַבער אויף דאַז
דאַך שטייגן לאַסטען אונד זיא
אונטער פֿלאַכס. שטענגעל
פֿערשטעקט, וועלכע זיא אויף
דעם דאַך אויפֿגעשיכטעט

האַטטע. (ז) אַבער דיא לייטע יאַגטען איהנען נאַך אויף דעם וועגע נאַך דעם יַרדן
ביז אַן דיא פֿורטען, אונד מאַן שפּערטע דאַז טהאָר, נאַכדעם דיא פֿערפֿאָלגער
הינ־

רש"י

ודוגמתו מלינו זמן וקטורת ישמח לב ולא לחר ישמחו לב: (ו) בפשתי העץ. גגנעוליהן:
(ז) על המעברות. מקום מעבר המים שהיו סנורין שמזרו לפקוליהם של ערבות מוקב והירדן מפסיק
ביניהם

באור

יודע מקומם, ודעת הרלב"ג כי התחבמה כן שלא גם ימלאו הלחד ינלל הסני וזה רמוק, שלא
כנר מלאו הלחד נוודלי יחפשו וימלאו גם הסני, והמבלר שקדמני לחמר ז"ל: גם יש לומר
שעשור הכתיב ותלפן לת התנשים ולז הוי"ו התמנתיו נוי"ו ויכו הלחד (ש"ב י"ד ו') שלינגם
נמקים ה' ל"הפ כמו שעשבו קלת כי בגזרת נל"ה תפול ה' השורש נשוף וי"ו המהפך כמו ויעש
ע"כ, והוא סותר לת דברי עלמו כי בירמיה (ג' ו') כתב ותזני כמו ותזנה ול"כ בלא עם וי"ו
ההיפוך יו"ד תמירת ה"ל ומדוע לא יבוא גם וי"ו מלופו. (ו) והיא העלתם, למעלה לחמר
דרך כלל ותלפנו, ועתה יבלר על לחזהו לופן. בפשתי העץ, לדעת רוב המפרשים נהפך הסופך
לנסמך, וסיעורו עלי פשתי' כמו תולעת שני ושני תולעת, לולם לפ"ז היה רלוי לבוא הערוכים כי הכוונ'
על העלים לא על הפשתים כמו ולפחת השמן לא תסר (מלכים ב' י"ז י"ו); ולכן יותר נרלה דעת
מכס לחד שלמר כי פשתי העץ הים מה שקרלו חז"ל למר הגפן (בויאוולוג), ול"י שם
פשתים נגזר מן פשה, וכן פסת בר (תהלים ע"ב י"ו) בחליף ב' שמלית בימנית, ושוש
כולל לכל לחר יעשה ממנו מעשה מטוה יען לא יבלית למלאכה הזאת נ"ל דבר ספונני מתפשט
(עוטפטיט) וגם "המוט יתפשט ויתריך תמיד — ויתכן כי גם כתנת פסים (בראשית ל"ז ג')
מזה הענין, כי הכפולים והגדים לחים המה. (ו) והשער, הנכון כי הוא שער העיר וידוע
כי כל שערי ערי מבלר יסגרו בלילה ובפרט שם החויב נלב למולם. אחרי כאשר יצאו,
הזיעור לחרי יבילת הרודפים, ולכן יבוא לחרי בשמינות, וסיפר הכתוב זה להודיע כי המרגלים

לא

אַחֲרֵיהֶם: (ח) וְהֵמָּה טֶרֶם יִשְׁכָּבוּן
וְהִיא עָלְתָה עֲלֵיהֶם עַל־הַגָּג:
(ט) וַתֹּאמֶר אֶל־הָאֲנָשִׁים יָדַעְתִּי
כִּי־נָתַן יְהוָה לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ
וְכִי־נָפְלָה אֵימַתְכֶם עָלֵינוּ וְכִי
נָמֹגוּ כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם:
(י) כִּי שָׁמַעְנוּ אֵת אֲשֶׁר־הוֹבִישׁ
יְהוָה אֶת־מֵי יַם־סוּף מִפְּנֵיכֶם
בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם וַאֲשֶׁר
עֲשִׂיתֶם לִשְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי
אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן לְסִיחֹן וּלְעוֹג
אֲשֶׁר הֶחֱרַמְתֶּם אוֹתָם: (יא) וַנִּשְׁמַע
וַיִּמַּס לְבָבֵנוּ וְלֹא־קָמָה עוֹד רוּחַ
בְּאִישׁ מִפְּנֵיכֶם כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
הוּא אֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל־
הָאָרֶץ מִתָּחַת: (יב) וְעַתָּה
הִשָּׁבְעוּ־נָא לִי בַּיהוָה כִּי־עָשִׂיתִי

עמכם

הינום וואַרען. (ח) יענע האַט־
טען זיך נאָך ניט צור רוהע
געלענט, אַלס זיא צו איהנען
אויף דאַז דאַך שטיענ, (ט) אונד
צו דען מענערן שפראַך:
איך ווייס דאַס דער הערר
אייך דיזעם לאַנד איינגעגעבען,
אונד דאַס דיא פֿורכט פֿאָר
אייך אונז איבער פֿאַללען האַט
אונד דאַס אַללע איינוואָהנער
דיזעם לאַנדעס פֿאָר אייך
פֿערצאַגען. (י) דען וויר האַבען
פֿערנאָממען ווייא דער עווינע
דאַז וואַסער דער בינזענזעע
פֿאָר אייך אויסגעטראָקנעט,
בייא אייערעם אויסצוגע אויס
מצרים, פֿערנער וואַס איהר
דען ביידען קעניגען פֿאָן אמורי
יענזייטס דעם ירדן, סיחון אונד
עוג געטהאַן, ווייא איהר זיא
גענצליך פֿערטילגט האַבט.
(יא) אַלס וויר זאָלכעס פֿער־
נאָממען, דא שמאָלץ אונזער
הערץ דאַהין, אונד עס בי־
שטעהעט אין קיינעם מאַננע
מעהר מוטה פֿאָר אייך; דען
דער עווינע אייער גאָטט, איוט
דער גאָטט אָבען אים הימעל
אונד אונטען אויף דער ערדע. (יב) זאָ שוועריט מיר נון בייא דיעזעם נאָטטע, דאַ איך אייך

דאָך

ר ש "י

בינתים: והשער סגרו. השוערים: (יא) ולא קמה עוד רוח בהם. לפי שכבר עשה לשהם למרו לין לך כל שר ונגיד שלא נתן לב לקבל הזונה ובת עשר שנים היתם כשילאו ישראל ממלרים וזכתם כל מ' שנה:

(יב) לות

באור

לא היו גמלטים לולא שהיו הורידם בחלון. (ח) עליהם, כמו אליהם וכן וילך אלקנה על ביתו (שמואל א' ב' י"א) וכיוצא בהם. (ט) ידעתי כי נתן, כבר למדנו בשם רלב"ג כי עיקר כוונת המרגלי' היתה לחקור מחשבת אנשי הארץ והנה רבו הרגישם בזה (ולשון השם גילו לה את סודם) ולזה פתחה בחכמה את פיה לאמר ידעתי כי נתן וגו' וכי נפלה וגו' כלומר עתה שובו לכם להחליכם לין אתם לריכים עוד לחפור את הארץ כי מה שאתם חפלתם לדעת כבר ידעתם. (יא) כי ה' אלהיכם, מחובר אל הפסוק שלאחריו יען ידעתי כי ה' הוא אלהים בשמים ובארץ, לכן השבעו נא לי באחות אלהים כי לא תשקרו. (יב) אות אמת, סימוכ אות אשר על ידו יתן אמת הדבר, כלומר סימן מוכחק אשר בו יבינו

עִמָּכֶם חֶסֶד וַעֲשִׂיתֶם גַּם־אַתֶּם
עִם־בֵּית אָבִי חֶסֶד וּנְתַתֶּם לִי אוֹת
אֱמֶת: (יג)וְהַחֲיִתֶם אֶת־אָבִי וְאֶת־
אִמִּי וְאֶת־אַחַי וְאֶת־אַחְוֹתַי וְאֵת
כָּל־אֲשֶׁר לָהֶם וְהִצַּלְתֶּם אֶת־
נַפְשֹׁתֵינוּ מִמָּוֶת: (יד) וַיֹּאמְרוּ לָהּ
הָאֲנָשִׁים נַפְשֵׁנוּ תַחְתֵּיכֶם לָמוּת
אִם לֹא תַגִּידוּ אֶת־דְּבָרֵנוּ זֶה
וְהָיָה בְּתֵת יְהוָה לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ
וְעָשִׂינוּ עִמָּךְ חֶסֶד וֶאֱמֶת:
(טו) וַתּוֹרִדֵם בַּחֶבֶל בְּעַד הַחַלּוֹן
כִּי בֵיתָהּ בְּקִיר הַחוֹמָה וּבַחוֹמָה
הִיא יוֹשָׁבֶת: (טז) וַתֹּאמֶר לָהֶם

דאָך וואָהלטהעטיגקייט ער־
צייגט האָבע — דאָס אויך
איהר מיינעם פֿאָטערליכֿען
הויז וואָהלטהאָטען ערצייגען
וואָללט געבט מיר דאָהער איין
ציכֿען דער זיכֿערהייט,
(יג) דאָס איהר אַם לעבען ער־
האַלטעט מיינען פֿאָטער, מיינע
מוטטער, מיינע ברידער, מיינע
שוועסטערן אונד אַללע וועל־
כֿע איהנען אַנגעהעריגן, אונד
אונזרע פערזאָנען פֿאָם טאָדע
ערעטטעט. (יד) דאָרויף ענט־
געגנעטען איהר דיא מעננער:
אונזער לעבען זייא פֿיר אייך
דעם טאָדע געווייהט! ווען
איהר אויך פֿערנער אונזער
פֿאָרהאָבן ניכֿט פֿערראָטהעט;
גיבט נון דער עווינע דאָס לאָנד
אונז איין, דאָן נעווהעריגן וויר
דיר טרייע אונד זיכֿערהייט.

אחיותי קרי ההרה

(טו) זיא ליעם זיא נון אַן איינעם זיילע דורך דאָס פֿענסטער הערונטער, אינדעם איהר
הויז אַן דער שטאָדטמויער וואָר, דען זיא וואָהנטע אין דער פֿעסטונג. (טז) צופֿאָר
אַבער שפּראָך זיא נאָך צו איהנען: געהעט אין דאָס געבירגע, דאָמיט אייך דיא
פֿער־

רש"י

(יב) קום למת. שתעמוד כשתבעלו ותבעבו לת העיר שתביאו הלות ותחיוני: (טו) ותורידם בחבל בעד
החלון. בלומו מבל וחלון היו הנוקפים עולים עליה למרם רבע"ע בלו מעלתי בלו תמחול לי:
עד

באור

כל אנשי המלחמה לת ביתי ולת יבלמו יד בנו. (יד) נפשנו תחתיכם, נמסר עלמנו למות תחתיכם
למי שירלה להמית אתכם. (רד"ק). אם לא תגידו, הרגוי על בית אביה הנזבר לעיל.
(טו) בקיר החומה, (לשר המתרגם: תרגם יונתן בכותל עורל, ובמו בים שתי הורלות למלת
קיר בלומר קריה (קיר מואב ישעיה ט"ו ו' תרגם יונתן בריבא דמואב) וכותל, בן הורלות
שתים למלת חומה בלומר בד ומבנר, וע"ל הורלה הפנית יש ערים בלורות שנקראו חומת כמו
חומת רבה, חומת לובה, וכן העתיק החכם רשענשילוער בספרו המתולר המגדיך דער ביבליטען
חלטערטהומען קוכרע שתרגם (חלק ב' לד 310) חומת טור, פֿערטהיידיגונג, שנגזר משם חומה,
וכן עורל בלעון תרמית וכפי' מז"ל פסחים פ"ו ו' קיל וחומה (לינה ב' ח') עורה ובר עורה,
(ועיין רש"י נחום ג' ח'), וזה ענין חומה כאן, ומלבד יושבי העיר היו גם ליריחו יושבי מנהר
ובתוכם גבורי חיל שוקדי העיר, ורחב יושבת שם להכין להם בל לרכיהם, והנה המרגלים נלו
ויושבו שם לנוח אל תבליהם ולרחות ערות המנהר ולא נלו העירה ועי"ז נמשלו על עסקם,
והוגד למלך שנלו לחפור החרן). (טו) ותאמר להם, יען שפק בי זה היה קודם שהורידתם בי
עמ"כ

הָהָרָה לָכֶם פֶּן־יִפְגְּעוּ בָכֶם הָרֹדְפִים וְנַחְבֵּתֶם שָׁמָּה שְׁלֹשֶׁת יָמִים עַד שָׁב הָרֹדְפִים וְאַחַר תֵּלְכוּ לְדַרְכְּכֶם: (כ) וַיֹּאמְרוּ אֵלֶיהָ הָאֲנָשִׁים נְקִיִּם אֲנַחְנוּ מִשְּׁבֻעָתֵךְ הַזֹּאת אֲשֶׁר הִשְׁבַּעְתָּנוּ: (כא) הִנֵּה אֲנַחְנוּ בָאִים בָּאָרֶץ אֶת־תִּקְוַת חוּט הַשָּׁנִי הַזֶּה תִּקְשְׁרִי בַּחַלּוֹן אֲשֶׁר הוֹרַדְתֵּנוּ בּוֹ וְאֶת־אָבִיךְ וְאֶת־אִמֵּךְ וְאֶת־אַחַיִךְ וְאֶת כָּל־בֵּית אָבִיךְ תַּאַסְפִי אֵלַיִךְ הַבָּיְתָה: (כב) וְהָיָה כָּל אֲשֶׁר־יֵצֵא מִדַּלְתֵי בֵיתֵךְ הַחוּצָה דָּמוֹ בְרֹאשׁוֹ וַאֲנַחְנוּ נְקִיִּם וְכֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה אִתָּךְ בַּבַּיִת דָּמוֹ בְרֹאשֵׁנוּ אִם־יָד תִּהְיֶה־בּוֹ:

חרגום אשכנזי

פֿערפֿאָלגער ניכט בענענען, אונר האַלטעט אייך דאָרט דרייא טאַגע פֿערבאָרגען, כיז דיא פֿערפֿאָלגער צוריק זינד, הערנאַך זעטצט אייערן וועג וויטער פֿאָרט. (כ) דיא מענ־ נער שפּראַכען צו איהר: ווייר זינר אין פֿאָלגענ־ דעם פֿאַללע פֿאָן דעם איידע פֿרייא וועלכען דוא אונז אַבנע־ נאָממען. (כא) זיהע, זאָבאַלד ווייר אין דאַז לאַנד קאָממען, זאָ בינדע דאַז זייל מיט דעם רא־ טהען פֿאַרען, וואָראַן דוא אונז הערַאַבנעלאַססען, אַן דאַז פֿענסטער, אויך נים דיינען פֿא־ טער, דיינע מוטטער, דיינע ברידער אונר דיינע גאַנצע פֿאַמיליע בייא דיר אים הויז איף. (כב) וואר נון איממער צור טהיר דיינעס הויזעס הינוים נעהט, דעססען בלוט פֿעללט אויף זיין הויפט, ווייר אַבער זינר אונשולדיג, יעדאָך וואר בייא דיר אים הויז בלייבט, דעססען בלוט פֿאַללע אויף אונזער הויפט, וואן האַנד אַן איהן גאַלעגט ווירד. (כ) יאָללטעסט

ואם

דוא

רש"י

(טו) עד סוף הרודפים. נגנלה נה רוח הקדש שיהיו לסוף שלשת ימים: (יז) נקיים אנחנו. הרי אנו תולין הדבר בין לעשות המות הזה: (יח) את תקות חוט השני. לשון קו וחבל: (יט) דמו בראשו. עון הריגתו על ראשו תהא כי הוא יגרום מיתתו: דמו בראשנו.

עין

באור

לח"כ נודעי סיון המה נחפזים ללכת ואיך ירגו עתה נדברים. ונחבתם, נפל הקל"ף מן תנח לו שרשו תנה נה"ן ונפל הי"ד (מרד"ק). (יז) נקים אנחנו, נפל יו"ד הרבים ונשלם נדגש ופי' נתנאי זה לנחנו נקיים. משבועתך הזה, נחסר הנסמך ותשלומו מדבר שבועתך הזה (בן מלך). השבעתנו, נא על דרך הניכח לנוכחת והרחוי הנבעתינו. (יח) הנה אנחנו, עתה נתנו הות לשר שלנו ואמרו הנה לנחנו נלוזר אם לנחנו נכוח לחרן לו תעשי זאת, כי הנגין שהיה לה קשרה את תקות חוט השני עד כי רחתה כי בני ישראל נאים נעיר. אח התקוח חוט השני הזה, לדעתי שיעור הכתוב את תקות חוט השני הזה מאשר הורדתנו בו תקשרי בחלון ובכן בא הזה, ומלות הזה וכו נמשכו על החוט לכן נתו בל"ו. הורדתנו, תמורת הורדתינו ואמר הורדתנו בענין לף כי לפי דבריו היה זה המאמר קודם שהורדתם מ"מ הוא עתיד מורכב (דיא לוקינפטיג פֿערגאַנגענע לייט) כי אם תקשר החוט בשר הורדה לחוסם, ודרך בעל ל"הן לדבר על זמן מרובה כזה בענין, כמו ומולדתך מאשר הולדת לחריהם (בראשית מ"ח ו').

ותקשר

(כ) וְאִם־תַּגִּידִי אֶת־דְּבָרֵנוּ זֶה וְהָיִינוּ נְקִיִּם מִשְּׁבֻעָתֵךְ אֲשֶׁר הִשְׁבַּעְתָּנוּ: (כא) וַתֹּאמֶר כְּדִבְרֵיכֶם כֵּן־הוּא וַתְּשַׁלְּחֵם וַיֵּלֵכוּ וַתִּקְשֹׁר אֶת־תִּקְוַת הַשָּׁנִי בַּחַלּוֹן: (כב) וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ הָהָרָה וַיֵּשְׁבוּ שָׁם שְׁלֹשֶׁת יָמִים עַד־שָׁבוּ הָרֹדְפִים וַיְבַקְשׁוּ הָרֹדְפִים בְּכָל־הַדֶּרֶךְ וְלֹא מָצָאוּ: (כג) וַיָּשֻׁבוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים וַיֵּרְדוּ מֵהָהָר וַיַּעַבְרוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וַיְסַפְּרוּ־לוֹ אֵת כָּל־הַמְּצָאוֹת אוֹתָם: (כד) וַיֹּאמְרוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ כִּי־נָתַן יְהוָה בְּיָדֵנוּ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ וְגַם־נָמֹגוּ כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפָּנֵינוּ:

ג (א) וַיַּשְׁכֵּם יְהוֹשֻׁעַ בַּבֹּקֶר וַיִּסְעוּ מֵהַשִּׁטִּים וַיָּבֹאוּ עַד־הַיַּרְדֵּן הוּא

דוא אַבער אונזער פָּאטער אברהאם פערשטהען, דאַן זינד ווייר פרייא פָּאן דעם איידע, רעזרוא אונז אבגענאממען. (כא) אונד זיא ערווידערטע: עס זייא וויא איהר גע'שפראכען, זאמיט ענטל'עם זיא דיעזעלבען, דיזע גינגען פָּארט אונד זיא קנ'פפ= טע דאַז ראָטהעזויל אַנם פָּענ= סטער. (כב) יענע גינגען בי'ז זיא אין דאַז געבירגע קאַמען, וואָ זיא דרייא טאַגע פערווייל'טען, ב'ז דיא פערפָאלגער וויעדער צוריק ווארען. דיא פערפָאל= גער אַבער האַטטען זיא אויף דער גאַנצען שטראַסע געזוכט אָהנע זיא צו פינדען. (כג) אונד דיא ב'ידען מענער קעהרטען נון צוריק, אי'נדעם זיא פָּאם געבירגע הראַב גינגען; זעטצ= טען זאָראַן אי'בער דען ירדן אונד קאַמען צו יהושע דעם זאָהנע נון אונד ערצעהלטען איהם אַללעס וואַס זיך אי'הנען ערא'יגנעטע. (כד) אונד זאַג= טען צו יהושע: פָּאַסט האַט דער עווינע דאַז גאַנצע לאַנד אין אונזערע האַנד בעריטס

גענעבען, דען שאָן צאַגען אַללע אייוואָהנער דעם לאַנדעם פָּאר אונז.

ג (א) אונד יהושע מאַכטע זיך דעם מָארגענס פרי'ה אויף, דאַן בראַכען זיא מיט דעם לאַגער פָּאן שטים אויף אונד קאַמען אַן דען ירדן, ער אונד אַללע קינדער

ר ש"י

עון הריגתו תהא עלינו: (כג) ויעברו. לפת הירדן:

והלכתם

באור

(כא) וחקשר, לאחר זמן כאשר נאמרו, והכותב הזכיר זה פה להשלים הענין כדרך הפיוטים בספרי הקדש, וכן הוא דעת הרד"ק.

ג (א) וישכם, כבר אמרנו לעיל(ו' י') כי לדעת הרלב"ג היתה הצווי להכין לדם לאחר שלוש מרגלי', מולם לדעתי נתה הצווי הזאת לאחרי שנו המרגלים ולז נסעו מבט ס לרן ונשבת ומנו על שפה הירדן שלשת ימים לבן היו צריכין להם לילה לשלשת ימים. ומה שנאמר וילינו לפן הבוקר

קינדער ישראל'ס, דאָזעלבסט
איבערנאַכטעטען זיא, עהע זיא
איבערזעצטען. (ג) נאַך דען
בעשטימטן דרייא טאַגען גינ=
גען דיא פֿאָלקספֿאָרשטעהער
איננערהאַלב דעם לאַגערס
הערום, (ג)אונד געבאָטען דעם
פֿאָלקע אַלזוֹ: זאָבאַלד איהר
זעהעט דיא בונדעסלאַדע דעס
עוויגען אייערעס גאָטטעס גע=
טראַגען פֿאָן דען פריסטערן
אונד לוים, דאַן ברעכט פֿאָן
אייערען לאַגערפלעטצן אויף,
אונד פֿאָלגעט איהר נאַך;
(ד) יעדאָך זאָ, דאַס צווישען
אייך אונד איהר איין צווישענ=
רוים זייא גענגען צוויי טויזענד עללען אין דיא לענגע. איהר דירפֿט אייך איהר ניכט

ובינוי ק׳
אליו

נע=

ר ש " י

ג(ג)והלכתם לחריו. נשתנה המסע הזה מכל מסעות שכל זמן שהיה קיים היה עמוד הענן נוסע. תחלה ומרחה להם הדרך והארון נוסע לחר כ' דגלים עכשיו הארון נוסע תחלה: והכהנים הלוים ו לפי שילחו כלם מלוי לחני [לחני] עמרם נקראו לוים כמו שפירשו רבותינו בב"ר במ"ה מקומות נקרא כהנים לוים וזה טעמו של דבר מ"ר:(ד) לך רחוק יהיה. כנודו של מקום הוא: וביניו. כמו וינינו ודומה לו ישמח ישראל בעושיו (תהלים קמ"ט). ד"ק ג' לרונו' היו של שכינה ושל יוסף מהלכין יחד: כאלפים לחמה. כדי שתהיו יכולין לילך ולהתפלל לפניו כשבת כך מפורש במדר' תנחומ' לפי שידע שעתידין להיו'

לרים

באור

על לינת לילה לחד לך על חנות שם ויהיה תרגומו: פֿערווייַלטען, כי זה מהורחות לון (עיין שרשים לרד"ק). והנה ירחה לי שהסנה מדוע לזה הקב"ה שימנו על שפת הירדן ג' ימים, היתה לנסותם אם יזכרו בה' וביהושע עבדו אם ירלו בעוד שלשת ימים המים תמיד הולכים הלוך וגדלו ואין דרך לעבור, ונודע כי לינו דומה אם כמו רגע יבחן מים לו אם יעמוד בנסיון ימים רבים. ונחמת לפי הפי' הזה יותרו כמה ספקות בחבר ירחה "המעיין, לולם לזינו מסכים עם חזנון מז"ל שאמרו בז' לחדר מת משה, לכן מתורג' מיבערנאַכטעטען. (ג) והכהנים הלוים, לדעת המפרשים שיעורו הכהנים מבני לוי כמו הכהנים הלוים (דברים י"ז ט' ויו"ח, כ"ד ח'); לולם יונתן תרגם פה והכהנים הלוי' הנה לדעתו יחסר ויו"ו העטוף כמו הכהנים הלויס (נחמיס י' כ"ט ל"ה) שעד עתה גם הלויס היו נושאים את האחון ואמר כך לזה לכהנים שהם נלכד ישאו את האחון להקדימו יותר מפני הנס ובמפורש בסוטה (ל"ג ב') בשלשם מקומות נשאו הכהנים את האחון ע"ש. ונחמת בכ"מ שנזכ' הכהני' הלוי' נוכל לפרש בחסרון ויו"ו כי בספר דברים (שם) נאמר כי גם הלויס היו תופשי התורה ויושבי על מדין, וכן (ירמיה ל"ג י"ח) ולכהנים הלויס לא יכרת איש מלפני מעלה עולה ומקטיר מנחה ועושה זבח, נחלק המאמר ונאמר כי מעלה עולה ומקטיר מנחה מוסב על הכהנים ועושה זבח על הלויס כי הלויס היו מחזיקים ידי לחיהם הכהנים בכל עבודה שהיה מלות בהוה בחנוכה בנחה מקומות ושחיטה בזר בזירה, וכן הדין ביתר מקומות שבח הכהנים הלויס עיין עליהם, זולת (ביחזקאל מ"ד ט"ו) והכהנים הלויס בני לדוק אשר לין לפרש בזה החופן לם לל נפרש הפסוק, ואין להאריך. (ד) אל תקרבו, הפי' הכתוב לפי נתוח הענינה

הוא

אֲלֵיו לְמַעַן אֲשֶׁר־תֵּדְעוּ אֶת־
הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ־בָהּ כִּי לֹא
עֲבַרְתֶּם בַּדֶּרֶךְ מִתְמוֹל שִׁלְשֹׁם:
(ה) וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הָעָם
הִתְקַדָּשׁוּ כִּי מָחָר יַעֲשֶׂה יְהוָה
בְּקִרְבְּכֶם נִפְלָאוֹת: (ו) וַיֹּאמֶר
יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר
שְׂאוּ אֶת־אֲרוֹן הַבְּרִית וְעִבְרוּ
לִפְנֵי הָעָם וַיִּשְׂאוּ אֶת־אֲרוֹן
הַבְּרִית וַיֵּלְכוּ לִפְנֵי הָעָם:
(ז) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ
הַיּוֹם הַזֶּה אָחֵל גַּדֶּלְךָ בְּעֵינֵי כָּל־
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יֵדְעוּן כִּי כַּאֲשֶׁר
הָיִיתִי עִם־מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ:
(ח) וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת־הַכֹּהֲנִים

נשא׳

ר ש ׳ י

נעהערן, דאמיט איהר דען וועג ערפאהרט, וועלכען איהר גע־העז זאללט, אבשאן איהר די־זען וועג ניע פאהרער געגאנגן זייד. (ה) דאן שפראך יהושע צום פאלקע: בערייטעט אייך פאר, דען מארגען ווירד גאטט מיטטען אונטער אייך וואונ־דער טהון. (ו) צו דען פריכטערן אבער שפראך יהושע: נעה־מעט דיא בונדעסלאדע אויף, אונד ציהעט פאר דעם פאלקע הער. אינד זיא נאהמען דיא בונדעסלאדע אויף, אונד צא־גען פאר דעם פאלקע הער. (ז) אונד גאטט שפראך צו יהושע: אן דעם הייטיגען טאגע ווילל איך בעגינגען דיינע גרע־סע פאר דען אויגען פאן גאנץ ישראל צו צייגען, דאמיט זיא ערקענגען, דאס איך, וויא איך מיט משה געוועזען, אויך מיט דיר זיין ווערדע. (ח) דוא אבער געביעטהע דען פריעסטערן דען

נשא׳

ר ש ׳ י

נרים לפני יריחו נאמת: למען תדעו. מוסב על והלכתם תחריו: כי לא עברתם בדרך. לא הלכתם בענין זה עד הנה: (ה) ויאמר יהושע. ביום הג׳ ויום ל׳ של תמוז היה רמזון לג׳ הימים: התקדשו. הזמנו: כי מחר. בענרנס את הירדן: נפלאות. ת״י פריצן: (ו) ויאמר יהושע אל הכהנים. ביום המחרת: שאו את ארון הברית. עד עכשיו נשאו הלוים והיום הכהנים:

(ח) כשאתם

באור

הוא זה, אל תחפצו להתקרב אל הארון כשאתם כי אם לא יהי׳ הארון נגד עיניכם תחעו בדרך ויבואו עליכם המים, ויהי׳ תרגומו: חיהר זאלט חייך דער זאדע ניכט נעהערן אוף דען וועג זו ערפאהרען, ולמפרשים דרך אחרת בזה. בדרך, כלומר הזה לעבור נהר ברגל כי אנשי דור המדבר אשר עברו בים סוף נכר מתו, ושעם רחוק מן הארון הוא בעבור קדושתו כי הארון הברית קדוש ונורא הוא וכל הקרוב אליו אם לא בשליחות ה׳ יומת כנודע ממעשה אנשי בית שמש ועוזה (שמואל א׳ ו׳ כ׳, ב״ש ו׳ ז׳). (ה) התקדשו, י״ת לזדמנו וכן פרצ״י ורד״ק, ולכ״ג כתב כי יתקדשו בעבור שלש הנפלאות וזה נכון כי בקרוב שיהי׳ העדה כלם קדושים עת יפתוף ה׳ את זרוע קדשו להרואתם נפלאות כאלה. (ו) ועברו, ידוע כי הכהנים והלויים היו מונים סביב למשכן בשמע המחנות, ולזה אמר כי יעברו לפני העם כמו ויעבר את הבוקר (ב״ב י״ח כ״ג). (ז) כאשר הייתי עם משה, שבקעתי לו את הים להיות עמך להבדיל מי הירדן. (ח) ואתה תצוה, ראיתי כי טוב לערך לפניך קורם הגשים תובן ומדר הפסוקים האלה מכאן

תרגום אשכנזי

יהושע ג

דען טרענערן דער בונד־עסלאַ־
דע אונד שפּריך: זאָבאַלד איהר
אַדען אַנפּאַנג דעס וואַסערס
דעס ירדן קאָממט, זאָ בלייבט
אַם ירדן שטעהן. (ט) זו דען
קינדערן ישראל׳ס אַבער
שפּראַך יהושע אַלזאָ: טרעטעט
נעהער היהער אונד הערעט
דיא וואָרטע דעס עווינען אי־
ערעס גאָטטעס. (י) אונד ער
בעגאַן: דאַראַן זאָללט איהר
ערקענען דאַס איין לעבענדי־
גער גאָטט אונטער אייך איזט,
דער אוים איהרעם בעזיטצע
פֿאָר אייך הער פֿערטרייבען
ווירד, דען כנעני, חתי, פרזי,
גרגשי אמורי אונד יבוסי.
(יא) זעהעט דיא בונדעסלאַדע
דעס העררן אַללער וועלט, צי־
העט פֿאָר אייך הער דורך דען
ירדן

נְשֵׂאֵי אֲרוֹן־הַבְּרִית יְהוָה
כְּבֹאֲכֶם עַד־קְצֵה מֵי הַיַּרְדֵּן
בַּיַּרְדֵּן תַּעֲמֹדוּ: (ט) וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ
אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גְּשׁוּ הֵנָּה וְשִׁמְעוּ
אֶת־דִּבְרֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:
(י) וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ בְּזֹאת תֵּדְעוּן כִּי
אֵל חַי בְּקִרְבְּכֶם וְהוֹרֵשׁ יוֹרִישׁ
מִפְּנֵיכֶם אֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־הַחִתִּי
וְאֶת־הַחִוִּי וְאֶת־הַפְּרִזִּי וְאֶת־
הַגִּרְגָּשִׁי וְהָאֱמֹרִי וְהַיְבוּסִי:
(יא) הִנֵּה אֲרוֹן הַבְּרִית אֲדוֹן כָּל־
הָאָרֶץ עֹבֵר לִפְנֵיכֶם בַּיַּרְדֵּן:

ונתח

ר ש " י

(ח) כנגמכם עד קלה מי הירדן. כשתכנסו לפניס מעמתי: בירדן תעמדו. עד לאחר יעברו כל העם אל העבר המני: (ט) גשו הנה. למכם לת נולס בין בני ארון. זה לאחד מן סמקומות שהחזיק מועט לת המרובה: (י) בזאת תדעון. כמה שאתם רואים שגולכם מלומלמין כאן: (יא) הנה ארון הברית אדון כל הארץ. ברית של הקב"ה שהוא לדון כל הארץ. ואל תתמה על הה"ל של הברית שהרבה מקראות מלברים כן כמו המסגרות המבונות העמק הסגרים: עיין לפניכם. מקדים לפניכם ליכנס לתוך הירדן:

קחו

ב א ו ר

עד (ד' י"ט) כאחר המה לפי דעתי. והוא, הנה בת הלווי אל הכהנים אם יניחו עד קלה הירדן דהיינו סמוך לירדן עוד בחרבה יעמדו שם וכן עשו, ולזה הקפיל יהושע לת העם שיו לא אל מקום אלא הכהני', ולאמר להם הדברים מן פסוק י' עד י"ג, ויתרם כלה לדבר נחה עליו רוח ה' וכל עליו הלווי לאמר קחו לכם וכו' (שימן ד' פסוק ג') ומיד לאמר ועתה קחו לכם (שימן ג' פסוק י"ב עד י"ג) ועיין בנאור שם, ולת"כ חזר לענינו הרלשון והי' בנוח וגו' (פסוק י"ג) ומן פסוק י"ד יבאר הבתו' דרך נסיעת' בירדן, והי' על זה הלופן כאחר הגיעה העדה על שפת הירדן מקום לחר עמדו שם הכהנים לעדו הכהנים בירדן ונכרתו מי הירדן ועברו הנושלים לרון ה' לפני העם עד לאלע הירדן ולז עמדו הכהנים (פסוק י"ז) ופה הקים יהושע שתים עשרה לבנים (עיין לקמן שימן ד' פסוק ט' בנאורני) ולת"כ עברו כל העם לפני לרון ברית ד' לך יהושע ושנים העשר לים לחר הבין נשלרו עוד לחרי הכהנים ויקרל יהושע לל שנים העשר לים וגו' (ד'—ג'). ולחר הלעה הזלת נבאר הפסוקים לחד לחד על פי דרכנו כי לל רלינו להללות הקורלן בדברי המפרשי' הלל לכל לים עין לרלות ולב לבחון ולקרב ולרחק כלות נפשו. בירדן, שמום הני"ת פה אין ענינו בתוך לך כמו על כמו בכ' הרל"ק בשמואל (דשום פירדת דף ג"כ) וים בי"ת שמוסיפים כמו על לו עד ע"ם והכוונה מכל הירדן בחר בלרנו. (יא) ארון הברית, לדעת יונתן ורס"י יהי' לחר הנשמך וזיעורו הלרון לרון הנרי ז ברית לדון כל הלרן, ורל"ק הניח עוד דעת לחרת כי מלת לרון מוסבת לחרת עמה לרון הברית לדון לדון כל הלרן וגם זה נכון, לולם מה שלמר בשם י"ם

כי

(יג) וְעַתָּה קְרָאוּ לָכֶם שְׁנֵי עָשָׂר אִישׁ מִשִּׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ־אֶחָד אִישׁ־אֶחָד לַשָּׁבֶט: (יג) וְהָיָה כְּנוֹחַ כַּפּוֹת רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי אֲרוֹן יְהוָה אֲדוֹן כָּל־הָאָרֶץ בְּמֵי הַיַּרְדֵּן מֵי הַיַּרְדֵּן יִכָּרֵתוּן הַמַּיִם הַיֹּרְדִים מִלְמָעְלָה וְיַעַמְדוּ נֵד אֶחָד: (יד) וַיְהִי בְּנָסַע הָעָם מֵאָהֳלֵיהֶם לַעֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן וְהַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי הָאָרוֹן הַבְּרִית לִפְנֵי הָעָם: (טו) וְכִבּוֹא נֹשְׂאֵי הָאָרוֹן עַד־הַיַּרְדֵּן וְרַגְלֵי הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי הָאָרוֹן נִטְבְּלוּ בִּקְצֵה הַמָּיִם

והירדן

(יג) ועתה קראו לכם שנים עשר איש משבטי ישראל איש־אחד איש־אחד לשבט: (יג) והיה כנוח כפות רגלי הכהנים נשאי ארון יהוה אדון כל־הארץ במי הירדן מי הירדן יכרתון המים היורדים מלמעלה ויעמדו נד אחד: (יד) ויהי בנסע העם מאהליהם לעבר את־הירדן והכהנים נשאי הארון הברית לפני העם: (טו) וכבוא נשאי הארון עד־הירדן ורגלי הכהנים נשאי הארון נטבלו בקצה המים

ירדן. (יג) אונד נון נעהמעט אייך צוועלף מענער אוים דען שטעממען ישראל'ס, איטמער איינעז מאן פאן יעדעם שטאם מע. (יג) וועז דאן דיא פום זאהלען דער פריסטער וועלכע טראגן דיא בונדעסלאדע דעם עוויגען דעם העררן אללער וועלט, אין דעם וואסער דעם ירדן רוהען, זא ווירד דאז וואסער דעם ירדן געטרעננט וועדען, אונד דאז פאן אבען הערא בפליעסענדע וואסער ווירד זיך וויא איינע וואנד אויפשטעללען. (יד) אלס נון דאז פאלק אויפברא אוים זיינען צעלטען, אום איבער דען ירדן צו געהן, דיא פריסטער דיא בונדעסלאדע פאר דעם פאלקע הערטרוגען, (טו) אונד דיעוע טרעגער דער בונדעס־לאדע אן דען ירדן קאמען,

אויך דיא פיסע דער לאדעטראגענדען פריסטער דען אנפאנג דעם וואסערס בעריהרטען,

דער

רש"י

(יב) קחו לכם שני עשר איש. הכינו לותם להיות נכונים למה שלוה לותם נשתענו את הירדן: (יג) המים היורדים מלמעלה. למטה כדרך כל הנהרות המושכים: ויעמדו נד א'. נשירדו המים על מקום שנכרתו שם ולינם יורדים משם ולמטה שלא הם מתקבלים ונגדשין ועולין למעלה כיפין ע"ג כיפין: נד. כמו כונס כנד (תהלים ל"ג). נד קליר (ישעי' י"ז). ל' גונה וכן מנחם מנחם:

גדותיו

באור

כי האדון עלמו הי' נקרא לאדון כל הארץ, זה רמוז. (יב) ועתה, נצר לאמרנו כי עודנו מדבר נא אליו פתלוס הנבואה הזאת לבני ישראל, ומין זה רמוז, עיין נרא"ם (שמות י"ח ד') נפסוק ויאמר משה כה אמר ה' כחצות הלילה, ומיד לוה גם הוא לבניס העבר לתם להיות נכונים, לולם לא גלה להם בעת מה לעשות כי היה נחפז לצוג לענינו הראשון, הנוהג העליס פה לוה ה' והמתין עד סי' פסוק ל' כי רצה להשלים הסיפור כדרך כתבי הקודש. (יג) והי', נמשך למעלה על פסוק י"ח כאשר צוה אלהינו. מי הירדן יכרתון, ניתוק הטעמים וגס וי"ו ויעמדו יורה כי פה לא דבר רק מהמים היורדים מלמעלה לא מהמים היורדים למטה לים המלח (כלקמן ט"ז) כי הזכיר רק את הפלא היותר גדול. (יד) ויהי, לאחרי אשר כלה יהושע לדבר נסעו העם אל מקום אשר עמדו שם הנהנים על שפת הירדן באשר אמרנו לעיל פ' ח'. הארון הברית, אשר הנסמך ולוחי האדון אדון הברית. (טו) נטבלו, כתב המגלה יופי (ודבריו לקוחים מרד"ק שרש טבל) וז"ל הטבילה היא פעמים נגיעת הדבר בדבר אלא מקלת הדבר או כלו עב"ל, ולי נראה כי טבל בשבתי בכל מקום עשינו מה שקורין בל"ז (חייטטוקען, חייטטויכען), והוגם על רחילת דברים שאין בהם כוח מיים כמו ויטבלו את הכתונת (בראשית ל"ז ל"ז) וטבלת בתך

וְהַיַּרְדֵּן מָלֵא עַל־כָּל־גְּדוֹתָיו כֹּל
יְמֵי קָצִיר׃ (טז) וַיַּעַמְדוּ הַמַּיִם
הַיֹּרְדִים מִלְמַעְלָה קָמוּ נֵד־אֶחָד
הַרְחֵק מְאֹד בְּאָדָם הָעִיר אֲשֶׁר
מִצַּד צָרְתָן וְהַיֹּרְדִים עֲרָבָה יָם
הַמֶּלַח תַּמּוּ נִכְרָתוּ
וְהָעָם עָבְרוּ נֶגֶד יְרִיחוֹ׃ (יז) וַיַּעַמְדוּ
הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי הָאָרוֹן בְּרִית־יְהוָה
בֶּחָרָבָה בְּתוֹךְ הַיַּרְדֵּן הָכֵן וְכָל־

מאדם קרי ישראל

תרגום אשכנזי

(דער ירדן וואר גראַדע פֿאָלל אַן אַללען זיינען אופֿערז, דיא גאַנצע צייט דער ערנדטע הינדורך). (טז) דאַ בליעב דאַז פֿאָן אָבען הראַב פֿליעסענדע וואַססער אויפֿרעכט שטעהען וויא איינע מויער, אין גרא= סער עיטפֿערנונג פֿאָן דער שטאַדט אדם וועלכע זייט= וועדטס צרתן ליגט. דאַז וואַס= סער אַבער וועלכעם אין דאַז מעער דער עבנע, אָדער אין דאַז זאַלצמעער פֿליעסט, נאַהם אַב אונד פֿערשוואַנד זאָ= דאַם דאַז פֿאָלק דורכגינג געגען יריחו צו. (יז) דיא פריעסטער אַבער וועלכע דיא בונדעסלאַדע גאָטטעס טרוגען, שטאַנדען זיכער אוף טראָקקענעם באָדען מיטטען אים ירדן, אונר גאַנץ ישראל

ר ש "י

(טו) גדותיו. ל' שפה גבוה: כל ימי קציר. שלשה חדשים הם: (טו) הרחק מאד. רחוק מאוד ממקום שעמדו שם נפסקו: מאדם העיר. כך שמה: והיורדים. לותם שהיו יורדים משם ולמטה תחלה: תמו ונכרתו. ענינו נדרך הליכתן שכל ההולכים הולכים על הים עד לאחר תמו: (יז) ויעמדו הכהנים. אחר שפסקו הירדן: בתוך הירדן. וכל זמן שעמדו לא ירדו המים העליונים למטה ובתוך כך כל העם עוברים בתרגם: הכן. מכוונים ונלבים זה כנגד זה:

ב א ו ר

(רות ג' י"ד), לו על לאבר מנעלי הכהנים כמו ובכל הכהן את לבנעו (ויקרא ד' ו') ובכל בשמן רגלו (דברים ל"ג כ"ד); לולם על רחיצת כל הגוף לא נאמר בכל כלל, ואם נמלא ובכל בירדן (מלכים ב' ה' י"ד) גם פה נאמר כי הכוונה לך על לבל מהגוף מקום הלרעת כי בנעמן לא פרחה הלרעת בכל גופו כי נרחה מדבריו והניף ידו לל המקום (שם י"ח), ואין לבאור מן ורחלת שאמר לליטע (שם י') כי רחץ בולל רחילת לל הגבר וגם לאבר לאחד, כמו רחלתי את רגלי (ב"ם ה' ג'), וכן בחיוב (ט' ל"ח) לז בשחת תטבלני מוסב על כפי בפסוק הקודם, ובאמת כי גם אם התרחלתי במי שלג (חיוב ט' ל') הכוונה לך על ידים כי יקיון נפיש היא שכל לזכות מפעלים בנודע, לולם בתרגומית ובדברי חז"ל בבל רחילת לל הגוף. והירדן מלא, מאמר מוסגר, לך היה דרכו להתמלא בל ימי קציר, (רש"י ורד"ק). (טו) באדם העיר, הכתיב בחדם והקרי מאדם והבל לאחד כי גם לני"ת הורלות מן (עיין מבלול לרד"ק בתקוס הנזכר), ועל שם לדם העיר הנכון בדברי רש"י כי לדם העיר היה שמם ומה שבח העיר בה"ח הידיעה לולי גם לדם היה נקרא בה"ח כמו העי וכיוצ בכה, ונפלה פה בענוג היתה, והמעתיקים העתיקו ה"ח של העיר על לדם וקראו לדמה ונקרא עיר להבדילה מן לדמה לאבר היא בחלק נפתלי (לקמן י"ט ל"ו). ומה שלא נזכר זאת העיר בין ערי ח"י לולי היתה העיר הזאת מענבר הירדן מזרחה ואמר מלך לרתן בלומר בנגד לרתן כי לרתן היתה בח"י, והנה בלתו בל המפרשים לבאר לזיך יסמן הכתוב דבר נרחוק מקום לבד, ולולי היו לכל לדם העיר מסגרות מים (וואססער = טוייסען) לזה לאמר הרחק מאדם העיר, לבל יחשוב החוצב כי בני ישראל סגרו המסגרות ולבן עמדו המים. (יז) ויעמדו הבהנים, כאחר הגיעו הכהנים לאמלע הירדן עמדו ואז ענרו העם לפניהם אל ענבר הבני, ומה שאמר עד לאבר תמו בל הגוי הוא לאו דוקא כי בשלמו יהושע ו"ב לעברים תמו לכל הכהנים כאחר בשלמו ואין זה זר כי מבינו דברים בנה.

יִשְׂרָאֵל עִבְרִים בֶּחָרָבָה הַעֲר אֲשֶׁר־
תַּמּוּ כָּל־הַגּוֹי לַעֲבוֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן:
ד (ו) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־תַּמּוּ כָּל־הַגּוֹי
לַעֲבוֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן ׀ וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר: (ג) קְחוּ
לָכֶם מִן־הָעָם שְׁנֵים עָשָׂר אֲנָשִׁים
אִישׁ־אֶחָד אִישׁ־אֶחָד מִשָּׁבֶט:
(ג) וְצַוּוּ אוֹתָם לֵאמֹר שְׂאוּ־לָכֶם
מִזֶּה מִתּוֹךְ הַיַּרְדֵּן מִמַּצַּב רַגְלֵי
הַכֹּהֲנִים הָכִין שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה
אֲבָנִים וְהַעֲבַרְתֶּם אוֹתָם עִמָּכֶם
וְהִנַּחְתֶּם אוֹתָם בַּמָּלוֹן אֲשֶׁר־
תָּלִינוּ בּוֹ הַלָּיְלָה: (ד) וַיִּקְרָא
יְהוֹשֻׁעַ אֶל־שְׁנֵים הֶעָשָׂר אִישׁ
אֲשֶׁר הֵכִין מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ־
אֶחָד אִישׁ־אֶחָד מִשָּׁבֶט:

ישראל גינג אימער אויף
טראָקענעם וועגע, בין דיא
גאַנצע נאַציאָן דען איבערגאַנג
איבער דען ירדן בעענדיגט
האַטטע.

ד (ו) אַלס נון דיא גאַנצע נא־
ציאָן דען איבערגאַנג איבער
דען ירדן בעענדיגט האַטטע,
שפּראַך דער עוויגע צו יהושע
וויא פֿאָלגט: (ג) נעהמעט אייך
אוים דעם פֿאָלקע צוועלף מענ־
נער, אימער אינען אוים יעג־
ליכעם שטאַמע, (ג) אונד בע־
פֿעהלעט איהנען אַלזאָ: דָּע־
בעט היער אוים דער מיטטע
דעם ירדן, פֿאָן דעם אָרטע
נעהמליך וואָ דיא פֿיסע דער
פריסטער זיכער שטאַנדען,
צוואָלף שטיינע אויף, דאַן
פֿיהרעט איא מיט אייך הינ־יבער
אונד לעגעט איא ניעדער אין
דיא הערבערגע, אין וועלכער
איהר דיעזע נאַכט איבער־
נאַכטען וועהדעט. (ד) יהושע
בעריעף דיא צוועלף מעננער,
וועלכע ער אוים דען קינדערן

פסקא באמצע פסוק ויאמר

ישראל׳ס דאַצו בעשטיממט האַטטע, אימער אינען מאַן אוים יעגליכעם שטאַמע־

ר ש " י

ד (ב) שנים עשר אנשים. הם שנזכרים לאחלה להיות נזונים: (ג) והעברתם אותם עמכם. כמלות
אלה לבנות מהם מזבח בהר עיבל ולכתוב עליהם את דברי התורה וכן ביוסף נאמר על הר
עיבל וכאן נהם את המזבח והעלו עולות וזבחים ואכלו ושמחו וקבלו אותם ובאו ובנו בגלגל:

באור

ד (א) ויהי, לפי דעתי נקצר תכי הפסוק עד מלת הירדן למעלה ולכן נח פיסק׳ נלמלע הפסוק ומוסב
על הכהנים ופירושו הכהנים היו עם בתוך הירדן עד אחר תמוגו׳, ומה שכתוב מלת ויהי ביתיד
הוא כמו ויהי אנשים (במדבר ט׳ו׳) ורבים כמוהו כידוע לבעלי הלשון, וכמלת ויאמר מתחיל הפרשה,
ויאחר עתה סבת הצווי אל יהושע ועתה קחו לכם (ג׳ י״ב), כי ע״פ ד׳ עצה זאת באחר אמרנו לעיל
ופירושו ויאמר ובכר אמר. (ג) הכין, מקור פירושו שעמדו נבונים בתוכה ולא נטבעו בפרט ט״ו.
(ד) שנים עשר איש, הן המה הנזכרים לעיל (ג׳ י״ב), והנה לא היה מן הנמוך לאמר להם
להגיח האכנים בתוך כאן כי אם לבאת אותם, ובאחר בתו במלון אמר להגיחם שם.

(ה) ויאמר להם יהושע עברו לפני ארון יהוה אלהיכם אל־תוך הירדן והרימו לכם איש אבן־אחת על־שכמו למספר שבטי בני־ישראל: (ו) למען תהיה זאת אות בקרבכם כי־ישאלון בניכם מחר לאמר מה האבנים האלה לכם: (ז) ואמרתם להם אשר נכרתו מימי הירדן מפני ארון ברית־יהוה בעברו בירדן נכרתו מי הירדן ויהיו האבנים האלה לזכרון לבני ישראל עד־עולם: (ח) ויעשו־כן בני־ישראל כאשר צוה יהושע וישאו שתים־עשרה אבנים מתוך הירדן כאשר דבר יהוה אל־יהושע למספר שבטי בני־ישראל ויעברום עמם אל־המלון וינחום שם: (ט) ושתים עשרה אבנים הקים יהושע בתוך

(ה) אונד שפראך צו איהנען: נעהעט הין פאר דיא לאדע דעם עוויגען איירעס גאטטעס, אין דיא מיטטע דעם ירדן, אונד איין יעדער לאדע איינען שטיין אויף זיינע שולטער, נאך אנצאהל דער שטעממע רער קינדער ישראל'ס, (ו) דאמיט דיעזעם איין דענקציי5ען אונטער אייך בליבע, וען איינסט אייערע קינדער פראגען: וואס דייטען אייך דיעזע שטיינע אן? (ז) זא זאללט איהר איהנען זאגען, וויא דאז וואססער דעם ירדן צערטרעננט וואורדע פאר דער בונדעסלאדע דעם עוויגען, אלס זיא נעמליך דען ירדן דור5ציעהען זאללטען, וואורדע דעססען וואססער צערטרעננט; דארום זאללען דיעזע שטיינע דען קינדערן ישרא'ס צום עוויגען דענקמאל דיענען. (ח) אונד דיא קינדער ישרא'ל טהאטען אלזא, וויא איהנען יהושע בעפאהלען האטטע, זיא האבן צוועלף שטיינע אויס דער מיטטע דעם ירדן, וויא דער עוויגע צו יהושע גשפראכן האטטע, נאך אנצאהל דער שטאמע מע ישרא'ס, אונד פיהרטען זיא מיט זיך הינאיבער אין דיא הערבערגע, אונד לעגטן זיא דארט נידער. (ט) אויך יהושע ריי5טעטע צוועלף שטיינע אין דער מיט

הירדן

ר ש "י

(ה) עברו לפני ארון וגו'. הנשאו עתה מירדן ועברו עד לפני הכהני': (ז) והיו האבנים האלה. כגלגל לזכרון זה: (ט) ושתים עשרה אבנים. לתחות הקיס יהושע בתוך הירדן:

עד

באור

(ט) ושתים עשרה אבנים, מע"פ שלח מלתנו לומר ה' על לבה האבנים ידענו כי יהושע לא יעשה דבר וה' לא דבר (מדברי ר"ק), והנה גם האבנים האלה הקימו הבנים עבר האבנים אשר נשאו עוד עם הנהנים בתוך הירדן, אך נראה כי לא לקח אים מהן לחת בתחר עבו האבנים אשר

נשאו

הַיַּרְדֵּן תַּחַת מַצַּב רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים
נֹשְׂאֵי אֲרוֹן הַבְּרִית וַיִּהְיוּ שָׁם עַד
הַיּוֹם הַזֶּה: (י) וְהַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי
הָאָרוֹן עֹמְדִים בְּתוֹךְ הַיַּרְדֵּן עַד־
תֻּם כָּל־הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה
אֶת־יְהוֹשֻׁעַ לְדַבֵּר אֶל־הָעָם כְּכֹל
אֲשֶׁר־צִוָּה מֹשֶׁה אֶת־יְהוֹשֻׁעַ
וַיְמַהֲרוּ הָעָם וַיַּעֲבֹרוּ: (יא) וַיְהִי
כַּאֲשֶׁר־תַּם כָּל־הָעָם לַעֲבוֹר
ויעבור

מיטטע דעם ירדן אַן דער
שטעללע דעם שטאַנדאָרטעם
דער פֿיסע דער פֿר סטער, דיא
וועלכע דיא בינדעם לאַרע טרו־
גען, דאַמיט זיא דאָרט בלייבען
מעגען אַלס דענקמאַל דיעזעם
טאַגעם. (י) דיא פֿריסטער
אַבער, וועלכע דיא לאַדע
טרוגען, שטאַנדען אין דער
מיטטע דעם ירדן זאָ לאַנגע, ביז
דער גאַנצע אויפֿטראַג פֿאָלל־
צאָגען וואַר, דען גאָטט יהושע
געבאָטן האַטטע דעם פֿאָלקע
צ זאַגען, נאַך יענער פֿאָלל־
קאָממענהייט וועלכע מ ש ה

ויעבור

דעם יהושע אַנעמפֿאָהלען האַטטע, אונד דאַז פֿאָלק גינג אונטערדעסען אי־
לענדס הינאיבער. (יא) אַלס נון דיא נאַציאָן דען איבערגאַנג געמאַכט האַטטע,

ר ש " י

(י) עד תום כל הדבר. כמו שנינו במסכת סוטה עודם בירדן לומר להם יהושע דעו למה לחם עוברים את הירדן ע"מ שתורישו את כל יושבי הארץ וגו': (יא) ויהי כאשר תם כל העם לעבור ויעבור ארון וגו'. לא כדרך שעברו המחריש אלא כמו שמפורש למטה בענין נתקו כפות רגלי

ב א ו ר

נשאו למדין כי הכהנים לאחר הקימו בירדן היו צריכים להיות גדולים ונכבדים מאד לאם יעמדו ימים רבים ומים רבים לא יטופוס, לך כל הסתים עשרה יחד הסבינו לחת שתים עשרה לבנים גדולות. (לאחר המתרגם: רבים מהמפרשים ובראשם הרב החבורלל בהקדמתו לג"ר הוכיחו מכח מלאחר עד היום הזה שהוא יורה בהכרח שנכתב זמן רב לאחרי שקרו הדברים, ולהסיר הטענה הזאת לאמרתי לדרשה לדעת ולחקור לאחר כיוצא מלת עד להוכיח שלין ענין עד היום הזה יורה בכל מקום זמן לו סופר מלומר. וזאת לאותי: תורגם התרגם העזינה עדי לעיני לימימי ובן פי' הרל"ק בשרשיו שרש עד, עדי דברי, וכן ועדיכם לתבונן (לעיל ל"ב י"ב), ע"כ. והנה הדבור נאמר בלעם לו כמענה רעי לעיני בא להוכיחה ולרבי' על מאמרם ולעתם ויהי' טעם עדי בקמץ כמו עדי בלרי וכן ועדיכם בלומר מופתיכם (מיערע בעוויטנעדיכדע) התבוננתי ורציתי כי לין גם לאחד מוכיח לעיני, וכן לאחר לפרש לזין עד תבונותיכם הבא בפסוק הקודם, בלומר מופת תבונותיכם, וע"כ עד הוא כמו עד וענינו לות וסימן לדבר. וכן בארתי ותרגמתי (לקמן י"ז י"ד) ולני עם רב עד לאחר עד כה ברכני ה', ענינו עם רב זה הוא לעד לאחר עד כה ברכני ה', ומזה הענין יתכן לפרש ליום קומי לעד (לפני' ג' ח') להעד בכם, ועד"ז יש לבאר מאמר עד היום הזה במקומות שונים ע"ד עד הגל הזה (בראשית ל"א כ"ב), ויהי' גם כאן ענין עד היום הזה זכרון לו לות היום הזה, ומזה הענין יורה עד, דבר העומד וקיים כמו שוכן עד, הררי עד, בעד שהוא חזק דבור לו חזוק מעשה. וטרם אכלה לדבר לעידה לי עד נאמן שבאחר מקרתי כן הוא וזהו יונתן ב"ע שתרגם ותהי ליום לאחרון לעד עד עולם (ישעיה ל' ח') ותהי ליום דין לם ה ד ל ח.) (י) ככל אשר צוה משה את יהושע, מכאי תלמוד הניעו כי זה קאי על מה שכתוב בתורה ביום לאחר תעברו וגו' (דברים כ"ז ב') ובעקבותם הלכו כל המפרשים והתלמוד להסיר הספקות לאחר יפלו לפי' זה כל לים לפי דרכו, ולפי דעתי לין הכוונה בכל לאחר לוה משה על דבר מיוחד לאחר עשה על פי משה, לך מוסב על מה שאמר כל הדבר לאחר לוה ה' את

וַיַּעֲבֹר אֲרוֹן־יְהוָה וְהַכֹּהֲנִים לִפְנֵי
הָעָם: (יג) וַיַּעַבְרוּ בְּנֵי־רְאוּבֵן וּבְנֵי־
גָד וַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה חֲמֻשִׁים
לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
אֲלֵיהֶם מֹשֶׁה: (יג) כְּאַרְבָּעִים אֶלֶף
חָלוּצֵי הַצָּבָא עָבְרוּ לִפְנֵי יְהוָה
לַמִּלְחָמָה אֶל עַרְבוֹת יְרִיחוֹ:
(יד) בַּיּוֹם הַהוּא גִּדַּל יְהוָה אֶת־
יְהוֹשֻׁעַ בְּעֵינֵי כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיִּרְאוּ
אֹתוֹ כַּאֲשֶׁר יָרְאוּ אֶת־מֹשֶׁה כָּל־
יְמֵי חַיָּיו: (טו) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר: (טז) צַוֵּה אֶת־
הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי אֲרוֹן הָעֵדוּת וְיַעֲלוּ
מִן־הַיַּרְדֵּן: (יז) וַיְצַו יְהוֹשֻׁעַ אֶת־
הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר עֲלוּ מִן־הַיַּרְדֵּן:
ה (יח) וַיְהִי בַּעֲלוֹת הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי
אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה מִתּוֹךְ הַיַּרְדֵּן

כעלות קרי.

נחקו

רא צאג דיא לאדע גאט
טעם אויך הינאיבער, אונד
דיא פריסטער קאמען וויע
דער דעם פאלקע פאראן
(יג) אויך דיא זאהנע ראובן'ס
דיא זאהנע גד'ס אונד דער
האלבע שטאם מנשה צאגען
געריסטעט פאר דען קינדערן
ישראל'ס הער, זא וויא עס
איהנען משה פארגעטראגען
האטטע. (יג) נעגען פיערציג
טויזענד מאן צום העער עסצוג
גערישטעטע, צאגען פאר דעם
עוויגען הער צום שטרייטע, אין
דיא עבנע פאן יריחו. (יד) אן
דיעזעם טאגע צייגטע גאטט
יהושע'ס גרעסע פאר דען אוי
גען פאן גאנץ ישראל אונד זיא
פירטטען איהן זא וויא זיא
משה געפירטטע האטטען
דורך זיין גאנצעם לעבען.
(טו) אונד דער עוויגע שפראך
צו יהושע וויא פאלגט: (טז) גע
ביעטע דען פריסטערן דען
טרעגערן דער צייגניסלאדע,
דאס זיא אויס דעם ירדן הע
רויסגעהען. (יז) אונד יהושע
געבאט דען פריסטערן אונד
שפראך: געהעט העראויס
טרעגער דער בונדעסלאדע

נחקו

אויס דעם ירדן. (יח) אלס נון דיא פריעסטער דיא
דעם עוויגען, אויס דעם ירדן הערויסגינגען, אונד

איה

ר ש "י

רגלי הכהנים לחוריהם אל החרבה על הספה שנכנסו שם שהיו עומדים שלשה וחזרו המים לחוריהם לילך כתמול שלשום כמלא קרון ונושאיו מלד זה וכל ישראל מלד זה נשא הארון את נושאיו וענר: לפני העם. לעיני העם: (טו) לוה את הכהנים. כאן פירש הכתוב את האמור למעלה היאך ענר ארון ה' והכהנים לפני העם וגו': ויעלו מן הירדן. ויענרו אין כתיב כאן אלא ויעלו למדנו שעל הספה שהיו עומדין שלשו עלו וא"ח לומר שהיו עומדין שלשה ספת הירדן שנמערב שהרי נאמר למעלה נטשלו רגלי הכהנים בקלה המים ושם נאמר ויעמדו הכהנים וכל ישראל עוברים:

(יח) נחקו

ב א ו ר

יהושע לדבר אל העם ואמר כי משה מנהו להיות מלין בין ה' והעם כי האציל מרוח קדשו עליו, ויהיה לוה מענין וילוך על ישראל (ל"ה ל' כ"ב כ"ג), וילוהו ה' לנגיד (ש"א י"ג י"ד). (יא) ויעבור ארון ה', גם פה הזכיר את המעשה ערש הנווי (לקמן ט"ו י"ז) כדרך הכתוב נספר הזה.

אשר

נִתְקְוּ כַּפּוֹת רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים אֶל
הֶחָרָבָה וַיָּשֻׁבוּ מֵי־הַיַּרְדֵּן
לִמְקוֹמָם וַיֵּלְכוּ כִתְמוֹל־שִׁלְשֹׁם
עַל־כָּל־גְּדוֹתָיו: (יט) וְהָעָם עָלוּ
מִן־הַיַּרְדֵּן בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן
וַיַּחֲנוּ בַּגִּלְגָּל בִּקְצֵה מִזְרַח יְרִיחוֹ:
(כ) וְאֶת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה הָאֲבָנִים
הָאֵלֶּה אֲשֶׁר לָקְחוּ מִן־הַיַּרְדֵּן
הֵקִים יְהוֹשֻׁעַ בַּגִּלְגָּל: (כא) וַיֹּאמֶר
אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אֲשֶׁר
יִשְׁאָלוּן בְּנֵיכֶם מָחָר אֶת־אֲבוֹתָם
לֵאמֹר מָה הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה:
(כב) וְהוֹדַעְתֶּם אֶת־בְּנֵיכֶם לֵאמֹר
בַּיַּבָּשָׁה עָבַר יִשְׂרָאֵל אֶת־הַיַּרְדֵּן
הַזֶּה: (כג) אֲשֶׁר־הוֹבִישׁ יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם אֶת־מֵי הַיַּרְדֵּן מִפְּנֵיכֶם
עַד־עׇבְרְכֶם כַּאֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה
אלהיכם

איהרע פֿוסזאָהלען דעם פֿעס־
טען לאַנגרע ענטגעגען ריקטען,
דאַ קעהרטע דאַז וואַססער
דעם ירדן וויערער אַן זיי־
נע פֿאָריגע שטעללע, אונר
שטרעמטע וויא צופֿאָר אין
אַללען זיינען אופֿערן. (יט) אונר
דאַז פֿאָלק צאָג איבער דען
ירדן אַם צעהנטען דעם ער־
שטען מאָנאַטהס, אונד לאַגער־
טע זיך צו גלגל אַן דער אֶסט־
ליכֿען זייטע פֿאָן יריחו. (כ) יע־
נע צוועלף שטיינע וועלכֿע מען
אוים דעם ירדן מיטגענאָממען
האַטטע, ריכֿטעטע יהושע צו
גלגל אויף, (כא) אונד שפּראַך
צו דען קינדערן ישראל׳ס:
וואַן אייערע קינדער איינסט
איהרע עלטערן פֿראַגען: וואַס
דייטען דיעזע שטיינע אַן?
(כב) דאַן זאָללט איהר אייערן
קינדערן קונד טהון אונד זאַ־
גען: טראָקנען פֿוסעס זעצטע
ישראל איבער דיעזען ירדן.
(כג) ווייל הער עוויגע אייער
גאָטט דאַז וואַססער דעם ירדן
פֿאָר אייך הער אויסטראָקנען

ליעס, ביז איהר הינאיבער וואַרעט, זאָ וויא הער עוויגע אייער גאָטט אויך טהאַט

רש"י

(יח) נתקו כפות רגלי הכהנים. מן המים אל החרבה שחללם ויצאו המים למקומם נמלא לרון מלא זה ויערמל מלא זה נשא לרון את נושאיו וענר ועל דבר זה נענש עוזא בשאתו בארון. נושאיו נשא עלמו לא כל שכן: (כ) הקים יהושע בגלגל. הוא המלון לשר לנו בו הלילה:

באור

(כא) אשר ישאלון, כמו לא, והנה עתה כאשר בחו אל המנוחה והקיאו לבניהם יפרש להם את דבר האות הזה ביתר ביאור מדלעיל(ו׳ ז׳), כי שם בירדן היו עומדים, והעת לבינה מסכמת להרמיב הדברים, ואמר כי ע״י האות הזה לשר עיקר הודיעתו על הענרת הירדן יזכרו ג״כ את הנעשה הנורא לשר קרע ה׳ להם את הים בימי משה, כי שם על שפת הים לא עשו אות כי מה להם להביא כיון שלרן נבריח במקום לשר לא יעבור לפיהם כ״א לעתים רחוקים, לולא עתה שם יזכרו הענרת הירדן לפי שפק כי גם קריעת יס סוף יעלה על זכרונם, והוסיף לאמור כי עתי תכל ת יפתעמו מזכרון הדברים החלה, החלת לשון דעת כל עמי הארץ וגו׳ ויתגדל ויתקדש שמו הגדול, והשנית לשון ירלתם את ה׳ וגו׳. (כג) משניכם, דברי יהושע ליונקי שדיים ילודים

אֱלֹהֵיכֶם לְיַם־סוּף אֲשֶׁר־הוֹבִישׁ
מִפְּנֵינוּ עַד־עָבְרֵנוּ: (כד) לְמַעַן
דַּעַת כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ אֶת־יַד יְהוָה
כִּי חֲזָקָה הִיא לְמַעַן יְרָאתֶם אֶת־
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כָּל־הַיָּמִים:
ה (א) וַיְהִי כִשְׁמֹעַ כָּל־מַלְכֵי
הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן
יָמָּה וְכָל־מַלְכֵי הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר עַל־
הַיָּם אֵת אֲשֶׁר־הוֹבִישׁ יְהוָה אֶת־
מֵי הַיַּרְדֵּן מִפְּנֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל עַד־
עָבְרֵנוּ וַיִּמַּס לְבָבָם וְלֹא־הָיָה בָם
עוֹד רוּחַ מִפְּנֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל:
(ג) בָּעֵת הַהִיא אָמַר יְהוָה אֶל־
יְהוֹשֻׁעַ עֲשֵׂה לְךָ חַרְבוֹת צֻרִים

תרגום אשכנזי

בייא דער בינזענזעע, וועלכע
ער פאר אונז טראקען ווער
דען ליעם ביז ווייר הינאיבער מ
ווארען. (כד) דאמיט אללע
פעלקער דער ערד ערקעננען
דיא האנד גאטטעס ווייא מעג
טיג זיא זייא, דאמיט אויך איהר
עהרפורכט פאר דעם עוויגען
אייערעם גאטטע האבעט צו
יעדער צייט.

ה (א) אלס אללע קעניגע
אמורי'ס אויף דער אבענד
זייטע דעס ירדן אונד אללע
קעניגע כנען'ס אם מעערע,
ערפוהרען דאס דער עוויגע
דאז וואססער דעם ירדן אוים
געטראקנעט האטטע פאר דען
קינדערן ישראל'ס ביז זיא הינ
איבער וואַרען, דאז שמאלץ
איהר הערץ דאהין, אונד עס
ווער קיין מוטה מעהר אין
איהנען, געגען דיא קינדער
ישראל'ס. (ב) אום דיעזעלבע
צייט שפראך דער עוויגע צו יהושע: בערייטע דיר שארפע מעסער, אונד נים
אבער.

עברם קרי ושוב

ר ש"י

ה (א) לעבר נהר הירדן ימה. לכל שנברו בני ישראל היה לו של מערבי ועד עכשיו היו נהנר מזרחי: (ב) חרבות לורים. כתרגומו לחזמלון חריפין וכן לף תעזב לור חרב (תהלים פ"ט) כשהחריפות

באור

במדבר. אשר הוביש מפנינו, לחתנו שילחנו ממלרים (רד"ק). (כד) יראתם, ענר במקום עתיד ורבים כמוהו (הנ"ל).

ה (א) עד עברנו, עד שנברס קרי והס דברי הכותב (רד"ק) וכן ת"י ונמסר במסרה, ולפי הכתיב יתלה לי כי הפסוק הזה הוא סיום דברי יהושע שהכתיב לת העם ואמר כי לס ישמעו כל מלכי האמורי וגו' לז ימס לבבס, ויהי' לס כן מלת ויהי, וימסו וכן לא היה, ענרים במקום עתידים כדלעיל, ולפ"ז התחלת הפרשה היא בפסוק ב'. (ב) חרבות צורים, לדעת יונתן והמפרשים יהי' לורים תואר כלומר חרבות חדודות, וע"ז כתב המאור שקדמני ואל תתמה כי נא לורים בל"ז על חרב שהיא ל"נ כי כן מלאנו רבים חנן שלמס וכדק (דברים כ"ה ט"ו) לע"ם שחנן ל"נ לעולם ע"כ, ובמחילת כבודו חנן הוא מחמות השתתפים כי כן מלינו והחנן הזאת יהי' (ברחזית כ"ח כ"ג) יכן כתב הרב בן זאב בספרו תל"ע, נס אין לורך לכל זה כי נפתיכות לא יחסר השואב מן הנפתך אס גס הוא הלערפות התואר, והכוונה חרבות שים להס

מחודים

וְשׁוּב מֹל אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שֵׁנִית:
(ג) וַיַּעַשׂ־לוֹ יְהוֹשֻׁעַ חַרְבוֹת צֻרִים
וַיָּמָל אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־גִּבְעַת
הָעָרְלוֹת: (ד) וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־
מָל יְהוֹשֻׁעַ כָּל־הָעָם הַיֹּצֵא
מִמִּצְרַיִם הַזְּכָרִים כֹּל | אַנְשֵׁי
הַמִּלְחָמָה מֵתוּ בַמִּדְבָּר בַּדֶּרֶךְ
בְּצֵאתָם מִמִּצְרָיִם: (ה) כִּי־מֻלִים
הָיוּ כָּל־הָעָם הַיֹּצְאִים וְכָל־הָעָם
הַיְלִדִים בַּמִּדְבָּר בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתָם
מִמִּצְרַיִם לֹא־מָלוּ: (ו) כִּי אַרְבָּעִים

אבערמאלס איינע בעשניי־
דונג אן דען קינדערן ישראל׳ס
פאר. (ג) דא בעריטעטע
זיך יהושע שארפע מעסער
צו, אונד בעשניטט דיא קינ־
דער ישראל׳ס אן דעם הינעל
ער לוט (דער פארהייטע).
(ד) דאז אבער וואר דיא
אורזאכע, וואראום יהושע דיא
בעשניידונג פארנאהם; דאז
נאנצע פאלק מענליכען נע־
שלעכטס וועלכעס אוים מצרים
געצאגען, אללע קריעגסלעהי־
גען מעננער שטארבען אין דער
ווסטע, אוף דער רייזע זייט
דעם אוים צוגע אוים מצרים.
(ה) צוואר וואר דאז נאנצע
אוים ציעהענדע פאלק בע־

שנה

שניטטען, דיא זממטליכע מאננשאפט אבער דיא אין דער ווסטע געבארען וואר, אוף דער רייזע זייט דעם אוים צוגע אוים מצרים, וואו ניכט בעשניטטען. — (ו) דען פיערציג יאהר

ר ש " י

בשהקריפות נהפך לגדלין ולינו מותך יפה. וכן כל כלי יוצר עליך (ישעיה נ"ד): שנית. שמלו בנר גליל יציאתם מצרים קהל גדול יחד וחזרו פעם שנית שכל הרבעים שנה שהיו במדבר לא נמנה להם רוח לפניו, ולא היה להם יום נוח למול כמו שמנינו בינמות. ורבותינו למדו שנית זו פריעה מילה שלא נתנה לאבותם לבניו: (ג) גבעת הערלות. על שם המאורע נקרא שנעשה במין גבעה: (ד) וזה הדבר. על ידי דבור מל לומר להם סנורים לאם לירד לאת הארץ ערלי, לא כך נאמר לאברה' ואתה את בריתי תשמור וגו' ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך (בראשית י"ז): כל העם היולא. לא היה לאחד מהם כאן שנלא מתו והם היו מולי שנאמר מולים היו: (ה) לא מלו. כמו שפרשתי שלא נמנה רוח לפניו והם הם שמלו עכשיו: ואת

ב א ו ר

חדודים, וי"מ לוריס מן לור תלמים כלומר חרבות הנעשים מאבני ליר ואין זה רחוק. ושוב מל, לא שהוא בעלמו יחול את העם אלא שהוא יכוה לאנשים למול ומה שאמרו (בפסוק ג') וימל, הוא כמו ויבן שלמה את הבית (מלכים א' ו' י"ד) ורבים כנה (מרד"ק). שניה, שנבר מלו העם היולא ס מצרים ולקמן נגאר, והנה בא הלווי שימולו כדי שיוכלו לעשות את הפסח כי כל ערל לא יאכל בו. (ג) גבעת הערלות, כת"י וגזר את בני ישראל בגבעת וקרא לי' גבעת ערלתא, ואל כאן על. (ד) וזה הדבר, תאר נעבורם מל יהושע (רד"ק). והנה הנכון בענין הזה מה שאמרו הרד"ק והרלב"ג כי כל עוד שהיו בני ישראל במדבר סיני לאחר שם ליאחרו ימים רבים ועשו את המשכן היה מלים את בניהם ולכן עשו בשנה השניה פסח לה' ואולם כאשר נסעו למסעיהם ועל פי ד' יאמו ועל פי ד' יסעו לא לא יכלו למול את בניהם כי לא ידעו אם לא בו ביום יעלה הענן מעל המשכן ויכרחו לנסוע ויסתכנו הילדים, ולכן לא עשו הפסח שום במדבר כי מילת הבנים מעכבת. (ו) כי ארבעים, זה נתינת טעם מדוע עם הילודים לא מלו, כי הרבעים שנה היו נעים ונדים במדבר ולא בלו כל המנוחה, ומגד הזכיר גם הסכם הגזרה לאחת והוא אשר לא שמעו וגו'

שָׁנָה הָלְכוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר
עַד־תֻּמָּם כָּל־הַגּוֹי אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה
הַיֹּצְאִים מִמִּצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא־
שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
יְהוָה לָהֶם לְבִלְתִּי הַרְאוֹתָם אֶת־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבוֹתָם
לָתֶת לָנוּ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ:
(ז) וְאֶת־בְּנֵיהֶם הֵקִים תַּחְתָּם אֹתָם
מָל יְהוֹשֻׁעַ כִּי־עֲרֵלִים הָיוּ כִּי לֹא־
מָלוּ אוֹתָם בַּדָּרֶךְ: (ח) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־
תַּמּוּ כָל־הַגּוֹי לָחֳמוֹל וַיֵּשְׁבוּ
תַחְתָּם בַּמַּחֲנֶה עַד חֱיוֹתָם:
(ט) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ הַיּוֹם
גַּלּוֹתִי אֶת־חֶרְפַּת מִצְרַיִם

מעליכם

יאהרע וואנדערטען דיא קינ־
דער ישראל׳ס אין דער ווּסטע,
ביז אויפגעריבען וואר דאז
גאנצע קריענספאהינע פאלק
וועלכעס אוים מצרים צאג, ווייל
זיא דער שטימע דעס עווינען
ניכט געהארכט'ן, וועסהאלב
איהנען גאטט צוגעשוואהרען
האט, זיא דאז לאנד ניכט זע־
הען צו לאסען, וועלכעס דער
עווינע איהרען פאטערן צוגע־
שוואהרען אונז צו גאבען, איין
לאנד ווא מילך אונד האניג
פליעסט. (ז) איהרע קינדער
אבער ערהילט ער אן איהרער
שטעללע; זיא בעשניטט יהושע
ווייל זיא נאך דיא פארהוט
האטטען, אונר אויף דער רי־
זע ניכט קאננטען בעשניטטען
ווערדען. (ח) אלס נון דיא בע־
שניידונג דעס גאנצען פאלקעס
פאללצאגען וואר, בליבען זיא
רוהיג אויף איהרער שטעללע
אים לאגער, ביז צו איהרער
גענעזונג. (ט) דאראויף שפראך דער עווינע צו יהושע: היוט האבע איך דיא שאנדע מצרים׳ס

פאן

ר ש "י

(ז) ואת בניהם הקים תחתם. ואת בניהם שהקים תחתיהם הם הילודים במדבר לוחם מל יהושע:
(ח) ויהי כאשר תמו. נלקריהון ולא לרו על העיר: עד חיותם. מן המכה: (ט) גלותי. הסירותי לת חרפת מלרים שהיו לומרים רלו כי רעה נגד פניהם (שמות י') כיון לחדים שמו רעה והוא סימן של דם רולין לנו לותו עליכם במדבר והוא שלמר משה במדבר למה יחמרו מלרים לאמר ברעה הולילם (שם ל"ב) והם לינם יודעים שהוא דם מילה ונשמלו בימי יהושע ונא לותו הדם הוסרה לותה החרפ' שעדיין ערב רב שעל' עמה' היו מונים להם כך דרש ר' משה הדרשן: גלותי. הסירותי כמו גל מעלי

חרפה

ב א ו ר

וגו', כי כן דרך כתבי קדש להזכיר דברים רבים הנוגעים לכלל האומה אם גם לינם מן הלורך.
(ז) כי לא מלו אותם בדרך, נלמר בענור היותם בדרך כאשר לחמרנו. (ח) עד חיותם, מיים יאמר גם על הנגילה כמו וימרתו על הלמין ויתי (ישעי' ל"ח כ"ב) וכן נאמר מות על החלי הלזק והחולאה, ויבת תחתיו מפני הרעב (ירמי' ל"ח ט'), בשנת מות המלך עוזיה (ישעי' ו' ח') פי' מז"ל שנה שנלטרע, עיין רד"ק שרש מות, עיין מורה נבוכים ח"ב ק'. (ט) חרפת מצרים, מז"ל שתו בשמים פיהם ודברו על מובב שמו רעה (עיין רש"י), ולדעת הרלב"ג לינינו מוסב זה על המילה וזה רחוק, גם לין נפתי לדעת הרד"ק שהיה חרפה להם להיות בתוכם מלרים כי מדוע יזכור דווקא מלרים, לכן נאמר לפי כי ביעור הכתוב היום גלותי הדבר אשר חרפתם נאשר הייתם

נאלן

מֵעֲלֵיכֶם וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא
גִּלְגָּל עַד הַיּוֹם הַזֶּה: (י) וַיִּחֲנוּ בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל בַּגִּלְגָּל וַיַּעֲשׂוּ אֶת־הַפֶּסַח
בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב
בְּעַרְבוֹת יְרִיחוֹ: (יא) וַיֹּאכְלוּ מֵעֲבוּר
הָאָרֶץ מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח מַצּוֹת
וְקָלוּי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה: (יב) וַיִּשְׁבֹּת
הַמָּן מִמָּחֳרָת בְּאָכְלָם מֵעֲבוּר
הָאָרֶץ וְלֹא־הָיָה עוֹד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
מן

פֿאַן אײַך אַבגעווועלצט! דאָס הער נאָננטע מאָן דען נאָמען דיעזעם אָרטעס גלגל (אַבגעווועלצונג) בײַז אויף דיעזען טאָג. (י) אונד דיא קינדער ישראל'ס לאַגערטען זיך צו גלגל אונד בעריטעטען דאָס פסח־אָפּפֿער אַם פֿיערצעהנטען טאָג דעס מאָנאַטס אַם אַבענד אין דער עבענע פֿאָן יריחו. (יא) אונד זי אַסען פֿאָם גע־טרעידע פֿאָרראַטה דעס לאַנד־דעס אַם פֿאָלגענדען מאָרגען דעס פסח־אָפּפֿערס, אונגע־זייערטע ק֫כען אונד גערע־סטעטע ואַנגען, נאַך דער בע־שטימונג דיעזעם טאָגעס. (יב) אויך הערטע פֿאָן יענעם מאָרגען אַלס זיא פֿאָם געטרעידע פֿאָרראַטה אַסען, דער מן אויף. אַלס נון דיא קינדער ישראל קיינען
מן

ר ש " י

מרפה (חלים קי"ט) ויגל לת החנן (נרחמית כ"ט): (יא) ממחרת הפסח. יום הנפת העומר שהקריב עומר תחלה ומז' נחדר שמת משה שפסק המן היו מסתפקין עד עכשיו ממן שנגליהם שלקטו נז' נחדר שנאמר לת המן לכלו תרנעי' שנה (שמות ט"ז) והלם תרנעי' שנה חסר שלשי' יום שהרי תחלת ירידת המן נט"ו בחייר לשו' מעת' בחרדה שהוליכו ישראל ממלרי' טעמו טעם מן: (יב) ולא היה עוד לבני ישראל מן. לפיכך ויאכלו מעבור הארץ לא היה להם מן לא היו לוכלים מן התנוחה שהמן היה נוח להם משל לומר למינוק ממני מה לת' לוכל פת שעורין לפי שאין לי פת חטין לכך נאמר ולא

ב א ו ר

בארץ מלרים, כי מה שלא מלו במדבר לא לחרפה יחשב להם כי לחוסים היו, לך עתה בנוחם של ארץ ושבת ולא ימולו יהי' זאת להם לחרפה נאחר היו בארץ מלרים, יען גם שם נזדון לגם הפרו ברית כי נטמאו בגלולי מלרים כנזכר ביחזקאל (כ' ז' ח'), וגם דעת חז"ל שהתרשלו במלרים במלות מילה ולא מלו עד ליל לאחס. ויש לתרגם: מיך המבע רמז וחם חיך (אחדע מצרים מיך טחבע חבגעווועלט. (י) את הפסח, לחרי חסר נמולו היו רלוים לעשות לת הפסח. (יא יב) ויאכלו מעבור הארץ, לרד"ק יהי' ענין מענור מדגן שהם שעברה ולקחו מן התגרים חסר הניחו להם תנוחה וממחרת הפסח פירושו ניום ט"ו בניסן וזהו דעת ר"ת בקדושין (דף ל"ז ע"ב ד"ה ממחרת הפסח), לולם רש"י ורל"נ פירשו ממחרת הפסח על י"ו יום הנפת העומר, וזהו כשיטת הר"י (שם), וב"ז למ"ד חדש היה נאחר להם לנהל למ"ד כי חדש נוהג לך לאחר ירושה ויש"ם יהי' כל הפסוק הזה לך למותר והיה לי לם יאמר ויעשות המן ממחרת הפסח וגו' ויאכלו מתנוחת הארץ וגו' ולכן נראה לי מלת עבור הוגח על הדגן שלא נתגשל עדיין כל לרכו כמו מלת עובר בדח"ל שנאמר על הולד שלא יצא לאור העולם, ומליכו הפעל ממנו עבור (לייב כ"ח י') ונגזר השם הזה מן ענבר כאחר יצא הדגר מכח אל הפועל (ומזה נאלנו גם מלות ענבה וגעבור לכן לין פה המקום לנאר זה), ונאחר העובר נקרא ילד בנאחתו מרחם, כן יקרא הדגן תנוחה מן נאחה לם יקבר או עומד לקבור; ויהי' טיעור הנחוש, ממחרת הפסח נאחר השבית להם המן היו ברינים לאכול מן התנוחה אחר לא נגמרה גבולה, וזה ויאכלו מעבור הארץ, כי לם גם נבר החל חרמם נקמה כמו שאמר למעלה (ג' ט"ו) והירדן תלא על כל גדותיו כל ימי קלירו, נבל זאת לא

מלאו

מן מעהר האַטטען, זאָ נעהר־
טען זיא זיך נאַכהער פֿאָן דער
דיעסיעהריגען פֿרוכט דעם
לאַנדעם כנען. (יג) וועהרענד
יהושע פֿאָר יריחו וואַר, האָב
ער איינסט זיינע אויגען אויף,
בליקטע אום זיך, אונד זיעהע
דאַ! איין מאַן שטאַנד פֿאָר
איהם מיט גע׳ציקטעם שווער־
טע, אין דער האַנד; דאַגינג
יהושע אויף איהן צו אונד
פֿראַגטע איהן: נעהערסט דוא
אונז אָדער אונזערן פֿיינדען
אַן? (יד) אונד יענער אַנטוואָר־
טעטע: ניין! זאָנדערן איך בין
איין העערפֿיהרער דעם עווי־
גען, יעטצט עבען אַנגעקאָמ־
מען. דאַ פֿיעל יהושע אויף זיין
אַנגעזיכט צור עדע, וואַרף
זיך ניעדער אונד שפראַך צו
איהם: וואַס האַט מיין גע׳ביע־
טהער זיינעם קנעכטע צו בע־
פֿעהלען? (טו) אונד דער

יריחו

העערפֿיהרער דעם עוויגען זאַגטע צו יהושע: ציעהע דיינען שוה פֿאָן דיינעם פֿוסע,
דען דער אָרט וואָ דוא שטעהסט איזט הייליג, אונד יהושע טהאַט אַלזאָ.

אינ־

ר ש " י

ולא היה עוד וגו': (יג) בהיות יהושע ביריחו. מכאן לעינור' של עיר שסיפ מן העיר שא"ל לומר בתוך יר ימו: הלנו אתה, למטה בדגש אתיתא: (יד) עתה באתי. לעזרתך שאין אדם יכול להלחם עליה ולתופסה להפיל החומה אלא בימי משה ועכ' באתי ולא אפקן כי אנשא' לא אין פניך הולכים וגו' (שמות ל"ג): (טו) שר צבא ה'. יזדעזל שהוא נגיד לה' ומיכאל היה שרוי (דניאל י'):

ב א ו ר

מלאו לי שפוקים בתנוחה אחר נגמרה מלחמתה והולרכו לחכול מלות מן הקמה אחר היתה עומדה עבור, ולזה סייס הכתוב ויאכלו מתבואת ארץ כנען בשנה ההיא כי אך זמן קלר הוברחו לאכול מן העניר ואחר נאספה התבואה לא אכלו ממנה, ורבוי לתרגם: זיא חסען פֿון דען חוכרייפען פֿרוכטען חאָ פֿון געגדען חאָרגען דעם שסה־קפֿעלס. (יג) ביריחו, סמוך ליריחו כי כן דרך שמוש הבי"ת כאחר בחרנו זה פעמים. (יד) ויאמר לא, לא לכם ולא לנריכם אני כ"א תנכי ממונה מאת ד' על המלחמו' לחת עון ותעלומות לעם ולכן חרב שלופה בידי ועתה נאתי לעזרך, ורד"ק כפה פער פיהו לבלי חוק על דרשת חז"ל שאמרו לחתול בטלתם תמיד של בין הערבים והיום בטלתם ת"ת וכו' (עיין עליו). אל פניו, כמו על פניו ורבים כנה. (טו) של, לווי מן נשל כמו נע ונח בסתם לף שאינגו מלותיות הגרון ובנגם פגע בו (ב"כ ח' ט"ו). קדש הוא, לפי גדולת וקדושת המלאך נקדש המקום (רד"ק), ויותר נכון כי המקום נקדש בענור כי פה יתגוף ד' לת זרוע קדשו לעשות גדולות ונפלאות, לבן לא מלינו במלחמות המלאכים הכווי של נעלך לף כאן ולכל משה נהר אלהים.

יריחו

ו (א) וִיְרִיחוֹ סֹגֶרֶת וּמְסֻגֶּרֶת מִפְּנֵי
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵין יוֹצֵא וְאֵין
בָּא: (ב) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ
רְאֵה נָתַתִּי בְיָדְךָ אֶת־יְרִיחוֹ וְאֶת־
מַלְכָּהּ גִּבּוֹרֵי הֶחָיִל: (ג) וְסַבֹּתֶם
אֶת־הָעִיר כָּל אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה
הַקֵּיף אֶת־הָעִיר פַּעַם אֶחָת כֹּה
תַּעֲשֶׂה שֵׁשֶׁת יָמִים: (ד) וְשִׁבְעָה
כֹהֲנִים יִשְׂאוּ שִׁבְעָה שׁוֹפְרוֹת
הַיֹּבְלִים לִפְנֵי הָאָרוֹן וּבַיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי תָּסֹבּוּ אֶת־הָעִיר שֶׁבַע
פְּעָמִים וְהַכֹּהֲנִים יִתְקְעוּ

ו (א) אינדעסען וואר ירי־
זאָרנפּעלטיג פּערשלאָסען
פּאָר דען קינדערן ישראל׳ס,
ניעמאַנד קאָננטע העריים אונד
ניעמאַנד היניין. (ב) אַבער
גאָטט שפּראַך צו יהושע: זיהע
איך האַבע יריחו אין דיינע
האַנד גענעבען, זיינען קעניג זאָ
וויא זיינע טאַפּפּערסטען קריע־
גער, (ג) לאָס־ריא שטאַדט
אומקרייזען, דיא גאַנצע קריגס־
מאַנשאַפֿט אומציהע איינמאַל
דיא שטאַדט; דיעזעס פּער־
פֿאָלגען זעקס טאָג.
(ד) אונד זיבען פּריסטער
זאָללען זיבען יובל־פּאָזוינען
פּאָר דער לאָדע הערטראַ־
גען, אונד אָם זיבענטען טאַ־
גע זאָללט איהר זיבענמאָהל
בישופרות
דיא שטאַדט אומקרייזען, וואָבייא דיא פּריסטער אין דיא פּאָזוינען שטאָסען.
אונד

רש"י

ו (א) סוגרת ומסוגרת. בתרגומו לחידק בדבין דפרזלק ומתקפק בענגרין דנקט: (ד) היובלים. ליס: נמשוך

באור

ו (א) ויריחו, גם פה עירוב פרשיות יש כמנהג הספר הזה, כי הנכון כי מקוס הפסוק הזה הוא בפרשה הקודמת (פ' י"ג) ויהי בהיות יהושע ביריחו, ומיעור הכתוב כי בהיות סמוך ליריחו ורחה כי העיר הזאת סגורת ומסגרת ובצורה עד מאוד והתבונן בדעתו איך לכוד אליה ולכדה, אז נגרא אליו מלאך ד' והודיעהו כי ד' נתנה לו. סגרת ומסגרת, הכתוב כי בינוני הפועל סגרת מוסב על יריחו כי סגרו שעריה, וגם היתה מסגר' מפני בני ישראל לבלתי צאת ממנו סביב' ולכן ח' ן יוכלו ולא יצא, ותרגומו: יריחו ווהר געשלאסטען חוכד חוטשלאסטען פּאָן דען קינדערן ישראל. (ב) ויאמר ה', הוא המלאך הדובר עמו בפרשה הקודמת וכן מלינו במלאך שנראה לגדעון (שופטים ו' י"ד) ומה לדקו דנכי אז"ל בתמרים כי שמי נקרנו מלמד שהקב"ה משתף שמו על כל מלאך ומלאך והמזכיל יבין. ואת מלכה, ואת מושך עצמו ואחרת עמו ושיעורו ואת מלכה ואת גבורי החיל, ויפה לאמר החנש ר"מ מנערניק: ואף ע"פ שאמר יריחו לך נתתי בידך אין לסמוך על זה כי לפעמי יתנו העיר בידם בתנאי לשלח לחנני המלחמ' חפצי. (ג) חקיף, יתיר יו"ד (מסורה) וכתב הרד"ק ז"ל: אין לשאול טעם לסדות הגזרה למה היתה ההקפה הזאת וטעם שנעשה בהגיס ושנעשה בשופרות ושנעשה הקפות ושנעת ימים, וטעם ההקפה בתרועה להבהיל פעם בתוך העיר ונפול החומה תחתיה למען ידעו כל עמי הארץ כי ה' נלחם להם לישראל לא בחרב וחנית, ומספר השנעה ידוע סודו לגל מביני מדע, וכן שנעה מזבחות ושנעה פרים ושנעה אלים, והשניעי הוא הנכחר בימים נתקדשים ושנים עב"ל, ונאמת כי גם לגל חכמי העמים היה המספר השנעה קדם ונפרט לגל הוברי שמים כי הם ספרו להם שנעה כוכבי לכת (פלאנעטען) ויחדו לכל אחד מהם כחות מיוחדו לפעול בארץ תחתיה כנודע (וגם חז"ל לא נאמרו מזה הדע' כמבואר בשבת) ולכן היה מספ' השנעה כולל לגלם כל הכחות וסבות כל הפעולות ולזה קדשוהו וחולי גם מלת שבועה ושבע נגזר מזה והבן. (ד) היובלים, ליס שנן קורין בערבי לדונרש יובלא (מדברי הגמרא) וי"מ

בַּשּׁוֹפָרוֹת: (ה) וְהָיָה בִּמְשֹׁךְ בְּקֶרֶן
הַיּוֹבֵל בְּשָׁמְעֲכֶם אֶת־קוֹל
הַשּׁוֹפָר יָרִיעוּ כָל־הָעָם תְּרוּעָה
גְדוֹלָה וְנָפְלָה חוֹמַת הָעִיר
תַּחְתֶּיהָ וְעָלוּ הָעָם אִישׁ נֶגְדּוֹ:
(ו) וַיִּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן אֶל־
הַכֹּהֲנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שְׂאוּ אֶת־
אֲרוֹן הַבְּרִית וְשִׁבְעָה כֹהֲנִים יִשְׂאוּ
שִׁבְעָה שׁוֹפְרוֹת יוֹבְלִים לִפְנֵי אֲרוֹן
יְהוָה: (ז) וַיֹּאמְרוּ אֶל־הָעָם עִבְרוּ
וְסַבּוּ אֶת־הָעִיר וְהֶחָלוּץ יַעֲבֹר
לִפְנֵי אֲרוֹן יְהוָה: (ח) וַיְהִי כַּאֲמֹר
יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הָעָם וְשִׁבְעָה הַכֹּהֲנִים
נֹשְׂאִים שִׁבְעָה שׁוֹפְרוֹת הַיּוֹבְלִים

כשמעכם קרי ... ויאמר קרי

לבני

תרגום אשכנזי

(ה) אונד ווען מען אַנהאַלטענד
אין דאָז יובעלהאָרן געשטאָ־
סען ווירד, אונד איהר דען
פאָלק ווינענשאַלל הערעט, דאַן
זאָלל דאָז גאַנצע פאָלק איין
גראָסעס פּעלדגעשרייא ער־
העבען אונד דיא פעסטונג דער
שטאַדט ווירד אונטער זיך צו־
זאַמענשטירצען אונד דאָז
פאָלק ווירד איינדרינגען איין
יעדער פאָרווערטס. (ו) יהושע
דער זאָהן נון'ס בער יעף דיא
פריעסטער אונד רעדעטע זיא
אַן: נעהמעט אויף, דיא לאַדע
דעס בונדעס אונד זיבען פרים־
טער טראַגען זיעבען יובעלפאָ־
זוינען פאָר דער לאַדע רעס
עוויגען. (ז) צום פאָלקע אַבער
שפראַך ער: ציהעט הין אונד
אומקרייזעט דיא שטאַדט, דיא
פאָרהוט ציהע פאָר דער לאַדע
דעס עוויגען הער. (ח) אַלס די־
זער אויפּרוף יהושע'ס אַן דאָז
פאָלק ערגאַנגען וואַר, דאַ טרוגען דיא זיבען פריעסטער זיעבען יובעלפאָווינען פאָר דעם
עוויג ען

ר ש "י

(ה) נמשיך. נמקיע' לחרונה נכלריך התוקע לת הקול: תחתיה. נמקומה:
והחלין

ב א ו ר

שופרות מקולניס (געווואונדענע הערנער) מענין יבלי מים שהוא כמו פלגי מים. (ה) במשוך בקרן היובל, דהיינו בתקיעה האחרונה נפעם השניעי ניום השניעי וממילא נשמע כי מקודש לא יריעו, (נמנוחר לקמן י' ט"ו). בשמעכם, כתיב כ' וקרי נכ' והענין אחד והוא מי"ל הנמסרה נמסורה. ונפלה חומה העיר, הרד"ק הקשה אם כל החומה נפלה סניב א"כ איך נשאר בית רחב בלא נחומה היא יושבת? ולכן אמר ז"ל אנל הנראה נעיני כי לא נפלו כל חומו' העיר אלא מה שהיה על פני העיר נגד מחנה ישראל נפל, ועלו העם איש נגדו, ובית רחב היה בחומה מלד אחר שלא נפל עכ"ל. קושט לא ידעתי לניין דבריו, הלא בני ישראל הקיפו את העיר מסניב, וא"כ כל החומה היתה נגד מחנה ישראל? זכן אין לורך לנאל זה כי הנה לא נאמר כל החומה רק החומה, ונוכל לומר כי עוד נשאר מהנה אנשים עומדים על שלם. תחתיה, נמקום שהיתה עומדת כמו שנו אים תחתיו (שמות ט"ז נ"ט), וי"ת ויתבלע תחותה, ורד"ק הוסיף ואפר שנבלע נמקומה תחת האדן ונראה ממנה מעט על פני האדן לזכרון הנס ע"כ, ולא כל המרנה נכסים מצוצה. ועלו העם, העם אשר היו נגד המלחמה עלו עתה מכלי עשוה לנגדם אל תוך העיר. (ו) ויאמרו, הקרי ויאמר ניחיד ומוסב על יהושע כי הוא אמר, והכתיב ויאמרו נרבוי על הנהנים שאמרו נפק דת יהושע.
והחלין

לִפְנֵי יְהוָה עָבְרוּ וְחָקְעוּ בַּשּׁוֹפָרוֹת
וַאֲרוֹן בְּרִית יְהוָה הָלַךְ אַחֲרֵיהֶם׃
(ט) וְהֶחָלוּץ הָלַךְ לִפְנֵי הַכֹּהֲנִים
תֹּקְעֵו הַשּׁוֹפָרוֹת וְהַמְאַסֵּף הֹלֵךְ
אַחֲרֵי הָאָרוֹן הָלוֹךְ וְתָקוֹעַ
בַּשּׁוֹפָרוֹת׃ (י) וְאֶת־הָעָם צִוָּה
יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר לֹא תָרִיעוּ וְלֹא־
תַשְׁמִיעוּ אֶת־קוֹלְכֶם וְלֹא־יֵצֵא
מִפִּיכֶם דָּבָר עַד יוֹם אָמְרִי אֲלֵיכֶם
הָרִיעוּ וַהֲרִיעֹתֶם׃ (יא) וַיִּסַּב אֲרוֹן־
יְהוָה אֶת־הָעִיר הַקֵּף פַּעַם אֶחָת
וַיָּבֹאוּ הַמַּחֲנֶה וַיָּלִינוּ בַּמַּחֲנֶה׃
(יב) וַיַּשְׁכֵּם יְהוֹשֻׁעַ בַּבֹּקֶר וַיִּשְׂאוּ
הַכֹּהֲנִים אֶת־אֲרוֹן יְהוָה׃
(יג) וְשִׁבְעָה הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאִים
שִׁבְעָה שׁוֹפְרוֹת הַיֹּבְלִים לִפְנֵי

הקעי קרי ארון

עוויגען איינהער אונד שטיסען
אין דיא פאָזוינען אונד דיא בונ־
דעסלאדע דעם עוויגען פאָלנ־
טע איהנען נאך. (ט) דיא פאָר־
הוט אבער גינג דען פריסטערן
וועלכע אין דיא פאָזוינע שטי־
סען פאָראן, אונד דיא נאכהוט
פאָלגטע דער לאדע נאך,
פאָרטשרייטענד אונטער פא־
זוינען שאלל. (י) דעם פאָלקע
אבער בעפאהל יהושע אונד
שפראך: ערהעבט קיין פעלר־
גשרייא אונד לאסטט אייר
ערע שטימע עהער ניכט הע־
רען, יא ניכט אין ויארט אייע־
רעם מונדע עונטפאהרען, ביז
אויף דען טאג וואָ איך אייך צו־
רופע: ערהעבט אייר פעלר־
גשרייא! דאן עהרהעבט אייר
פעלרגשרייא. (יא) נון אום־
קרייזטע דיא לאדע דעם עווי־
גען דיא שטאדט רינגסאום
אינמאל אונד זאדאן קעהרטען
זיא צוריק אינם לאגער אונד
איבערנאכטעטען אים לאגער.
(יג) יהושע מאכטע זיך רעם
מארגענם פריה אויף אונד דיא

פריסטער טרוגען דיא לאדע דעם עוויגען. (יג) אונד זיבען פריסטער טרוגען זיבען יובעלפא־
זוי־

(ט) והחלוץ. בני ראובן ובני גד. היו עוברים לפניהם לפי שהיו בני גד גבורים ומכין בזרוע מזקה כמו שנאמר וטרף זרוע לף קדקד (דברים ל"ג):

והמאסף

ב א ו ר

(ט) והחלוץ, המה בני ראובן וגד פשר שברו חלוצים לפני העם. תקעו, כן כתיב בוי"ו ופירושו לשון תקעו והקרי הוא תקעי שם נסמיכות, והענין אחד. הלוך ותקוע, כי' נסיעת המחנה היה בתקיעת השופרות מן הכהנים ות"ו והנחים לזלין ותוקעין. (י) לא תריעו, הלווי הזהיר וכללת במאמר ה' כאשר בתרגו לעיל (פ' ה') והנה הדממה היתה מידת בנוד האדון ההולך בקרבם לך ניוס השביעי הריעו תרועת הנלוס. וכל"ג אמר, כי לוס כן כדי שלא ירגישו בני העיר ויצליכו לבניס מעל החומה, וזה רחוק מאד, כי לס היתה המחנה קרובה כ"כ שיגיעוס מליס ולבני הקלע מה יועיל להס אס לא ישמיעו קולס, הלא ירחו לומס הלופים והעס העומדים על החומה, כי בעבס היוס הקיפו. (יב) בבקר, זה נקר בני ובנס מז"ל קבלו כי הקפות העיר החלו ביוס ל' בשבוע ויוס השביעי היה יוס שבת, ומין זה רמוז כי בקר ב' לת יוס השבת הזה

לעצות

אֲרוֹן יְהוָה הֹלְכִים הָלוֹךְ וְתָקְעוּ
בַּשּׁוֹפָרוֹת וְהֶחָלוּץ הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם
וְהַמְאַסֵּף הֹלֵךְ אַחֲרֵי אֲרוֹן יְהוָה
הָלוֹךְ וְתָקוֹעַ בַּשּׁוֹפָרוֹת: (ט) וַיָּסֹבּוּ
אֶת־הָעִיר בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי פַּעַם אַחַת
וַיָּשֻׁבוּ הַמַּחֲנֶה כֹּה עָשׂוּ שֵׁשֶׁת
יָמִים: (ט) וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
וַיַּשְׁכִּמוּ כַּעֲלוֹת הַשַּׁחַר וַיָּסֹבּוּ אֶת־
הָעִיר כַּמִּשְׁפָּט הַזֶּה שֶׁבַע פְּעָמִים
רַק בַּיּוֹם הַהוּא סָבְבוּ אֶת־הָעִיר
שֶׁבַע פְּעָמִים: (ט) וַיְהִי בַּפַּעַם
הַשְּׁבִיעִית תָּקְעוּ הַכֹּהֲנִים
בַּשּׁוֹפָרוֹת וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־
הָעָם הָרִיעוּ כִּי־נָתַן יְהוָה לָכֶם
אֶת־הָעִיר: (י) וְהָיְתָה הָעִיר חֵרֶם

זוינען זיא צאָגען פֿאָר דער לאַ־
דע דעם עוויגען הער, איממער
פֿאָרט־שרייטענד, וועה־ענד זיא
אין דיא פֿאוינען שטיעפֿען,
דיא פֿאָרהוט שריטט איהנען
פֿאָראוס אונד דיא נאַכהוט
פֿאָלגטע דער לאַדע דעם עוויגן
נאך, איממער פֿאָרוואָרטס אונ־
טער פֿאוינענשאַלל. (י) זאָ
אומקר יזטען זיא דיא שטאַדט
אוך דעם אַנדערן טאָגם איינ־
מאָל אינד קעהרטען דאַן צוריק
אינז לאַגער, אַלוא טהאַטען זיא
זעקס טאָגע; (יא) אַלס אַבער
דער זיבענטע טאָג ערשיען,
דא מאַכטען זיא זך פֿריה מיט
דעם אויפֿגאַנגע דער מאָרגענ־
רעטהע אויך אונד אומקר־יין־
טען נאך יענער פֿעראָרדנונג
זיבען מאָל דיא שטאַדט; בלאָס
אַן דיעזעם טאָגע אומצאָגען
זיא דיא שטאַדט זיבען מאָל.
(טז) אַלס אַבער צום זיבענטען
מאָלע דיא פֿריסטער אין דיא

הלוך קרי. כעלות קרי היא

פֿאָזוינען שטיעפֿען, ריעף יהושע דעם פֿאָלקע צו: ערהעבט אין פֿעלדגעשרייא, דען
דער עוויגע האַט אייך דיא שטאַדט גענעבן. (יז) דאָך זאָלל זאָוואָהל דיא שטאַדט,
אַלס

ר ש "י

(יג) והמאסף. שנט דן הנוסע לאחרון וכוח מאסף לת כל המתעכבים באחרונים: (טו) ביום השביעי
שנת היה: (יו) והיתה העיר חרם. הקדש כי היום שנת קדש ורצוי להיות קדש שלל הנשלל בו

באור

לעשות בו גדולות ונפלאות להגדיל קדושתו בעיני העם, ומטעם הזה בעצמו יעדו חז"ל לת ג
הפסח הנכנד במועדי ה' לזמן אחר בו ועשה במעט כל מעשה נסים לאחותינו כנודע:
(יג) הולך וחקוע, הכתיב הולך והוא בינוני ופירושו אחרון הולך בשבר תקעו הכהנים והקר
הלוך כדלעיל (פ' ט') והוא מקור והענין אחר. (טו) בעלות, כתיב בני"ת וקרי בכ"ף והכל
אחד. (יו) והיתה העיר חרם, לדעת חז"ל לא לוה זאת לך יהושע מדעתו אבל כי נכון להיות
בשנת קנינם בארץ קדש לה', לו רצה יהושע להרשות לעמו בתחלת המלחמה כי המלחמה
הזאת לה' היא להכרית האלילים מהארץ הקדושה ולא לשלול שלל ולבוז בז, וכל"נ אמר וידמה
כי פע לות יושבי יריחו ואומנתם היה יותר מנונות מפעולות שאר יושבי הארץ ואומנתם ע"כ
ואולי בשבור זה היה נקרא שם העיר יריחו על כי עבדו שם לירח כמו בית שמש ועיר
החרס, ולדעת אחרים הוא מענין הריח כי בשביעותיה נמלא לרי (בשושנת), גם יערותיה מלאו
עלי תמרים הנותן ריח טוב, וכן נקראה עיר התמרים (שופטים ג' י"ג ובד"ה ב' כ"ח ט"ו).

חֶיא וְכָל־אֲשֶׁר־בָּהּ לַיהוָה רַק
רָחָב הַזּוֹנָה תִּחְיֶה הִיא וְכָל־אֲשֶׁר
אִתָּהּ בַּבַּיִת כִּי הֶחְבִּאָתָה אֶת־
הַמַּלְאָכִים אֲשֶׁר שָׁלָחְנוּ: (יז) וְרַק־
אַתֶּם שִׁמְרוּ מִן־הַחֵרֶם פֶּן־
תַּחֲרִימוּ וּלְקַחְתֶּם מִן־הַחֵרֶם
וְשַׂמְתֶּם אֶת־מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל
לְחֵרֶם וַעֲכַרְתֶּם אוֹתוֹ: (יט) וְכֶסֶף
כֶּסֶף וְזָהָב וּכְלֵי נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל
קֹדֶשׁ הוּא לַיהוָה אוֹצַר יְהוָה
יָבוֹא: (כ) וַיָּרַע הָעָם וַיִּתְקְעוּ
בַּשּׁוֹפָרוֹת וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ הָעָם אֶת־
קוֹל הַשּׁוֹפָר וַיָּרִיעוּ הָעָם תְּרוּעָה
גְּדוֹלָה וַתִּפֹּל הַחוֹמָה תַּחְתֶּיהָ
וַיַּעַל הָעָם הָעִירָה אִישׁ נֶגְדּוֹ
וַיִּלְכְּדוּ אֶת־הָעִיר: (כא) וַיַּחֲרִימוּ
אֶת־כָּל־אֲשֶׁר בָּעִיר מֵאִישׁ וְעַד־
אִשָּׁה מִנַּעַר וְעַד־זָקֵן וְעַד שׁוֹר
וָשֶׂה וַחֲמוֹר לְפִי־חָרֶב:

אלם אללעם וואם דארין איזט,
דעם עוויגען פערבאננט זיין.
נור דיא נאסטווירטהין רחב
זאלל אם לעבן בלייבן, זיא,
אונד אללע דיא בייא איהר
אים הויז זינד, דען זיא
פערבארג דיא באטען וועל-
כע ווייר אויסזאנדטען. (יח) אל-
ליין אבער איהר מיססעט פאן
דעם פערבאננטען אייך ענט-
האלטען, דאמיט איהר אייך
ניכט זעלבסט דעם באננע
א״סועטצט, וען איהר אייך
עטוואס פאן דעם פערבאננטן
צוואיגנעט; איהר ווירדעט דא-
דורך דאז לאגער ישרא״ל דעם
באננע פריין נעבען אונד עם
בעטריבען. (יט) אללעם זילבער
אונד גאלד, אללע קופפערנען
אונד אייזערנען גערעטהע זייען
דעם עוויגען נעהיילינט, אונד
קאממט אין שאטץ דעם עווי-
גען. (כ) דאז פאלק ווייצטע לויט
אויף, אונד יענע (דיא פריע-
סטער) שטיסען אין דיא פא-
וינען — אונד אלס דאז פאלק
דען פאוינענשאלל הערטע,
ערהאב עס אין שטארקעם
פעלרגעשרייא, דא שטירצטע
דיא פעסטונג אונטער זיך צו-
זאממען, אונד דאז פאלק

ולשנים

דראנג אין דיא שטאדט איין יעדער פאר ווערטס, אונד זא ערבערטען זיא דיא שטאדט;
(כא) אונד זיא פערטילגטען אללעם וואס אין דער שטאדט ווער, זאוואהל מאן אלס ווייב,
יונג אונד אלט, זאגאר רינדער שאפע אונד עזעל, מית דער שארפע דעם שווערטעם.

דען

ר ש ״ י

(יח) וענרתם. לשון מיס עכורים:

וינאו

באור

החבאתה, ע״מ יזועתה עזרתה ונכפל סימן הנקבה לחזק הענין כלומר שהחבאה אותם יפה (רד״ק),
או נאמר כי נח הפעל ע״ד נחי ל״ה כי כן מצאנו ונחבה לא יוכל (ירמיה מ״ט, י׳) והחל״ף
נוסף. (יח) פן תחריבו, הנכון פן תניקו חרם על עצמכם אם תקחו מן החרם, ולא לכל
הלוקחים

(כג) וְלִשְׁנַיִם הָאֲנָשִׁים הַמְמַרְגְּלִים
אֶת־הָאָרֶץ אָמַר יְהוֹשֻׁעַ בֹּאוּ
בֵּית־הָאִשָּׁה הַזּוֹנָה וְהוֹצִיאוּ מִשָּׁם
אֶת־הָאִשָּׁה וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לָהּ
כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתֶּם לָהּ: (כג) וַיָּבֹאוּ
הַנְּעָרִים הַמְמַרְגְּלִים וַיּוֹצִיאוּ אֶת־
רָחָב וְאֶת־אָבִיהָ וְאֶת־אִמָּהּ וְאֶת־
אַחֶיהָ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לָהּ וְאֶת
כָּל־מִשְׁפְּחֹתֶיהָ הוֹצִיאוּ וַיַּנִּיחוּם
מִחוּץ לְמַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל: (כד) וְהָעִיר
שָׂרְפוּ בָאֵשׁ וְכָל־אֲשֶׁר־בָּהּ רַק
הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב וּכְלֵי הַנְּחֹשֶׁת
וְהַבַּרְזֶל נָתְנוּ אוֹצַר בֵּית־יְהוָה:
(כה) וְאֶת־רָחָב הַזּוֹנָה וְאֶת־בֵּית
אָבִיהָ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לָהּ הֶחֱיָה
יְהוֹשֻׁעַ וַתֵּשֶׁב בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל עַד

היום

תרגום אשכנזי

(כב) רעז ביידען מענערן אבער וועלכע ראו לאנד אויסגעקונדשאפטעט האטטען, בעאהל יהושע: געהעט אין ראו היין דער פרויא, יענער גאסטוויר, טהין אונר פיהרעט אוים רעמזעלבען הערוים, זאוואהל ריא פרויא אלס אללעם וואס איהר אננעהערט וויא איהר עם איהר צוגעשוואורן. (כג) רא גינגען ריא קונדשאפטער ריא ריסטיגען היניין, אונר פיהרטען הערוים, רחב, איהרען פאטער, איהרע מוטטער, איהרע געשוויסטער אונד אללעם וואס איהר אננעהערטע, אוך איהרע גאנצע פערוואנדטשאפט פיהרטען זיא הראוים אונר בראכטען זיא אויסער האלב דער שטאדט אינס לאגער ישראל'ס אין זיכער היט. (כד) ריא שטאדט אבער אינד אללעם וואס דארין וואר שטעקטען זיא אין בראנד, אויסגענאממען דאז זילבער אונר גאלד, ריא קיפפערנען אונד אייזערנען גערעטהע ליעפערטען זיא אב אין דען שאטץ צום הויז דעם עווינען. (כה) ריא ווירטהין רחב אבער, איהר פאטערליכעם הויז, אונר אללעם וואס איהר אננעהערטע, ליעם יהושע לעבען, אונד זא בליעב זיא וואהנען אונטער ישראל צום אנדענקען דיעם

רש"י

(כג) ויבאו הנערים הממרגלים. כאן היו לריכים זירוז ונעשו נערים זריזים ונלייל הרחטון היו כמלאכים ששמרו עלמן מן העבירה עם רוב הזונה לכך נקראו שם מלאכים ולכך קראו אנשים מלאכים נערים:

באור

הלוקחים יהיו נחרס כי גם כל מחנה ישראל יצטרכו לחרס. (כג) הנערים הממרגלים, כתב הרד"ק כל מצרת יקרא נער ואפילו סוף זקן כמו יהושע בן נון נער, ואלו הממרגלים היו נערי יהושע או נערי אחד מגדולי ישראל ע"כ. והנה אם גם לומת כי כל מצרת יקרא נער, הנה כאן אין כוחך לזה, כי ידוע כי בעברית יאמר נער וילד גם על איש בגר אלפו ועברו לו ימי הילדות כמו לאיש לבנבלוס (ב"ב י"ח ה') והילד לימנו (בראשית ל"ז ל') ומדוע לא נאמר כי הממרגלים היו לעירי הימים? (עיין רש"י). ויניחום מחוץ למחנה ישראל, לולי שלא יראו בגד יצאו את העיר או מטעם אחר. (כה) החיה יהושע, כמשמעו, לו כדעת הרד"ק שהפיק לה מזון, וז"ל לומרו (מגילה י"ד ע"ב)

הַיּוֹם הַזֶּה כִּי הֶחְבִּיאָה אֶת־ הַמַּלְאָכִים אֲשֶׁר־שָׁלַח יְהוֹשֻׁעַ לְרַגֵּל אֶת־יְרִיחוֹ: (כו) וַיִּשְׁבַּע יְהוֹשֻׁעַ בָּעֵת הַהִיא לֵאמֹר אָרוּר הָאִישׁ לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר יָקוּם וּבָנָה אֶת־הָעִיר הַזֹּאת אֶת־יְרִיחוֹ בִּבְכֹרוֹ יְיַסְּדֶנָּה וּבִצְעִירוֹ יַצִּיב דְּלָתֶיהָ: (כז) וַיְהִי יְהוָה אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וַיְהִי שָׁמְעוֹ בְּכָל־הָאָרֶץ:

ז (א) וַיִּמְעֲלוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מַעַל בַּחֵרֶם וַיִּקַּח עָכָן בֶּן־כַּרְמִי בֶן־זַבְדִּי בֶן־זֶרַח לְמַטֵּה יְהוּדָה מִן־הַחֵרֶם וַיִּחַר־אַף יְהוָה בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל: (ב) וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ אֲנָשִׁים

דיעזעם טאַגעס, ווייל זיא דיא באַטהען פֿערבאָרגען וועלכֶע יהושע אויסגעזאַנדט האַטטע יריחו אויסצוקונדשאַפֿטען. (כו) צו דיעזער צייט כעשוואָר יהושע (ראַו פֿאָלק) שפּרע־כענד: פֿערפֿלוכט זייא דער מאַן פֿאָר דעם עווינען, דער זיך אונטערשטעהט, אונר דיזע שטאַרט דיזעם יריחו וויעדער אויפֿבויעט, אויף דער לייכע זיינעם ערשטגעבאָרנען לעגע ער רען גרונד דאַצו, אונד אויף דער לייכע זיינעם יינגסטען זאָהנעם שטעללע ער דיא טהאָרע וויעדער הער. (כז) אונד גאָטט וואַר מיט יהושע אונר זיין רוף ערשאָלל אים גאַנצען לאַנרע.

ז (א) אַבער דיא קינדער ישראל'ס בעגינגען אייניג טרייאלאָזע טהאַט אַן דעם פֿערבאַננטען, אינדעם עכן זאָהן כרמי'ס, זאָהן זרח'ס פֿאָם שטאַממע יהורה, זיך עטוואַס פֿאָן דעם פֿערבאַננטען צואייגנעטע. דאַ ערבראַננטע דער צאָרן דעם עוויגען גענען דיא קינדער ישראל'ס. (ב) נון זאַנדטע יהושע לייטע פֿאָן

מיריחו

יריחו

ר ש "י

(כו) נכבורו ייסדנה ובלעירו. בתחלת יסוד מיבנה בא ימות בנו הבכור ויקברנו וילך עד גמות הטעיר בגמר המלאכה היא הכנת הדלתות:

עס

באור

כי לקחה לו לאשה. ואם נאמר כי הלאו לא תתחתן שייך גם בנידות לרבין לאו לומר כי רחב ונית לכניס היו מעם נכרי ולא מז' העמים (עיין תוס' עם ד"ה דלקיירה). ולפי זה רחוק בנרחה ממעשיה, ולולי גם מטעם זה נאו המרגלים על ניתה. (כו) וישבע, בח בהפציל והכתוב כי נחסר הפעול את העם. אשר יקום ובנה, הכתוב כי המלה היתה לפים לאחר יבנה חומות העיר ויחזקה ולא על העיר עלמה, כי עיקר הבנוגה היתה כמו שכתב הרמב"ם ז"ל בדי שיהיה המופת קייס שנפלו חומות עיר יריחו תחתיה (עיין הרד"ק), ולזה מלחנו ויירשו את עיר התמרים (שופטים ג' י"ג) לאחר לדעת יונתן בן"י ורד"ק היא יריחו ע"ש, וכן שכו ביריחו (ב"ב ט' י') אף כי קללת יהושע לא נתקיימה עד ימי אחאב מלך ישראל בימור (מלכים א' י"ו ל"ד).

(ב) עם

מִיְּרִיחוֹ הָעַי אֲשֶׁר עִם־בֵּית אָוֶן
מִקֶּדֶם לְבֵית־אֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם
לֵאמֹר עֲלוּ וְרַגְּלוּ אֶת־הָאָרֶץ
וַיַּעֲלוּ הָאֲנָשִׁים וַיְרַגְּלוּ אֶת־הָעָי:
(ג) וַיָּשֻׁבוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו
אַל־יַעַל כָּל־הָעָם כְּאַלְפַּיִם אִישׁ
אוֹ כִשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים אִישׁ יַעֲלוּ וְיַכּוּ
אֶת־הָעָי אַל־תְּיַגַּע שָׁמָּה אֶת־
כָּל־הָעָם כִּי מְעַט הֵמָּה: (ד) וַיַּעֲלוּ
מִן־הָעָם שָׁמָּה כִּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים
אִישׁ וַיָּנֻסוּ לִפְנֵי אַנְשֵׁי הָעָי: (ה) וַיַּכּוּ
מֵהֶם אַנְשֵׁי הָעַי כִּשְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה
אִישׁ וַיִּרְדְּפוּם לִפְנֵי הַשַּׁעַר עַד־
הַשְּׁבָרִים וַיַּכֻּם בַּמּוֹרָד וַיִּמַּס

לבב

תרגום אשכנזי

יריחו געגען עי, וועלכעם בייא
ביה און ליענט, אֶסטליך פֹּאן
בית אל, אונד שפראך צו איה־
נען: געהעט פֹּארווערטס אונד
קונדשאפֹטט ריעזעם לאנד
אויס, אונד דיא לייטע גינגען
פֹּארווערטס אונד קונדשאפֹ־
טעטען דיא שטאדט עי אויס.
(ג) אונד אלם זיא ווידער צו
יהושע קאמען שפראכען זיא צו
א־הם: עם מיסען ניכט ראז
גאנצע פֹּאלק הינויפציהען, וועז
עמוא צוייא ביז דרייאטויזענד
מאן הינאויפציהען, זא שלא־
גען זיא עי. בעמיהע אלוא ניכט
דאז גאנצע פֹּאלק דאהין; רען
א־הרער זינד נור וועניג. (ד) אל־
זא צאגען פֹּאן דעם פֹּאלקע עס,
וואז דרייא טויזענד מאן הינאויף
אבער זיא פלאהען פֹּאר רען
אייניוואהנערן פֹּאן עי. (ה) דיא
אייניוואהנער פֹּאן עי מאכטען
א־הרער נידער גענגען וועכם
אונד דרייסיג מאן, פֹּארפֹּאלגטען דיא אנדערן פֹּאר רעם טהארע ביז שברים, אונד שלוגען זיא
ביים

ר ש " י

ז (ב) עס בית און. לכל בית אל: מקדם לבית אל. ממזרח לבית אל: (ה) עד השברים. עד דמבצרונן:
ולו

ב א ו ר

ז (ב) עם בית און, כמו לכל בית אל, והנה לדעת הרד"ק הזכיר הכתוב הערים הסמוכות
לעי, יען היתי עוד עיר שממה עי, ולכן יכול תמיד העיר גם ה' הידיעה. ולי נראה כי גם
לגבי בית אל ובית אל כל היו ידם עם לגבי העי וזאת היתה נעלמת מעיני המרגלים לכן חזנו
לגבי עי למתי מספר, וכן נאמר לקמן (ח' י"ז) ולא נשאר איש בעי ובית אל (ועיין עוד לקמן
בגאורנו כ"ה), ולכן הזכיר הכתוב גם בית אל ובית און. (ה) כשלשים וששה, הכ' הדמיון כאן
זר נעיני עד מאוד, כי לפי הנראה לא יכול כ' המומד והמיעוט כ"א לך על מספר מסויים
הכולל בתוכו לחדיש יהיו מלוזה מדרגה שיהיו, כי נוכל לומר בהלוף על פי לומד אם יהיה
ט' מאות או י"ל מאות או בעשרים אם יהיה י"ח או י"ט או כ"א כ"ב וכדומה כי לא נשגיח על
הלחדים לך אם יפרוט גם הלחדים לזו נוודאי המספר מדויק כי מה לומד שייך בשלשים ושש
האם היה ל"ה ואלי או ל"ו ואלי? והיה לו לומר בשלשים או בארבעים — ולפי דעתי הרגישו בזה
מז"ל לכן דרשו מה שדרשו (עיין סנהדרין מ"ד ע"ב). וירדפום, הנכון בעזור הכתוב הוא,
כי נאסר קדמו בני ישראל אל המוסם הנו מהם לגבי העי בשלשים ושמה איש ואז הסך ישראל
עורף וינוסו וירדפו לגבי העי לחריבם מלפני השער עד השברים ואם נמורד ההר הנוס אוב.
לפני השער, כמו מלפני. השברים, י"ת עד דמבצרונן, ולדעת הרד"ק הוא שם מקום, ואולי
השברים

לְבַב־הָעָם וַיְהִי לְמִים: (ו) וַיִּקְרָ֣א
יְהוֹשֻׁעַ שְׁמֶלְתָּיו וַיֹּ֣אמֶר אֲלֵיהֶ֗ם שְׂא֤וּ
אֲרוֹן־בְּרִית־יְהוָה֙ וְיַעַבְר֣וּ לִפְנֵ֣י אֲרוֹן֙ יְהוָ֔ה
הוּא֙ וְשִׁבְעָ֣ה שִׁבְטֵ֔י יִשְׂרָאֵ֖ל וַיְעַלְו֣וּ עָפָ֑ר עַל־
רֹאשָׁם: (ז) וַיֹּ֣אמֶר יְהוֹשֻׁעַ֮ אֶל־הָ
אֲדֹנָ֣י יְהוִה֒ לָמָּה֩ הֵעֲבַ֨רְתָּ הָעָ֜בִיר
אֶת־הָעָ֣ם הַזֶּ֗ה אֶת־הַיַּרְדֵּן֮ לָתֵת֒
אֹתָ֣נוּ בְיַד־הָאֱמֹרִ֗י לְהַאֲבִידֵ֥נוּ וְלוּ֙
הוֹאַ֣לְנוּ וַנֵּ֔שֶׁב בְּעֵ֖בֶר הַיַּרְדֵּֽן: (ח) בִּי
אֲדֹנָ֣י מָה־אֹמַ֔ר אַחֲרֵי֙ אֲשֶׁר־
הָפַ֣ךְ יִשְׂרָאֵ֔ל עֹ֖רֶף לִפְנֵ֣י אֹיְבָֽיו:
(ט) וְיִשְׁמְע֣וּ הַֽכְּנַעֲנִ֗י וְכֹל֙ יֹשְׁבֵ֣י
הָאָ֔רֶץ וְנָסַ֥בּוּ עָלֵ֖ינוּ וְהִכְרִ֣יתוּ אֶת־
שְׁמֵ֑נוּ מִן־הָאָ֔רֶץ וּמַה־תַּעֲשֶׂ֖ה
לִשְׁמֶ֥ךָ הַגָּדֽוֹל: (י) וַיֹּ֣אמֶר יְהוָ֔ה
אֶל־יְהוֹשֻׁ֖עַ קֻם־לְךָ֑ לָמָּה֙ זֶּ֣ה אַתָּ֔ה

נפל

בּיִם כְּעֵרְגַאבְהאַנְג, דאַ שׁוואַנְד
דער מוטה דעם פֹּאָלקעם ראַ־ן
וויא וואַסְסער. (ו) יהושע אַבער
צעררים זיינע קלײדער אונד
פֿיעל אויף זיין אַנגעזיכט צור
ערדע פֹּאר דער לאַדע דעם
עוויגען, ביז אויף דעז אַבענד,
ער, אונד דיא עלטעסטען
ישראל'ס אונד וואַרפֿען שטויב
אויף איהר הויפט. (ז) אונד
יהושע ריעף, אַך! הערר!
עווינער! וואַרום האַסט דוא
דיעזעם פֹּאָלק איבער דעז ירדן
נעפֿיהרט, אום אונז אין דיא
האַנד דעם אמרי צו נעבען,
דאַמיט ער אונז פֹּערניכטע?
אָ! העטטע עס אונז דאָך נע־
פֹּאַללען יענוייטס דעם ירדן'ס
צו בלייבען. (ח) אָ דוא מיין
הערר! וואַס זאָללי איך נון זאַ־
גען נאַכדעם ישראל זיינן פֿיינ־
דען נאַקקען צוגעוואַנדעט.
(ט) וועז דאַז דער כנעני אונד
אַללע איינוואָהנער דעם לאַנ־
דעם האָרען, זאָ ווערדען זיא
אונז אומרינגען אונד אונזערן
נאָמען פֹּערטילגען פֹּאָן דער ערדע, אונד וואַס ווירסט דוא פֿיר דיינען גראָסען
נאַמען טהון? (י) דאַרויף שפּראַך דער עווינע צו יהושע: שטעהע אויף! וואָצו
פֹּעללסט

ר ש"י

(ו) ולו הולנו. הלואי נמלכנו לבוא בעבר הירדן מזרחה בארץ סיחון ועוג שנכבשה בכר:
(ט) ומה תעשה לשמך. המגולף בשמנו זהו מדרשו. ופשוטו ומה תעשה לשם גבורתך שילך בכר ועתה ילמדו תשב כמו: (י) קם לך. קם לך מיד עמד לך מה שתתפללת לפני והזכרת.
ד"ל עמדת לך בחטאה ולא יכלת עמהם ולכי למדתי לבר יוליחם ולבר יגילם (במדבר כ"ד)
כי לחה תביא לת בני ישראל וגו' ולכני לחיה עמך (דברים ל"ל) כי הוא יעבור לפני העם
הזה

ב א ו ר

הבנרים הוא מקום מחנה לבנים (סטיין־בריכע) ובמורד הספר הזה הנוס. (ו) העברת, ה"ל בלילי
שלח כמנהג וכן בחכה העלה (תנקוק ל' ט"ו). ולו הואלנו, פירוש לו מי' בחבר הולנו ונשב וגו' ומזה
נראה כי בני ישראל לא ענרו לת הירדן בגשם חפלה. (ט) ומה תעשה לשמך הגדול, לו נמו שפי'
רש"י כי שמך הגדול יהי' מגולל בגוים בחמרם קדרה יד ה' לו לא שמנו יכרת מן הארץ הלא עוד לדם
לין בלרן לבר יקדיל בשמך. (י) קום לך, לזילוז. למה זה, הנה עת לעשות לה' כיון ולא להתמהן
ולהתפלל

נֹפֵל עַל־פָּנָיו: (יא) חָטָא יִשְׂרָאֵל
וְגַם עָבְרוּ אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר צִוִּיתִי
אוֹתָם וְגַם לָקְחוּ מִן־הַחֵרֶם וְגַם
גָּנְבוּ וְגַם כִּחֲשׁוּ וְגַם שָׂמוּ בִּכְלֵיהֶם:
(יב) וְלֹא יָכְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָקוּם
לִפְנֵי אֹיְבֵיהֶם עֹרֶף יִפְנוּ לִפְנֵי
אֹיְבֵיהֶם כִּי הָיוּ לְחֵרֶם לֹא אוֹסִיף
לִהְיוֹת עִמָּכֶם אִם־לֹא תַשְׁמִידוּ
הַחֵרֶם מִקִּרְבְּכֶם: (יג) קוּם קַדֵּשׁ
אֶת־הָעָם וְאָמַרְתָּ הִתְקַדְּשׁוּ
לְמָחָר כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל חֵרֶם בְּקִרְבְּךָ יִשְׂרָאֵל לֹא
תוּכַל לָקוּם לִפְנֵי אֹיְבֶיךָ עַד־
הָסִירְכֶם הַחֵרֶם מִקִּרְבְּכֶם:
(יד) וְנִקְרַבְתֶּם בַּבֹּקֶר לִשְׁבָטֵיכֶם
וְהָיָה הַשֵּׁבֶט אֲשֶׁר־יִלְכְּדֶנּוּ יְהוָה
יקרב

תרגום אשכנזי

פֿעללסט דוא דען אויף דיין אַנגעזיכט? (יא) ישראל האַט געזונדיגעט, יאַ זיא האַבען מיינען בונד איבערטרעטען וועלכען איך איהנען בעפוילן האַטטע; יאַ זיא האַבען זאַכען גאַר פֿאָן דעם פֿערבאַננטען גענאָממען, דאַצו אויך געשטאָהלען, זאַראַן פֿערליוגענעט אונד אין נערעטהע פֿערשטעקט. (יב) דאַרום קאַננען דיא קינדער ישראל ניכט בעשטעהן פֿאָר איהרען פֿיינדען, דען נאַקקען מיסספֿען זיא איהנען צו=ווענדן, דען זיא זינד זעלבסט דעם באַנג געהיימגעפֿאַללען. איך ווערדע ניכט מעהר מיט אייך זיין, ווען איהר ניכט פֿערטילגט דאַז פֿערבאַננטע אויס אייערער מיטטע. (יג) אויף! בעריימטע דאַז פֿאָלק פֿאָר; זאַגע איהנען: בעריימטעט אייך אויף מאָרגען, דען זאָ שפריכט דער עווינע, דער גאָטט ישראל: עס איזט פֿעבאַננטעס אונטער דיר ש ישראל, דאַרום קאַננסט דוא ניכט בעשטעהען פֿאָר דיינען פֿיינדען, ביז איהר דאַז פֿערבאַננטע ווענגעשאַפֿט האַבט אויס אייערער מיטטע. (יד) איהר מיסספֿט אַלזאָ מאָרגען נאַך אייערען שטעמען צוואַמען טרעטען; אונד ינענר שטאַם דען דער עווינע בעפֿאַנגען מאַכען ווירד,

טר ע=

ר ש " י

כזה והוא ינחיל לוחם (סס ג') לפי חלק לחם לפניהם יגליחו וחם לחו לא יגליחו. ד"ח קום לך נצנילך זאת להם לא תמרחי לך להקדים שלל העיר:

(יד) לנחים

באור

ולהתפלל וכן למר ה' אל משה מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו (שמות י"ד ט"ו). (יא) חטא ישראל וגם עברו וגו', זהו כלל כי חטאו ועברו ברית וחז יפרט נמה עברו כי לקחו מן החרם וגו'. וגם כחשו, תולי הדגים לפי נדגר ונחם ענן (רד"ק), ולפי לזרך לזה כי כחש לא הוזכר רק על הכפירה והכזב לבד, כ"ח גם על העלם דבר חמת, ולכן נאמר על זה המליצה כחש מעשה זימי (חנקוק ג' י"ז) שלא עשה פרי, וכן ותירוש יכחש נפ (הושע ט' ב'), הנוונם, כי לפי שראו כי נגף ישראל לפני אויביהם, לפי שמו זאת על לב ולפי הודו לפי חטאתם. (יג) קדש, עיין לעיל ג' פסוק ה'. (יד) ילכדנו, י"ח יתפרד והוא לשון לחיזה, והנה לפי נתפרסם על היזהו לומן ההוא, ומז"ל לפיכו היה קילט, לולם

יִקְרַב לַמִּשְׁפָּחוֹת וְהַמִּשְׁפָּחָה
אֲשֶׁר־יִלְכְּדֶנָּה יְהוָה תִּקְרַב
לַבָּתִּים וְהַבַּיִת אֲשֶׁר יִלְכְּדֶנּוּ יְהוָה
יִקְרַב לַגְּבָרִים: (טו) וְהָיָה הַנִּלְכָּד
בַּחֵרֶם יִשָּׂרֵף בָּאֵשׁ אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־
אֲשֶׁר־לוֹ כִּי עָבַר אֶת־בְּרִית יְהוָה
וְכִי־עָשָׂה נְבָלָה בְּיִשְׂרָאֵל:
(טז) וַיַּשְׁכֵּם יְהוֹשֻׁעַ בַּבֹּקֶר וַיַּקְרֵב
אֶת־יִשְׂרָאֵל לִשְׁבָטָיו וַיִּלָּכֵד שֵׁבֶט

יהודה

טרעטע דאן פאמיליענווייז,
יענע פאמיליע דיא רער עוויג
בעפאנגען מאכען ווירד, נאך
הייזערן, אונר יענעם הויז וועל-
כעם רער עוויג בעפאנגען
מאכען ווירד, טרעטע פערואָ-
נענווייז פאר. (טו) וועד נון
אלם רעם באנגעם שולדיג בע-
פאנגען ווירד, רער ואלל פער-
ברענט ווערדען, ער, אונר
אלל זיין אייגענטהום, וויל ער
דען בונד רעם עוויגען איבער-
טרעטען אונר וויל ער איינע
שאנדטהאט אין ישרל אויסנע-
איבט האט. (טז) יהושע מאכ-
טע זיך רעם מארגענס פריה

יהודה

אויף אונד ליעס ישראל נאך ויינען שטעממען פארטרעטען, אונר עס ווארד רער שטאם

ר ש " י

(יד) לבתים. יש במשפחה לחת הרבה בתי לחנות: לגברים. לרחבי גולגולת כל לחבי הבית יבאו לגורל: (טו) יזרף באש. הלהל והמטלטלין: לותו ואת כל אשר לו. כדין המפורש למטה לותו והנשמם בסקילה והזקף תהוא על בתי מוכיח שהוא נפרד מלותו שכן מלינו מקרלו שהטעם מחלקן כמו לחרי דרך מנוח השמש (דברים י"ח) שלחרי מופלג מדרך על ידי הטעם וכן פתרונו הנלכ' בחרם יזרף באש הרלוי ליזרף כמו שמפרש למטה: לותו ואת כל אשר לו. כדין הלמור למטה וזה מקרלו קלר ודומה לו כל מכה יבוסי ויגע בלבור (ז"כ ה') לפי פי' מה יהיה לו ובלברי הימים (ל' י"ח) פי' יהיה לרחב לף כאן לפ פירש מה יהיה בלותו וכל אשר לו ולמטה פירש: (טו) ויקרב את ישרלל. לפני האבן מקום שהבטים בתוכים ומשר לו הקב"ה סימן שהשבט שחטו לבנו

כהה

ב א ו ר

לולם גם גבי שלול בתיב וילבד שלול (ז"ח י' כ"ח) והמשבן לח היה במלפה, ומה שלמר הרד"ק שם ולפשר שסניתו שם החרון נרלה רחוק, כי מדוע לח יזכיר זלת הפסוק? והנכון כדעת הרל"בג שהיה ע"פ גורל ויפסהו לל ה', כי בחק יוטל לת הגורל ומה' כל משפטו (משלי י"ו ל"ג), וגם חז"ל הסבימו כי לגברים הפילו גורל וכן משמע בשמואל ל' י"ד מ"ח מ"כ. (ל"ה: מלבד ענין כניסה ותפיסה יש עוד שני עניני לכד, הלחד על פי הגורל כמו בשלול ויונתן, והשני על פי ד' בלי למלעי, ולעין יבלדנו ד' החמור כאן יורה שלח הפיל יהושע גורלות כ"ח הבא בכנודו ובעלמו הרלה הלין לשר נידו המעל, ועבם יבלדנו ד' ע"י בושה בלימה תכסה פניו ורעד יחזקנו ונרלה קלונו לעיני העם וכן היה בשבן הכרת פניו ענתה בו שהוא עשה הנבלה. ומלת ד' היתה זלת ע"ד פלח, נתחילה נגלה השבט ומ"כ המשפחה ולחריה הבית ולבוף נגלה עון עבן, וכמו שתרגמתי). לבתים, בתי לחנות. (טו) אוהו, הנכון כי נחסר הפעל תשרוף ושיעורו והיה הנלכד וגו' יזרף כי תשרוף לותו וכו' ולבן בח ז"ק במלת בחש, והכוונה לחר הבקלו לותו כלשר נבלר לקמן (פ' כ"ה), וכתב הרד"ק לפי שעבר בחרם יקרם הכל לנושו ובניו ובנותיו הקטנים שהם בכלל ממונו מכל העונש עכ"ל. ולפי גם יבא משפט הזה בעיני לים ולבב, הנה מלינו כי נעשה כולת בישראל נמעשה גבעונים ובני שלול (ז"נ כ"ח) ובם נלמר (י"ד) ויעתר ד' לארץ לחר כן, עיין הרד"ק שם במה שרלה להלד"ק לת המשפט הזה. ולין לנו להרחיר לחר מדות של הקב"ה.

לגברים

יְהוּדָה׃ (יז) וַיַּקְרֵב אֶת־מִשְׁפַּחַת
יְהוּדָה וַיִּלְכֹּד אֶת מִשְׁפַּחַת הַזַּרְחִי
וַיַּקְרֵב אֶת־מִשְׁפַּחַת הַזַּרְחִי
לַגְּבָרִים וַיִּלָּכֵד זַבְדִּי׃ (יח) וַיַּקְרֵב
אֶת־בֵּיתוֹ לַגְּבָרִים וַיִּלָּכֵד עָכָן בֶּן־
כַּרְמִי בֶן־זַבְדִּי בֶּן־זֶרַח לְמַטֵּה
יְהוּדָה׃ (יט) וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־
עָכָן בְּנִי שִׂים־נָא כָבוֹד לַיהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְתֶן־לוֹ תוֹדָה וְהַגֶּד־
נָא לִי מֶה עָשִׂיתָ אַל־תְּכַחֵד מִמֶּנִּי׃
(כ) וַיַּעַן עָכָן אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמַר
אָמְנָה אָנֹכִי חָטָאתִי לַיהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל וְכָזֹאת וְכָזֹאת עָשִׂיתִי׃

וארא

תרגום אשכנזי

יהודה בעפאנגען, (יז) ער ליעס נון דיא נעשלעכטער יהודה פאָר־טרעטען, אינד דאַ ווארד דאַז געשלעכט זרחי בעפאנגען, ער ליעס דאַז נעשלעכט זרחי נאַך דען הייוערן פאָר־טרעטען אונד דאַ ווארד (דאַז הויז) זבדי בעפאנגען. (יח) אונד אַלס ער דעמסען הויז פערזאָנען־ווייז פאָרטרעטען ליעס, ווארד עכן זאָהן כרמי׳ס זאָהן זבדי׳ס זאָהן זרח׳ס פאָם שטאַמע יהודה בעפאנגען. (יט) דאַ שפראַך יהושע צו עכן: מיין זאָהן, גיב נאָטט דעם עווי־גען ישראל׳ס דיא עהרע, אונד לעגע איהם דיין בעקעננטנים אַב, אונד ענטדעקע מיר, וואַס דוא געטהאַן האַסט, פערהעלע מיר ניכטס. (כ) דאַרויף אַנט־וואָרטעט עכן דעם יהושע אונד שפראַך: וואָהל איוט עם וואַהר איך האַבע געזינדיגעט ווידער דען עווינען דען גאָטט ישראל׳ס, זאָ אונד זאָ האַבע איך נעטהאַן:

איך

ר ש ׳ י

כהם וכהתם לכנו של יהודה: (יז) ויקרב את משפחת יהודה. לגורל לחד קרב רקצי המשפחות לרם לחד מכל המשפחה והטילו גורל על מי יפול ולח"כ על כל בתי חנות של לותה משפחה ובח לרם לחד מכל בית לח לגורל ולח"כ נלכו כל לנשי לותו הבית: (יט) שים נא כבוד. התחיל להוליח לעז על הגורל למר לו בגורל לתה בח עלי לתה וללעזר הכהן גדולי הדור לתם הטל הגורל על שניכם ויפול על הלח' למר לו שים נח כבוד בנקשה ממך לל תוליח לעז על הגורלות שבו עתידה הלרן ליחלק: (כ) ויען עכן. רלה בני יהודה נלחמים למלחמה למר מוטב שלמות לני לבדי ולל יהרגו כמה ללפים מישרלל: וכזאת וכזאת עשיתי. גם בחרמים לחרים בימי משה שנלמר והחרמתי לת לריהם (במדבר כ"ל):

ולרא

ב א ו ר

(יז) לגברים, ללנשים רלקי בית המשפחה (רד"ק), והוח כמו לנתים דלעיל (י"ד) והמעתיקים שלמו ידם בספוק פזה, ולנו לין לנו לזוז מן המקובל שבלנו. (יט) ויאמר יהושע, לפי הפשוט, נקט יהושע לדעת ממנו מה לקח מן החרם כדי להשמיד החרם כי זלת לח נודע עדיין. וחז"ל למרו לתר עכן ליהושע בגורל לתה בח ללי, לתה וללעזר הכהן שני גדולי הדור לם לני מפיל הגורל עליכם על לחד מכם הוח נופל (ובלחת תשובה נלחת היח זלת), לתר לו יהושע בנקשה ממך לל תוליח לעז על הגורלות שבו עתידה ח"י ליחלק. (כ) אמנה, כמו לתמנם ושניהם מגזרת לתן.

בשלל

(כא) וָאֵרֶא בַּשְּׁלָל אַדֶּרֶת שִׁנְעָר אַחַת טוֹבָה וּמָאתַיִם שְׁקָלִים כֶּסֶף וּלְשׁוֹן זָהָב אֶחָד חֲמִשִּׁים שְׁקָלִים מִשְׁקָלוֹ וָאֶחְמְדֵם וָאֶקָּחֵם וְהִנָּם טְמֻנִים בָּאָרֶץ בְּתוֹךְ אָהֳלִי וְהַכֶּסֶף תַּחְתֶּיהָ: (כב) וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ מַלְאָכִים וַיָּרֻצוּ הָאֹהֱלָה וְהִנֵּה טְמוּנָה בְּאָהֳלוֹ וְהַכֶּסֶף תַּחְתֶּיהָ: (כג) וַיִּקָּחוּם מִתּוֹךְ הָאֹהֶל וַיָּבִיאוּם אֶל־יְהוֹשֻׁעַ וְאֶל כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּצִּיקֻם לִפְנֵי יְהוָה: (כד) וַיִּקַּח יְהוֹשֻׁעַ אֶת־עָכָן בֶּן־זֶרַח וְאֶת־הַכֶּסֶף

וארא קרי ואח

חרגום אשכנזי כ

(כא) איך זאה אונטער דער כי־ טע איינען עכטען שנערשען פראכטמאנטעל אונד צוויי הונדערט שקל זילבער, אונד איינע גאלדענע שטאנגע פינף־ציג שקל אן גיוויכט, איך גע־ליסטעט דארנאך, אונד פאר גריף מיך דאראן. זיהע! עם איזט פארשאררט אין־דער ער־דע מ־טטען אין מיינעם צעלטע, אונד דאס זילבער טיף אונטען. (כב) דא זאנדטע יהושע באטען וועלכע צום צעלטע הינליעפען, זיהע, דא לאג עם פארשאררט אין זיינעם צעלטע, אונד דאס זילבער טיף אונטען. (כג) זיא נאהמען עם אויס דעם צעלטע, בראכטען עם יהושע אונד אל־לען קינדערן ישראל'ס, אונד עגטפאלטעטען עם פאר דעם

עווינגען. (כד) דא נאהם יהושע דען עכן דען נאכקאמטען זרח'ס וויא אויך דאס זילבער, דען מאנ־

רש"י

(כא) ואחמדם. התנוננתי כמה שכתב בתורה (דברים כ') ותבזז שלל לויניך: אדרת שנער. תרגומו לילטלח דמילתח בגלי שכל מלך שלח קנה לו פלטרין בארן יבראל לח נתקררה דעתו במלכותו שנאמר ותתן לך ארץ חמדה נחלת לבי לבלות גויס (ירמי' ג') והיה למלך בגל פלטרין בירתו וכשהיס בח לכאן לובש לותס: (כב) וירצו האהלה. שלח יקדימו שבט יהודה ויטלוס מגס להכעיס לת הגורל: (כג) ויציקום. ותתיכונן. ורבותינו למדו בח ומבטן לפני המקוס שמר לפניו רבש"ע על שלו יפלו רובן של סנהדרין:

(כד) ואת

באור

(כא) בשלל (ר"ם: מקור שם שלל לשון נופל על ענין גזל וגזה, כ"ל הנחתו רלשונם על דברים הנקנים יחד, וכן ענינו בלשון תלמוד (נ"ק ס"ח ח') מאי שלולית? אמר רב יהודה אמר שמואל מקוס שמי גשמים גוללין שם, ופירש רש"י גוללין, מתקבלין כמו שלל של בגים (בילה ז' ח') דבר אחר לשון (עברי הוח) שלל ומלקוח, דבר המקובץ, ע"כ. ובמדבר ל"ח י"ב פירש רש"י שלל הן מטלטלין של מלבושים ותכשיטין ע"ש, ות"כ שם שלל נדרף עם לובר שענינו ג"כ לסיפה וקבון, ות"כ הובא על ביזת מטלטלין, ולכן לח נכלל בו המקנה). אדרת שנער, לדרת הבח מארץ שנער. טובה, כמו יפה וכן תרגם יונתן שפיר. לשון זהב, זהב דומה ללשון (בן מלך). האהלי, בתוך יריעות כמו הערבך, והחלי ודומיהם. (רד"ק). והכסף התחיה, הכסף היה נרוך בלדרת ולכן בח הכתוב לנקבו. (כב) טמונה, טמונה הלדרת והכסף בתוכה ולח הזכיר לת לשון הזכר כי סמך על פסוק הקודם, י"ת טמירין כחילו בתיב טמוניס. (כג) לפני ד', לפני הלרון. ויצקם, (ר"ם: כמו וילבנם ומברוויליקו לת לרון החלהים (ש"ב ט"ו כ"ד) לולם שם ת"י וחקימו, וכלן תרגם ותיבונין לשון התכה ושפיכת בעניין יליקה בבבל, ומשל לדבר המתפשט וכמו שתרגמתי).

(כד) ויעלו

וְאֶת־הָאֲדֶרֶת וְאֶת־לְשׁוֹן הַזָּהָב
וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־בְּנֹתָיו וְאֶת־שׁוֹרוֹ
וְאֶת־חֲמֹרוֹ וְאֶת־צֹאנוֹ וְאֶת־אָהֳלוֹ
וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ וְכָל־יִשְׂרָאֵל
עִמּוֹ וַיַּעֲלוּ אֹתָם עֶמֶק עָכוֹר:
(כה) וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ מֶה עֲכַרְתָּנוּ
יַעְכָּרְךָ יְהוָה בַּיּוֹם הַזֶּה וַיִּרְגְּמוּ
אֹתוֹ כָּל־יִשְׂרָאֵל אֶבֶן וַיִּשְׂרְפוּ
אֹתָם בָּאֵשׁ וַיִּסְקְלוּ אֹתָם בָּאֲבָנִים:
(כו) וַיָּקִימוּ עָלָיו גַּל־אֲבָנִים גָּדוֹל
עַד הַיּוֹם הַזֶּה וַיָּשָׁב יְהוָה מֵחֲרוֹן
אַפּוֹ עַל־כֵּן קָרָא שֵׁם הַמָּקוֹם
הַהוּא עֵמֶק עָכוֹר עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

מאַנטעל, דיא נאָלרשטאַנגע, זיינע זעהנע אונד טעכטער, זיינע רינדער, עזעל אונד העער־דען, זיין צעלט אונד וואַס איהם אַנגעהערטע, גאַנץ ישראל פֿאָלגטע מיט, אונד מאַן שלעפּטע יענע הין צום טהאַלע עכור.
(כה) יהושע שפּראַך: וואַס פֿראָממט עס דיר, דאַס דוא אונז בעטריבט—דער עוויגע בעטריבע נון דיך אַן דיעזעם טאָגע! דאַרויף וואַרף גאַנץ ישראל שטיינע אויף איהן אונד פֿערברַאַנטע זיין האַבע אים פֿייער, נאַכדעם מאַן אַללע־זאַממט מיט שטיינען בעוואָרפֿען. (כו) אונד ויא ערריכטע־טען איבער איהם איינען גראָסען שטיינהויפֿען, איין שפּרעכענדעם דענקמאַל דיזעם טאָגעם, אונד נון ליעם דער עוויגע פֿאָן זיינעם ברעננענדען צאָרן אַב. מאַן נעננט דאַרום דיעזען אָרט עמק עכור (טהאַל דעם טריבזאַלס) אַלם דענקמאַל יענעם טאָגעם:

ויאמר

ר ש " י

רא־

(כד) ואת בניו וגו' וכל ישראל. לרמות נרדיו ויוסרו מלעצות כמוהו: ואת שורו ואת חמורו. לאבדם כמו שנאמר והיה כל הנלכד ישרף באש הוא וכל אשר לו: (כה) וירגמו אותו אבן. שהלל את העבות: ויסרפו אותם. בהבל והמטלטלין: ויסקלו אותם. בשור והנהמה:

תבזו

באור

(כד) ויעלו אתם עמק עכור, כתב הרד"ק ולא ויורידו לפי שהיה הר בין המחנה ובין העמק, ע"כ. ואין לזוק כי שרש עלה נאמר על כל הליכה נבוה, וכן כתב הוא עלמו בשרשים וז"ל: הנה מים עולים (ירמיה מ"ז ב') מתגברים, ותעלה המלחמה (מלכים ח' כ"ב ל"ה) הולכת ומתגברת, ובענין הזה אמרו חז"ל מקלר ועולה פירוש הולך וגומר בכל כחו תפלתו עכ"ל, וכן תפסי' הכוונה כאן שהוליכוס בחזקה, ויתורגם: זיח שלעפטען זיא מיט גשווֹלט. (כה) מה עכרתנו, (ת"ה: כמו מה לך כי עכרתנו). וירגמו, הנכון לפ"ד בפיעור הכתובים התלה כי בתחלה רגמו כל ישראל את ענן לכן כי יען מלאו עליו קשם לא המתינו רגע וידו לכן בו, ואח"כ סקלו הסוקלים לפי מנו יהושע, את בניו ובנותיו, ואח"כ שרפו קושם באש, ולבסוף הקימו עליהם גל לבנים לאות עולם, והוי"ו של ויסקלו הוא כמו לאחר לפי שסקלו וכן ת"י ולוקידו יתהון בנורא בתר דרגימו יתהון בלבנים. ויקימו עליו, הכוונה עליהם לפי יען ענן הוא העיקר בא ביחיד.

עלה

יהושע ח

ח (א) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ אַל־
תִּירָא וְאַל־תֵּחָת קַח עִמְּךָ
אֶת כָּל־עַם הַמִּלְחָמָה וְקוּם עֲלֵה
הָעַי רְאֵה וָנָתַתִּי בְיָדְךָ אֶת־מֶלֶךְ
הָעַי וְאֶת־עַמּוֹ וְאֶת־עִירוֹ וְאֶת־
אַרְצוֹ: (ב) וְעָשִׂיתָ לָעַי וּלְמַלְכָּהּ
כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ לִירִיחוֹ וּלְמַלְכָּהּ
רַק־שְׁלָלָהּ וּבְהֶמְתָּהּ תָּבְזּוּ לָכֶם
שִׂים־לְךָ אֹרֵב לָעִיר מֵאֲחֹרֶיהָ:
(ג) וַיָּקָם יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־עַם הַמִּלְחָמָה

לעלות

תרגום אשכנזי כא

ח (א) רַאֲרוּף שפּרַאך דער
עווינע צו יהושע: פֿירכטט
דיך ניכט, פֿערצאגע ניכט, נים
אללעם קריעגספֿאָלק מיט דיר
אונר בערכט אויף נעגען עי.
זיעהע! שאָן האבע איך דען
קעניג צו עי, זיין פֿאָלק, זיינע רע־
זידענץאונד זיין לאנר אין דיינע
האנד נעגעבען. (ב) דוא מוסט
מיט עי אונד מיט זיינעם קעני־
גע פֿערפֿאהרען ווי א דוא מיט
ירי חו אונר רעסטען קעניג
פֿערפֿאהרען ביזט, אבער איה־
רען רייכטהום אונר איהר פֿיה
קענט איהר פֿיר איך ערביי־
טען. לעגע דיר אבער איינען
הינטערהאלט דער שטארט

אים ריקקען. (ג) יהושע מאכטע זיך נון אויף מיט דעם נעואמטען קריעגספֿאָלקע צום

צוגע

ר ש "י

ח (ב) תבזו לכם. ולל תחרימו השלל עוד:

התיקנו

באור

ח (א) עלה העי, גם פה רציתי להקדים לומן וסדר מערכת מלחמת העי, למען ירון הקורא נפסוקים הבאים מבלי לנבוך נסבני הספקות והשאלות אשר יפלו בזה הענין. ואומר: הנה נאותו היום אשר בו שברו את ענן וכל אשר לו בא אל יהושע לווי ה' (פ' ה' וב'), ומיד קם יהושע והעם אשר ברגליו לעלות לעי אך לא קרבו עוד אל העיר וילינו בלילה בדרך, ומשם שלח אחריהם ויאמר (פ"ג—י'). והנה ירמה לי כי מלבד הסבה אשר זכר הכתוב בשליחות האורב, והיא ללכוד את העיר, עוד כוון בזה תכלית אחרת (ואם הכתוב העלים זאת, אין זה זר, כי תכלית ספר הזה לא היתה לפרט פרטי ענייני המלחמה, כי לזאת יועד ספר מיוחד ספר מלחמות ד' אשר נלחם מלחמו), והיא כי אשר ממרנו לעיל (ז' ל') כי אנשי בית חון ובית אל היו נעלי בריח העי, והנה לא ידע יהושע עתה אם אשר אמרו אנשי בית אל אל העיר לעזרתה אם לא? לכן שם האורב בין העי ובין בית אל מים לעי על הדרך בו ינוסו אנשי בית אל, כי עי היתה מקדם לבית אל כנזכר לעיל, למען אם ילאו אנשי בית אל, יעמדו אלה לנגדם—ובאשר שני עלו יהושע והזקנים לפני העם העי (פ' י—י"ב) וזה היה לתור ולרגל את העיר לדעות מבנריה ולספר מגדליה (רעקאָגנאָסלירען) והעם נסעו מחריו ויחנו נגד העיר, והנה עתה נתברר ליהושע כי עוד לא נלו אנשי בית אל העירה, אם נעבור שלשה שלא יצאו אנשי העיר להלחם עמו, או נתגלה לו זאת בחופן מן הנסים—ולכן הוסיף עוד בלילה ההוא לשלוח חמשת אלפים אל האורב הנזכר, להחזיק ידו כי ירא פן ינוסו אנשי בית אל מאחר המחנה והכהו (פ' י"ב), ועוד השכיל ושמה את קלה האחרון מן המחנה והוא הנקרא עקבו (פ' י"ג) לנד מערב אל מקום המחנה, למען עד מהרה תוכל המחנה להתאחד עם האורב ולא יפרדו (דאָמיט דער הינטערהאלט ניכט מבגעטניטטען ווערדע). ואחרי הדברים והלחמת הלילה נאחר הפסוקים ע"פ דרכם. ואחז ארצו, מזה נראה כי מלך עי היה מושל בכמה ערות וגם מהמונם בחר יהושע.

וישלחם

לַעֲלוֹת הָעָי וַיִּבְחַר יְהוֹשֻׁעַ שְׁלֹשִׁים
אֶלֶף אִישׁ גִּבּוֹרֵי הַחָיִל וַיִּשְׁלָחֵם
לָיְלָה: (ד) וַיְצַו אֹתָם לֵאמֹר רְאוּ
אַתֶּם אֹרְבִים לָעִיר מֵאֲחֲרֵי הָעִיר
אַל־תַּרְחִיקוּ מִן־הָעִיר מְאֹד
וְהְיִיתֶם כֻּלְּכֶם נְכֹנִים: (ה) וַאֲנִי
וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר אִתִּי נִקְרַב אֶל־
הָעִיר וְהָיָה כִּי־יֵצְאוּ לִקְרָאתֵנוּ
כָּאֲשֶׁר בָּרִאשֹׁנָה וְנַסְנוּ לִפְנֵיהֶם:
(ו) וְיָצְאוּ אַחֲרֵינוּ עַד הַתִּתִּיקֵנוּ אוֹתָם
מִן־הָעִיר כִּי יֹאמְרוּ נָסִים לְפָנֵינוּ
כָּאֲשֶׁר בָּרִאשֹׁנָה וְנַסְנוּ לִפְנֵיהֶם:
(ז) וְאַתֶּם תָּקֻמוּ מֵהָאוֹרֵב
וְהוֹרַשְׁתֶּם אֶת־הָעִיר וּנְתָנָהּ יְהוָה

צונע נענען עי, אונד יהושע
ערוועהלטע דרייסיג טויזענד
מאַן, דער טאַפֿערסטען קרי־
גער, אונד שיקטע זיא דעם
נאַכטס אַב. (ד) ער בעפֿאַהל
איהנען, אונד שפראַך: זייד
פֿאַרזיכטיג! איהר בילדעט
דען הינטערהאַלט בייא דער
שטאַדט, אים ריקקען דערזעל־
בען איהר דירפֿט אייך ניכט צו
זעהר עניפֿערנן דאַמיט איהר
אַללע צוגלייך בעריייט זייד.
(ה) אי'ך אַבער אונד דאַס גע־
זאַמטע פֿאָלק דאַס בייא מיר
איזט ווייר ריקקען גענען דיא
שטאַדט פֿאָר, אונד זאָללטען
זיא אונז ענטגענען ציעהען ווייא
דאַס ערשטע מאַל, דאַן פֿליהען
ווייר פֿאָר איהנען. (ו) דאַמיט
זיא אונז נאַכזועצען, בין ווייר
זיא פֿאָן דער שטאַדט הינוועג־
געלאָקט האַבען; דען זיא ווער־
דען אויסרופֿען: זיא פֿליעהען
פֿאָר אונז ווייא דאַס ערשטע מאַל! ווייר אַבער פֿליהען איממער פֿאָרט פֿאָר איהנען. (ז) דאַן
ברעכט איהר אויס דעם הינטערהאַלטע אויף, אונד נעהמעט דיא שטאַדט אין בעזיטץ, דיא

אלהיכם

דער

ר ש ' י

(ו) התיקנו לוחס. לשון תיק שהוליאם מתיק העי' דיספורי"ר בלע"ז. וים לפותרו לשון נתיקה כמו התיקם בלשן לטבחה (ירמיה י"ג): (ז) והורשתם. ותתרנון:

מיס

ב א ו ר

(ג) וישלחם לילה, שלח יהושע לאנשי העי והעדים סנינותים. (ד) והייתם כלכם נכונים, לפי דרכנו פירושו, כי גם תהיו נכונים כלכם למלחמה לא ינוחו העמים לזה סניגה לעזרה. (ו) עד התיקנו, ערבה נתק ועניגה בעריתה ועקירה. (ת"ה: רש"י פי' התיקנו לשון תיק שהוליאם מתוך לעיר דיספורי"ר בלע"ז, והוא פעל נוזן בלשון לועזית defourer (חוזם דער טיידע ניהען); ויותר מסתבר פתרון השני, כמו שפי' בירמיה (י"ב ג') התיקם כלשון לטבחה נתקם מן החייס למות דיטאקלירן, וזהו detachè (אָזגעריסענען, אָבגעזאָנדערט, גענטראַנענט) עם הכנוי elles (זיא) והכיל גם לעד פסוק הנוכח עד התיקנו). ונסנו לפניהם, הגלוי כי זה מחובר לפסוק שלאחריו ושעורו לא נסנו לו לחם תקומו, ויתורגם: וועו ווייר אָבער פֿליהען וועדרען, זוֹ אַחַכט זיהר אייך חוץ וי. וו. (ז) מהאורב, כתב הרד"ק ז"ל: שם כמו מסמוכ וכמוהו שם בזה המשקל מלרע ולא היותר התרמנו, ויטעמו שורק, עד כאן לשונו, כי פוח ניגוני לף שסוף בלירי, ואמר והנגינם מלרע כי לם נמשקל פעל תנוח הנגינה

מלע ל

אֱלֹהֵיכֶם בְּיֶדְכֶם: (ח) וְהָיָה
כְּתָפְשְׂכֶם אֶת־הָעִיר תַּצִּיתוּ אֶת־
הָעִיר בָּאֵשׁ כִּדְבַר יְהוָה תַּעֲשׂוּ
רְאוּ צִוִּיתִי אֶתְכֶם: (ט) וַיִּשְׁלָחֵם
יְהוֹשֻׁעַ וַיֵּלְכוּ אֶל־הַמַּאְרָב וַיֵּשְׁבוּ
בֵּין בֵּית־אֵל וּבֵין הָעַי מִיָּם לָעָי
וַיָּלֶן יְהוֹשֻׁעַ בַּלַּיְלָה הַהוּא בְּתוֹךְ
הָעָם: (י) וַיַּשְׁכֵּם יְהוֹשֻׁעַ בַּבֹּקֶר
וַיִּפְקֹד אֶת־הָעָם וַיַּעַל הוּא וְזִקְנֵי
יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הָעָם הָעָי: (יא) וְכָל־
הָעָם הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר אִתּוֹ עָלוּ
וַיִּגְּשׁוּ וַיָּבֹאוּ נֶגֶד הָעִיר וַיַּחֲנוּ
מִצְּפוֹן לָעָי וְהַגַּי בֵּינָו וּבֵין הָעָי:
(יב) וַיִּקַּח כַּחֲמֵשֶׁת אֲלָפִים אִישׁ

ביניו קרי. וישם

דער עווינג אייער נאָטט אין
אייערע האַנד געבען ווירר.
(ח) אונר האַבט איהר אייך
דער שטאַדט בעמעכטינעט,
דאַן שטעקט זיא אין בראַנד,
נאַך דעם וואָרט דעם עווינען
מיסט איהר האַנרעלן, זייד
פֿאָרזיכטיג איך נעביעטע עס
אייך! (ט) אַלוּן זאַנדטע זיא
יהושע הין אונר זיא צאָגען אין
דען הינטערהאַלט אונד היעל.
טען צווישען בית אל אונר צווי.
שען עי וועסטליך פֿאָן עי.
יהושע אַבער בראַכטע דיעוע
נאַכט אונטער דעם פֿאָלקע
צו. (י) אַם אַנדערן מאָרגען
מאַכטע זיך יהושע פֿריה אויף,
מוסטערטע דאַז פֿאָלק אונד ער
אונד דיא עלטעסטען ישראל'ס
צאָגען אַן דער שפיטצע דעם
פֿאָלקעס נעגען עי. (יא) דאַז
געוואַמטע קריעגספֿאָלק דאַז
איהם פֿאָלגטע בראַך אויף,

אונר ריקטע פֿאָרווערטס. אונד אַלס ויא געגען דיא שטאַדט קאַמען, לאַגערטען זיא זיך אויף דער נערדליכען זייטע פֿאָן עי, זאָ דאַס איין טהאַל צווישען איהנען אונד עי וואַר. (יב) ער נאַהם געגען פֿינפֿטויזענד מאַן אונד בשטימטע אויך זיא

צום

רש"י

(ט) מים לעי. שהעי מקדם לבית אל ובית אל מים לעי: וילן יהושע וגו' בתוך העם. להיות נכון בהזכמת הנקר: (י) ויעל הוא. כמו שאמר לו המקום אם הוא עובר לפניהם עוברין ואם לאו אין עוברין: (יב) ויקח כחמשת אלפים איש. לורב אחר לורב קרוב לעיר מאחרו:

ויזימו

באור

מלעיל בידוע. (ח) ראו צויתי אתכם, כלומר אל תאמרו בלבבכם: איך נאריב כל עיר ומבצר? רצו לומני לויתי לתיכם בדבר ה'. (ט) וילן יהושע, בשמלא המחנה כדי לזרוז כלם להזכים בנקר, (רד"ק). (י) (י"א) בשחר בחרנו הלך יהושע וזקני ישראל עד סמוך לעיר לראות מה יעשה בם, והעם עלו עד מנגד לעיר רחוק ממנה ולא קרבו אליה. מצפון לעי, מלפון הוא הנפרד וכן מלינו המלכים לחר מלפון (לקמן י"ח ב'). (יב) בחשר הנין יהושע כי עוד לא נתו לחבי בית אל ומניכם אל העיר לעזרתה, לז הוסיף עוד חמשת אלפים על האורב המוכר. ולולא כדברינו בן יהי', שהעיקר כוונת האורב להלחם נגד לחבי המלחמה לחר יבואו מיד לעיר, לא ידעתי מה כל החרדה הזאת האם להלכד עיר פתוחה לחר לחבי חיל יצאו ממנה רחי

לריכים

וַיָּשֶׂם אוֹתָם אוֹרֵב בֵּין בֵּית־אֵל
וּבֵין הָעַי מִיָּם לָעִיר׃ (יג) וַיָּשִׂימוּ
הָעָם אֶת־כָּל־הַמַּחֲנֶה אֲשֶׁר
מִצָּפוֹן לָעִיר וְאֶת־עֲקִבּוֹ מִיָּם
לָעִיר וַיֵּלֶךְ יְהוֹשֻׁעַ בַּלַּיְלָה הַהוּא
בְּתוֹךְ הָעֵמֶק׃ (יד) וַיְהִי כִּרְאוֹת
מֶלֶךְ־הָעַי וַיְמַהֲרוּ וַיַּשְׁכִּימוּ וַיֵּצְאוּ
אַנְשֵׁי־הָעִיר לִקְרַאת־יִשְׂרָאֵל
לַמִּלְחָמָה הוּא וְכָל־עַמּוֹ לַמּוֹעֵד
לִפְנֵי הָעֲרָבָה וְהוּא לֹא יָדַע כִּי־

לעי קרי

אורב

תרגום אשכנזי

צום הינטערהאלט צווישען בית אל אונד צווישען עי אויף דער וועסטליכן וייטע דער שטאדט.
(יג) אונד דאז איברינע פאלק ריסטעטע אויס דאז גאנצע לאגער אויף דער נערדליכען זייטע דער שטאדט, אונד דעסען אויסערסטען פליגעל (דען הינטערהאלט) וועסטליך דער שטאדט, וועהרענד יהושע אין דיזער נאכט אים טהאל אומהערגינג. (יד) אלס דער קענינג פאן עי דיזעס וואהרנאהם, דאס מאכטען זיך אויל־ענדם דיא שטאדטלייטע אין אללער פריה אויף, אונד עם צאגען ישראל ענטגעגען צום קאמפפלאץ אונד זיינע גאנצע מאננשאפט אין דער בעשטימטען גענענד פאר דער עבענע. ער וואוסטע אבער ניכט, דאס

איהם

ר ש " י

(יג) וישימו העם. שימה זו ל' הזמנה כמוך לחומה להלחם כמו שנאמר בנין הדד במלכים (א' כ') שימו וישימו על העיר: ואת עקבו. ואת תרכו כמו ויעקבני (בראשית כ"ז): וילך יהושע בלילה ההוא בתוך העמק. תמרו רבותינו שלן בעומק' של הלכה: (יד) למועד. לזמן היום שנועדו

יחד

באור

לריבים שלשים וחמשה אלף? וישם אותם ארב, לדעתי תמסר למ"ד השמות, כמו ושני שרי גדודים היו בן שחול (ש"ב ד' ב') וציעורו, שם לחורב תאר בכר היו בין בית אל ובין העי.
(יג) וישימו, הנהון כי הוא מנין הכבר הנוסף, וציעור הכתוב: שרי הכבר העריכו את העם את כל המחנה אשר מצפון לעיר ואת עקבו אשר מים לעיר, ונקרא קבר לאחרון מן לבף המחנה: עקב (דיא לעטלטע שפיטצע חייבעם פליגעלם). (אמר המתרגם: שימה ז' ענין הכבר וחגירת כלי זיין הוא, וכמו שתרגם יונתן שימו (מלכים ח' כ' י"ב) חזדרזו, ובפסוק הקודם (שם) אל יתהלל חוגר, לא ישתבח המזדרז, ופי' הרל"ק שם חוגר הכרב, העם בתוקף לבבם הכינו כלי מלחמה וחגרו את המחנה ואת הארב, ושעם העם זקנים ונשים ושאר מנשים שאר לא התפקדו בתוך עם המלחמה, וכן תרגמתי, לו שהוא ענין זרוז שלא ירך לבבם ולהתיבב בחמין בא נגד פלוני, וכן ת"י התיבב והכן לך (ירמיה מ"ו י"ד) חזדרז ותתקין לך, ויהי' תרגומו: דהו פתוק ערמוטהיגטע, דהז גחלע (חגבעד). עקבו, על לד השלה, כמו ויזנב בך כל הנחשלים (דברים כ"ה י"ח), עיין לקמן (י' י"ט), וכבר נזכרנו כי היתה הכוונה בזה לחבר המחנה עם השארב להיות לאחד. וילך יהושע, הנכון כי פירושו בלילה ההוא נסע יהושע וכל מחנהו אל העמק והוא הגי הנזכר לעיל פסוק י"ג. (יד) למועד, לדעתי נועדו יחדיו לחבי העי ולחבי בית אל והנלוים אליהם, כי אם יחנו בני ישראל בעמק, אז יבאו אלה מפנים ואלה מאחור ויאחזו בם, וזהו מה שאמר למועד, ובת"י לזמנא דמתקן לי'. (אמר המתרגם: לדעת המפרשים טעם למועד לזמן שקבעו לנחת, אלא כבר ידעו שהשיאו בעוקר ויבאו לקראתם, לכן מסתבר יותר טעם למועד למקום המיועד שהוא נכון ומזומן להתרע עם מערכת השלחמה והעד לפני העבבה, וכן תרגמתי).

וינגעו

אוֹרֵב לוֹ מֵאֲחֲרֵי הָעִיר: (טו) וַיִּנָּגְעוּ
יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל לִפְנֵיהֶם
וַיָּנֻסוּ דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר: (טז) וַיִּזָּעֲקוּ
כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בָּעִיר לִרְדֹּף
אַחֲרֵיהֶם וַיִּרְדְּפוּ אַחֲרֵי יְהוֹשֻׁעַ
וַיִּנָּתְקוּ מִן־הָעִיר: (יז) וְלֹא־נִשְׁאַר
אִישׁ בָּעַי וּבֵית אֵל אֲשֶׁר לֹא־יָצְאוּ
אַחֲרֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעַזְבוּ אֶת־הָעִיר
פְּתוּחָה וַיִּרְדְּפוּ אַחֲרֵי יִשְׂרָאֵל:

בעי קרי ויאמר

איהם איין הינטערהאלט אים
ריקקען דער שטאדט אויפ־
לויערע. (טו) יהושע אונד
גאנץ ישראל שטעללטען זיך
פאר איהנען אלס וואהרען זיא
פלעצליך איבערפאללען אונד
פלאהען דען וועג צור וויסטע
צו. (טז) נון וואורדע דיא
גאנצע בעפעלקערונג דער
שטאדט אויפגערופען זיא
צו פערפאלגען, אונד זיא
פערפאלגטען יהושע, אונר
וואורדען וא פאן דער שטאדט
אבגעשניטטען. (יז) עס בליעב
קיין מאן צוריק אין עי אונד בית
אל, וועלכער ניכט אויסגעצא־
גען וואהרע ישראל צו פערפאלגען, וזא ליעסען דיא שטאדט אופן אונד וועטטען יש־אל נאך.

דא

ר ש " י

יחד מלחמול נח תה שעה נלח שהיו מנחש' ומעונני': (טו) וינגעו. ל' נגע ולתנרו הרלו עלמן כללו הסו וגפים לפניהם:

נטה

באור

(טו) ויגעו, הנכון מענין נגיעה ממש, והכוונ של לפניהם מוסב על ישראל, והוי"ו של ויגעו ויסי, המה מחוגריס נזמן, ופירושו: נאשר היו ישראל נגעים נפני המחנה (חלום זיא חן דער פרחנטע מנגעגריפפען וואורדען) לז נסו, ובזה יבוא הנפעל על מכונו. ומה שהזכיר יהושע, להגיד כי גס יהושע היי לפני המחנה מול החויב, וגס הוא הפך עורף, ועי"ז מצאו לחנני העי, כי כנר נגפים המה לפניהם, לח גס שר הלנח הפך. (לשר המתרגם: פעל נגע אין לו ריע בננין נפעל וענין הכתוב הרלו עלמם כלילו נפל עליהם החויב נפתע פתלום נגגע זיקריב פתלום נלי הזמנה, ולולי טעס ולתנרו שתרגם יונתן שהרלו כלילו נפל תחת החויב עליהם, שתרגם ולל תחת (נרים הפרשה) ולח תתנר, ויהיה תרגומו: זיא שטעלטען זיך פאן פורכט חיבערפאללען). דרך המדבר, לדעת הרד"ק נקרא כל מקום מרעה, מדבר, נין שמוך לעיר נין רחוק ממנה, ויהי' מדבר מענין מנהיג כתרגום וינהג ודבר, וכן ורעו כנשים כדברם (ישעי' ה' י"ז), ולזה נקראו ג"כ הקורות שנהן שטים על פני המים דוברות (מלכים ח' ה' כ"ג), ולדעת הרמב"ן מדבר הוא לך מקום שממה לין יושב וגזר מן דבר, לכן נמלח גם שם זה לפעמים על מקומות נלות דשא (חחזען). (טו) ויזעקו, ת"י ולתכנישו, נלחפו, והוא מענין זעקה ממש, כמ"ש הרד"ק נשרשים, כי לא יחסף העם מנלחתי הכרוז שיעבור ויזעק להם שילחפו. (יז) ובית אל, הרי מפורש כי גם לנתי נית חל נלו לעזרת העי, ולא נזכר נית לון כי היתה עיר קטנה, ולנשים נהם מעט, ולכן גם לקמן (פרשה י"נ) נאשר פרט המלכים לאשר כנם הזכיר מלך נית חל ולא מלך נית לון, כמו שנתב הרד"ק שם וז"ל: כל חלה ל"ח מלכים שזכר, לח הי' מלך על עיר לחת לנדה, חלח היתה רחם ממלכתו, והי' מושל על עיירים וכפרים לחריס ע"כ, ול"נ יתכן כי גם נית לון היתה לחם תחת ממשלת העי לו נית חל. והנה לדעתי נעת ההיא לכדו גם לת נית חל, ולולי לנתי המחנה חלקו לת מהניהם ונלו חלה לעי וחלה לנית חל, ולחם לא נזכר זה, כנר למדנו כי הספר הזה לא יפרש פרטי המאורעות.

נטה

(יח) דאַ שפּראַך דער עוויגע צו יהושע: נייגע מיט דער לאַנצע וועלכע דוא אין דיינער האַנד האַסט נעגען עי, דען איך גיבע עס אין דיינע האַנד, אונד יהושע נייגטע מיט דער לאַנצע וועלכע ער אין זיינער האַנד האַטטע, גענען דיא שטאַרט. (יט) דאַ ערהאָב זיך דער הינטערהאַלט פֿאָן זיינער שטעללע, זיא ליעפֿען נאַך דער ריכטונג זיינער האַנד אונד קאַמען צור שטאַרט, ערָאָבערטען זיא אונד אייליטען דיא שטאַרט אין בראַנד צו שטעקען. (כ) אַלס דיא בעווהנער פֿאָן עי הינטער זיך בליקטען, דאַ זאַהען זיא פלעצליך דען רויך דער שטאַרט היממעלאַן שטייגען, נון האַטטען זיא קיינן אויסוועג צו ענטפֿליהען וועדער דאַ נאָך דאָרט, דען דאַז נאַך דער וויסטע פֿליהענדע קעהרטע זיך גענען דען פֿערפֿאָלגער. (כא) אַלס נון יהושע אונד גאַנץ ישראל מערקטען דאַס דער הינטערהאַלט דיא שטאַרט עראָבערט, אונד דאַס שאָן דער רויך דער שטאַרט אויפֿשטיג, קעהרטען זיא אום אונד שלוגען דיא מאַנשאַפֿט אוים ע׳. (כב) אוך יענע

(יח) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ נְטֵה בַכִּידוֹן אֲשֶׁר־בְּיָדְךָ אֶל־הָעַי כִּי בְיָדְךָ אֶתְּנֶנָּה וַיֵּט יְהוֹשֻׁעַ בַּכִּידוֹן אֲשֶׁר־בְּיָדוֹ אֶל־הָעִיר: (יט) וְהָאוֹרֵב קָם מְהֵרָה מִמְּקוֹמוֹ וַיָּרוּצוּ כְּנָטֹתוֹ יָדוֹ וַיָּבֹאוּ הָעִיר וַיִּלְכְּדוּהָ וַיְמַהֲרוּ וַיַּצִּיתוּ אֶת־הָעִיר בָּאֵשׁ: (כ) וַיִּפְנוּ אַנְשֵׁי הָעַי אַחֲרֵיהֶם וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה עָלָה עֲשַׁן הָעִיר הַשָּׁמַיְמָה וְלֹא־הָיָה בָהֶם יָדַיִם לָנוּס הֵנָּה וְהֵנָּה וְהָעָם הַנָּס הַמִּדְבָּר נֶהְפָּךְ אֶל־הָרוֹדֵף: (כא) וְיְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל רָאוּ כִּי־לָכַד הָאוֹרֵב אֶת־הָעִיר וְכִי עָלָה עֲשַׁן הָעִיר וַיָּשֻׁבוּ וַיַּכּוּ אֶת־אַנְשֵׁי הָעָי: (כב) וְאֵלֶּה יצאו

ר ש ׳ י

(יח) נטה בכידון. הוא היה סימן למורכ לנפת מן המארב ברגותו הכידון נטוי על העיר: כידון ספיד"ו בלע"ז: (כ) ידיס. כח: והעם הנס המדבר. ישראל שנסו אל המדבר כמו שאמר למעלה נהפך להלחם אל הרודף: (כב) ואלה יצאו מן העיר. המורכ שהלית את העיר:

ב א ו ר

(יח) נטה בכידון, זה הי׳ סימן למורכ שילא מהמארב עת יראה הכידון נטוי, וכידון ת"י רומחא, קולס על כידון נקמת בין כתפיו (שמואל ב׳ י"ז) תרגם ומחלפת דנקמת, ועל קצת וכידון יחזיקו (ירמי׳ ו׳ כ"ג) קצתין ותריסין. (מ"ק: כידון לועז רס"י ספי"ו בלע"ז, וזהו בלקי"ט Spido (טפים, יחגדטפים,) ולויו כמו שחסר לפד מהמעתיקי' שהוא Espadon כלומר מרב גדולה, כי כידון לויו מרב כ"ף מנית, והעד כידון נקמת (ב"ק י"ו:) ספי' רס"י כמין חנית נקמת, וכנר העירותי במרפא לשון ערבי"י הכיל כמה מלות ב לעז שהן לשון לימליל). (יט) כנטות ידו, (מ"ה,: פירושו שהוא נטה ידו אל העי ולכן נתו אל העיר). (כ) ולא היו בהם ידים, הנכון כי ידיס כמו מקום, וכן ויזימו לה ידיס (מלכים ב׳ י"ח ט"ז) ובדעת הרד"ק, ואלת נהס כמו לנס. והעם, הוי"ו נמקום כי והוא כלל ובפסוק שלאחריו יבוא סברט. (כב) ואלה, המורכ שסגר לנד את העיר (רס"י).

יצאו מן־העיר לקראתם ויהיו
לישראל בתוך אלה מזה ואלה
מזה ויכו אותם עד־בלתי
השאיר־להם שריד ופליט׃
(כג) ואת־מלך העי תפשו חי
ויקרבו אתו אל־יהושע׃ (כד) ויהי
ככלות ישראל להרג את־כל־
ישבי העי בשדה במדבר אשר
רדפום בו ויפלו כלם לפי־חרב
עד־תמם וישבו כל־ישראל העי
ויכו אתה לפי־חרב׃ (כה) ויהי
כל־הנפלים ביום ההוא מאיש
ועד־אשה שנים עשר אלף כל
אנשי העי׃ (כו) ויהושע לא־השיב
ידו אשר נטה בכידון עד אשר
החרים את כל־ישבי העי׃ (כז) רק
הבהמה ושלל העיר ההיא בזזו
להם ישראל כדבר יהוה אשר
צוה את־יהושע׃ (כח) ויישרף
יהושע את־העי וישימה תל־

יענע קאמען אויס דער שטאדט
איהנען ענטגענען, זא נערי־
טהען זיא אין דער מיטטע פאן
ישראל פאן דיעזער אונד פאן
יענער זייטע, וועלכע זיא זא
שלוגען, דאס קיינער אי׳בריג
בליעב דער זיך האלטען אדער
פליהען קאננטע. (כג) אונד
דען קעניג פאן עי ערגרי־פפען
זיא לעבענדיג אונד ברא־כטען
איהן פאר יהושע. (כד) אלס
נון ישראל דיא ניעדערלאגע
דער זעממטליכען איינוואה־
נערשאפט פאן עי, אויף אפפע־
נעם פעלדע וויא אין דער ווים־
טע וואהין זיא פריהער פער־
פאלגט וואורדן נעענדעט הא־
טע, אינדעם זיא אללעזאממט
דורכם שווערט גע־פאללען וא־
רען, דא קעהרטע גאנץ ישרא
נאך עי צוריק אונד מא־כטען
אויך דא אללעם מיט דעם
שווערדטע נידער. (כה) דיא
צאהל דער געבליעבענען אן
דיעזעם טאגע, זאוואהל פאם
מענגליכען אלם וויבליכען גע־
שלעכט וואר צוועלף טויזענד,
דיא געזאממטע אייניואהנער־
שאפט פאן עי. (כו) יהושע צאג
זיינע האנד וואמיט ער דיא
לאנצע נייגטע נ׳כט עהער צו־
ריק,ביז ער דיא גאנצע אייני־

פסקא באמצע פסוק

עולם

וואהנער שאפט עי׳ם פערטילגט האטטע. (כז) דאז פיעה אבער אונד רען רייכטהום דיעזער
שטאדט ערכייטעטע ישראל פיר זיך, נאך דעם אויפטראג דעם עוויגען,דער דעם יהושע אנ־
בעפאהלען וואר. (כח) יהושע ליעם אלזא עי אבברעננען אונד בעשטימטע עם אלם איין

עוויגעם

באור

(כד)בשדה במדבר,לדעת הרד"ק שדה כולל גם מקום זרע ומקום מרעה,ומדבר סוף לך מקום מרעה לבד כאשר ביאר לעיל, וזה פירושו: השדה, שדה מדבר,ולדעת מפרשים הנזכרים השדה מצד ע"פ המדבר, והנכון כי נאמר וי"ו העיטוף ופירושו: בשדה ובמדבר. (כח) שנים עשר אלף, לפי דעתי המספר הזה לך מצד הרגו בעי עצמה,לולם עוד מלבים נגיש הפילו מאנשי העי ומנעלי בריחם מצד רלפוס.

יהושע ח

עוֹלָם שְׁמָמָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ (כט) וְאֶת־מֶלֶךְ הָעַי תָּלָה עַל־הָעֵץ
עַד־עֵת הָעֶרֶב וּכְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ צִוָּה
יְהוֹשֻׁעַ וַיּוֹרִידוּ אֶת־נִבְלָתוֹ מִן־
הָעֵץ וַיַּשְׁלִיכוּ אוֹתָהּ אֶל־פֶּתַח
שַׁעַר הָעִיר וַיָּקִימוּ עָלָיו גַּל־
אֲבָנִים גָּדוֹל עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ (ל) אָז
יִבְנֶה יְהוֹשֻׁעַ מִזְבֵּחַ לַיהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל בְּהַר עֵיבָל׃ (לא) כַּאֲשֶׁר

צוה

תרגום אשכנזי

עוויגעם רענקמאל דער צער־
שטערונג, איין צייגע דיעזעם
טאגעם. (כט) אונד דען קעניג
פאן עי ליעם ער אן איינען
בוים העננען בי צור אבענד־
צייט; אלס אבער דיא זאננע
אינטערגינג, בעפאהל יהושע
דאם מאן זיינען לייכנאם פאם
בוימע הראבנעהמע, אונד
איהן בוים איינאגעג דעם
שטאדטהארעם הינוי־פע,
זיא ע־ריכטעטען דאזעלבסט
איבער איהן איינען גראסען
שטיינהויפען, איין צייגע דיע־
זעם טאגעם. (ל) דאמאלם
בויעטע יהושע איינען אלטאר

משה

דעם עוויגען דעם גאטט ישראל'ס צו עהרען, אויף דעם בערגע עיבל. (לא) ווי

ר ש י

(ל) אז יבנה וגו'. פרשה זו כתובה מוקדם ומאוחר שמיוס שעברו את הירדן עשה כן:

ויכתב

באור

(כט) צוה יהושע ויורידו, לוה להוריד ויורידו, והלווי היה שלא לעבור על לא תלין נבלתו. (ל) אז יבנה, הפעל לאחר מלת אז וטרם יבוא לרוב בעתיד, כמו אז ישיר משה (שמות ט"ו ו'), אז ינדיל משה (דברים ד' מ"א), וכל שיח השדה טרם יצמח (בראשית ב' ה'), ורבים ככה. וכונה רוב המפרשים הלכו בעקבות חכמי תלמוד ברים הלו נאמרין ופירשו, אז יבנה, ובבר בנה; לולם בסנהדרין (מ"ד ח') אימת: דרש רב אילפא, יהושע עבר על מה שנאמר והיה ביום אשר תעברו את הירדן והקאת לך אבנים וגו' (דברים כ"ז ב'), ואמאת כי לפי פשוט אין הכרח כלל שהלווי היתה להקים האבנים מיד בעברם את הירדן אך היתה אם יגיעו להר עיבל, ומה שנאמר והיה ביום, בבר ביאר הרד"ק בשרש יום כי יש ביום שעינינו בעת, ומה שאמר (שם ג') למען תנוח כל הארץ, ביאה זו לאו דווקא, כי יהיה אין שיהיה (אם הר עיבל זה היה סמוך או רחוק מן הירדן), בבר נאו אל הארץ כאשר הקימו האבנים, אך הכוונה למען תנוח אל כל הארץ לרעת אותה, וא"כ הדברים בנתבם, כי בעת היות אחרי אשר לבדו העי בנה המזבח. ועל פי דרכנו זה יותר הספק הגדול אשר יפלא בעיני כל קורא מסכיל, והוא כי לא מצינו בכל מלחמות ל"א מלכיט כי העמיק יהושע עלות ותחבולות לעשות מלחמה כמו בעי, כי תמיד ה' יאתם להם לבני ישראל ולא בבח זרועם ובחבולות שכלם גברו; לבן נאמר, כי אף אם השמידו בני ישראל את אחרם מתוכם ואמת ה' שבבה ולא היתה יד ה' בם להומם, בבל זאת עוד לא זבו כי יעשה ה' עמהם נסים ונפלאות למעלה מן הטבע, והיו זה אם נעבור כי אחרשל יהושע לעשות המזבח, כדעת ר' אילפא הנזבר, או כי עוד לא היה לבבי בל העם שלם עם אלהיו, ובבר אמרו חז"ל: כי במעשה עבן בל שבט יהודה היה כמתלוננים; לבן עתה בשאר בנה יהושע את המזבח, ובל ישראל בבלו עליהם את התורה, אז רצה ה' את מעשיהם, חסף להם זרוע קדשו ויפלו לויניהם, וינסו משנאיהם, ולא עמדו עוד בתחבולה מלחמה. בהר עיבל, יש מפלוגת בדברי חבמינו ז"ל, לדעת ר"י אמה הר עיבל והר גריזים הסמוכים לשבם, ולדעת ר"ת היו אלה הרים לחרים הסמוכים לירדן הנקראים ג"כ בך, ובירושלמי אימת לדברי ר"ת אמרו הר עיבל

והר

צִוָּה מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה אֶת־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל כַּכָּתוּב בְּסֵפֶר תּוֹרַת
מֹשֶׁה מִזְבַּח אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת אֲשֶׁר
לֹא־הֵנִיף עֲלֵיהֶן בַּרְזֶל וַיַּעֲלוּ עָלָיו
עֹלוֹת לַיהוָה וַיִּזְבְּחוּ שְׁלָמִים:
(לב) וַיִּכְתֹּב־שָׁם עַל־הָאֲבָנִים אֶת
מִשְׁנֵה תּוֹרַת מֹשֶׁה אֲשֶׁר כָּתַב
לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (לג) וְכָל־יִשְׂרָאֵל
וְזִקְנָיו וְשֹׁטְרִים וְשֹׁפְטָיו עֹמְדִים
מִזֶּה וּמִזֶּה לָאָרוֹן נֶגֶד הַכֹּהֲנִים נ
הַלְוִיִּם נֹשְׂאֵי אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה
כַּגֵּר כָּאֶזְרָח חֶצְיוֹ אֶל־מוּל הַר־

גרוים

תרגום אשכנזי כה

משה רער קנעכט דעם עוויגען
דען קינדערן ישראל'ס אַנגעזאָגט
אַרנעט האַט, זאָ וויא עס אים
געוועזען איז משה'ס פֿאָרגעשריבען
איזט, איינען אַלטאַר פֿון גאַנצען
לעגט האַט אונד זיא בראַכטען
דאַרויף גאַנץ • אָפּפֿער דעם
עוויגען צו עהרען אונד שלאַכ-
טעטען פֿריידענאָפּפֿער. (לב) נון
שריעב ער דאָועלבסט אויף
יענע שטיינע דאַז וויכטיגסטע
דער לעהרע משה'ס, וועלכעס
ער פֿיר דא קינדער ישראל'ס
פֿערצוכנעט האַטטע. (לג) נאַנץ
ישראל, רעסטען עלטעסטען, דיא
פֿאָרשטעהער אונד ריכטער
שטאַנדן צו ביידען זייטען דער
לאַדע, דען פריעסטערן אונד
לעוויטען נעגענאבער, וועלכע דיא בונדעסלאַדע גאָטטעס טריגען, וויא אויך דער פֿרעמ-
דע זאָ וויא דער אינהיימישע, איינע העלפֿטע גענגען דען בערג גריזים אונד דיא
אנ-

ר ש " י

(לב) ויכתב שם על האבנים. כן הוא האבנים האמורים למעלה לאחר מעשה זה קיפלו השיד
מעליהם והכיתום הגלגל:

(לג) לנגד

באור

והר גריזים? שני גבעוזיות עמו לאחד קראו הר גריזים, ולשני הר עיבל, ואחר שאין לאל ידינו לבאר זה אין להאריך. (לב) משנה תורה, כת"י פשתגן, ובנר הסכימו המפרשים הרמב"ן ורד"ק ור"ם הגאון כי לא כתב כל התורה עד תומה, רק תוכן הענינים מן המלות והאזהרות, ודעת הרלב"ג כי כתב על האבנים הברכות והקללות אשר נאמרו בזה המקום. (אמר המתרגם: משנה, עיקר התורה השוה לכל נפש, ולדעת הרב האברבנאל הנתינה היתה עשרת הדברים שכתב משה בפרשת ואתחנן, ולכן תרגמתי: דאז וויכטיגסטע, כמו לחייהם המשנים (ד"ה ח' ט"ו י"ח) שהם לד"ק היקרים והמובחרים, וכן והמשנים (שמואל ח' ט"ו ט') את"י תורת שמניה, כמו שנקראו הגדולים והחשובים משמנים (תהלים ע"ח ל"ח) כן נקראו משנים, ושם משנה תואר לדבר הנבחר מתוך שאר דברים יקרים (דיא קוויכטעסטען), ואומר לחי שכל משנה היורה יקר וגדולת ערך עניינו כן, כמו משנה למלך שהוא העיקר לכולם, כי יש לאל ידו למלך מקומו, וכן בכל מקום שאתה מוצא גדולה יקרת השני לראשון משנה, והעד בשמואל כשאר שם את בניו שופטים ליזרעאל (ש"א ח' ב'), וכן בשלשת בני יפי הגדולים (שם י"ז י"ג) את"י דנרגיא, לפי שהיו בחזקת הגבורים אשר הלכו אחרי המלך יקרת השני משנה, והשליש הוא השליש למלך, וגם השני לבני מלך שמו משנה (ש"ב ג' ג') כי לו יאתה הגדולה לאחר הבכור). (לג) אל מול, כתב הרד"ק: שלא

גְּרִזִּים וְהַחֻצִּיו אֶל־מוּל הַר־עֵיבָל
כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה
לְבָרֵךְ אֶת־הָעָם יִשְׂרָאֵל
בָּרִאשֹׁנָה: (לד) וְאַחֲרֵי־כֵן קָרָא
אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַבְּרָכָה
וְהַקְּלָלָה כְּכֹל הַכָּתוּב בְּסֵפֶר
הַתּוֹרָה: (לה) לֹא־הָיָה דָבָר מִכֹּל
אֲשֶׁר־צִוָּה מֹשֶׁה אֲשֶׁר לֹא־קָרָא
יְהוֹשֻׁעַ נֶגֶד כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל
וְהַנָּשִׁים וְהַטַּף וְהַגֵּר הַהֹלֵךְ
בְּקִרְבָּם:

ט (א) וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ כָּל־הַמְּלָכִים
אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בָּהָר
וּבַשְּׁפֵלָה וּבְכָל חוֹף הַיָּם הַגָּדוֹל
אֶל־מוּל הַלְּבָנוֹן הַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי
הַכְּנַעֲנִי הַפְּרִזִּי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי:

ויתקבצו

רגום אשכנזי

אנדערע העלפטע נעגען דען בערג עיבל, וויא משה דער קנעכט דעם עוויגען בעפאהלן זאַ דאַם איבער דאַז פאָלק ישראל דער וענען צוערשט גע־שפראכען וואורדע. (לד) היע־רויף לאַז ער אללע פערהייסונ־גע ודעם גענוטצם פאָר, דען זענען וויא דען פלוך וגאנץ זאַ וויא עם אים כוכע דעם נעוועט־צעם פערצייכנעט איוט. (לה) עם ווער קיין ווארט פאָן אללעם וואם משה נעבאמען האטטע וועלכעם יהושע ניכט פאָר גע־לעזען העטטע אין גענענווארט דער גאנצען פערואמלונג ישראל׳ס, איך דער וויכער אינד קינדער, זאַ וויא דעם פרעמד־לינגם דער אונטער איהנען וואנדעלטע.

ט (א) אלם אללע קענינע וועל־כע יענזייטם דעם ירדן, אויף דען נעבירגען, אין דען גרינדען, אן דער נאנצען קים־טע דעם גראסען מעערעם, דעם לבנון נעגענאיבער וואהנ־טען, נעמליך: דער חתי, אמרי, כנעני, פריזי, חוי אונד יבוסי דיעזעם ערפוהרע,

דא

ר ש " י

(לג) לנרך את העם ישראל ברואשנה. להקדים נרכות לקללות נרוך הקים מאר לא יעשה פסל ומסנה:

באור

עמדו על ההר, רק נסיפיע הרר. והחציו, נשתי ידיעות כמו נתוך החלי דלעיל (ז׳ כ"ח), (הרד"ק), כאשר צוה וגו׳, לין זה מוסב על הר עיבל, לך הוא מאמר נפני עלמו, כי עשה יהושע כמלות משה ולפיכך נקם התנחחת כמלת עיבל. לברך את וגו׳ בראשונה, להקדים נרכה לקללה, נרוך הקים מאר לא יעשה פסל ומסכה (מדנרי רש"י), ועיין (דנרים כ"ט ז׳), ורחב"ע אמר שם, כי על דרך הפשט הנרכה היא נרוך תהה נעיר וגו׳, והקללה היפך זה, והעד נספר יהושע עכ"ל. כוונתו על הפסוק שאחר זה הנרכה והקללה נכל הכתוב נספר התורה, והנה הנרכות שאר יכולו היפך הקללות (שם כ"ז ט"ו וג׳) לפי שכאנו נכלל נחורת משה, כי לפי שאמר נרוך הקים וגו׳.

ט (א) כל המלכים, לדעתי ניסדו יחדיו כל מלכי כנען להלחם עם ישראל כמ"ש הרלב"ג למען לא יכולתו לחת אחד אחד כמו שהניע הגילוח לירימו ולעי מפני היותם ימידים, אך כאשר שמעו כי יושבי גבעון השלימו, לז אמרו כדק מלך ירושלים והמלכים אשר אתו (לקמן י׳ ו׳ — ג׳) עלו עלה להנקם תקלה מגבעון, ובזה נתפרדה הקנילה, ואח"כ התאחדו שאר המלכים להלחם את יהושע

לקמן

(ג) וַיִּתְקַבְּצוּ יַחְדָּו לְהִלָּחֶם עִם־
יְהוֹשֻׁעַ וְעִם־יִשְׂרָאֵל פֶּה אֶחָד:
(ג) וְיוֹשְׁבֵי גִבְעוֹן שָׁמְעוּ אֵת אֲשֶׁר
עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ לִירִיחוֹ וְלָעָי: (ד) וַיַּעֲשׂוּ
גַּם־הֵמָּה בְּעָרְמָה וַיֵּלְכוּ וַיְצַטָּרוּ
וַיִּקְחוּ שַׂקִּים בָּלִים לַחֲמוֹרֵיהֶם
וְנאֹדוֹת יַיִן בָּלִים וּמְבֻקָּעִים
וּמְצֹרָרִים: (ה) וְנַעֲלוֹת בְּלוֹת
וּמְטֻלָּאוֹת בְּרַגְלֵיהֶם וּשְׂלָמוֹת
בָּלוֹת עֲלֵיהֶם וְכֹל לֶחֶם צֵידָם יָבֵשׁ

היה

תרגום אשכנזי כו

(ג) דאַ זאַממעלטען זיא זיך צו
איינעם פֿאראיינע; דען קריג
מיט יהושע אונד ישראל צו
בעניגען וואַר איינע שטיממע. (ג) דיא איינוואָהנער פֿאָן
גבעון האַבער אַלס ויא פֿערנאַהמען וואַס איינעמלין יהושע
געגען יריחו אונד עי פֿאַרגע־
נאַממען, (ד) דאַ פֿערפֿוהרען
אויך זיא מיט ליסט, זיא נע־
גען אונד ענטשטעללטען זיך,
נאַהמען האַבגעניטצטע ועקקע
פֿיר איהרע עזעל, אונד ווייג־
שליפֿע עבען זאָ אַלט, צער־
שפרונגען אונד געפֿליקט,
(ה) אונד האַטטען האַבגעטראַ־
גענע אונד גענֿליקטע שוהע
אָן איהרען פֿיסען, אונד האַבנע־
ניטצטע קליידער אויף איהרעם לייבע. אונד איהר גאַנצער פֿראַפֿאַרראַטה וואַר האַרט

אונד

ר ש " י

ט (ד) ויעשו גם המה בערמה. כמו שעשו בני יעקב בערמה בחמור לבני חמור שכם שהיה חוי ויושבי גבעון מן החוי היו כמו שאמר בענין: וילטיזו. עשו עלמס כהולכים בשליחות לצון ולזיר בגוים שולח (עובדיה ח') וכל תיבה שתחילת יסודה לד"י כשהיא מתפעלת בל' מתפעל או נתפעל בחי"ת נתיבה ומולקת את לותיות שרשי התיבה כמו מה שלטדק מגזרת לדק שאומר ולטדק בן גיאמים ילטבע מגזרת לבע: שק בלים. שיהיו נראים בשאים מלרן לחוקה: ומלוררים. לצון

ב א ו ר

(לקרן י"ח ח'). (ב) ויתקבצו יחדיו, לין זה קבולת מחנה, כ"ח המלכים נועדו יחד לבוא להלחם. פה אחד, בהסכמה ועלה אחת. וי"ת סיעת חדא, כמו תגודה לחת (ש"נ כ"ה). להלחם, (לאמר המתרגם: בסודם נמרו פה לחד שלח יאתינו עד לשר יתחילו האם להלחם בהם, כ"ח המה יעלו נתחלה למלחמה לקראת ישראל, וכן תרגמתי). (ד) גם המה, לדעת לחד מהמפרשים שב גם המה על מה שנאמר שעשו המלכים כשמעם שבוכנו עלמס למלחמה לומר שגם המה לח ישבו שקט, ועשו דבר לנפשותם, לבל מה שעשו היה נערמה, וגם הרלב"ג הסכים לזה ע"ש. (ח"ה: גם המה שב על לשר עשה יהושע ליריחו ולעי; ע"י המרגלים שחפרו ערי מבלר כלשר הערימו סוד עם רחב, ולעי, נתקבולת החורב; לכן עשו גם המה בערמה). ויצטירו, לדעת הרד"ק והמפרשים לחריו הוא פעל נגזר מן ליר בגוים (עובדי' ח'), ופירושו עשו עלמס בליריס, ונח בהפעל נדרך פעולה מדומה, כמו יש מתעשר ולין כל (משלי י"ג ז'), וי"ת ולזדוו בחילוף ר' נד', והלמת לתו כלשר יגיד עליו דעו (לקמן פסוק י"ב). (לאמר המתרגם: וילטיזו, הנה לדעת המפרשים שעשו עלמס כליריס נלמים לשולחיהם, הלא המה היו בלמת מלכים נשלחים מיושבי גבעון, וי"ת לומר שכל מנשי גבעון וכפירה ובלרות וקרית יערים הלכו לקראת ישראל, כ"ח לזה מלכים כלשר ספרו ליהושע, והיה לחל ידם לנרות נרית נבח הרשאה של כל הערים ובלשר עשו, וי"כ מה נשתנו הם מליריס לחריס? לכן מסתבר לי שהוא נגזר מלשון חורבי לוריס (ישעי' מ"ט ט"ו) שהוא מענין לורה, וכמו שהפנו ליכי עלי, כפי' המדקדק הגדול שספרו לולר השרשים שנשתנה

הָיָה נִקְדִּים: (ו) וַיֵּלְכוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ
אֶל־הַמַּחֲנֶה הַגִּלְגָּל וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו
וְאֶל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה
בָּאנוּ וְעַתָּה כִּרְתוּ־לָנוּ בְּרִית:
(ז) וַיֹּאמְרוּ אִישׁ־יִשְׂרָאֵל אֶל־הַחִוִּי
אוּלַי בְּקִרְבִּי אַתָּה יוֹשֵׁב וְאֵיךְ
אֶכְרָת־לְךָ בְּרִית: (ח) וַיֹּאמְרוּ
אֶל־יְהוֹשֻׁעַ עֲבָדֶיךָ אֲנָחְנוּ וַיֹּאמֶר
אֲלֵיהֶם יְהוֹשֻׁעַ מִי אַתֶּם וּמֵאַיִן

ויאמר קרי • יתיר ו׳ הבאו

הרגום אשכנזי

אינר שיקליכט. (ו) זא קאמען זיא צו יהושע אינז לאגער נאך גלגל, אונד זאגטען איהם וויא יערעם אין ישראל: וויר קאמי מען אוים פֿערנעם לאנדע, לאסט אינז נון איין בינדנים שליעסען. (ז) דאראוף ענטנעג־נעטע יעמאנד דעם חוי: פֿיל־ליכט וואהנסט דוא אין מיינעם אייגענטהומע, וויא קאן איך איין בינדנים מיט דיר שליסען? (ח) זיא אבער שפראכען צו יהושע: וויר זינד דיינע קנעכ־טע. נון רעדעטע זיא יהושע אן: ווער זייד איהר? אונד וואו־הער

ר ש ״ י

לשון מנוקדים ל׳ תרמי לירוק דשיטי דשירי זיקי: (ה) נקדים. תרגי״ן נלע״ז ל׳ מוקד וכן תרגמו יונתן כסנין: (י) לולי נקרבי לתה יושב. שמא מיושבי הא־ץ לחם: הלטייליגו

באור

לורתו וכן המה השתנה לורתם שלא יכירו רוח הם שמרחיקם דומה למרחה יושבי הארץ הזאת, ולייריו פניהם כאילו נחיים מלקיים לרץ רחוקה, וכמו שתיגמרי). ומצררים, לשון קשיים ונריכה כענין לרור נספו (נחלתית מ״כ ל״ה). (ח) נקדים, לדעת רש״י ויונתן הוא מענין מוקד, ופירושו נאילו נחרה מחים השמש, ולדעת הרד״ק מענין נקוד וטלוא, כי יש בלחם המעושה נקודים נקודים לדים וירוק וסחור. (מ״ה: רש״י לועז נקודים תרגי״ן נלע״ז וזהו arsis יגל״ש (פֿערבראכענט) ואינו מתיכת מחים השמש כ״ש נחרה מחום התה, וכן לועז נחר מפיח מתה (ירמ׳ ו׳ כ״ט), ובישוקל ותוכו נחר (ט״ו ל׳), וכמו שפי׳ ולועז שם (נ״ד י׳). גם לשון יקוד ומוקד אינו נופל על השמש כ״ש על התה, ולכן הוסיף לפרש וכן תרגמו יונתן כסנין, ובמ״ק (י״ד ג׳) פי׳ נקדים מין קליות מיינסין נתנור ועושין לותן קמח לעשות ממנו מתכל שקורין לו שתיתת בלשון התלמוד, וכן פי׳ (נרכות ל״ח ע״ב) ד״ה שתיתת, מתכל עשוי מקמח קליות שנתיבשו בתנור בעיד שהשנלים לחים, ועיין רש״י ערובין (כ״ט ע״ב) ד״ה שתיתת, ובנטין (ע׳ ע׳) ד״ה נוזל דשתיתת דטלפתי, כי׳ שתיתת שם מתכל העשוי מקמח עדשים ומלח ע״ש; ותולי יש לתלק בין שתיתת דטלפתי ובין שתיתת שתם, ונם בשם כסנין נראה כאילו שניו מקיים פירושו שלועז נראשית (מ׳ ט״ז) בפסוק שלי תורי כסנין לוכלי״ש (חֶבוֹמֶטטען, היפפענקוכען), תולם יש הבדל בין פת כסנין ובין כסנין סתם וטרם נסנין קליות עיין נרכות (מ״ח ב׳) ד״ה פת הבאה בנסנין, ובמרפת לשון שם (מ״ב ע׳) ד״ה לחמניות, וכמו שקליות הוא מלשון תאר קלם מלך בבל (ירמי׳ כ״ט כ״ב) שהוא מענין שרפה, כן נקדים שינו מלשון נקוד כ״ף מלשון מוקד, ומין לחם הוא הנעשה כן נתחלה לל־ה להולכים בדרך רחוקה וזהו פת בסנין, ולכן מלאנו בתלמוד כריתות (כ״ב ב׳) ניקודים תו קליות ע״ש נרש״י). (ו) ויאמרו כתינ, ויאמר קרי, הנתינ על הפרט, והקרי על הכלל, כמו שאמר לוי ישראל רד״ק. וי״ת ע״פ הכתינ וכן דרכו פעמים רבות. החוי, מבני חוי היו גבעון והערים הסמוכים לה, כמו שאמר לקמן (פסוק ז׳) החוי יושבי גבעון (רד״ק). ואיך אברוה, כי עם שנעשה תומות לית הוישב להם להכלים שם לא יקבלו עליהם ז׳ מלות, (ועיין מה שכתבתי לקמן י״ל י״ט). (ח) עבדיך אנחנו, כיון שראו כי לוים ישראל לא החמינו להרניהם, הראו עלמם נחילי ירע זלת בעיניהם, כי נתנוס לתנוי מומה, ולכן פנו אל יהושע ואמרו נדיך מיסר עבדיך אנחנו, נלומר לא נאנו לך לחלך, רנר לחה ועבדיך יעמעו, ולזה שאל להם יהושע מי אתם וגו׳

תָּבֹאוּ: (ט) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מֵאֶרֶץ
רָחוֹקָה מְאֹד בָּאוּ עֲבָדֶיךָ לְשֵׁם
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי־שָׁמַעְנוּ שִׁמְעוֹ
וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה בְּמִצְרָיִם:
(י) וְאֵת וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה לִשְׁנֵי
מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר
הַיַּרְדֵּן לְסִיחוֹן מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן
וּלְעוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן אֲשֶׁר
בְּעַשְׁתָּרוֹת: (יא) וַיֹּאמְרוּ אֵלֵינוּ
זִקְנֵינוּ וְכֹל יֹשְׁבֵי אַרְצֵנוּ לֵאמֹר
קְחוּ בְיֶדְכֶם צֵידָה לַדֶּרֶךְ וּלְכוּ
לִקְרָאתָם וַאֲמַרְתֶּם אֲלֵיהֶם
עֲבָדֵיכֶם אֲנָחְנוּ וְעַתָּה כִּרְתוּ־לָנוּ
בְּרִית: (יב) זֶה לַחְמֵנוּ חַם הִצְטַיַּדְנוּ
אֹתוֹ מִבָּתֵּינוּ בְּיוֹם צֵאתֵנוּ לָלֶכֶת
אֲלֵיכֶם וְעַתָּה הִנֵּה יָבֵשׁ וְהָיָה
נִקְדִּים: (יג) וְאֵלֶּה נְאֹדוֹת הַיַּיִן
אֲשֶׁר מִלֵּאנוּ חֲדָשִׁים וְהִנֵּה
הִתְבַּקָּעוּ וְאֵלֶּה שַׂלְמוֹתֵינוּ
וּנְעָלֵינוּ בָּלוּ מֵרֹב הַדֶּרֶךְ מְאֹד:

ויקחו

הער קאממט איהר ? (ט) זיא
אַנטוואָרטעטען איהם : אויס
זעהר פֿערנעם לאַנדע קאָממען
דיינע קנעכטע , צור פֿערעה=
רונג דעס עווינען דיינעם גאָט=
טעס ; דען וויר האָבען זיינען
רוף גענערט , אונד אַללעס
וואָס ער אַן מצרים געטהאָן .
(י) זאָ אויך אַללעס וואָס ער דען
בידען קענינען אמורי'ס יענ=
זייטס דעם ירדן געטהאָן ,
דעם סיחון קענינ פֿאָן חשבון
אונד עוג קענינ פֿאָן בשן וועל=
כער צו עשתרות וואָהנטע .
(יא) דאַ רעדעטען אונזערע על=
טעסטען אונד אללע בעווא=
נער אונזערעם לאנדעם אונ
אַן , אונד שפראַכען : פֿערוא=
געט אייך מיט פֿאַרראַטה צור
רייזע , געהעט איהנען ענטגע=
גען אונד זאַגעט איהנען : וויר
זינד אייערע קנעכטע . שלוסעט
אלזאָ אייניען בונד מיט אונז .
(יב) דיעס אונזער בראַד וואַר
וואַרם , אַלס וויר עס אויס אונ
זערן הייזערן צור רייזעקאָסט
נאַהמען אַן יענעם טאַגע אלס
וויר אויסצאָגען צו אייך צו
קאָממען , נון איזט עם האַרט
אונד שימליכט וואָרדן . (יג) דיע=
זע וויינשלייכע וועלכע וויר
פֿיללטען אַלס ניא וואַרען ,
זינד נון געשפרונגען , אונד

דיעוע אונזערע קלייידער אונד שוהע זינד אַבגעטראַגען , פֿאָן דער זאָ זעהר לאַנגען רייזע .

ר ש " י

(יב) הלטידנו . לשון לחם כשהלחנוהו לנחה לדרך : (יד) ויקחו האנשים מלידם . קנלו דנריהם שלוחם בפיהם לשון ומשכר לח לחה (שמות כ') :

ב א ו ר

(ט י) זכרו מלרים סיחון ועוג ולח זכרו הירדן , כי הי' מלרים וסיחון ועוג מימים קדמונים , זדנר הירדן מזין קדוש , וכזה רלו להרלות ליהושע כי עוד לח ידעו דנר הירדן , כי כל כך רחוקה

(יד) וַיִּקְחוּ הָאֲנָשִׁים מִצֵּידָם וְאֶת־ פִּי יְהוָה לֹא שָׁאָלוּ: (טו) וַיַּעַשׂ לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ שָׁלוֹם וַיִּכְרֹת לָהֶם בְּרִית לְחַיּוֹתָם וַיִּשְׁבְּעוּ לָהֶם נְשִׂיאֵי הָעֵדָה: (טז) וַיְהִי מִקְצֵה שְׁלֹשֶׁת יָמִים אַחֲרֵי אֲשֶׁר־כָּרְתוּ לָהֶם בְּרִית וַיִּשְׁמְעוּ כִּי־קְרֹבִים הֵם אֵלָיו וּבְקִרְבּוֹ הֵם יֹשְׁבִים: (יז) וַיִּסְּעוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיָּבֹאוּ אֶל־עָרֵיהֶם בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וְעָרֵיהֶם גִּבְעוֹן וְהַכְּפִירָה וּבְאֵרוֹת וְקִרְיַת יְעָרִים: (יח) וְלֹא הִכּוּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי־נִשְׁבְּעוּ לָהֶם נְשִׂיאֵי הָעֵדָה בַּיהוָה אֱלֹהֵי ישראל

תרגום אשכנזי

(יד) דיא לייטע נאַהמען דען בעוויז פֿאָן איהרער רייזע קאָסט אַן, נאַך דעם אור טהייל דעם עוויגען אַבער פֿאָר שטען זיא ניכט. (טו) יהושע געוועהרטע איהנען דען פֿרי דען, אונד שלאָס מיט איהנען אין בינדנים איהר לעבען צו שׂאָנען. אַלזאָ שוואורען עם איהנען אויך דיא פֿירשטען דער געמיינדע צו. (טז) אַלס נאַך פֿערלויף דרייער טאַגע, נאַכדעם מיט איהנען דאַז בינדניס געשלאָסען וואַר, זיא ערפֿוהרען, דאַס זיא נאַכבאַרען פֿאָן איהנען וואָרען, דאַהער אויך איהרעם אייגענטהום מע ויאָהנטען; (יז) דאַ בראַכען דען דיא קינדער ישראל אויף אונד איבערפֿיעלען אַם דריטטען טאַגע איהרע שטעדטע. — איהרע שטעדטע וואָרען: גבעון, כפירה, בארות אונד קריית יערים. (יח) דיא קינדער ישראל אַבער שלוגען זיא ניכט נידער, ווייל איהנען דיא פֿירשטען דער גענוינדע בייא דעם עוויגען דעם גאָטטע ישראל'ס צו

באור

מלכים. (יד) ויקחו האנשים מצידם, הנוון כדעת הרד"ק שלקחו מלידם ומבלו ממנו בברית כדי שינמשכו אחריהם. (ת"ה: ויקחו, לקחו מופת שוא לדבריהם מלידם, וכן פי' הרלב"ע בפסוק מה יקחך לבך (לעיל ט"ו י"ב), ות"ל: מה ראי' תקח, כמו ויקחו האנשים מלידם, וכן תרגמתי). (יז) ביום השלישי, כאשר נודע הדבר בלו בני ישראל מיד אל עריהם, כי פתחו להם שערי העיר. והנה לית לוכל לדחוק מלהגיד את אשר עלה בדעתיהם בענין הזה, לולי ימלאו מן נעיני הקורא, ויסמוך לבו אחרי גם אני. וזה, כי הנה בחמת יפלח מאוד לדיך יהושע שר הצבא וגיד עם אשר מלך ה' לותו רוב חכמה וביגה הסגיל לעשות כלים נמהר לבב, לכרות ברית שלום עם אנשים ערם לשקול על אדמת ועל עמם, והסמיך לו בחמרם מאין רחוקה מאוד בלון, הנזה פועל מכם? ונפרט, כי בנר התעורר לים ישראל הספק: אולי בקרבי אתה יושב? אמנם, ראיתי בספרי המאסף כי בין הערבים המנהג מימות עולם עד עתה, אשר יתארח איש אצל איש, לא יאכלו על שלחנו ועל מעשהו עד יום השלישי. ואמרתי: אולי גם בישראל היתה זאת לחק, ובן בתחלה שאל יהושע לותם לך מאין תבואו, לדעת אם מבנעה העמים המה, וכיון שהשיבו מאין רחוקה מאוד, שוב לא היה מדרך האוסר לחקור עוד. לך ביום השלישי אקר ודרש היטב, והגידו לו האמת, ומיד בלו בני ישראל לעריהם. ומלאתי חון לי כי אגם מנהג אבותינו היתה זאת, כי בתלישעזר ענד לבניהם הניחו לותו קבוצה, ושמו לפניו לאכול, ולא יאכלו לשלום, עד אשר הוא פתח את פיהו ואמר: ענד לבניהם מנני, וכן לבניהם ולוט לא יאכלו

להמלאכים

יִשְׂרָאֵל וַיִּלֹּנוּ כָל־הָעֵדָה עַל־
הַנְּשִׂיאִם: (יט) וַיֹּאמְרוּ כָל־
הַנְּשִׂיאִם אֶל־כָּל־הָעֵדָה אֲנַחְנוּ
נִשְׁבַּעְנוּ לָהֶם בַּיהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל וְעַתָּה לֹא נוּכַל לְנָגַע
בָּהֶם: (כ) זֹאת נַעֲשֶׂה לָהֶם וְהַחֲיֵה
אוֹתָם וְלֹא־יִהְיֶה עָלֵינוּ קֶצֶף עַל־
הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְנוּ לָהֶם:
(כא) וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם הַנְּשִׂיאִם
יְחְיוּ וַיִּהְיוּ חֹטְבֵי עֵצִים וְשֹׁאֲבֵי־
מַיִם לְכָל־הָעֵדָה כַּאֲשֶׁר דִּבְּרוּ
לָהֶם הַנְּשִׂיאִם: (כב) וַיִּקְרָא לָהֶם
יְהוֹשֻׁעַ וַיְדַבֵּר אֲלֵיהֶם לֵאמֹר לָמָּה

רמיתם

צוגעשוואָרען האַטטען, דאַר־
אָב מוררטע אויך דיא גאַנצע
נעמיינדע איבער דיא פֿיר־
שטען. (יט) דאַ שפראַכען דיא
פֿירשטען אַללע צור גאַנצען
נעמיינדע: וויר האַבען אי־
נען בי׳א דעם עווינען דעם
גאָטטע ישראל צוגעשוואָרען,
דאַרום דירפֿען וויר זיא נון
ניממער אַנגרייפֿען. (כ) אַבער
נור דיעזעם געשטאַטטען וויר
איהנען, דאַם זיא לעבען בלי־
בען, דאַמיט קיין צאָרן איבער
אינו קאָמטמע, וועגען דעם
אידעם דען ווייר איהנען גע־
שוואָרען. (כא) דיא פֿירשטען
וויע־ערהאָלטען איהנען: נור
לעבען בלייבען זיא! זיא וואור־
דען זאָדאַן האָלצהויער אונר
וואַססערטרעגער פֿיר דיא
גאַנצע געמיינדע, נאַך דעם
זיננע וויא עם איהנען דיא פֿיר־
שטען פֿערהייסען האַטטען. (כב) יהושע ליעם זיא פֿריהער רופֿען, אונר רעדעטע זיא אַלזוֹ

אַן

באור

להמלאכים תמיד מצנים למנשים מה שמכם? ולא מנוח שאל: מה שמך? (שופטים י"ג י') הן לא נח הלים נגד קונתו, ולא לו מספט התורה (גאַסטרעכט); וגם התנגל מנוח על זה באמרו: כי ינוח דבריך וכנדנוך. (ב) ואת נעשה, שעור הנתוב: זאת (הבאה בפסוק שלאחריו) נעשה להם למען לא יהיה קצף מה' אם נחיה לותם על השבועה אבר נשבענו. (ק"ה: ואז נעשה, כלומר רק זאת מייבים מנחנו לעשות ע"פ השבועה לחיותם ולא יותר, ובפסוק שלאחריו הנפילו לחזק ענין ההנטוה כמלה לחת יקיו, ועי"ז הבינו כל העדה כי יש ניכלתם למשל להם וננכל קנינם, ולכן נזרו עליהם להיות חוטבי עלים ושואבי מים, וזה טעם כתבר דנרו להם הנשיאים כלומר כתבר הבטיחו הנשיאים לגבעונים שלא יהרגו, ומכלל זה היו שומעים שלא יחיו יהיו משרת ענד, ולין ספק שיהושע בחכמתו הביר הערמה והקיף עליהם מלוכתו בכריתת ברימו רק לחיותם). (א) יחיו ויהיו, זה מקרא קצר, כי הנשיאים לחמרו: יחיו ויהיו חוטבי עלים וגו' וכן היה כתבר חמרו להם הנשיאים ולכן לא ויהיו נפתח להפך עתיד לענר, (ראד"ק). ולחם גם נשלח יד ונקרא ויהיו בצוח הוי"ו, כנל זאת לריכין לחנו להוסיף עוד מלות ויהי כן כתבר דנרו הנשיאים, וגם תנוח לפ"ז התחנחתח לא על מקומה הנכון. והתרגום הסיריק מלא לא המסרון הזה בהעתקתו בדעת הרד"ק. וחטבי עצים ושואבי מים לכל העדה, ולהלן (פסוק כ"ג) מבר לניח מלהי, ובפסוק כ"ז לעדה ולמזבח ה'? לכן ירחה לי ע"פ ספסט כי הנתינים היו נתונים לבני ישראל לך לעבוד עבודת העדה (ולא להיות עבדים לנשיאים פרטים) להיות חוטבי עלים ושואבי מים, וה"ה לעזר לרבי הלבור, כמו לתקן דרכים ולהסעיק מזון לאנשי הבנה ובדומה, וכן נאמר: ולא יכרת מכם עבד ושוטבי עלים וגו', וזה לא היו ישראל חוגים בעדה למלאכה;

רְמִיתֶם אֹתָנוּ לֵאמֹר רְחוֹקִים
אֲנַחְנוּ מִכֶּם מְאֹד וְאַתֶּם בְּקִרְבֵּנוּ
יֹשְׁבִים: (כג) וְעַתָּה אֲרוּרִים אַתֶּם
וְלֹא־יִכָּרֵת מִכֶּם עֶבֶד וְחֹטְבֵי עֵצִים
וְשֹׁאֲבֵי מַיִם לְבֵית אֱלֹהָי: (כד) וַיַּעֲנוּ
אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמְרוּ כִּי הֻגֵּד הֻגַּד
לַעֲבָדֶיךָ אֵת אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֶת־מֹשֶׁה עַבְדּוֹ לָתֵת
לָכֶם אֶת־כָּל־הָאָרֶץ וְלַהַשְׁמִיד
אֶת־כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם
וַנִּירָא מְאֹד לְנַפְשֹׁתֵינוּ מִפְּנֵיכֶם
וַנַּעֲשֶׂה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה: (כה) וְעַתָּה
הִנְנוּ בְיָדֶךָ כַּטּוֹב וְכַיָּשָׁר בְּעֵינֶיךָ
לַעֲשׂוֹת לָנוּ עֲשֵׂה: (כו) וַיַּעַשׂ לָהֶם
כֵּן וַיַּצֵּל אוֹתָם מִיַּד בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
וְלֹא הָרָגוּם: (כז) וַיִּתְּנֵם יְהוֹשֻׁעַ
בַּיּוֹם הַהוּא חֹטְבֵי עֵצִים וְשֹׁאֲבֵי־
מַיִם לָעֵדָה וּלְמִזְבַּח יְהוָה עַד־הַיּוֹם
הַזֶּה אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר:

אַן: וואָרום האָבט איהר אונז
געטיישט אונר געשפראָכען:
וויר זינד זעהר ווייט ענטפֿערנט
פֿאָן אייך, וועהרענד איהר
אויך אונזערעם אייגענטהו־
מע וואָהנעט? (כג) זאָ זייד
דען פֿערפֿלוכט! ניע זאָלל
פֿאָן אייך דיא קנעכטשאפֿט
פֿערטילגט ווערדען! איהר
מיסט האָלצהויער אונד וואַס־
סערטרענער פֿיר דאָז הויז מיי־
נעם גאָטטעס זיין. (כד) זיא
אַנטוואָרטעטען דעם יהושע
אונר שפראָכען: אַלס דיא קונ־
דע דייגען קנעכטען גענוואָרדען
איזט, וואָס דער עוויגע דיין
גאָטט זיינעם קנעכט משה
בעפֿאָהלען האָט, אייך דאָז
גאַנצע לאַנד אייגצוגעבען, אונד
אַלליע איינוואָהנער דעם לאַנ־
דעם פֿאָר אייך צו פֿערטילגען,
דאָ ווארד אונז אום אונזער
לעבען זעהר באַנגע פֿאָר אייך,
אונד זאָ פֿעראַנלאַסטען וויר
דיעזע טהאט. (כה) נון אַבער
זינד ווייר אין דיינער האַנד, וויא
עס אין דיינען אויגען גוט אונד
רעכט איזט מיט אונז צו פֿער־
פֿאָהרען, זאָ האַנדלע. (כו) ער
האַנדעלטע אַבער נעראכט גע־
גען זיא, ער רעטטעטע זיא
אויס דער האַנד דער קינדער ישראלס, דאַס דיעזע זיא נידט אומבראַכטען. (כז) יהושע
בעשטימטע זיא אַן דיעזעם טאָגע צו האָלצהויערן אונד וואַסערטרענערן פֿיר דיא
געמיינדע ואָוואָהל, אַלס פֿיר דען אַלטאַר דעם עוויגען, אין צייגע דיעזעם טאָגעס, אַן
דעם אָרטע דען ער ערוועהלען ווירד.

ויהי

אַלס

באור

לילם כתוב בלו כל לים על מקומו בגלוס, לז היו לך מגרתים לח מזנח ה'. כי גם זה הוא מלרני העדם, ולזם נוטה גם דעת הרל"ק. (ועיין עוד מה שכתבתי לקמן י"ח י"ט). (כי) כן, (מ"ם: כאו כן בנות בלפחד דוברות במדבר כ"ן ז').

ויהי

י (א) וַיְהִי כְשָׁמַע אֲדֹנִי־צֶדֶק מֶלֶךְ
יְרוּשָׁלַם כִּי־לָכַד יְהוֹשֻׁעַ אֶת־
הָעַי וַיַּחֲרִימָהּ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לִירִיחוֹ
וּלְמַלְכָּהּ כֵּן־עָשָׂה לָעַי וּלְמַלְכָּהּ
וְכִי הֹשְׁלִימוּ יֹשְׁבֵי גִבְעוֹן אֶת־
יִשְׂרָאֵל וַיִּהְיוּ בְּקִרְבָּם: (ב) וַיִּירְאוּ
מְאֹד כִּי עִיר גְּדוֹלָה גִּבְעוֹן כְּאַחַת
עָרֵי הַמַּמְלָכָה וְכִי הִיא גְדוֹלָה
מִן־הָעַי וְכָל־אֲנָשֶׁיהָ גִּבֹּרִים:
(ג) וַיִּשְׁלַח אֲדֹנִי־צֶדֶק מֶלֶךְ
יְרוּשָׁלַם אֶל־הוֹהָם מֶלֶךְ־חֶבְרוֹן
וְאֶל־פִּרְאָם מֶלֶךְ־יַרְמוּת וְאֶל־
יָפִיעַ מֶלֶךְ־לָכִישׁ וְאֶל־דְּבִיר
מֶלֶךְ־עֶגְלוֹן לֵאמֹר: (ד) עֲלוּ־אֵלַי
וְעִזְרֵנִי וְנַכֶּה אֶת־גִּבְעוֹן כִּי־
הִשְׁלִימָה אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וְאֶת־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל: (ה) וַיֵּאָסְפוּ וַיַּעֲלוּ חֲמֵשֶׁת
מַלְכֵי הָאֱמֹרִי מֶלֶךְ יְרוּשָׁלַם
מֶלֶךְ־חֶבְרוֹן מֶלֶךְ־יַרְמוּת מֶלֶךְ־

י (א) אַלס ארני צדק קעניג
פֿאָן ירושלים פֿערנאהם,
דאַס יהושע עי ערָאבערט אונד
פֿערניכטעט האַטטע; (ב) דאַס זָא
וויא ער נעגען יריחו אינד
דעסטען קעניג פֿערפֿאַהרען,
ער אויך נעגען עי אונד דעסטען
קעניג פֿערפֿוהר; דאַס פֿערנער
דיא איינוואָהנער פֿאָן גבעון זיך
אַן ישראל פֿריעדליך ערגעבען
אונד איהנען אייגפֿערלייבט
וואורדען; (ג) דאַ גריעטהען
אַללע אין גראָסע פֿורכט,
דען גבעון וואַר איינע זָא בע־
דייטענדע שטאַדט, גלי ך אי־
נער דער רעזידענץ־שטעדטע,
יא גרעסער נאָך אַלס ע׳, דאַצו
וואַרען אַללע איהרע בירגער
גאַיבטע קריגער. (ג) ארני
צדק קעניג פֿאָן ירושלים זאַנד־
טע דאַהער צו הוהם חברון׳ס
קעניג, צו פראם ירמיה׳ס קע־
ניג, צו יפיע לכיש׳ס קעניג,
אונד צו דביר דעם קעניג
פֿאָן עגלון, מיט דעם אַנטראַ־
גע: (ד) ציהעט הערויף צו
מיר, אונד שטעהעט מיר
בייא, דאַס וויר גבעון שלא־
גען, ווייל זיא זיך דעם יהושע
אונד דען קינדערן ישראל׳ס
פֿריעדליך ערגעבען. (ה) דא

לכיש

פֿערזאַממעלטען זיך אונד צאָגען הערַאן דיא פֿינף קעניגע אמורי׳ס, דער קע־
ניג פֿאָן ירושלים, דער קעניג פֿאָן חברון, דער קעניג פֿאָן ירמות, דער קע־

לכיש

באור

י (א) ויהי כשמוע, לכידת יריחו והעי כנר שמעו נזכר למעלה (ט׳ ח׳), לולם יען לכידת יריחו
והעי היתה סבה כי השלימו תושבי גבעון כדלעיל (שם ג׳) לכן נשניח פה. אדני צדק, כל מלכי
ירושלים (שהיה מקום־לדק) נקראים מלכי לדק, (הרד״ק ויתר מפרשים). ונראית מין לנקד טעם
על זה, כי נן נקראו כל מלכי גת, תנימלך. (ב) כי עיר גדולה גבעון, ופתרו כן שתרי העירים
גם המה בעלת תושבי גבעון יבחרו וישלימו עם ישראל. (ה) מלכי האמורי, כל הכנענים נכלל
נקראו אמורי, לפי שהוא היו הגדול והעלוס בהם, וכן נאמר: כי לא שלם עון האמורי

נרחבת

לָכִישׁ מֶלֶךְ־עֶגְלוֹן חֵם וְכָל־
מַחֲנֵיהֶם וַיַּחֲנוּ עַל־גִּבְעוֹן וַיִּלָּחֲמוּ
עָלֶיהָ: (ו) וַיִּשְׁלְחוּ אַנְשֵׁי גִבְעוֹן
אֶל־יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הַמַּחֲנֶה הַגִּלְגָּלָה
לֵאמֹר אַל־תֶּרֶף יָדֶיךָ מֵעֲבָדֶיךָ
עֲלֵה אֵלֵינוּ מְהֵרָה וְהוֹשִׁיעָה לָנוּ
וְעָזְרֵנוּ כִּי נִקְבְּצוּ אֵלֵינוּ כָּל־
מַלְכֵי הָאֱמֹרִי יֹשְׁבֵי הָהָר: (ז) וַיַּעַל
יְהוֹשֻׁעַ מִן־הַגִּלְגָּל הוּא וְכָל־עַם
הַמִּלְחָמָה עִמּוֹ וְכֹל גִּבּוֹרֵי הֶחָיִל:
(ח) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ אַל־
תִּירָא מֵהֶם כִּי בְיָדְךָ נְתַתִּים לֹא־
יַעֲמֹד אִישׁ מֵהֶם בְּפָנֶיךָ: (ט) וַיָּבֹא
אֲלֵיהֶם יְהוֹשֻׁעַ פִּתְאֹם כָּל־הַלַּיְלָה
עָלָה מִן־הַגִּלְגָּל: (י) וַיְהֻמֵּם יְהוָה
לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּכֵּם מַכָּה־גְדוֹלָה
בְּגִבְעוֹן וַיִּרְדְּפֵם דֶּרֶךְ מַעֲלֵה בֵית־
חוֹרֹן וַיַּכֵּם עַד־עֲזֵקָה וְעַד־מַקֵּדָה:
(יא) וַיְהִי בְּנוּסָם מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל
הֵם בְּמוֹרַד בֵּית־חוֹרֹן וַיהוָה

יתיר י

השליך

לכיש אונד דער קעניג פֿאָן
עגלון, זיא מיט איהרען העער,
שאַרען, לאַגערטען זיך פֿאָר
גבעון אונד גריפֿפֿען עס אָן.
(ו) דאַ שיקטען דיא איינ,
וואָהנער פֿאָן גבעון צו יהושע
אינז לאַגער צו גלגל, אונד
ליעסען איהם זאָגען: ציעהע
דיינע האַנד ניכט אַב פֿאָן
דיינען קנעכטען, קאָממע איי,
ליגסט צו אונז העראָן, רעט,
טע אונז אונד שטעהע אונז
בייא, דען עס האַבען זיך ווירער
אונז פֿעראייניגט אַללע קעניגע
אמוריס דיא בעוואָהנער דעס
געבירגעס. (ז) דאַ בראַך יהושע
פֿאָן גלגל אויף, ער אונד אַל,
לעס קריעגספֿאָלק מיט איהם
זאָ וויא אַללע טאַפֿפֿערן העלד,
פֿיהרער. (ח) אונד דער עוויגע
שפּראַך צו יהושע: פֿירכטע דיך
ניכט פֿאָר איהנען, דען איך
האַבע זיא אין דיינע האַנד
געגעבען, ניעמאַנד פֿאָן איהנען
זאָלל דיר וויעדערשטעהן קענ,
נען. (ט) יהושע איבערפֿיעל זיא
פּלעצליך, דען וועהרענד דער
גאַנצען נאַכט ריקטע ער פֿאָן
גלגל העראָן. (י) דער עוויגע
בראַכטע זיא אין פֿערווירונג
פֿאָר ישראל, וועלכע אונטער
איהנען אייניע גראָסע נידער,
לאַגע בייא גבעון מאַכטען. זיא
פֿערפֿאָלגטען זיא דען וועג צו בית חורן הינויף, אונד שלוגען זיא ביז עזקה אונד ביז מקדה.
(יא) אַלס זיא אויף איהרער פֿלוכט פֿאָר ישרא עבען אַן דער ניערערונג פֿאָן בית חורן וואַרען,

דא

באור

(נוסחות ט"ו י"ו), מדברי המפרשים. (ו) הגלגלה, בגלגל היה עם המחנה (רש"י הויפטקווארטיר) נתכוון בגלגל עוד לקמן. (ח) ויאמר י"י אל יהושע, לדעת סנהד"ג וכנר תמר.
(יא) אבנים

הַשְׁלֵךְ עֲלֵיהֶם אֲבָנִים גְּדֹלוֹת מִן־
הַשָּׁמַיִם עַד־עֲזֵקָה וַיָּמֻתוּ רַבִּים
אֲשֶׁר־מֵתוּ בְּאַבְנֵי הַבָּרָד מֵאֲשֶׁר
הָרְגוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בֶּחָרֶב: (יג) אָז
ידבר

דאַ ליעס דער עוויגע גראָ־
סע שטיינע פֿאָם הימעל אויף
זיא הערַאַב פֿאַללען ביז עזקה
הין, וואָדורך זיא דען טאָר
פֿאַנדען; פֿיעל מעהר וואַרען
איהרער וועלט דורך דיא
האַגעלשטיינע אומקאַמען,
אַלס יענע וועלט דיא קינדער ישראל מיט דעם שווערדטע ערשלוגען. (יג) דאַמאַלס
פריעז
ר ש "י

ו (יב) אז ידבר. לשון ציווי תפלת השמש לפי שקצר לשמש דוס. דוס מלשון ציווי וכל זמן שהוא

באור

(יא) אבנים גדולות, הנתוב נקר נסמוך, כי הנה לשוני הנרד. (יב) הסכת ושמע קורא נעים! לשוני כתבר קולתי על המלחמה הזאת לנקר ספרי קדם, גזרתי לומר בנפשי לכלתי הכנים רקתי בין הרי הנפשים לשבר נעשו לקבותינו לנתרס על פי חקי הטבע, אף לא להקטין הנפלאות החלה; כי מה יוסיף ומה יתן זאת לחים לשבר תערוג נפשו אל המקירות החלה, הלא לפניו פתוחים ספרים אין מספר, הן ממחקרים מבני עמנו (כרמב"ם הלכ"ג רד"ק ודומיהם), והן מחכמי העמים, והלדיק לשבר לך בשמונתו יקים גם הוא נרוך יהיה; וכמ"ש הרלב"ג וז"ל: ואם רצה לחד על כל פנים שיהיו חלו המופתים בשנוי סדר הנריאה לא לקביד עליו בזה ומי יתן וכל הטועים לא ישבו יותר מזה השעור, כי זה מגדיל לפי מחשבתו עולם השם ויכלתו, ע"כ. והנרינו בשמת נאמרים, ומי יתן והיה כל לבב מבחרי המקרא ומורים נעם בשמהו. ולבן גם פה אם גם הפלא הזה הוא נפלא מכל האותות והמופתים לשבר עשה משה לבני הנביאים לעיני כל ישראל, שמתי יד לפה, לולא רציתי כי הנס הזה היה לאחן נגף ולצור מכשול לקלת לחשים, נחשנס להעיר בזה ספק על שנת נרחנית, נאמרס אם השמש עמדם כיום תמים, ל"כ השנת לשבר לחנחנו נשנות לא זה היום לשבר בו נתר ה' ושנת מכל מלאכתו ח"ו — ע"כ לאמרתי עת לעשות לה' ולהפר הנרית לשבר נרתי לעטי, ולודה ולא לכזב כי לא עלה על דעתי כלל שהשם חלל נריתו את השמים והארץ, ולא הקים את דברו, עוד כל ימי האדץ וגו' יום ולילה לא ישבותו" (נרחנית ח' נ"ב), לא לים אל ויכזב. ויען אין נפשי לדעת המורה ורלב"ג (הלא המה נודעים לכל לים מבכיל), לבן לאמרתי לחוה דעתי גם אני לשבר הענין הנפלא הזה על שני לופנים, והשוחר יבחר, ואם חולי גם שניהם כאחד לא יצרו בעיניו מה זה? הלא דבר הוא, השומע ישמע והחדל יחדל. הלופן הראשון (והוא הנכון ב ע י נ י ועל פיו נאמרתי הפסוקים הנאים לשבר יראה הקורא) הוא זה: הנה נאמר כי ה' השליך מן השמים לבני נרד, ול"נ אין ספק כי התקדמו השמים נענים, והיה ענן ואפלה ויתם מושב, וזה מנעם מלרדוף לאחרי לוויהם, כי לא לבד הלו לים את לחיו, אבל גם ירלו מבני הנרד, ולזה התפלל יהושע כי תדום השמש נטבריה נגבעון, כי שם היה מלבה, ולא תחבסי בעיני תשך; אבן כאשר נאו לעמק אילון, והגיע העת לעלות הירח, נקש יהושע כי יהל ולא תשכון עליו ענגה, למען ילבו לאורו, וזה נאמת גם גדול, כי לבל בני ישראל היה לור, ועבש השמים נטוהר, ואת לוויהם כשה תשך וערפל, והיה זה כעין הנס הנעשה בים סוף, לשבר עמוד הענן האשיך למצרים ועמוד האש האיר לבני ישראל. הלופן השני הוא, כי גם אם נאמין הדברים כפתחם, אבל זאת אין מן ההכרח כי נתתו אותות שמים וארץ ומלרי נרחנית, לשך השמש והירח נמסילתם הלבו כאז בן עתה, לולם ה' נעתר אל יהושע, ובדברון האל נתהוו בלויר הרקיע שני בדורים, בדמות שני המאורות הגדולים, והמה האירו לו בכל המחוזות ובכל המקומות אשר במקום שהיו שני ישראל שם, כי היבבר מה' לשבר נמלחמו בעד שחקים ובדוח פיו בל לבחם לבדוח לפי שעתו בחלה, הלא נודע כי לפעמים נראו גם לבו בדורים בחלה על פני השמים (וועטטערע), לחם המה לרגעים יעמדו ויד ה' בל תקלר מלהעמידם יום או יומים — ובבר הרחבתי יותר מדאי, לחנם ה' הוא היודע וגם ישראל הוא ידע, כי אך קנאת ה' לנחות ותורתו הקדושה עשתה זאת. ועתה לנאר הכתובים על פי דרך הראשון, כי הדיך השני יתבאר מעלמו. — או ידבר, ה.כון לדעתי מלת ידבר כאן כמשמעו, כי דבר לה' בדבר

תרגום אשכנזי

יהושע י

וַיְדַבֵּר יְהוֹשֻׁעַ לַיהוָה בְּיוֹם תֵּת יְהוָה אֶת־הָאֱמֹרִי לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר וּלְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁמֶשׁ בְּגִבְעוֹן דּוֹם וְיָרֵחַ בְּעֵמֶק אַיָּלוֹן: (יג) וַיִּדֹּם הַשֶּׁמֶשׁ וְיָרֵחַ עָמָד עַד־יִקֹּם גּוֹי אֹיְבָיו הֲלֹא־הִיא כְתוּבָה עַל־סֵפֶר הַיָּשָׁר וַיַּעֲמֹד הַשֶּׁמֶשׁ בַּחֲצִי הַשָּׁמַיִם וְלֹא־אָץ

לבוא

פריעז יהושע דען עווינען וועג נען דעם טאַגעס, אַן וועלג כּעם דער עווינע דען אמרי דען קינדערן ישראל׳ס איבערג גאַכ: דען ער שפּראַך אים אַנגעוויכטע ישראל׳ס: ווייל אָ זאָננע אין גבעון, אונד דוא מאָנד, אים טהאַלע אילון! (יג) דאַ ווייל־טע דיא זאָננע, אונד דער מאָנד שטאַנד, ביז זיך דאַז פֿאָלק אַן זיינען פֿיינג דען ראָכטע — שטעהט עם דאָך פֿערצייכנעט אים בוכע דער וואַהרהייט, דאַס דיא זאָננע מיטטען אַם הימעל שטיללע שטאַנד, אונד ניכט צוואיילטע דעם אונטערגאַנגע

בוי

ר ש "י

שהוא דומה עומד והינו מהלך שנכל עת הילוכו הוא לומר שירה. ופשוטו של מקרא דוס לי המתנה כמו לפי שיאמרו לשינו דומו (שמואל ב' י"ד) וכן דוס לה' (תהלים ל"ג): ויוא בעמק אילון. לוחו פעם היה הירח עומד כנגד עמק אילון והוא רחוק מגבעון שהרי גבעון בגבול בנימין ואילון בגבול דן: (יג) הלא היא כתובה. דבר זה נכתב בתורה שאמר לו יעקב ליוסף זרעו של אפרים יהיה מלא הגויים (בראשית מ"ח) לימתי כי ס שעמדה תמה ליהושע בתמלא׳

כל

באור

תפלה ותחנונים כי ימלא ה׳ משאלתו, ובאשר הרגיש בנפשו כי שמע ה׳ תפלת, אמר לעיני כ׳ ישראל השמש בגבעון דום וגו׳. כי אין נפשי לדעת המפרשים אשר אמרו כי וידבר מענין שיר כי׳ וידבר דוד את דברי השירה הזאת (תהלים י"ח א׳), ונמשך על וידום השמש וגו׳, וזאת היתה התחלת השירה; כי ההתחלה הזאת בו"ו ההפוך לשונו כלל מדרך השיר הנכתב, כאשר ירגיש כל איש לו איך לעשות מחוק המליצה. שמש בגבעון דום, אלא תתכסה בחמלת עננים, כי דרך הלשון לאמר השמש נלאה בעננים, אם נאמת אך העננים יעברו על פניה, ומלת דום נמשך גם על הירח, ושיעורו וירח דום בעמק אילון, והיה זה באשר אמרנו, כי באשר היתה השמש אל גבעון היה עוד יום, ואז אמר לשמש דום, וזרחה להם השמש בכל הדרך, ובאשר הגיעו לעמק אילון היה השעת לעלות הירח ואמר גם לירח כן. (יג) עד יקום גוי אויביו, כמו מקויביו (תר"ק וכן ת"י). הלא היא כתובה, פירוש המלאמה הזאת עם פרטי הנס כתובה, ולכן נא נל"נ. בספר הישר, י"מ כי יאמר הוא מן המלות המתחסבים כמו כשב ובשב ודומיהן, ושיעורו ספר השיר, ויש אומרים כי הוא כולל מעשי היצרים ומנהגי העם, וכעין ספר מלחמות ה׳. ואנכי לא להגריע נאמתי, אך את זאת אגיד, כי לדעתי, אם גם הוא ספר השיר, בכל זאת נאמנו גם הספורים, אשר עליהם נוסדו השירים, וכדרוש חכמינו ז"ל בתן ובקינת דוד (שמואל ב' ב') יהוא, ועל פיהם תרגם יונתן. ויעמוד השמש, לדברי יהי׳ „ילא תן לנוח" מאמר מוסגר, ושיעור הכתוב: ויעמוד השמש בגבעון בשמים בגיום תמים, וני"ת של בגבעון וכ' של ביום מושבת עלמה ואחרת עמה ופירושו שעמדה השמש בגבעון תמים (זאת היתה בגבורתה) בגיום תמים, אם היום הוא תמים דהיינו טהור, כי תמימות היום הוא אם השמש בהיר בשחקים ולא תן לנוח תחת מבסת ענן וערפל. ואמר ולא תן אלא מהר לנוח אך התעכב במקומות אשר היו בני ישראל שם וכמעט נאבד בגליהם מן המקום ההוא מיד השמש אספה לורה ושכך בסה האויר מאחריהם והיה החירה מול עבר פניהם, והזכיר השמש וה"ה לירח, ולא הזכירו בפירוש, לפי שבנגה הירח אין להפליג בל בך.

וישב

לָבֹוא כְּיֹום תָּמִים: (יד) וְלֹא הָיָה
כַּיֹּום הַהוּא לְפָנָיו וְאַחֲרָיו לִשְׁמֹעַ
יְהוָה בְּקֹול אִישׁ כִּי יְהוָה נִלְחָם
לְיִשְׂרָאֵל: (טו) וַיָּשָׁב יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־
יִשְׂרָאֵל עִמֹּו אֶל־הַמַּחֲנֶה
הַגִּלְגָּלָה: (טז) וַיָּנֻסוּ חֲמֵשֶׁת
הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה וַיִּחְבְּאוּ בַמְּעָרָה
בְּמַקֵּדָה: (יז) וַיֻּגַּד לִיהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר
נִמְצְאוּ חֲמֵשֶׁת הַמְּלָכִים נֶחְבְּאִים
בַּמְּעָרָה בְּמַקֵּדָה: (יח) וַיֹּאמֶר
יְהוֹשֻׁעַ גֹּלּוּ אֲבָנִים גְּדֹלֹות אֶל־פִּי
הַמְּעָרָה וְהַפְקִידוּ עָלֶיהָ אֲנָשִׁים
לְשָׁמְרָם: (יט) וְאַתֶּם אַל־תַּעַמְדוּ
רִדְפוּ אַחֲרֵי אֹיְבֵיכֶם וְנִבְתֶּם
אֹותָם אַל־תִּתְּנוּם לָבֹוא אֶל־
עָרֵיהֶם כִּי נְתָנָם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
בידכם

בייאנאהע איינען נאנצען טאג.
(יד) דאס קיין טאג ריעזעם
גליך וואר, וועדער פאר נאך
נאך, וואָ דער עוויגע דעם
אויסריף איינעם מענשען נע־
האר נאב. דען דער עוויגע
שטריטט פיר ישׂ־אל. —
(טו) הירויף קעהרטע יהושע
אונד מיט איהם נאנץ ישראל
אינז לאגער צוריק נאך גלגל.
(טז) יענע פינף קענינע אבער
וואַרען ענטפלאָהן, אונד היעל־
טען זיך פערשטעקט אין דער
האהלע ביא מקרה. (יז) דאַ
וואורדע דעם יהושע נעמעל־
דעט: מאן האבע דיא פינף
קענינע נעפונדען, פערשטעקט
אין דער האהלע ביא מקרה;
(יח) וואָרויף יהושע שפראך:
ויעלצעט גראסע שטיינע פאר
דיא מינדונג דער האהלע, אונד
שטעללעט דאביא מענער אן,
זיא צו בעוואכען. (יט) איהר
אבער דאסטעט ניכט, ועטצט
אייערן פיינדען נאך, רייבעט
זיא נאנץ אויף, אינד לאסט

זיא ניכט נאך איהרען שטערטען פליהען, דען דער עוויגע אייער גאָטט ניבט זיא אין אייר־
ערע

ר ש״י

כל העולם שמעו של יהושע ויעמוד השמש נחלי השמים ולא מן לנח כיום תמים: (יח) גלו. גלגלו אבנים על פי המערה:

לז

באור

(טו) וישב, הפסוק הזה ובכל מלה במלה נסוף הפרשה ואין ספק כי שם מקומו הראוי, ולדעת המפרשים יהיה זה כלל ופרט וכלל — וקשה מה שאומרים כי מן ויהוה השמש (טו מן ויעמוד השמש) הן הן הדברים הנאמרים בספר היער, ומצינו כי גם הפסוק הזה הוי כתוב שם ולכן הוצרכו לכתבו, (עיין לקמן). (יז) נחבאים, הני״ת נסוף ורבוי נקמן ובן העם הנמצאים (לספר ל׳ ה׳). (יח) לשמרם, מוסב על הזקנים אשר על פי המערה, שלא יגללו אבן, ובזה נשמרו ממילא גם המלכים אשר בתוכה. (יט) ונבחם, תכריתו זרעם, והוא סוף המחנה (הרד״ק), וזהו הנכון, ויגד עליו רעו ויזנב בו הנחשליח (הברים כ״ה

בידכם: (כ) ויהי ככלות יהושע ובני ישראל להכתם מכה גדלה מאד עד־תמם והשרידים שרדו מהם ויבאו אל־ערי המבצר: ש (כא) וישבו כל־העם אל־המחנה אל־יהושע מקדה בשלום לא־חרץ לבני ישראל לאיש את־לשנו: (כב) ויאמר יהושע פתחו את־פי המערה והוציאו אלי את־חמשת המלכים האלה מן־המערה: (כג) ויעשו כן ויוציאו אליו את־חמשת המלכים האלה מן־המערה את־מלך ירושלם את־מלך חברון את־מלך ירמות את־מלך לכיש את־מלך עגלון:

ערע הענדע. (כ)אלם נון יהישע מיט דען קינדערן ישׂ־אל׳ס איינע זאָ גרויסע ניערלאַגע ביז צו איה־ער נענצליכען פֿערניכטינג אונטער איהנען אויסגעפֿיהרט האַטטע, זאָ דאַס נור אייניגע פֿל־כטלינגע פֿאָן איהנען ענטקאַמען, וועלכע אין דיא פֿעסטען שטערטע געלאַגנטען; (כא) דאַ קעהרטע דאָס גאַנצע פֿאָלק גליקליך צוריק אינז לאַגער צו יהושע בייא מקרה. ניעמאַנד וואַגטע גענגען דיא קינדער ישׂראל׳ס דיא צונגע צו רענען. (כב) נון שפראַך יהושע: עפֿענט דיא מינדונג דער האֶהלע, אונד ברינגעט מיר יענע פֿינף קענינגע אויס דער האֶהלע הערפֿאָר. (כג) אונד וויא טהאַטען אַלזאָ, זויא פֿיהרטען פֿאָר איהן דיא פֿינף קענינגע אויס דער האֶהלע, נעהמליך רען קענינג פֿאָן ירושלים, רען קענינג פֿאָן חברון, רען קענינג פֿאָן ירמות, רען קענינג פֿאָן לכיש אינד רען קענינג פֿאָן עגלון.

ויהי

אלם

ר ש י

כא) לא חרץ לבני ישראל. פרי זה מקרא קצר לא חרץ המורגן לזים מבני ישראל את לשונו. חרץ לשון דבור הלשון וכן לא יחרץ כלב לשונו (שמות י"א) וכן לא תחרץ דדוד (ש"ב ה') תקרא תלעג קול תשובות. פסלא מה:

והא שדות

באור

כ"ה י"ת), וי"ת ותדבקין. (כא) אל המחנה מקדה, מכאן רמיה שמה שאמר לעיל (ט"י) ויבא יהושע וגו' אל המחנה הגלגלה הוא מחוכר כי אין ליתר שנתחלה שם הגלגלה בחלוקת הארצות, כאשר הוכיח זה מהרמ"ק נטיע טעם ודעת. ולא חרץ לבני ישראל לאיש, לדעת המפרשים כאן שהכיה סרל"ק תהי' פלמ"ד לזים נוספת כמו הפליגי לקנפלוס (ד"ה ח' ג' ב'), ושעורו ולא חרץ זים לבני ישראל, ומלת לא חרץ תרגם יונתן ולא הוה נזקק, וכן תרג' אונקלס, לא יחרץ כלב לשונו (שמו' י"א ז') ולא יגזק כלבא; וירמה לי שהסי פשרו חרון מענין חרון שהוא לשון מתיך, כמו כי לא נחרין יודע קלנ (יעי' נ"ח כ"ז), ומזה חריץ בדברי חז"ל (עיין רל"ק שרש חרץ), ויהיה ענין כאן שלא עשו תכונה ולזה תרגומו לפי הכוונה נזקק, ולכן הוסיף אונקלוס נ' ואתר בליסניה; פולס

מה

(כו) וַיְהִי כְהוֹצִיאָם אֶת־הַמְּלָכִים
הָאֵלֶּה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ וַיִּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ
אֶל־כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֶל־
קְצִינֵי אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה הַהֹלְכוּ אִתּוֹ קִרְבוּ שִׂימוּ אֶת־רַגְלֵיכֶם
עַל־צַוְּארֵי הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה
וַיִּקְרְבוּ וַיָּשִׂימוּ אֶת־רַגְלֵיהֶם עַל־
צַוְּארֵיהֶם: (כה) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם
יְהוֹשֻׁעַ אַל־תִּירְאוּ וְאַל־תֵּחַתּוּ
חִזְקוּ וְאִמְצוּ כִּי כָכָה יַעֲשֶׂה יְהוָה
לְכָל־אֹיְבֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם נִלְחָמִים
אוֹתָם: (כו) וַיַּכֵּם יְהוֹשֻׁעַ אַחֲרֵי־כֵן
וַיְמִיתֵם וַיִּתְלֵם עַל חֲמִשָּׁה עֵצִים
וַיִּהְיוּ תְלוּיִם עַל־הָעֵצִים עַד־
הָעָרֶב: (כז) וַיְהִי לְעֵת בּוֹא הַשֶּׁמֶשׁ
צִוָּה יְהוֹשֻׁעַ וַיּוֹרִידוּם מֵעַל הָעֵצִים
וַיַּשְׁלִיכֻם אֶל־הַמְּעָרָה אֲשֶׁר
נֶחְבְּאוּ־שָׁם וַיָּשִׂמוּ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת
עַל־פִּי הַמְּעָרָה עַד־עֶצֶם הַיּוֹם
הַזֶּה: (כח) וְאֶת־מַקֵּדָה לָכַד יְהוֹשֻׁעַ

ביום

(כד) אַלס זיא נון דיעזע קענע פֿאר יהושע געפֿיהרט האַטטען, דאַ ריף יהושע יעדען פֿאַרנעהמען אויס ישראל הערבייא, אונד רעדעטע דיא אָבערסטען דער קריגסמאַנשאַפֿט דיא אין זיינער בעגלייטונג וואַרען אַלזאָ אַן: טרעטעט הערבייא! זעטצעט אייערע פֿיסע אויף דיא העלזע דיעזער קעניגע — זיא טראַטען הערבייא אונד זעטצטען איהרע פֿיסע אויף איהרע העלזע. — (כה) יהושע פֿוהר זיא אַנרעדענד פֿאָרט: פֿירכטעט ניכט אונד האַבעט קיינע אַנגסט! זייד פֿיל־מעהר שטאַנדהאַפֿט אונד בעהאַררליך! דען אַלזאָ ווירד דער עוויגע מיט אַללען אייערן פֿיינדען פֿערפֿאַהרען לאַססען ווי דער דיא איהר שטרייטעט. (כו) דאַרויף ליעס זיא יהושע שלאַגען אונד אומברינגען, דאַן ליעס ער זיא אויפֿהענגען אַן פֿינף בייטען. זיא בליבען אַן דען בייטען העננען ביז אַבענד. (כז) עס וואַר צור צייט דעס זאָננענאונטערגאַנגעס דאַ בעפֿאַהל יהושע דאַס מאַן זיא פֿאָן דען בייטען העראונטער, נעהמע, מאַן וואַרף זיא דאַן אין דיא העהלע וואָ זיא זיך פֿערשטעקט הילטען. זיא זעטצטען גראָסע שטיינע פֿאָר דיא מינדונג דער העהלע, אַלס איין וויכטיגעס דענקמאַהל דיעזעס טאַגעס. (כח) אויך מקדה ערָאַבערטע יהושע אַן דעמזעלבען

ה (כד) שופטים ב׳ ג׳

באור

מה שתרגם יונתן למדחק גבר ית נפשי' לק ידעתי לפרש. (כד) תהלכוא, הם"ק נרשם נמקיס לאחר והשלים נסוף נוסף, ויש דוגמת לשניהם כאן ולא לחנוך שמוע (ישעי' כ"ק י"ב), השקדם שמושל הרוחם

זעלבען טאַג , אונר שלוג ה בַּיּוֹם הַהוּא וַיַּכֶּה לְפִי־חָרֶב וְאֶת־
זיא ניעדער מיט דער שערפֿע מַלְכָּהּ הֶחֱרִם אוֹתָם וְאֶת־כָּל־
דעם שווערדטעם, פֿערניכ־ הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־בָּהּ לֹא הִשְׁאִיר
טעטע אי־הערן קעניג , אללע־ שָׂרִיד וַיַּעַשׂ לְמֶלֶךְ מַקֵּדָה כַּאֲשֶׁר
זאַממט, זאָ וויא יערעם לע־ עָשָׂה לְמֶלֶךְ יְרִיחוֹ : (כט) וַיַּעֲבֹר
בענריגע וועזען וועלכעם זיך יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִמַּקֵּדָה
דאַועלבסט בעפֿאַנר , אי־הר ש לִבְנָה וַיִּלָּחֶם עַל־לִבְנָה : (ל) וַיִּתֵּן
בליעב קיין איבערעסט ; ער יְהוָה גַּם־אוֹתָהּ בְּיַד יִשְׂרָאֵל וְאֶת־
פֿערפֿוהר מיט דעם קעניגע ש מַלְכָּהּ וַיַּכֶּה לְפִי־חָרֶב וְאֶת־כָּל־
פֿאָן מקרה , וויא ער מיט דעם הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־בָּהּ לֹא־הִשְׁאִיר בָּהּ
קעניגע פֿאָן ירחו פֿערפֿאַה־ שָׂרִיד וַיַּעַשׂ לְמַלְכָּהּ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה
רען . (כט) הושע צאָג נון אונר ש לְמֶלֶךְ יְרִיחוֹ : (לא) וַיַּעֲבֹר
גאַנץ ישראל אין זיינעם געפֿאָל־ יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִלִּבְנָה
גע פֿאָן מק־ה נאַך לבנה, אונר וְכָל־לָכִישׁ בְּיַד יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ
מאן בענאַן דען קריעג מיט לבנה. (ל) דער עוויגע גאַב וַיִּתֵּן יְהוָה גַּם־אוֹתָהּ וְאֶת־
אי־ך דיעזע שטאַדט מיט איה־ מַלְכָּהּ וַיַּכֶּה לְפִי־חָרֶב וְאֶת־כָּל־
רעם קעניגע אין ישרא־ים האַנד, הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־בָּהּ לֹא־הִשְׁאִיר בָּהּ
ער שלוג זיא מיט דער שערפֿע ש שָׂרִיד וַיַּעַשׂ לְמַלְכָּהּ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה
דעם שווערדטעם, זאָ וויא יע־ ש לְמֶלֶךְ יְרִיחוֹ : (לא) וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ
דעם לעבענ־יגע וועזען דאַ־ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִלִּבְנָה לָכִישָׁה
זעלבסט, עס בליעב אי־הר וַיַּחַן עָלֶיהָ וַיִּלָּחֶם בָּהּ : (לג) בַּיּוֹם
קיין רעסט, אונר ער פֿער־ יְהוָה אֶת־לָכִישׁ בְּיַד יִשְׂרָאֵל
פֿוהר מיט אי־הרעם קעניגע וויא
ערמיט דעם קעניגע פֿאָן ירחו וילכדה
פֿערפֿאַה־רען.(לא)זאָדאַן צאָג יהושע אים נעפֿאָלנע פֿאָן גאַנץ ישראל פֿאָן לבנה נאַך לכיש
שלוג פֿאָר איה־ זיין לאַגער,אויף אונד גריף זיא אן . (לב) דער עוויגע גאַב אויך לכי ש אין
ישראלים

באור

הרוחה (ד"ה ל' כ"ו כ"ח) (מדברי רד"ק) . (כח)באשר עשו למלך ירחו , שלא תפשסו מי כחמת המלכים המזכרים שלא הרגיהו בגלל הסהרגים(רד"ק . (ל"ה : ואולי שם מלך כתן ונפשוקים הנלוים ענין מלכית הוא , וכן ענינו בלשון ארמית , שנופל שם מלך על המלכות ועל המושל , כמו שהניח בעזעניום נספר מלין שלו , תרבעה מלכין (דניאל ז' י"ז) פי' רש"י והמפרשי' ד' מלכיות ויפי' תרגומו : ער פֿערפֿוהר מיט דעם קעניגסטהואע מקרה , וויא ער מיט דעם קעניגסטהואע ירחו פֿערפֿאַהרען , כלומר שהחריבו את כל אחד מהם , והבד ואת מלכה ואת כל עריה התמור בחנרון שהוא היה אחד מחמשת המלכים שהלו , ואין ראיה לומר שהמלכו מיד מלך אחד בחנרון כמו שפי' הרד"ק. וכן משפט שם סרן שעניני גליל וגם מושלי הגליל כמו שאנחר למטה י"ג ג' בחמשת סרני פלשתים) : (לב) זכה לא הזכיר בלכים ועגלון שהכו את מלכם בהיותם מחמשת המלכים אחר כבר הזיחו לגל מקדה , ואם גם מלך חברון היה עמהם , ובגל זאת נאמר לקמן (ל"ו) ואת מלכה , יהיה זה או כדעת הרד"ק כי המליכו עליהם לחבי חברון מלך אחר , או נאמר שסיו לחברון שני המלכים יחד , ואין זה זר שיהחמשו שני מלכים בבחר אחד , כנודע לקורא

נסיעורי

וַיִּלְכְּדָהּ בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי וַיַּכֶּהָ לְפִי־
חָרֶב וְאֶת־כָּל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־בָּהּ
כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה לִלְבְנָה: (לג) אָז
עָלָה הָרָם מֶלֶךְ גֶּזֶר לַעְזֹר אֶת־
לָכִישׁ וַיַּכֵּהוּ יְהוֹשֻׁעַ וְאֶת־עַמּוֹ עַד־
בִּלְתִּי הִשְׁאִיר־לוֹ שָׂרִיד: (לד) וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל ש
עִמּוֹ מִלָּכִישׁ עֶגְלֹנָה וַיִּחֲנוּ עָלֶיהָ
וַיִּלָּחֲמוּ עָלֶיהָ: (לה) וַיִּלְכְּדוּהָ בַּיּוֹם
הַהוּא וַיַּכּוּהָ לְפִי־חָרֶב וְאֶת כָּל־
הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־בָּהּ בַּיּוֹם הַהוּא
הֶחֱרִים כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה לְלָכִישׁ:
(לו) וַיַּעַל יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ ש
מֵעֶגְלוֹנָה חֶבְרוֹנָה וַיִּלָּחֲמוּ עָלֶיהָ:
(לז) וַיִּלְכְּדוּהָ וַיַּכּוּהָ לְפִי־חָרֶב
וְאֶת־מַלְכָּהּ וְאֶת־כָּל־עָרֶיהָ וְאֶת־
כָּל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־בָּהּ לֹא־הִשְׁאִיר
שָׂרִיד כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה לְעֶגְלוֹן
וַיַּחֲרֵם אוֹתָהּ וְאֶת־כָּל־הַנֶּפֶשׁ
אֲשֶׁר־בָּהּ: (לח) וַיָּשָׁב יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־
ישראל

ישראל'ס האַנד, זיא וואַרד
אַם צוויטען טאַג ערָאבערט
אונד געשלאַגען מיט דער
שערפֿע דעם שווערטעס, זָא
וויא יערעס לעבענדיגע וועזען
דאַזעלבסט, גאַנץ זָא וויא עס
לבנה ווידערפֿאַהרען. (לג) דאַ
צאָג הורם קעניג פֿאָן גזר,
לכיש צו הילפֿע, יהושע שלוג
איהן א׳נד זיין קריגספֿאָלק, זָא
דאַס איהם קיינער איבריג
בליעב. (לד) פֿערנער צאָג
יהושע אונד נאַנץ ישראל אין
זיינעם געפֿאָלגע, פֿאָן לכיש
נאַך ענלון, זיא שלוגען איהר
לאַגער פֿאָר איהר אויף אונד
גריפֿפֿען זיא אַן. (לה) זיא עראָ־
בערטען זיא אַן דעמזעלבען
טאַגע, שלוגען זיא מיט דער
שערפֿע דעם שווערטעס אונד
אַללע לעבענדיגען וועזען דאַ־
זעלבסט, אַללע וואַרען אַן
דיעזעם טאַגע פֿערניכטעט,
זָא וויא עס לכיש ווידערפֿאַה־
רען. (לו) דאַרויף ריקטע יהושע
אונד גאַנץ ישראל מיט איהם
פֿאָן ענלון גען חברון הינאַן
אונד גריפֿפֿען זיא אַן. (לז) זיא
ערָאבערטען זיא אונד שלו־
גען זיא מיט דער שערפֿע דעם
שווערטעס, איהרע רעווידענץ
זָאווָאהל אַלס אַללע איהרע
שטערטע אונד אַללע לעבענ־

דינען וועזען דאַזעלבסט, עס בליעב קיינער איבריג, גאַנץ זָא וויא עס ענלון ווידערפֿוהר,
זיא, וויא אַללע איהרע לעבענדען וועזען וואורדען פֿערניכטעט. (לח) יהושע וואַנדטע

זיך

באור

נספוני קדמונים. (לו) ואת כל עריה, העירים מצד היו תחת ממשלתה, והיתה מגרון ממלכת גדולה, ולולי לזה היו לה שני מלכים כמצד ממרנו. (לח) וישב, לדעת רד"ק יהיה פירושו שב למחר, ומינגו מוכרח כי שוב נאמר גם על השנות ונפילות הדברים, כמו שוב מול (לעיל ה' כ')

יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ דִּבְרָה וַיִּלָּחֶם עָלֶיהָ׃
(לט) וַיִּלְכְּדָהּ וְאֶת־מַלְכָּהּ וְאֶת־כָּל־
עָרֶיהָ וַיַּכּוּם לְפִי־חָרֶב וַיַּחֲרִימוּ
אֶת־כָּל־נֶפֶשׁ אֲשֶׁר־בָּהּ לֹא
הִשְׁאִיר שָׂרִיד כַּאֲשֶׁר עָשָׂה
לְחֶבְרוֹן כֵּן־עָשָׂה לִדְבִרָה
וּלְמַלְכָּהּ וְכַאֲשֶׁר עָשָׂה לִלְבְנָה
וּלְמַלְכָּהּ׃ (מ) וַיַּךְ יְהוֹשֻׁעַ אֶת־
כָּל־הָאָרֶץ הָהָר וְהַנֶּגֶב וְהַשְּׁפֵלָה
וְהָאֲשֵׁדוֹת וְאֵת כָּל־מַלְכֵיהֶם לֹא
הִשְׁאִיר שָׂרִיד וְאֵת כָּל־הַנְּשָׁמָה
הֶחֱרִים כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל׃ (מא) וַיַּכֵּם יְהוֹשֻׁעַ מִקָּדֵשׁ
בַּרְנֵעַ וְעַד־עַזָּה וְאֵת כָּל־אֶרֶץ

זיך נון מיט גאַנץ ישראל אין
זיינעם געפֿאָלגע געגען דביר
אונד גריפֿען זיא אַן. (לט) ער
ערָאבערטע זיא, איהרע רעזי־
דענץ זאָוואָהל אַלס אַללע
איהרע שטעדטע, אונד זיא
שלוגען זיא מיט דער שערפֿע
דעם שווערדטעם, זיא פֿערניכ־
טעטען אַללעם לעבענדיגע
דאָועלבסט, עם בליעב קיין
רעסט איבריג; וויא מאַן מיט
חברון פֿערפֿוהר, פֿערפֿיהר
מאַן אויך מיט דביר אונד איהר
רער רעזידענץ, איין גלייכמע־
סיגעם פֿערפֿאַהרען וויא מיט
לבנה אונד איהרער רעזידענץ.
(מ) זאָ אונטערווארף יהושע
רען גאַנצען לאַנדשטריך, דאָז
געבירגע, דיא זידליכע גענענד,
דיא גרינדע, דיא ניעדערונגען
אונד אַללע איהרע קעניגע, ער
ליעם ניכטם עניטקאָממען, דען
ער פֿערניכטעטע אַללעם, וואַם
אָדעם האַטטע; זאָ וויא דער
עווינע, דער גאָטט ישראל׳ם בעפֿאָהלען. (מא) יהושע שלוג זיא פֿאָן קדש ברנע ביז עזה,

דאָז

גשן

ר ש " י

(מ) והחצדות. מקום שמי הנגעות שופכים: (מא) מקדש ברנע ועד עזה. מלד דרומית של ארץ ישראל הוא מן המזרח למערב ולא הספיק לכבוש כל המילר ונשאר מעזה עד הים הוא שאמר למטה (י"ג) זאת הארץ הנשארת וגו' העזתי והפלשתי וגומר:

נגב

באור

(ועיין רד"ק שרש זה), ועניינו כאן וים נ פנה לדביר. (מ) ויכה, שורש הכה נאמר גם על הכנעני וגם על הגשמון ופירושו כאן הארצות בכלל והמלכים בפרט, לו נאמר כי כל הארץ הוא כמו יושבי הארץ וכן וכל הארץ באו (בראשית מ"ז כ"ז). והאשדות, מקום שמי הנגעות שופכים (רש"י ורד"ק) וכן תרגם יונתן ומשפך מרמתא, ודומה לו בלשון ארמית שופך דם הלדם (סם ט' ו') שמתרגם דיסוד, וכן ושפך הנחלים (דברים ג' י"ז) בשם נקודות (שרשים). (מא) ועד עזה, עד ולא עד בכלל, כי עזה לא לקח כמו שאמר לקמן (י"ל כ"ג) ואת הארץ הנשארת וכל העזתי והפלשתי. ואח כל ארץ גשן, אין זה גשן של מלרים (רד"ק) כי לא גשן בחלק יהודה, ויש עוד ארל ת וערים שוות בשמות כמו לוז בארץ כנען ולוז בארץ החתים. ועד גבעון, עד ועד בכלל כי לא גם לא הכו בני ישראל את יושבי גבעון, הנם בבר למדנו כי מלת הכם תורם גם על הכנוע.

פעם

גֶּשֶׁן וְעַד־גִּבְעוֹן: (מב) וְאֵת כָּל־
הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה וְאֶת־אַרְצָם לָכַד
יְהוֹשֻׁעַ פַּעַם אֶחָת כִּי יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל נִלְחָם לְיִשְׂרָאֵל: (מג) וַיָּשָׁב
יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ אֶל־
הַמַּחֲנָה הַגִּלְגָּלָה:

יא (א) וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ יָבִין מֶלֶךְ־
חָצוֹר וַיִּשְׁלַח אֶל־יוֹבָב
מֶלֶךְ מָדוֹן וְאֶל־מֶלֶךְ שִׁמְרוֹן
וְאֶל־מֶלֶךְ אַכְשָׁף: (ב) וְאֶל־
הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מִצָּפוֹן בָּהָר
וּבָעֲרָבָה נֶגֶב כִּנֶּרוֹת וּבַשְּׁפֵלָה
וּבְנָפוֹת דֹּאר מִיָּם: (ג) הַכְּנַעֲנִי
מִמִּזְרָח וּמִיָּם וְהָאֱמֹרִי וְהַחִתִּי
וְהַפְּרִזִּי וְהַיְבוּסִי בָּהָר וְהַחִוִּי

תחת

תרגום אשכנזי לד

דאָז גאַנצע לאַנד גשן ביז גבעון.
(מב) אַללע יענע קעניגע אונד
איהר געביטה בעצוואַנג יהושע
אויף אײנמאַהל, דען דער עווי-
גע גאָטט ישראלים שטריטט
פֿיר ישראל. (מג) אַלסדאַן
קעהרטע יהושע אונד גאַנץ
ישראל מיט איהם אינז לאַגער
נאַך גלגל צוריק.

יא (א) אַלס יבין קעניג פֿאָן
חצור דיעזעם פֿערנאַהם,
דאַ שיקטע ער צו יובב דעם
קעניגע פֿאָן מרון, צום קעניגע
פֿאָן שמרון אונד צום קעניג
פֿאָן אכשף, (ב) אונד צו יענען
קעניגען, וועלכע געגען מיט-
טערנאַכט אויף דעם געבירגע
אויף דער עבענע זידליך פֿאָן
כנרות אין דען גרינדען אונד
אין דען פֿראָפֿינצען דור'ס
וועסטליך וואָהנטען. (ג) צום
כנעני געגען אָסטען אונד
וועסטען, צום אמרי, חתי,
פריזי אונד יבוסי אויף דעם
געבירגע, אויך צום חוי אונ-

טער

ר ש " י

יא (ב) בנגב כנרות. דרום גנוסר: ובנפות דור. פלכי דור קונטדו"ם נלע"ז: מיס. מערבה:
מזרחות

באור

(מב) פעם אחת, לכדו כל העיירות זאת לאחר זאת בלי הפסק (מדברי רד"ק). (מג) הגלגלה:
כי גם היה המחנה (רלב"ג) ועיין לעיל (פסוק ט"ו).

יא (א) מלך שמרון, הוא שמרון מראון הנזכר לקמן (י"ב כ'). (ב) מצפון, בא בפלס הסמוך, ואם גם הוא בנפתלי (ולדעת רד"ק וכן מלך יהיה זה נסמך, ואם גם בא הסמוך בני"ת הסמוך, כמו הסבוני בתהלים (סופטים מ' י"ח) לולם הנגינה בל תסכים לדעתם) ושיעורו לכל המלכים לאחר מלפון לאחר הנכנסת, וכן דעת הרד"ק בשרשים, (ועיין לעיל מ' י"ג). כנרות, בא הקנון מן כנרת, וכן בנפות דור נרנים, ולקמן (י"ג כ"ג) לנפות דור ניחיד. ובנפות דור, ת"י פלכי דור, והוא מענין נוף (ענף בדקד"ל, וכן תרגם הרמב"ן יפה נוף (תהלים מ"ח ג') [מכדלוויגע), ונקרא הענף נוף, לפי שהוא מתרומם ויגביה למעלה מגזרת והנף הכהן וגו' תנופה (ויקרא כ"ג כ'), ולא ידעתי מה זה היה לכן עזרא בשמרו (תהלים מ"ח ג') ולהיותו סעיף לו מתנופה לאין לו טעם. (ח"ס: ובנפות דור, כת"י ובפלכי דור וכן פי' רס"י ולועז קונטדו"ם (ל' קונטרי"ם) (געגענדען) ובנ"ב כ"ח ח' פי' הרבה מדינות בפלך אחד, ואולי טעם נפות כמו פנות ע"ד בכם ובכב, ואחר לאחרן אחר רוב יושביה בני אותן מדינות הם, זה בא מפני זו וזה מפני אחרת ונקבנו בשבת שם, ואחר לפי שהיו מוספים תקרובת מושבותיהם נפות בחלוף האותיות

תַּחַת חֶרְמוֹן בְּאֶרֶץ הַמִּצְפָּה׃
(ד) וַיֵּצְאוּ הֵם וְכָל־מַחֲנֵיהֶם עִמָּם
עַם־רָב כַּחוֹל אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת־
הַיָּם לָרֹב וְסוּס וָרֶכֶב רַב־מְאֹד׃
(ה) וַיִּוָּעֲדוּ כֹּל הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה
וַיָּבֹאוּ וַיַּחֲנוּ יַחְדָּו אֶל־מֵי מֵרוֹם
לְהִלָּחֶם עִם־יִשְׂרָאֵל׃ (ו) וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ אַל־תִּירָא ש
מִפְּנֵיהֶם כִּי מָחָר כָּעֵת הַזֹּאת
אָנֹכִי נֹתֵן אֹתָם כֻּלָּם חֲלָלִים לִפְנֵי
יִשְׂרָאֵל אֶת־סוּסֵיהֶם תְּעַקֵּר וְאֶת־
מַרְכְּבֹתֵיהֶם תִּשְׂרֹף בָּאֵשׁ׃
(ז) וַיָּבֹא יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־עַם הַמִּלְחָמָה
עִמּוֹ עֲלֵיהֶם עַל־מֵי מֵרוֹם פִּתְאֹם
וַיִּפְּלוּ בָּהֶם׃ (ח) וַיִּתְּנֵם יְהוָה בְּיַד־

ישראל

טער חרמון אין דער לאַנד־
שאַפט מצפה. (ד) דיעזע
צאָגען אוים מיט איהרעם
גאַנצען העערע, איינע פֿאָלקס־
מענגע, זאָ צאַהלרייך ווי א
זאַנד אַם אופֿער דעם מע־
רעם, נעבסט זעהר פֿיעלען
רֹאָסען אונד שטרייטוואַגען.
(ה) אללע דיעזע קעניגע קאַמען
באַלד איבעראיין, ויא ריקטען
פֿאָר אונד לאַנגערטען זיך צו־
זאַמען אַן דעם נעווועסער
מרום, אום ישראל צו בעקריע־
גען. (ו) רַא שפּריך דער עוויגע
צו יהושע: פֿירכטע דיך ניכט
פֿאָר איהנען, דען מאָרגען
אום דיעזע צייט שטרעקקע
איך ויא אַללע ערשלאַגען פֿאָר
ישראל הין, איהר רֹאָסען
מוסט דוא לאָהמען אונד אי־
רע שטרייטוואַגען אים פֿייער
פֿערברענען. (ז) נון ריקטע
יהושע מיט זיינער גאַנצען
שטרייטקראַפֿט פלעטצלינג אַם
געווועסער מרום געגען ויא
פֿאָר, אונד פֿיעלען איבער ויא הער. (ח) אונד דער עוויגע גאַב ויא אין דיא האַנד
ישראל׳ס

באור

ומלבת הנפת (להלן י"ז י"ח) לוין נזכרות כי לס עס יושביהן כמו שכתוב ויושבי לחר יושבי תענך ויושבי מגדו, ושס זכר לרבע ושבע ג' לפי שדור ועין דור נפת לחת היא והעד בספר מלכים, שבשב לתענך ולמגדו שני מלכים (לקמן י"ב כ"ח) ולנפת דור רק מלך לחד (שס כ"ג). (ה) ויועדו, ת"י ולזדמנו, כי כל המלכים האלה יבאו לוים ממקומו עם מחנהו ולז התאחדו יחדיו על מי מרום: (ו) את סוסיהם תעקר, טעם המלוה הזאת לדעתי כן הוא, הנה בהגביל עליון גויס והניח גבולות עמיס למספר בני ישראל, היתה כוונת ה' יתעלה כי עם סגולתו לבדד ישכון, ובגויס לא יתערבו, ישבו בטח ושלון לוים חתת גפנו ותלתתו, יהיו לחברים כורמים ויוגבים, ולא יעבוד מלחמות גדולות ועלומות, להוריד עמיס ולבנות תרבות תחר לא הוריש ה' לותס, לף לא יעבוד מסחר רב, לבוא בים בלניות סיחר, כי גם בזאת יתערבו בגויס וילמדו ממעשיהס, ולבן למען למנוע עס בחירו להלחס עס העמיס הרחוקים מגבולס לוה להס שלח להרבות סוסיס שנאמר לא ירבה לו סוסיס (דברים י"ז ט"ז) (מלבד הטעם הנזכר בתורה), וכן כתן לחר לת סוסיהס תעקר ולת מרכבותיהס תשרוף בחץ, כי לס יהיה להס רכב ופרשים, לוה מהר יתפשטו מגוי לל גוי וממלכה לל עס לחר. ולעמוד על נפשס שלא יבוא לר ולויב נגבולס היה לי נרגלי (פומפחוק), כי לרן ישראל בלחר הוגבלה מלת ה' מהירדן עד הנהר הגדול מהיס הלחרון, היתה מוקפת מימיס והריס סביב לה, ולעמוד המלרים לא היו לריכיס לרבב רב ופרשים.

(ח) צידון

יִשְׂרָאֵל וַיַּכּוּם וַיִּרְדְּפוּם עַד־צִידֹן
רַבָּה וְעַד מִשְׂרְפוֹת מַיִם וְעַד־
בִּקְעַת מִצְפֶּה מִזְרָחָה וַיַּכֻּם עַד־
בְּלִתִּי הִשְׁאִיר־לָהֶם שָׂרִיד׃
(ט) וַיַּעַשׂ לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ כַּאֲשֶׁר
אָמַר־לוֹ יְהוָה אֶת־סוּסֵיהֶם עִקֵּר
וְאֶת־מַרְכְּבֹתֵיהֶם שָׂרַף בָּאֵשׁ׃
(י) וַיָּשָׁב יְהוֹשֻׁעַ בָּעֵת הַהִיא וַיִּלְכֹּד
אֶת־חָצוֹר וְאֶת־מַלְכָּהּ הִכָּה
בֶחָרֶב כִּי־חָצוֹר לְפָנִים הִיא רֹאשׁ
כָּל־הַמַּמְלָכוֹת הָאֵלֶּה׃ (יא) וַיַּכּוּ
אֶת־כָּל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־בָּהּ לְפִי־
חֶרֶב הַחֲרֵם לֹא נוֹתַר כָּל־נְשָׁמָה
וְאֶת־חָצוֹר שָׂרַף בָּאֵשׁ׃ (יב) וְאֶת־
כָּל־עָרֵי הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה וְאֶת־
כָּל־מַלְכֵיהֶם לָכַד יְהוֹשֻׁעַ וַיַּכֵּם
לְפִי־חֶרֶב הֶחֱרִים אוֹתָם כַּאֲשֶׁר

ישראל'ס, זיא שלוגען זיא אונד פֿערפֿאָלגטען זיא ביז גראָס־
ציידון, ביז אַן דיא הייסען קוועללען אונד ביז אַן דאָז
טהאַל מצפה געגען אָסטען,
אונד שלוגען זיא זאָ, דאַס ניע־
מאַנד פֿאָן איהנען איבריג
בלִיעב. (ט) אונד יהושע פֿער־
פֿיגטע געגען זיא, וויא דער
עוויגע איהם אויפֿגעטראַגען,
ער לעהמטע אי׳הרע ראָסס
אונד פֿערברַאַנטע אי׳הרע
שטרייטוואַגען. (י) י ה ו ש ע
קָאָהרטע צור זעלבן צייט אום,
ערָאָבערטע חצור, אונד שלוג
איהרן קעניג מיט רעם שווער־
טע, דען חצור וואַר פֿאָרמאַלס
דאָז הויפט אַללער דיעזער
רייכע. (יא) אונד זיא שלוגען
אַללע לעבענדיגען וועזען, דאַ־
זעלבסט מיט דער שארפֿע רעם
שווערטעס, זי׳א פֿערניכטענד
דאַס קיינע וועלע פֿערשאָנט
בליעב, אונד חצור זעלבסט
שטעקטע מאַן אין ברַאַנד.
(יב) אַללע דיעזע רעזירענצען
זאָ וויא אַללע אי׳הרע קעניגע

צוה

אונטערוואַרף יהושע, שלוג זיא מיט דער שארפֿע רעם שווערטעס אונד פֿערניכטעטע זיא

וויא

ר ש " י

(ח) מזרפות מים. קרילי ימח תרגם יונתן חרילין שעושין ומי הים יולאין לתוכן ונזרפין משם

באור

(ח) צידון רבה, רבת העם, ידמה שהיתה לידון לאחרת קטנה ממנה (רל"ק). משרפות המים, רבו המפרשים בזה השם, יש לומרים שהוא שם מקום, ולדעת אחרים השם לפיקי מים ממש (הייסע קוועללען), ויונתן ורש"י ורד"ק פירשו כי הוא המקום שמזקקים בו מי הים המלוחים להוליח מהם מלח (סאַלינען), גם נוכל לומר כי נקרא כן המקום לזכר שם יתפוללו וילכו משברי ימים נהרגי עד העומדים על שפתו (נעלען מצענזי בראַנדונג), ונעניו הזה שמו גם בלשונות אחרות (עיין נאַרעווק), ונקרא כן לדעת מחקרי הלשון לזי שנחיתון לילם יחיר ויזהיר קלף הגליס המלת נלפידי לפ. והכוזר יבחר. (י) כי חצור, לפיכך סנה מחלת לכנוע את תכור כי היתה רחץ העמלנות המלת. (יא) החרם, מ"יגמירת.

(יג) על

צִוָּה מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה׃ (יג) רַק כָּל־
הֶעָרִים הָעֹמְדוֹת עַל־תִּלָּם לֹא
שָׂרָפָם יִשְׂרָאֵל זוּלָתִי אֶת־חָצוֹר
לְבַדָּהּ שָׂרַף יְהוֹשֻׁעַ׃ (יד) וְכָל שְׁלַל
הֶעָרִים הָאֵלֶּה וְהַבְּהֵמָה בָּזְזוּ לָהֶם
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַק אֶת־כָּל־הָאָדָם
הִכּוּ לְפִי־חָרֶב עַד־הַשְׁמְדָם
אוֹתָם לֹא הִשְׁאִירוּ כָּל־נְשָׁמָה׃
(טו) כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה
עַבְדּוֹ כֵּן־צִוָּה מֹשֶׁה אֶת־יְהוֹשֻׁעַ
וְכֵן עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ לֹא־הֵסִיר דָּבָר
מִכֹּל אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃
(טז) וַיִּקַּח יְהוֹשֻׁעַ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ
הַזֹּאת הָהָר וְאֶת־כָּל־הַנֶּגֶב וְאֶת
כָּל־אֶרֶץ הַגֹּשֶׁן וְאֶת־הַשְּׁפֵלָה
וְאֶת־הָעֲרָבָה וְאֶת־הַר יִשְׂרָאֵל

וויא משה דער קנעכט דעם
עוויגען בעפֿאַהלען האַטטע.
(יג) דאָך אַללע יענע בייא איהרען שטעדטע פֿערבראַננטען
ישׂראל ניכט, בלאָס חצור אַלליין
שטעקטע יהושע אַן. (יד) אַללע
שעטצע דיעזער שטעדטע זאָ
וויא דאַז פֿיעה ערבייטעטען
דיא קינדער ישׂראל'ס פֿיר זיך,
בלאָס דיא מענשען אַללע,
זאַממט שלוגען זיא מיט דער
שערפֿע דעם שוועדטעם ביז
זיא פֿערטילגט וואַרען, זיא
ליעסען קיינע זעעלע איבריג.
(טו) זאָ וויא דער עוויגע זיינעם
קנעכטע משה בעפֿאַהלען, זאָ
האַטטע עם אויך משה דעם
יהושע אויפֿגעטראַגען, אונד
אַלזאָ פֿאָללצאָג עס יהושע, ער
ליעס קיינען אומשטאַנד פֿעהלען
לען פֿאָן אַללעם דעם, וואַס
דער עוויגע משה בעפֿאַהלען
האַטטע. (טז) יהושע נאַהם
אַלזאָ דיעזעס גאַנצע לאַנד
איין, דאַז געבירגע, דאַז גאַנצע
זידלאַנד, דאַז גאַנצע לאַנד גשן, דיא נרינדע, דיא עבענע, אונד דאַז געבירגסלאַנד ישׂראל
ושפלתה.

מיט

ר ש "י

השמם ונעזים מנח: (יג) העומדות על תלם. שלח נהרסם חומתם כמו ירחו שנפלה חומתם וכן העי שנאמר בה וישימה תל עולם שממה (יהושע ח'): זולתי את חצור לבדה. בתסורת טרפה

באור

(יג) על תלם, יונתן רמ"י ורד"ק פירשו תחר נשארו בתוקפתן עומדות בחומתן ולא נהרסו נבניזה, והמעתיקים תמרו שהוא כמו על תלים, לומר שעמדו על הר גבוה ותלול. והרב המתרגם תרגם נעיקר הכוונה כדעת יונתן, והוסיף עוד לנאר כי תל הוא המנהר, ועל כמו תלל. חצור לבדו, מן הערים העומדות על תלם לא שרף רק חצור לפי שהיתה ראש הממלכות למען יפחדו הנשארים (מרד"ק). (יד) השמדם, לדעתי הוא ענר (ודלא כדעת הן מלך שהוא מקור), והמ"ס נתוי הפעול והוכפל, כמו ותרצחו את הילד (שמות ב' ו') ומה שנח הפעל ניחוד, כי על עם ידבר, ויו"ד הנתין נפלה כדרכה לפעמים. (טו) הר ישראל, וכן לקמן (י"ח) הר יהודה והר ישראל. לדעת המעתיקים הר ישראל הוא הר

תבריס

וּשְׁפֵלָתָה: (יז) מִן־הָהָר הֶחָלָק
הָעֹלֶה שֵׂעִיר וְעַד־בַּעַל גָּד
בִּבְקְעַת הַלְּבָנוֹן תַּחַת הַר־חֶרְמוֹן
וְאֶת כָּל־מַלְכֵיהֶם לָכַד וַיַּכֵּם
וַיְמִיתֵם: (יח) יָמִים רַבִּים עָשָׂה
יְהוֹשֻׁעַ אֶת־כָּל־הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה
מִלְחָמָה: (יט) לֹא־הָיְתָה עִיר אֲשֶׁר
הִשְׁלִימָה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בִּלְתִּי

ושפלתו קרי — החוי

מיט ווינע גרינדען. (יז) פֹּן
דעם קאַהלען בערגע אַן,
אויפֿוועדט שעיר ביז בעל
גד אים טהאַלע דעם לבנון
אונטער דעם בערגע חרמון.
אויך אַללע איהרע קעניגע אי־
בערוואַנד ער, שלוג אונד
טערטעטע אַללעם. (יח) איינע
לאַנגע צייט אַבער פֿיהרטע
יהושע מיט אַללען דיעזען קע־
ניגען קריעג. (יט) עס וואַר
קיינע שטאַדט דיא זיך פֿרידליך
ערנאַב דען קינדערן ישראל,

דיא

ר ש " י

שרפה משה לוה לו ומסר כן בגרמנית רבה. בויזלא יעקב: (יז) בעל גד. מיטור גד: ההר החלק. טורח שעיע מחליק עד בעל גד במילר המזרחי ולא הספיק לבנות בתיו את כל המילר עד הלפון תוספתא: (יח) ימים רבים עשה יהושע. בנותו ספר הכתוב שהיה מתכוון לרחות את בנות הארץ כדי להאריך ימיו לפי שנא' ואתה תמילנה לותם (דברי' ל"ח) במדרש תנחומא:

באור

לפרים כי לחר שנחלקה המלכות נקראו ישראל לפרים וכן להפך, ול"ג לפי כדברי חז"ל כן הוא כי יהושע כתב ספרו לריכין לנו לומר כי רוח נבואה נוספה בו, וקרא לת שמו על שם סופו, ומרד"ק לתמר הר יעקב לפנינו שבכן שם ונקרא ההר על שמו, וזה רחוק כי לא מלינו שבכן יעקב נא"י על הר. ושפלתה, ס"א במקום וי"ו כה"א להלה (רד"ק). (יז) ההר החלק, יונתן תרגם טורח פליגא כלומר שהיה נחלק מליו הנה ומליו הנה, וי"מ כמו ולנכי לים חלק (בראשית כ"ז י"א) שלא היו בו לילנות (רד"ק), ונלחמת לין לך מבחית זמנו יותר ממחקר לחר טעמי שמות פרטים, כי פעמים רבים שנה קטנה כל נודעה לנו הסבה שמותן. בעל גד, י"ת מיטר דגד והוא מענין בית הבעל בדברי חז"ל שהוא שדה העמק (עיין מועד קטן דף כ' ע"א); ולולי בעל גד הוא שם ע"ז מענין העורבים לגד שלחן (ישעי' ס"ה י"א) וכן בא גד (בראשית ל' י"א) לשון מזל, ופירושו שלל הגלחה, נפרט לדעת ר"מ הכתוב שהניח הרד"ק בשרשים כי גד הוא כוכב לדק (יופיטער) לחר לפי דעתם היה זה לגיל העליון ולדוני המלונים, וע"כ יתות לו שם בעל, ונקראת העיר על שמו, כמו בעל לפון קרית בעל. שוב מלחתי כי גם געזעניום לתר כי בעל גד הוא (פֿאָרטונא). (יח) ימים רבים, ז' שנים כשבו ז' שנים חלקו את הלרץ, והנה עשו מלחמה ימים רבים כמבואר בת־רת משה לים המלחים, ונבל ה' לחיך לת הגוים ההלה מלפניך מעט מעט לח תוכל כלותם מהר פן תרבה עליך חית השדה (דברים ז' כ"ב) והדרש תדוש. חת כל המלכים האלה, המה שרי מלכי כנען לחר לח נזכרו מלפנים, כי לותם שזכר לכד פעם לחת (רד"ק) (ועיין לעיל י' מ"ז). (יט) חשר השלימה, כי כל יתר הערים לכדו במלחמה, לם גם לחר שכבשום הניחו לת יושביה, ולכן נא פה יחם שלל, כי לנשי גבעון פתחו בשלום תחלה לבני ישראל. והנה הרד"ק הוניח לעיל (פסוק ט') מפסוק הזה כדעת חז"ל, כי גם ז' האומות שם היו מלחמים היו מקבלים לותם, ובלבד שיכרתו ע"ז מארלם ויקבלו עליהם ז' מלות ב"נ כנודע, ואין חילוק בין ז' העממין לשאר האומות לך לם יעשו מלחמה, כי בשאר האומות הרגו רק כל זכר ובשבעה העממין לא החיו כל נשמה, ולפ"ז לא ידעתי למה התערמו יושבי גבעון להתחפש ולהכחים מרץ מושבם? ולם נאמר כי המה לא ידעו בזה (וכן נוטה דעת הרד"ק שם פסוק ד' על,, גם המה בערמה" ו"ל: ויש לפרש גם המה על ערמת ישראל לפי מחשבת החוי, כי המה חשבו כי בערמה הכו בני ישראל את יריחו ועי שלחו להם להשלים בדי שלא ישמרו מהם ולא"כ הכוס, ע"כ) ובכל זאת

יקשה

הַחִוִּי יֹשְׁבֵי גִבְעוֹן אֶת־הַכֹּל לָקָחוּ בַּמִּלְחָמָה: (כ) כִּי־מֵאֵת יְהוָה הָיְתָה לְחַזֵּק אֶת־לִבָּם לִקְרַאת הַמִּלְחָמָה אֶת־יִשְׂרָאֵל לְמַעַן הַחֲרִימָם לְבִלְתִּי הֱיוֹת לָהֶם תְּחִנָּה כִּי לְמַעַן הַשְׁמִידָם כַּאֲשֶׁר

דיא חויטער אויסגענאמען יענע אינווינער פֿון גבעון, אַללעס געוואַננען זיא דורך דען קריג. (כ) דען עס געשאַה פֿאַן דעם עוויגען דאַס איהר הערץ פֿערשטאַקט וואורדע, ישראל מיט קריג צו בעגענען, דאַמיט זיא פֿערניכטעט ווערדען, אָהנע איינען אנשפרוך אויף גנאַדע צו האַבען; דאַ עס דאָך אום איהרע פֿערטילגונג צו טהון ווַאר, וויא דער עוויגע דעם משה צוה

באור

יקשה על דברת בני ישראל לולי נקרני לתה יושב ולין לכרות לך ברית (סס ז') ומה נזה הלק סס ישלימו לין חילוק בין ז' העמים לשאר לחומות, ומה תרי לף הזה על הנזילים ?—יהרלב"ג לתר (לעיל סס) כי כבר שלח יהושע בכללות להערים הקרובים שישלימו עמו כמאמר חז"ל שלש פרסקלות שלח יהושע בגולו לארץ, הרולה להשלים ישלים, הרולה לברות יברת, הרולה לעשות מלחמה יעשה, ולא השלימו אנשי גבעון, ושוב לא יקבלו לותם. וגם זה לינו נכון לדעתי, כי התורה לתרה (דברים כ' י"כ) ולם לא תשלים עמך ועשתה עמך מלחמה ולרת עליה, הרי שכל זמן שלא עשו עמם מלחמה היו משלימין. ובן הדת עוד עתה לכל העיר הנלחם נאלור כי יקראו להם הנרים פעמים ושלם להשלים, ונפרט כי לנשי גבעון הכילו לת עלמם נסכנה גדולה נאשר השלימו עם בני ישראל, ולולא מהר יהושע כל הלילה לעזרתם נלכדה העיר (כמבואר פרשה י'), ות"כ בולאי לין להם משפט מות לם לא השלימו מיד כאשר שלחו להם. ולכן ירלה לי על דרך הפשט, כי מה שלמרו חז"ל לם עשו שלום לין חילוק בין ז' עממין לשאר לומות, כי לא נשלים עמהם לם לא יעבירו ע"ז מלרלם ויקבלו עליהם ז' מלות ב"נ, זה לך בגוי לאשר נלחמנו לתו ונרלה לרשת לת לרלו כמשמעות הפסוק (דברים סס י') כי תקרב לל עיר להלחם עליה, לבל לם יבוא גוי מרחוק לשר לא עלה על לבנו לכנוס לותו לכרות לתנו ברית לם להצלות לנו מם לו כי יעזרו לים לת לחיו במלחמה (חַזִּיתֶם), לו כ גנין קנין ומסחר (הַנְדְלוּנְגְסְטְרַאקְטַט), לז הרשות נתונה לכול עמו בברית מכלי התנאים הללה, והלא הירם מלך לור היה בעל ברית דוד ושלמה בנו, ולין ספק כי לא הכרית הגלולים מן לרלו ולא קבלו עמו ז' מלות. ובזה יתבאר ערמות יושבי גבעון, כי השה לא רלו לשנות לת דתם ולכן התנכרו ולמרו מלרץ רחוקה נתנו, ויהושע השלים עמהם נזה הלופן לתיותם נלמונתם, וע"ז נשבעו להם נשיאי העדה, ולם היתה השבועה נטעות וגם לכטל לת המלות נכל זאת מפני קילול השם לא יובלו שוב לבקר בלמונתם נמבואר בתלמוד, ולזה לא היה ביד יהושע להכריחם להתגייר, לך התחבר לתם לותם מושבי עלים ושואבי מים לעורך העדה, (ועיין מה שכתבנו לעיל פרשה ט' בענין הזה), כי לם יהיו תמיד בתוך המחנה וירלו לת מעשה ה' כי נורא הוא לם נלחם לת מלחמתנו, ובניח ה' יקוו לת קדושתו, הלא יפקחו לת עיניהם וירלו כי ה' הוא מלהיהם ויעזבו מעלמם לת עלניהם. ובן היה כי כפי הנרלה מבמה מקרלות ומקומות נשם היו הנתינים גרי תמת. (כ) חחנה, מנינה ורחמים (ת"י ורד"ק), כי גם הפעל מן לם יבוא בפיעל ים לו בתי הורלות, לם הוא על דרך הכפולים הכוונה על המרחם כמו ומחונן ענוים תעריו (משלי י"ד כ"ל), ולת עפרה יחונגו (תהלים ק"ב ט"ו), ולם בא על דרך השלמים הורלתו על המנקד רחמים כמו כי יחנן קולו (משלי כ"ו כ"ח), ובן הדין נשם תחנה, כי שם יבן בעזרא(ט' ח') היתה תחנה מלת ה', הענין מנינת החוגן, לולם כל תפלה וכל תחנה (מלכים ח' ח' ל"ח), שמע ה' תחנתי (תהלים ו' י'), היא התפלה מלת המנקד מנינה. ודברי הרד"ק נשרשים לא זכיתי להבין, כי הוא הניח מנני ה' כי לומלל לני (סס ג') כי הוא מענין הנכד, ולמר שהיה רלוי להדגש, ובן כי עת לחננה (סס ק"ב י"ל) ולדעתי שתיהם מקל, ובן הניח הוא עלמו כי מנני מלהים (בראשית ל"ג י"א) ותורתך

מנני

צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: (כא) וַיָּבֹא
יְהוֹשֻׁעַ בָּעֵת הַהִיא וַיַּכְרֵת אֶת־
הָעֲנָקִים מִן־הָהָר מִן־חֶבְרוֹן מִן־
דְּבִר מִן־עֲנָב וּמִכֹּל הַר יְהוּדָה
וּמִכֹּל הַר יִשְׂרָאֵל עִם־עָרֵיהֶם
הֶחֱרִימָם יְהוֹשֻׁעַ: (כב) לֹא־נוֹתַר
עֲנָקִים בְּאֶרֶץ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַק
בְּעַזָּה בְּגַת וּבְאַשְׁדּוֹד נִשְׁאָרוּ:
(כג) וַיִּקַּח יְהוֹשֻׁעַ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ
כְּכֹל אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה ס
וַיִּתְּנָהּ יְהוֹשֻׁעַ לְנַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל
כְּמַחְלְקֹתָם לִשְׁבָטֵיהֶם וְהָאָרֶץ
שָׁקְטָה מִמִּלְחָמָה:

יב (א) וְאֵלֶּה מַלְכֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר
הִכּוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיִּרְשׁוּ
אֶת־אַרְצָם בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרְחָה
הַשֶּׁמֶשׁ מִנַּחַל אַרְנוֹן עַד־הַר
חֶרְמוֹן וְכָל־הָעֲרָבָה מִזְרָחָה:

מ ש ה בעפֿאהלען האטטע.
(כא) אויך קאם יהושע צור
זעלבען צייט אונד ראטטעטע
דיא העהלענבעוואהנער פֿאן
דען געבירגען חברון'ס רב ר'ס
אונד ענב'ס אוים, זא אויך
פֿאן דעם גאנצען געבירגע
יהודה אונד פֿאן דעם גאנצען
געבירגע ישראל, מיט איהרען
העהלען פֿערניכטעטע זיא
יהושע. (כב) עם בליעבען קיינע
העהלען = בעוואהנער מעהר
איבריג אים לאנדע דער קינ=
דער ישראל'ס בלאם צו עזה
צו גת אונד צו אשדוד בליעב
איין איבערעסט פֿאן איהנען.
(כג) אלזא נאהם יהושע דיזען
גאנצען לאנד שטריך איין, גאנץ
זא וויא דער עוויגע דעם משה
פֿערהיסען האטטע אונד גאב
איהן דען קינדערן ישראל'ס
צום אייגענטהומע נאך דער
אייניטהיילונג איהרער שטעמ=
מע. דאז לאנד וואורדע נון
פֿרייא פֿאם קריגע.

יב (א) דיעס זינד דיא קעניגע
דעם לאנדעם, וועלכע דיא
קינדער ישראל'ס געשלאגען
אונד דערען לעגדער זיא אין

סיחון

בעויטע גענאממען, יענזייטס דעם ירדן'ס געגען זאננענאוי פֿגאנג, פֿאם פֿלוססע
ארנון ביז אן דען בערג חרמון, אונד דיא גאנצע עבענע געגען מארגען.

סיחון

ר ש "י

יב (א) לפני המו בני ישראל. נימי משה:

ב א ו ר

מגני (תהלים קי"ט כ"ט) מנגין הקל, והקונקורדנץ הניח תגני ה' נקל ועת למענה נפיעל?
(כא) מפסתירות הגרלו נענין יהושע הלרן בין ספר יהושע לספר שופטים, וספקות הנופלת
נענין הזה, יתבארו בספר שופטים לס יהיס תלהים עמדי. מן חברון מן דביר, לכדו כלב
ותחיו עתניאל כמבואר לקמן (ט"ו י"ד), לך במלות יהושע (עיין שופטי' ל' י').(כג) והארץ שקטה,
ענינו שלא נלחמו עוד כל ישראל וגם מלכי כנען לא נאספו שוב יחדיו להלחם עמהם, לך שנט
לחד מו שני שנטים גם לנטים פרטים עזו מלחמה עם עיר ועיר לחר עלתה בגורלם, כי עוד
נשחר הרבה מן הלרן לכבוש כמבואר להלן ובספר שופטים.

וחוך

(ג) סיחון דער קעניג אמורי׳ס דעסטען זיטץ צו חשבון ווֹאַר, הערשענד פֿאָן ערער, דאָס אַם אויפֿער. דעם פֿלוסטעם ארנון לינט, נעבסט דער אינזל דעם פֿלוסטעם אונד אָבער, האַלב גלעד, ביז אַן דען פֿלוס יבוק, דיא גרענצע דער קינדער עמון. (ג) אונד איבער דיא עבענע ביז אַן דען זעע כנרות נעגען מאָרגען, אונד ביז צום מעערע דער עבענע אָרער דעם זאַלצמעערע נעגען אָסטען אויף דעם ווענע נאַך ביה הישמות אונד נעגען זידען אַן דער שטעללע דער וואָס סערפֿעללע דעם פסגה.

(ד) אונד דאָס נעביטה דעם עוג קעניגס צו בשן, איינעם איבער רעפֿאַים אוים דעם ריעזענגע שלעכטע, דער זיינען זיטץ צו עשתרות אונד אדרעי האַטטע.

(ה) דיעזער הערשטע איבער דען בערג חרמון, איבער סלכה אונד איבער גאַנץ בשן ביז אַן דיא גרענצע גשור אונד מעכת אונד האַלב גלעד, דיא גרענצען סיחון׳ס דעם קעניגס פֿאָן חשבון. (ו) דיעזע האַטטע שאָן משה דער קנעכט דעם עוויגען פֿאראיינט מיט דען קינדערן ישראלים

ויחנה

ר ש ״ י

(ב) ועד יבוק הנחל. סמס נמול לארן בני עמון סוף מילר לארן בני עמון ומסס והלאה היו בני עמון מובלים: (ה) וחלי הגלעד נמול סיחון. סס היס מילר ממלכת סיחון כשמרנו למעלה סחלי הגלעד היס שלו וזס חלי הסני של עוג:

לנפת

ב א ו ר

יב (ב) וחוך הנחל, פי׳ והעיר לחר נחוך, וכן נאמר להלן (י״ג ט׳) ע״ש, וכן נחורה (דברים ג׳ י״ו). (ג) אשדות הפסגה, ת״י מצפך מרמחת, וכן תרגום מנקלוס (דברים ג׳ י״ז), וכן רחת הפסגה (שם כ״ג) ריש רמתח, ומ״כ פסגה לינה שם פרטי, רק הוח שם לגבעה והר, מענין פסגו לרמנותים (תהלים מ״ח י״ד) (ועיין לעיל י׳ ו׳). ומן התימה על המתרגם הנחמן רמב״ן לחר עזב פה לח דרכו ללכת בעקבות מנקלוס, ולח תרגם פסגה כלשו הוח שם עלם פרטי נגד מנקלוס ויונתן ורד״ק. (ד) וגבול, ענינו לקחו גם לח גבול עוג. (ה) ומשל בהר חרמון ובסלכה, לפ״ז יהיה מה שנחמר (דברים ג׳ ח׳ י׳) עד חרמון עד סלכה, עד ועד נכלל, כי בני ישרחל לקחו לח כל ממלכת עוג, כנחמר, ומן התימה על הרמב״ן כי הוח הסתיק עד

חרמון

נ וַיִּתְּנָה מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה יְרֻשָּׁה לָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה: (ז) וְאֵלֶּה מַלְכֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר הִכָּה יְהוֹשֻׁעַ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן יָמָּה מִבַּעַל גָּד בִּבְקְעַת הַלְּבָנוֹן וְעַד־הָהָר הֶחָלָק הָעֹלֶה שֵׂעִירָה וַיִּתְּנָהּ יְהוֹשֻׁעַ לִשְׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל יְרֻשָּׁה כְּמַחְלְקֹתָם: (ח) בָּהָר וּבַשְּׁפֵלָה וּבָעֲרָבָה וּבָאַשְׁדוֹת וּבַמִּדְבָּר וּבַנֶּגֶב הַחִתִּי הָאֱמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי הַפְּרִזִּי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי:

(ט) מֶלֶךְ יְרִיחוֹ אֶחָד
מֶלֶךְ הָעַי אֲשֶׁר־
מִצַּד בֵּית־אֵל אֶחָד:
(י) מֶלֶךְ יְרוּשָׁלַם אֶחָד
מֶלֶךְ חֶבְרוֹן אֶחָד:
(יא) מֶלֶךְ יַרְמוּת אֶחָד
מֶלֶךְ לָכִישׁ אֶחָד:

נ ישראל׳ס געשלאגען; משה דער קנעכט דעס עוויגען אי״ה בערגאב איהרען בעזיטץ דען שטעממעזראובן אונד גד אונד דעם האלבען שטאממע מנשה אלס אייגענטהום. (ז) פאל״ גענדע אבער זינד דיא ווקע־ניגע דעס לאנדעס וועלכע יהושע פאראיינט מיט דען קינדערן ישראל׳ס געשלאגען, דיסזייטס דעס ירדן׳ס וועסט־ליך, פאן בעל גד אן, אים טהאלע דעס לבנון, ביו אן דעזקאהלען בערג אויפוועגס שעיר; יהושע אי״ה בערגאב רען בעזיטץ דען שטעממען ישראל׳ס נאך איהרען אב־טהיילונגען אלס איינענטהום. (ח) וואס אויף דען גביירגען אין דען גרינדען אויף דען עבע־נען, בייא דען וואססערפאל־לען, אין דער וויסטע אונד גע־גען זידען וואר, אינד דען חתי, אמרי, כנעני, פריזי, חוי אונד יבוסי צוגעהערטע.

(ט) דער קעניג פאן יריחו איינער,
דער קעניג פאן עי אן
דער זייטע פאן בית אל
איינער.

(י) דער קעניג פאן רושלים איינער, דער קעניג צו חברון איינער.
(יא) דער קעניג צו ירמות איינער, דער קעניג פאן לכיש איינער.

מלך דער

באור

מרמין: „ביז אן דאז געבירגע מרמון" ויהי׳ זה עד ולח עד נכלל. (י) מלך חברון, החכם המפורסם בן זמנו ל״ע נמנוח לספר זה התפלל לזיך נזכרו מלך חברון ומלך דביר בין ל״ח מלכים, כי לדעתו נלכדו הערים הזלה לזך לאחרי מות יהושע, וכן כתב רש״י (לקמן ט״ו י״ד), כי בימי יהושע עדיין לא נלכד חברון; ומאד לתפלא לזיך נעלמו מעיני שניהם שני כתובים הנלזים כאחד, כי לעיל (י׳ ל״ו ול״ח) נאמר בפירוש ויעל יהושע וכל ישראל עמו מחברונה וילכדוה, וכן ויפב יהושע דבירה, ובפרשה י״ח כ״ל כתוב ויבלו יהושע בעת ההיא וינרת הענקים מן חברון ומן דבר, ונספר

(יג) דער קעניג פֿאָן ענלון איינער,
דער קעניג צו גזר איינער.
(יג) דער קעניג פֿאָן דביר איינער,
דער קעניג פֿאָן גדר איינער.
(יד) דער קעניג פֿאָן חרמה איינער,
דער קעניג צו ערד איינער.
(טו) דער קעניג פֿאָן לבנה איינער,
דער קעניג פֿאָן עדולם איינער.
(טז) דער קעניג פֿאָן מקדה איינער,
דער קעניג פֿאָן בית־אל איינער.
(יז) דער קעניג פֿאָן תפוח איינער,
דער קעניג פֿאָן חפר איינער.
(יח) דער קעניג פֿאָן אפק איינער, דער קעניג פֿאָן לשרון מלך איינער.
דער

(יג) מֶלֶךְ עֶגְלוֹן אֶחָד
מֶלֶךְ גֶּזֶר אֶחָד:
(יג) מֶלֶךְ דְּבִר אֶחָד
מֶלֶךְ גֶּדֶר אֶחָד
(יד) מֶלֶךְ חָרְמָה אֶחָד
מֶלֶךְ עֲרָד אֶחָד:
(טו) מֶלֶךְ לִבְנָה אֶחָד
מֶלֶךְ עֲדֻלָּם אֶחָד:
(טז) מֶלֶךְ מַקֵּדָה אֶחָד
מֶלֶךְ בֵּית־אֵל אֶחָד:
(יז) מֶלֶךְ תַּפּוּחַ אֶחָד
מֶלֶךְ חֵפֶר אֶחָד:
(יח) מֶלֶךְ אֲפֵק אֶחָד
מֶלֶךְ לַשָּׁרוֹן אֶחָד:

באור

ובספר סופטים לי"ס נגאר הכתובים הנרשין מכחיצין זה לח זה. (יד) מלך ערד, הנה מלחנו מלך ערד שבח להלחם עם ישראל והחרימו בני ישראל לח עריו ויקרחו שם המקום חרמה (במדבר כ"ח ל'—ד') וכתב הרחב"ע שם וז"ל: „ורבים חומרו כי פרשה הזחת יהושע כתגה והרחיה מלך ערד לחד ולח לחמרו כלום וכו'—והחמת כי שתי מקומות היו ומלך ערד (המוכר בתורה) על פשוטו הוח מעבר לירדן מזרחה" עכ"ל, ע"פ, חך לזה למחד יקשה, חדוע לח חלק משה לח חרעו לבני ישראל? וכנר הרגיש בזה הרב המבחר לספר במדבר, ואמר ובענוד שהחרימו בני ישראל לחתם ולח עריהם ע"כ לח נתן משה מחלק למחד משבטי ישראל, וזה חינו נכון לדעתי, כי מלינו ערים רבים חשר החרימו בני ישראל ושרפו בחש, ובכל זחת נחלקו לשבטים (וגם דברי הרמב"ן שם לח יחרו בעיני, וגם בעיני המבחר נרחה כי לח מלחו מן); חולם בזה לדקו דברי הרחב"ע כי חרמה המוכר בספרים (ל' י"ז) חינה חרמה המוכר בתורה, כי ערים רבים נקרחו כן, והעד הנחמן כחן חלך חרמה מלך ערד, גם מדבר יהודה חשר בנגב ערד (שם ט"ז) חינו הכנעני מלך ערד היושב בנגב. (יח) מלך לשרון, יפה חמר החבם לעוויזחהן ז"ע בספרו מחקרי חרץ, כי שרון הוח שם כללי על כל מישור, והוח נגזר מן ישר, כי נע"ו ונפ"י מתחלפים, ולכן נחמר (ד"ה ח' ט"ו) ובכל מגרשי שרון, גם על חלקח חרץ בעבר הירדן מזרחה, חולם השרון שם"ח הוח מישור בח"י המתפשט מלפון הר הכרמל נגבה עד העיר יפו וכו'. חולם מה שחמר החכם הנ"ל ובשרון הזה נמלחה ג"כ עיר חשר נקרחה על שמו מלך לשרון, חינו נרחה לי, כי הלשו"ד מורה כי היה חוסל בכל גלילות השרון כלקחן מלך חור לנפת דור (עיין מה שכחבתי לעיל י"ח ב') וכן מלך

יקנעם

(יט) מֶלֶךְ מָדוֹן אֶחָד
מֶלֶךְ חָצוֹר אֶחָד׃
מֶלֶךְ שִׁמְרוֹן מְרוֹן אֶחָד
מֶלֶךְ אַכְשָׁף אֶחָד׃
(כ) מֶלֶךְ תַּעֲנַךְ אֶחָד
מֶלֶךְ מְגִדּוֹ אֶחָד׃
(כא) מֶלֶךְ קֶדֶשׁ אֶחָד
מֶלֶךְ־יָקְנְעָם לַכַּרְמֶל אֶחָד׃
(כב) מֶלֶךְ דּוֹר נָפַת דּוֹר אֶחָד
מֶלֶךְ־גּוֹיִם לְגִלְגָּל אֶחָד׃
(כג) מֶלֶךְ תִּרְצָה אֶחָד
כָּל־מְלָכִים שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד׃
יג (א) וִיהוֹשֻׁעַ זָקֵן בָּא בַּיָּמִים
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו אַתָּה
זָקַנְתָּ בָּאתָ בַּיָּמִים וְהָאָרֶץ
נִשְׁאֲרָה הַרְבֵּה־מְאֹד לְרִשְׁתָּהּ׃
(ב) זֹאת הָאָרֶץ הַנִּשְׁאֶרֶת כָּל־
גְּלִילוֹת הַפְּלִשְׁתִּים וְכָל־הַגְּשׁוּרִי׃

תרגום אשכנזי לט

(יט) דער קעניג פֿאָן מדון איינער,
דער קעניג פֿאָן חצור איינער.
(כ) דער קעניג פֿאָן שמרון מראון איינער,
דער קעניג פֿאָן אכשף איינר.
(כא) דער קעניג פֿאָן תענך איינער,
דער קעניג פֿאָן מגדו איינער.
(כב) דער קעניג פֿאָן קדש איינער,
דער קעניג פֿאָן יקנעם צו כרמל איינער,
(כג) דער קעניג פֿאָן דור צו נפת דור איינער,
דער קעניג פֿאָן גוים צו גלגל איינער,
(כד) אונד דער קעניג פֿאָן חרצה איינער.
צוזאַמען איין אונד דרייסיג קעניגע.
יג (א) דאַ נון יהושע אַלט אונד בעטאַגט וואורדע, שפראַך דער עווינע צו איהם: דוא ביזט נון אַלט אונד אין יאַהרן פֿאָרגעריקט, אונד נאָך איוט זעהר פֿיעל לאַנד צו ערָאָבערן איבריג. (ב) דיעזעם אונ=

ערָאָבערטע לאַנד אומפֿאַסט אַללע אומפֿאַנגריפֿע געביטהע דער פּלשתים אונד גאַנץ גשור.

פֿאָם

ר ש " י

(כג) לנפת דור. לפלני דור:
יג (א) ומארץ נשאים הרבה מאד. ממה שחמרתי לאנרהם נשחרה לרשתם שלא נכנסה:
(ב) גלילות. מרקע"ם בלע"ז:

מן

ב א ו ר

יקנעם לכרמל, כי מצל על יקנעם ועל כל הכרמל, וח"י בשרון לא היתה עיר גדולה הרשויה להזכיר. (כג) מלך גוים לגלגל, עיין בראשית י"ב ו' בראב"ע ורמב"ן שם.

יג (ב) גלילות השלשתים, גליל שוא מה שקורא בפי בעלי הגעמגרמַפֿיה: חיין קרייז, ושרשו גלל, כי כל דבר העגול נוח להתנועע. (ח"ה: גלילות, לועזית רש"י מרקע"ם, מלה ידוע ושנינו גגולים

(ג) מִן־הַשִּׁיחוֹר אֲשֶׁר | עַל־פְּנֵי מִצְרַיִם וְעַד גְּבוּל עֶקְרוֹן צָפוֹנָה לַכְּנַעֲנִי תֶּחְשָׁב חֲמֵשֶׁת | סַרְנֵי פְּלִשְׁתִּים הָעַזָּתִי וְהָאַשְׁדּוֹדִי הָאֶשְׁקְלוֹנִי הַגִּתִּי וְהָעֶקְרוֹנִי וְהָעַוִּים: (ד) מִתֵּימָן כָּל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וּמְעָרָה אֲשֶׁר לַצִּידֹנִים

עד

תרגום אשכנזי

(ג) פֿאָם שיחור אַן, וועלכער פֿאָר מצרים פֿל סט, ביז אַן דיא נערדליכע גרענצע פֿאָן עקרון, דאָז צו כנעני גערעכנעט ווירד; פֿינף נעביטהע דער פלשתים, נעהמליך עזה, אשדוד, אשקלון, גת אונד עקרון, זאָוויא דאָז נעביטה דער עוים. (ד) פֿאָן זידליכער זייטע: דאָז גאַנצע לאַנד דעם כנעני אונד דיא העהלע דער צידונים

רש"י

(ג) מן השיחור. הוא נילוס הוא נחל מצרים הוא סמוך לתחום מקצוע דרומית מערבית של ח"י כמו שאמר בחל' מסעי ולמדנו כאן שלא כיבש יהושע בחייו כל מילר הדרומי שלא ממדבר צין הוא ההר החלק העולה שעירה עד הנילוס הוא תחום עזה האמור למעלה מקדם נרמז עד עזה: ועד גבול עקרון לפונה. העקרוני יושב על הים ומתפשט לצד הלפון יותר מן האחרים: לכנעני חשוב. מלרן הכנעני שנתתי לאברהם הוא: חמשת סרני פלשתים וגו'. הוא סוף גמר המילר עד הים הגדול שנמערב: העזתי והאשדודי האשקלוני. שם סרנים היו מונה ומתחלה קראן חמשת לשר רבי יוחנן לידוניקי שלהם ה' החשובים ממשם היו שהעוים לינו מונה מן הסרנים החשובים. ועוד יש לפרש חמשה סרני פלשתים העזתי והאשדודי והאשקלוני והגתי והעקרוני הם חמשה ועוד נשאר לכנעני מלרן העוים שהיו מן הפלשתים: (ד) מתימן כל מלרן הכנעני. פסוק רחוק הוא מנה מלד הדרומי מן המזרח למערב

וזה

באור

גבולים וכן לועז חוף (ברחשית מ"ט י"ג). (ג) מן השיחור אשר על פני מצרים, הוא הנהר הידוע בשם נילוס, ונקרא כן יען מימיו עכירים מרגבי עפר אשר יטוף עמו מדי עברו על שדות מלרים, והמה יחחירו פניו, ולאשר אשר על פני מלרים להבדילו מן שיחור לבנת (לקמן י"ט כ"ו), ועיין מה שכתבנו שם. סרני פלשתים, הוא מן שר בשי"ן שמלרית והעד הנאמן בשמואל ב' ל', עיין שם, ונו"ן ויו"ד נוספים ליחם להגדיל, ובספרד יחיד סרני ע"מ לאדוני, והקבוץ סרנים בנפילת יו"ד היחם כמנהג, ובזה נבדל מן סרני נחשת (מלכים ב' ז'), כי שם הנו"ן שרשית והרד"ק והקמחזדאן הניחו שניהם בשרש סרן. (ז"ה: ס־ני פל־שתים, כמו גלילות פלשתים האמור בקודם, והנפרד סרן וטעמו גליל, שבלשון סורסי קורין ליד (חקטע) הקבוע בגלגל הסובב ס ר נ ח, כמו שהניח החכם בעזעניום נספר מלין שלו, וכן בלשון התלמוד קורין לגלגל סרנח, כמו שפי' רש"י מולין י"ו ב' ד"ה סרנח דפחרח, ועיין מה שהעירותי בשם י"ט סוטה י"ט ע"ב ד"ה סימן גדול, ובשם בגליון הש"ס שם היולח ממבנם דפוסי. ומזה הענין סרני נחשת (מ"ח ז' ל'), וכמו שקורין למחוז גליל, ככה קורין לו סרן ולח"כ הוסלל שם זה למוסל הגליל). והעוים, נדמז"ל לחמר חמשה סרני ומונם שם, לחר"י לידוניק, (פי' החשובים היו ממשה, והעוים לינו מן הסרים החשובים) וזה מסנים למה שאמרתי לעיל בענין סרני. ורש"י ורד"ק פי' כי העוים לינו מן המנין, לך לחמר גם העוים נשחרו, ויחכן כי העוים בלל שאמר הפרט, ושיעורו ממשת סרני פלשתים וגו' לרן העוים והמה לאשר נזכרו בתורה (דברים ב' כ"ג) והעוים היושבים בחלרות עד עזה בפתורים היולחים מכפתור וגו', ובפתורים המה הפלשתים כמו שאמר ירמיה (מ"ז ד') לת פלשתים שארית לי כפתור, וכן עמוס (ט' ז') ופלשתיים מכפתר (ועיין רמב"ן ברחשית י' י"ד), וח"כ נקרח פה לרן פלשתים על שם העם לאשר יחבו בה מלפנים, גם מלינו עוד עוח בין המקומות לאשר משם הניח מלך לשור לנשוח בערי שומרון (מלכים ב' י"ז כ"ד), ונכון כי הוח בעלמו עוה לאשר התפחר סנחרב לומר: היה לאלהי ספרוים הנה ועוה (שם י"ח ל"ד), ועוד היתה עיר עזה עוים נחלת מטה בנימין (לקמן י"ח ב"ג). (ד) מתימן, מדרום לכפין נשחרו כל החרלות לאשר היו לכנעני בחבל ההוח. ומערה, הוח מבלר חזק מקוד לאשר הי' לצידונים בוקיקי הסלעים, (מדברי החכם זעוויזקהן).

עַד־אֲפֵקָה עַד גְּבוּל הָאֱמֹרִי׃ (ה) וְהָאָרֶץ הַגִּבְלִי וְכָל־הַלְּבָנוֹן
מִזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ מִבַּעַל גָּד תַּחַת
הַר־חֶרְמוֹן עַד לְבוֹא חֲמָת׃ (ו) כָּל־יוֹשְׁבֵי הָהָר מִן־הַלְּבָנוֹן
עַד־מִשְׂרְפוֹת מַיִם כָּל־צִידֹנִים
אָנֹכִי אוֹרִישֵׁם מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
רַק הַפִּלָּהָ לְיִשְׂרָאֵל בְּנַחֲלָה
כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ׃ (ז) וְעַתָּה חַלֵּק
אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת בְּנַחֲלָה
לְתִשְׁעַת הַשְּׁבָטִים וַחֲצִי הַשֵּׁבֶט
הַמְנַשֶּׁה׃ (ח) עִמּוֹ הָרְאוּבֵנִי וְהַגָּדִי

תרגום אשכנזי מ

צידונים ביז אפקה, ביז אן
דיא גרענצע דעם אמרי.
(ה) דאן דער לאנדשטריך גבל
אונד דער גאנצע לבנון, גענען
זאננענאויפגאנג, פאן בעל גד
אן, אם פוסע דעם בערגעס
חרמון, ביז צור שטראסע
הר נאך חמה. (ו) אללע געבירגס־
בעוואהנער, פאם לבנון אן, ביז
צו דען הייסען קוועללען, אל־
לעם וואס אן צידון גרענצט
וויל איך פערטרייבען פאר
דען קינדערן ישראל׳ס; אינ־
צווישען טהיילע עם אונטער
ישראל צום בעזיטצע איין, וויא
איך דיר בעפאהלען. (ז) דא־
רום, וואהלאן! פערטהיילע
דיעזעם לאנד צום אייגענטהו־
מע, אן דיא נייז שטעממע,
אונד דען האלבען שטאם

לקחו

מנשה. (ח) מיט דעססען צווייטער העלפטע האבען שאן ראובן אונד גד איהרען אנ־

ר ש ״ י

וזה מונה את רוחב לחמו המקלוע הנותר ליכנס כמה הוא מן הדרום למפון מתימן כל ארץ הכנעני מתימן זו מעזה לגידונים עד אפק׳ עד החמורי: (ה) והארץ הגבלי וכל הלבנון מזרח השמש. ונמיכר מזרקי נאחר לכנות במקלוע הנפון כל הלבנון מבעל גד עד סוף המילר ונרוחב מן המזרח למערב עד לבוא חמת זהו כל מלר הנפוני שלבא חמת במקלוע לפונית מערבית נחלה מספיק: (ו) לחרי מותך: הפלה ליטראל בנחלה. ויכנוס לאחר זמן כל שבט ושבט מה שנפל בגורלו: (ח) עמו הראובני והגדי. עם מלי הרלפתן של מנשה והראובני והגדי

ב א ו ר

(ה) עד לביא חמת, שכל חמת מלינו לרוב לבוא חמת לו מלבוא חמת, ולא כן בשאר מקומות, ולכן נראה לי כי חמת היתה בנגיעת על חוף הים, ולא הי׳ דרך לבוא חליה כ״ל לענור הגמל (החפצן). והגמל הזה הי׳ נקרא לבוא חמת.—ולדעת הירחכיאום, כי חמת היא העיר Epiphania על הנהר Orontes גם זה יוכרח.—(ו) כל צידונים, רגיל לאמרו כי הכוונה על העריס שהיו בארץ כנען תחת ממשלת לידון (קאוואניען) כן דעת הרד״ק (שופטים י״ח) כי לידון לא לארץ כנען תחבב, כנאמר (בראשית י׳ י״ט) ויהי גבול הכנעני מלידון וגו׳, ולדעתי היתי׳ העיר נקראת לידון על שם לידון בכור כנען (שם ט״ו), ולא כמו שחשבו קצת על שם הדיגים לאשר מנו שם, ונקרא לידון מענין ליד, ולזה נקרא כל אים עומד קנין ומשאר בשם כנעני בל״ע כידוע, כי מלכות הלורים (פהעניליער) היתה רוכלת העמים כנודע, ויושביה היו כנענים, וטרם נכנסה לור היתה לידון רחם הממלכה הזאת. לולם יפה לאמר כאן כי אם גם לא נכנסה לידון מחת בני ישראל, אין מזה ראי׳, כי לא לאשר ה׳ להוריש, ובמקום לאשר אי״ה נדבר עוד מזה. ודע שמלחמו עוד שתי עיירות מערי המלכר בנחלת נפתלי, שמן הכדים ולר (לקמן י״ט ל״ה), לולי נקראו בשם לאמן (אוטטערשטאדט) לידון ולור, כאשר לאמרנו. (ח) עמו הראובני, מלות ואלי שבט המנשה

לָקְחוּ נַחֲלָתָם אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם
מֹשֶׁה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה כַּאֲשֶׁר
נָתַן לָהֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה:
(ט) מֵעֲרוֹעֵר אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת־נַחַל
אַרְנֹון וְהָעִיר אֲשֶׁר בְּתוֹךְ־הַנַּחַל
וְכָל־הַמִּישֹׁר מֵידְבָא עַד־דִּיבֹון:
(י) וְכֹל עָרֵי סִיחֹון מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי
אֲשֶׁר מָלַךְ בְּחֶשְׁבֹּון עַד־גְּבוּל
בְּנֵי עַמֹּון: (יא) וְהַגִּלְעָד וּגְבוּל
הַגְּשׁוּרִי וְהַמַּעֲכָתִי וְכָל הַר חֶרְמֹון
וְכָל־הַבָּשָׁן עַד־סַלְכָה: (יב) כָּל־
מַמְלְכוּת עוֹג בַּבָּשָׁן אֲשֶׁר־מָלַךְ
בְּעַשְׁתָּרוֹת וּבְאֶדְרֶעִי הוּא נִשְׁאַר
מִיֶּתֶר הָרְפָאִים וַיַּכֵּם מֹשֶׁה
וַיֹּרִשֵׁם: (יג) וְלֹא הוֹרִישׁוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל אֶת־הַגְּשׁוּרִי וְאֶת־
הַמַּעֲכָתִי וַיֵּשֶׁב גְּשׁוּר וּמַעֲכָת
בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

רק

תרגום אשכנזי

אַנטהייל געגאָמען, וואָס איהנען משה יענזייטס דעם ירדן'ס געגען אָסטען איינגעבען, זאָ צוואַר וויא עס איהנען משה דער קנעכט דעם עווינען איינגעטהיילט האָט. (ט) פֿאָן ערוער אַן וועלכעם אָפּער דעם פֿלוסעם ארנון אונד דיא שטאָדט וועלכע איף דער אינזעל דעם פֿלוסעם ליגט, אונד דיא גאַנצע פֿלעכע מידבא ביז דיבון. (י) אויך אַלע שטערטע דעם סיחון קעניגם פֿאָן אמרי דער זו חשבון רעגירטע, ביז צור גרענצע דער קינדער־ עמון'ס. (יא) פֿערנער גלעד, אונד דאָז גאַביטה גשור אונד מעכת, דען גאַנצען בערג הרמון, גאַנץ בשן ביז סלכה, (יב) דאָז גאַנצע רייך עוג'ס זו בשן, דער זו עשתרות אונד אדרעי רעגירטע, יענער דער פֿאָם רעסטע דער ריעזען געבליבען, וועלכע משה געשלאָגען אונד פֿערטריבען האָטטע. (יג) דען גשור אונד מעכת אַבער האָטטען דיא קינדער ישראל נים פֿערטריבן זאָנדערן גשור אונד מעכת וואָהנטע אונטער ישראל ביז אויף דיעזען

טאג

ר ש " י

והגדי לקחו ונחלתם: (ט) מערוער מצד על שפת וגומר. מונח וכולן כל ארץ ענר הירדן וחת"כ מפרש גבול כל זנט וזנט ויתן משה למטה פלוני ופלוני: (יב) מיתר הרפאים. שהרג בדרלעומר והמלכים מצד אחר אמר כאן שנאמר ויכו את רפאים בעשתרות קרנים (בראשית י"ד):

נהר

באור

המנשה עולים לכאן ולכאן, ופירושו לתשעה הזנטים וחצי זנט ממנשה, וחלי זנט המנשה עמו וגו', ולכן נא מלת הזנטים נלחת. (ט) מערוער, אחי ערוער היו התחת על שפת ארנון, והיו היתה למחלה לבני ראובן, והזניח ערוער מצד על פני רבה (לקמן כ"ה) והיו נפלה לזנט גד והיו המוכרת בתורה (במדבר ל"ו ל"ג). והעיר אשר בתוך הנחל, וכן מלינו ויחנו בערוער ימין העיר מצד בתוך הנחל (ד"ב כ"ד ה'), קלת מצנו כי ערוער עלמה הי' קלמה על שפת הנחל

(יד) רַק לְשֵׁבֶט הַלֵּוִי לֹא נָתָן נַחֲלָה
אִשֵּׁי יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הוּא
נַחֲלָתוֹ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לוֹ: (טו) וַיִּתֵּן
מֹשֶׁה לְמַטֵּה בְנֵי־רְאוּבֵן
לְמִשְׁפְּחֹתָם: (טז) וַיְהִי לָהֶם הַגְּבוּל
מֵעֲרוֹעֵר אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת־נַחַל
אַרְנֹן וְהָעִיר אֲשֶׁר בְּתוֹךְ־הַנַּחַל
וְכָל־הַמִּישֹׁר עַל־מֵידְבָא:
(יז) חֶשְׁבּוֹן וְכָל־עָרֶיהָ אֲשֶׁר
בַּמִּישׁוֹר דִּיבֹן וּבָמוֹת בַּעַל וּבֵית
בַּעַל מְעוֹן: (יח) וְיַהְצָה וּקְדֵמֹת
וּמֵפָעַת: (יט) וְקִרְיָתַיִם וְשִׂבְמָה
וְצֶרֶת הַשַּׁחַר בְּהַר הָעֵמֶק:
(כ) וּבֵית פְּעוֹר וְאַשְׁדּוֹת הַפִּסְגָּה
וּבֵית הַיְשִׁמוֹת: (כא) וְכָל עָרֵי
הַמִּישׁוֹר וְכָל־מַמְלְכוּת סִיחוֹן

מלך

(כא) וְאֶת וויא אַללע שטעדטע דעם פַֿלאַבַֿען לאַנדעם, דאָז גאַנצע רייך סיחן דעם קעניגס פָֿאן

(יד) אַבער דעם שִׁטאַמען לוי גאָב מאַן קיינען אַנטהייל, דיא פַֿייעראָפּפֿער דעם עווינען דעם גאָטטעם ישראלס זינד זיין אַנטהייל, וויא עם איהם פַֿערהייסען וואורדע. (טו) אונד משה בעטהיילטע דיא קינדער דעם שטאַמעם ראובן נאַך איהרען פַֿאַמיליען. (טז) איהנען וואַרד דעמנאַך דאָז גביעטה פָֿאן ערוער וועלכם אם אופֿער דעם פַֿלוסעם ארנון אונד דיא שטאַדט וועלכע אויף דער אינזעל דעם פַֿלוסעם ליגט, נעבסט דער גאַנצען פַֿלעכע בייא מידבא. (יז) חשבון זאַמעט אַללען איהרען שטעדטען אויף פַֿלאַכעם לאַנדע, דיבון, במות בעל אונד בית בעל מעון. (יח) יהצה, קדמות אונד מפעת. (יט) קריתים, שבמה אונד צרת השחר אם בערגע דער עבנע. (כ) פַֿערנער בית פעור אונד דיא וואַסערפַֿעללע דעם פסגה אונד בית הישימות;

ר ש "י

(יט) נהר העמק. נטורת דמיצרע:

וקלי

באור

הנחל, וקיתה על לי נחוך הנחל, (לולי הי' נקרא חלק העיר לחבר שם הי' מוצב המלך והצריס (דיח רעזידענץ), נשם עיר (דיא שטאַדט) ניתוד. (יז) דיבון, לולא הלחנת נמלת נמיסור הייתי לומר, כי המיסור הי' שמו מיסור דיבון, והערים נמיסור היו לרחוקן, לך דיבון עלמה נפלה לבני גד נגזר בתורה (נמדבר ל"ב ל"ד) נתוך הערים לחבר ננו בני גד, לולם לפי דעת נעל הטעמים לריכין לחנו לומר, לם כי אחי דיבון היו, ולזה לח נמסע בני ישרחל (שם ל"ג מ"ה) ויחנו בדיבון גד להגדילה מן דיבון שהית' לרחוקן, לם כי לין מזה רחי' גמורם, כי לולי דיבון גד כמו נעל גד, (עיין מה שכתבנו לעיל מזה), לו נחמר לם גם בני גד ננו לת דיבון, נכל זחת לח להס היח' לנחלה לחיזה סנה. — עוד מלחנו עיר דיבון נתוך הערים לחבר יחנו שם בני יהודה גם כם מנכל לל לרנס (נחמי' י"ל כ"ה). (יט) בהר העמק, כת"י נטורת דמיצרע.

מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר מָלַךְ בְּחֶשְׁבּוֹן
אֲשֶׁר הִכָּה מֹשֶׁה אֹתוֹ וְאֶת־
נְשִׂיאֵי מִדְיָן אֶת־אֱוִי וְאֶת־רֶקֶם
וְאֶת־צ֫וּר וְאֶת־חוּר וְאֶת־רֶבַע
נְסִיכֵי סִיחוֹן יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ׃(כנ)וְאֶת־
בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר הַקּוֹסֵם הָרְגוּ
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּחֶרֶב אֶל־חַלְלֵיהֶם׃
(כג) וַיְהִי גְּבוּל בְּנֵי רְאוּבֵן הַיַּרְדֵּן
וּגְבוּל זֹאת נַחֲלַת בְּנֵי־רְאוּבֵן
לְמִשְׁפְּחוֹתָם הֶעָרִים וְחַצְרֵיהֶן׃
(כד) וַיִּתֵּן מֹשֶׁה לְמַטֵּה גָּד לִבְנֵי גָד
לְמִשְׁפְּחוֹתָם׃(כה)וַיְהִי לָהֶם הַגְּבוּל
יַעְזֵר וְכָל־עָרֵי הַגִּלְעָד וַחֲצִי אֶרֶץ

בני

פֿאַן אמרי דער צו חשבון
רעגירטע, יענען דען משה
שלוג זאַמטט דען פֿירשטען
מדין׳ס, אַלס: אוי, רקם,
צור, חור אונד רבע, דיא
גראָסען סיחון׳ס, גרונדבעזיט־
צער דעם לאַנדעם. (נב) אויך
בלעם זאָהן בעור׳ס, דען צויי־
בערער ערשלוגען דיא קינדער
ישראל׳ס מיט דעם שיוערטע
בייא יענען לייַגען. (נג) דיא
גרענצע דער קינדער ראובן׳ס
וואַר דער ירדן אונד דעסגען
אופֿער, דיעזעם וואַר דיא בע־
זיטצונג דער קינדער ראובן׳ס
נאַך איהרען פֿאַמיליען, דיא
בענאַננטען שטעדטע נעבסט
איהרען אָפֿפֿענען פלעטצען.
(נד) נון בעטהיילטע משה
דען שטאַם גד, דיא קינ־
דער גד׳ס עבען נאַך איהר
רען פֿאַמיליען. (נה) איהר
גענביעטה וואַר: יעזר אונד אַללע שטעדטע גלעדים, דיא העלפֿטע דעם לאַנדעם

דער

באור

(כא) נסיכי סיחון, מן ואתני נסכתי מלכי (תהלים ק' ו'), והם היו מלכים קטנים (אונטערקעניגע), תחת ממשלת סיחון. יושבי הארץ, ירמה לי, כי עם מדין הי' נחלק לשתי כתות, האחת היתה סוכנת בערים נוסבות, ואותם הכה משה, כמו שנאמר (במדבר ל"א י') ואת כל עריהם ואת כל טירותם שרפו באש, ונחלק הרגם לבני ראובן וגד ואלי שנט מנשה בתוך ארץ סיחון ועוג, והנת השני' היו לחנוי' נוסעים (נאָמאַדען) והם אשר הציקו לישראל ביומי גדעון, כי המה באו לארץ לשלול שלל ולבוז בז, ולהשחית את הארץ, לכן לא נרשת לותה, והי' להם מקנה רב כמנהג סוכני ההלים, כנראה (בופטים ו'), ולזה מצאנו יתרו כהן מדין שהי' משבטו סמוך להר סיני, ולכן נאמר פה יושבי הארץ. (כב) אל חלליהם, (ר"ה: כמו על חלליהם כשתוב בתורת משה (במדבר ל"א ח') ושעמו תכל הנסיכים הנזכרים הרגו גם את בלעם). (כג) הירדן וגבול, הערים אשר על שפתו (רש"י ורד"ק), ואולי הוא על שם עלם כי מבינו (לעיל ה') והארץ הגבלי ובל הלבנון מזרח השמש, וכן במלכים א' (ה' ל"ב) נזכרו הגבלים בתוך בוני שלמה וכוני חירום, ודע עוד כי בלשון ערבי נקרא כל הספר בשם גבל, ובספר במדבר (ל"ד ו') כתב רש"י וגבול פירשו חז"ל שלו נסים שנים (חינוכון). וחצריהן, ערי הפרזות. (ר"ה: וגבול, ת"י ותחומיה עם הכנוי כמו וגבולו, וכן ת"ל והירדן וגבול (דברים ג' י"ז) וירדנה ותחומיה, ושם פי' הרלב"ע וגבול שלו, ונפסיק הקודם שם תוך הגבל וגבול לריך להגיה בת"ל תחומים נמק"ס תחומת כמו שפי' רש"י שם, ונסמוך פסוק כ"ז וכן היס הגדול וגבול (במדבר ל"ד ו') ותחומי' ולא תחומת, וכן כתוב בספרים מדויקים כמו שהניח הכסס לונלט"י בספרו קוהב גר ומן 315, והעד שלונקלוס תרגם בכ"מ הנסרך תחום ולא תחומת שהוא בידיעה. ולעזן וגבול בלתנת קו"ס לינו

נהוג

בְּנֵי עַמּוֹן עַד־עֲרוֹעֵר אֲשֶׁר עַל־
פְּנֵי רַבָּה: * (כו) וּמֵחֶשְׁבּוֹן עַד־רָמַת
הַמִּצְפֶּה וּבְטֹנִים וּמַחֲנַיִם עַד־
גְּבוּל לִדְבִר: (כז) וּבָעֵמֶק בֵּית
הָרָם וּבֵית נִמְרָה וְסֻכּוֹת וְצָפוֹן
יֶתֶר מַמְלְכוּת סִיחוֹן מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן
הַיַּרְדֵּן וּגְבֻל עַד־קְצֵה יָם־כִּנֶּרֶת
עֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה: (כח) זֹאת
נַחֲלַת בְּנֵי־גָד לְמִשְׁפְּחֹתָם הֶעָרִים
וְחַצְרֵיהֶם: (כט) וַיִּתֵּן מֹשֶׁה לַחֲצִי
שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה וַיְהִי לַחֲצִי מַטֵּה
בְּנֵי־מְנַשֶּׁה לְמִשְׁפְּחֹתָם: (ל) וַיְהִי
גְּבוּלָם מִמַּחֲנַיִם כָּל־הַבָּשָׁן כָּל־
מַמְלְכוּת עוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן וְכָל־
חַוֹּת יָאִיר אֲשֶׁר בַּבָּשָׁן שִׁשִּׁים עִיר:
(לא) וַחֲצִי הַגִּלְעָד וְעַשְׁתָּרוֹת
וְאֶדְרֶעִי עָרֵי מַמְלְכוּת עוֹג בַּבָּשָׁן

דער קינדער עמון'ס ביז ערוער געגענאיבער פאן רבה. (כו) פאן חשבון ביז רמת מצפה אונד בטנים, אונד פאן מחנים ביז אן דיא גרענצע פאן דביר. (כז) אים טהאלע אבער: בית הרם, בית נמרה, סכות אונד צפון אלס רעסט דעס רייכעס סיחון קעניג'ס פאן חשבון, דער ירדן אונד דעססען אופער, ביז אן'ס ענדע דעס זעעס כנרת, יענזייטס דעס ירדן געגען אכטן. (כח) דיזע עס ווארן דיא בעזיטצונג דער קינדער גד'ס נאך איהרען פאמיליען, דיא בענאננטען שטעדטע נעבסט איהרען אפענען פלעטצען. (כט) זאדאן בעטהי לטע משה דען האלבען שטאם מנשה; אויך ביא דעם האלבן שטאמע מע דער קינדער מנשה וואר דיא אינטהיילונג נאך פאמיליען. (ל) איהר גביעטה ער שטרעקטע זיך פאן מחנים אי= בער גאנץ בשן, דאז גאנצע רייך עוג'ס קעניג'ס צו בשן, אונד אללע דערפער יאיר'ס אין דער גענענד בשן'ס, זעכ=

חצי הספר — לבני

ציג שטארטע. (לא) דאן האלב גלעד, עשתרות אונד אדרעי דיא רעזידענצשטארטע עוג'ס פאן

בשן

ר ש " י

(כה) וחצי ארץ בני עמון. אלו הם שנכבשו מארץ בני עמון ומסיחון: (כו) הירדן וגבול. ירדנא ותחומיה הערים שעל שפתו: (כח) הערים וחצריהם. הערים המוקפות חומה: וחצריהם. ערי הפרזי בלא חומה:

באור

נהוג כ"א בימים ונהרות, ועינינו עם ענר שפתו וכמו שתרגמתי). (כו) לדבר, אין זה דבר הנזכר לעיל אבר נקרא קרית ספר (לקמן ט"ו), כי העיר הנזכרת כאן היתה בעבר הירדן מזרחה, וה זכם (עוויזאהן נספרו הסמיכ העיר הזאת, ולא זכר לך בהיר ועברה. (ל) חוח יאיר, כת"י כפרני יאיר, (ועיין במדבר ל"ב מ"א בגאות שם). (לא) ערי ממלכות, (ת"ה: שני הערים האלה נקראו בשמותם ערי ממלכות כי גם הי' יושב המלך בעשתרות, וגם בחדרעי).

לִבְנֵי מָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה לַחֲצִי בְנֵי־
מָכִיר לְמִשְׁפְּחֹתָם: (לג) אֶלֶּה
אֲשֶׁר־נָחַל מֹשֶׁה בְּעַרְבוֹת מוֹאָב
מֵעֵבֶר לְיַרְדֵּן יְרִיחוֹ מִזְרָחָה:
(לג) וּלְשֵׁבֶט הַלֵּוִי לֹא־נָתַן מֹשֶׁה
נַחֲלָה יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הוּא
נַחֲלָתָם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם:
יד (א) וְאֵלֶּה אֲשֶׁר־נָחֲלוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר
נָחֲלוּ אוֹתָם אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וִיהוֹשֻׁעַ
בִּן־נוּן וְרָאשֵׁי אֲבוֹת הַמַּטּוֹת
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: (ב) בְּגוֹרָל נַחֲלָתָם
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה
לְתִשְׁעַת הַמַּטּוֹת וַחֲצִי הַמַּטֶּה:
(ג) כִּי־נָתַן מֹשֶׁה נַחֲלַת שְׁנֵי
הַמַּטּוֹת וַחֲצִי הַמַּטֶּה מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן
וְלַלְוִיִּם לֹא־נָתַן נַחֲלָה בְּתוֹכָם:
(ד) כִּי־הָיוּ בְנֵי־יוֹסֵף שְׁנֵי מַטּוֹת

מנשה

תרגום אשכנזי

בשן וואורדען דען זעהנען מכיר'ס זאָהנעס מנשה, נעהמט ליך דער העלפטע דער נאַכקאָממען מכיר'ס נאַך איהרען פאַמיליען צו טהיל. (לג) דיע, זעס איזט אַלזאָ וואַס משה זעלבסט פערערבט האַטטע, אין דען עבנען מואב'ס יענזייטס דעס ירדן'ס, יריחו גענאיבער, געגען אָסטען. (לג) דעם שטאַמעט לוי אַבער בעשטימטע משה קיין בעזיטצטהום, דער עווינע דער גאָטט ישראל'ס איזט אים בעזיטצטהום, נאַך דער וויזע וויא ער איהנען פערהייסען.

יד (א) פאָלגענדעס אַבער נאַהמען דיא קינדער ישראל אים לאַנדע כנען אין בעזיטץ, וויא עס איהנען אלעזר דער פריעסטער, יהושע זאָהן נון'ס אינד דיא פאַמיליענהייפטער דער שטעמע דער קינדער ישראל'ס פערטהיילטען (ב) מיטטעלסט לאָז וואַר איהרע פערטהילונג, זאָ וויא דער עווינע דורך משה, פיר דיא נייון שטעמע אונד דען האַלבען שטאַם פערארדנעט האַט. (ג) דען

דיא בעזיצונג יענער צווייא שטעמע אונד דעס האַלבען שטאַמעס, האַטטע משה יענזייטס דעס ירדן'ס זעלבסט פערטהיילט, יעדאָך דען לויים בעשטימטע ער קיינען בעזיטץ אונטער איהנען. (ד) דען דיא זאָהנע יוסף'ס מאַכטען צווייא שטעמע

אוים

יד (א) מאזר נחלו מותם. מאזר הנחילו מותם: (ד) כי היו בני יוסף שני מטות. מחת שנט לוי:

מאזר

באור

לחצי בני מכיר, כי חלי המאזר וכמ בני גלעד, לקחו נחלתם בארץ כנען (רד"ק). (לג) הכתוב מזה בנגר נאמר בפרשה זאת פסוק י"ד, לפי דרך כותב הספר הזה להגביל פסוקים (עיין לעיל י, י"ג ט"ו).

למקניהם

מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם וְלֹא־נָתְנוּ חֵלֶק
לַלְוִיִּם בָּאָרֶץ כִּי אִם־עָרִים לָשָׁבֶת
וּמִגְרְשֵׁיהֶם לְמִקְנֵיהֶם וּלְקִנְיָנָם:
(ה) כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה
כֵּן עָשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּחְלְקוּ אֶת־
הָאָרֶץ: (ו) וַיִּגְּשׁוּ בְּנֵי־יְהוּדָה אֶל־
יְהוֹשֻׁעַ בַּגִּלְגָּל וַיֹּאמֶר אֵלָיו כָּלֵב
בֶּן־יְפֻנֶּה הַקְנִזִּי אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת־
הַדָּבָר אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה ו אִישׁ הָאֱלֹהִים עַל אֹדוֹתַי
וְעַל־אֹדוֹתֶיךָ בְּקָדֵשׁ בַּרְנֵעַ: (ז) בֶּן־
אַרְבָּעִים שָׁנָה אָנֹכִי בְּשָׁלְחַ מֹשֶׁה
עֶבֶד־יְהוָה אֹתִי מִקָּדֵשׁ בַּרְנֵעַ
לְרַגֵּל אֶת־הָאָרֶץ וָאָשֶׁב אֹתוֹ דָּבָר
כַּאֲשֶׁר עִם־לְבָבִי: (ח) וְאַחַי אֲשֶׁר

עלו

אויס, נעהמליך מנשה איר
אפרים, דאַרום וואַרד דאָן
לוים קיין אַנטהייל אַן דעם
לאַנדע בעשטימט, כלום
אייניגע וואָהנשטעדטע נעבסט
איהרען פֿרייען פֿלעטצען פֿיר
איהרע העערדען אינד הא־
בע. (ה) וויא דער עוויגע
דעם משה בעפֿאָהלען האַט־
טע, זא טהאַטען דיא קינ־
דער ישראל, אונד טהיל־
טען דעמנאַך דאַז לאַנד אינ־
טער זיך. (ו) דיא זעהנע
יהודה'ס טראַטען הין פֿאָר
יהושע צו גלגל, אונד כלב
זאָהן יפֿונה'ס דער קנזי שפּראַך
צו איהם: דוא קעננסט דיא
פֿערהיסונג, דיא דער עוויגע
גענען משה דען נעטטליפֿען
מאַן, זאָוואָהל מיך אַלס דיך
בעטרעפֿענד, צו קדש ברנע
אויסגעשפּראָכען האַט. (ז) פֿיר־
צינ יאָהרע וואַר איך אַלט,
אַלס משה דער קנעכט דעס
עוויגען, מיך אויסואַנדטע פֿאָן

קדש ברנע, דאַז לאַנד אויסצוקונדשאַפֿטען, איך ברַאַכטע איהם איינע אויסקונפֿט
מיט, נאַך מיינער איננערן איבערצייגונג. (ח) מיינע ברידער אַבער דיא מיט

מיר

ר ש "י

(ו) כלב עם לבני. ולא כלב עם פי שהמרגלים היו נעלם לחת וירח בלב לומר להם שלח
יקחו כמותם וכשבח הנחישם וזהו שנאמר שם עקב היתה רוח לחרת עמי (במדבר י"ד) שהיה קומ' להם
לחד

ב א ו ר

יד (ד) למקניהם ולקנינם, כתב הרד"ק: נתרגומו לבעיריהן ולגיתיהן, ר"ל נהמות גדולות
ונכסות דקות, ע"כ. ולפ"ז חנות גם פה הנו"ן להקטין כמו במלת לישון, (עיין מפלגי
הטמות לרעי סיקר ר' מייזק אַהלוער וויטע 10), לולם לונקלוס תרגם מקניהם וקנינם וכל
בהמתם (בראשית ל"ד כ"ג) גיתיהון וקנינהון וכל בעירן, הרי שתרגם מקנה בשם גיתיהון. וכשרשים
לאזר הרד"ק: ונאמרו מקנה וקנין, האחד על הבהמות, והאחד על שאר נכסים, וזה נכון לדעתי.
(ו) ויגשו בני יהודה, זה הי' קודם כינוס האלן, והוא הספור העלמו לאזר בנר נח לעיל (י'
ל"ו ל"ז וי"ח כ"ח) ובספר שופטים (ח' י'), ונאמר בני יהודה עם כלב לפני יהושע, כי הם היו
נעזרת כלב ללכוד את חברון, כמו שנאמר בשופטים. (ז) כאשר עם לבבי, לא למען המוף
למשה דברתי טוב, אך כאשר עם לבבי דברתי, וכן תרגם הרב המתרגם, ולמפרשים דעת אחרת
נזה

עָלוּ עִמִּי הִמְסִיו אֶת־לֵב הָעָם
וְאָנֹכִי מִלֵּאתִי אַחֲרֵי יְהוָה אֱלֹהָי:
(ט) וַיִּשָּׁבַע מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר
אִם־לֹא הָאָרֶץ אֲשֶׁר דָּרְכָה רַגְלְךָ
בָּהּ לְךָ תִּהְיֶה לְנַחֲלָה וּלְבָנֶיךָ עַד־
עוֹלָם כִּי מִלֵּאתָ אַחֲרֵי יְהוָה אֱלֹהָי:
(י) וְעַתָּה הִנֵּה הֶחֱיָה יְהוָה אוֹתִי
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר זֶה אַרְבָּעִים וְחָמֵשׁ
שָׁנָה מֵאָז דִּבֶּר יְהוָה אֶת־הַדָּבָר
הַזֶּה אֶל־מֹשֶׁה אֲשֶׁר־הָלַךְ יִשְׂרָאֵל
בַּמִּדְבָּר וְעַתָּה הִנֵּה אָנֹכִי הַיּוֹם בֶּן־
חָמֵשׁ וּשְׁמוֹנִים שָׁנָה: (יא) עוֹדֶנִּי

מיר אויסגעצאָגען, ענטמו־
טהיגטען דאַז הערץ רעם פֿאָל־
קעם, וועהרענד איך פֿאָלל־
קאָממעז דעם ווילען דעם עווי־
גען מיינעם גאָטטעם ערגעבען
בליעב. (ט) אַן יענעם טאָגע
שוואור משה אונד שפראַך:
וואַהרהאַפֿטיג! דאַז לאַנד דאַז
דיין פֿוס בעטרעטען האַט,
זאָלל דיין אונד דיינער קינדער
עוויגעם אייגענטהום זיין, דען
דוא בליעבסט פֿאָללקאָממען
דעם ווילען דעם עוויגען מיינעם
גאָטטעם ערגעבען. (י) אונד
נון זיהע! דער עוויגע האַט
מיך ערהאַלטען, וויא ער פֿער־
הייסען; עס וינר שאָן פֿינף
אונד פֿירציג יאָהרע זיידעם
דער עוויגע דיעזע פֿערהייסונג
גענגען משה אויסגעשפראָכען,
וועהרענד ישראל אין דער וויסטע הערום וואַנדערן מיסטע, דען עבען הייטע בין
איך פֿינף אונד אַכטציג יאָהרע אַלט געוואָרדען, (יא) דעננאָך בין איך הייטע
היום עבען

ר ש י

לחד נפש ולחד כלנ: (י) זה לרגעים ומצא שנה. לפנינו משמע בנינוח הארץ שנע שנים שהרי
בשנה השנית שלח משה המרגלים בשלו שלשים ובמונה שהלכו במדבר ושנע שכבשו הרי לרגעים
ומצא

באור

נזם. (ח) המסיו, לדעת ר' יהודה הוא הפעיל מנל"ה, ורלוי המסיו כמו הגלוי לו המסיו
על דרך מסיו (לם גם זה מהקל) ונח על משמע לשון לרמיה, ולר' משה קמחי דעת לחרת,
(עיין רד"ק). והרב ר' אלי' נחור בהגהותיו למכלול ערם משה לחמר: וברוב הספרים כל אלו
הוי"ן ערוקים בטעות, ע"ב. (ט) וישבע משה, לין ספק כי כן הי', לם גם לא נזכר מזה
בתורה. דרכה רגלך, חברון, כמ"ש ויבוא עד חברון (במדבר י"ג כ"ב). (י) בן חמש ושמנים
שנה, מכמינו ז"ל והמפרשים נקטו חשבונות רבות למלאות המספרון בענין הזה, כי משה הי' בן
שמנים שנה בעמדו לפני פרעה בפעם הראשון (שמות ז' י'), ובשנה השנית לללת בני ישראל ממלרים
בשלחו המרגלים, הן מלה ועשרים הי' משה בשותו (דברים ל"ד ג' ול"ד ז'), וח"כ לא עמדו
ישראל במדבר לחר שילוח המרגלים כ"ח ל"ט שנים, וכן דעת הרלב"ג, ולדעת חז"ל כי משך
זמן המכות נמלרים הי' כמו שנה, נשארו לך ל"ח שנים, ולפי הנראה הזאת הוכיחו מויאמר בלב
בן שמנים ושש שנה (לחר לדעתם נאמר זה לחר כיבוש הארץ) כי שנע שנים בשבו, ח"כ יהיו
לרגעים שנה על דור המדבר, לרגעים מכר לחת לו שתים. ולו הרשה לי לחלק על הקדמונים
הייתי חומר, כי לרגעים שנה במדבר היו שלמות, כי דבר ה' יקום לעולם, עליו אין להוסיף,
וממנו אין לגרוע, והכתוב חומר במספר הימים לחר תרתם לת הארץ לרגעים יום, יום לשנה
יום לשנה תשלו לת עונותיכם לרגעים שנה (במדבר י"ד ל"ד), ואיך יהי' זה על דרך בלתי מדויק?
וגם

הַיּוֹם חָזָק כַּאֲשֶׁר בְּיוֹם שְׁלֹחַ אוֹתִי
מֹשֶׁה כְּכֹחִי אָז וּכְכֹחִי עָתָּה
לַמִּלְחָמָה וְלָצֵאת וְלָבוֹא:
(יג) וַיְעַתָּה תְּנָה־לִי אֶת־הָהָר הַזֶּה
אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא כִּי־
אַתָּה שָׁמַעְתָּ בַּיּוֹם הַהוּא כִּי־
עֲנָקִים שָׁם וְעָרִים גְּדֹלוֹת בְּצֻרוֹת
אוּלַי יְהוָה אִתִּי וְהוֹרַשְׁתִּים
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: (יג) וַיְבָרְכֵהוּ
יְהוֹשֻׁעַ וַיִּתֶּן אֶת־חֶבְרוֹן לְכָלֵב
בֶּן־יְפֻנֶּה לְנַחֲלָה: (יד) עַל־כֵּן
הָיְתָה־חֶבְרוֹן לְכָלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה
הַקְּנִזִּי לְנַחֲלָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה יַעַן
אֲשֶׁר מִלֵּא אַחֲרֵי יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל: (טו) וְשֵׁם חֶבְרוֹן לְפָנִים
קִרְיַת אַרְבַּע הָאָדָם הַגָּדוֹל

עבען זאָ ריכטיג, וויא אַן יענעם
טאַגע דאַ מיך משה אויסזאַנד•
טע; וויא מיינע קראַפֿט דאַ•
מאַהלס וואַר, זאָ איזט מיינע
קראַפֿט הייטע, זאָוואָהל צום
קאַמפֿען אַלס אויך אַנצופֿיה•
רען אונד איינצולייטען. (יב) נון
וואָהלאַן! גיב מיר דיזעם נע•
בירגע, פֿאָדעם ער עווינע דאַ•
מאַלס געשפראָכען האַט, וויא
דוא עס אַן יענם טאַגע זעלבסט
נעהערט; דען עס זינד דיא
ענקים דאָרט עלבסט, אונד שטער•
טע גראָס אונד פֿעסט, פֿיעל•
לייכט שטעהעט מיר דער עווי•
נע בייא, דאַס איך וויא פֿער•
טרייבע, וויא דער עווינע נע•
שפראָכען. (יג) יהושע ווינשטע
איהם גליק, אונד גאַב דעם
כלב זאָהן יפנה'ס חברון צום
אייגענטהומע. (יד) דאַהער
בליעב חברון דעם כלב זאָהן
יפנה'ס דעם קנזיטען צור בע•
זיטצונג איין דענקמאַהל דיזעם
טאַגעם, וויל ער פֿאָללקאָמ•
מען דעם עווינען, דעם גאָט•

בענקים

טע ישראל'ס ערנעבען וואַר. (טו) דער נאַמע חברון'ס וואַר פֿאָר צייטען קריית ארבע (ארבע'ס שטאַדט) נאָך יענעם מענשען דער דער גרעסטע אונטער דען ענקים וואַר

ר ש"י

ותמן: (טו) פתרס הגדול בענוקים הוא. פניהם של ממיתן שמי ותלמי פרנע היה שמו. ד"מ

ב א ו ר

וגם שמנים של משה ירמה לי מספר מלומדים, הלא הכתוב דק נאמרן ואמר בן שלש ושמנים שנה לך מה שנאמר במיתת משה בן מאה ועשרים שנה, לולי שמז הכתוב מספר מסויים בדבריו. — ובזה יסורו כל הספקות הנופלים בזה הענין, וגם מעשה דכלב הנזכר פה, היה קודם שנכנס כל הארץ לפניהם, כאשר בארנו לעיל, וא"כ אין לתמוה יודע עד כמה לארבו ימי הכבוש, כי הכתוב סתמו בארמרו (לעיל י"ד י"ס) ימים רבים עשה וגו', גם על שנע שחלקו נבר אמר הרלב"ג ולא ידעתי לזה סמך אלס, ע"כ, ויפה דבר, כי הרמי שהניח הרד"ק מן יחזקאל (מ' ח') היה תלושה עד מאוד, ואין להאריך. (יא) ככחי אז וככחי עתה, כמו כמוך כפרעה ודומיהם. למלחמה, (ח"ס: או למלחמה להיות כאחד מאנשי הלוחמים חיש בנגד חיש, או לנחת ולבוא להיות שר הצבא המנין במערכת מלחמה ביום קרב). (יב) אוחי, כמו אתי בדגש, וכתיב כן ובספרי נספר ירמי'. (יג) ויתן את חברון לכלב, פי' שהם העיר וקראה, כי העיר עצמה היתה ללוים, כאמור (לקמן

בְּעֲנָקִים הוּא וְהָאָרֶץ שָׁקְטָה מִמִּלְחָמָה:

טו (ס) וַיְהִי הַגּוֹרָל לְמַטֵּה בְּנֵי יְהוּדָה לְמִשְׁפְּחֹתָם אֶל־גְּבוּל אֱדוֹם מִדְבַּר־צִן נֶגְבָּה מִקְצֵה תֵימָן: (נ) וַיְהִי לָהֶם גְּבוּל נֶגֶב מִקְצֵה יָם הַמֶּלַח מִן־הַלָּשׁוֹן הַפֹּנָה נֶגְבָּה: (ג) וְיָצָא אֶל־מִנֶּגֶב לְמַעֲלֵה עַקְרַבִּים וְעָבַר צִנָּה וְעָלָה

מנגב

ווער . אונד דאז לאָנד ערהאָלטע זיך פֿאָם קריעגע.

טו (ס) דאז לאָז פֿיר דען שטאַם דער זוהנע יהודה'ס נאַך איהרען פֿאַמיליען ווער: אַן דער גרענצע אדום'ס, דיא ווּסטע צין, זיר, ליך, אַן דער אייסערסטען זיטע פֿאָן תימן. (נ) עס בענאַן דעמנאַך איהרע זירל פֿע גרענצע אַם אייסערסטען ענדע דעם זאַלצמעערעס, נעהמליך פֿאָן דער מעערעסצונגע אַן, דיא זיך נאַך זידען לענקט, (ג) אונד צאָג זיך זידליך פֿאָרט אָבערהאַלב עקרבים, איבער צין, אונד שטיג נאַך זידען ביז קדש

ברנע

ר ש " י

על שם הלב וג' הגויים שבן קיבלן לומס ילידי הענק: ושלין שקטה ממלחמה. מוסב לעיין הריחבון לאחר שבא שכבשו סביבותיהם נכנעו הלמוריים ולא נשארו עוד למלחמה עליהם לבך התקילו לעסוק לחילוק הארץ. ומדרש אגדה הלדם הגדול בענקים הוא קברתם לבינו הוא שגרם להם שהלין שקטה ממלחמה לרבעים שנה שנתעכבו במדבר שבבדו את הזבן בקבית ברבע שלמדו לו נשיא אלהים לתה בתובנו (ברלשית כ"ג):

טו (א) אל גבול אדום. סמוך למילר אדום: נגבה. בתחום מלר דרומי של ארץ ישראל: מקלה תימן. בסוף כל המלר: (ב) ויהי להם גבול. מלר דרומי של יהודה: מקלה ים המלח. הוא מקלוע דרומית מזרחית של ח"י בחלה מסעי: מן הלשון. של ים: (ג) ויצא אל מנגב למעלה עקרבים. תינוו לומר ויצא ונסב ותאר אלא בלמקום שהוא של גבול אלא אל המון או כונס לבד פנים שאינו הולך מבחון ובאן הוא בולט אל המון ואת מנגב למעלה עקרבים נדרום של מעלה עקרבים נמלא במעלה עקרבים לפנים מן החוט וענר ואת לו אל המערב: לנה. לצין ובל תינה שבריבה למ"ד בתחלתה הטיל לה ה"א בסופה: ועלה. בל מה שהוא עולה מן המזרח לבך ירושלם הוא עולם ומירושלים והלאה הוא יורד בבן למדנו שירושלם גבוה מבל ארץ ישראל וירושלם אינה נזברת במילר זה שבמילר לפונית של יהודה היתה במו שאמר בצ"ן:

ועלה

ב א ו ר

כ"ח י"ג (רד"ק). (טו) והארץ שקטה ממלחמה, נחותו הלשון עלמו סיים הסופר פרשה י"ח אבל שם נאמר בריחות הענקים, וגם זה לעד כי שתי הפרשיות מעשה אחד יספרו.

טו (א) מקצה תימן, בל המפרשים פירשו מקלה תימן כמו מקלה נגב, בלומר לא בל בדום היה הגבול, אך מקלה דרומית, ואינו מוברח, בי מלינו עיר שמה תימן בארץ אדום (יחזקאל כ"ה י"ג), וכן מצינו ארץ התימני (ברלשית ל"ו ל"ד). (ב) גבול נגב, עתה יבאר את בל הגבול נגב בפרט. מן הלשון, הוא לשון ים (אעערלוכגע), וי"ת מן בימא, והוא סלע, וכן תרגם בל לשון ים הנא בשאר הזה כיף ימא, חולם והחריס ה' את לשון ים מלרים (ישעי' י"ח ט"ו) תרגם ליתן ימא, וחולי יוכתן רלה לו יהיה בי אין ליס המלח (אחר עליו מוסב בל לשון היס הלמור ביהושע) שוס לשון, וכאשר בחמת עוד עתה לא נמלא לו עד היום הזה, ולבן פירש שהוא סלע.

ותמר

מִנֶּגֶב לְקָדֵשׁ בַּרְנֵעַ וְעָבַר חֶצְרוֹן
וְעָלָה אַדָּרָה וְנָסַב הַקַּרְקָעָה:
(ד) וְעָבַר עַצְמוֹנָה וְיָצָא נַחַל
מִצְרַיִם וְהָיְתָה תְּצֻאוֹת הַגְּבוּל יָמָּה
זֶה־יִהְיֶה לָכֶם גְּבוּל נֶגֶב: (ה) וּגְבוּל
קֵדְמָה יָם הַמֶּלַח עַד־קְצֵה הַיַּרְדֵּן
וּגְבוּל לִפְאַת צָפוֹנָה מִלְּשׁוֹן הַיָּם
מִקְצֵה הַיַּרְדֵּן: (ו) וְעָלָה הַגְּבוּל
בֵּית חָגְלָה וְעָבַר מִצְּפוֹן לְבֵית
הָעֲרָבָה וְעָלָה הַגְּבוּל אֶבֶן בֹּהַן
בֶּן־רְאוּבֵן: (ז) וְעָלָה הַגְּבוּל דְּבִרָה
מֵעֵמֶק עָכוֹר וְצָפוֹנָה פֹּנֶה אֶל־

והיו קרי הגלגל

ברנע, חצרון פֿאַרבייא, נאַך
אדר הינויף, אונד ווענדעט
זיך נאַך קרקע; (ד) זאַראַן צאָג
זיא זיך עצמון פֿאַרביא אונד
גינג הינוים ביו אַן דען באַך
מצרים'ס, זאָ דאַס דער שלום
דער גרענצע אַם מעערע וואַר.
«דיעזעם וויא אי ך דיא מ=
טענליבע נרענצע». (ה) דיא
עסטליפֿע גרענצע וואַר דאַז
זאַלצמעער ב ו אַן דען אויס=
פֿלום דעס ירדן'ס; דיא גרע=
צע דער נערדליפֿען זיטע פֿינג
פֿאַן דער מעערעסצונגע אַן,
פֿאַם אויספֿלום דעס ירדן'ס,
(ו) אונד דיא נרענצע שטיג
אויפֿוועדס נעגען בית הגלה,
אונד צאָג זיך נאַרדוועדס
אויף בית ערבה, דאַן ערהאָב
זיא זיך נעגען אבן בהן (זאָ נע=
נאַננט) נאַך דעם זאָהנע

ראובן'ס. (ז) דיא גרענצע ערשטרעקטע זיך פֿערנער נעגען דביר פֿאַן עמק עכור אויס, זיך נאַרד=
וועדס

ר ש " י

ועלה מנגב לקדש ברנע. המוט הולך לדרומה של קדש ברנע נמלאת קדש לפנים מן המוט: ועבר חצרון. לצד המערב הוא מונה והולך עד והיו תולאותיו הימה: (ד) תולאות. סופו של מילר לצד היס הגדול שהוא מילר מערבי לכל ארץ ישראל נמלא גבול יהודה מזוית כל מרכה של ארץ ישראל מן המזרח למערב ועומד בדרומה של ארץ ישראל. (ה) וגבול קדמה. מוט המתוח למילר מזרחי של יהודה: ים המלח. שהוא מקלוע דרומית מזרחית לארץ בחלה מסעי: עד קצה הירדן. רחבו של גבול יהודה היה חלק כנגד ים המלח עד מקום שהירדן נופל בים המלח שהירדן לף הוא במילר מזרח של ארץ כנען כמו שנאמר בחלה מסעי (במדבר ל"ד) במילר מזרחי וילך הגבול הירדנה והיו תולאותיו יס המלח שהוא נמקלוע וגבול לפאת לפונה מוט מילר המתוח למילר לפון מן המזרח למערב מלפון ים המלח ממקום שהירדן נופל בו שאמרנו שפס כלה רוחב גבול המילר המזרחי ועלה לצד המערב בית חגלה ועבר המוט מלפון לבית הערבה בדרומה של ל"י בית הערבה נמלא בתוך גבול יהודה לפנים מן המוט: (ו) ועלה הגבול וגו' לבן בהן. כל מה שהולך עד ירושלים הוא עולה: (ז) ועלה הגבול דבירה מעמק עכור. שהיה עמק עכור בין לבן בהן לדביר: ולפונה פונה אל הגלגל.

וכן מניע

ב א ו ר

ולמר הרל"ק נזרשים סלע כדמות לשון. (ד) זה יהיה לכם, כנר הרגיש הרל"ק שהיה לו לומר להם, כי הפרשה היא לך ספור דברים, ולדעתי נתן יהושע לכל רחבי שנט ושנט מגלות, נתן היו נרשמים גבולי וערי נחלתו, ושם דבר נכוכ, ומן המגלות הללה העתיק המחבר ספר יהושע את כל ה־ברים הללה, וק"ל. לין מן התימה לם העתיק פעם לחת הדברים בתחנם ובלשונם. (ו) אבן בהן בן ראובן, יתכן כי במקום הזה הוקם לסנה מה לנן, לזכר לים נתן בן ראובן שמו.

(ו) ע"ן

הַגִּלְגָּל אֲשֶׁר־נֹכַח לְמַעֲלֵה
אֲדֻמִּים אֲשֶׁר מִנֶּגֶב לַנָּחַל וְעָבַר
הַגְּבוּל אֶל־מֵי עֵין־שֶׁמֶשׁ וְהָיוּ
תְּצֹאֹתָיו אֶל־עֵין רֹגֵל: (ז) וְעָלָה
הַגְּבוּל גֵּי בֶן־הִנֹּם אֶל־כֶּתֶף
הַיְבוּסִי מִנֶּגֶב הִיא יְרוּשָׁלָם וְעָלָה
ש הַגְּבוּל אֶל־רֹאשׁ הָהָר אֲשֶׁר עַל־
פְּנֵי גֵּי־הִנֹּם יָמָּה אֲשֶׁר בִּקְצֵה־
עֵמֶק־רְפָאִים צָפוֹנָה: (ט) וְחָאַר
הַגְּבוּל מֵרֹאשׁ הָהָר אֶל־מַעְיַן מֵי
נֶפְתּוֹחַ וְיָצָא אֶל־עָרֵי הַר־עֶפְרוֹן

תרגום אשכנזי

ווערטס נעגען גלגל לענקענר, נעגענאיבער דעם האַלוועג אדומים זידליך פֿאָם טהאַלע, זאָראַן צאָג זיך דיא גרענצע ביז אַן ראַוויאַסער עין שמש, אונד ערר יכטע איהר ציעל בייא עין רגל. (ז) פֿערנער צאָג זיך דיא גרענצע צום טהאַלע בן הנים הין, אויף דער מיטטעג־ליכען זייטע פֿאָן יבום, דאַז איזט ירושלים, זיך ערשטרעקענר ביז צום גיפֿעל דעם בערגעס פֿאָר דעם טהאַלע הנום וועסטליך, אַם אייסער־סטען ענדע דעם טהאַלעס רפאים נערדליך. (ט) הער וואַנר זיך דיא גרענצע פֿאָם ניפֿעל דעם בערגעס צור קוועל־

וחאר

לע דעם וואַסערס נפתוח אונד דראַנג ביז צו דען שטעדטען דעם געבירגעס עפרון.

זיך

ר ש י

וכשמגיע בנגד הגלגל מרמיז הגבול ויולך תוט המילר לגד הלפון אל הגלגל לאחר הוא נוכח מעלה לאדומים לאחר המעלה נדרוס הנחל ונאלך אזן מן התוט שלא בגבול יהודה: מנגב לנחל. עמק ומדרון הים נלא מים: אל עין רוגל. מעיין הנוטפים תרגם יונתן עין קלדח וקורא את הנוטף רוגל על שם שנועט את נגדי הלמר נרגליו פולי"ן בלע"ז: (ח) ועלה גי בן הנם. עודנו עולה מעט עד עין עיטס ומשם והלאה הוא יורד והוא שאמרו רבותינו ז"ל בשחיטת קדשים סבו' למנחייה נעין עיטס שהוא גבוה מירושלים מעט: אל כתף היבוסי מנגב. נמלאת ירושלים מן התוט ולזינו בגבול יהודה אלא בגיאון שהוא בלפונו של יהודה: (ט) ותאר. לשון ונסב נעוגל כמו ונמתוגה יתארהו (ישעי' מ"ד י"ג) וי"ת לאת כלס ויסתר: וילך אל ערי הר עפרון

ב א ו ר

(ז) עין רגל, הוא שמוך לירושלים (שמואל ב' י"ז כ"ז, ומלכים ח' א' ט'). וי"ת לעין קלדח, והוא מעין נוטף, ונקרא הנוטף רגל, לפי שמשפף נרגליו בעת שמכנס, (רש"י ורד"ק). ויש לומר כי רוגל הוא מענין לרגל את הארץ (קונדשאפטערקונדעל), וקלת שמך לזה במקום הנזכר בשמואל ע"ב, ואין להאריך בשמות אחר אין לנוח אל תבונתם (ח"ס: רוגל, לועז רש"י פולון וזה foulon וואלקער). (ח) גי בן הנום, שני הזה נקרא בן הנום, בני הנום גם הנום שתם, ושם מי התפת מקום במה לאלילי מולך להעניר את בניהם באש (ירמי' ז' ל"א), ולדעת המפרשים נקרא בעבור זה מקום מטעט הרשעים גיהנם. עמק רפאים, י"ת מישר גבריא, פירוש ענקים, כמו ארץ רפאים, וידוע כי גם הסתים יורדי נור יקראו רפאים, רפאים יקומו (תהלים פ"ח י"ב) וכדומה, וירלה לי להטעם כי הרפאים היו מזרע הנפילים (גיגאַנטען) ואולי הוא משמות המתפכים, והענין פרוש מן פרח קדם, והמה הוסלנו משמים לארץ תחתיות (טאַרטאַרום) בעת הלחמם עם אל עליון, כנודע לכל קורא בספר הנלי הקדמונים (איטהאָלאָגיע) ולזה נקראו כל שונאי נור בשם רפאים. — (ט) ותאר, י"ת ויסבר שהוא ענין סבוב, כמו וכמתוגה יתארהו (ישעי' מ"ד י"ג).

הר

וְתֹאַר הַגְּבוּל בַּעֲלָה הֵיא קִרְיַת
יְעָרִים: (י) וְנָסַב הַגְּבוּל מִבַּעֲלָה ס
יָמָּה אֶל־הַר שֵׂעִיר וְעָבַר אֶל־
כֶּתֶף הַר־יְעָרִים מִצָּפוֹנָה הִיא
כְסָלוֹן וְיָרַד בֵּית־שֶׁמֶשׁ וְעָבַר
תִּמְנָה: (יא) וְיָצָא הַגְּבוּל אֶל־כֶּתֶף
עֶקְרוֹן צָפוֹנָה וְתֹאַר הַגְּבוּל ס
שִׂכְרוֹנָה וְעָבַר הַר־הַבַּעֲלָה וְיָצָא
יַבְנְאֵל וְהָיוּ תְּצֹאוֹת הַגְּבוּל יָמָּה:
(יב) וּגְבוּל יָם הַיָּמָּה הַגָּדוֹל וּגְבוּל
זֶה גְּבוּל בְּנֵי־יְהוּדָה סָבִיב
לְמִשְׁפְּחֹתָם: (יג) וּלְכָלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה
נָתַן חֵלֶק בְּתוֹךְ בְּנֵי־יְהוּדָה אֶל־
פִּי־יְהוָה לִיהוֹשֻׁעַ אֶת־קִרְיַת
אַרְבַּע אֲבִי הָעֲנָק הִיא חֶבְרוֹן:
(יד) וַיֹּרֶשׁ מִשָּׁם כָּלֵב אֶת־שְׁלֹשָׁה
בני

תרגום אשכנזי מו

זיך נאך בעל ווינדענד, דאז
איזט קריית יערים. (י) פאן בעל
אוים לענקטע זיך דיא גרענצע ס
וועסטווערטס צום געבירגע
שעיר הין, אונד גינג נערדליכער
זיטע נאך דעם בערגע יערים,
דאז איזט כסלון, זיך וענקענד
נאך ביז שמש, תמנה פאר־
ביא. (יא) דאן צאג זיך דיא
גרענצע אויסווערטס נאך דער
נערדליכען זיטע עקרון'ס, זיך
ווינדענד גענן שכרון דען בערג
בעלה פארביא אונד יבנאל
ערריכענד; דער שלום דער
גרענצע וואר אם מעארע.
(יב) דיא וועסטליכע גרענצע
וואר דאז גראסע מעער אונד
דעסען אופער. דיעם איזט
דיא גרענצע דער זהנע
יהורה'ס רינגסאום, נאך איה־
רען פאמיליען. (יג) אונד דעם
כלב זאהן יפונה'ס גאב ער זיי־
נען אנטהייל אונטער דען זה־
נען יהורה'ס, נאך דעם אויס־
שפרוך דעם עווינען אן יהושע
נעהמליך דיא שטאדט ארבע'ס
דעם שטאממפאטערס ענק'ס דיעזעם איזט חברון. (יד) כלב פערטריעב פאן דאז דריא
זה־

רש"י

עפרון. החוט יולך לגד הנפון והגבול הרחיב עד ערי הר עפרון: ותאר הגבול נעלה. מין זה לגד המערב חלק הנליטה לגד נפון: (י) ונסב הגבול מנעלה ימה. עכשיו חוזר למניינו הרחבון מן המזרח למערב: אל כתף הר יערים מלפונה. שהיה חוט נלפונה של הר יערים נמלא הר יערים בתוך גבול יהודה לפנים מן החוט: (יא) והיו תולאות הגבול. סוף המילר: ימה. אל יס הגדול שהוא מילר מערבי: (יג) אל פי ה' ליהושע. כמה שאמר הקב"ה ליהושע: (יד) ויורש משם כלב. לאחר מיתת יהושע כי עדיין בימי יהושע לא נלכדה מכרון כמה שנאמר בספר

באור

(י) הר שעיר, אין זה הר שעיר הידוע בשם אדום, אך הר אחר בארץ כנען. (יב) וגבול, עיין מה שכתבנו למעלה (י"ב כ"ג) ויהי' גם פה שם עיר. (יג) ולכלב בן יפונה, נכר נאמר ונשנה סיפור זה פעמים, ואין לתמוה על זה, הלא נכר הודענו כל תלוקת הארץ העתיק סופר אחד מחוקי מכתבים ומגלות אשר היה ביד נשיאי העם, ולכן סיפר כל מה שמלא שם, לפי גם בא בספר

בְּנֵי הָעֲנָק אֶת־שֵׁשַׁי וְאֶת־אֲחִימַן
וְאֶת־תַּלְמַי יְלִידֵי הָעֲנָק׃ (טו) וַיַּעַל
מִשָּׁם אֶל־יֹשְׁבֵי דְּבִר וְשֵׁם דְּבִר
לְפָנִים קִרְיַת־סֵפֶר׃ (טז) וַיֹּאמֶר
כָּלֵב אֲשֶׁר־יַכֶּה אֶת־קִרְיַת־סֵפֶר
וּלְכָדָהּ וְנָתַתִּי לוֹ אֶת־עַכְסָה בִתִּי
לְאִשָּׁה׃ (יז) וַיִּלְכְּדָהּ עָתְנִיאֵל בֶּן־
קְנַז אֲחִי כָלֵב וַיִּתֶּן־לוֹ אֶת־עַכְסָה
בִתּוֹ לְאִשָּׁה׃ (יח) וַיְהִי בְּבוֹאָהּ
וַתְּסִיתֵהוּ לִשְׁאוֹל מֵאֵת־אָבִיהָ

וועהנע ענק'ס, דען ששי אחימן
אונד תלמי דיא ערציינטען
דעם ענקי. (טו) פָּאן דַאצָאנ ער
הינוף גענען דיא איינוואהנער
דבי'ס — דער נאמע דבי'ס
ווַאר פָּאר צייטען קריה ספר.
(טז) דַא שפראך כלב: ווער
קריה ספר אַנגרייפט אונד ער־
אָבערט, דעם ווילל איך מיינע
טאָכטער עכסה צום ווייב
געבען! (יז) אונד עם ערָאבער־
טע זיא עתניאל זָאהן דעם קנז
דעם ברודערס פָּאן כלב, אונד
ער נאַב אִהם זיינע טאָכטער
עכסה צום ווייב. (יח) זיא
ווַאר קוים אַנגעקָאמטען זָא
פָּערליעס זיא איהן, אום איהר־ען פָּאטער נָאך פרייעם פֶּעלדע שדה אַנצו־
שפרע־

ר ש "י

נספר סופטים ולא נכתבה כאן אלא מפני החלוקה: (טו) קריית ספר. דבוניו למדו אלו הלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה שהחזיר עתניאל בן קנז מפלפולו: (יז) אחי כלב. מאמו: (יח) ותלונ

באור

הזה נכר. (טו) דבר, הוא דבר הוא דברה הנזכר לעיל (י' ל"ח ול"ט, וי"ח כ"ח, וי"ב י"ג) ועוד נאו הפסוקים האלה עד פסוק כ' נשופטים (ת' י"ח ט"ז) בשנוי לשון קצת. קריית ספר, למדו מז"ל כי בלשון פרסי קורלין לספר דביר. (יז) אחי כלב, ובשופטים למד ניתר ביאור לפי כלב הקטון ממנו ולדעת הז"ל היה עתניאל לא מאם, כי כלב הי' בן יפונה. ויותר נראה דעת הר"ק כי קנז הי' רחב משפחה ולכן נקראו הבאים לחריו על שמו, ולזה מלינו גם כלב הקניזי. (יח) בבואה, בחזר נאה לא בית חיסה וכלב לוה לותה, או נאמר בחזר יאה מבית חניה לבוא לבית בעלה. ותסיתהו, י"ת ותמלכתי', נתיעלה עמו לשאול, וכן פי' רמ"י בשופטים, קולס אין זה מענין הפרש סיח, ורד"ק למד כי הוא לא רצה לשאול, ולכ"ג בשופטים פי' כי הוא שלח לך שדה מלניה ונתן לו, ולזו הוסיפה היא לשאול עוד גלת מים, ולדברי שניהם יתפרש היטב מלות, ותצמח אין זה רצוק, כי בחזר למדנו זה פעמים, הבוחב הזה מעתיק לך ממגלות הנמלאות ביד רחבי העם, ושם הי' נרשם נחלת כל חים וחים ובחיה חופן הגיע חליה, ושם בן הוא, נאמר: כי במגלה אחר ממנה העתיק את הדברים האלה היו נמחקים לחיזו תיבות מרוב ימים, והסופר הנאמן הזה לא רצה למלאות החסרון מדעתו, והניח הדברים כחזר מבאם. שדה, ובשופטים השדה, ואין ספק כי שם הוא הנכון *) יען הוא שאל השדה הידוע שעם גלת המים, אחר חליה שם מגרתו, ולא כדעת הרלב"ג שהנאתי, וחולי לא היה השדה הזה לרן זרועה, והוא לא ביקש המקום הזה לך בשנור גלת המים

להשקות

---

*) כל המנע מלהעיבך קורא נעים! על כלל גדול אחר חקרתי ובן הוא, וזה: כי כל הפסוקים שם מדרך הפשוט, שם מדרך המליצה, אחר יוכשלו בשני ספרים שונים בתנ"ך, ידעי תמיר למאחר בזמן קדימה במעלה, ובמקום הזה כל חוכל להחריך. ולבניה רחוק נכונים למבין, אך לדוגמה שים נא לנגד עיניך שירת דוד בשמואל ובתהלים את זה לעומת זה, ורחה למי יתר עזת ויתר עז? הלא מרחה כי לשירה הנאמרי בתהלים המאומר בזמן) כפלים לה בהוד המליצה.

שָׂדֶה וַתִּצְנַח מֵעַל הַחֲמוֹר
וַיֹּאמֶר־לָהּ מַה־לָּךְ׃
(יט) וַתֹּאמֶר תְּנָה־לִּי בְרָכָה כִּי
אֶרֶץ הַנֶּגֶב נְתַתָּנִי וְנָתַתָּה לִי גֻּלֹּת
מָיִם וַיִּתֶּן־לָהּ אֶת גֻּלֹּת עִלִּיּוֹת וְאֶת

גלח

חרגום אשכנזי מז

שפרעכ׳ען ; זיא שפראַנג פֿאָם
עזעל הערונטער , אונר כלב
פֿראַגטע זיא : וואָם איזט דיר ?
(יט) רעַ שפּ־אַך זיא : גיב
מיר נאַה־רונג , רעון דזא האַסט
מיר דיעזען ט־אָקנען לאַנד ,
שטריך נעגעבען , זא גיב מיר
אויך וואַסמערקיועללען —
אונר ער גאַב איהר דיא אָבערן

אונר

ר ש " י

(יח) ותצנח . ותיתרכ"נת היטתה עצמה ליפול לרגליו : (יט) תנה לי ברכה . פרנסה : ארץ הנגב , מרכה כמו תרגמו פני הדרומה (נרחבות ח' י"ג) ומתרגם ננינו סייקא נלע"ז בית מנוגב מכל טוב ולפי שהיו בו מלח תורה : נתתני . נתת לי כאן לבנו לנצוח (שם ל"ו ד') דנר חליו . בני יגלחוני (ירמיה י' כ') יגלו ממני : נבלס (מ"ח י"ט כ"ח) נבל להם : גלת . מעיינות :

ויהיו

באור

להשקות נם אחר שלות . (ח"ה: מה שכתב המנחר וגם מה שפי' הרב החברנואל כי היתי ההשחה שיתן לה רשות לשאול היא מחניה , לינו מחקיר דעתי , ולפי גם דרך הכתוב לקצר אין דרכו להאריך כל כך , ולפי לא תנה הסיפר למלאות החסרון כדעת המנחר , למה לא מלאהו נספר סיפטים כאחר שלח ידו להטיב הלשון שם ? ולכי רצה להעלות חור מדע על זה הכתוב למרגמו ולבאהו על דרך אחר ; הנה ספר הכתוב ויהי נטושה ולא אמר נטושה , להעיר שעול לא ירדה מעל החמור ובדרך רצתה הארץ לאחר נתן לה שהיא מרכה מלין מים , ותסיתהו עניני לז הזניחה נעלה לאחר יפה לקראתה , כי לשון השחה הוא ג"כ לשון הסרה כמו שפי' הרמב"ן ולפי הסיתך מפי כל (לעיל ל"ו ט"ו) כמו הסירך , כמו ויסיתם מלהיס ממנו (ד"ה ב' י"ח ל"ח) ויתרנום הכלדי שם פנלינך , וכן פי הרד"ק נשרשיו ויפיתם נענין ויסירם , והנראה לי נזה כי טעם הסיתך וגם ויסיתם הוא כמו הסיתך , ויסיתם , נחלוף סמ"ך נשי"ן ימנית שהוא מענין השמטה ועזיבה , כמו ושית ממני (לעיל י' כ') שפירשו המפרשים הרף ממני , וכן ותסיתהו כמו ותסיתהו , כלומר : שהשפיטתו לשאול מלת מניה (ורלוי לתרגם : זיא וים חיהן שטעהען) , ולפי לפרש שחלה שלה כ"ח שנלחה נעוד היותם נשדה נחסרון השמוש . כמו הנמלח נית ה' (מ"נ י"נ י"ח) , וכן השדה נשופטים כי לות ה' נח לפעמים נמקום לות השמוש , כמו לקמן (ט"ז ח') המדנרח ת"י למדנרח , ונזה הפירוש הותרו כל הקושיות . ולפי דעתי לא חמלח מן נעיני הקורח , יכול לתרגם : (חֲלַף זיא מַנקחַק בעווֹנג זיא חיהן פֿאָן חיה־רעק־פֿחטער חיין פֿעלד לו בעגעהרען) ולנכי תרגמתי כאחר מקרת) . והצנח , י"ת כלון ולחרכינת , והוא תרגום של ותפול , ונשופטים (ד' כ"ח) ותצנח נחרן , לחר ונעלת והענין לחד כמ"ש הרד"ק שם , כי היתד עכרה רקתו ונתקעה נחרן . (יט) חנה לי , ונשופטים הנה לי , נם פה תקן הס סר לחקרון , כי הנה יותר מדרך המוסר , נמ"ש הרד"ק נשרש יהב , ז"ל : ונסמך המלה הזאת לנקבה ולרנים , לע"פ שהוא לשון זכר , לפי שלונה לווי ממש על נחינת הדנר , עכ"ל ע"ש . ברכה , י"ת לחשנחת והוא נחלה , והנון כי נרכה ענינו מתנה , לו כלעת הרד"ק שהיא כמו נרכה נלירי כלומר נרכת מים , והמתרגם תרגום כפי' רש"י שענינו ענין פרנסה . ארץ הנגב , לרן למלה ומלחם , תרגום מרכו ננובו ומזה נקרא לד דרום נגב , כי המדנר הגדול הי' מרוח דרום לרי"ו , וי"ת לרוח דרומת . (ח"ה הנגב פי' רש"י מרכה כמו מרכו (נרחבות ח' י"ג) ומתרגם לונקלוס ננובו (ול"ל ננינו) סייק"ח נלע"ז . וזהו See או Seche (טרוקקען , דירדע) , ומה שהניח בית מנוגב וכו' זהו לרכת תו"ל נתמורה ע"ז ח' ע"ב .) נהתני , כמו נתת לי ורב"ס כן . גלוח עלי ח , ונשופטים עלית ותחתית ניחיד , וגם זה נכון , כי עיקר הכוונה שנתן לה מלקת השדה שנה היו מעינות למעלה ולמטה , יגלת הוא כ"ע כמו גל נעול

גְּלֹת הַתַּחְתִּיוֹת: (כ) זֹאת נַחֲלַת מַטֵּה
בְּנֵי־יְהוּדָה לְמִשְׁפְּחֹתָם: (כא) וַיִּהְיוּ
הֶעָרִים מִקְצֵה לְמַטֵּה בְּנֵי־יְהוּדָה
אֶל־גְּבוּל אֱדוֹם בַּנֶּגְבָּה קַבְצְאֵל
וָעֵדֶר וְיָגוּר: (כב) וְקִינָה וְדִימוֹנָה
וְעַדְעָדָה: (כג) וְקֶדֶשׁ וְחָצוֹר וְיִתְנָן:
(כד) זִיף וָטֶלֶם וּבְעָלוֹת: (כה) וְחָצוֹר
חֲדַתָּה וּקְרִיּוֹת חֶצְרוֹן הִיא חָצוֹר:
(כו) אֲמָם וּשְׁמַע וּמוֹלָדָה: (כז) וַחֲצַר
גַּדָּה וְחֶשְׁמוֹן וּבֵית פָּלֶט: (כח) וַחֲצַר
שׁוּעָל וּבְאֵר שָׁבַע וּבִזְיוֹתְיָה:
(כט) בַּעֲלָה וְעִיִּים וָעֶצֶם:
(ל) וְאֶלְתּוֹלַד וּכְסִיל וְחָרְמָה:
(לא) וְצִקְלַג וּמַדְמַנָּה וְסַנְסַנָּה:
(לב) וּלְבָאוֹת וְשִׁלְחִים וְעַיִן וְרִמּוֹן
כָּל־עָרִים עֶשְׂרִים וָתֵשַׁע וְחַצְרֵיהֶן:

בשפלה

אונר דיא אונטערן וואַסערקוועללען. (כ) דיעם איזט דיא בעזיטצינג דעם שטאַממעס דער זעהנע יהודה'ס נאַך איהרען פֿאַמיליען. (כא) אונד דיא שטעדטע פֿאָם אייסערסטען ענדע דעם שטאַממעס יהודה זירליך דער גרענצע פֿאָן אדום, וואַרען: קבצאל, עדר אונד יגור, (כב) קינה, דימונה אונד עדעדה. (כג) קדש, חצור אונד יתנן. (כד) זיף, טלם אונד בעלות. (כה) חצור, חדתה, קריות אונד חצרון זאָנסט חצור. (כו) אמם, שמע אונד מולדה. (כז) חצר גדה, חשמון אונד בית פלט. (כח) חצר שועל, באר שבע אונד בויותיה. (כט) בעלה, עיים אונד עצם. (ל) אלתולה, כסיל אונד חרמה. (לא) צקלג, מדמנה אונד סנסנה. (לב) לבאות, שלחים, עין אונד רימון. צוואַממען נייַן אונד צוואַנציג שטעדטע, מיט איהרען אָפּפֿענען פלעטצען.

אין

רש"י

(כא) ויהיו הערים מקלה למטה בני יהודה. בגבול מטה יהודה הוא שמרו נבותינו לא מנה יהושע חלק עיירת העומדות על הגבולים: (לב) כל ערים עשרים ותשע. ובפרטן לתת מולא ל"ח חלק חלה היתרו' נטלו בני שמעון מחבל בני יהודה ובזכרות הם בנחלת שמעון בתר שבע ומולד' חלר שועל ועלם ותלתולד וחרמה וקלג ועין ורמון הרי תשע היתרו' המנויות כאן:

ערים

באור

(שיר השירים ד' י"ב), ולדעתי הוא מענין גלי הים. (כא) מקצה, הוכן לדעתי שיעור הכתוב ויהיו הערים למטה בני יהודה אל גבול מקלה לדום וגו' ולמפרטים דרך אחרת נזה, (עיין רש"י ורד"ק). (לב) כל ערים עשרים ותשע, ובפרטן לתת מולא ל"ח, חלק חלה הנותרות נטלו בני שמעון מחבל יהודה, כנזכר (לקמן י"ח), ורש"י מנה הערים החלה בשמעון (ועיי' רד"ק), ודבריו נכונים עד מקוד, וגם זה לי לעד נאמן כי כותב חלוקת הארץ העתיק ממגלות עונות, והנה בגורל הראשון לתבר הי' לך ליהודה ובני יוסף, נתן יהושע כל הערים הנכתבים כאן לבני יהודה, ובגורל השני ליתר השבטים (לקמן י"ח), כאשר רמה כי קלר הארץ מהשתרע ליתר השבטים, לקח מקלת מנחלת יהודה ונתן לשמעון, וזה אין ספק אצלי כי נמצלה רחבונה שנתן יהושע לבני יהודה היה בתוך ל"ח ערים, לולם רשבר הונחלו תשע ערים לשמעון הי' סופר אחר כותב בגלה לו הגיה עשרים ותשע והמעתיק תפס לשון אחרון.

ערים

(לג) בַּשְּׁפֵלָה אֶשְׁתָּאוֹל וְצָרְעָה
וְאַשְׁנָה: (לד) וְזָנוֹחַ וְעֵין גַּנִּים תַּפּוּחַ
וְהֵעֵינָם: (לה) יַרְמוּת וַעֲדֻלָּם שׂוֹכָה
וַעֲזֵקָה: (לו) וְשַׁעֲרַיִם וַעֲדִיתַיִם
וְהַגְּדֵרָה וּגְדֵרֹתָיִם עָרִים אַרְבַּע־
עֶשְׂרֵה וְחַצֵרֵיהֶן: (לז) צְנָן וַחֲדָשָׁה
וּמִגְדַּל־גָּד: (לח) וְדִלְעָן וְהַמִּצְפֶּה
וְיָקְתְּאֵל: (לט) לָכִישׁ וּבָצְקַת
וְעֶגְלוֹן: (מ) וְכַבּוֹן וְלַחְמָס וְכִתְלִישׁ:
(מא) וּגְדֵרוֹת בֵּית־דָּגוֹן וְנַעֲמָה
וּמַקֵּדָה עָרִים שֵׁשׁ־עֶשְׂרֵה
וְחַצֵרֵיהֶן: (מב) לִבְנָה וָעֶתֶר וְעָשָׁן:
(מג) וְיִפְתָּח וְאַשְׁנָה וְנְצִיב:
(מד) וּקְעִילָה וְאַכְזִיב וּמָרֵאשָׁה
עָרִים תֵּשַׁע וְחַצֵרֵיהֶן: (מה) עֶקְרוֹן
וּבְנֹתֶיהָ וַחֲצֵרֶיהָ: (מו) מֵעֶקְרוֹן
וָיָמָּה כֹּל אֲשֶׁר־עַל־יַד אַשְׁדּוֹד
וְחַצֵרֵיהֶן: (מז) אַשְׁדּוֹד בְּנוֹתֶיהָ
וַחֲצֵרֶיהָ עַזָּה בְּנוֹתֶיהָ וַחֲצֵרֶיהָ עַד־
נַחַל מִצְרַיִם וְהַיָּם הַגָּבוֹל וּגְבוּל:

הגדול קרי ובהר

(לג) אין דען גרינדען לאַג אשתאול, צרעה אונד אשנה. (לד) זנוח, עין גנים, תפוח אונד עינם. (לה) ירמות, עדלם, שוכה אונד עזקה. (לו) שערים, עדיתים, גדרה אונד נדרותים, צוואַמטן פֿיער־צעהן שטעדטע מיט איהרען דערפֿערן. (לז) זאָראַן צנן, חדשה אונד מגדל גד. (לח) דלען, מצפה אונד יקתאל. (לט) לכיש, בצקת אונד עגלון. (מ) כבין, לחמס אונד כתליש. (מא) נדרות בית דגון, נעמה אונד מקדה. צוואַמטן זעכצעהן שטעדטע, מיט דען אָפֿפֿענען פֿלעטצען. (מב) דאַן לבנה, עתר אונד עשן. (מג) יפתח, אשנה אונד נציב. (מד) קעילה, אכזיב אונד מראשה. נין שטעדטע אונד דיא אָפֿפֿענען פֿלעטצע דאַצו. (מה) דאַן עקרון מיט איהרען לאַנדשטעדטן אונד דערפֿערן. (מו) פֿאָן עקרון וועסטווערטס, אַללע שטעדטע אום אשדוד מיט איהרען דערפֿערן. (מז) אשדוד זעלבסט מיט דען לאַנדשטעדטען אונד דערפֿערן, עזה מיט זיינען לאַנדשטעדטען אונד דערפֿערן, ביז צום באַך מצרים'ס הין, וואָ דאַן דאַז גראָסע מעער דיא גרענצע מאַכט

(לו) ערים ארבע עשרה. ובפרטן ממש עשרה לומר לפי תפוח והעינם היו לחד וזה פירושו תפוח והעין שלו הוא עין תפוח המזכר בנחלת מנשה על יושבי עין תפוח: (מו) והים הגדול וגבול. נסין שנים שקורין מלמי"ם בלע"ז:

(לו) ערים ארבע עשרה, והממ ממש עשרה? לדעת רד"ק גדרה וגדרותים עיר לחת היא. ורש"י לומר תפוח ועינם היו לחד, וזה פירושו: תפוח והעין שלו, והוא עין תפוח המזכר בנחלת מנשה (לקמן י"ז ז') יושבי עין תפוח, עכ"ל. ולולי עין גניס ותפוח לחד הוא, ושיעורו עין גני תפוח ז, ונקוט גם עין תפוח. (מו) והים חגבול, כתיב, וקרי הגדול. (מ"ה: והים הגדול וגבול

(מח) וּבָהָר שָׁמִיר וְיַתִּיר וְשׂוֹכֹה:
(מט) וְדַנָּה וְקִרְיַת־סַנָּה הִיא דְבִר:
(נ) וַעֲנָב וְאֶשְׁתְּמֹה וְעָנִים: (נא) וְגֹשֶׁן
וְחֹלֹן וְגִלֹה עָרִים אַחַת־עֶשְׂרֵה
וְחַצְרֵיהֶן: (נב) אֲרַב וְדוּמָה וְאֶשְׁעָן:
(נג) וְיָנוּם וּבֵית־תַּפּוּחַ וַאֲפֵקָה:
(נד) וְחֻמְטָה וְקִרְיַת־אַרְבַּע
הִיא חֶבְרוֹן וְצִיעֹר עָרִים תֵּשַׁע
וְחַצְרֵיהֶן: (נה) מָעוֹן כַּרְמֶל וְזִיף
וְיוּטָה: (נו) וְיִזְרְעֶאל וְיָקְדְעָם
וְזָנוֹחַ: (נז) קַיִן גִּבְעָה וְתִמְנָה
עָרִים עֶשֶׂר וְחַצְרֵיהֶן: (נח) חַלְחוּל
בֵּית־צוּר וְגְדוֹר: (נט) וּמַעֲרַת
וּבֵית־עֲנוֹת וְאֶלְתְּקֹן עָרִים שֵׁשׁ
וְחַצְרֵיהֶן: (ס) קִרְיַת־בַּעַל הִיא
קִרְיַת יְעָרִים וְהָרַבָּה עָרִים שְׁתַּיִם
וְחַצְרֵיהֶן: (סא) בַּמִּדְבָּר בֵּית
הָעֲרָבָה מִדִּין וּסְכָכָה: (סב) וְהַנִּבְשָׁן
וְעִיר־הַמְּלָח וְעֵין גֶּדִי עָרִים שֵׁשׁ
וְחַצְרֵיהֶן: (סג) וְאֶת־הַיְבוּסִי יוֹשְׁבֵי

ירושלם

ויבוס קרי

תרגום אשכנזי

מאַפּט. (מח) אויף דעם נעביר־
גע שמיר, יתיר אונד שוכו.
(מט) דנה, קריה סנה יעצט
דביר. (נ) ענב, אשחמה אונד
ענים. (נא) גשן, חלון אונד
גלה. אי לף שטעדטע מיט
אָפּפּענען פלעטצען. (נב) ראַן
ארב, דומה אונד אשען.
(נג) ינום, בית התפוח, אונד
אפקה. (נד) חמטה, קריה
ארבע יעצט חברון אונד ציער,
ניין שטעדטע מיט איהרען
אָפּפּנען פלעטצען. (נה) וארַאן
מעון. כרמל, זיף אונד יוטה.
(נו) יזרעאל, יקרעם, זנוח,
(נז) הקין, גבעה אונד תמנה,
צעהן שטעדטע מיט איהרען
דערפערן. (נח) חלחול, בית
צור אונד גדור. (נט) מערה,
בית ענות אונד אלתקו. זעכס
שטעדטע מיט אָפּפּנען פלעט־
צען דאַצו. (ס) קריה בעל יעצט
קריה יערים אונד רבה. צווייא
שטעדטע אינד ריא דערפער
דאַצו. (סא) אין דער ווישטע
בית ערבה, מדין אונד סככה.
(סב) נבשן, דיא זאַלץ־שטאַדט
אונד עין גדי. זעכס שטעדטע
מיט איהרען אָפּפּנען פלעטצען.
(סג) דען יבוסי, דיא איינוואָה־

נער

באור

וגזיל, פי' רס"י נסין שנים שקורין מלצי"ס נלע"ז, וכן לועז במדבר (ל"ד ו') והס לויס שקורין לויזל"ס, יחהו Isles נלסין נרסת היסנה, וכלסון המורגלת היום Iles (חיכזעלן), ופירושו נופע מפירוש חז"ל ג'טין ח' ל' ע"ב). (מט) וקר ח סנה היא דבר, לדעת קלת היח קריח ספר, כי נערבי סנה הוח מדרש ולמוד, והוח כמו בעברית סנן, וסס נכון לדעתי, כי מדוע לח ימנה הכתוב קריח ספר נחוך הערים, לולם י"ח קריח ספר קריח תרכס (תרכיך), וקריח סנה לח תרגם כלל. (נט) ערים שש, דע כי בהעתקת השבעים נמלחו פה שני פסוקים לפני יחסרו בכל הספר ס שלנו, ובהס נמנו לחד עשרה ערים וחלריהן, והמה נקבו בשמותן, ובתוכן מקוע עיר מפוקרה, ומסרת היח בית לחם יהודה.

יְרוּשָׁלַ֑͏ִם לֹא־יָכְל֣וּ בְנֵי־יְהוּדָ֗ה
לְהוֹרִישָׁ֔ם וַיֵּ֤שֶׁב הַיְבוּסִי֙ אֶת־בְּנֵ֣י
יְהוּדָ֔ה בִּירוּשָׁלַ֖͏ִם עַד־הַיּ֥וֹם הַזֶּֽה׃
טז (ס) וַיֵּצֵ֖א הַגּוֹרָ֑ל לִבְנֵ֣י יוֹסֵ֔ף
מִיַּרְדֵּ֖ן יְרִיחוֹ֙ לְמֵ֣י יְרִיחוֹ֔
מִזְרָחָ֖ה הַמִּדְבָּ֑ר עֹלֶ֗ה מִיְרִיחוֹ֙
בָּהָ֣ר בֵּֽית־אֵ֔ל׃ (ז) וְיָצָ֥א מִבֵּֽית־אֵ֖ל
לוּזָ֑ה וְעָבַ֗ר אֶל־גְּבוּל֙ הָאַרְכִּ֔י
עֲטָר֖וֹת׃ (ז) וְיָרַ֣ד יָמָ֔ה אֶל־גְּבוּל

יתרו

היפלטי

פָּאַרבייא, (ז) אונד צאָג זיך הינאַב דעם מעערע צו, נאַך דער גרענצע פָּאַן יפלטי

נער פָּאַן ירושלים פָּערמאָג־ טען דיא זהנע יהודה'ס ניכט צו פָּערטרייבען, יבוסי בליב דעמנאַך בייא דען זהנען יהודה'ס אין ירושלים ביז אויף דיעזען טאָג.

טז (ס) נון פָּיעל דאָז לאָז רען קנדערן יוסף'ס, פָּאָם ירדן בייא יריחו ביז צום גע־ וועסער יריחו'ס נעגען מאָר־ גען, אַן דער וויסטע וועלכע זיך ערהעבט פָּאָן יריחו נאַך דעם גבירגע בית אל. (ז) פָּאָן בית אל פָּיהרט עם נאַך לוז דער גרענצע פָּאָן ארכי עטרות

ר ש ״ י

(סג) לא יכלו בני יהודה להוריש. שנינו בספרי ר' יהושע בן קרחה או' יכולין היו אלא שלא היו רשאין מפאת השבועה שנשבע לכרמי לתנימלך ויבוסי זה לא על שם הקומה היה אלא מגדל דוד שהיה ביבוסלים ושמו יבוס ובני לותו מקום מפלשתים היו וכשכנעו בני יהודה את יבוסלים לא הירשו את בני לותו מקום:

טז (א) ויצא הגורל לבני יוסף. במילר כפוני של גמר כיבושו של יהושע נפל להם הגורל כמ"ש למטה (י"ח) ובית יוסף יעמדו על גבולם מלפון וכרב' מן הארץ היה בין בני יהוד' ובין בני יוסף: מירדן יריחו למי יריחו. שנטלו שלר השבטים לחריבם כמו שמלינו בשבט בנימין ויהי הגבול גורל' בין בני יהודה ובין בני יוסף מירדן יריחו למי יריחו התחיל הגבול למזרח: המדבר עולה מיריחו.

באור

טז (א) לבני יוסף, פקח נא עיניך וראה קושי הלשון, איך נשתנה לשונת נחלת בני יוסף מנשה ואפרים מלשונת שאר השבטים, כי הכותב יליב אך גבולות אחרם בנפל, ולא מונה וסופר את עריהם כדרכו בשאר השבטים, אין זה כי אם כאשר אמרתי, כי היו לבניאי השבטים ולראשי משפחה ומשפחה מגלות או לוחות נחלתם (גרונדביליער), ומזה העתיק הסופר הזה לשר היה זמן רב אחר יהושע את דבריו. והנה היו שתי סבות גורמות כי לא מנה לבני יוסף המגלות על סדר נכון ורקוי; האחת, כי בשאר שבטים השוה מגלות כל המשפחות והולית יקר מזולל, אבן במנשה לא נאלו באחרן אך שם משפחות (לקמן י"ז ב') ובנות צלפחד, ואולי הנשים החלה לא היו נזהרין בלשונם ברקוי, ולא היה לסמוך עליהן; שנית, היו עריהם מופרדות ונבלעות בתוך נחלת אחיהם, כי לבני אפרים היו ערים בנחלת מנשה (לקמן ט') ולמנשה ביששכר ואשר (לקמן י"ז י"א), ולזה אין ספק כי נפלה עירוב וכלכול במגלת נחלתם. מירדן יריחו, יפה אמר החכם מהרמ"ק כי אין זה בחבריו בתורה על ירדן יריחו (במדבר כ"ב א') והדומים, כי שם הוא נוכח יריחו במזרח לאירדן, כאן הכוונם אל יריחו למערב הירדן. המדבר, לשעתו הוא המדבר הנזכר לעיל במלחמות העי (ח' ט"ו). (ב) מביתאל לוזה, הנכון כמו שכתב החכם לעוויזאהן, כי לוזה היא בית אל אשר מלפניה נקראת לוז (בראשית כ"ח י"ט) ועיין לקמן (י"ח י"ג), והזכיר הכותב העיר בשני שמות, ואם הנגינה מלעיל, אין מזה רמז' כי הה"א בשקום לא"ד, כי כן מלינו גם לעיל (י' ל"ט) לדבירה מלעיל, יען היתה נקראת דבר גם דבירה, לכן הה"א לנוסף את מקצב, וכן הדין כאן. (מ"ס: לשעתי בית אל ולוז כמו יבוסלים ויבוסי

יפלטי ביז צור גרענצע פאן
אונטער = בית = חרן ביז נזר,
אונד ערריכטע דאז ענדע
אם מעערע. (ד) אלזא איבער=
נאהמען דיא זעהנע יוסף'ס
מנשה אונד אפרים איהרע
בעזיטצונג. (ה) דאז נעביעטה
דער קינדער אפרים'ס וואר
עבענפאללס נאך פאמיליען =
אינד דיא גרענצע א־הערר
בעזיטצונג נעגען אסטען וואר
עטרות אדר ביז אבער = בית =
חרון. (ו) פאן דא צאג זיך
דיא גרענצע וועסטווערטס נאך
מכמתת נערדליך, אינד לענק=
טע זיך געגען אסטען חענת
שילה צו, אונד ליף עסטליך
ינוח פארביא. (ז) פאן ינוח
פיהרטע זיא אבווערטס נאך
עטרות אונד נערת, בעריהר=
טע יריחו אינד ערריכטע
דען ירדן. (ח) פאן תפוח
געהעט דיא גרענצע וועסט=
וועדטס נאך דעם פלוסע קנה
אונד שליעסעט אם מעערע.
דיעזעם איזט דיא בעזיטצונג
דעם שטאממעם דער זעהנע אפרים'ס נאך איהרען פאמיליען. (ט) דיא אויסגע=
צייכנעטען שטעדטע דער זעהנע אפרים'ס לאגען מיטטען אין דער בעזיטצונג דער
זעה=

ד ה יפלטי עד־גבול בית־חרון
תחתון ועד־גזר והיו תצאתיו ימה:
(ד) וינחלו בני־יוסף מנשה
ואפרים: (ה) ויהי גבול בני־אפרים
למשפחתם ויהי גבול נחלתם
מזרחה עטרות אדר עד־בית
חרון עליון: (ו) ויצא הגבול ימה
המכמתת מצפון ונסב הגבול
מזרחה תאנת שלה ועבר אותו
ממזרח ינוחה: (ז) וירד מינוחה
עטרות ונערתה ופגע ביריחו
ויצא הירדן: (ח) מתפוח ילך
הגבול ימה נחל קנה והיו תצאתיו
הימה זאת נחלת מטה בני־
אפרים למשפחתם: (ט) והערים
המבדלות לבני אפרים בתוך

תצאתיו קרי נחלח

זעה=

ר ש " י

על המדבר עולה הגבול מיריחו ובא לו לכד מערב לבית אל: (ה) מזרחה עטרות אדר. למזרח מתחיל מעטרות אדר ומסב רומב תחומו עד בית חורון הרי רחבו: (ו) ויצא הגבול. מסב תרבו היתה לכד המערב אל המכמתת מלפון אל המכמתת הולך החוט: ונסב הגבול. מתסבב רומב התחום לכד לפון והחוט יולא בגליטתו במזרחה אל תאנת שילה: ועבר אותו. ועבר הגבול את תאנת שילה ועבר החוט ממזרח אל ינוחה כל זה גליט' הרומב עד ויצא הירדן ומס עיר ומה תפוח ומסב יסוב החוט למדת חורך הגבול ימה לנחל קנה: (ט) והערים המבדלות. וגם זה עוד מנחלת אפרים ערים היו להם מובדלות מתחומו ומובלעות בתוך נחלת בני מנשה:

למניר

באור

עיין רס"י למעלה סוף פרשה ט', ובשופטים בגלגולו (ל' ט"ז) בית אל הי' בהר המוריה כמו שפי' רס"י (בראשית כ"ב י"ט) ולוז בעמק, ולפניס גם שם ההר הי' לוז וילא הגבול מהר לעמק, לו ענינו כמו שפי' רס"י למטה (י"ח י"ג) ע"ש. (ט) והערים המבדלות, בקיצור. מ"ם והוא תוקר, לו הקיצר נמקום

נַחֲלַת בְּנֵי־מְנַשֶּׁה כָּל־הֶעָרִים
וְחַצֵרֵיהֶן: (י) וְלֹא הוֹרִישׁוּ אֶת־
הַכְּנַעֲנִי הַיּוֹשֵׁב בְּגָזֶר וַיֵּשֶׁב
הַכְּנַעֲנִי בְּקֶרֶב אֶפְרַיִם עַד־הַיּוֹם
הַזֶּה וַיְהִי לְמַס־עֹבֵד:
יז (ו) וַיְהִי הַגּוֹרָל לְמַטֵּה מְנַשֶּׁה
כִּי־הוּא בְּכוֹר יוֹסֵף לְמָכִיר
בְּכוֹר מְנַשֶּׁה אֲבִי הַגִּלְעָד כִּי הָיָה

זעהנע מנשה'ס, אללע דיעזע
שטעדטע זאוואהל אלס איהר
אבבענען פלעצע. (י) זיא
פערטריעבען אבער דען כנעני
ניכט דער צו גזר וואהנטע;
זא בליעב אלזא דער כנעני
אונטער אפרים וואהנען ביז
אויף דען טאג, אונד ווארד צום
פראהנדיענסטע בעשטימט.

יז (ו) דאז לאז פיר דען
שטאם מנשה, דער איר
נעזמליך דער ערשטגעבארנע
יוסף'ס וואר, מראך ער־שט

דען מכיר מנשה'ס ערשטגעבארנען, דען פאטער דעם גלעד; דאז ער איין קריע־
גע־

ר ש "י

יז (א) למניר נכור מנשה. לפיכך נטל תחלה נימי משה בעבר הירדן ויהי לו הגלעד והבשן:
ויפלו

באור

במקום הצורך והוא פעול מבנין הפעיל, ופירושו: כי עוד הי' להם עריס בנחלת בני מנשה בשכר להלן, (רד"ק). (ולדעת החכם המתרגם טעם מבדלות, שהן מובדלות מלך מעלתן). כל הערים וחצריהן, לכל הפירושים לא ידעתי לכוון זה היטיב, מפני למה: כי הענין כל הערים הנזכרות היו עם חצריהן, ויהי' זה מחוסר לפסוק שלמעלה, ובחמת כל הערים חצר שכר היו לך להגיד הצגר כאשר הערנו, ולזה יאמר עליו וחצריהן? ולדעת לחרים מוסב על המבדלות, והכוונה כי הערים
חצר היו להם בבני מנשה היו מבדלות עם חצריהן, וגם זה רחוק.

יז (א) ויהי הגורל, לבני יוסף לאחר הפרשה הזאת, לקדים לך סדר הגורל ע"פ התורה שבכתב ושבע"פ, וזה יהי' לך לאור בפי' הפסוקים הבאים, ואומר: הנה כל הנחלה לאחר נפלה לישראל בארץ כנען ובעבר הירדן מזרחה, היתי' נחלקת לשנים עשר חלקים בשוה, ואין חילוק בזה בין שבט הצרוכה בחובלסין מבין המעט, ומה שהפילו גורל לשבטים הי'לך לברר חלק הטוב למי, וחלק הרע למי, ואם תאמר לך יולדק זה שיהי' חלק שמעון שהיו פקידיו שנים ועשרים אלף שוה לחלק יהודה שהיו שבעה ושבעים? הנני לחשיב כי הלוי משבט הגורל לה' הוא, ומחת ה' היתה זאת כי נפל תשיד חלק היפה בארץ מבורכת ושמנה לשבט רבת עם, וחלק רע הרים ויערים לשבט מנשה מעטים, ושוב נחלק נחלת השבט למשפחותם לבית אבותם, וזה הי' למספר לבני המשפחה, ובגבית מובליה תרבה הנחלה, ועל זה נאמר: לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעיט נחלתו (במדבר כ"ו נ"ד), ולחשוב לנו כי בחלוקה הזאת לא עמדו ומדדו בארץ לתרבה ולרחבה לבד, אך חלקו אותה לפי אומד המבואים לאחר תעשה, ובגלל זאת הפילו גם על החלוק הזאת גורל, כי רואה אדם במעט מארץ טובה מהרבה בארץ רחה, והנה משה רבינו נתן לארץ סיחון ועוג לראובן וגד ולחצי שבט מנשה ע"פ ה', ות"ל אין ספק כי הי' נערך ומסודר בשלום לחלק אחר השבטים. ועוד דע, כי לפי דעת רוב מחכמינו ז"ל נתחלקה הארץ ליובלי מארים, כי לולא מרו בחוב, המה בלבד לארץ, ולזה הם זכו בכר בארץ, ובניהם אחר קמו לחריסם לך חלקם יבואו — ובזה נוחו לבאר הפסוקים. כי הוא הבוור, לדעת הרד"ק לפי שמשה הי' בבור מבני יוסף ומניר בבור מבני הי' בבור חיל, לפיכך זכה שנחלה לו הנחלה מעבר לירדן, כי לך בני ראובן וגד שחלו נפי חלקם שם ולחצי מבני משה; מולם לדעת הרמב"ן על התורה, הוא בשכר רחה משה שהיה ארץ גדולה יותר מהרחוי לשני שבטים, בקש שיהיה עוד לא"ו בה ונתרצו לושים משבט משה וח"כ יבואו הבנרים שם לנחל

הָיָה אִישׁ מִלְחָמָה וַיְהִי־לוֹ הַגִּלְעָד
וְהַבָּשָׁן׃ (ג) וַיִּהְיוּ לִבְנֵי מְנַשֶּׁה
הַנּוֹתָרִים לְמִשְׁפְּחֹתָם לִבְנֵי
אֲבִיעֶזֶר וְלִבְנֵי־חֵלֶק וְלִבְנֵי
אַשְׂרִיאֵל וְלִבְנֵי־שֶׁכֶם וְלִבְנֵי־
חֵפֶר וְלִבְנֵי שְׁמִידָע אֵלֶּה בְּנֵי
מְנַשֶּׁה בֶן־יוֹסֵף הַזְּכָרִים
לְמִשְׁפְּחֹתָם׃ (ג) וּלְצְלָפְחָד בֶּן־
חֵפֶר בֶּן־גִּלְעָד בֶּן־מָכִיר בֶּן־
מְנַשֶּׁה לֹא־הָיוּ לוֹ בָנִים כִּי אִם־
בָּנוֹת וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֹתָיו מַחְלָה
וְנֹעָה חָגְלָה מִלְכָּה וְתִרְצָה׃
(ד) וַתִּקְרַבְנָה לִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן
וְלִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וְלִפְנֵי
הַנְּשִׂיאִם לֵאמֹר יְהוָה צִוָּה אֶת־
מֹשֶׁה לָתֵת־לָנוּ נַחֲלָה בְּתוֹךְ
אַחֵינוּ וַיִּתֶּן לָהֶם אֶל־פִּי יְהוָה

נחלה

הרגום אשכנזי

נעריש׳ער מאַן וואַר, ער הילט
ער גלעד אונד בשן. (ג) דאַן
פֿיעל עס דען איבריגן וועהנען
מנשה׳ס נאַך איהרען פֿאַמי־
ליען: דען זועהנען אביעזר׳ס,
חלק׳ס, אשריאל׳ס, שכם׳ס,
חפר׳ס אונד שמידע׳ס. דיע־
זעם וואַרען דיא מענלי־כען
קינדער מנשה׳ס דעם זאָהנעם
יוסף׳ס נאַך איהרן פֿאַמיליען.
(ג) צלפחד אַבער, דער זאָהן
חפר׳ס, זאָהן גלעד׳ס, זאָהן
מכיר׳ס, דער זאָהן דעם מנשה,
דאַטטע קיינע זועהנע זאָנדערן
טעכטער; דיא נאַמען דיעזער
טעכטער וואַרען: מחלה, נועה
חגלה, מלכה אונד תרצה;
(ד) דיעזע טראַטען פֿאָר אלעזר
דען פריסטער, פֿאָר יהושע
דען זאָהן נון׳ס, אונד פֿאָר
דיא פֿירשטען, אַלזוֹ שפרע־
כענד: דער עוויגע האַט דעם
משה בעפֿאָהלען, אונז איינע
בעזיטצונג צו געבן אונטר אונ־
זערן פֿערוואַנדטען. הירוף
גאַב מאַן איהנען נאַך דעם
אויושפרוכ דעם עוויגען, אי־

נע

באור

עיין וע"ם דרכנו תסור גם המגלה הזאת כאחר ידין כל מבקיל. כי הוא היה איש מלחמה, ונקרא ארץ הגלעד על שמו ולא על שם אביו סכיר. (ב) הנותרים למשפחותם, שם המשפחות הנזכרות כאן היו בני גלעד, וכולם היו מיולאי מלחים, לכן להם נחלק הארץ והם ירשו נחלת בנין, ונאחר שעבר הירדן לך משפחת מכיר וגלעד לנחלה, וכן נאמר (שם כ"ט) למכיר משפחת המכירי לגלעד משפחת הגלעדי, והיו למכיר ולגלעד עוד בניס אחר נולדו להם נמדבר והם לא נזכרו שם ראשי אבות, כי הפקודים המיוחסו לך ליולאי מלחים אחר להם נחלקה הארץ, וכן נזכרו בד"הי א' (ז') עוד בניס למכיר, והנה אמר לאחי שבט מנשה, לף כי לך שתי משפחות נטלו בעבר הירדן שם משפחות ובנות צלפחד נאחו בארץ, הוא כמ"ש הרמב"ן במקום הנזכר, כי האחי לאחו לדוקא והוא רק כמו אחד, וגם גם הראשי אחר הבית מן אחי העם הי' לאחרי אבני בן בינת ואחי לאחרי עמרי (מלכים א' י"ו, כ"ב) ולזה מוכרחת גם כן כאחר ירשה המעיין, מ"ש נדרשין לנריונם ניכל לומר כי משפחת מכיר לקחו כלם בעבר הירדן, לך משם משפחות הנזכרות, קלת לנשיהן לקחו בעבר הירדן וקלת בארץ, וזה הוא שאמר הכתוב הנותרים למשפחותם. אביעזר, ינמדבר (כ"ו ל') נאמר לישזר. אשריאל, ובד"הי (ז' ז' י"ד) מנשה הוליד את אשריאל, ועיין רד"ק שם. (ד) אחיני, (לשון המתרגם: כמו ויאמר יעקב לאחיו (בראשית ל"ו מ"ו) עיין בפתרון המלות שם).

ויפלו

נַחֲלָה בְּתוֹךְ אֲחֵי אֲבִיהֶן: (ה) וַיִּפְּלוּ חַבְלֵי־מְנַשֶּׁה עֲשָׂרָה לְבַד מֵאֶרֶץ הַגִּלְעָד וְהַבָּשָׁן אֲשֶׁר מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן: (ו) כִּי בְּנוֹת מְנַשֶּׁה נָחֲלוּ נַחֲלָה בְּתוֹךְ בָּנָיו וְאֶרֶץ הַגִּלְעָד הָיְתָה לִבְנֵי־מְנַשֶּׁה הַיְּתֹרִים: (ז) וַיְהִי גְּבוּל־מְנַשֶּׁה מֵאָשֵׁר הַמִּכְמְתָת אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי שְׁכֶם וְהָלַךְ הַגְּבוּל אֶל־הַיָּמִין אֶל־יֹשְׁבֵי עֵין תַּפּוּחַ: (ח) לִמְנַשֶּׁה הָיְתָה אֶרֶץ תַּפּוּחַ וְתַפּוּחַ אֶל־גְּבוּל מְנַשֶּׁה לִבְנֵי אֶפְרָיִם: (ט) וְיָרַד הַגְּבוּל נַחַל קָנָה נֶגְבָּה לַנַּחַל עָרֵי הָאֵלֶּה לְאֶפְרַיִם בְּתוֹךְ עָרֵי מְנַשֶּׁה וּגְבוּל מְנַשֶּׁה מִצָּפוֹן לַנַּחַל

ויהי

תרגום אשכנזי נא

נע בעוטצונג אונטער דען כרי־ דערן איהרעם פַּאַטערס. (ה) זס פֿיעלען דעמנאך אויף מנשה צוהן אַנטהיילע אָהנע גלעד אונד בשן־ענוייטס דעם ירדן׳ס, (ו) דען דיא ענקעלינגען דעם מנשה ערהילטן בעוי־טצונג אונטער דען עפֿסען זוהנען, דאַז לאַנד גלעד אַבער געהערטע דען איבריגען זוהנען מנשה׳ס. (ז) מנשה׳ס גרענצע ווַאר פַּאן אשר נאך מכמתה, וועלכעם פַּאר שכם ליגט, אונד דיעוע גרענצע צאג זיך רעכטס (זיר־ליך) ביז צו דען איינוואהנערן עין תפוח׳ס. (ח) דעם מנשה געהערטע דער לאַנדשטריך תפוח, אַבער דיא שטאַדט תפוח אַן דער גרענצע מנשה׳ס פֿיעל דען קינדערן אפרים׳ס צו. (ט) וואַראַן זענקטע זיך דיא גרענצע נאַך־רעם פֿלוסס־ע קנה, זידליך פֿאַם פֿלוסס־ע. דיא דאַוועלבַּסט ליענענדען שטער־טע בעואַם אפרים, אונטער

דען שטעדטען מנשה׳ס; מנשה׳ס גרענצע ווַאר נערדליך פֿאַם פֿלוסס־ע, אונד איהרע אויס־

ר ש י

(ה) ויפלו חבלי מנשה עשרה. שזה לשזה בתי לכות המנויים למעלה ולקרע לבנות כלפיך לא שתהא כל לחת בית לך לעצמה חלק שנטלו לקרבה חלקים חלק של לכניה׳סהי׳ מיולפי מלרי׳ ולפי מנין היולפי׳ ממלרים נתחלקה הלרן וחלקו עם לחיו בנכסי חפר לכניו שהיה גם הוא מיולפי מלרים ושהיה בגור ונטל שני חלקים. ועוד מי׳ להם חלק לחי לכניהם שמת במדבר בלא בנים ונטלו נחלה בחלקו כך למרו רבותינו בב״ב ולא הוזקק הכתוב להשמיענו מנין חלקי הבנות שנטלו חלק בכורה ולהודיע שח״י חלק ירושה להם מוחזקת מלבותיהם שחילוקי בן לין הבכור נוטל ברלוי בכמוחזק. ולרן הגלעד שבעבר הירדן היתה לבני מנשה היתרים: (ח) לרן תפוח. הכפרים ומבניהם ותפוח עלמה היתה לבני לפרים: לל גבול מנשה. על מילר מנשה לצוף

גבולו

באור

(ה) ויפלו חבלי מנשה לדעת חז״ל עשרים נורלות על לבני מנשה בלרן כנען לשזה בתי לכות הנזכרים ובנות נלפיך לקרו לקרבה חלקים, כדלמ׳ בית נוחלין (קי״ח ע״ב), ולפי פשוטו ספר הכתוב, לך כי עשרה חבלי לרן (לחברשטריכע), כמו חבל מרגוב, כי בקרב כברת לרן חבל, בעבור שנמדד בחבל המדה, והם נפלו לבני מנשה בהרים בלרן כנען. (י) נחלו נחלה, פי׳ נחלו בתוך בניו בלרן כנען. (ח) ותפוח, (ז״ה: עיר תפוח היתה לבני לפרים המבדלות לבני לפרים הנזכרות למעלה ט״ז ט׳).

הנפת

וַיְהִי תְצֹאתָיו הַיָּמָּה: (י) נֶגְבָּה
לְאֶפְרַיִם וְצָפוֹנָה לִמְנַשֶּׁה וַיְהִי
הַיָּם גְּבוּלוֹ וּבְאָשֵׁר יִפְגְּעוּן מִצָּפוֹן
וּבְיִשָּׂשכָר מִמִּזְרָח: (יא) וַיְהִי
לִמְנַשֶּׁה בְּיִשָּׂשכָר וּבְאָשֵׁר בֵּית־
שְׁאָן וּבְנוֹתֶיהָ וְיִבְלְעָם וּבְנוֹתֶיהָ
וְאֶת־יֹשְׁבֵי דֹאר וּבְנוֹתֶיהָ וְיֹשְׁבֵי
עֵין־דֹּר וּבְנֹתֶיהָ וְיֹשְׁבֵי תַּעְנָךְ
וּבְנֹתֶיהָ וְיֹשְׁבֵי מְגִדּוֹ וּבְנוֹתֶיהָ
שְׁלֹשֶׁת הַנָּפֶת: (יב) וְלֹא יָכְלוּ בְּנֵי
מְנַשֶּׁה לְהוֹרִישׁ אֶת־הֶעָרִים
הָאֵלֶּה וַיּוֹאֶל הַכְּנַעֲנִי לָשֶׁבֶת
בָּאָרֶץ הַזֹּאת: (יג) וַיְהִי כִּי חָזְקוּ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּתְּנוּ אֶת־הַכְּנַעֲנִי
לָמַס וְהוֹרֵשׁ לֹא הוֹרִישׁוֹ:
(יד) וַיְדַבְּרוּ בְּנֵי יוֹסֵף אֶת־יְהוֹשֻׁעַ

אויסנעגנע עררייכטען דאז מעער. (י) דער זידליכע טהייל געהערטע אפרים, דער נערד־ליכע מנשה, דאז מעער בילד־דעטע דעסטען גרענצע, דיא אן אשר גענען נאָרדען אונד אן יששכר גענען מאָרגען שטיעס. (יא) דעם מנשה גע־הערטע אין יששכר אינד אשר, בית שאן מיט איהרען לאנד־שטערטען, יבלעם מיט איה־רען לאנד־שטערטען, דיא אנ־זידלער דאר'ס מיט איהרען לאנדשטערטען, דיא אנוד־לער עין דור'ס מיט איהרען לאנדשטערטען, דיא אנוידלער תענך'ס מיט איהרען לאנדשטערטען, דיא אנוידלער מגידו'ס מיט איהרען לאנד־שטערטען, צוזאממען דרייא קאָלאָניען. (יב) דיא זוהנע מנשה'ס פערמאכטען אבער ניכט דיא אוראיינוואהנער די־זער שטערטע צו פערטרייבען, אונד דער כנעני בעהויפטעטע אין דיעזעם לאנדע צו בלייבען. (יג) אלו יעראך דיא קינדער ישראל מעכטיג ווארדען, מאכטען זיא דען כנעני צינזבאר, פערטרייבען אבער קאנ־טען זיא איהן ניכט. (יד) אונד דיא נאכקאממען יוסף'ס רעדעטען דען יהושע אלוא אן:

לאמר

וואס

ר ש "י

גבולו הערים האלה מתפזח עד נחל קנה לאפרים היו בתוך ערי מנשה: (י) נגבה לאפרים. לאפרים נטל חלקו מדרו' לכך התרן שבין בני יהודה לבני יוסף: ולפונה למנשה. מנשה נטל לכך לפון: (יא) שלשת הנפת. תלתא פלכין ושלשת הנפת המזכירים כאן שלו דאר ושל עין דור היו כמו שתמור למעלה נספר זה שלך דור לנפות דור ונפסוק אחר תומר לנפת דאר מיס ובאן כך הוא תומר ואת יושבי דור ובנותי' שלשת הנפת שהיו לה: (יב) ויואל. ויחנה: (יד) וידברו בני יוסף. שנט מנשה: עד אשר עד כה ברכני ה'. אשר רחית שנתרב' מליני

ממנין

באור

(יא) הנפח, (תמר המתרגם: עיין למעלה י"ח ב' מה שהעירותי בנאור). (יד) וידברו בני יוסף, בכר תמרנו כי התרן נחלקת לי"ב חלקים שוים ומפי עליון יצא ע"פ הגורל לשנט רנת העם נחלת שמנה מקום שדות וכרמים, לא תפסר כל כה, ולזה התלוננו בני יוסף מנשה ואפרים לתמר:

נתתה

לֵאמֹר מַדּוּעַ נָתַתָּה־לִּי נַחֲלָה גּוֹרָל אֶחָד וְחֶבֶל אֶחָד וַאֲנִי עַם־רָב
עַד אֲשֶׁר־עַד־כֹּה בֵּרַכַנִי יְהוָה: (טו) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יְהוֹשֻׁעַ אִם־עַם־
רַב אַתָּה עֲלֵה לְךָ הַיְעָרָה וּבֵרַאתָ לְךָ שָׁם בְּאֶרֶץ הַפְּרִזִּי וְהָרְפָאִים
כִּי־אָזַל לְךָ הַר־אֶפְרָיִם:

ווארים האסט דוא מיר צור בעזיטצונג נור איין לאז נור איינען אנטהייל צוגעוועגדעט, איך דער איך דאדוא פאלקרייך בין, איין בעוויין דאס מיך ביז הער דער עויינג נעוועגנעט האט? (טו) הירויף ענטגענ־ נעטע איהנען יהושע: ווען דוא זא פאלקרייך ביזט, זא ציהע הינויף אין דען וואלד, אונד מאכע דיר איהן אורבאר ביז חין־אין דאז לאנד דעם

ויאמרו

פריזי אונד דער רפאים (ריזען), דא דיר דאז נעבירגע אפרים צו ענגע איזט.

ריא

רש"י

ממין רחמן למנין שני עשרים אלף ושמא מלות כמנין כ"ה בנמטרי'. כמנין רחמן לחם מונח נמנ' בספר וידבר שנים ושלשים אלף ומאתים (במדבר ג' כ"ח) וכפנחס שנים וחמשים אלף ושבע מאות (שם כ"ו ל"ד). ד"א עד תאר עד כה ברכה שנאמר לאברהם כה יהיה זרעך (בראשית ט"ו) נתקיימה בי. ולפי פשוטו עד תאר עד כה עד תאר כך כאשר לחם רוחה: (טו) אם עם רב לחתה. יש נח בהן לכרו' יערות ולפנות' כעין שקורין לימברי"ר בלעז ושם תבנה ערים: ונרחת. לשון כריתה כמו וברח לחתן בתרבותם (יחזקאל כ"ג מ"ז) לימברצח"ם בלע"ז: חן. דמוק:

לח

באור

נתתה לי גורל אחד וחלק אחד, כלומר לך חלק לחד לח מיוחד ביופי (חיין בעווהנליכעם זאחז), כמו כמעט שכב לחד העם (בראשית כ"ו י'), לחד, גם הנכזה מהעם, מן לחד מהנערים (שמואל ב' ב' כ"ג) לחד יהי' מי שיפי', וכן הכוונה כאן נתתה לי חלק כאחד מהשבטים שזה גם בכמות גם באיכות, ואני עם רב והי' לי לכזה חלק יפה. וצ"ל השיב יהושע, הלא חבלים נפלו לך בנעימים, אם עם רב לחתה וגו'. עד אשר, (ל"ה: בנר הוכחתי למעלה שמלת עד לפעמים כמו עד, וזה ימה טענתם נגד יהושע לחר שהניח ה' עלינו ברכת שדים ורחם כברכת יעקב, "וברכות לפרים ולחלפי מנשה כברכת משה, והעד לחר עד כה ברכני ה' בעם רב, ולחה מדוע לח חלקת לנו ברכת הארץ הכללת ג"כ בברכותיה?) · (טו) ובראת לך, יפה תרגם יונתן ותתקין, כי הוא פעל נגזר מן ברית, כמו ברית חולם (תהלים ע"ג ד') וכדומה, הנאמר על כל דבר לחר הוא בשלימותו בתקפו ובגבורתו, וקרוב להנחתו הרלחונים מענין יצירה, וכבר מלינו הכתב הנוסף מזה להבריאכם (ש"ל ז' כ"ט), והנה כמו שנאמר על השמות ארץ טובה ונל חלקה טובה תנחילנו בחנים (מ"ב ג' י"ט), כן נאמר על תקון ארץ לח זכועה לעשות פרי, ברח, על דמיון ויבקע לח מזבח ה' ההרוס (ש"ל י"ח ל'). (ל"ה: ונרחת, לועז רש"י לימברי"ר essarter (חוכטאר מחכען דורך מוסרייטוכ דעם האלצעם מוכד דער בעטטרייבע), וכן פי' ולועז ויד ברח (יחזקאל כ"ל כ"ד ע"ב) · כי אץ לך, לדעתי טעמו בכבל מקום לבון מהירות, והוח על דרך הפלגם בחילו ההר מזר לבוח לקראתך, כלומר הלא הוח לנגדך עומד. (לחר המתרגם: תרגמתי בת"י תרי עק בלומר לר). הר אפרים, היח העיר המזכר', ולחף כי עדיין לח נכזוה בני לפרים, נקרח כן על שם סופו וכיום כן; לו שלח ה' נקרח על שם שבט לפרים, לך לכבה לחרת נעלמת מלחתנו כמו מבן נוהן כן רלובן דלעיל. (ל"ה: לולי הי' שם ההר לפניהם הר פרחים ויהושע קרח לו הר לפרים בחלוף לותיות על שם סופו להחזיק בנפש לחמר: שם זה יהיה לכם לחות שחלבדו זה ההר, כי בשמו נגלע שם לפרים, ורלוי לתרגם: (דא דיר דאז געבירגע אפרים זאל כאהע זיעגט; דיוו ועהנע יוסף'ס חבער ער, וויידערטען: דיעזעם בעבירגע מיזט מוכז מיכט זייכט זו ערחבערן, דען עם זיכד ח. ז. ו')

לח

(יז) וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי יוֹסֵף לֹא־יִמָּצֵא לָנוּ הָהָר וְרֶכֶב בַּרְזֶל בְּכָל־הַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בְּאֶרֶץ־הָעֵמֶק לַאֲשֶׁר בְּבֵית־שְׁאָן וּבְנוֹתֶיהָ וְלַאֲשֶׁר בְּעֵמֶק יִזְרְעֶאל׃ (יז) וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־בֵּית יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם וְלִמְנַשֶּׁה לֵאמֹר עַם־רַב אַתָּה וְכֹחַ גָּדוֹל לָךְ לֹא־יִהְיֶה לְךָ גּוֹרָל אֶחָד׃ (יח) כִּי הָהָר יִהְיֶה־לָּךְ כִּי־יַעַר הוּא וּבֵרַאתוֹ וְהָיָה לְךָ תְּצֵאֹתָיו כִּי־תוֹרִישׁ אֶת־הַכְּנַעֲנִי כִּי רֶכֶב בַּרְזֶל לוֹ כִּי חָזָק הוּא׃

(טז) דיא זעהנע יוסף'ס ערי־ווידערטען: וואָהל ר׳יכט דאז געבירגע ניכט הין פֿיר אונז, אַבער אייזערנע שטרייטוואַגען זענען זיער כייא אַללען כנעני־טערן, וועלכע אים טהאַל־לאַנדע וואָהנען, זאָוואָהל כייא יענען פֿאָן ביה שאן אונד איהרען לאַנדשטעדטען. אַלו כייא דענען פֿאָם טהאַלע יזרעאל.

(יז) דאַ שפראַך יהושע צום הויזע יוסף'ס צו אפרים אונד מנשה אַלוֹ: דוא ביזט אין צאַהלרייכע פֿאָלק, דוא כען זיצעסט דאַהער איינע גראָסע שטרייטקראַפֿט, דיר דאַרף איין לאָז ניכט נעניגען,

(יח) זאָנדערן דאַז נאַנצע גע־בירגע זאָלל דיין זיין, וועלכעס וואַלדיג איוט. מאַכע עס אור־באַר, דאַדורך געווינגסט דוא אויזענגע, וען דוא דען כנעני פֿערטרייבען ווירסט, מאַנ ער אייזערנע שטרייטוואַגען האַבען, מאַנ ער נאָך זאָ מעכטיג זיין.

ויקהלו

דיא

ר ש י

(טו) לא ימצא לנו ההר. כי אין הוא לנו כאשר תמרת: לא ימצא. לא יספק: ורכב ברזל. ומה שאתה אומר לעלו' היערה ולכנוס בתוך הפריזי והרפאי' עם חזק הוא לותו כנעני ורכב ברזל לו. ואל תתמ' אם קראו לפריזי ורפאי' כנעני כי כולם בני כנען היו: (יח) כי הר יהיה לך. לותו שאמרתי לך עלה לך היערה: כי יער הוא ובראתו. כי יער הוא ואינו רחוי אלא לעם רב וינקזוהו ויפנוהו: ובראתו. לתה שאתם עם רב: והיה לך תולאותיו כי תורישו את הכנעני. על ידי שאתם עם רב: כי רכב ברזל לו. ואין לאחד מאלו הכנענים כדי להלחם בו: כי חזק הוא. ואתה יש בך היכולת ותוכיחנו. ובנותיו פירשו עליה לך היערה והניחו עלמיכם ביערות אלא תשלוט בנפש עין הרע:

ויסבינו

ב א ו ר

(טו) לא ימצא, לא יהי' נמצא לנו ההר, כלומר לא נוכל להשיגהו. ורכב, הוי"ו תשמש במקום כי, כי רכב ברזל וגו'. (יז) עם רב אתה, אם עם רב אתה, ח"כ לא יבצר ממך לנצח עוד מלחמה ביער לברות לותי, ועתה הוסף לומר וכח גדול לך, כלומר תנשוך בגודל לבב ותוכל להוריש את הכנעני השוכן בגיא הבר. לא יהיה לך גורל אחד, נאמת לא תי' גורלך כאחד הגורלות שאתה מחלק, כי לבם יתר עליך. (יח) כי הר יהיה לך, הנה שאתה מבקש מהם החזק להרבה ולהלחם, לא הניחו שתבחן את גבורתי הגדולים לעשות, ולזה אמר: הלא הר לך, וא"כ גם בגבעות שפרה נחלתך, כי תוכל לגזוע ההר מכל פאותיו. כי יער הוא, ואם גם יער הוא ובראתו לך, ומה שאמרת לא ימצא לנו ההר מפני הכנענים, על זה השיב: והיה לך הצאתיו, כלומר גם תולאות נגולי היער, ומה שהעמקים, יהיו לך ותוכל לנוח ביער. כי תורישו, אם תורים. כי רכב, אם גם רכב ברזל לו וחזק הוא. כן יראה לי פירוש הפסוק. ולמפרשים שקדמוני דרכים שונים, וכל המעיינים בהם יראה בעצמו עמל מדוע סרתי מדעתם ונפרדתי לי דרך לאמרת, כי אין להאריך.

שלם

יח (ח) וַיָּקֻמוּ הָאֲנָשִׁים וַיֵּלֵכוּ וַיְצַו יְהוֹשֻׁעַ אֶת־הַהֹלְכִים לִכְתֹּב אֶת־הָאָרֶץ לֵאמֹר לְכוּ וְהִתְהַלְּכוּ בָאָרֶץ וְכִתְבוּ אֹתָהּ וְשׁוּבוּ אֵלָי וּפֹה אַשְׁלִיךְ לָכֶם גּוֹרָל לִפְנֵי יְהוָה בְּשִׁלֹה׃ (ט) וַיֵּלְכוּ הָאֲנָשִׁים וַיַּעַבְרוּ בָאָרֶץ וַיִּכְתְּבוּהָ לְעָרִים עַל־שִׁבְעָה סְפָרִים בַּבַּיִת וַיָּבֹאוּ אֵלָיו אֶל־הַמַּחֲנֶה שִׁלֹה׃ (י) וַיַּשְׁלֶךְ לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ גּוֹרָל בְּשִׁלֹה לִפְנֵי יְהוָה וַיְחַלֵּק שָׁם יְהוֹשֻׁעַ אֶת־הָאָרֶץ לְמַחְלְקוֹתָם׃ (יא) וַיַּעַל גּוֹרַל לְמַטֵּה בְנֵי־בִנְיָמִן לְמִשְׁפְּחֹתָם וַיֵּצֵא גְּבוּל גּוֹרָלָם בֵּין בְּנֵי יְהוּדָה וּבֵין בְּנֵי יוֹסֵף׃ (יב) וַיְהִי לָהֶם גְּבוּל צָפוֹן מִן־הַיַּרְדֵּן וְעָלָה הַגְּבוּל אֶל־כֶּתֶף יְרִיחוֹ מִצָּפוֹן וְעָלָה בָהָר יָמָּה וְהָיוּ תֹצְאֹתָיו מִדְבַּר בֵּית אָוֶן׃ (יג) וְעָבַר מִשָּׁם הַגְּבוּל לוּזָה כֶּתֶף לוּז נֶגֶב הִוא בֵּית־אֵל וְיָרַד הַגְּבוּל עַטְרוֹת אַדָּר עַל־הַהָר אֲשֶׁר מִנֶּגֶב לְבֵית־חוֹרוֹן הַתַּחְתּוֹן׃ (יד) וְנָסַב הַגְּבוּל וְהִקִּיף פְּאָה יָמָּה נֶגְבָּה מִן־הָהָר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי בֵית־חוֹרוֹן נֶגְבָּה וְהָיוּ תֹצְאֹתָיו אֶל־קִרְיַת בַּעַל הִוא קִרְיַת יְעָרִים עִיר בְּנֵי יְהוּדָה זֹאת פְּאַת יָמָּה׃ (טו) וּפְאַת נֶגְבָּה מִקְצֵה קִרְיַת יְעָרִים וְיָצָא הַגְּבוּל יָמָּה וְיָצָא אֶל־מַעְיַן מֵי נֶפְתּוֹחַ׃ (טז) וְיָרַד הַגְּבוּל אֶל־קְצֵה הָהָר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי גֵּי בֶן־הִנֹּם אֲשֶׁר בְּעֵמֶק רְפָאִים צָפוֹנָה וְיָרַד גֵּי הִנֹּם אֶל־כֶּתֶף הַיְבוּסִי נֶגְבָּה וְיָרַד עֵין רֹגֵל׃ (יז) וְנִגְרַע מִצָּפוֹן וְיָצָא עֵין שָׁמֶשׁ וְיָצָא אֶל־הַגְּלִילוֹת אֲשֶׁר מוּל מַעֲלֵה אֻמִּים וְיָרַד אֶבֶן בֹּהַן בֶּן־רְאוּבֵן׃ (יח) וְעָבַר אֶל־כֶּתֶף מוּל הָעֲרָבָה צָפוֹנָה וְיָרַד הָעֲרָבָה׃ (יט) וְעָבַר הַגְּבוּל אֶל־כֶּתֶף בֵּית־חָגְלָה צָפוֹנָה וְהָיוּ תֹצְאֹת הַגְּבוּל אֶל־לְשׁוֹן יָם הַמֶּלַח צָפוֹנָה אֶל־קְצֵה הַיָּם הַנֶּגֶב תֵּימָנָה וְזֶה גְּבוּל נֶגְבּוֹ׃ (כ) וְהַיַּרְדֵּן יִגְבֻלֵהוּ מִקֶּדֶם וְזֶה נַחֲלַת בְּנֵי־בִנְיָמִן לִגְבֻלֹתֶיהָ סָבִיב לְמִשְׁפְּחֹתָם׃ (כא) וַיִּהְיוּ עָרֵי הַמַּטֶּה לִבְנֵי בִנְיָמִן לְמִשְׁפְּחֹתָם יְרִיחוֹ וּבֵית־חָגְלָה וְעֵמֶק קְצִיץ׃ (כב) וּבֵית הָעֲרָבָה צְמָרַיִם וּבֵית־אֵל׃ (כג) וְהָעַוִּים וְהָעָפְרָה׃ (כד) וּכְפַר הָעַמֹּנִי וְהָעָפְנִי וְגָבַע עָרִים שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה וְחַצְרֵיהֶן׃ (כה) גִּבְעוֹן וְהָרָמָה וּבְאֵרוֹת׃ (כו) וְהַמִּצְפֵּה וְהַכְּפִירָה וּמוֹצָה׃ (כז) וְרֶקֶם וְיִרְפְּאֵל וְתַרְאֲלָה׃ (כח) וְהָצֵלְעָה הָאֱלֶף וְהַיְבוּסִי הִוא יְרוּשָׁלַ͏ִם גִּבְעַת קִרְיַת עָרִים עָרִים שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה וְחַצְרֵיהֶן זֹאת נַחֲלַת בְּנֵי־בִנְיָמִן לְמִשְׁפְּחֹתָם׃

יח (ח) דיא גאַנצע געמיינע דער קינדער ישראל׳ס פֿערזאַממזלטע זיך אין שלה; זיא שטעללטען דאַזעלבסט דאַז שט פֿטסצעלט אויף, נאַכדעם דעם דאַז לאַנד א׳הנען אונטערווארפֿען וואַר. (ג) עס וואַרען אַבער פֿאַו דען קינדער ישראל׳ס וועלכען איהר בעזיט צונג נאָך נ׳כט צוגעטהיילט וואַר, זיי ען שטעממע איבריג. (ג) יהושע שפראַך דאַהער צו דען קינדער ישראל׳ס: וויא לאַנגע וואָללט איהר נאָך זאָ נאַכלעסיג זיין אייך צום בעזיטצע דעם לאַנדעס אַנצושיקקען, וועלכעם אייך דער ע ויגע, דער גאָטט איירער פֿאָטער גענעבען האַט? (ד) וועהלעט אייך דרייא מאַננער אויס יערעם שטאַממע, וועלכען אייך

והתחלקו

אויפֿטראַגען וויל, דאַס זיא זיך אויפֿמאַכען, דאַז לאַנד בעריזען אונד דאַסועלבע אויפֿנעהמען (אויפֿצייכנען), נאַך איהרער בעמעסטנג, אונד זאָרגן פֿאָר מיר ערשיינען.

איהר

ר ש ׳ י

יח (א) וישכינו שם את אהל מועד. שעשו נמדנר ולח היה שם תקרה אלח יריעות של עגנים מלמטן ויריעות מלמעלן כך שנינו בזבחים קדשים: והארץ נכנשה לפניהם. משנכנע המשכן היתה הארץ נוחה ליכנס לפניהם: (ב) שנשה שבטים. שבטר קבלו נחלתם ראובן וגד וחצי שבט מנשה קימי משה בעבר הירדן וכארץ כנען כבר נפל גורל ליהודה ולאפרים ולחצי שבט מנשה הרי ה׳ שבטים: (ג) מתרפי׳. מתרשלין: (ד) לשבט. לכל שבט מן השבעה: לפי נחלתם. לשבעה חלקים ולח בשוה חלח לפי השבטים הרחויין לחלק׳ לרב רובו ולמעט לפי מישוטו בשה של׳ לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעיט נחלתו וגו׳ (במדבר כ״ו):

והתחלקו

ב א ו ר

יח (א) שלה (ל״ה: כמו בשלה). וישבינו, הנה עד עתה הי׳ משכן ה׳ בגלגל לחבר שם תכונת לחבי הלבנה (הויסטקווארטיר) נקלה גבול ל״י, לך כחבר ובשבה הארץ לפניהם, שמו המשכן בתוך הארץ, ולזה נחסרו לים הבמות עתה, כי הי׳ נקל לכל ישראל לבוח אל מקדש ה׳, משל״ב בגלגל; ועמד המשכן הזה עד ימי שמואל, לדעת הס״ע שס״ט שנים. והארץ נכבשה, הנה מלינו (שופטים ל׳) כי גם לחר מות יהושע עוד נותרה מן הארץ לכבוש רבים, כי גל הארץ הוא לחו דוקא, לך רובו ככולו. וקלת לחמרו: כי גם לחר שכבר נכבו, טוב בלו הבנעניים לחבר הניחו ולקחו מידם כמה ערים, ולחלו ולחבי חלקים חיים. (ד) הבו לכם, הנחן בעיני בפי׳ הפסוקים בחלה הוא זה: יהושע לוה לת החנשים, בחחלה חלכו בלבם למדוד לת הארץ לחרכה ולרחבה, וזהו שחמר לפי נחלתם, גלומר לפי נחלת בל שבעה השבטים יחד, והבחתם לי

הרגימם

(ה) איהר לאַסט עם אין זיעבען טהיילע צערפאַללען; יהודה זאָלל בייא זיינער נרעניצע נעגען נאָרדען בלייבען, אונד דאַז הויז יוסף'ס בלייבע בייא זיינער נרעניצע נעגען נאָרדען. (ו) איהר נעהמט (צוזאַמענ) זאָנאַך דאַז לאַנד אין זיעבען אַבטהיילונגען אויף, אונד לעגט עס מיר דאַן פאָר, דאַמיט איך אייך לאָז וע ווערפע, היר פאָר דעם עווינען אונזרעם נאָטט. (ז) דען דיא לוים האַבען קיינען אַנטהייל אונטער אייך, זאָנדערן דאַז פריסטערטהום דעם עווינען איזט איהרע בעזיצונג; אייך גד, ראובן, אונד דער האַלבע שטאַם מנשה'ס האַבען שאָן איהרע בעזיצונג ערהאַלטען יענזייטס דעם ירדן'ס נעגען מאָרגען וועלפע איהנען משה רער קנעכט דעם עווינען אייגענעבען האַט. (ח) אונד דיא מענער מאַכטען זיך אויף אונד גינגן הין, נאַכדעם יהושע דיעזען וועלפע גינגען דאַז לאַנד אויפצונעהמען (צו בעשרייבען) דען אייגאַטראַג אַלזאָ ווידערהאָלטע: נעהעט הין, בערייזע זעט דאַז לאַנד, נעהמעט עם אויף, אונד קעהרעט צו מיר צוריק, דאַמיט איך היר אייך לאָז וועפע, פאָר דעם עווינען אייערעם נאָטט צו שלה. (ט) דיא מענער רייזטען פאָרט, דורכ צאָגען

בארץ

ר ש " י

(ה) והתחלקו לותה לשבע' חלקים. לותם שבשבטה בנר והעתידה ליכנס: יהודה יעמוד על גבולו מנגב. ולמן ישראל שמה נפל לו גורל כל המילר הדרומי: ובית יוסף וגו' מלפון. לפיני למה שבשבטם בנר ועוד יש הרבה לכנום לד המילר מבעל גד עד לבא חמת שהוא לבל הסר במילר לפיני והשבעה שבטים יחלקו לותה שבין יהודה ליוסף ולותה העומדת ליכנס: (ו) ויריתי. והשלכתי כמו יכה

ב א ו ר

הרשימה הכוללת, ולז תחחלקו ביניכם לפני היהן לשבעה חלקים, ולחר זה לכו ובלל חלק שלשה חלשים לכחוב בל חבל לערים כמ"ש לקמן (ט'), ולז שוב חבואו אלי ופיל הגורל לבל שבט ושבט. (ה) יהודה יעמוד וגו', והלרן לחר ביניהם תחלקו לשאר השבטים. (ח) וילבו, וגם

בָּאָרֶץ וַיִּכְתְּבוּהָ לֶעָרִים לְשִׁבְעָה
חֲלָקִים עַל־סֵפֶר וַיָּבֹאוּ אֶל־
יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הַמַּחֲנֶה שִׁלֹה׃
(ט)וַיִּשְׁלֵךְ לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ גּוֹרָל בְּשִׁלֹה
לִפְנֵי יְהוָה וַיְחַלֵּק־שָׁם יְהוֹשֻׁעַ
אֶת־הָאָרֶץ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
כְּמַחְלְקֹתָם׃ (י) וַיַּעַל גּוֹרָל מַטֵּה
בְנֵי־בִנְיָמִן לְמִשְׁפְּחֹתָם וַיֵּצֵא
גְּבוּל גּוֹרָלָם בֵּין בְּנֵי יְהוּדָה וּבֵין
בְּנֵי יוֹסֵף׃ (יא) וַיְהִי לָהֶם הַגְּבוּל
לִפְאַת צָפוֹנָה מִן־הַיַּרְדֵּן וְעָלָה
הַגְּבוּל אֶל־כֶּתֶף יְרִיחוֹ מִצָּפוֹן
וְעָלָה בָהָר יָמָּה וְהָיָה תְּצֹאתָיו
מִדְבָּרָה בֵּית אָוֶן׃ (יב) וְעָבַר מִשָּׁם
הַגְּבוּל לוּזָה אֶל־כֶּתֶף לוּזָה נֶגְבָּה
הִיא בֵּית אֵל וְיָרַד הַגְּבוּל עַטְרוֹת

והיו קרי אדר

צאָנען דאָ לאַנד, אונד נאַה־
מען דאַסועלבע אויף נאַך דען
שטערטען אין זיעבען אַבטהיי־
לונגען, אויף איינער קאַרטע,
אונד ער שיינען דאַן פֿאָר יהושע
אים לאַגער צו שלה. (ט) נון
וואַרף איהנען יהושע לאָוט צו
שלה פֿאָר דעם עווינען, אונד
מהיילטע דאַועלבסט דאָ לאַנד
איין פֿיר דיא קינדער ישראל,
נאַך איהרען אַבטהיילונגען.
(יא) דאַ קאַם דאָ לאָו צוערשט
הערוים פֿיר דען שטאַם דער
קינדער בנימין'ס נאַך א הרען
פֿאַמיליען, אונד דיא גרענצע
איהרעס לאָוועס צייגטע זיך,
צווישען דען זהנען יהודה'ס
אונד דען זהנען יוסף'ס.
(יב) אונד איהרע גרענצע בע־
גאַן אַם נערדליכען ווינקעל
פֿאַם ירדן, אונד פֿיהרטע הי־
נויף נאַך דער זייטע פֿאָן יריחו,
נערדליך, אונד האָב זיך ווייי־
טער נאַך דעם געבירגע וועסט־
ליך, אונד איהרע אויסגענגע
פֿיהרטען נאַך דער ווסטע ביח
און. (יג) דיא גרענצע צאָג זיך פֿאָן דאַ נאַך לוז, נעהמליך אַן דיא זידליכע זייטע פֿאָן
לוז, דאַס איוט בית אל; דאַן פֿיהרטע דיא גרענצע אַבווערטס נאַך עטרות אדר אַם געבירגע,
וועל־

ר ש " י

ניס (שמות ט"ו): (יב) ויהי להם הגבול לפאת לפונה. ויהי מילר גבול הלפוני שלהם מן הירדן שמזרח מתחיל המילר ועלה אל כתף יריחו מלפון ועלה משם אל ההרים אל עבר יריחו ומושך החוט בלפונה של יריחו ונמלאת יריחו לפניס מן החוט בחלק ניניימין: מדברה בית און. למדבר של בית און: (יג) ועבר משם. לכל המערב: לוזה אל כתף לוזה נגבה היא בית אל. שקראה יעקב ולא זו היא בית אל שהלכל העי שסרי אומר בנימין יוסף וילא מנית אל למדנו שחניס היו ולוז לא נחלק בניימין

ב א ו ר

שנו, וזה מובן מעלמו, ולא"כ לזה יהושע כי ילכו עוד לכתוב על ספר הערים, כאשר נאמרנו, ובזה לא יהי' נפסוקים הלזה שפת יתר. (יב) מדברה בית און, נתב הרד"ק: סמוך לבית און, לפיכך הבי"ת פתוחה, ע"כ. טעמו שלפי המסורה כ"ל מדברה נפתח תחת הבי"ת, כמו מדברה דמשק (מ"ב י"ט ט"ו) כמו שנמסר שם במסורה, וכתב הרד"ק שם וז"ל: נפתחה הבי"ת מפני הסמיכות וכן מדברה בית און, ע"כ. (יג) היא ביח אל, כתב רש"י כי שני בית אל היו, לפי שנאמר (לעיל ט"ז ב') וילא מבית אל לוזה, ולפי גם לין מזה רמים כאשר נאמרנו שם, מ"מ לדק

דנכי

אַדָּר עַל־הָהָר אֲשֶׁר מִנֶּגֶב לְבֵית־
חֹרוֹן תַּחְתּוֹן: (יד) וְתָאַר הַגְּבוּל
וְנָסַב לִפְאַת־יָם נֶגְבָּה מִן־הָהָר
אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי בֵית־חֹרוֹן נֶגְבָּה
וְהָיָה תְצִאֹתָיו אֶל־קִרְיַת־בַּעַל
הִיא קִרְיַת יְעָרִים עִיר בְּנֵי יְהוּדָה
זֹאת פְּאַת־יָם: (טו) וּפְאַת־נֶגְבָּה
מִקְצֵה קִרְיַת יְעָרִים וְיָצָא הַגְּבוּל
יָמָּה וְיָצָא אֶל־מַעְיַן מֵי נֶפְתּוֹחַ:
(טז) וְיָרַד הַגְּבוּל אֶל־קְצֵה הָהָר
אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי גֵי בֶן־הִנֹּם אֲשֶׁר
בְּעֵמֶק רְפָאִים צָפוֹנָה וְיָרַד גֵּי הִנֹּם
אֶל־כֶּתֶף הַיְבוּסִי נֶגְבָּה וְיָרַד עֵין

וועלכעס זידליך פֿאָן אונטער־
בית חרון ליגט. (יד) הער וואַנד
זיך דיא גרענצע אונר לענקטע
זיך דעם וועסטליכען ווינקעל
צו, זידליך פֿאָם נעבירגע, וועל־
כעס זידוועסטם פֿאָר בית חרן
ליגם, אונד ענדעטע בייא קריה
בעל, אָדער קריה יערים, אי־
נער שטאַדט דער זהנע
יהודה'ס. דיזעס בילדעטע דען
וועסטליכען ווינקעל. (טו) דער
זידליכע ווינקעל בעגאַן, אַן דער
אייסערסטען זייטע קריה
יערים'ס, דאַן צאָג זיך דיא
גרענצע וועסטליך, אונד ער־
שטרעקטע זיך ביז אַן דיא
קוועללע דעם וואַסערס
נפתוח. (טז) וואַראַן זענקטע זיא
זיך צום פֿוסע דעס בערגעס
הן, דער פֿאָר דעם טהאַלע בן
הנום ליגט בייא דער טיעפֿלי־
גענדען עבענע רפאים, נעררדלי אונד ליף אַבווערטס דורכ'ס טהאַל הנם, צור זידליכען זייטע

והיו קרי רגל
יבוסי'ס

ר ש "י

בנימין היתה שרי חוט המידה מלוז ולפני' הוא כמו שהוא אומר על כתף לוזה: מנגב. החוט הולך בדרום' של לוז נמלאת לוז מן החוט ולחון בנחלת בני יוסף ובית אל היתה בחלק בנימין כמו שבאתי למעלה בענין: (יד) ותאר הגבול ונסב לפאת ים נגבה. בעטרות אדר כלה לוזך הלפוני מן המזרח למערב ומשם נסב החוט לנגבול המערב של בנימין ליל נגבה מן הלפון לדרום חוט המערבית מן ההר אשר על פני בית חורון נגבה מן ההר אשר בדרומה של בית חורון משם היה מתחיל מקצוע מערבית לפונית של בנימין וכך לו החוט מלפון לדרום: והיה תוצלותיו. מקצוע מערבית דרומית שלו של קריה יערים עם גבול כפ בית של יהודה ומשם יהושלים כמו שאמור למטה בענין לפיכך היו לבני הבנעים חלק בם וגבול לפוני של בנימין ודרומי של אפרים נוגעין זה בזה ומשם היתה שילה בחלק אפרים כמה שנאמר ויעד משכן שילה ונומר (תהלים ע"ח) וימאס באהל יוסף ובשבט אפרים לא בחר (משם) ולפ לבנימין היה גו חלק וכן מצינו בחזית'קדצי'נג' מקומות שהיה להם שבינ'לירחל בזיל' ונוב ובית העולמים ובכולן לא שהיה חלק בחלקו של יהודה ועל התחומין המעורין כאן נימנו בחלקו של יהודה ועל מקום שנאמר כאן וירד כתוב ניהודה ועלה לפי שבאן הוא מונה מן המערב למזרח ומשם מוג' מן המזרח למערב: ויצא הגבול ישפו. חלים ע"ח ולא ידעתי לזה ים הוא:

ב א ו ר

דברי רש"י כי שתי בית אל היו, כבר מלאנו בשופטים (ח' כ"ב) כי בני יוסף ירבו לת בית אל גם היתה עיר מקדש מלך לשלבי ישראל, ובספוק נ"ב לקמן נזכר בית אל בין ערי בנימין.

רְגֶל: (יז) וְתָאַר מִצָּפוֹן וְיָצָא עֵין
שֶׁמֶשׁ וְיָצָא אֶל־גְּלִילוֹת אֲשֶׁר־
נֹכַח מַעֲלֵה אֻדֻמִּים וְיָרַד אֶבֶן בֹּהַן
בֶּן־רְאוּבֵן: (יח) וְעָבַר אֶל־כֶּתֶף
מוּל־הָעֲרָבָה צָפוֹנָה וְיָרַד
הָעֲרָבָתָה: (יט) וְעָבַר הַגְּבוּל אֶל־
כֶּתֶף בֵּית־חָגְלָה צָפוֹנָה וְהָיָה ו
תּוֹצָאוֹתָיו הַגְּבוּל אֶל־לְשׁוֹן יָם־
הַמֶּלַח צָפוֹנָה אֶל־קְצֵה הַיַּרְדֵּן
נֶגְבָּה זֶה גְּבוּל נֶגֶב: (כ) וְהַיַּרְדֵּן
יִגְבְּלוֹ־אֹתוֹ לִפְאַת־קֶדְמָה וְאֵת
נַחֲלַת בְּנֵי בִנְיָמִן לְגְבֻלֹתֶיהָ סָבִיב
לְמִשְׁפְּחֹתָם: (כא) וְהָיוּ הֶעָרִים
לְמַטֵּה בְּנֵי בִנְיָמִן לְמִשְׁפְּחוֹתֵיהֶם
יְרִיחֹו וּבֵית־חָגְלָה וְעֵמֶק קְצִיץ:
(כב) וּבֵית הָעֲרָבָה וּצְמָרַיִם וּבֵית־
אֵל: (כג) וְהָעַוִּים וְהַפָּרָה וְעָפְרָה:
(כד) וּכְפַר הָעַמֹּנִי וְהָעָפְנִי וְגָבַע
עָרִים שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה וְחַצֵּרֵיהֶן:
(כה) גִּבְעוֹן וְהָרָמָה וּבְאֵרוֹת:
(כו) וְהַמִּצְפֶּה וְהַכְּפִירָה וְהַמֹּצָה:

יבוסי׳ס ט׳עפֿער הינאב נאך עין
רגל. (יז) אונד ויא וואנד זיך פֿאן
נאָרדען אינד בראך הערפֿאָר
ביא עין שמש, אונד פֿיהרט
פֿאָרט נאך גלילות, יועלכֿעס
מעלה ארומים נענאיבער
ליעגט, אונד זענקטע זיך בים
שטיינע ביהן (נענאַנגט נאך)
דעם זאהנע ראובן׳ס. (יח) דאן
צאָג זיא זיך אן דער נערדל׳כֿען
זייטע פֿאר דער עבענע אונד
פֿיהרט אבווערטס נאך
ערבה. (יט) דיא נרענצע צאָג
פֿערנער נאך דער זייטע ביח
הגלה׳ס נערדליך. אונד דיא
אויסגענגע דער נרענצע ריי׳כֿען
אן דיא צונגע דעם זאלצמערס
גענגען נאָרדען, נאך דער איי־
סערסטען זידל׳כֿען זייטע דעם
ירדן׳ס. דיעזעם וואר דיא זידלי־
כֿע גרענצע. (כ) דער ירדן אבער
בענרענצטע זיין גענ טה אויף
דער אָסטזייטע. דיעזעם וואר
דיא בעזיטצונג דער זהנע
בניטין׳ס, נאך איהרן גרענצען
רינגסאום, נאך איהרען פֿאמי־
ליען. (כא) אונד דיא שטערטע
דעם שטאממעס דער זהנע
בנימין׳ס נאך איהרען פֿאמי־
ליען וואַרען: יריחו, ביח חגלה
אונד עמק קציץ; (כב) ביח
ערבה, צמרים אונד ביח אל;
(כג) עוים, פרה אונד עפרה;
(כד) כפר עמונה, עפני אונד
גבע. צוואַממען צוועלף שטער־
טע מיט איהרען דערפֿערן. (כה) פֿערנער: גבעון, רמה אונד בארות; (כו) מצפה, כפירה אונד

והיו קרי • תוצאות קרי • העמונה קרי • ורקם

מצה

(יט) על לשון יס המלח נפונה. נלפיכו של לשון נמלח כל הלשון נחלקו של יהודה: על קלח הירדן. מקום שהירדן נופל ניס המלח והוא נמוה מקלוע מזרחית לפונית ליהודה וכאן הוא מונה מקלוע דרומית מזרחית לבנימין: (כ) והירדן יגבול אותו לפאת קדמה. הירדן היה לו לבנימין מלד

מזרחי

(כז) וְרֶקֶם וְיִרְפְּאֵל וְתַרְאֲלָה׃
(כח) וְצֶלַע הָאֱלֶף וְהַיְבוּסִי הִיא
יְרוּשָׁלַם גִּבְעַת קִרְיַת עָרִים
אַרְבַּע־עֶשְׂרֵה וְחַצֵּרֵיהֶן זֹאת
נַחֲלַת בְּנֵי־בִנְיָמִן לְמִשְׁפְּחֹתָם׃
יט (א) וַיֵּצֵא הַגּוֹרָל הַשֵּׁנִי
לְשִׁמְעוֹן לְמַטֵּה בְּנֵי־
שִׁמְעוֹן לְמִשְׁפְּחוֹתָם וַיְהִי נַחֲלָתָם
בְּתוֹךְ נַחֲלַת בְּנֵי־יְהוּדָה׃ (ב) וַיְהִי
לָהֶם בְּנַחֲלָתָם בְּאֵר־שֶׁבַע וְשֶׁבַע
וּמוֹלָדָה׃ (ג) וַחֲצַר שׁוּעָל וּבָלָה
וָעָצֶם׃ (ד) וְאֶלְתּוֹלַד וּבְתוּל
וְחָרְמָה׃ (ה) וְצִקְלַג וּבֵית־

מלרע כן כתב הרד"ק בשרשים — המרכבת

תרגום אשכנזי

מצה; (כז) רקם, ירפאל אונד תראלה; (כח) צלע, אלף יבוסי אָדער ירושלים, גבעת אונד קריה; צוואַמען פֿיערצעהן שטערטע מיט איהרען דער־פֿערן. דיעזעם וואַר דיא בע־זיטצונג דער זעהנע בנימין'ס נאַך איהרען פֿאַמיליען.

יט (א) נון קאַם דאַז צווייטע לאָז פֿיר שמעון הערוים— פֿיר דען שטאַם דער זעהנע שמעון'ס נאַך איהרען פֿאַמיליען, אונר איהרע בעזיטצונג וואַר, מיטטען אוועטער דער בע־זיטצונג דער זעהנע יהודה'ס. (ב) זיא האַטטען אויף איהרער בעזיטצונג: באר שבע אָדער שבע אונד מולדה; (ג) חצר שועל, בלה אונד עצם; (ד) אלתולד, בתול אונד חרמה; (ה) צקלג, בית מרכבת אונד חצר

ר ש "י

מזרחי שהירדן הולך על פני רוחב כל גבולו למזרח: (כח) וצלע האלף והיבוסי היא ירושלים. כל אחת עיר לעצמה וכן גבעת קרית חמש ערים נפסוק זה:

יט (א) ויצא הגורל השני. שני לבנימין שגורל בנימין היה ראשון לצאת שנאמר יהושע לבלומיו והתחלקו אותה לשנעה מלקים שבנר נטלו יהודה ויוסף כמו שנאמר שם יהודה יעמוד על

ב א ו ר

(כח) וצלע האלף, שתי ערים הנה, וכן גבעת קרית (רמ"י ורד"ק). והיבוסי, כמו עיר היבוסי, והיתה נקראת גם יבוסי, כמו שנאמר בשופטים (י"ט י"ח) הס עם יבוסי ונו', ונסורה על עיר היבוסי, על שם העם השוכנים בתוכה. והנה נמנה העיר הזאת גם בתוך ערי יהודה (לעיל ט"ו ס"ג), וכן נאמר בשופטים (א' ח') כי בני יהודה לכדו את ירושלים, ויתכן כי יען היתה ירושלים שתי ערים, העיר התחתונה והמלוכה אשר על ההר * (ולכן בת ברבים הזכיר), ר"ל היתה העיר התחתונה לאחד והעליונה לו המלוכה לאחד, ודרשות חז"ל נפסוק מופף עליו כל היום (דברים ל"ג י"ב) ידועות. ואם גם המלוכה הזאת נלכדה בימי דוד, אין מזה ראיה, כי לא היתה לפנים ירושת יבוסי, ושוב נתו הכנענים אשר לא הורישו מירושלים, כנאמר לעיל (ט"ו ס"ג) ובשופטים (א' כ"א), ולקחו מידם, כאשר הערנו לעיל.

יט (א) הגורל השני, שני לבנימין, כי הוא הראשון לבעצת הבנטים (רמ"י). (ב) ויהי להם, הנה בנחלת שמעון מפרט אך הערים ולא הגבולים, לפי שהיתה נחלתם בתוך בני יהודה. באר שבע ושבע, עיר אחת היא, דאם לא כן יהיה מספר הערים י"ד, ואולי הוי"ו של ושבע היא כמו ומכה תכיו ותמו בשעורה כמוהו, שהיתה נקראת באר שבע או שבע. והנה כל הערים הנזכרים כאן

* ח"ס עיין בגחורי שופטים מי כ"ח.

הַמִּרְכֶּבֹת וַחֲצַר סוּסָה: (ו) וּבֵית לְבָאוֹת וְשָׁרוּחֶן עָרִים שְׁלֹשׁ־ עֶשְׂרֵה וְחַצְרֵיהֶן: (ז) עַיִן רִמּוֹן וָאֶתֶר וְעָשָׁן עָרִים אַרְבַּע וְחַצְרֵיהֶן: (ח) וְכָל־חַצֵרִים אֲשֶׁר סְבִיבוֹת הֶעָרִים הָאֵלֶּה עַד־בַּעֲלַת בְּאֵר רָאמַת נֶגֶב זֹאת נַחֲלַת מַטֵּה בְנֵי־ שִׁמְעוֹן לְמִשְׁפְּחֹתָם: (ט) מֵחֶבֶל בְּנֵי יְהוּדָה נַחֲלַת בְּנֵי שִׁמְעוֹן כִּי־ הָיָה חֵלֶק בְּנֵי־יְהוּדָה רַב מֵהֶם וַיִּנְחֲלוּ בְנֵי־שִׁמְעוֹן בְּתוֹךְ נַחֲלָתָם: (י) וַיַּעַל הַגּוֹרָל הַשְּׁלִישִׁי לִבְנֵי זְבוּלֻן לְמִשְׁפְּחֹתָם וַיְהִי גְּבוּל נַחֲלָתָם עַד־שָׂרִיד: (יא) וְעָלָה גְּבוּלָם וַיָּמָּה וּמַרְעֲלָה וּפָגַע בְּדַבֶּשֶׁת וּפָגַע אֶל־הַנַּחַל אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יָקְנְעָם: (יב) וְשָׁב מִשָּׂרִיד

חצר סוסה; (ו) בית לבאות אונר שרוחן; צוואממען דריי־ צעהן שטעדטע מיט איהרען דערפערן; (ז) דאז עין רמון, עתר אונד עשן; צוואממען פיער שטעדטע מיט איהרען דערפערן. (ח) פערנער אל־ לע דערפער אים אומקרייז דיעוער שטעדטע ביז בעלת באר דאז זודליכע רמת. דיע־ זעם וואר דיא בעזיטצונג דעם שטאמם דער זהנע שמעון'ס נאך איהרען פאמיליען. (ט) פאן דעם נעביטהע דער זהנע יהודה'ס וואר דיא בעזיטצונג דער זהנע שמעון'ס, דען דער אנטהייל דער זהנע יהודה'ס וואר גרעסער אלס איהר בע־ דארף; דארום נאהמען דיא זהנע שמעון'ס איהרען טהייל מיטטען אונטער איהרער בע־ זיצונג. (י) דארוף קאם דאז דריטטע לאוהערפאר פיר דיא זהנע זבולן'ס נאך איהרען פאמיליען, אונד דיא גרענצע איהרער בעזיצונג רייכטע ביז שריד. (יא) איהרע גרענצע

צאג זיך אויפוערטס נאך וועסטען נענען מרעלה, קדמה ואוואהל דבשת אלם יענען פלום בע־ ריהרענד, דער פאר יקנעם פליעסט. (יב) פאן שריד לענקטע ויא זיך געגען זאנענאויפ־

גאנג

ר ש "י

על גבולו מנגב וגו' (לעיל י"ח) מנחל וחילך מונח והולך שנעשה גורלות: (ט) רב מהם. מן נחלות

הרבוי להם:

ב א ו ר

כלן נכנו נקנו נשמותן בחלק יהודה (לעיל ט"ו) חון מנלה, ותולי הוא בעלה הנזכר לעיל (שם כ"ט). גם נתול וכית המרכבת וחלר סוסה לא נזכרים שם. (ו) וכית לבאות, הוא הנקרא לעיל (שם ל"ג) לבנות. (ט) רב מהם, כתב הרד"ק היה חלקם יותר ממה שרצו להם, כי כבשו הנגב מן האדן, בני שמעון על עסקם להלחם כנזכר בשופט ס (א') ע"כ. ואם יאמר השואל, הלא הערים האלה נפלו על פי הגורל לפני ס' ליהודה כאשר אמרנו? הנני אומר, כי אחרי היות הסנה, כי יעלה גורל גדול ליהודה וירם שמעון עמו, לקיים מה שנאמר בשמעון ולחלקם ביעקב ואפילם בישראל (בראשית מ"ט ז'). (יא) אל הנחל, לפי הנראה בשפת הארץ הוא נחל קישון. יקנעם, ובמלכים

קֶדְמָה מִזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ עַל־גְּבוּל
כִּסְלֹת תָּבֹר וְיָצָא אֶל־הַדָּבְרַת
וְעָלָה יָפִיעַ: (יג) וּמִשָּׁם עָבַר
קֶדְמָה מִזְרָחָה גִּתָּה חֵפֶר עִתָּה
קָצִין וְיֹצֵא רִמּוֹן הַמְּתְאָר הַנְּעָה:
(יד) וְנָסַב אֹתוֹ הַגְּבוּל מִצָּפוֹן
חַנָּתֹן וְהָיוּ תֹצְאֹתָיו גֵּי יִפְתַּח־אֵל:
(טו) וְקַטָּת וְנַהֲלָל וְשִׁמְרוֹן וְיִדְאֲלָה
וּבֵית לָחֶם עָרִים שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה
וְחַצְרֵיהֶן: (טז) זֹאת נַחֲלַת בְּנֵי־
זְבוּלֻן לְמִשְׁפְּחֹתָם הֶעָרִים הָאֵלֶּה

וחצריהן

תרגום אשכנזי

נאנג ביז אן דיא נרענצע פאן כסלות הבר, קאם בייא דכרת הערפאר, אונד האב זיך יפיע צו. (יג) פאן דא צאנג זיא זיך נעגען אסטען נעגען נת חפר אונד עת קצין נאך רמון, וועל5עם נעה בענרענצט, (יד) אונד לענקטע זיך נערדליך אויף חנתון, אונד ינרעטע אים טהאלע יפתח אל. (טו) קטת, נהלל, שמרון, ידאלה אונד בית לחם; דער שטעדטע צוועלף נעבבט איהרען דערפערן. (טז) דיעזעם וואר דיא בעזיטצונג דער זעהנע זבולון נאך איהרען פאמיליען, דיעזע איהרע שטערטע

אונד

ר ש י

(יב) כסלות תבור. לומר לחי שהוא לצון כסלים פלנק"ס בלע"ז לא בגובהו ולא בזיפוליו אלא בזיפוליו סמיך למזרחו קרוב לגד לחודי' ומלגד פניו כדרך שהכסלים עומדים בנחמה ובמקום שהוא לומר לחזות תבור סמוך לרחבו הוא במקום המזרחי: (יג) קדמה מזרחה גתה חפר. ממזרח לגת החפר שם עירו של יונה בן אמתי: עתה קצין. שם העיר עת קצין: המתואר הנעה. המוסב אל נעה נלומר משם תאר הגבול לנעה וכן תרגם יונתן ונפיק לרמון ומתמן מסתחר לנעה:

ב א ו ר

ק' (ד' י"כ) יקמעם בחילוף נו"ן נמ"ס. (יב) בכסלות תבור, לדעת רש"י כסלות הוא מענין כסלים ופי' בגד ההר (פלאנקען), וכן לחזות תבור (לקמן ל"ד) כמי לחזנים בלומר סמוך לרחבו, ויפה אמר כי נרוב שמות האנרים הזוגים שם יבוא השם על דרך השאלה יבוא בפלס נקבה, כמו מן ידים ידות מן כנפים כנפות (עיין בספרנו תורת לשון עברית פרשג), וגם כסלים היה רחוי לבוא ע"מ הזוגי כנודע. (ק"ה: פלנק"ס flancs דיא פלאנקען, ידוע). (יג) גתה חפר, פי' לגת תאר נחרן חפר להבדילו מן גת נחרן פלשתים, והיה היתה עיר מולדת יונה בן אמתי הנביא (מ"ב י"ד כ"ה). רמון המתאר, לפי פשוטו היה שם עלם פרטי, ירם"י פי' המוסב אל הנעה, וכן ת"י ונפק לרמון ומתמן מסתחר לנעה ענ"ל, וכן הוא בירו"ק, ובספרים שלנו נפל טעות בת"י ונכתב לרמון דמתואר ומתמן מסתחר לנעה, נרבנו שני הפרושים יחדיו (ועיין לקמן). (לאמר במתרגם: רמון המתחר הנעה, ת"י לרמון דמתואר ומתמן מסתחר לנעה, מלת דמתואר נראה כמוסף מיד סופר מלתואר ול"ל לרמון דמסתחר לנעה כגי' רד"ק, לו לרמון דמתמן מסתחר לנעה כגי' רש"י, ויש עוד נוסחאות והגהות מלים לאבר שלא ידעו בו שלא כדת, כמו לקמן סוף פרשה כ"ב שהיה כתוב בכתב יד לאבר לרד"ק: וקרו בני לאובן ובני גד שהיד למדנחת, והסופר השמיט מלת שהיד לפי שאסר בעבדי. ועתה לח ותבוב ותמלח מספר י"ב ערים ואלו שמותם: ארוד, דבשת, יקנעם, יפיע, גת חפר, עת קצין, רמון, קטת, נהלל, שמרון, ידאלה ובית לחם. והנה כסלות תבור לינו עיר כי אם חלק מהר תבור, וכמוהו לחזות תבור לקמן בנגול נפתלי, כמו שפירשו רש"י ורד"ק, וכן דברת לינה מן המנין שהיתה עיר למטה יששכר (להלן כ"ח כ"ח). ומזה מוכח כי מחואר הנעה היה תואר לרמון). (טו) בית לחם, לין זה בית לחם יהודה, אך עיר לחמת נמם כך (מרד"ק), ועיין לעיל (ע"ו נ"ט) נמה שכתבנו שם מספתקת ע' זקנים. ערים שתים עשרה,

וְחַצְרֵיהֶן: (יז) לְיִשָּׂשכָר יָצָא הַגּוֹרָל הָרְבִיעִי לִבְנֵי יִשָּׂשכָר לְמִשְׁפְּחוֹתָם: (יח) וַיְהִי גְבוּלָם יִזְרְעֶאלָה וְהַכְּסֻלוֹת וְשׁוּנֵם:
(יט) וְחַפָּרַיִם וְשִׁיאוֹן וַאֲנָחֲרֵת: (כ) וְהָרַבִּית וְקִשְׁיוֹן וָאֶבֶץ: (כא) וְרֶמֶת וְעֵין־גַּנִּים וְעֵין חַדָּה וּבֵית פָּצֵץ: (כב) וּפָגַע הַגְּבוּל בְּתָבוֹר וְשַׁחֲצוּמָה וּבֵית שֶׁמֶשׁ וְהָיוּ תֹצְאוֹת גְּבוּלָם הַיַּרְדֵּנָה עָרִים שֵׁשׁ־עֶשְׂרֵה וְחַצְרֵיהֶן:
(כג) זֹאת נַחֲלַת מַטֵּה בְנֵי־יִשָּׂשכָר לְמִשְׁפְּחוֹתָם הֶעָרִים וְחַצְרֵיהֶן:
(כד) וַיֵּצֵא הַגּוֹרָל הַחֲמִישִׁי לְמַטֵּה בְנֵי־אָשֵׁר לְמִשְׁפְּחוֹתָם: (כה) וַיְהִי גְבוּלָם חֶלְקַת וְחָלִי וָבֶטֶן וְאַכְשָׁף:
(כו) וְאַלַמֶּלֶךְ וְעַמְעָד וּמִשְׁאָל וּפָגַע בְּכַרְמֶל הַיָּמָּה וּבְשִׁיחוֹר לִבְנָת:

ושחצימה קרי ושב

אונר דערפער. (יז) דעם יששכר ערשטען דאָס פֿיערטע לאָז—דען ועהנן יששכר׳ס נאַך איהרען פֿאַמיליען. (יח) איהרע גרענצע וואַר: יזרעאל, כסלות א׳נד שונם; (יט) חפרים, שיאון אונד אנחרת; (כ) רבית, קשיון, אונד אבץ; (כא) רמת, עין גנים, עין חדה אונד בית פצץ. (כב) דיא גרענצע שטיעם אן תבור, שחצימה אונד בית שמש; דער שלוס איהרער גרענצע וואַר דער ירדן. צוזאַמען זעכצעהן שטעדטע מיט איהרען דערפֿערן. (כג) די׳ זעם וואַר דיא בעזיטצונג דער זעהנע יששכר׳ס נאַך איהרען פֿאַמיליען, דיא שטעדטע מיט איהרען דערפֿערן. (כד) נון ערשיען דאָס פֿינפֿטע לאָז פֿיר דען שטאַם דער זעהנע אשר׳ס נאַך איהרען פֿאַמיליען. (כה) איהרע גרענצע וואַר חלקת, חלי, בטן אונד אכשף. (כו) אלמלך, עמעד אונד משאל; בעריהרטע דען כרמל וועסטלינ אונד שיחור לבנת.

קעהר.

באור

הנה מנה מקום ערי הגבול בתוכם, וכן בשבטים הבאים, והנכון לדעתי כי יתחיל למנות מן גתה חפר (פסוק י"ג), וכריבין לנו לומר כמתואר שתי עריס, ולז יעלה החשבון למספר י"ג, כי גי יפתח לכל חיננו עיר, לו נאמר כי עתה קלין עיר לחת, ושעורו לעת קלין, ולם גם הנגינה מלרע הלא גם נתה חפר כן הוא. (כב) בתבור, גם עיר שהיתה עומדת על הר תבור לו סמוך לו, כי לם תהים הכוונה על הפר, לל יעלה החשבון עד עשרה, וכן משמע בשופטים (ח' י"ח); וכד"ה ל' (י"ס"ב) ומנה העיר הזאת בין ערי הלויים. וב"ח שמש, ד' מקומות נמלאו בתנ"ך בשם הזה, הלחד במלרים (העליוֹפֹלוים), ושבר לת מלכות בית שמש בתרן מלרים (ירמי' מ"ג י"ג), ושלם בתרן ישרלל, הלחת בחלק יהודה לעיל (ט"ו), והשנית ליששכר בלן, והשלישית לבני נפתלי להלן, ונקראו הערים כן לפי שהי' בתוכן היכל לשמש. (כו) ובשיחור לבנת, עיין מה שכתבנו לעיל (י"ג ג') על שיחור תחר על פני מלרים. ולהבדילו מנחל מלרים, קראוהו בני ישרלל שיחור לבנת, כי היו מימיו זכים וטהורים היפך הנילוס שמימיו גורסים טיט ורפש בחזר לחמרנו, והנחר זה היה נקרל לבורים בשם בעלים (והוא בעל), ובני ישרלל הסבו שמו בחזר

(כז) קעהרטע דאַן נעגען וְאָנ־
נענאוּפגאַנג נאַך בית דגן,
שטיעס אַן זבלון אונד אַן דאַס
טהאַל יפתח אל, נערדליך
אויף בית עמק אונד נעיאל,
אונד קאַם בייא כבול לינקס
הערוים. (כח) פֿערנער: עברון,
רחוב, חמון אונד קנה ביז
גראָס־צידון. (כט) זאָראַן וועג־
דעטע זיך דיא גרענצע נאַך
רמה ביז צור פֿעסטען שטאַרט
צור; זיא לענקטע זיך דאַן נאַך
חסה, אונד ענדעטע אַם מעע־
רע דעם כעצירקעס אכזיב;
(ל) דאַצו עמה, אפק אונד
רחוב — דער שטערטע צווייא
אונד צוואַנציג מיט איהרען
דערפֿערן. (לא) דיעזעם וואַר
דיא בעזיטצונג דעס שטאַמ־
מעס דער זהנע אשר'ס נאַך
איהרען פֿאַמיליען, דיא שטער־
טע מיט איהרען דערפֿערן.
(לב) דיא זהנע נפתלי'ס טראַף
דאַס זעכסטע לאָז — דען ועה־
נען נפתלי'ס נאַך איהרען פֿא־
מיליען. (לג) אונד איהרע גרענצע בעגאַן פֿאָן חלף אָדער פֿאָן אלון בייא צענענים, אדמי
והיו קרי הנקב הנקב

(כז) וְשָׁב מִזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ בֵּית דָּגוֹן
וּפָגַע בִּזְבֻלוּן וּבְגֵי יִפְתַּח־אֵל
צָפוֹנָה בֵּית הָעֵמֶק וְנִעִיאֵל וְיָצָא
אֶל־כָּבוּל מִשְּׂמֹאל: (כח) וְעֶבְרֹן
וְרֹחֹב וְחַמּוֹן וְקָנָה עַד צִידוֹן רַבָּה:
(כט) וְשָׁב הַגְּבוּל הָרָמָה וְעַד־עִיר
מִבְצַר־צֹר וְשָׁב הַגְּבוּל חֹסָה וְיִהְיוּ
תְצָאֹתָיו הַיָּמָּה מֵחֶבֶל אַכְזִיבָה:
(ל) וְעֻמָּה וַאֲפֵק וְרֹחֹב עָרִים
עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם וְחַצְרֵיהֶן:
(לא) זֹאת נַחֲלַת מַטֵּה בְנֵי־אָשֵׁר
לְמִשְׁפְּחֹתָם הֶעָרִים הָאֵלֶּה
וְחַצְרֵיהֶן: (לב) לִבְנֵי נַפְתָּלִי יָצָא
הַגּוֹרָל הַשִּׁשִּׁי לִבְנֵי נַפְתָּלִי
לְמִשְׁפְּחֹתָם: (לג) וַיְהִי גְבוּלָם
מֵחֶלֶף מֵאֲלוֹן בְּצַעֲנַנִּים וַאֲדָמִי

ר ש " י

(כט) מבצר צר. קירוין בריכן קירוי תוקפא: צר. לשון צור: מחבל לכזיבה. מעדב כזיבה מגורל כזיב:

ועדי

ב א ו ר

עמו נכמה מקומות שלא להזכיר שם ע"ז. ולדעת לחרים לענות מענין במעשה לענות הספיר, כי שם מלאו הזכויות המכוונה גם נפי חז"ל נעלי התלמוד זכויות לענה. (כח) צדון רבה, כמו חמת רבה (עמוס ו' ב') וכן נכל רבתי (דניאל ד' כ"ז) כלומר מפוארה, וכן רבתי בגוים (איכה א' א'). (כט) מבצר צור, הנכון כמו שפי' יונתן, ולחריו החזיקו רש"י ורד"ק כי היה זה מבצר בגוי על כור, ולזין זה לור המעטירה (טירום), כי היא נבנתה במעט מלחים ומרבעים שנה קודם בנין בית חלכים בירושלים, ול"ב לא עמדה עדין בימי יהושע, אם לא נאמר כי הדברים החלה מפי סופר מאוחר יגלו. (ל) ורחב, בגר נזכר רחב בפסוק כ"ה, ול"ב שתי ערים היו בשמותיהן שוות. עשרים ושתים, לפי המספר הזה נראה כי לדון רבה נחשבה בתוך הערים, ואף כי לא נבנתה לדון מבני ישראל, בכל זאת עלתה בגורלם, כאשר הענינו זה פעמים, כי לחוק הוא

מיכי'

הַנֶּקֶב וְיַבְנְאֵל עַד־לַקּוּם וַיִּהְיוּ
תְּצֹאֵתָיו הַיַּרְדֵּנָה׃ (לד) וְשָׁב הַגְּבוּל
יָמָּה אַזְנוֹת תָּבוֹר וְיָצָא מִשָּׁם
חֻקֹּקָה וּפָגַע בִּזְבוּלֻן מִנֶּגֶב וּבְאָשֵׁר
פָּגַע מִיָּם וּבִיהוּדָה הַיַּרְדֵּן מִזְרַח
הַשָּׁמֶשׁ׃ (לה) וְעָרֵי מִבְצָר
הַצִּדִּים צֶר וְחַמַּת רַקַּת וְכִנֶּרֶת׃
(לו) וַאֲדָמָה וְהָרָמָה וְחָצוֹר׃
(לז) וְקֶדֶשׁ וְאֶדְרֶעִי וְעֵין חָצוֹר׃
(לח) וְיִרְאוֹן וּמִגְדַּל־אֵל חֳרֶם וּבֵית־
עֲנָת וּבֵית שֶׁמֶשׁ עָרִים תְּשַׁע־
עֶשְׂרֵה וְחַצְרֵיהֶן׃ (לט) זֹאת נַחֲלַת
מַטֵּה בְנֵי־נַפְתָּלִי לְמִשְׁפְּחֹתָם
הֶעָרִים וְחַצְרֵיהֶן׃ (מ) לְמַטֵּה בְנֵי־
דָן לְמִשְׁפְּחֹתָם יָצָא הַגּוֹרָל

השביעי

ר ש ״ י

(לה) וערי מבצר. סיו לנפתלי הלדים לר׃

לרעם

הנקב אונד יבנאל ביז לקום,
אונד ענדעטע אם ירדן.
(לד) דא וועגדעטע זיך דיא
גרענצע וועסטווערטס גענען
אונות חבור, נינג פאן דארט
נאך חוקק, שטיעם וידליך אן
זבלון, אן אשר, אונד טראף
מיט יהודה אם ירדן גענגען וא״נ־
נענאוויפאנאנג. (לה) דיא פע־
סטען שטערטע ווארען צדים,
צר אונד חמת. רקת אונר
כנרת׃ (לו) ארמה, רמה אונר
חצור׃ (לז) קדש, אדרעי אונר
עין חצור׃ (לח) יראון, מגדל אל,
חרם, בית ענת אונד בית שמש׃
צוואממען נייגצעהן שטעדטע
נעבסט איהרען דערפערן.
(לט) דיזעס וואר דיא בעזיטצונג
דעס שטאמעס דער קינדער
נפתלי׳ס נאך איהרען פאמי־
ליען, דיא שטעדטע נעבסט
איהרען דערפערן. (מ) דעם
שטאמעם דער וועהנע דן׳ס נאך
איהרען פאמיליען ערשיען דאז

וי״ם

באור

שיהי׳ תכזיבם מן המנין, גם מלינו לבני יהודה תכזיב (לעיל ט״ו מ״ד). (לד) כרמל, זבולן (שהוא המטה) וגי יפתח לל, ולידון רבה, וחבל תכזיב לינן מן המנין). (לד) וביהודה הירדן, כנו הפירוזים נזה הפסוק, והמעתיקים שלחו בו יד כלות נפשם, כי נלחמת לח הגיע גבול יהודה עד הירדן (עיין לעיל ט״ו ה׳), ולדעתי הני״ת ביהודה מוסך עלמו ולחר עמו, ושיעורו פנע ביהודה וגם פנע בירדן, לפי גם לח נמקים לחד. (לה) וערי מבצר, פי׳ רש״י היו לנפתלי הלדים לור (ל״ה: נ״ל שלריך להיות נרנים גדולים היו וכי׳, עיין מנות י׳ ח׳ רש״י ד״ה וערי מנלר.) (לח) ערים תשע עשרה, גם מספר הזה לינגו עולה, וירלה לי חלף וחלין נלעגיים לינם מן המנין, לפי שלין נהם מ״ם הריזוק ולין היה לנחלתם, וכן לקוס שנלמר בו עד, והוא ולין עד נכלל, גם לזנות תביר לינו גם ציד כלזר לחרגו כבר נפש רש״י על נפלות תנור, ל״ל יפחדו לך לדמי נקב ויבנלל ומקקה וט״ז הערים הנזכרים מן פסוק ל״ה עד ל״ח, ונזה יולדק החשבון. (ל״ה: חלף וחלין בלעגיים לחת הן ועיר חוקק לינם מן המנין, שהיו היתה למטה לחר נמפורש בל״ה ל״ו ס׳), ובלן בנחלת בני לחר הזכירה הכתוב בפס חלקת, ועתה לין וקשוב ותמלל

זיבענטע לאָן. (מח) דיא גרענצע
איהרער בעזיצונג וואַר: צרעה,
אשתאול אינד עיר שמש;
(מט) שעלבין, אילון, אונד יתלה;
(מג) אילון, תמנתה אונד עקרון;
(מד) אלתקה, גבחון, אונד
בעלח; (מה) יהוד, בני ברק,
אונד גת רמון; (מו) מי הירקון,
רקון נעבסט דער גענענד יפו
נעגענאיבער. (מז) אַבער דיא
גרענצע דער זהנע דן'ס ער-
וויטערטע זיך פֿאָן איהרער
זיטע; דען דיא זהנע דן'ס
ריקטען פֿאָר, גריפֿען לשם אַן
אונד ערָבערטען זיא, אונד
שלונען זיא מיט דער שערפֿע
דעם שווערדטעס; זיא נאַהמען
זיא אין בעזיטץ, אונד וואָהנטען
דאַרין. זיא נאַננטען לשם דן,
נאַך דעם נאַמען איהרעס
שטאַממפֿאַטערס דן. (מח) דיא-
זעם וואַר דיא בעזיצונג דעם
שטאַממעס דער זהנע דן'ס
נאַך אִהרען פֿאַמיליען, דיזעם
דיא שטעדטע זאָווהל אַלס
דיא דאַצו גהעריגען דערפֿער.
(מט) אַלס זיא בעענדיגטען דיא
איגנטהילונג דעם לאַנדעם
נאַך וויגען גרענצבעשטימונ-
גען; דא נאַבען דיא קינדער
ישראל'ס דעם יהושע זאָהן נון'ס אייגע בעזיטצונג אונטער זיך. (ס) נאַך דעם אויסשפרוכע דעם

נחנו

עוויגען

ר ש " י

(מא) לרעה ולשאול. מגל יהודה היה ונפל גורל לבני דן סמוך להם: (מו) ויצא גבול בני דן
מהם. כלן נטלו קלת ועוד נפל להם גורל במקום לחר לחוק מגבולם ולחר שנטים מפסיקין
בינתים: וילחמו עם לשם. לחר זמן בימי עתניאל בן קנז ובימי דמות מיכה כמה שנאמר בספר
שופטים (י"ח): לשם. הוא ליש האמורה בספר שופטים (שם):

לחבר

ב א ו ר

מספר י"ט). (מו) ויצא גבול, האמרנים הסכימו כי הפסוק הזה שלא במקומו נת, שהם כתבוה
לאחר זמן, בימי פסל מיכה, כמשמע שופטים (י"ח), והמתניל יגין מזה מדוע לא נת בת מספר
הערים בבני דן. ופי' ויצא הגבול בפי' רש"י כי זלק עוד הגבול מבני דן מהערים החלה על
למרחוק

נָתְנוּ לוֹ אֶת־הָעִיר אֲשֶׁר שָׁאָל
אֶת־תִּמְנַת־סֶרַח בְּהַר אֶפְרָיִם
וַיִּבֶן אֶת־הָעִיר וַיֵּשֶׁב בָּהּ׃
(נח) אֵלֶּה הַנְּחָלֹת אֲשֶׁר נָחֲלוּ
אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְיְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן
וְרָאשֵׁי הָאָבוֹת לְמַטּוֹת בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל בְּגוֹרָל בְּשִׁלֹה לִפְנֵי
יְהוָה פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וַיְכַלּוּ
מֵחַלֵּק אֶת־הָאָרֶץ׃
כ (א) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ
לֵאמֹר׃ (ב) דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר תְּנוּ לָכֶם אֶת־
עָרֵי הַמִּקְלָט אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי
אֲלֵיכֶם בְּיַד־מֹשֶׁה׃ (ג) לָנוּס
שָׁמָּה רוֹצֵחַ מַכֵּה־נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה
בִּבְלִי־דָעַת וְהָיוּ לָכֶם לְמִקְלָט
מִגֹּאֵל הַדָּם׃ (ד) וְנָס אֶל־
אַחַת מֵהֶעָרִים הָאֵלֶּה וְעָמַד
פֶּתַח שַׁעַר הָעִיר וְדִבֶּר בְּאָזְנֵי זִקְנֵי
הָעִיר־הַהִיא אֶת־דְּבָרָיו וְאָסְפוּ

אחו

תרגום אשכנזי נמ

עווינען גאַבען זיא איהם דיא שטאַדט דיא ער ווינשטע, נעהמליךתמנת סרח אויף דעם געבירגע אפרים. ער בעפֿע־סטיגטע דיא שטאַדט אונד וואָהנטע דאַרין. (נח) דיעזעס זינד דיא בעזיטצונגען וועלכע פֿערטהיילטען לעזר דער פּרי־סטער, יהושע דער זהן נון'ס אונד דיא פֿאַמיליענהייפּטער דער שטעממע דער קינדער ישראל'ס, דורכּם לאָז אין שלה פֿאַר דעם עווינען, א'ם איינ־גאַנגע דעם שטיפֿטסצעלטעם דאַ פֿאַללענדעטען זיא דיא פֿערטהיילונג דעם לאַנדעס, כ (א) דער עווינע רעדעטע צו יהושע אונד שפּראַך: (ב) זאַגע דען קינדערן ישראל'ס פֿאָלגענדעם: בעשטימעט אייך פֿרייאשטעדטע, וואָפֿאָן איך צו אייך גע־שפּראָכען דורך משה. (ג) וואָהין אייך טאָד־שלעגער זיך פֿליכטען קאָן דער אייניע פערזאָן אונפֿער־זעהענס, אָהנע פֿאָרזאַץ ער־שלאַגען האַט; זיא מעגען אייך צור צופֿלוכט דיענען פֿאָר דעם בלוטראָכער. (ד) ווער זיך נון פֿליכטעט נאַך אייניער דיעזער שטעדטע, דער זאָל אים אייננאַנגע דעם שטאַדטהאָ־רעם שטעהען בלייבען, אונד

פֿאָר רעכן אָהרען דער עלטעסטען דיעזער שטאַדט זיינע זאַכע אַנזאַגען; דיזע מיסען איהן דאַן

אין

ר ש "י

(נא) תמנת סרח כתלו. הנמילו:

באור

למרמיק, כי כן היתה נקלה אחרי יזרעאל נפוני. לשם, זה לים הנזכר בספר שופטים (יב).
(נ) תמנת סרח, עיין לקמן (כ"ד ל') ומה שכתבנו שם.

(ד) ונתנו

אֹתָהּ הָעִירָה אֲלֵיהֶם וְנָתְנוּ־לוֹ
מָקוֹם וְיָשַׁב עִמָּם: (ה) וְכִי יִרְדֹּף
גֹּאֵל הַדָּם אַחֲרָיו וְלֹא־יַסְגִּרוּ אֶת־
הָרֹצֵחַ בְּיָדוֹ כִּי בִבְלִי־דַעַת הִכָּה
אֶת־רֵעֵהוּ וְלֹא־שִׂנְאָ הוּא לוֹ
מִתְּמוֹל שִׁלְשׁוֹם: (ו) וְיָשַׁב בָּעִיר
הַהִיא עַד־עָמְדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה
לַמִּשְׁפָּט עַד־מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל
אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם אָז יָשׁוּב
הָרוֹצֵחַ וּבָא אֶל־עִירוֹ וְאֶל־בֵּיתוֹ
אֶל־הָעִיר אֲשֶׁר־נָס מִשָּׁם:
(ז) וַיַּקְדִּשׁוּ אֶת־קֶדֶשׁ בַּגָּלִיל בְּהַר
נַפְתָּלִי וְאֶת־שְׁכֶם בְּהַר אֶפְרַיִם
וְאֶת־קִרְיַת אַרְבַּע הִיא חֶבְרוֹן
בְּהַר יְהוּדָה: (ח) וּמֵעֵבֶר לְיַרְדֵּן
יְרִיחוֹ מִזְרָחָה נָתְנוּ אֶת־בֶּצֶר

במדבר

איז אהרער שטאדט אויפגעה־
מען, אונד אהם איינען ארט
בעשטימטען, דאס ער בויא
איהנען וואהנע. (ה) ווען אהם
דער בלוטראכער נאכעטצען
ואללטע; זא דיפען זיא דען
טאדשלענער ניכט אין זיינע
האנד ליפערן, ווייל ער אהנע
פארזאץ זיינען נעכסטען ער־
שלאגען, אהנע דאס ער
אהם פארהער פיינד געוועזען.
(ו) ער בלייבע אלזא אין דיעזער
שטאדט, ביז ער בויא דער
געמיינדע פאר גערכט נע־
שטאנדען, ארער ביז צום
אבשטארבען דעם האהעפרי־
סטערס, דער צור זעלבען צייט
זיין ווירדענאדען קאן דער טאד־
שלענער צוריק קעהרען נאך
זיינער שטאדט אונד צו זיינער
פאמיליע, נאך יענער שטאדט
נעמליך וואהרוים ער זיך פלוכ־
טען מוסטע. (ז) זיא ווייהעטען
דאצו איין, קדש אין גליל אויף
דעם געבירגע נפתלי, שכם
אויפדעם געבירגע אפרים, אונד
קריית ארבע אדער חברון אם
געבירגע יהודה. (ח) יענזייטס דעם ירדן, יריחו עסטליך, בעשט מטטען ויא בצר אין דער
ווימטע

ר ש " י

כ (ו) עד עמדו וגו' למשפט. לפי שפטר מגלות יצטר ולפי שתתייב גלות יחזור לעיר מקלטו ויצב שם עד מות הכהן הגדול: (ח) ומעבר לירדן יריחו מזרחה נתנו.
נימי

באור

כ (ד) ונתנו לו מקום, פירשו חז"ל שלא יהי' שוכר בית, לפי חנם אין כסף יתנו לו בית לשבת. וזה נכון מפאת השכל. (ו) עד עמדו, סכנין כי לו לו קתני לו שיעמוד במשפט ובבית דין ימיתהו לו יפטרהו מגלות, לו לפי הכית דין יקבור כי סוף תייב גלות יצב שם וגו', כי כפי מאמר חז"ל, לאחר שבא לעיר מקלטו שלחו הב"ד לפתריו ומקבו ודרשו היטיב, ולפי התתייב גלות החזירו לותו למקומו. (ח) נתנו, רש"י פי' כבר נתנו בימי משה, לולפי לדעת חז"ל כי גם שלש הערים בעבר הירדן לא היו קולטות עד לאחר יהושע ויסיבה בח"י, אין לזוך לזה, ופירוש עתה נתנו להבדיל בח לקלוט, ובאמת כי דברי חז"ל נכונים גם מפאת השכל, כי כל משפטים התלה היו לאחר שבאו ישראל לתיקון המדינה, ולפי כי שרוב שנתי הגיל מבני ראובן וגד עברו את הירדן
עם

בַּמִּדְבָּר בַּמִּישֹׁר מִמַּטֵּה רְאוּבֵן
וְאֶת־רָאמֹת בַּגִּלְעָד מִמַּטֵּה גָּד
וְאֶת־גּוֹלָן בַּבָּשָׁן מִמַּטֵּה מְנַשֶּׁה׃
(ט) אֵלֶּה הָיוּ עָרֵי הַמּוֹעֲדָה לְכָל־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם
לָנוּס שָׁמָּה כָּל־מַכֵּה־נֶפֶשׁ
בִּשְׁגָגָה וְלֹא יָמוּת בְּיַד גֹּאֵל הַדָּם
עַד־עָמְדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה׃

כא (א) וַיִּגְּשׁוּ רָאשֵׁי אֲבוֹת הַלְוִיִּם
אֶל־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְאֶל־
יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וְאֶל־רָאשֵׁי
אֲבוֹת הַמַּטּוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃
(ב) וַיְדַבְּרוּ אֲלֵיהֶם בְּשִׁלֹה בְּאֶרֶץ
כְּנַעַן לֵאמֹר יְהוָה צִוָּה בְיַד־
מֹשֶׁה לָתֵת־לָנוּ עָרִים לָשָׁבֶת
וּמִגְרְשֵׁיהֶן לִבְהֶמְתֵּנוּ׃ (ג) וַיִּתְּנוּ
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לַלְוִיִּם מִנַּחֲלָתָם
אֶל־פִּי יְהוָה אֶת־הֶעָרִים הָאֵלֶּה
וְאֶת־מִגְרְשֵׁיהֶן׃ (ד) וַיֵּצֵא הַגּוֹרָל

גולן קרי למשפחת

וויסטע, אויף איינער עבענע דעם שטאַמעס ראובן, ראמות אינגלעד איים דעם שטאַמעס גד, אונד גולן אין בשן אויס דעם שטאַמעס מנשה. (ט) דיזעס זאַגן דיא ערוועהלטען שטעדטע, פֿיר נאַנץ ישראל זאָוואָהל, אַלס פֿיר דען פֿרעמדען, דער זיך אונטער איהנען אויפֿהילט; דאַס זיך דאַהין פֿליכטעט, וואר איינע פערזאָן אונפֿערזעהענס ערשלאַגען, דאַמיט ער ניכט שטערבע דורך דיא האַנד דעס בלוטראַכערס, בעפֿאָר ער זיך פֿאָר דיא גענמיינדע האַט שטעלען קעננען.

כא (א) דיא פֿאַמיליענהייפטער דער לוים טראַטען הין פֿאָר דען פריסטער אלעזר, אונד פֿאָר יהושע דען זאָהן נון'ס אונד פֿאָר דיא פֿאַמיליענהייפטער דער שטעמע דער קינדער ישראל'ס, (ב) אונד רעדעטען זיא צו שלה אים לאַנדע כנען אַלזאָ אַן: דער עווינע האַט דורך משה בעפֿאָהלען, אונז שטעדטע איינצוגעבען צור נידערלאַססונג, אונד דאַצו גהעהעריגע פֿריי־פלעטצע פֿיר אונזער פֿיה. (ג) דאַ גאַבען דיא קינדער ישראל'ס דען לוים פֿאָן איהרער בעזיטצונג נאַך דעם בעפֿעהלע דעם עווינען פֿאָלגענדע שטעדטע מיט דען דאַצו גהעהעריגען פֿרייפלעטצען. (ד) דאַז לאָאז קאַם צוערשט הערוים

פיר

ר ש ' י

נימי מצה שנאמר את נגר באדבר וגו' (דברים ד'): (ט) המועדה. שכזמנה היעודות לכך: ולבני

ב א ו ר

עם לחמיהם, ולח הוכרך לתקנם הוחת עד לחרי שוכם חל לחרגם, ולזה נחמר כמצה לח יבדיל ובלן נחנו. (ט) המועדה, שהיו נועדים לקלוט הרוצח, ושוח שם ע"מ מוסדה, (רד"ק). (ד) לבני

לְמִשְׁפְּחֹת הַקְּהָתִי וַיְהִי לִבְנֵי
אַהֲרֹן הַכֹּהֵן מִן־הַלְוִיִּם מִמַּטֵּה
יְהוּדָה וּמִמַּטֵּה הַשִּׁמְעֹנִי וּמִמַּטֵּה
בִּנְיָמִן בַּגּוֹרָל עָרִים שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה׃
(ה) וְלִבְנֵי קְהָת הַנּוֹתָרִים
מִמִּשְׁפְּחֹת מַטֵּה־ אֶפְרַיִם
וּמִמַּטֵּה־דָּן וּמֵחֲצִי מַטֵּה מְנַשֶּׁה
בַּגּוֹרָל עֶרִים עֶשֶׂר׃ (ו) וְלִבְנֵי
גֵרְשׁוֹן מִמִּשְׁפְּחֹת מַטֵּה־יִשָּׂשכָר
וּמִמַּטֵּה־אָשֵׁר וּמִמַּטֵּה נַפְתָּלִי
וּמֵחֲצִי מַטֵּה מְנַשֶּׁה בַּבָּשָׁן בַּגּוֹרָל
עָרִים שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה׃ (ז) לִבְנֵי
מְרָרִי לְמִשְׁפְּחֹתָם מִמַּטֵּה רְאוּבֵן
וּמִמַּטֵּה־גָּד וּמִמַּטֵּה זְבוּלֻן עָרִים
שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה׃ (ח) וַיִּתְּנוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל לַלְוִיִּם אֶת־הֶעָרִים
הָאֵלֶּה וְאֶת־מִגְרְשֵׁיהֶן כַּאֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה בַּגּוֹרָל׃
(ט) וַיִּתְּנוּ מִמַּטֵּה בְּנֵי יְהוּדָה
וּמִמַּטֵּה בְּנֵי שִׁמְעוֹן אֵת הֶעָרִים

פֿיר דיא קהתישען פֿאַמיליען,
אונר עם פֿיעלען אַן דיא זעהנע
אהרן'ס דעם פריסטערס אויס
דען לוים, פֿאָם שטאַמע ד׳
יהודה, פֿאָם שטאַמע שמעון
אונר פֿאָם שטאַמע בנימין,
דורכם לאָז דרייצעהן שטער־
טע. (ה) דיא איבריגען זעהנע
דעם קהת אַבער, ערהילטען ה׳
פֿאָן דען פֿאַמיליען דעם שטאַמ־
מעם אפרים, פֿאָם שטאַמע דען
אונר פֿאָם האַלבען שטאַמע
מנשה, דורכם לאָז צעהן
שטערטע. (ו) דען זעהנען
גרשון'ס פֿיל פֿאָן דען פֿאַמיליען ש׳
דעם שטאַמעם יששכר'ס,
פֿאָם שטאַמע אשר אונד ע׳
פֿאָם שטאַמע נפתלי, דאַן
פֿאָם האַלבען שטאַמע מנשה
אין בשן דורכם לאָז צוי, דרייי־
צעהן שטערטע. (ז) דיא קינ־
דער מרר׳ס נאַך איהרען פֿאַ־
מיליען ערהילטען פֿאָם שטאַמ־
מע ראובן פֿאָם שטאַמע גד
אונר פֿאָם שטאַמע זבולן
צוועלף שטערטע. (ח) אַלזוֹ
בעשטימטען דיא קינדער
ישראל'ס דען לוים דיזע שטער־
טע מיט דען דאַצו גע׳הריגען
פֿרייאפלעטצען, דורכם לאָז
ויא דער עוויגע דורך משה
בעפֿאָהלען. (ט) זיא איבערגא־

האלה
בען נון פֿאָם שטאַמע דער זעהנע יהודה׳ס אונד פֿאָם שטאַמע דער זעהנע שמע ן׳ס יענע
שטער־

ר ש "י

כא (ח) ולבני קהת הנותרים. הם בני משה ובני קהת ואהרון ועוזיאל: ממשפחת מטה לפרים. מנחלת שבט בני לפרים נפלו להם ערים שבנגל שבט ושבט נפתלי כמה שנאמר מזה הרב

באור

כא (ד) לבני אהרן, יש ספק כי למספר הכהנים לבד היו בעת ההיא לא הולרכו י"ג עריס לשבתם לך יצא לפרים תחתיהם עד העת לבד מהם וכן. (ח) הנותרים, לבד מיני
מבני

הָאֵלֶּה אֲשֶׁר־יִקְרְאוּ אֶתְהֶן בְּשֵׁם׃ (י) וַיְהִי לִבְנֵי אַהֲרֹן מִמִּשְׁפְּחֹת הַקְּהָתִי מִבְּנֵי לֵוִי כִּי לָהֶם הָיָה הַגּוֹרָל רִאישֹׁנָה׃ (יא) וַיִּתְּנוּ לָהֶם אֶת־קִרְיַת אַרְבַּע אֲבִי הָעֲנָק הִיא חֶבְרוֹן בְּהַר יְהוּדָה וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ סְבִיבֹתֶיהָ׃ (יב) וְאֶת־שְׂדֵה הָעִיר וְאֶת־חַצֵרֶיהָ נָתְנוּ לְכָלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה בַּאֲחֻזָּתוֹ׃ (יג) וְלִבְנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֵן נָתְנוּ אֶת־עִיר מִקְלַט הָרֹצֵחַ אֶת־חֶבְרוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ וְאֶת־לִבְנָה וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ׃ (יד) וְאֶת־יַתִּר וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־אֶשְׁתְּמוֹעַ וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ׃ (טו) וְאֶת־חֹלֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־דְּבִר וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ׃ (טז) וְאֶת־עַיִן וְאֶת־

ראשונה קרי מגרשה

שטערטע דיא מאן נאמענטליך נאננטע. (י) עם קאם דעמנאך אן דיא וועהנע אהרן׳ס פאן דער קהתישען פאמיליע פאן דען נאכקאמען לוי׳ס דען איהנען פיעל דאז לאז צוערשט. (יא) זיא איבערנאבען איהנען קריית (דיא שטאדט דעם) ארבע דעם שטאמפאטערם ענק, איינענט־ליך חברון אויף דעם געביר־גע יהודה מיט איהרען אום־ליגענדען פרייא־פלעטצען. (יב) אבער דען פעלדפויא דער שטאדט אונד איהרע דערפער נאבו זיא דעם כלב זאהן יפנה׳ס מיט צו זיינער בעזיטצונג. (יג) דאך דען זוהנען אהרן׳ס דעם פריעסטערם איבערליסן זיא דיא פריישטאדט פיר דען טאדשלענער, חברון נעמלך מיט איהרען פרייאפלעטצען, דאן לבנה מיט איהרען פרייפלעטצען, (יד) יתר מיט איהרען פרייפלעטצען, אשתמוע מיט איהרען פרייפלעטצען.

(טו) חולן מיט איהרען פרי פלעטצען, דביר מיט איהרען פרייפלעטצען. (טז) עין מיט איהרען פרייי

ר ש ״ י

הרב תרגם ומפתן המעט תמעיטו לים כפי נחלתו לפני יתן מעריו ללויס (במדבר ל״ה): (ט) לפני יקרא לתתן בשם. לפי שלא הזכיר למעלה את שמות הערים שנתנו להם ולמטה הוא מפרש את שמותם לפיכך אמר לפני יקרא לתתן בשם:

ואת

ב א ו ר

מבני להתן. (ט) אשר יקראו אתהן בשם, כתב הרד״ק ז״ל מתחלה מנין הערים ואח״כ שמן כאשר היו קורחים אותן בזמן ההוא. נראה כי דעתו לפני יקרא מוסב על כל שמות ערי הלויס הנזכרים בפרשה, ואמר כי בזמן ההוא היה שמן כך, יען מלינו בד״הי א׳ (ו׳) כי כמה ערים יוצאו בשם אחד, וכן אמר ז״ל: ובספור ערי הלויס תמצא שמות משתנים ממה שתמצא בספר יהושע והוא כמו שכתבתי לך בשמות בני אדם, ע״כ, פירוש שהיו שמות לו בשתים שמו בענור שנה. ויש מפרשים כי כל מה שבשתנו היה כי בשפל הגורל לאחת המעיין ביהושע היו קורא מהערים בידי הכהנים והפריצו אחרים אחריהם עד שבשבו, וכענין זה ממלא בתוספ׳ ואע״פ שספריהם שכם בהר אפרים לא היתה ק לעת, ונתנו את גמלא אחריה. (טו) ואת עין,

ובד״ה

מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־יָטָה וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ
אֶת־בֵּית שֶׁמֶשׁ וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ
עָרִים תֵּשַׁע מֵאֵת שְׁנֵי הַשְּׁבָטִים
הָאֵלֶּה: (ט) וּמִמַּטֵּה בְנֵי־מִין אֶת־
גִּבְעוֹן וְאֶת־מִגְרָשָׁהּ אֶת־גֶּבַע
וְאֶת־מִגְרָשָׁהּ: (י) אֶת־עֲנָתוֹת
וְאֶת־מִגְרָשָׁהּ וְאֶת־עַלְמוֹן וְאֶת־
מִגְרָשֶׁיהָ עָרִים אַרְבַּע: (יא) כָּל־
עָרֵי בְנֵי־אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים שְׁלֹשׁ־
עֶשְׂרֵה עָרִים וּמִגְרְשֵׁיהֶן:
(יב) וְלִמְשְׁפְּחוֹת בְּנֵי־קְהָת הַלְוִיִּם
הַנּוֹתָרִים מִבְּנֵי קְהָת וַיִּהְיוּ עָרֵי
גוֹרָלָם מִמַּטֵּה אֶפְרָיִם: (יג) וַיִּתְּנוּ
לָהֶם אֶת־עִיר מִקְלַט הָרֹצֵחַ
אֶת־שְׁכֶם וְאֶת־מִגְרָשָׁהּ בְּהַר
אֶפְרַיִם וְאֶת־גֶּזֶר וְאֶת־מִגְרָשָׁהּ:
(יד) וְאֶת־קִבְצַיִם וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ
וְאֶת־בֵּית חֹרוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ
עָרִים אַרְבַּע: (טו) וּמִמַּטֵּה־דָן
אֶת־אֶלְתְּקֵא וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־

פֿרייפלעטצען, יוטה מיט
אירען פֿרייפלעטצען, אונד
בית שמש מיט אירען פֿרייפ־
לעטצען, צוואַמען ניין
שטעדטע פֿאַן דען בעשטימם־
טען צוויי א שטעממען: (יז) פֿאַן
דעם שטאַמע בנימין: גבעון
מיט אירען פֿרייפלעטצען,
גבע מיט אירען פֿרייפלעט־
צען; (יח) ענתות מיט אי־
רען פֿרייפלעטצען אונד עלמון
מיט אירען פֿרייאפלעטצען;
צוואַמען פֿיער שטעדטע.
(יט) זעמטליכע שטעדטע דער
זעהנע אהרן׳ס דער פריסטער
וואַרען דרייצעהן שטעדטע
נעבסט אירען פֿרייפלעטצען.
(כ) דיא פֿאַמיליען דער זעהנע
קהת, דיא לוים, נעמליך דיא
איבריגען דער זעהנע קהת
ערהילטען אירע געלאָזטען
שטעדטע פֿאַם שטאַמע
אפרים. (כא) זיא איבערגאַבען
איהנען שכם אינע פֿרי־
שטאַדט פֿיר טאָדשלעגער מיט
אירען פֿרייפלעטצען אויף
דעם געבירגע אפרים, דאַן גזר
מיט אירען פֿרייפלעטצען.
(כב) קבצים מיט אירען פֿרי־
פלעטצען, אונד בית חרן מיט
אירען פֿרייפלעטצען, צוו־
זאַמען פֿיער שטעדטע. (כג) פֿאַם שטאַמע דן אלתקא אונד אירע פֿרייפלעטצע;

גבעון

גבחון

ר ש " י

(יח) ואת עלמון. ובדברי הימים ואת בחוריס שיוחזן מתרגם לוחס עלמת: ואת מגרשיה. סנינותיס חלפים לחמה לכל רוח.

ב א ו ר

ובד"הי ח' (ו' מ"ד) עזן. יטח, ובד"הי תאסר העיר הזאת וגם גבעון בפסוק הבא, ולא נתו מאחרות מתחיסן ובכל זאת מונה (גם מ"ה) ערים שלא עזרה כמו כאן, ובחמת לוין חלק י"ח, ומאחריס לא הרגישו בזה. (יח) עלמון, וגם נאמר עלמות ועוד שנויים וחלופים רבים מאד מאד, ואין להאריך בפרטן, וכן אמר הרד"ק במקום הנזכר ויש עוד כמה דרשות בענין השנוי השמור

גִּבְתּוֹן וְאֶת־מִגְרְשָׁהּ: (כד) אֶת־
אַיָּלוֹן וְאֶת־מִגְרְשָׁהּ אֶת־גַּת־
רִמּוֹן וְאֶת־מִגְרְשָׁהּ עָרִים אַרְבַּע:
(כה) וּמֵחֲצִית מַטֵּה מְנַשֶּׁה אֶת־
תַּעֲנָךְ וְאֶת־מִגְרְשָׁהּ וְאֶת־גַּת
רִמּוֹן וְאֶת־מִגְרְשָׁהּ עָרִים שְׁתָּיִם:
(כו) כָּל־עָרִים עֶשֶׂר וּמִגְרְשֵׁיהֶן
לְמִשְׁפְּחֹת בְּנֵי־קְהָת הַנּוֹתָרִים:
(כז) וְלִבְנֵי גֵרְשׁוֹן מִמִּשְׁפַּחַת
הַלְוִיִּם מֵחֲצִי מַטֵּה מְנַשֶּׁה אֶת־
עִיר מִקְלַט הָרֹצֵחַ אֶת־גֹּלָן בַּבָּשָׁן
וְאֶת־מִגְרְשָׁהּ וְאֶת־בְּעֶשְׁתָּרָה
וְאֶת־מִגְרְשָׁהּ עָרִים שְׁתָּיִם:
(כח) וּמִמַּטֵּה יִשָּׂשכָר אֶת־קִשְׁיוֹן
וְאֶת־מִגְרְשָׁהּ אֶת־דָּבְרַת וְאֶת־
מִגְרְשָׁהּ: (כט) אֶת־יַרְמוּת וְאֶת־
מִגְרְשָׁהּ אֶת־עֵין גַּנִּים וְאֶת־
מִגְרְשָׁהּ עָרִים אַרְבַּע: (ל) וּמִמַּטֵּה
אָשֵׁר אֶת־מִשְׁאָל וְאֶת־מִגְרְשָׁהּ
אֶת־עַבְדּוֹן וְאֶת־מִגְרְשָׁהּ:
(לא) אֶת־חֶלְקָת וְאֶת־מִגְרְשָׁהּ
וְאֶת־רְחֹב וְאֶת־מִגְרְשָׁהּ עָרִים
אַרְבַּע: (לב) וּמִמַּטֵּה נַפְתָּלִי אֶת־

גבחון אונד דיא פֿרייפלעטצע,
(כד) אילון אונד דיא פֿרי־
פלעטצע דאַצו אינד נת רמון
מיט רען פֿרייפלעטצען, צוו־
זאַממען פֿיער שטעדטע.
(כה) פֿאַם האַלבען שטאַממע
מנשה הענך אינד דיא פֿרי־
פלעטצע, נת רמון מיט פֿרי־
פלעטצען, אַלזאָ צוויא שטעד־
טע. (כו) אין אַללעם בעקא־
מען דיא פֿאַם ליען דער איבר־
גען זעהנע קהת, צעהן שטעד־
טע מיט רען פֿרייפלעטצע
דאַצו. (כז) דיא זעהנע גרשון'ס
אוים דען פֿאַמיליען דער לוים
ערהיעלטען פֿאַם האַלבע
שטאַממע מנשה נולן אין בשן
איינע פֿרייאשטאַדט זיר טאָר
שלעגער מיט רען פֿרייפלעט
צען, אונד בעשתרה מ ט רען
פֿרייפלעטצען. אַלזאָ צוויא
שטעדטע. (כח) פֿאַם שטאַממע
יששכר קשיון אונד איהרע
פֿרייפלעטצע, דברת אונד דיא
פֿרייפלעטצע, (כט) ירמות
אונד דיא פֿרייפלעטצע אונד
עין גנים מיט רען פֿרייפלעט־
צען, צוזאַממען פֿיער שטעד־
טע. (ל) פֿאַם שמאַממע אשר
מישאל אונד איהרע פֿרייפלעט־
צע, עבדון אונד איהרע פֿרי־
פלעטצע, (לא) חלקת מיט
פֿרייפלעטצען, אונד רחב מיט
רען פֿרייפלעטצען, צוזאַממען
פֿיער שטעדטע. (לב) פֿאַם
שטאַממע נפתלי, קרש אין

באור

הצמות ומין להזכיר ע"כ. לך על זאת לעזר את הקורא כי כאן פרט לנו סך ערי הלויים מ"ח, ואי תספר ותמנם כל"ה כי לא תמנה לך מ"ד עם יהו וגבעון אשר יקסרו מקומם נתנו לאהר לכהנ
(כד) גת רמון, ונפסוק הבא יזכר עוד גת רמון למנחם.

ופסוקי

עִיר וְ מִקְלַט הָרֹצֵחַ אֶת־קֶדֶשׁ בַּגָּלִיל וְאֶת־מִגְרָשָׁהּ וְאֶת־חַמֹּת דֹּאר וְאֶת־מִגְרָשָׁהּ וְאֶת־קַרְתָּן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים שָׁלֹשׁ׃ (לג) כָּל־עָרֵי הַגֵּרְשֻׁנִּי לְמִשְׁפְּחֹתָם שָׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה עִיר וּמִגְרְשֵׁיהֶן׃ (לד) וּלְמִשְׁפְּחֹת בְּנֵי־מְרָרִי הַלְוִיִּם הַנּוֹתָרִים מֵאֵת מַטֵּה זְבוּלֻן אֶת־יָקְנְעָם וְאֶת־מִגְרָשָׁהּ אֶת־קַרְתָּה וְאֶת־מִגְרָשָׁהּ׃ (לה) אֶת־דִּמְנָה וְאֶת־מִגְרָשָׁהּ אֶת־נַהֲלָל וְאֶת־מִגְרָשָׁהּ עָרִים אַרְבַּע׃ (לו)*וּמִמַּטֵּה רְאוּבֵן אֶת־עִיר מִקְלַט הָרֹצֵחַ אֶת־בֶּצֶר בַּמִּדְבָּר וְאֶת־מִגְרָשָׁהּ אֶת־יָהְצָה וְאֶת־מִגְרָשָׁהּ׃ (לז) אֶת־קְדֵמוֹת וְאֶת־מִגְרָשָׁהּ וְאֶת־מֵיפָעַת וְאֶת־מִגְרָשָׁהּ עָרִים אַרְבַּע׃ (לח) וּמִמַּטֵּה־גָד אֶת־עִיר

תדגום אשכנזי

גליל איינע פֿריישטאַדט פֿיר דען טאָרשלענער אונד דיא פֿרייפלעטצע ראַצו, חמת דאר מיט פֿרייפלעטצען אונר קרתן מיט רען פֿרייפלעטצען, דרייא שטערטע. (לג) אַללע שטערטע דער גרשונישען פֿאַמיליען מאַכען צוזאַמען דרייצעהן, יערע מיט איהרען פֿרייפלעטצען. (לד) דיא פֿאַמיליען דער זהנע מררי, דיא נאָך איברי־גען לוים בעקאַמען פֿאָם שטאַמע זבולן יקנעם אינד איהרע פֿרייפלעטצע, קרתה מיט פֿרייפלעטצען. (לה) דמנה אונר דיא פֿרייפלעטצע אונד נהלל מיט איהרען פֿרייפלעטצען, צוואַמען פֿיער שטערטע. (לו) פֿאָם שטאַמע ראובן דיא פֿרייישטאַדט פֿיר דען טאָרשלענער, בצר אין דער וויסטע אונד איהרע פֿרייפלעטצע, יהצה אונד איהרע פֿרייפלעטצע, (לז) קדמות אונר איהרע פֿרייפלעטצע, מיפעה מיט דען פֿרייפלעטצען ראַצו צוואַמען פֿיער שטערטע. (לח) פֿאָם שטאַמע גד, רמת אין גלער, איינע

מקלט ס"ת ואת. ס"ת את

*) שני כתובים האלה לא נמצאים בספרים רבים אך חם בד"ה א' (פ' ו' פסוק ס"ג) ועיין מנחת שי. ויש ספרים שנמצאים בהם בשינוי קצת, וכתוב:

(לו) וממטה ראובן את־בצר ואת־מגרשה ואת־יהצה ואת־מגרשה: (לז) את־קדמות ואת־מגרשה ואת־מיפעת ואת־מגרשה ערים ארבע:

באור

(לו) וממטה, שני פסוקים האלה ל"ו ול"ז נמצאו בכל כתיבות יד ישנים, וזה לשון הרד"ק לעיל בתחלת הפרשה: לבני מררי מונה הפסוק שתים עשרה ערים היו לבני מררי ממטה ראובן וממטה גד וממטה זבולן, ולמטה נפתלי הערים לא כתב אלא שמונה ערים, ממטה זבולן ראבע וממטה גד ארבע, וממטה ראובן לא כתב, וי"ס מונה נהס וממטה ראובן את בצר וגו', ולא ראיתי שני פסוקים אלה בשום ספר יען מדוייק אלו מונה במקצתם, וראיתי כי נאחל לרבינו האי ז"ל בזאת הפלגה, והביא: לע"פ דהכא לא מציב להו בד' הי מציב להו. נראה מתשובתו כי לפניו כתובים בשניהם שנ"ל. והרב נעל מנחת שי (לעיל י"ג כ"ו) הניח עוד ראיה כי שני פסוקים

מִקְלַט הָרֹצֵחַ אֶת־רָמֹת בַּגִּלְעָד
וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־מַחֲנַיִם וְאֶת־
מִגְרָשֶׁהָ: (לט) אֶת־חֶשְׁבּוֹן וְאֶת־
מִגְרָשֶׁהָ אֶת־יַעְזֵר וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ
כָּל־עָרִים אַרְבַּע: (מ) כָּל־הֶעָרִים
לִבְנֵי מְרָרִי לְמִשְׁפְּחֹתָם הַנּוֹתָרִים
מִמִּשְׁפְּחוֹת הַלְוִיִּם וַיְהִי גּוֹרָלָם
עָרִים שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה: (מא) כָּל
עָרֵי הַלְוִיִּם בְּתוֹךְ אֲחֻזַּת בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל עָרִים אַרְבָּעִים וּשְׁמֹנֶה
וּמִגְרְשֵׁיהֶן: (מב) תִּהְיֶינָה הֶעָרִים
הָאֵלֶּה עִיר עִיר וּמִגְרָשֶׁיהָ
סְבִיבֹתֶיהָ כֵּן לְכָל־הֶעָרִים הָאֵלֶּה:
(מג) וַיִּתֵּן יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל אֶת־כָּל־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָתֵת לַאֲבוֹתָם
וַיִּרְשׁוּהָ וַיֵּשְׁבוּ בָהּ: (מד) וַיָּנַח יְהוָה
לָהֶם מִסָּבִיב כְּכֹל אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע
לַאֲבוֹתָם וְלֹא־עָמַד אִישׁ בְּפְנֵיהֶם
מִכָּל־אוֹיְבֵיהֶם אֶת כָּל־אוֹיְבֵיהֶם
נָתַן יְהוָה בְּיָדָם: (מה) לֹא־נָפַל דָּבָר
מכל

פרייאשטאדט פֿיר טאָרשלע־
נער אונד פֿרייפלעטצע דאַצו,
דאַן מחנים אונד איהרע פֿרי־
פלעטצע. (לט) חשבון מיט דען
פֿרייפלעטצען אונר יעזר מיט
פֿרייפלעטצען. אין אַללעם פֿיר
שטערטע. (מ) אַללע שטערטע
דער זוהנע מרר׳ס נאַך איה־
רען פֿאַמיליען, דיא נאָך פֿאָן
דען געשלעכטערן דער לוים
איבריג ווארען, מאַכטען נאַך
איהרעם לאָוע צוועלף שטער־
טע אוים. (מא) זעממטל כל
שטערטע דער לוים איננער־
האַלב דער בעוטצונג דער
קינדער ישראל׳ס בעטרוגען
דעמנאַך אַכט אונד פֿיער־
צוג שטערטע נעכסט איהרען
פֿרייפלעטצען. (מב) דיעוע
שטערטע האַטטען, שטאַדט
פֿיר שטאַדט איהרע אומליע־
גענדען פֿרייפלעטצע; דען וָאָ
ווער עם פֿיר אַללע דיעוע
שטערטע בעשטיממט. (מג) נון
האַטטע דער עוויגע אַן ישראל
דאַז גאַנצע לאַנד געגעבען,
וועלכעם ער אייגנעבען א׳ה־
רען פֿאָרפאַהרען גע שוואָרען.
זיא נאַהמען עם אין בעזיטץ,
אונד וואָהנטען דאַרין.
(מד) אונד דער עוויגע גע־
ווהרטע איהנען רוהע פֿאָן
אַל־

אַללען וויטען, גאַנץ זָאָ ווי׳א ער עם איהרען פֿאָרפאַהרען צוגעשוואָרען, אונר עם וי׳־
דערשטאַנד איהנען קיין אייגניגער פֿאָן אַללען איהרען פֿיינרען; דען איהרע זעממט־
ליכען פֿיינרע גאַב דער עוויגע אין איהרע געוואַלט. (מה) עם גינג ניכטס אַב פֿאָן
אַל־

באור

חלה לומר מן הפסוק זה, כי נזכרו בו ששים ושמונה ערים, ולו יהיו פסוקים הלא
מן הנמנה יעלה מספרם לפחות מאה וחמשים ושמונה. (מה) לא נפל דבר, לפי גם בימי יהושע לפי
ננעשה כל המקרה בחצר הערבו זה פעמים, ובחצר הניחנו לעיל בשם החוספתא, כי גם מערי
הלויים היו עוד ביד הכנענים, כנזכר שמה לפי נפל וגו׳ כי בכור רובי הקומות ולפי
עמד לפיים מפניהם והיו בידם להוריש מהר את שארית העמים לפי המשך עבו זאת.

מִכֹּל הַדָּבָר הַטּוֹב אֲשֶׁר־דִּבֶּר
יְהוָה אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל הַכֹּל בָּא:

כב (א) אָז יִקְרָא יְהוֹשֻׁעַ לָרְאוּבֵנִי
וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי מַטֵּה מְנַשֶּׁה:
(ב) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אַתֶּם שְׁמַרְתֶּם
אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מֹשֶׁה
עֶבֶד יְהוָה וַתִּשְׁמְעוּ בְקוֹלִי לְכֹל
אֲשֶׁר־צִוִּיתִי אֶתְכֶם: (ג) לֹא־
עֲזַבְתֶּם אֶת־אֲחֵיכֶם זֶה יָמִים
רַבִּים עַד הַיּוֹם הַזֶּה וּשְׁמַרְתֶּם
אֶת־מִשְׁמֶרֶת מִצְוַת יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם: (ד) וְעַתָּה הֵנִיחַ יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם לַאֲחֵיכֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
לָהֶם וְעַתָּה פְּנוּ וּלְכוּ לָכֶם
לְאָהֳלֵיכֶם אֶל־אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם
אֲשֶׁר וּנְתַן לָכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה
בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן: (ה) רַק ו שִׁמְרוּ
מְאֹד לַעֲשׂוֹת אֶת־הַמִּצְוָה וְאֶת־
הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מֹשֶׁה
עֶבֶד־יְהוָה לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם וְלָלֶכֶת בְּכָל־דְּרָכָיו
וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וּלְדָבְקָה־בּוֹ
וּלְעָבְדוֹ בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְכָל־

נפשכם

אַללען רעגוטען פֿערהייסונגען, וועלכע רער עווינע רעם הויזע ישראל צוגעוויזערט האַטטע; אַללעם טראַף איך.

כב (א) דאַמאַלס בעריף יהושע ריא שטעממע ראובן אונד גד אונד דען האַלבען שטאַם מנשה, (ב) אונד שפראַך צו איהנען: איהר האַבט אַללעס בעפֿאָלגט, וואַס אייך משה רער קנעכט רעם עווינען בעפֿאָהלען האַט, אויך האַבט איהר מיינער שטיממע גהאָרכט, (ג) אין אַללעם וואַס אך אייך אויפֿגעטראַגען, איהר האַבט ניכט פֿערלאָסען אייערע ברידער ביז אויף דיעזען טאָג, אונד האַבט טרייא בעאָבאַכטעט דיא בעזאָרגונג רעם בעפֿעהלעם פֿאָם עווינען אייערעם נאָטטע. (ד) נון האַט רער עווינע אייער גאָטט איערן ברידערן רוהע גענוהרט, וויא ער איהנען פֿערהייסען האַט, נון קעהרט אויך איהר צוריק, אונד ציעהט נאַך אייערן צעלטען אין דאָס לאַנד אייערעם אייגענטהומס, וועלכעם אייך משה רער קנעכט רעם עווינען יענזייטס רעם ירדן גענעבען; (ה) נעהמט אייך אַבער זעהר אין אַכט צו בעפֿאָלגען דאָס גענאָטטע אונד דיא לעהרע, וועלכע אייך משה רער קנעכט רעם עווינען גענאָטהען: צו ליעבען רען עווינען אייערן גאָטט, צו וואַנדעלן אין אַללען זיינען וועגען, זיינע גענאָטהע צו בעאָבאַכטען, אים אַנצוהענגען, אונד אים צו דיענען פֿאָן גאַנצעם הערצען אונד

נַפְשְׁכֶם: (ו) וַיְבָרְכֵם יְהוֹשֻׁעַ
וַיְשַׁלְּחֵם וַיֵּלְכוּ אֶל־אָהֳלֵיהֶם:
(ז) וְלַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה נָתַן
מֹשֶׁה בַּבָּשָׁן וְלַחֲצִיוֹ נָתַן יְהוֹשֻׁעַ
עִם־אֲחֵיהֶם מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן יָמָּה
וְגַם כִּי שִׁלְּחָם יְהוֹשֻׁעַ אֶל־
אָהֳלֵיהֶם וַיְבָרְכֵם: (ח) וַיֹּאמֶר
אֲלֵיהֶם לֵאמֹר בְּנִכְסִים רַבִּים
שׁוּבוּ אֶל־אָהֳלֵיכֶם וּבְמִקְנֶה רַב־
מְאֹד בְּכֶסֶף וּבְזָהָב וּבְנְחֹשֶׁת
וּבְבַרְזֶל וּבְשַׂלְמוֹת הַרְבֵּה מְאֹד
חִלְקוּ שְׁלַל אֹיְבֵיכֶם עִם־אֲחֵיכֶם:
(ט) וַיָּשֻׁבוּ וַיֵּלְכוּ בְּנֵי־רְאוּבֵן וּבְנֵי־

בעבר קרי. גד

חרגום אשכנזי כד

פֶּאן נאַיצער זעלע. (ו) רַא־
רוף זענעטע זיא יהושע,
אונד ענטליעס זיא. זיא בע־
גאַבען זיך זאָראַן נאַך איהרען
צעלטען. (ז) אויך דיא איינע
העלפֿטע דעס שטאַמעס
מנשה, וועלכע משה מיט
בשן בעטהיילטע — דען דיא
ג אַנדערע העלפֿטע בעטהיל־
טע יהושע מיט איהרען ברי־
דערן דיסזייטס דעס ירדן נע־
גען אַבענד — אויך זיא ענט־
ליעס יהושע נאַך איהרען צעל־
טען, אונד זענעטע זיא.
(ח) ער שפּראַך אַלזאָ צו איה־
נען: מיט פֿיעלען רייכֿטהי־
מערן קעהרט איהר צוריק אין
אייערע וואָהנונגען, מיט אי־
נעם זעהר גראָסען פֿיעה־
שטאַנדע, מיט זילבער אונד
גאָלד, מיט קופּפֿער אונד אי־
זען אונד מיט געוואַנדערן אין
רייכֿער מענגע. טהיילעט דיעזען רייכֿטהום אייערע פֿיינדע מיט אייערן ברידערן.
(ט) אַלזאָ וועגדעטען זיך אונד צאָגען אַב דיא זעהנע ראובן'ס, דיא זעהנע
גד'ס

ר ש "י

כב (ז) וגם כי שלחם יהושע. לחלי שבט המנשה נתתר שלח לח בני ראובן וגד: (ח) עם לחיכם. בני ראובן ובני גד. ויש פותרים עם לחיכם שנשארו לשמור לת הערים עם הנשים והטף ולח עברו לת הירדן עם החלוצים גם הם נטלו נחזה:

ב א ו ר

כב (ז) ולחצי שבט מנשה, הנה מדרך הספר הזה לזכות ולהכפיל דבר הנודע, ונפרט זה הענין מבני ראובן כח פעמים לין מספר. וגם כי, לדעת הרד"ק זה מוסב על פסוק ו', ופירוש כשגר שלח לותם וברכם לז אמר להם לבני ראובן וגד ולחלי שבט המנשי נוכסים רבים וגו', ות"כ מה שאמר חלקו עם לחיכם ענינו הבגדים הלחרים, והוסיף עוד ואמר כי יש מפרשים עם לחיכם שנשארו לשמור לת הערים עם הנשים והטף, ולין לו טעם כי נשיהם וטפם הוא שבניהו, ע"כ. כל ידעתי מדוע לא יטעם זאת — כי בודאי לא הניחו לת נשיהם וטפם להיות לבז לכל גדוד יגודנו, לך נשארו שם מוכנים לשמרם, ומשה לא לוה לעגור לך כל גבורי החיל המה המוכנים שנלחמו הכבח, והעד כי מספר הפקודים היו לבני ראובן שלשה וחרבעים חלף ובני גד חרבעים חלף, ובכל זאת נאמר לעיל (ד' י"ג) כי בני ראובן ובני גד עברו חלוצי לבח כחרבעים חלף, הרי שנשאר יותר מן החלי בעבר הירדן ועמם חלקו השלל, וכן מלינו גבי דוד, כי בחלק היורד במלחמה ובחלק היושב על הכלים יחדו יחלקו (ש"א ל' כ"ד); קולם לדעת רש"י וגם כי שלחם מוסב רק על חלי שבט מנשה, ות"כ תהיה הכוונה עם לחיכם בני ראובן ובני גד, כן פי' רש"י ורד"ק, ולח ידעתי מדוע לא לוה זה לבני ראובן וגד כי יחלקו עם בני

מנשה

גָּד וַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה מֵאֵת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל מִשִּׁלֹה אֲשֶׁר־בְּאֶרֶץ
כְּנָעַן לָלֶכֶת אֶל־אֶרֶץ הַגִּלְעָד
אֶל־אֶרֶץ אֲחֻזָּתָם אֲשֶׁר נֶאֱחֲזוּ־
בָהּ עַל־פִּי יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה׃
(י) וַיָּבֹאוּ אֶל־גְּלִילוֹת הַיַּרְדֵּן אֲשֶׁר
בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיִּבְנוּ בְנֵי־רְאוּבֵן
וּבְנֵי־גָד וַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה שָׁם
מִזְבֵּחַ עַל־הַיַּרְדֵּן מִזְבֵּחַ גָּדוֹל
לְמַרְאֶה׃ (יא) וַיִּשְׁמְעוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הִנֵּה־בָנוּ בְנֵי־
רְאוּבֵן וּבְנֵי־גָד וַחֲצִי שֵׁבֶט
הַמְנַשֶּׁה אֶת־הַמִּזְבֵּחַ אֶל־מוּל
אֶרֶץ כְּנַעַן אֶל־גְּלִילוֹת הַיַּרְדֵּן אֶל־
עֵבֶר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ (יב) וַיִּשְׁמְעוּ בְנֵי
יִשְׂרָאֵל וַיִּקָּהֲלוּ כָל־עֲדַת בְּנֵי־

ישראל

גד׳ס אונר דער האַלבע שטאַם
מנשה, פֿאַן דען קינדערן
ישראל׳ס אוים שלה אים
לאַנדע כנען, אום צו רייִ־
זען אין דאַז לאַנד גלער, אין
דאַז לאַנד איהרעם בעזיצעס,
ווארין זיא זיך אַנזעסס׳ג גע־
מאַכט, נאַך דעם בעשייד דעם
עווינען דורך משה. (י) אַלס
זיא אין דיא אומגעבונגען דעם
ירדן׳ס קאַמען, ווועלכע נאָך
דעם לאַנדע כנען אַנגעהע־
רען, ערבויעטען דיא זוהנע
ראובן׳ס, דיא זוהנע גד׳ס
אונר דער האַלבע שטאַם
מנשה׳ס דאַזעלבסט איינען
אַלטאַר ביים ירדן, איינען אַל־
טאַר פרעכטיג צור שויא.
(יא) אונר דיא קינדער ישראל׳ס
פֿערנאַהמען דיא קונדע אַזוֹ:
זיהע! ערבייט האַבען דיא
זוהנע ראובן׳ס, דיא זוהנע
גד׳ס אונר דער האַלבע שטאַם
מנשה׳ס איינען אַלטאַר אין
דער גענענד דעם לאַנדעס
כנען, אויף דען אומגעבונגען
דעם ירדן׳ס אַן דער זייטע דער
קינדער ישראל׳ס. (יב) אַלס נון דיא קינדער ישראל׳ס דיעזעם ערפֿוהרען, פֿער־
זאַמעלטע זיך דיא גאַנצע געמיינדע דער קינדער ישראל׳ס נאַך שלה, אום נענען
זיא

באור

מנשה? לכן נראה לי כיבל שבט וחצי שבט חלקו את שלש בניהם למשפחות ולגבולים. והנה לדעתי
מלי שבט מנשה מצד נחלו מעבר לירדן מזרחה, גם המה עברו חמושים עם בני ראובן ובני גד,
כי מדוע לא יהיה להם משפט אחד? ומה שלא נזכר זה בספוק, כי הכותב זוכר לך העיקר
שהם בני ראובן וגד, ונפרט לדעת הרמב"ן שכתבנו לעיל תחלת פרשה י"ז, שלך אתי משפחות
מבי מנשה לקחו בעבר הירדן, והיו לבניהם מתי מספר, וא"כ אין ספק כי לזאת אלי שבט חצי
עברו חלוצים נגלח הלבא, ושלחו ידם תחלה בנשה, שלזו יותר מן האלי השני חצי היה שליחי
לדגלים, ולזה נזה כי יחלקו עם אחיהם, והוא עם החלי השני חצי נחלו בארץ. (י) מזבח
על הירדן, נחלקו המפרשים אם היה המזבח הזה בעבר הירדן מזרחה לו מערבה, ויש לכל
אחד על מה לסמוך, ולמה אם יוסיף ומה יחן לנו לחקור על מקום מזבח, לבד זכרו הוא.
מובח גדול למראה, יפה לחבר החבם מהרמ"ל, כי לפי גחוח הגזינה, גדול לזינו מוסב על
למראה, ופירושו, שבנו מזבח גדול לא להעלות עולה ומנחה כ"א למראה במנוחה בסמיך. (יא) אל
מול, (לחבר המתרגם: חל לד שבנגד ארץ כנען). לצבא

יִשְׂרָאֵל שִׁלֹּחַ לַעֲלוֹת עֲלֵיהֶם
לַצָּבָא: (יג) וַיִּשְׁלְחוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
אֶל־בְּנֵי־רְאוּבֵן וְאֶל־בְּנֵי־גָד
וְאֶל־חֲצִי שֵׁבֶט־מְנַשֶּׁה אֶל־אֶרֶץ
הַגִּלְעָד אֶת־פִּינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר
הַכֹּהֵן: (יד) וַעֲשָׂרָה נְשִׂאִים עִמּוֹ
נָשִׂיא אֶחָד נָשִׂיא אֶחָד לְבֵית אָב
לְכָל מַטּוֹת יִשְׂרָאֵל וְאִישׁ רֹאשׁ
בֵּית־אֲבוֹתָם הֵמָּה לְאַלְפֵי
יִשְׂרָאֵל: (טו) וַיָּבֹאוּ אֶל־בְּנֵי־
רְאוּבֵן וְאֶל־בְּנֵי־גָד וְאֶל־חֲצִי
שֵׁבֶט־מְנַשֶּׁה אֶל־אֶרֶץ הַגִּלְעָד
וַיְדַבְּרוּ אִתָּם לֵאמֹר: (טז) כֹּה
אָמְרוּ כָּל וְעֲדַת יְהוָה מָה־הַמַּעַל
הַזֶּה אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בֵּאלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל לָשׁוּב הַיּוֹם מֵאַחֲרֵי יְהוָה
בְּבִנְוֹתְכֶם לָכֶם מִזְבֵּחַ לְמָרְדְּכֶם
הַיּוֹם בַּיהוָה: (יז) הַמְעַט־לָנוּ אֶת־
עֲוֹן פְּעוֹר אֲשֶׁר לֹא־הִטַּהַרְנוּ

זיא צו פֿעלדע צו ציעהען.
(יג) דיא קינדער ישראל'ס
אַבער זאַנדטען צופֿאָר אַן
דיא זעהנע ראובן'ס, אַן דיא
זעהנע גד'ס אונד אַן דען
האַלבען שטאַם מנשה אין
דאַז לאַנד גלעד דען פינחס,
זאָהן אלעזר'ס דעם פריע־
סטערס, (יד) אונד צעהן פֿיר־
שטען אין זיינעם געפֿאָלגע,
איינען פֿירשטען, איממער א־
נען אוים יעדער הויפטפֿאַמי־
ליע אַללער שטעממע ישראל'ס,
אין יערער דערועלבען וואַר
דאַז שטאַממפֿאַמיליענהויפט
פֿאָן טויזענדען אין ישראל.
(טו) אַלס זיא אַנקאַמען בייא
דען זעהנען ראובן'ס, דען זעה־
נען גד'ס אונד ביים האַלבען
שטאַממע מנשה אים לאַנדע
גלעד, רעדעטען זיא יענע אַל־
זאָ אַן: (טז) זאָ שפריכט דיא
גאַנצע געמיינדע דעם עוויגען:
וועלך איין פֿערגעהען איזט
דיעזעם. וואָמיט איהר איך
פֿערזונדיגעט אַן דעם נאָטטע
ישראל'ס, דאַס איהר הייטע
שאָן פֿאָם עוויגען אַבווייכעט,
אינדעם איהר אייך איינען אַל־
טאַר ערבויעט, וואָדורך איהר
אייך יעצט עמפערעט געגען

ממנו

דען עוויגען! (יז) איזט אונז עטוואַ דיא זינדע מיט פעור צו נעריגג, וואָפֿאָן ווייר ביז אויף

דיעזען

ר ש " י

(יב) לצבא עליהם לנצח. לפי שנאמרו הנשמות מצוקצע המזבח נזילה:

ב א ו ר

(יב) לצבא, כמו בלבא (מהרד"ק). ורניס בן. (טו) מה המעל, נראה לי כי בני ישראל היו מסופקים אם כי כוונת המזבח לעבוד לאלהים אחרים, או להעלות עליו עולה לה', וכן זה הוא עון פלילי, כי מלבד שנאספו הנשמות מצדקו לגזילה, הנה כמת נטור לא הותרם נטרם זמן, לזה מזכירו להם חטאת פעור שהוא ע"ז ממש, וגם עון ענן לצד מעל נקרא, כי גם זה בגידה נקרא אם יקריבו קרבן במקום לא בחר ה' בו. (יז) לא הטהרנו מנגף, מוס

מִמֶּנּוּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה וַיְהִי הַנֶּגַף
בַּעֲדַת יְהוָה: (יז) וְאַתֶּם תָּשֻׁבוּ
הַיּוֹם מֵאַחֲרֵי יְהוָה וְהָיָה אַתֶּם
תִּמְרְדוּ הַיּוֹם בַּיהוָה וּמָחָר אֶל־
כָּל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל יִקְצֹף: (יח) וְאַךְ
אִם־טְמֵאָה אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם עִבְרוּ
לָכֶם אֶל־אֶרֶץ אֲחֻזַּת יְהוָה אֲשֶׁר
שָׁכַן־שָׁם מִשְׁכַּן יְהוָה וְהֵאָחֲזוּ
בְּתוֹכֵנוּ וּבַיהוָה אַל־תִּמְרֹדוּ
וְאוֹתָנוּ אַל־תִּמְרְדוּ בִּבְנֹתְכֶם
לָכֶם מִזְבֵּחַ מִבַּלְעֲדֵי מִזְבַּח יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ: (כ) הֲלוֹא עָכָן בֶּן־זֶרַח
מָעַל מַעַל בַּחֵרֶם וְעַל־כָּל־עֲדַת
יִשְׂרָאֵל הָיָה קֶצֶף וְהוּא אִישׁ אֶחָד
לֹא גָוַע בַּעֲוֹנוֹ: (כא) וַיַּעֲנוּ בְּנֵי־
רְאוּבֵן וּבְנֵי־גָד וַחֲצִי שֵׁבֶט

דיעזען טאַג נאָך ניט געריי־
ניגט זיך, אָבשאָן דיא שטראַ־
פֿע אויסבראַך אין דער געמיינ־
דע דעם עוויגען? (יז) אונד
איהר וואָלט דעננאָך היט טע
ווידער פֿאָן דעם עוויגען אַב־
פֿאַללען? וועט איהר אייך הי־
טע געגען גאָט עמפֿערט,
זאָלל דאַן מאָרגען איבער דיא
גאַנצע געמיינדע ישראל זיין
צאָרן אויסברעכען? (יט) דאָך
האַלטעט איהר דאַז לאַנד אי־
ערער בעזיצונג פֿיר אונריין, זאָ
געהעט איבער אין דאַז ערב־
לאַנד דעם עוויגען, וואָ דיא
רעזידענץ דעם עוויגען אַנגע־
וויעזען איזט, אונד מאַכט אייך
אנזעם ג אונטער אונז, נור
עמפֿערט אייך ניכט גענגען
גאָטט, אונד ברינגט אונז ניכט
אויף, דאַם איהר אייך אייגען
אלטאר ערריכטעט, אויסער
דעם אַלטאַר דעם עוויגען אונ־
זערעם גאָטטעם. (כ) האַט זיך
דאָך עכן, דער זאָהן זרח'ס
אַללייען בייא דעם פֿערבאַנטען
גוטע פֿערגאַנגען, אונד דעננאָך בראַך איבער דיא גאַנצע געמיינדע ישראל דער צאָרן אוי־
ער וואַר עם אייניג אונד אַללייען, אונד דעננאָך נינג'ניכט נור ער דורך זיינע זינדע אונטער.
(כא) דאַ אַנטוואָרטעטען דיא זוהנע ראובן'ס, דיא זוהנע גד'ס אונד דער האַלבע שטאַם

המנשה

מנשה'ס

ר ש"י

(יט) לפי טמאה ארץ אחזתכם. שלא נחר הקב"ה להשרות בם שכינתו: ואותנו אל תמרדו. כמו ובנו אל

באור

נראה כי עוד היו ימידי עם אחר לבנים פונה ללכת לחרי אל נכר, וכן אמר לקמן (כ"ד כ"ג) ועתה הסירו את אלהי הנכר אשר בקרבכם. (יט) יאך אם טמאה, אם תחשבו כי ארץ אחזתכם טמאה היא לכם עברו וגו'. וכה' אל תמרדו ואותנו אל תמרדו, לדעת הרל"ק ורש"י אותנו כאן כנו, ולדעת אחרים הוא יולא, ופירושו: אל תחשבו אותנו בעון המרד, ואולי הוא פעל נכנה מן הבית מורד שברשו ירד, כמו במורד בית מורין; ולדעת הרל"ק מזה גם נמרדי אור (לעיל כ"ד י"ג), ולדעתי גם בימי ענים ומרוליה (לעיל ח' ז') מזה הענין, ופירושו: בימי שפלותם כאשר ירדה מעט מעט, וכן ועניים מרודים (ישעי' נ"ח ז') שפלים ונבזים, וכן הכוונה כאן אל תשפילו אותנו, ויהי' לשון נופל על לשון. (כ) לא גוע, פי' לא גוע לבדו,

הַמְנַשֶּׁה וַיְדַבְּרוּ אֶת־רָאשֵׁי אַלְפֵי
יִשְׂרָאֵל: (כא) אֵל ו אֱלֹהִים ו יְהוָה
אֵל ו אֱלֹהִים ו יְהוָה הוּא יֹדֵעַ
וְיִשְׂרָאֵל הוּא יֵדָע אִם־בְּמֶרֶד
וְאִם־בְּמַעַל בַּיהוָה אַל־תּוֹשִׁיעֵנוּ
הַיּוֹם הַזֶּה: (כג) לִבְנוֹת לָנוּ מִזְבֵּחַ
לָשׁוּב מֵאַחֲרֵי יְהוָה וְאִם־לְהַעֲלוֹת
עָלָיו עוֹלָה וּמִנְחָה וְאִם־לַעֲשׂוֹת
עָלָיו זִבְחֵי שְׁלָמִים יְהוָה הוּא
יְבַקֵּשׁ: (כד) וְאִם־לֹא מִדְאָגָה
מִדָּבָר עָשִׂינוּ אֶת־זֹאת לֵאמֹר
מָחָר יֹאמְרוּ בְנֵיכֶם לִבְנֵינוּ
לֵאמֹר מַה־לָּכֶם וְלַיהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל: (כה) וּגְבוּל נָתַן־יְהוָה

בנינו

מנשה'ס, אונר היעלטען אן
דיא הייפטער דער טויזענדע
ישראל'ס פאלגענדע געגע-
רעדע: (כא) דער גאטט אל-
לער געטטער איזט דער עוויגע!
דער גאטט אללער געטטער
איזט דער עוויגע! ער ווייס
עס, אונד ישראל זאלל עס
ווי־סען, ווען עמפערונג, ווען
פרעפעל געגען דען עויגען
דאַרין ליגט, דאן אן היטיגער
טאג! ענטציהע אונז יעדעס
הייל!! (כג) וואלטען וויר אונז
עטוואַ איינען אלטאר בויען,
אום פאן דעם עוויגן אבצו־ווי־
כען? אדער אויף דעמזעלבען
בראנד־ אונד שפי־ו־ אפפער
דארצ־ברינגען? אדער דארויף
פרייד־ענאפפער צו בעריטען?
דאן מעגע דער עוויגע עס
אהנדען—(כד) וואהרליך נין!
נור אוים בעזארגנים, נור אוים
פאלגענדער אורזאכע האבען
וויר דיעזעס געטהאן: איינסט
ווען כינדער אונזערע אין צוקונפט צו אונזערע
קעננטען אייערע נאכקאמען צו דען אינזערן שפרעכען:
צווישען איך אונד דעם עוויגען דעם גאטטע ישראל'ס? (כה) האט דאך דער עוויגע

צווישען

ר ש "י

לא תמרדו: (כב) אל אלהים ה'. אל כל האלהים הוא ה' יודע כי לא במרד וגו'. וכשכאל
לומר ב' פעמים אלהים בעילם הזה ובעולם הבא: אל תושיענו. כלפי שכינה אמרו: (כג) הוא
ינקם. יפרע ממנו: (כד) מדאגה מדבר. מחמת דאגת ירבעם דבר פרסה עמדנו כשם שמפרש
בן יאמרו בניכם מחר לפרוש את בנינו כשלמו להקריב במקדן שילה שמא יאמרו מה לנו ולהם
והלא גבול נתן בינינו וביניכם את הירדן זו דאגתנו ועשינו. כל דאגה שבמקרא לשון ירבעם הוא
כמו אני דואג את היהודים דלדקיהו (ירמיה ל"ח):

(כו) כי

ב א ו ר

(רד"ק). (כב) אל אלהים, בא הכפל לחזק. וישראל הוא ידע, כת"י ולישראל בסופא ידע.
אם במרד, לענוד לאל זר. ואם במעל, להקריב בחון, כי זה מעילה בקדש בחשר אמרנו לעיל,
ובפסוק כ"ג ביקרו בניהם בחמרם לבנות מזבח לשוב מאחרי ה' ומם להעלות עלין עולה וגו'.
אל תושיענו, נגד ה'. (אמר המתרגם: ולדעתי נגד היום, הוא יהיה לעד כי כתניהם בן
הוא וכמו שתרגמתי). (כד) ואם לא, כמו כי אם. מדאגה מדבר, מדאגה מדבר הזה
בן יאמרו בניכם וגו'. בחר, לאמר זמן.

בְּנֵינוּ וּבֵינֵיכֶם בְּנֵי־רְאוּבֵן וּבְנֵי־
גָד אֶת־הַיַּרְדֵּן יִהְיֶה־לָכֶם חֵלֶק
בַּיהוָה וְהִשְׁבִּיתוּ בְנֵיכֶם אֶת־
בָּנֵינוּ לְבִלְתִּי יְרֹא אֶת־יְהוָה:
(כו) וַנֹּאמֶר נַעֲשֶׂה־נָּא לָנוּ לִבְנוֹת
אֶת־הַמִּזְבֵּחַ לֹא לְעוֹלָה וְלֹא
לְזָבַח: (כז) כִּי עֵד הוּא בֵּינֵינוּ
וּבֵינֵיכֶם וּבֵין דֹּרוֹתֵינוּ אַחֲרֵינוּ
לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת יְהוָה לְפָנָיו
בְּעֹלוֹתֵינוּ וּבְזִבְחֵינוּ וּבְשַׁלְמֵינוּ
וְלֹא־יֹאמְרוּ בְנֵיכֶם מָחָר לִבְנֵינוּ
אֵין־לָכֶם חֵלֶק בַּיהוָה: (כח) וַנֹּאמֶר
וְהָיָה כִּי־יֹאמְרוּ אֵלֵינוּ וְאֶל־
דֹּרֹתֵינוּ מָחָר וְאָמַרְנוּ רְאוּ אֶת־
תַּבְנִית מִזְבַּח יְהוָה אֲשֶׁר־עָשׂוּ
אֲבוֹתֵינוּ לֹא לְעוֹלָה וְלֹא לְזָבַח
כִּי־עֵד הוּא בֵּינֵינוּ וּבֵינֵיכֶם:
(כט) חָלִילָה לָּנוּ מִמֶּנּוּ לִמְרֹד

ביהוה

צוויישען אונז אונד צוויישען
אייך, אָן נאַכקאָממען ראיבן'ס
אונד גד'ס אַלס גרענצע דיע,
זען ירדן בעשטיממט; איהר
האַבט קיינען אַנטהייל אָן
דעם עוויגען! אונד זאָ קענ־
טען אייערע נאַכקאָממען דיא
אונזערען אַבווייזען, דאַס זיא
דעז עוויגען ניכט פֿערהערן
דירפֿטען. (כו) דאַרום פֿאָר־
דערטען וויר אונז גענעזייטיג
אויף: אָן לאַסטעט אונז אַי־
שיקקען, איינען זאָלכן אַלטאַר
צו בויען, וועדער פֿיר בראַנד־
אָפּפֿער נאָך פֿיר שלאַכטאָ־
פֿער, (כז) זאָנדערן דער איין
דענקמאַהל זייא צוויישען אונז
אונד אייך אונד אונזערן שפע־
טעסטן נאַכקאָממען, דאַס וויר
דען גאָטטעסדינסט פֿאָר איהם
פֿערריכטען דירפֿען, דורך אונ־
זערע בראַנד־, שלאַכט־ אונד
פֿרייד־עפֿפֿער; דאַן וועד־
דען איירע נאַכקאָממען צו דען
אונזערען ניכט זאַגען קעננען:
איהר האַבט קיינען אַנטהייל
אָן דעם עוויגען, (כז) ווייר בע־
שפראַכען אונז אַלזאָ, וועז זיא
דיזעם אונז אָדער אונזערן נאַכ־
קאָממען זאָגען זאָללטען, דאַן
ויערדען ווייר ענטגעגנען: זעהעט דיא בויאַרט דעם אַלטאַרס דעם עוויגען, וועלכען
אונזערע פֿאָרפֿאַהרען ערריכטעט האַבען: דיעזער איזט וועדער פֿיר בראַנדאָפּפֿער
נאָך פֿיר שלאַכטאָפּפֿער, זאָנדערן ער איזט איין דענקמאַל, צווישען אונז אונד
אייך. (כט) פֿערן זייא עס פֿאָן אונז, אונז צו עמפֿערען ווידער דען עוויגען,

אָדער

ר ש "י

(כז) כי עד הוא. שלא יזלקנו עלמנו ממורת מזנח:

באור

(כח) בני ראובן ובני גד, ולא הזכיר מלי שבט מנשה, וכן לקמן ל"ג ל"ד, כי סמך על המנין, ועיין לעיל פסוק ז' מ' במה שפֿמרנו שם. (כו) כי עד הוא, שלא יזלקנו עלמנו ממורת מזנח, (רש"י). (כח) אלינו, הטה הנניס, כי הנניס נמקום התנות נמ"ם הרד"ק. ואל דרתינו, דורות

הלתרונים

בַּיהוָה וְלָשׁוּב הַיּוֹם מֵאַחֲרֵי יְהוָה
לִבְנוֹת מִזְבֵּחַ לְעֹלָה לְמִנְחָה
וּלְזָבַח מִלְּבַד מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
אֲשֶׁר לִפְנֵי מִשְׁכָּנוֹ׃ (כ) וַיִּשְׁמַע
פִּינְחָס הַכֹּהֵן וּנְשִׂיאֵי הָעֵדָה
וְרָאשֵׁי אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר אִתּוֹ
אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבְּרוּ בְּנֵי־
רְאוּבֵן וּבְנֵי־גָד וּבְנֵי מְנַשֶּׁה וַיִּיטַב
בְּעֵינֵיהֶם׃ (לא) וַיֹּאמֶר פִּינְחָס בֶּן־
אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶל־בְּנֵי־רְאוּבֵן
וְאֶל־בְּנֵי־גָד וְאֶל־בְּנֵי מְנַשֶּׁה הַיּוֹם
יָדַעְנוּ כִּי־בְתוֹכֵנוּ יְהוָה אֲשֶׁר לֹא־
מְעַלְתֶּם בַּיהוָה הַמַּעַל הַזֶּה אָז
הִצַּלְתֶּם אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִיַּד
יְהוָה׃ (לב) וַיָּשָׁב פִּינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר
הַכֹּהֵן וְהַנְּשִׂיאִים מֵאֵת בְּנֵי־
רְאוּבֵן וּמֵאֵת בְּנֵי־גָד מֵאֶרֶץ
הַגִּלְעָד אֶל־אֶרֶץ כְּנַעַן אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וַיָּשִׁיבוּ אוֹתָם דָּבָר׃
(לג) וַיִּיטַב הַדָּבָר בְּעֵינֵי בְּנֵי
ישראל

ארער הייטע פֿאן איהם אַבצו־
ווייכן דורך ערבויאונג אי־
נעם אַלטאַרס צו בראַנד־
שפייז, אונד שלאַכטאָפּֿערן,
או סער דעם אַלטאַרע דעם
עוויגען אונזערם גאָטטעם, דער
פֿאַר זיינער רעזידענץ איזט.
(ל) אַלס פינחס דער פריסטער
אונד דיא פֿירשטען דער גע־
מיינדע, דיא הייפטער דער
טויזענדע ישראל׳ס, וועלכע
מיט איהם וואַרען, דיא רע־
דען הערטען, וועלכע דיא
זעהנע ראובן׳ס גד׳ס אונד
מנשה׳ס פֿאַרגעטראַגען, וואַר
אַללעם נאַך איהרער איינוויכט
וואָהלגעטהאַן; (לא) אונד
פינחס, דער זאָהן אלעזר׳ס,
דער פריסטער, שפראַך צו דען
זעהנען ראובן׳ס גד׳ס אונד
כנשה׳ס: הייטע ערקענען
וויר, דאַס דער עוויגע אונטער
אונז איזט, אינדעם איהר דיע־
זען פֿרעפֿעל ניכט בעגאַנגען
האַבט. נון האַבט איהר גערעט־
טעט דיא קינדער ישראל׳ס
פֿאַן דער (שטראַפֿענדען) האַנד
דעם עוויגען. (לג) נון קעהרטע
פינחס דער זאָהן אלעזר׳ס
דער פריסטער, זאָ וויא אויך
דיא פֿירשטען, צוריק פֿאַן דען
זעהנען ראובן׳ס אונד גד׳ס

אוים דעם לאַנדע גלעד אין דאַז לאַנד כנען, צו דען קינדערן ישראל׳ס, אונד בראַכטען איהנען אַנטוואָרט. (לג) אונד דיעזער בעריכט פֿאַנד בייפֿאַלל אין דען אויגען דער קינדער ישראל׳ס

באור

המחרונים מצר יקומון. (כט) לבנות מובח, לדעתי תזכר ו"ו העטוף ולבנות, והכוונה לו לבנות, כלומיל ב"ג. (לא) או הצלחם, כאו לו תזניל, בפירוש כן ת"ת תזכיל. מיר ה', מעונאו. למובח

תרגום אשכנזי

ישראל׳ס אונד זיא לאָבטען גאָטטעס־פֿיר, אונד זיא דאָס־טען ניכט מעהר דאָראָן, ווייל דער זיא צו פֿעלדע צו ציהען, אום דאָז לאַנד צו פֿערהעע־רען, וואָרין דיא זעהנע ראובן׳ס אונד גד׳ס ווהנטען. (לד) אונד דיא זעהנע ראובן׳ס אונד גד׳ס ריעפֿען בייא דעם אלטאָרע אויס; מעגע ער אונטער אונז צוגלייך אין דענקמאָהל זיין, דאָס נור דער עוויגע דער וואָהרע גאָטט איזט!

כג (ה) עס ווער נאָך לאַנגער צייט, נאָכדעם דער עוויגע ישראל רוהע געווערט

פֿאָן

יהושע כב כג

יִשְׂרָאֵל וַיְבָרְכוּ אֱלֹהִים בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְלֹא אָמְרוּ לַעֲלוֹת עֲלֵיהֶם
לַצָּבָא לְשַׁחֵת אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
בְּנֵי־רְאוּבֵן וּבְנֵי־גָד יֹשְׁבִים בָּהּ׃
(לד) וַיִּקְרְאוּ בְּנֵי־רְאוּבֵן וּבְנֵי־גָד
לַמִּזְבֵּחַ כִּי־עֵד הוּא בֵּינֹתֵינוּ כִּי
יְהוָה הָאֱלֹהִים׃

ר כג (ה) וַיְהִי מִיָּמִים רַבִּים אַחֲרֵי
אֲשֶׁר־הֵנִיחַ יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל

מכל

ר ש ׳ י

(לג) ויברכו אלהים. ושבחוהו קדש ה׳ בני ישראל: (לד) ויקראו בני ראובן ובני גד למזבח כי עד הוא. כלי זה מן המקרעות הקלרים וצריך להוסיף בו מיכה אחת ויקראו בני ראובן ובני גד למזבח עד:

רמו

ב א ו ר

(לד) למובח כי עד, כתב הרד״ק קראו למזבח עד, כי עד הוא, וכן ת״י וקראו בני ראובן ובני גד סהיד למדבחא ארי סהיד הוא, עכ״ל. ובלמת כי בת״י אלמנינו הוא מתורגם ממש כמו בעברית, ויפסר גם מלת סהיד הראשון, ואולי קראו למזבח כי עד (כי נפש אלפי הפרטי, אין לדקדק כל כך) ויהי׳ כי עד עולה ויורד. (לפר סמתרגם: למובח, לדעתי אין זה מקרא קלר כמו שחשבו המפרשים, כי״ל טעם ויקראו שקראו בן בגרון לכל המזבח לפר שב הנשיאים הנשלחים להם כי עד וגו׳, והיה העד הזה פי שניים נדוחו לגיהם; ראשון ביניהם ובין לגיהם בני ישראל שלא יעביתו בניהם לפריהם לבלתי עבוד את ה׳ בעולות וזבחים במקום אשר יבחר, ועתה בינותם לבד כי ה׳ הוא אלהים וכמו שתרגמתי; וטעם למזבח, לכל המזבח כמו לים לפתח אהלו, (במדבר י״ל י׳).

כג (א) ויהי, מודעת זאת לכל הבאים בלמודי מקראי קדש, כי אין סדר לפרשיות, יהפרשה המאוחרת במקום היא לפעמים קודם בזמן, כמו מעשה פסל מיכה ופלגש בגב׳ ה, שהיו בסוף ספר שופטים, והיא לדעת הס״ע בימי כושן רשעתים (עיין רש״י שופטים י״ז ל׳), וגם בתורת כלקים קיים מסורה היא בידינו: אין מוקדם ומאוחר בתורה, ולזה לא לחשוב לעון לאם לומר כי הפרשה הזאת מקומה לחר פסוק כ״ז בפרשה הבאה, ולחר הניחני לזה הם שתי בחינות, האחת, לפי ימבן כי בתחלה יזהירם ללבת לחרי ה׳ בכל לבבם, ולהודיעם כי אם יזנו לחרי אלהים לחרים יעבוד אף ה׳ בהם וידו תהיה גם עד השמידם מעל האדמה הטובה (לקמן ט״ו), ולח״כ בפרשה כ״ד נתן להם בחירה מפשיטת אם לדבק בה׳ לשמור מקותיו וחוקותיו, או לעבוד את אלהים אשר עבדו אבותם בעבר הנהר, או את אלהי האמרי (כ״ד ט״ו); והשנית, כי בפרשה הזאת היתה חבלית תוכחתו לבלתי גוף בגויים האלה, ולבלתי התחתן בהם (י״ו), ולקמן (כ״ד כ״ג) אמר הסירו אלהי נכר אשר בקרבכם, וכוודאי היה מן הדין לכתוב את לה על הסרת אלהי נכר, ולח״כ על החיתון לשר לך סנה גורמת לעבוד ע״ז — אין זה כ״ו עיקוב פרשיות יש בתן — ובזה

תנוח

מִכָּל־אֹיְבֵיהֶם מִסָּבִיב וַיהוֹשֻׁעַ זָקֵן בָּא בַּיָּמִים: (ב) וַיִּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ לְכָל־יִשְׂרָאֵל לִזְקֵנָיו וּלְרָאשָׁיו וּלְשֹׁפְטָיו וּלְשֹׁטְרֵיו וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֲנִי זָקַנְתִּי בָּאתִי בַּיָּמִים: (ג) וְאַתֶּם רְאִיתֶם אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לְכָל־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִפְּנֵיכֶם כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הוּא הַנִּלְחָם לָכֶם: (ד) רְאוּ הִפַּלְתִּי לָכֶם אֶת־הַגּוֹיִם הַנִּשְׁאָרִים הָאֵלֶּה בְּנַחֲלָה לְשִׁבְטֵיכֶם מִן־הַיַּרְדֵּן וְכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִכְרַתִּי וְהַיָּם הַגָּדוֹל מְבוֹא הַשָּׁמֶשׁ: (ה) וַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם הוּא יֶהְדֳּפֵם מִפְּנֵיכֶם וְהוֹרִישׁ אֹתָם מִלִּפְנֵיכֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת־אַרְצָם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לָכֶם: (ו) וַחֲזַקְתֶּם מְאֹד

פֿאַן אַללען זיינען פֿיינדען אוט־
הער, אונר יהושע אַלט אונר
טיעף אין יאַהרען פֿאָרגעריקט
וואַר, (ב) אַלס יהושע גאַנץ
ישראל בעריף, דעסטען על־
טעסטען, אָבערהייפטער, ריכ־
טער אונד פֿאָרשטעהער, אונר
צו אירהנען שפּראַך: איך בין
אַלט, טיעף אין יאַהרען פֿאָר־
געריקט. (ג) וואָהל האַבט
איהר געזעהען אַללעם וואַס
דער עוויגע אונזער גאָטט גע־
טהאַן, אַללען דיעזען פֿעלקערן
פֿאָר אייך הער, דען דער עווי־
גע אייער גאָטט, האַט זעלבסט
פֿיר אייך גע־שטריטטען. (ד) זע־
העט! אירְ האַבע אייך דורכ־
לאָז צוגעטהיילט, יענע נאָך
איבריגען פֿעלקערשאַפֿטען,
צור בעזיטצונג פֿיר אייערע
שטעממע; פֿאָם ירדן אַן,
מיט אַללען פֿעלקערן דיא אירְ
אויסגעראָטטעט האַבע, בי־ז
צום גראָסען מיערע געגען
זאָנענאונטערגאַנג. (ה) אונד
דער עוויגע אייער גאָטט ווירד
זיא אוים שטאָסען פֿאָר אייך
הער, אונד זיא פֿאָר אייך

לשמר

פֿערטרייבען, דאַמיט איהר, איהר לאַנד אין בעזיטץ נעהמעט, וויא דער עוויגע אייער גאָטט אייך פֿערהייסען האַט. (ו) נור זייר גאַנץ אונערשיטטערליך, צו בעאָבאַכטען אונד

צו

ר ש י

כג (ד) רא׳ הפלתי לכם. נגורל לנחלה הנשארים ליננע:

ב א ו ר

לנוח לנאר הפסוקים ע״פ סדרך אשר סלותי לי. (ב) ויקרא יהושע, כמו ויקרא יעקב לבניו, קרא לותם לביתו למני מטתו, כי בנר מלה את מליו אשר את בו, וזה שאמר להם לקמן פסוק י״ד הנה אנכי הולך היום בדרך כל הארץ, ולזה הפרשה ביומו מז״ל בפסרס: יהושע הוכיח את ישראל סיוך למיתתו (ד) החלתי לכם, פי׳ הפלתי לכם בגורל, הגוים הנשארים, אשר לא נכחתם עדין. בן הירדן, לרבתיך שיעיר ובונח הבחוב: הנה חלקתי לכם מן הירדן וכל הגוים אשר הכרתי ועד הים הגדול חף כי לא הגיע גבולכם עד פה עדיין כי ידעתי כי (ה) ה׳ אלהיכם

הוא

לִשְׁמֹר וְלַעֲשׂוֹת אֵת כָּל־הַכָּתוּב
בְּסֵפֶר תּוֹרַת מֹשֶׁה לְבִלְתִּי סוּר־
מִמֶּנּוּ יָמִין וּשְׂמֹאול: (ז) לְבִלְתִּי־
בוֹא בַּגּוֹיִם הָאֵלֶּה הַנִּשְׁאָרִים
הָאֵלֶּה אִתְּכֶם וּבְשֵׁם אֱלֹהֵיהֶם
לֹא־תַזְכִּירוּ וְלֹא תַשְׁבִּיעוּ וְלֹא
תַעַבְדוּם וְלֹא תִשְׁתַּחֲוּוּ לָהֶם:
(ח) כִּי אִם־בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם תִּדְבָּקוּ
כַּאֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם עַד הַיּוֹם הַזֶּה:
(ט) וַיּוֹרֶשׁ יְהוָה מִפְּנֵיכֶם גּוֹיִם
גְּדֹלִים וַעֲצוּמִים וְאַתֶּם לֹא־עָמַד
אִישׁ בְּפְנֵיכֶם עַד הַיּוֹם הַזֶּה:
(י) אִישׁ־אֶחָד מִכֶּם יִרְדֹּף־אָלֶף
כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הוּא הַנִּלָּחֶם
לָכֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם:
(יא) וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשֹׁתֵיכֶם
לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:
(יב) כִּי וְאִם־שׁוֹב תָּשׁוּבוּ וּדְבַקְתֶּם
בְּיֶתֶר הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה הַנִּשְׁאָרִים
הָאֵלֶּה אִתְּכֶם וְהִתְחַתַּנְתֶּם בָּהֶם
וּבָאתֶם בָּהֶם וְהֵם בָּכֶם: (יג) יָדוֹעַ

צו בעפֿאלגען, אללעם וואס
געשריבען שטעהט אים גע-
זעטצבוכ דעם משה, דאמיט
איהר ניכט דאפֿאן אבוויכען,
וועדער רעכטס נאך לינקס.
(ז) דאס איהר ניכט קאממעט
אונטער דיעזע פֿעלקער, דיא
בייא אייך צוריק געבליבען
זינד, דיא נאהמען איהרער
געטטער ניכט ערוועהנעט,
ניכט בייא איהנען שווערעט,
זיא ניכט אנבעטעט, נאך
פֿאר איהנען נידערפֿאללעט;
(ח) זאנדערן דעם עוויגען אייע-
רעם גאטטע אנהאנגעט, וויא
איהר ביז אויף דיעזען טאג גע-
טהאן. (ט) דארום אויך דער
עוויגע אויזטריב פֿאר אייך,
גראסע אונד מעכטיגע פֿעל-
קער; אונד איהר! נאך קאננטע
נימאנד אייך ווידערשטעהן ביז
אויף דיעזען טאג. (י) איין
אינציגער מאן פֿאן אייך זעט-
צעט טויזענדען נאך, דען דער
עוויגע אייער גאטט זעלבסט
איזט עם דער פֿיר אייך
שטרייטעט, זאוויא ער אייך
פֿערהייסען. (יא) דארום מיסט
איהר אייערער זעלבסט ווילי-
לען זעהר בערעכטיגט זיין, דען
עוויגען אייערן גאטט צו ליבען.
(יב) ווען איהר אבער אבווי-
כעט, אונד אייך אנשליסעט
אן דען איבערראסט דיעזער
פֿעלקער דיא בייא אייך צוריק
געבליבען זינד, אייך עטווא נאר מיט איהנען פֿערשוועגערט, אונד זא אונטער זיא
קאממעט אונד זיא אונטער אייך; (יג) דאן ווייסעט, דאס דער עוויגע אייער גאטט
פֿער-

חדעו

באור

הוא יהדפם. (ו) אחכם, (ר"ם: כמו הינוסי והכנעני תסר לא הירשו כמו שנזכר למעלה).
ולא חשביעו, לת תחרים, כי הוא מן הכנד הנוסף. ולא תעבדום, הוי"ו הוא כמו למען,
כי

תֵּדְעוּ כִּי לֹא יוֹסִיף יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
לְהוֹרִישׁ אֶת־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה
מִלִּפְנֵיכֶם וְהָיוּ לָכֶם לְפַח וּלְמוֹקֵשׁ
וּלְשֹׁטֵט בְּצִדֵּיכֶם וְלִצְנִנִים
בְּעֵינֵיכֶם עַד אֲבָדְכֶם מֵעַל
הָאֲדָמָה הַטּוֹבָה הַזֹּאת אֲשֶׁר נָתַן
לָכֶם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: (יג) וְהִנֵּה
אָנֹכִי הוֹלֵךְ הַיּוֹם בְּדֶרֶךְ כָּל־
הָאָרֶץ וִידַעְתֶּם בְּכָל־לְבַבְכֶם
וּבְכָל־נַפְשֹׁתֵיכֶם כִּי לֹא־נָפַל דָּבָר
אֶחָד מִכֹּל ו הַדְּבָרִים הַטּוֹבִים
אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם עֲלֵיכֶם
הַכֹּל בָּאוּ לָכֶם לֹא־נָפַל מִמֶּנּוּ
דָּבָר אֶחָד: (טו) וְהָיָה כַּאֲשֶׁר־בָּא
עֲלֵיכֶם כָּל־הַדָּבָר הַטּוֹב אֲשֶׁר
דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲלֵיכֶם כֵּן
יָבִיא יְהוָה עֲלֵיכֶם אֵת כָּל־הַדָּבָר
הָרָע עַד־הַשְׁמִידוֹ אֶתְכֶם מֵעַל
הָאֲדָמָה הַטֹּבָה הַזֹּאת אֲשֶׁר

נתן

פֿערנער ניכט פֿאָרטפֿאַהרען
ווירד דיזע פֿעלקער פֿאָר אייך
הער צו פֿערטרייבען; זיא
ווערדען אייך פֿיעלמעהר צור
שלינגע, צו פֿאַללשטריק
אונד צור גייסעל אין אייערער
ע״ג אומנעבונג אונד צו שטא=
כעלן אין אייערן אויגען זיין, ביז
איהר זעלבסט פֿערשווינדעט
פֿאָן דיזעם גוטען ערדרייכ
הינוג, וועלכעם דער עוויגע
אייער גאָטט אייך גענעבען
האַט. (יד) זעהעט! איך נע=
הע הייטע דען וועג אַללעם
אירדישען, אונד איהר זייד
פֿאָן גאַנצעם הערצען אינד
נאַנצער זעעלע איבערצייגט,
דאַס ניכטס אַבגינג פֿאָן אל=
לען דען גוטען פֿערהייסונגען,
דיא דער עוויגע אייך צוגע=
זאגט, אַללע זינד אייך ער=
פֿיללט וואָרדען, קיינע איינ=
ציגע דאַפֿאָן ענטפֿאללען.
(טו) אַבער זאָ וויא אייך איינ=
נעטראָפֿפֿען יזדע גוטע פֿער=
הייסונג, וועלכע דער עוויגע
אייער גאָטט אייך צוגעזאַגט!
ע עבען זאָ ווירד דער עוויגע יע=
דע בעזע פֿערקינדונג איבער
אייך ערגעהען לאַססען, ביז
ער אייך פֿערטילגט האַט פֿאָן
דיעזעם גוטען ערדרייכ
הינ=

ר ש״י

(יג) ולשוטט בצדיכם. יסוטטו לנוח ולשלול סביבותיכם: ולצנינים. לשון מחנות וכן ונאו עליך הצן (יחזקאל כ״ג כ״ד) כלנה זו המקפת את המדש מכלם רוחות כמ״ש כלנה רצון מעטרנו (תהלים ה׳ י״ג) יתסובבנו כמו ושאול ואנשיו עוטרי׳ על דוד ואל תנשיו (שמואל ב׳ כ״ג). עוטרי׳ סובבים:

באור

כי אם חזכירו ותזכיעו בשמם, סופכם לענוד ע״ז. (יג) ולשטט, מענין שוט לסום (משלי כ״ו ג׳). ונח על דרך הכפולים כי נע״ו ונפולים לחיים המה. ולצנים, קוליס, וכן ולצנים בצדיכם (במדבר ל״ג נ״ה). (יד) והנה אנכי, נלומר לוכי למות ועיני לא יראו עוד אם ימלא ה׳ את דברו אתת לכם כל הטלות אשר דבר לכם, אך אחת תדעו כי לא נפל דבר אך כל זאת אם מלאו בדוכיו, לולם בעונכם את הבניה, לו והיה כאשר בא וגו׳, ומרה לף ה׳ וגו׳.

ויאסף

נָתַן לָכֶם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃
כ (יז) בְּעָבְרְכֶם אֶת־בְּרִית יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם
וַהֲלַכְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים
וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם וְחָרָה אַף־יְהוָה
בָּכֶם וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ
הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם׃
כד (א) וַיֶּאֱסֹף יְהוֹשֻׁעַ אֶת־כָּל־
שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁכֶמָה
וַיִּקְרָא לְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְרָאשָׁיו
וּלְשֹׁפְטָיו וּלְשֹׁטְרֵיו וַיִּתְיַצְּבוּ לִפְנֵי
הָאֱלֹהִים׃ (ב) וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־
כָּל־הָעָם כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַנָּהָר יָשְׁבוּ
אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם תֶּרַח אֲבִי
אַבְרָהָם וַאֲבִי נָחוֹר וַיַּעַבְדוּ
אלהים

הינטער, וועלכעם דער עוויגע
אייער גאָטט איך איינגענע־
בען; (טז) ווען איהר נעמליך
איבערטרעטעט דען בונד דעם
עוויגען איירעם גאָטטעם, דען
ער אייך בעפינגט האַט, ווען
איהר הינגעהעט, אונד דיענעט
אַנדערן גאָטטערן, אונד פאָר
איהנען ניערערפאַללעט; זאָ
דאַן ווירד דער צאָרן דעם עווי־
גען גענען אייך ענטברענען,
אונד אי־הר ווערדעט שנעלל
פערטילגט ווערדען פאָן דעם
גוטען לאַנדע הינוועג, וועל־
כעם ער אייך אייגענעבען.

כד (א) יהושע פערואַממעל־
טע נון אַללע שטעממע
ישראלס נאַך שכם, אונד בע־
ריף דיא עלטעסטען ישראלס,
דעספען אָבערהויפטער, ריכ־
טער אונד פאָרשטעהער, זיא
טעללטען זיך אויף פאָר
גאָטט. (ב) דא שפראַך יהושע
צו דעם נאַנצען פאָלקע: זאָ
שפריכט דער עוויגע דער
גאָטט ישׂ־אל׳ס: יענזייטס דעם
שטראָמעם וואָהנטען פאָר צייטען אייערע פאָרפאַהרען. תרח דער פאַטער אברהמס
אונד

באור

כך (א) ויאסף, לפי גם היתה הפסיקה הזאת קודם הקריאה נפרשה הקודמת נאמר לעיל,
מ"מ נגיד היה יהושע זקן וימים ולא היה יוכל לנאום עוד בדרך רמוז, ולכן הקהיל
אותם לשכם עיר קדושה למקום מושבו כי תמנת סרח היתה בהר אפרים כנזכר (לעיל י"ט נ'),
וגם שכם היתה בארץ אפרים, לולם שילה מקום מקדש ה' לא ידענו בבירור מקומה היה, כי
מה שנזכר (לעיל ט"ז ו') תלנת שילה לדעתי לינגה שילה, ואם גם היו שם, מ"מ הלא היתה
עומדת על גבול בני אפרים, כמו שאמר שם ונסב הגבול וכ"כ היתה רחוקה מתמנת סרח יותר
משכם, *) ובאחר עוד נשכם. לפי שיחסו בישראל, שם התאספו רוב העם להמליך
את יהושע כנודע, גם היתה עיר מקלט, והיתה קדושתה מובנה משאר עירות, ורצוי לשכון שם
החוזן כמו שאמרו רז"ל ורש"י כי הניחו מעשה את ארון בארץ ה', שנאמר ויתילנו לפני ה'.

וארבה

*) וידעתי גם ידעתי כי הרשב"ם כתב (בראשית מ"ט י') כי שילה היה סמוך לשכם, אולם לא ידעתי
מין לו זה, ובירושלמים הפוסר אמר: כי שילה היתה כמו כי תו י"ב פרשות (רייטשע מיילען)
רחוק משכם, (עיין גענויס).

אֱלֹהִים אֲחֵרִים: (ג) וָאֶקַּח אֶת־ אונד נחור'ס, אונד דיענטען
אֲבִיכֶם אֶת־אַבְרָהָם מֵעֵבֶר פֿרעמדען נעטטערן. (ג) דאַ
הַנָּהָר וָאוֹלֵךְ אוֹתוֹ בְּכָל־אֶרֶץ נאַהם איך אייערן פֿאַטער
כְּנָעַן וָאַרְבֶּ֫ה אֶת־זַרְעוֹ וָאֶתֵּן־לוֹ אברהם פֿאָם יענזייטס דעם
אֶת־יִצְחָק: (ד) וָאֶתֵּן לְיִצְחָק אֶת־ שטראָמעם הינוועג, אונד לים
יַעֲקֹב וְאֶת־עֵשָׂו וָאֶתֵּן לְעֵשָׂו אֶת־ איהן הערום וואַנדערן אים
הַר שֵׂעִיר לָרֶ֫שֶׁת אוֹתוֹ וְיַעֲקֹב גאַנצען לאַנד כנען, מאחר־
וּבָנָיו יָרְדוּ מִצְרָיִם: (ה) וָאֶשְׁלַח טע זיינען זאַמען, אינדעם
אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן וָאֶנְגֹּף אֶת־ איך איהם דען יצחק נאַב.
מִצְרַיִם כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי בְּקִרְבּוֹ (ד) דעם יצחק גאַב איך יעקב
וְאַחַר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם: (ו) וָאוֹצִיא אונד עשו; דעם עשו וויעו איך
אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם מִמִּצְרַיִם וַתָּבֹאוּ דען בערג שעיר אַן, איהן אין
הַיָּמָּה וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם אַחֲרֵי בעוטטע צו נעהמען, יעקב אונד
אֲבוֹתֵיכֶם בְּרֶכֶב וּבְפָרָשִׁים יַם־ זיינע זעהנע אַבער, צאָגען
סוּף: (ז) וַיִּצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה וַיָּשֶׂם הינאַב נאַך מצרים. (ה) דאַ
מַאֲפֵל בֵּינֵיכֶם וּבֵין הַמִּצְרִים זאַנדטע איך משה אונד אהרן,
וַיָּבֵא עָלָיו אֶת־הַיָּם וַיְכַסֵּהוּ אונד פלאַנטע מצרים דורך
וַתִּרְאֶינָה עֵינֵיכֶם אֵת אֲשֶׁר־ דאַו וואַס איך אין איהרער
ואברה קרי. עשיתי מיטטע טהאַט, זאָגען ועצטע
איך אייך אין פֿרייהייט. (ו) אַלס
איך איירע פֿאָטער אוים מצרים
געפֿיהרט האַטטע, אונד איהר
אַן דאַו מעער קאַמעט, דאַ
זעצטען דיא מצרים איערן
פֿאָטערן נאַך, מיט וואַגען אונד
רייטערן ביו אַן דאַו שילף־
מעער. (ז) דאַ שריען זיא צום
עוויגען, אונד ער זעצטע איינע
פֿינסטערנים צווישען אייך
אונד דען מצרים, פֿיהרטע דאַן
דאַו מעער איבער זיא, אונד בערעקטע זיא דאַמיט. אייערע אויגען האַבען עם געזעהען
וואַס

ר ש "י

כד (ג) ואקח את זרעו. מסר ה"ל כמה מריבות ונסיונות עשיתי עשו עד שלא נתתי לו זרע:
(ו) ויצא עליו את היס. על כל יחיד ויחיד ג הס. שלש היה היחיד נותן שלא ליכנס בים
גל

באור

(ג) וארבה, כן הקרי, והכתיב וארב, נתפלמ"ה כדרך פעלי נל"ה עם ו"ו ההפוך, לך לא נריך
לנוח נסוי סגול ולרב כנודע. ואחן, הוא כמו נלאר, ולרנם את זרעו נאשר נתתי לו את
יצחק, לו נתמי"י כי ולרנם את זרעו כולל ישמעאל הוא היה לנוי עלוס נטרם נהיתה ישראל לעם
ויהיה ו"ו של ואתן כמו ונם, ורד"ק למר שלא הזכיר ישמעאל כי היה בן שפח, וגם גרש אותו
מנרשם מעל פניו. (ו) והבאו, ויבר נגונקונן (להלן ז') ותנחומא עיניכם, ולמר הרד"ק כנגד
סוסם

וואס איך האב מצרים געטהאן— דאַרוף העלט'ט איהר איך לאַנגע צייט אין דער וויסטע אויף. (ח) דאַן בראַכטע איך אייך אין דאַז לאַנד דעם אמרי, דער יענזייטס דעם ירדן'ס וואָהנטע; אונד זיא בעקריגטן אייך, אַבער איך גאַב זיא אין אייערע האנד, איהר נאַהמעט איהר לאַנד אין בעזיץ, אונד זיא פֿערטילגטע אייך פֿאָר אייך הער. (ט) דאַ מאַכטע זיך אויף, בלק דער זאָהן צפור'ס קעניג צו מואב אונד קעמפֿטע גענען ישראל; ער זאַנדטע הין אונד בעריף בלעם זאָהן בעור'ס, אייך צו פֿערוינשען. (י) איך וואָללטע אַבער רעדן בלעם נישט ערהערען, ער מוסטע אייך זאָגאר זענגען; זא ערר עטטעטע איך אייך אויס זיינער האַנד. (יא) אַלס איהר איבער דען ירדן נינגעט אונד פֿאָר יריחו קאַמעט, דא קעמפֿטען ווידער אייך דיא קרינסמענער יריחו'ס, דער אמרי, פֿריזי, כנעני, חתי, גרגשי, חוי אונד יבוסי, אונד

עָשִׂיתִי בְּמִצְרַיִם וַתֵּשְׁבוּ בַּמִּדְבָּר יָמִים רַבִּים: (ח) וָאָבִיאָה אֶתְכֶם אֶל־אֶרֶץ הָאֱמֹרִי הַיּוֹשֵׁב בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וַיִּלָּחֲמוּ אִתְּכֶם וָאֶתֵּן אוֹתָם בְּיֶדְכֶם וַתִּירְשׁוּ אֶת־אַרְצָם וָאַשְׁמִידֵם מִפְּנֵיכֶם: (ט) וַיָּקָם בָּלָק בֶּן־צִפּוֹר מֶלֶךְ מוֹאָב וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁלַח וַיִּקְרָא לְבִלְעָם בֶּן־בְּעוֹר לְקַלֵּל אֶתְכֶם: (י) וְלֹא אָבִיתִי לִשְׁמַע לְבִלְעָם וַיְבָרֵךְ בָּרוֹךְ אֶתְכֶם וָאַצֵּל אֶתְכֶם מִיָּדוֹ: (יא) וַתַּעַבְרוּ אֶת־הַיַּרְדֵּן וַתָּבֹאוּ אֶל־יְרִיחוֹ וַיִּלָּחֲמוּ בָכֶם בַּעֲלֵי־ יְרִיחוֹ הָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהַגִּרְגָּשִׁי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי

יתיר ה׳ ואתן

איך

ר ש ״ י

גל של יס רוקף לחריו וקולטו: (יא) וילחמו בכם בעלי יריחו האמורי והפריזי וגומר. כל שנעשה בענו"ס נזכרין כאן לפי שיריחו עומדת על הספר והיתה נגדה ומנעולה של ארץ ישראל נקנלו לתוכה מכל שנעשה בענו"ס בגורל החיל:

ב א ו ר

לותם הזקנים לזכר ענכו לת יס סוף, ובלחמת לין לתמוה לס לים זקן עת תלליח עליו רוח המלילה ויספר מלודות לזכר כלו עיניו, ידמה בנפשו כי לל לנשי דורו ידבר. (ט) וילחם בישראל, פירוש נקש להלחס, כי זנכר לת בלעם כמו שלמר: לולי לוכל נהה בו (במדבר כ"ג ו') לבל לח נלחס עם ישראל כמנוהר בשופטים (י"ל כ"ה). (יא) וילחמו, רבו הפירושים בזה הפסוק כי לין זכרון למלחמה הזלת עם בעלי יריחו בשום מקום, ולדעתי הנכון מה שלמרו חז"ל, כי לף לס היה מלך ליריחו, בכל זלת יען לזכר עמדה על המלכר והיתה מפתח לכל הלרן, היה לכל שנעת העמים חלק בעיר הזלת, כי בזלת לס תבוא במלור ובמלוק יעבו כולם לגודה לחת להלחס בעדה, ולזה נלמר: בעלי יריחו ולח לנשי יריחו, כי הכוונה על לחזוני יריחו, המה האמרי והפריזי וכל הנזכרים בפסוק; לו נלמר כי מפר הפוסף ושיעורו: בעלי ברית יריחו

וָאֶתֵּן אוֹתָם בְּיֶדְכֶם: (יג) וָאֶשְׁלַח
לִפְנֵיכֶם אֶת־הַצִּרְעָה וַתְּגָרֶשׁ
אוֹתָם מִפְּנֵיכֶם שְׁנֵי מַלְכֵי
הָאֱמֹרִי לֹא בְחַרְבְּךָ וְלֹא
בְקַשְׁתֶּךָ: (יג) וָאֶתֵּן לָכֶם אֶרֶץ
אֲשֶׁר לֹא־יָגַעְתָּ בָּהּ וְעָרִים אֲשֶׁר
לֹא־בְנִיתֶם וַתֵּשְׁבוּ בָּהֶם כְּרָמִים
וְזֵיתִים אֲשֶׁר לֹא־נְטַעְתֶּם אַתֶּם
אֹכְלִים: (יד) וְעַתָּה יְרָאוּ אֶת־
יְהוָה וְעִבְדוּ אוֹתוֹ בְּתָמִים וּבֶאֱמֶת
וְהָסִירוּ אֶת־אֱלֹהִים אֲשֶׁר עָבְדוּ
אֲבוֹתֵיכֶם בְּעֵבֶר הַנָּהָר וּבְמִצְרַיִם
וְעִבְדוּ אֶת־יְהוָה: (טו) וְאִם רַע
בְּעֵינֵיכֶם לַעֲבֹד אֶת־יְהוָה בַּחֲרוּ
לָכֶם הַיּוֹם אֶת־מִי תַּעֲבֹדוּן אִם

תרגום אשכנזי עא

איך גאַב זיא אין אייערע האַנד.
(יג) איך שיקטע איך פֿאַר אייך
הער האָרניסטע, זיא טריבען
הינוועג פֿאַר אייך, יענע בייד
דען קענינע אמרי׳ם, אָהנע
דיין שוערדט אונד אָהנע דיין
נעז באָגען. (יג) זאָ גאַב איך
אייך איין לאַנד דאַז דוא ניכט
מיהואַם בעאַרבייטעט, שטעד
טע דיא איהר ניכט ערבויעט,
אונד איהר וואָהנעט דאַרין,
נען, ווייגבערגע אונד עהלבער
גע דיא איהר ניכט גע
פֿלאַנצט, איהר אַבער געני
סעט זיא. (יד) נון וואָהלאַן! זייד
גאָטט אין עהרפֿורכט ערגעבן.
בעטעט איהן אַן מיט טרייע
אינד וואַהרהייט; עגטפֿערנט
דיא גענטער דיא אייערע פֿא
טער יענזייטס דעם שטראָמעס
אונד אין מצרים אַנגעבעטעט
האַבען, אונד בעטעט נאָטט אַן.
(טו) איזט עס אַבער מיספֿעל
ליג אין אייערן אויגען רעז

א׳ נחה
עו ויגען אַנגענבעטען, זאָ וועהלעט אייך נאָך הייטע, וועז איהר געטטליך פֿערעהרען וואָללט,

אָב

באור

יריאו. (יב) שני מלכי האמרי, לפי פשוטו מלכים בענבר הירדן, ל"כ בלח הפסוק שלח במקומו, כי מלחמות סיחון ועוג בענבר זכר למעלה, וגם יקשה מה שאמר: לא בחרבך ולא בקשתך, והתורה אמרה ויכתו ישראל לפי חרב (במדבר כ"ח כ"ד), וחז"ל והאפרנסים על פיפס נלחמו מלד בזה הענין; ולי נראה כי שני מלכי האמרי הללה היו בארץ, ועמהם לא נלחם יהושע כלל, לך ה' השמידם ע"י הלרעה, ונתן להם לישראל לנחלה. (יד) בתמים ובאמת, כתב הרד"ק בתמים פפ ולא תיקר, וכן פפ בלחמת ובתמים (שופטים ט' י"ט), ולולי שיעורו בלב תמים. (טו) בחרו לכם, בענין הבחירה הזאת אפר נתן יהושע לבני ישראל לעבוד לת ה', לו ללבת לאחרי אלהים אחרים, ירלה לי כי לף פפ קבלו עליהפ ועל זרעם במעמד הנבחר לשמור ולעשות בכל הבתוב בספר תורת משה, הנה בלחמת בעת ההיא היו אנוסים מאפת נפשות, כי לולא ה' יהיה בעזרתם למו ובלחיון עינו יבלוד עם סבולתו, הלא פגריהפ יפלו במדבר הגדול והנורא בתהו יליל ישימון, מקום אין זרע ומים, גם יהיו למשסה לגויי אפר סביבותיהפ, כי לא היו מלומדי מלחמה, לף עבדים נדבלים בלין לומן לנב ורוח גבורה, כמו שאמר הבתוב בן יוחס העם הזה ורלותם מלחמה (שמות י"ג י"ז), ופפ גם לולי יהיה לאל ידם לשוב מלרימה, הלא זה יהיה מר ממות לשוב תחת סבלות מלריס ולהעבות תחת ידם אפר אין ספק כי יבבידו עוד עלפ עליהפ מבראשונה,

ופפ

אֶת־־אֱלֹהִים אֲשֶׁר־־עָבְדוּ
אֲבוֹתֵיכֶם אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַנָּהָר וְאֶת־
אֱלֹהֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר אַתֶּם
יֹשְׁבִים בְּאַרְצָם וְאָנֹכִי וּבֵיתִי נַעֲבֹד
אֶת־יְהוָה: (טז) וַיַּעַן הָעָם וַיֹּאמֶר
חָלִילָה לָּנוּ מֵעָזֹב אֶת־יְהוָה לַעֲבֹד
אֱלֹהִים אֲחֵרִים: (יז) כִּי יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ הוּא הַמַּעֲלֶה אֹתָנוּ וְאֶת־
אֲבֹתֵינוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית
עֲבָדִים וַאֲשֶׁר עָשָׂה לְעֵינֵינוּ אֶת־
הָאֹתֹת הַגְּדֹלוֹת הָאֵלֶּה וַיִּשְׁמְרֵנוּ
בְּכָל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־הָלַכְנוּ בָהּ
וּבְכֹל הָעַמִּים אֲשֶׁר עָבַרְנוּ
בְּקִרְבָּם: (יח) וַיְגָרֶשׁ יְהוָה אֶת־
כָּל־הָעַמִּים וְאֶת־הָאֱמֹרִי יֹשֵׁב
הָאָרֶץ מִפָּנֵינוּ גַּם־אֲנַחְנוּ נַעֲבֹד
אֶת־יְהוָה כִּי־הוּא אֱלֹהֵינוּ:
(יט) וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הָעָם לֹא
תוּכְלוּ לַעֲבֹד אֶת־יְהוָה כִּי־
מעבר קרי אלהים

אָב יענע געטטער דיא אייערע
פֿאָרפֿאהרען יענזייטס דעם
שטראָמעם פֿערעהרט האבען,
אָרער דיא גאָטטער אמרי'ס
אין דערען לאַנדע איהר נון
וואָהנעט; איך אבער אונד
מיינע פֿאַמיליע, ווייר בעטטען
דען עווינען גאָט. (טז) דאַ אַנט-
וואָרטעטע דאַז פֿאָלק אונד
שפראַך: דאַז זייא פֿערן פֿאָן
אונז דען עווינען צו פֿערלאַס-
סען אונד אַנדערען גאָטטערן צו
דיענען! (יז) דען דער עווינע
איזט אונזער גאָטט! ער וואַר
עס דער אונז געפֿיהרט אונז
אונד אונזרע פֿאָרפֿאהרען אוים
דעם לאַנד מצרים, אוים דעם
שקלאַפֿענהויז — ער, דער
גטטהאַן פֿאָר אונזערן אויגען
יענע נראָסען וואונדערצייכען,
דער אונז בעשיצטע אויף דעם
נאַנצען וועגע, דען ווייר גענאָ-
גען, אונד בייא אַללען פֿאלק-
קערן דורך דערען אייגענטהום
ווייר צויהען מוסטען; (יח) אויך
פֿערטרייב דער עווינע אַללע
פֿעלקער פֿאָר אונז הער זאָ
וויא דען אמרי דען אורבע-
וואָהנער דיעזעם לאַנדעם, דאַ-
רום וואָללען ווייר דען עווינען
אַבבעטען, דען ער איזט אונזער
גאָטט. (יט) יהושע ענטגעגנעט דעם פֿאָלקע: איהר ווערדט אַבער דעם עווינען ניכט דיענען

קענ-

באור

ואם לפעמים נמר רוחם לומרו: כשהם מלריחה, זה היה לך רגע נחמד שם תפס כל תקוה, וכל חולשת לבבה, ולדעתי לענין זה לומרו חז"ל (שבת פ"ח ע"ח) על דרך משל כפה עליהם הר כגיגית, ולומר: אם תקבלו מוטב, ואם לאו כאן תהיה קבורתכם. ולולם עתה כשזר נתו על המנוחה ועל הנחלה וירבו ערים גדולות ובלורות, והמה היו לעם עלום נאזר בגבורה ולמין נח, הנה גם בדרך הטבע ובלי הזדקקה סרעית מאת האל היו יכולים לעמוד על נפשם ולהלחם נעד לרלם, ולזה נתן להם יהושע עתה שוב הבחירה אם להיות כשאר העמים תחת קלק ה' להם מנהג הטבע וסדר העולות, או אם ירלו כי ה' יהיה מלכם ומושיעם למעלה מן הטבע אם לחסד ואם לנזע כאו אמר בשמך (י"ט כ'), (ועיין עוד תוס'

אֱלֹהִים קְדֹשִׁים הוּא אֵל־קַנּוֹא
הוּא לֹא־יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם
וּלְחַטֹּאותֵיכֶם: (כ)כִּי תַעֲזְבוּ אֶת־
יְהוָה וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהֵי נֵכָר וְשָׁב
וְהֵרַע לָכֶם וְכִלָּה אֶתְכֶם אַחֲרֵי
אֲשֶׁר־הֵיטִיב לָכֶם: (כא) וַיֹּאמֶר
הָעָם אֶל־יְהוֹשֻׁעַ לֹא כִּי אֶת־יְהוָה
נַעֲבֹד: (כב) וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־
הָעָם עֵדִים אַתֶּם בָּכֶם כִּי־אַתֶּם
בְּחַרְתֶּם לָכֶם אֶת־יְהוָה לַעֲבֹד
אוֹתוֹ וַיֹּאמְרוּ עֵדִים: (כג) וְעַתָּה
הָסִירוּ אֶת־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר אֲשֶׁר
בְּקִרְבְּכֶם וְהַטּוּ אֶת־לְבַבְכֶם אֶל־
יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: (כד) וַיֹּאמְרוּ
הָעָם אֶל־יְהוֹשֻׁעַ אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ נַעֲבֹד וּבְקוֹלוֹ נִשְׁמָע:
(כה) וַיִּכְרֹת יְהוֹשֻׁעַ בְּרִית לָעָם
בַּיּוֹם הַהוּא וַיָּשֶׂם לוֹ חֹק וּמִשְׁפָּט

הרגום אשכנזי עב

קענען דען דער עוויגע איזט
איינע היילינע גאָטטהייט, ער
איזט אין גאָטט פֿאלל איי־
פֿערס, דער נעמען אייערע זינ־
דען אונד פֿערגעהינגען קיינע
נאכזוכט האט. (כ) ווען איהר
דען עוויגען וויערד פֿערלי־
סעט אונד פֿרעמדען נעטטערן
דיענטעט, דאן ווירד ער זיך
פֿאן אייך אבווענדען, אייך אונ־
גליק צופֿיגען אונד אייך אויפֿ־
רייבען נאכדעם ער אייך וואהל
געטהאן. (כא) דאז פֿאלק אבער
וויערערהאלטע דעם יהושע,
ניין! נור דעם עוויגען וואללען
וויר דיענען. (כב) דא שפּראך
יהושע צום פֿאלקע: זויד איהר
נון צייגען געגען אייך זעלבסט,
דאס איהר אייך פֿרייווילליג
דען עוויגען געוועהלט, איהם
צו דיענען? זיא אנטוואָרטעטן:
וויר זינד צייגען! (כג) נון זאָ
ענטפֿערנט יענע פֿרעמדע
געטטער דיא אונטער אייך
זינד, אונד לענקט אייער הערץ
צום עוויגען דעם גאָטטע
ישראל'ס. (כד) דאז פֿאלק פֿער־
שפּראך אבערמאהל דעם
יהושע: נור דעם עוויגען אונ־

בשכם
זערעם גאָטטע וואללען וויר דיענען, נור ווינער שטיממע נעהאָרכען. (כה) אלזאָ שלאָס יהושע
אין בינדנים מיט דעם פֿאלקע אן דיעזעם טאגע, אונד לענטע איהם פֿאר, נעזעץ אונד רעכט
אין

ר ש "י

(יט) אלהים קדושים. נרוב מקומות נקרא כל לשון רבנות לשון רבים כמו אדני יוסף (בראשית ל"ט כ') אדני החרון (שם מ"ב ל') אם נעליו עמו (שמות כ"ב י"ד) חצר הלבו אלהים לפדות לו (ש"ב ז') לפי שהשם הזה שם שרה הוא: (כב) עדים אתם בנפש. רמה יהושע שעתידין לערער בימי יחזקאל ולומר נהיה כענו"ם לפיכך הגניד עליהם ענשיו ולכך הוצרך להם בימי יחזקאל והעולה על רוחכם היה לא תהיה וגומר מי אמני אם לא ניד חזקה וגו' נגר קבלתם עליכם בימי יהושע ולא תאמרו מה שקבלנו עלינו בימי משה כבר ליכנם לארץ עשינו הרי בימי יהושע נגר ונסתם וקבלתם: (כה) ויצם לו חוק ומשפט בשכם. סידר להם

ב א ו ר

שם ל"ה מודעת רנח). (כה) חק ומשפט, לפי פשוטו השם חקי המדינות ומשפטי החנהגה
בשכם

בְּשֶׁכֶם: (כו) וַיִּכְתֹּב יְהוֹשֻׁעַ אֶת־
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּסֵפֶר תּוֹרַת
אֱלֹהִים וַיִּקַּח אֶבֶן גְּדוֹלָה וַיְקִימֶהָ
שָׁם תַּחַת הָאֵלָה אֲשֶׁר בְּמִקְדַּשׁ
יְהוָה: (כז) וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־כָּל־
הָעָם הִנֵּה הָאֶבֶן הַזֹּאת תִּהְיֶה־
בָּנוּ לְעֵדָה כִּי־הִיא שָׁמְעָה אֶת
כָּל־אִמְרֵי יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר עִמָּנוּ
וְהָיְתָה בָכֶם לְעֵדָה פֶּן־תְּכַחֲשׁוּן
בֵּאלֹהֵיכֶם: (כח) וַיְשַׁלַּח יְהוֹשֻׁעַ
אֶת־הָעָם אִישׁ לְנַחֲלָתוֹ: (כט) וַיְהִי
אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיָּמָת
יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן עֶבֶד יְהוָה בֶּן־מֵאָה

אין שכם. (כו) אינד יהושע שריעב דיעזע פֿערהאַנדלונגען אין דאַז געזעטצבוך גאָטטעס, נאַהם דאַן איינען גראָסן שטיין אונד ערריכטעט איהן דאַזעלבסט אונטער דער אייכע, דיא אַן דעם געהיילינטן אָרטע דעם עוויגען שטאַנד. (כז) זאָדאַן שפּראַך יהושע צום נאַנצן פֿאָלקע: זעהעט! דיזער שטיין זאָלל ווידער אונז צום צייגנים דיענען, דער ער האַט געהערט אַללע ווָארטע, דעם עוויגען דיא ער מיט אונז גערעדעט, ער ווירד צום צייגנים געגען אייך דיענען, וועז איהר עטוואַ פֿערלייגנעט אייערן גאָטטע. (כח) דאַרויף עניטלים יהושע דאַז פֿאָלק, יעדען נאַך זיינער בעזיטצונג. (כט) עס ווער נאַך דיזען אַנגעלעגענהייטען, אַלס יהושע דער זאָהן נון'ס, דער קנעכט דעם עוויגען שטאַרב, אין איינעם אַלטער פֿאָן הונדערט ווינשר

ר ש " י

שם החוקים ומשפטים וקבלו עליהם: (כו) ויכתב יהושע וגו'. מ"י וכתוב יהושע את פתגמיה האלין ולקנעיונין בספר לוריית אלקים' ומסכת מנות נחלקו לסורסיים אד אחד אלו ח' פסוקים מן וימת משה עד לעיני כל ישראל שהרי ספר תורה אחד והשלימו ואחד אחד פרשה זו על ערי מקלט כתב בספרו כמו שהיו כתובים בספר התורה: תחת האלה. תחות אלתא היא מזוזת הפתח כמ"ש תחיל מזוזות תמיכות ומדה תחת לאלים. וי"ח זו האלה אחד עם שכם שכתוב ביעקוב ויטמון אותם יעקב תחת האלה (בראשית ל"ה): אשר במקדש ה'. אשר בשכם מקדש ה': אבן גדולה. אלו המזבח שבנו יהושע על הר עיבל כמה שנאמר למעלה ויחיבנו לפני האלהים: (כו) האבן הזאת תהיה בנו לעדה וגומר. הא למדנו הדא תהי לנו בתרין לוחי אבן קיימת לדרי יתם ענדנת לשהדו לדרי פתגמי' דנתיבין עלה מעין כל פתגמי' דה' דמליל עמנא. וגם יש לפיותרו כשמעו כי היא שמעה את הדברים אשר דברתי אנכי בשליחותו של מקום

ב א ו ר

(כו) בספר תורת אלהים, נדפס"ל (מנות י"ח ע"ח) ר' יהודה ור' נחמי' אד אחד שמנה פסוקים שבתורה, ואד אמר ערי מקלט, ונכר אמר הרד"ק: ולא נראה כפי הפשוט לא זה ולא זה, והאחת כת"י ולקנעיונין. תחת האלה, יונתן תרגם אלתא והוא תרגום של מזוזת השער. במקדש ה', פירש הרד"ק: כי הנית נשכם אחר היה שם הארון לשעתו, נקרא מקדש ה', ואולי כי אחר שכבת ברית נשכם התאחר יהושע עוד ובא לשילה מקום מקדש ה'. (כו) כי היא שמעה, כמו ותשמע האזן אשרי בי (דד"ק), ויונתן הרחיב נאיר ושם מדרכו לתרגם ע"פ הפשוט, ואולי היתה לפניו נוסחא אחרת. (ל) בחמנת ס"ח, ובזיפטים (ג' ט') כתיב תמנת חרס, ויתכן כי היה שם העיר תמנת חרס, לפי שהיו עובדים שם לעצה, כמו שתומר לחרס ולא יזרח (לעיל

ט'

וְעֶשֶׂר שָׁנִים: (ל) וַיִּקְבְּרוּ אוֹתוֹ
בִּגְבוּל נַחֲלָתוֹ בְּתִמְנַת־סֶרַח
אֲשֶׁר בְּהַר־אֶפְרַיִם מִצְּפוֹן לְהַר־
גָּעַשׁ: (לא) וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל אֶת־יְהוָה
כֹּל יְמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכֹל וִימֵי הַזְּקֵנִים
אֲשֶׁר הֶאֱרִיכוּ יָמִים אַחֲרֵי יְהוֹשֻׁעַ
וַאֲשֶׁר יָדְעוּ אֵת כָּל־מַעֲשֵׂה
יְהוָה אֲשֶׁר עָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל:
(לב) וְאֶת־עַצְמוֹת יוֹסֵף אֲשֶׁר־הֶעֱלוּ
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם קָבְרוּ
בִשְׁכֶם בְּחֶלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר קָנָה
יַעֲקֹב מֵאֵת בְּנֵי־חֲמוֹר אֲבִי־שְׁכֶם
בְּמֵאָה קְשִׂיטָה וַיִּהְיוּ לִבְנֵי־יוֹסֵף
לְנַחֲלָה: (לג) וְאֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן
מֵת וַיִּקְבְּרוּ אוֹתוֹ בְּגִבְעַת פִּינְחָס
בְּנוֹ אֲשֶׁר נִתַּן־לוֹ בְּהַר אֶפְרָיִם:

דערט אונר צעהן יאהרען.
(ל) זיא בעגרובע איהן אין דער
גרענצע ווינער בעויטצונג אין
תמנת סרח אויף רעם געביר־
גע אפרים, נערדליך פֿאם
בערגע געש (לא) ישראל ריענ־
טע רעם עוויגען, זאָ לאַנגע
יהושע לעבטע, אונר זאָ לאַנ־
גע דיא עלטעסטען לעבטען
דיא נאַך יהושע אין האָהעם
אַלטער ערריכֿטען, אונד וועל־
כע קאַננטן אַללע ווערקע דעם
עוויגען, דיא ער פֿיר ישראל
גינטהאַן. (לב) דיא גענייגע
יוסף׳ס וועלכע דיא קינדער
ישראל׳ס הינרוף גענראַבט
האַטטען אוים מצרים, בענרי־
בען זיא אין שכם, אויף רעם
אַקערפֿעלרע וועלכעם יעקב
פֿאָן דען זוהנען רעם חמור
שכם׳ס פֿאַטער, פֿיר הונרערט
קשיטה נעקויפֿט האַטטע, אונד
איין אייגענטהום דער זוהנע
נע יוסף׳ס גיוואָרדען וואַר.
(לג) אויך אלעזר זאָהן אהרן׳ס
שטאַרב, אונר זיא בענרובען
איהן אויף דעם הינעל זיינעם זאָהנעם פינחס, דער איהם צוגעטהיילט וואורדע אויף
דעם געבירגע אפרים.

ר ש " י

מקום: (ל) בתמנת סרח. כך שמה ובמקום אחר הוא קורא לאותה תמנת חרס על שם שהעמידו חמנת החמה על קברו לומר זה הוא שהעמיד החמה ובל העובר עליה אומר חבל על זה שעשה דבר גדול כזה וגמ׳. וי״ח תמנת חרס שמה ולמה נקרא שמה תמנת סרח על שם שפירותיה מסריחין מרוב שמן: להר גענש. מלמד שרעש עליהם ההר להורגם לפי שלא הספידוהו כראוי: (לא) הזקיקו ימים. ימים שהזקיקו אנשים לא שהזקיקו שנעגשו: (לב) קברו בשכם. משכם גנבוהו לשכם שהזקיקוהו: (לג) בגבעת פינחס בנו. מהיכן היה לו לפינחס חלק בארץ שיהא מחזתו:

ב א ו ר

ס׳ ז׳) והפכו בני ישראל את שמה וקראוה חמנת סרח מענין ונסרחה חנמתם (ירמיה ט׳ ז׳) לגנאי, כאו יכונעל ויבונצת. (ועיין רד״ק ד״ה ס׳ ח׳ ל״ה). (לג) גבעת פינחס, הקצו חכמינו ז״ל מהיכן היה לפינחס נחלה בארץ? ותירצו כי ירצו מחזתו, (עיין רד״ק), ואולי לא היה גבעת פינחס עיר, אך מקום קבר שם אבין לו פינחס כי נתן לו, ומזה נגלל הגבעות שתחזור ביובל, וקרא המקום הזה גבעת פינחס, כמו יד לבניאלים (ס״ב י״ח ט״ו), ושם קבר גם אלעזר אביו.

מלות לועזיות.

לפירוש רש"י ז"ל.

ספר יהושע.

פרשה	פסוק	
ח	ו	defourrer (מלא נוצות) העראויסלויפהען (מויט מויכטר טיידע).
—	יח	spido (לעזן איטליז) שפיס ולא espadon (גרויסער טוועדרד).
ט	ה	arsis או ars (מלא נוצות) פֿערבראַנט.
יא	כ	contrées געגענדען, לאַנדשאַפֿטען.
יג	כ	marques גרענצען.
טו	ז	foulon וואַלקער, וואַלקאיזער.
—	יט	seche או sec טרוקען, דירר.
—	מז	iles אינזלען,
יז	טו	essarter (חורבאַר מאַכען דורך מויזוויטוכג דער בעשטרייכע) ולא erater (מויסטכיידען, דיא מילן) כי לעזן זה נופל על נטילת העקול.
	יב	flancs דיא זייטען, דיא דינכונגען.

ספר שופטים

מתורגם אשכנזי ומבואר

מאת

משה הלוי לנדא.

ונלוה אליו

פירוש רש"י והעתקת כל מלות בלע"ז.

שנת ת"ק"צ"ז לפ"ק.

SCHOFTIM.

פראג

דרוק אונד פֿערלאַג דעם משה הלוי לנדא.

מבוא
לספר שופטים.

הספר הזה המתואר בשם שופטים, כולל המלחמות והחלוקת אשר מלאו את בני ישראל לאחרי מות יהושע בן נון עבד ה' עד מות שמשון אשר שמו היה גדול בגבורה. והנה כבר נגלה לנו מעשה חכמים המשכילים שכל טוב, לדבר בתוכן הספר ובמהות ענייניו, וליעד עתים מזומנות לכל הקורות את אבותינו בימים ההם, ובראשם החכם הכולל היה אבדנאהל נ"ע, ואחריו קס בדורנו מים חכם ונבון מחכמי העמים אשר הגדיל לעשות חקירות נפלאות בעניינים החלה בספרו הגדול מבוא התורה[א], פעם הלך בעקבות ראשונים גדולים חקרי לב מחכמי עמנו ופעם סר מאחריהם והוסיף חדשות ושלח חלי טענותיו כגבור משכיל. ועתה קמתי אני לפתוח שערי התשובה, להסיר טענות שוגות העמוסות בשכל על ימי שפוט השופטים ולהתבונן על עלם הספר עניניו וספוריו; ואשים כתובו משלול ודרך לבוד את כל אשר חקרתי.

א
ענין וטעם שם הספר.

מאז אשר יצו יתרו חותן משה בחכמה לשום על העם שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות, כלשון ישראל לתת שופטים לשבטיהם, ושופט השבט ישפוט בגדר בכל שעריו, והחכמים חלקו הגידו את דבר המשפט בין איש ובין רעהו כפי מדרגתם והכנת שכלם, ושרי האלפים הלא המה ראשי אלפי ישראל אשר היו מלבד נשיאי העדה, היו במדרגת הכהנים אשר עמדו לשרת בקדש כמבואר בספר תורת משה (דברים י"ז ט' — י"ב); והנה הלים אשר הפליא עשה והגדיל תושיה לעדתו עלה במעלת הגדולה להיות שר החלף, ובמדרגה זו נופל עליו שם מלך מענין

ויתלך

א) מיכלייטוג אין דאס שׂוטע טעסטאמענט פֿון פֿראָפֿעסאָר מיכַּהאַרן; המדקדק הגדול המפורסם בן־זאב העתיק ממנו מלים במבוא אשר לו בלשון ענרי פֿת ונמרן, והוסיף לפעמים נפך מעלו.

וימלך לבני עלי (נחמיה ה' ז'), בהיות בו רוח עלה להוכיח במיצור לעמוי חרף ולהכריע דברי ריבות בשערים. ועל פי משטר הזה לא היה לישראל בימים ההם מלך אחד כ"א מספר המלכים היה כמעט כמספר השבטים[א]. ובימים אשר עזבו בני ישראל את ה' אלהיהם וזנו אחרי אלהי נכר לא היה מלך בישראל כי כל איש עשה את הישר בעיניו והרע בעיני ה'; וכאשר תעז עליהם יד אויביהם ונעקו אל ה' בגר להם את הקים להם מושיע, הוא השופט הוא המלך כי מלכו שפר עליהם. ואין מלך כזה דומה למלך אשר שאלו כל זקני ישראל מאת שמואל השופט והרואה (ש"א ח' ה'), כי את השופטים אשר נקבו בשמות בזה הספר לא שאלו ולא בחרו ישראל, כי אם אלהים העיר את רוח האיש להיות שופט לישראל, כמבואר ויקם ה' שופטים ויושיעום מיד שוסיהם וכי הקים ה' להם שופטים והיה ה' עם השופט (שופטים ב' ט"ז, י"ח). השופטים האלה אשר נלחה עליהם רוח ה' הין שוכחי בצע, ולא לקחו מאומה מיד איש, כאשר הוכיח שמואל לישראל אחר המליכו את שאול בגלגל (ש"א י"ב ג'), לא כן המלכים אשר בחרו להם ככל הגוים ואשר משחו בשמן המשחה, כי הם העלו מס עליהם ולקחו מהם לרכיהם ככל משאלות לבבם, והחכשלו על כל קהל ה' והרימו את כפחם ממעל לכבדי אל עד שקראו שמם שופטי חרץ, כאשר אמר אבשלום מי ישומני שופט בארץ ועלי יבא כל איש אשר יהיה לו ריב ומשפט והצדקתיו (ש"ב ט"ו ד'). הלא תראה קורת מזכיל! כאשר אתרו ישראל אל גדעון (שופטים ח' כ"ב) משל בנו גם אתה גם בנך גם בן בנך, היתה את נפשם להיות לו למס ובחרו גם את בניו אחריו, מבלי דעת אם גם ה' יבחר בהם לנוח עליהם את רוחו רוח עזה וגבורה, ועל זה הציצם לא אמשל אתי בכם ולא ימשל בני בכם ה' ימשל בכם, ובתשובה הזאת הודיע להם דרכי ה' כי הוא יקים להם מושיע, ולא להם משפט הבחירה.

ואמנם

א) וייתן לפרש מזה הענין: ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני מלך מלך לבני ישראל (בראשית ל"ו ל"א), ועיין פתרון המלות על התורה בפשוטו ויהי ביעקון מלך (דברים ל"ב ה'), וכיוונה זו יקרת תרונה היבושי מלך, כמו שנאמר הבל נתן תרונה המלך למלך (ש"ב כ"ד כ"ג), ויש לי עוד דברים נזה, ואין האקום אתי פה להאריך. ויפה הציג המדקדק הגדול נן זאב על החכם הכולל דון אברבנאל שהמליך לו שתוף והבדיל בין שופטים ומלכים אשר לא נמלט זכר למו בכל המקרא. והחכם פרופעסאר וואזענאיזער נספרו היקר: דאס שלטע חוכר כייט אחרגעלאסט חלק ג' נד ט"ו, הוא יודע כי יש כאן אשר כמעט שפם אחת להם עם הענגים, קראו לסוניהם סופטים, והנה דברי יוסיפון לרומיים נספרו הרחזן אשר כתב נגד אפיון מאלכסנדריא (21. §) ואשר העת ק מדברי הימים ל' לבני לוי, ושם נאמר: אחר לכידת טור העיר ע"י נבוכדנצר, מלך מלך בעל י"ט שנה ואחריו לא קראו עוד אדוניהם בשם מלך כי אם בשם שופט. ואולי עזו כן להודיע כי לא היה משלחם ממשל רב כמו לפנים

ומכאן והלאה יחל הקיום ה' לא נוח על הפרטים לבדם כי אם עוד שופטים בפעליהם, להיות הוא ומפקו עוד, כי לא היה לאל ידם לחזות מקרב העם מבני מות ויודעי ביה אשר יפקדו בכל עת מספר שלום, כמו שנעשה ברק בן אבינועם לשופט הרביעי ועמו דבורה אשה נביאה שופטה את ישראל, ואם תליה עלו למספר שלום, היה הוא השופט למלחמה ולנחת ולבוז א); ולכן כל ימים אשר נלחם עליו רוח גבורה והתגלל לעמוד בפרץ בעד הארץ ובעד העם, להגן על הון היושבים, כגושם ומחוזאם גבון והגיל, כמו גדעון, יפתח ושמשון, גם אם לאינו יושב על כסאות למספר, עליו יאמר כי הוא השופט לעם, כי בזרועו מפט אותם ואת אשר להם מיד לויב).

והנה אחר הדברים האלה נקל הוא לדעת כי יקרא שם הספר על השופטים אשר העיר ה' להרים פרזון בישראל, ואשר מפטו את ישראל מכף החויבים איש איש כפי מעשה תקפו וגבורתו.

ב

זמן פסל מיכה, כבישת ליש, ומעשה פילגש בגבעה.

החכם מייכהארן ג), גזר לומר: לא מעט כותב הספר מרשם ועד פרשה י"ז יגלו תמצה פרשיות האחרונות, ואין להסתפק כי מעצי ידי סופר מאוחר הן; ויסד דבר מספרו על שלשה עמודי הראיה: א), נעלם מהסופר הזה זמן המעשה כי לא ידע לבאר הטיב ולא קרא עליו מועד אחר, כי אם בימים ההם אין מלך בישראל (שופטים י"ז ו'. י"ח, א'. י"ט, א'. כ"א, כ"ה) וזמן כזה שוכן בערפל ונא רק להורות שבימיו היה מלך, וא"כ ימי חייו כפלו בעתים אשר היו מלכים לישראל. ב), בזאמר כל ימי היות בית האלהים בשלה (סוף פרשה י"ח) יורה הכותב שהיה מי לאחרי דוד אשר לקח את ארון האלהים משם ויביאהו עיר דוד (ב"ש ו' י"ב). ג), ממה שאמר

ויהונתן

א) לולם כשמגר בן ענת כנרק בן אבינועם לא היו במדרגת השופטים הקודמים, ולכ לא יזכר בשניהם שם שופט ולא נאמר כי הקימם ה' להיות מושיעים לישראל.

ב) כי הורגת פעל שפט לפעמים ענין הכלה היא, כמו ושפטני מידך (ש"א כ"ד ט"ז) כי שפטו ה' מיד אויבי (ש"ב י"ח י"ט), וכן הוכח ג"כ בספר מלין להבלבן הגדול בעזבונות.

ג) בספר מבוא התורה חלק ג' §. 459 ואחריו המדקדק הגדול בן זאב המעתיק דבריו, והוסיף לומר על האמנה פרשיות האחרונות, כי מלבד שהם נבדלים מגוף הספר בענין ובזמן,

מבוא

ויהונתן בן גרשום וגו' הוא ובניו היו כהנים לשבט הדני עד יום גלות הארץ (שופטים י"ח ל'), וזה העד האחרון אשר יגיד כי ימי הכותב היו זמן רב אחר שהכהן ישראל בגולה או ע"י תגלת פלאסר או ע"י שלמנאסר א) בהיות מעשה שהיה כמשך עד אשר הגלו ישראל מעל אדמתם.

ואני אציב על שלשה הרגיות האלה, בכלם קולע החכם הזה אל המערה בחצי נהו וחטא כפעם בפעם.

הרגיה הראשונה כאשר נחשבה אם אתה תחזה במה שקדמתי לך בתחלת המבוא, כי גם השופטים ויועצי עם יקראו בשמותם מלכים, ולא יתכנו דרכיו למחות מלכין מזמניהם.

ובתשובת הרגיה השניה אני אומר: מלבד שנלקח אהרון בדית ה' בימי עלי (ב"א ד' ד') ולא נזדכנו לומר שהיה עם הפסל עד שהעלה דוד מעם האהרון, עוד יהיר לנו מרגה הנוגה על הכתוב הזה, ולבאורו על אזר לא נאמר ויהי להם פסל מיכה אשר עשה כי אם וישימו, לכן עניינו וישימו להם את פסל מיכה אשר עשה להיות עם כל ימי היות בית אלהים בשלה, יען כאשר הקימו הפסל היתה כוונתם להיות הבית הזה במקום שלה, אולי הוחילו עד אשר יבנה בית לעבוד עם את עבודת ה' בירושלים, וזה יוגדל לשון וישימו.

ולענין

הם שונים ממנו ג"כ בלשון ודרכי הדבור ע"כ; ואמנם לא העיד כי כונים דבריו בזאת זו. ולדעת כאלו הלשון נאת בשלשת הספורים, והמאזרים מתחלפים כפי עניינם, וכאשר הציג החכם מיכהארן להמקרים אשר שפטו מבת הלשון: שלה אשר בארץ כנען (שופטים כ"א י"ב) שכותב הספר לא היה מתיצבי ארץ ישראל, כי אין זה הוכחה ישרה ונכונה, והכותב הוסיף הוספה זו יען שם כיר בזה הכתוב שמלבו ד' מלות בתולות ניבם אשר בגלעד, לבן אמר אחריו שהכילו הנערות אל המקום אשר בארץ כנען. והפלא על הרי"ק שאמר: לא מלאתי טעם לספור הזה כי ידוע הוא כי שלה בארץ כנען — ובאמת דרך הלשון בן שהוא מאחר הסב ליבא אשר בגלעד, כמו שכתוב ביהושע ויהושע וגו' משלה אשר בארץ כנען ללכת אל ארץ הגלעד (כ"נ ט'), וכן בשאר סיום ביהושע פרשה כ' בהערים אשר הקדישו לערי מקלט בעבר הירדן, הזכיר בתחלת פרשה כ"א שנתנו הלויים אל אלעזר הכהן וגו' בשלה בארץ כנען. והחכם המנאר שקדמני, הביאו מהסימנים שנאמרו על שלה שהיה עוד שלה אחרת. ויתכן להשתיק שיד הסימן אשר בארץ כנען בעשם אחר, אולי כאשר קרה לבית אל שנם עובדי הבעלים קראו לבתי אליהם בית אל, כמו בית אל בראית, עד שהוכרך הכתוב לתת לפעמים סימנים לבית אל ולומר לוז היא בית אל להבדיל בין קודש לחול, כן קרה לשלה; ואין רחוק לומר שבני דן קראו שלה לבית פסל מיכה שהקימו בלים לפי שהיה במקום שלה, ולים סיה במעט מין מגבול ארץ כנען לפונה ושלה בתוך הארץ, לבן מתיאר אשר בארץ כנען.

א) י"מ בעט גלות הארץ, על גלות ישראל מעל אדמתו בימי הושע או בימי לפקיהו, וי"מ על גלות בני גד ובני ראובן ובחצי שבט המנשה בימי סנחריב בן פי' רב"י, ורוב המפרשים אמרו שהוא גלות שלה והוא סמוך לגלה הארון שהשיבו בני עלי ובניים מישראל, ולדעתם יום גלות הארץ וכל ימי היות בית אלהים בשלה זמן אחד הוא.

ולענין העד השלישי שהביא לח על החכם הנזכר לבד לנכי מצחלה, כי לח על כל המפרשים לחר קדמוני לנכי לחתומס; מה זה ועל מה זה פירשו גלות הלרץ מענין טלטול ונדוד? ומה הכריחס לבחרו עד גלות יושבי הלרץ? הלח בנקלה יחבחר מטבע הכתובים ענין הלמון. הלח כחשר בקשו בני דן נחלה לעבה, תמצה לכשים החלה לחשר שלחו לחקרה מלחו דרך מקרה לרץ ליש, והכותב מחחר הלרץ ההיח בעמק ובמסחר ויושביה שוכנים לבטח שוקט ובוטח ודבר לין להם עם בני לדם, כי לין גם לחד זולחם ידע מפנה הזחת טמונה ולפונה שהיח נושבת ולין שם מחסור כל דבר; וכבושם בני דן עליהם פתחם לח שבו עוד חל לחיהם מושבם לחשר בחרו בנחלתם על ההר, כי שם נלחמו מהלמרי (שופטים ח' ל"ד), ורק חמצה מצפחות מהשבט הלכו לרשת לת הלרץ הנמלחת להם, ובנו לת העיר ויושבו בה ועשו כחשר עשו היושבים לפנים; ולהיותם נבדל ונפרד מלחיהם בני ישרחל הקימו להם בית הלהים ויעימו שם הפסל ולח הלכו עוד לשלה, לבלתי יודע לחים היה מקום שבתם. וחולי הרגו כל יושבי העיר לפי חרב שלח יבוח שריד חו פליט ויגלה מסתרם. זולתי קול המון הלכה מחזן לחוזן כי מצפחות מבני דן לכדו עיר והורישו יושביה ויושבו בה, ובראשונה לח ידעו בחר הטיב חם לשם שמה חם לישׁ שמה. וחין להסתפק כי זמן הפסל ולכידת לים היה בימים ההם כחשר נחסף דור יהושע חל חבותיו, והחי גברש דחסק בספר יהושע ויתת יהושע בן נון, ומות חלעזר בן חהרן[א]) העלה ג"כ על לוח הספר, ויעלו בני דן וילחמו עם לשם וגו' (יהושע י"ט מ"ז), ויתכן לפרש מלת מהם בזה הכתוב, מהם יושבו שם ומהם עלו להלחם עם לשם. והנה יהונתן בן גרשום ובניו היו שם כהנים עד יום גלות הלרץ גלוי' גם לשחר שבטים, וחז מלחו בני ישרחל לת לחיהם בני דן כזורים לחור ובדלים מעדת יהורן לעבוד פסל ומסכה, והם בחו עליהם כחשר בחו לחבותיהם חל גלילות הירדן בשמעם מבנין המזבח שבנו בני גד ובני רחובן וחצי שבט המנשה חל מול לרץ כנען, וכחשר עזבו לעבוד לת הפסל כלה גם השרות לכהנים החלה.

וגם מעשה פילגש מבית לחם היה בימות השופט כחמור ומלך לין בישרחל, כי חז השחיתו ישרחל לת דרכם, גם לח כתבו ללוים חקס כחשר דבר להם ה', עד חשר נעו ונדו ממקום למקום ומעיר לעיר לגור בחשר ימלחו מקיחם; והסיבה הרחשונה

א) עיין בב"ב דף ט"ו ע"ח ובמבוח לספר יהושע ליד' החכם המדקדק רוי"מ.

מבוא

הרחבה בכל אחד משני הספורים האלה היתה, איך מצינו לוי אחד לא הציג בנחלתו די מחסורו והלך לגור פעם בשבט זה ופעם בשבט אחר, ועל ידי שניהם נא פרוד בין הדבקים בה' אלהי ישראל; ולתת אות ומופת על השחתת דרכם בפרט, כאחד דבר מכל זה בפרשה ד' בכלל, המחפה הכותב בספרו ספורים כאלה אחר יעיר ויגידו את רוע מעלליהם בכל התועבות אחר עשה ה' על שלשה פשעי ישראל ע"ז ג"ע וש"ד, עד כמעט נגדע שבט אחד מישראל. — ואחר הסירותי מסגל הטענות תמצה פרשיות האלה, אפן אל החלק השלישי מן החקירה.

ג

כותב הספר והשופטים היקרים בעיניו ביתר שאת.

הנה הרחבתי והאריכתי למעניתי בחקירה הקודמת, כי הספר כלו מתחלתו עד סופו מכותב אחד כתן לנו — ואם כן דברי חכמינו ז"ל: שמואל כתב ספרו וספר שופטים ורות (בב"ב י"ד ב') כלם ברורים ואמונה אומן, ואבלי הספקות שפרצו המבקרים סביב להם, יעתקו כאחד יתק פיהל הנערת בהריקו עם. ועתה קורא מסכיל! פקח עיניך ורואה השופטים אחד יקרו בעיני שמואל ביתר שאת, והם שלשה, ירובעל (זה גדעון) בדן (זה שמשון) ויפתח, כי כן הזכירם בדבריו אל העם לעת זקנתו כאחד החל לספר את כל צדקות ה' אחד עשה את ישראל (ש"א י"ב י"ח); ולבי יקחני לעמוד ולהתבונן על הטעם, מדוע בחר שלשה מכלי מעלה האלה מכל שלש עשרה שופטים הנזכרים בספר?

השופטים אחד נוספה בהם רוח ה' הם ארבעה בספר, בעתניאל בן קנז נאמר ותהי עליו רוח ה' (שופטים ג' י'); בגדעון, ורוח ה' לבשה את גדעון (שם ו' ל"ד); ביפתח, ותהי על יפתח רוח ה' (שם י"א כ"ט); ובשמשון כתוב ותחל רוח ה' לפעמו (שם י"ג כ"ה) ופעמים ושלש ותלך עליו רוח ה' (שם י"ד ו', י"ט. ט"ו י"ד). והנה בעתניאל שהיה הראשון לשופטים ת"י ושרת עליהי רוח נבואה מן קדש ה', ובאחריו תרגם רוח גבורה, וא"כ רק עתניאל בנביאים — והנה יש לנו להתבונן מה יתרון לשלש אלה לעשות להם יקר יותר מעתניאל בן קנז הנאמן לנביא לה'.

מזה אחר הוחל לקרא בני אדם בשם, הגיד השם מראש כח מעמי הארץ אחר יקרא בו, כאחד יעידון ויגידון בספרי קדש כל אנשי שם, ובפרט אם המה

מועדים

מועדים מרמז ללכת בגדולות ולהרבות בפלאות בארץ. ואתה תרואה בשלשה שופטים האלה כי שמותם התנבאו על מעשיהם; גדעון גדע בשבט אפו כל מחנה מדין ויועץ ישראל מידם; יפתח פתח חלונות רצע ושלח בני עמו חפשים מבני עמון, והכניעם לפני בני ישראל.

ועל דבר שמשון, הלא תמצא ביוסיפון לרומיים (ספר ה' פרק ח') שאמו קראה את שמו שמשון, בעבור הורתה הפלא היה לדעתו גדול; ועל זה אמרו מעתיקיו ומפתריו שלא הבין לשון עמו וכתב לפעמים מה שמעו בלי עיון עצמי. ואני אומר כי אקר עכו בו, ואכון להוכיח כדברי. כבר הודעתי בשלומי (י"ג י"ב) כי המלאך גלה לאמת מנוח דברים אשר העלים ממנו, בהיותה מוכנת בשכלה ובחכמתה יותר מבעלה, וגם היא החריצה בחכמה ולא ספרה לו כי בנה היולד ילחם בפלשתים, מדאגה מדבר שבקולר השבתו יגלה משפט הנער לזולתו ויסבן נפש בנה; ולכן היא ולא אביו קרא לו שמשון בשמו, ולא גלתה סיבת השם כמו אמה, וכפתה. גו כוונתה בהיות עניני שמש קטן א), כי השמש משל ואשר לגבורה, כאמור בלשון השמש בגבורתו (שופטים ה' ל"א), ישמח כגבור לרוץ אורח (תהלים י"ט ו'), ולכן יאמר לעת בוא השמש רפה היום (שופטים י"ט ט'), כי בטוח החמה לנד מערב הוא רפיון ליום. ומצאתי מון לי בדברי רבי יוחנן (סוטה י' ח') שמשון על שמו של הקב"ה נקרא, שנא' כי שמש ומגן ה' (תהלים פ"ד י"ב), ופי' רש"י שמש לשון חומה כמו ושמתי כדכד שמשתיך (ישעיה נ"ד י"ב). והקשו שם בגמ' הלא מעשה לא ימצא (שם שמשון)? הלא מצינו שמו של הקב"ה, ועליו פי' רש"י שאין שמש שם ממש אלא מגן ומציל, וא"כ הוא ככוי לגבור.

ואולי התחילה בשמשון מלינת לשון הנלחם על הערת רוח ה' אשר לא השתמשו בה בקודם, בשגם הורתה תמוה ודליקה; פן ילחם כאש בית יוסף (עמוס ה' ו') ת"י דלמא ידלק כאשתא, בהיות שביבי אש הגבורה התחילו להדליקו כחצי אור השמש בגבורתו ב). אמנם שמואל קרא שמו בדן יען רוח ה' החל לפעמו במחנה דן, וגם עמד לדין עמו ולנקום נקמת ישראל מפלשתים עד"הכ דן ידין עמו (בראשית מ"ט ט"ז) ועיין בפי' הרמב"ן שם. ועל זה כוונו חז"ל בר"ה (כ"ה ח')

בדן

א) דרך לשון עברית להוסיף אותיות וי"ו ונו"ן להקטין, כמו הממיכון אחיך (ש"ב י"ג ג'), וכן פי' הרד"ק בשרשיו בשם אנשי טעם חיזון את עין לפי שנראית לורת אים קטנה בעין.

ב) רבים מוצאים בגבורת שמשון היתה קשורה בשבע מחלפות ראשו, והיא סבה ממנו בגלותו את סודו, והכניסו למוסת כי שם כחו כאשר החל לנטות שער ראשו (ט"ז כ"ב), ובעד שהכניסו

מבוא

בדן זה שמשון רחתי משפט דן, וכן דרשו (סוטה שם) שמשון דן תיגרול כתיבים שפטתים שכל דן ידין עמו; וכן קרא לגדעון יי ב ע ל, כי רוח ה' לא לעשה אותו עד אחר שכתן מזבח הבעל כאשר קראו לו שם חדש על שם המעשה שעשה, ועוד להראות שהגיע החפוד בעפרה לזכרון תשועת ה' והיתה מחשבתו נכונה ויפרה, כי לים אשר כתן את הבעל וכרת את האשרה אשר עליו, לא יעשה כגלה הזאת בישראל להקים החפוד לפסל.

והנה בימי שלשת הרועים האלה כבר נאספו הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע, והדור אחריהם לא ידע את ה' כי לא רחה את המעשה אשר עשה לישראל. ועלינו לשבח אותם בשבח יתר מעתניאל בן קנז שהיה חי עם יהושע וכלב והזקנים, הוא ידע ורחה את כל גדולת ה' אשר עשה לישראל, ולמד ממעשיהם ומשפטיהם הטובים; לא כן שלשה השופטים האלה הנולדים בימים אשר אין מלך בישראל וכל איש עשה הישר בעיניו והרע בעיני ה', אותם קרא ה' מבטן וממעי לאותיהם הזכיר שמותם להיות מושיעים ושופטים לישראל.

ואחר הדברים האלה אדבר נא דבר באזני המבקרים: הנה לפניכם תרגומי ובאורי לספר שופטים, שפטו משפט צדק ודרשו היטב את התדשות אשר השמעתיכם מעתה, הורוני בדרך חכמה אם שגיתי, כי לבי חפץ לדעתכם אם יהיו אמריכם במועצות ודעת. לכן אל ישית אתכם דבר אחר זולת האמת — אולם אל תחשבו בלבבכם כי כפל פחדכם עלי; הלא ים לאל ידי לעשות עמכם כאשר אתם תעשון עמי — רק דברי אמת ולקח דעת בלתה נפשי, אך קנאת סופרים תרבה חכמה ולא קנאת אחרת. והעליון ירחיב את גבולי החכמה והמדע ומשכילי עם יבינו לרבים.

פראג, בחדש האביב תקצ"ג לפ"ק.

משה בלא"א הרב החכם מו"ה ישראל
סג"ל לנדא נ"ע.

לא ידיק דעתם, הלא גם הפלשתים לא החמינו נזה ולא השניחו לגלחו פעם שנית טרם העלותו מנית האסורים לנוח לנחת לפניהם, והכתוב נא להודיע הזמן, מעת שנח לנית הסוהר עד לאחר מזמן, מזך עד שהתחיל שער ראשו לגמח אחדש, יל"כ הסרת כחו נהיתה לפי שחדל להיות נזיר אלהים ולא היה רחוי עוד עליו רוח ה' עד שהתפלל זכרני נא וגו'. ויתן שם נעבור זה לא זכרו שמואל גם שמשון, לפי שגפל נידי פלשתים ע"י תלותו התועבה והנמשלה לנזיר אלהים, ושמשו הסך לאחד ולא נוגה לו.

א (א) וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת יְהוֹשֻׁעַ
וַיִּשְׁאֲלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
בַּיהוָה לֵאמֹר מִי־יַעֲלֶה־לָּנוּ אֶל־
הַכְּנַעֲנִי בַּתְּחִלָּה לְהִלָּחֶם בּוֹ׃
(ב) וַיֹּאמֶר יְהוָה יְהוּדָה יַעֲלֶה הִנֵּה
נָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ בְּיָדוֹ׃ (ג) וַיֹּאמֶר
יְהוּדָה לְשִׁמְעוֹן אָחִיו עֲלֵה אִתִּי
בְגֹרָלִי וְנִלָּחֲמָה בַּכְּנַעֲנִי וְהָלַכְתִּי
גַם־אֲנִי אִתְּךָ בְּגוֹרָלֶךָ וַיֵּלֶךְ אִתּוֹ
שִׁמְעוֹן׃ (ד) וַיַּעַל יְהוּדָה וַיִּתֵּן יְהוָה
אֶת־הַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי בְּיָדָם וַיַּכּוּם

א (א) עם וואר נאך דעם טאָדע יהושע'ס, אַלס זיא אַנפֿראַגטען, דיא קינדער ישראל'ס בייא דעם עוינען אונד שפראַכען: ווער זאָלל פֿיר אונז געגען כנעני צוערשט אויוצויהען איהן צו בעקריגען? (ג) דער עוויגע שפראַך: יהודה זיהע הין; זיהע! איך גיבע דאַז לאַנד אין זיינע געוואַלט. (ג) דאַ פֿאַרדערטע יהודה זיינען ברודער שמעון אויף: זיהע דוא מיט מיר אין מיינען אַנטהייל, דאַס וויר דען כנעני בעקריעגען; דאַן ווילל אויך איך מיט דיר געהען אין דיינען אַנטהייל. אונד שמעון גינג מיט איהם. (ד) אַלזאָ צאָג

בנוק

יהודה הין, אונד דער עוויגע גאַב דען כנעני אונד פ־זי אין איהרע געוואַלט, זיא ער־
שלוגען

ר ש"י

א (א) מי יעלה לנו אל הכנעני. ע' מקומות שהפלגו בגורל ועדיין לא נכנסו: (ב) יהודה יעלה. שבט יהודה יעלה תחלה לכבוש את גורלו: (ג) לשמעון אחיו. לשבט שמעון: עלה אתי. ועזרני לכבוש את שלי כשאפיל בגורלי ויש פותרין יהודה יעלה היינו עתניאל הוא יענין שלנו לומרים בגמרא תאורם מה שמו יהודה אחיו שמעון שמו ולשמעון אחיו אמר הילך אתו:
(ד) ננזק

באור

א (א) וישאלו בני ישראל בה', בתורים ותומים, ובגי כתב הרלב"ג שגם בימי יהושע שאלו בתורים ותומים, שבן היה הדבר בפשיטות ידי משה על יהושע: ולפני אל נזר הכהן יעמד ושאל לו במשפט התורים (במדבר כ"ז כ"א). ועליו העיר הקרנקל, כאשר רמה ית' להגדיל יהושע בעיני ישראל, גם אליו הדבר מאת ה' שן השמים ולא ה'טרך לעמוד לפני אלעזר. ודבריו לא נתיישבו לדעתי, ויותר מסתבר כי שאלות בתורים ותומים לא נאו בימי יהושע כי אם בדברים הנעלמים מעיני הקהל כמו שפי' רש"י במעל בגין, שעל פי משפט התורים ונכר שבט יהודה בהיות נעלם מעיני העדה מי הוא אשר מעל בחרם. וכן כאשר הערימו יושבי גבעון פי' מן הרחוי לשחול בהם בנתוב ויקחו האנשים מצידם ואת פי ה' לא שאלו (יהושע ט' י"ד). קולם בנבואת הארון הניח ה' את דוד עליו ומלך את ידו לנצח ולנוח ולהלחם בעמים בכל עת שרצה כאשר אמר לו בפשוטו לא את ידך מזק ואמן וג' כי עמך אלהיך בכל אשר תלך; ואחרי מות יהושע היתה שאלתם במשפט התורים רצוים, מי יעלה בתחלה לשלמה אשר לא הלטרכו כל ימי חייו. מי יעלה לנו, לבנים לא הארון אשר בשרה להכבם (רד"ק). (ב) יהודה יעלה, הראוין לגדולה ומלכות יעלה תחלה כי ממנו לא יסור שבט, וכן היה משפט התורים בגבעת בנימין. (ג) ויאמר יהודה לשמעון אחיו, פקרוב לו בחלקה בכתוב ויזי נחלתם בתוך נחלת בני יהודה (יהושע י"ט ט').

בְּבֶזֶק עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אִישׁ:
(ה) וַיִּמְצְאוּ אֶת־אֲדֹנִי בֶזֶק בְּבֶזֶק
וַיִּלָּחֲמוּ בּוֹ וַיַּכּוּ אֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־
הַפְּרִזִּי: (ו) וַיָּנָס אֲדֹנִי בֶזֶק וַיִּרְדְּפוּ
אַחֲרָיו וַיֹּאחֲזוּ אוֹתוֹ וַיְקַצְּצוּ אֶת־
בְּהֹנוֹת יָדָיו וְרַגְלָיו: (ז) וַיֹּאמֶר
אֲדֹנִי־בֶזֶק שִׁבְעִים מְלָכִים
בְּהֹנוֹת יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם מְקֻצָּצִים
הָיוּ מְלַקְּטִים תַּחַת שֻׁלְחָנִי כַּאֲשֶׁר
עָשִׂיתִי כֵּן שִׁלַּם־לִי אֱלֹהִים
וַיְבִיאֻהוּ יְרוּשָׁלַם וַיָּמָת שָׁם:
(ח) וַיִּלָּחֲמוּ בְּנֵי־יְהוּדָה בִּירוּשָׁלַם

א

שלוגען צו בזק צע־ן טו זענר
מאן. (ה) זיא טראפען דען
אדני בזק בייא בזק, אויך איהן
גריפען זיא אן, אונר שלוגען
דען כנעני אונד דען פרזי.
(ו) דא ענטפלאה דער אדני
בזק, זיא זעצטען איהם אבער
נאך, ערגרייפען איהן אונר
היבען איהם דיא דוימען זיינער
הענדע, אונר דיא גראסטן צע־
הן זיינער פיסע אב. (ז) אונר
אדני בזק שפראך: זיבענציג
קענינג, דערען דוימען אן
איהרען הענדען אונר דערען
גראסטע צעהען אן הרען
פיסען אבגעהויען ווארען,
מוסטען אונטער מיינער טא־
פעל דאז בראד אויפלעזען; זא
וויא איך געטהאן, זא האט
מיר גאטט פערגאלטען. זיא
ווילכדו
בראכטען איהן נאך ירושלים, אונד ער שטארב דאזעלבסט. (ח) אלס דיא זעהנע יהודה'ס
ירושלים

ר ש "י

(ד) בנזק. שם מקום: (ז) שבעים מלכים וגומר. מכאן למדת למד מה גדולתן ועוצרן של מלכי כנען שהרי לאדני בזק לא היה כדי למנות עם מלכי כנען בשם מלך ונתוב בו כן: ויביאהו ירושלים.
שהלכו

באור

(ה) אדני בזק, לדעת הרד"ק טעמו אדון על בזק והיו"ד נוספת כמו אדני לדק; לולס לא מצאנו רע לאחר לו לאדון יגיד עליו שהוא תואר, ויותר מסתבר דעת יונתן שהוא שם עלם, כי לא תרגמו, וכן לונקלוס הניח מלכי לדק בלי תרגום, כי הם שמות כמו לאדניהם (מ"ב ד' ו') מלכיהם (ד"ה ל' ג' י"ח), ואין דרך המתרגם להעתיק הורקות השמות מלשון ללשון. ועוד יש לנו לבאר אם שם אדני בזק הוא פרטי או כללי לכל מלכי בזק. הרשב"ם העיר בפסוק פרעה קלף על עבדיו: כל פרעה בלשון מלכיהם מלך, וכן נקראים כל מלכי מלכים, ואל מלכתים לחימלך אפי' בימי דוד וכו', ואל ירושלים מלכי לדק ביהושע אדני לדק מלך ירושלים וכו' ואל עמלק לגג וכו', ע"כ, ולא זכר את אדני בזק, והרד"ק אפי' ביהושע (י' ל') ג"כ אכל מלכי ירושלים היו נקראים מלכי לדק או אדוני לדק. טעמו נאמנר ירושלים שהוא מקום לדק, ואדוני הוא תואר. ואולי היה שמו הפרטי בזק ולכבודו נקראת העיר על שמו, ועשה אדני בזק כמו אחדון בזק. ובכך הוכיח הרב המאור לספר נמ"ם בדרך כינה בפסוק שמענו אדני (בראשית כ"ג ו') כי היו"ד בסוף תנוח במקום ה"ה הידיעה בראם ועשה שמענו אדני כעשה שמענו אחדון, ע"ש. בבזק, קרוב לבזק כמו ויהי בהיות יהושע בירחו (יהושע ה' י"ג). (ו) ויקצצו, כאשר נתן מוס בנעניים מלכיס כן נתנו בו מדה כנגד מדה, ולכן נאמר קיום כאשר עשיתי וגו'. (ז) מלקטים תחת שלחני, ת"י מלקטין לחמת. ויביאהו ירושלים, לאחר לכדו בכר בימיהם שע, לאחר שהכיר העיר הזאת מזר לספר לכידתה ע"י שבט
יהודה

וַיִּלְכְּדוּ אוֹתָהּ וַיַּכּוּהָ לְפִי־חָרֶב
וְאֶת־הָעִיר שִׁלְּחוּ בָאֵשׁ: (ט) וְאַחַר
יָרְדוּ בְּנֵי יְהוּדָה לְהִלָּחֵם בַּכְּנַעֲנִי
יוֹשֵׁב הָהָר וְהַנֶּגֶב וְהַשְּׁפֵלָה:
(י) וַיֵּלֶךְ יְהוּדָה אֶל־הַכְּנַעֲנִי הַיּוֹשֵׁב
בְּחֶבְרוֹן וְשֵׁם־חֶבְרוֹן לְפָנִים
קִרְיַת אַרְבַּע וַיַּכּוּ אֶת־שֵׁשַׁי וְאֶת־
אֲחִימַן וְאֶת־תַּלְמָי: (יא) וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם
אֶל־יוֹשְׁבֵי דְּבִיר וְשֵׁם־דְּבִיר לְפָנִים
קִרְיַת־סֵפֶר: (יב) וַיֹּאמֶר כָּלֵב
אֲשֶׁר־יַכֶּה אֶת־קִרְיַת־סֵפֶר
וּלְכָדָהּ וְנָתַתִּי לוֹ אֶת־עַכְסָה בִתִּי
לְאִשָּׁה: (יג) וַיִּלְכְּדָהּ עָתְנִיאֵל בֶּן־
קְנַז אֲחִי כָלֵב הַקָּטֹן מִמֶּנּוּ וַיִּתֶּן־
לוֹ אֶת־עַכְסָה בִתּוֹ לְאִשָּׁה:
(יד) וַיְהִי בְּבוֹאָהּ וַתְּסִיתֵהוּ לִשְׁאָל

ירושלים אַנגעגריפֿען אונד
זיא עראָבערט האַטטען, ער־
שלוגען זיא אַללעם מיט דער
שערפֿע דעם שוערטעס, אונד
שטעקטען דאַן דיא שטאַרט
אין בראַנד. (ט) דאַרויף צאָ־
גען דיא זעהנע יהורה'ס הנ־
אַב, אום ווידער דען כנעני
צו שטרייטען, דער דאַז גע־
בירגע, דאַז זידלאַנד אונד דיא
נרינדע בעזעסען. (י) אויך
גינג יהודה געגען דען כנעני
דער אין חברון וואָהנטע —
דער נאַמע פֿאָן חברון וואַר
פֿאָרצייטען קריה ארבע —
אונד שלוג ששי, אחימן אונד
תלמי. (יא) פֿאָן דאַ וועגרע־
טע ער זיך געגען דיא בעוואָה־
נער דבירס — דער נאַמע
דבירס וואַר פֿאָרהער קריה
ספר — (יב) דאַ פֿערשפראַך
כלב: ווער קריה ספר אַנגרייפֿט
אונד עראָבערט, דעם געבע
איך מיינע טאָכטער עכסה
צור גאַטטין. (יג) אונד עם
עראָבערטע זיא עתניאל דער

מאח

זאָהן קנז דעם יינגסטען ברודערס כלב'ס, אונר ער גאַב איהם זיינע טאָכטער עכסה,
צור גאַטטין. (יד) קום וואַר זיא אנז פֿרייע פֿעלר געקאָממען, אַלז זיא איהן פֿערלים

אום

ר ש "י

שהלכו משם להלחם על ירושלים: (ח) שלחו אש. שלחו לתוך עכלה: (יג) לחי כלב. מקומו:
(יד) ותסיתהו. ותמלכתיה ל' כמלך שמייעלין החלם ומסיתין לנו לדבר ל' כ"ל:

ותלנח

ב א ו ר

יהודה, וכניסת שבר חלקי הארץ ניתני יהושע ע"י גל שנט ושנט. (יב) ויאמר כלב, לפעמי לין
גס לחל התחמן לכנוש קרית ספר כי היתה בארץ הנגב ארץ לא זרועה בקפס מים, לכן העיר לת
רוח הלעירים נגבירים ללכדה ע"י הכטחון נתת למנלח לת בתו לחסה. (יד) ויהי בבואה
וגו', מיעור הכתוב כאן ויהי כבואה הזדם ותסיתהו לבקול מלת לביה. ותסיתהו, כבר הרקנתי
לנקר ולקוות דעתי בספר יהושע (ט"ו י"ח), ולמרתי טעם ותסיתהו כמו ותסיתהו בפי"ן כי חלוף
פי"ן ימנית בסמ"ך אין חדש בענרי, וה גד סרוין (ירמי' מ"ו ד') ובסרון (ש"א י"ג ה'), וענינו ענין
הסרוה והזמטה כטעם ושית ממנו ותבליגה (לויב י' כ'), כלומר שסרה ממנו לבקול מלת לביה, וכן
ותסיתהו כמו ותשית ממנו ע"ד כי יסיתנו (ירמי' י' כ') יל לו מבנו. ועוד יש לי לעת לקרת ופתרון

חדש

תרגום אשכנזי

שופטים א

אום איהרען פאַטער אַנצוּ־
שפּרעכען! ויא שטיר־צטע פאַם
עזעל הערַאַב,אונד כלב פּראַנ־
טע זיא: וואַס איזט דיר?
(טו) זיא אַנטוואָרטעטע איהם:
גיב מיר נאַהרונג; דאַ דוא
מיר איין דיררעם לאַנד גע־
געבען; זאָ גיב מיר נון אויך
וואַסערקוועלען. כלב גאַב
איהר הירוף דיא אָבערן
אונד אונטערן וואַסערקוועל־
לען. (טז) דיא נאַכקאָממען

מַאֵת־אָבִיהָ הַשָּׂדֶה וַתִּצְנַח מֵעַל
הַחֲמוֹר וַיֹּאמֶר־לָהּ כָּלֵב מַה־לָּךְ:
(טו) וַתֹּאמֶר לוֹ הָבָה־לִּי בְרָכָה כִּי
אֶרֶץ הַנֶּגֶב נְתַתָּנִי וְנָתַתָּה לִי גֻּלֹּת
מָיִם וַיִּתֶּן־לָהּ כָּלֵב אֶת גֻּלֹּת עִלִּית
וְאֶת גֻּלֹּת תַּחְתִּית: (טז) וּבְנֵי קֵינִי
חֹתֵן מֹשֶׁה עָלוּ מֵעִיר הַתְּמָרִים

דעם קיניטערם שוויגערפאַטערם דעם משה, צאָגען אוים דער פאַלמענשטאַדט

אח

מיט

ר ש " י

ותלנח ותתרכינת ליפול לרגלי לחניה: (טו) לרן הנגב. לדם שניתו מנוגב מכל טוב שאין בו אלא חורה: גלת מים. שדה בית הבעל לחר בית שקיל דמיה: (טו) מעיר התמרים. היה יריחו שניתן להם דוכנה של יריחו לזוכלה עד שיבנה בית המקדש ומי שיבנה בית הבחירה בחלקו יטלנה כדי שיהח לכל ישרחל חלק בבית הבחירה ונתנוה לבני יתרו ת"מ שנה והתלמידים שנהסם הניחוה והלכו לחכל עתניחל בן קנז היה יענין במדבר יהידה לחבר בנגב ערד ללמוד תורה:

ויצנ

ב א ו ר

חדם לבחר הבחוב הזה הקשה להולמו לכל המפורשים, והוח שבח בחלת ותסיתהו הבנוי קידם זבדון הבם, כמו ובכלי הבקר בחלם בבזר ויתן לעם (מ"ח י"ט כ"ח), וכפי' הרד"ק שם ז"ל ומ"ש בחלם בחקים להם וכו', ולחמר כנוי העם ועדיין לח זכר העם ע"ש, והניח עוד רחיית שכן דרך הלשון בענרי, וכן כחן טעם ותסיתהו שהסית' החמור בחרון לבוח מהר חל חניה, והסתה זו היתה הסבה שנפלה מעליו, ויהי' שיעור הכתוב: ויהי בנוחה העדה לשחול מחת חניה ותסיתהו ותלנח מעל החמור, ותרגומו: חלם זיח חויבם פעלד קחת חוקּ חיהרען פאטער לו ערביטטען, טאָמרנטע זיח דען עזעל חן, פּיעל חבער פּאָן חיהם הערחב — דח פּרחגטע בלב ח. ז. וו. והנומר יבחר לחד מג' תרגומים שהנחתי. (טז) ובני קיני, הקינים הם שם מקומות יתרו כדרשת חז"ל על הכתוב בדברי הימים ח' (נ' כ"ה) המה הקינים הבחים מחמת חבי בית רכב שהיו מבני קיני חותן משה ונתערבו במקומות יהודה ונתיחסו עמהם, ולילי וגזר יתרו מעם הקיני הנזכר בעבר לחומות עם קנזי וקדמוני (בראשית ט"ו כ'), כי כל קיני שבמקרח תרגמו חונקלוס ויונתן שלמחה, ולמעבר נקראו הקינים בשומרון שלמי, יען מחז ועד עתה היה לבבם שלם עם ישרחל והטיבו להם כחבר היה לחל ידם כמו שחמר שחול למשפחת הקיני ולחה עשית חסד עם כל בני ישרחל (ז"ח ט"ו'). מעיר התמרים, ת"י מן קרית יריחו, וכן ניחוקחל (מ"ז י"ט) ופחת נגד חימנם מחמר תרגם מיריחו, וכן כתוב במשנה תורה (ל"ד ג') נקנת יריחו עיר התמרים, ובבר הקדמנו לבחר לך בספר יהושע (נ' ט"ו) שעיר יריחו נתחלקה לבני ם, עיר המבלר היתה בהר בדרך ערים בלורות, ועיר לחבר עמדם עליה היתה בבקעה והיח היח עיר התמרים לחבר לח בשרפה והיתה מלחת העריס שנפלה בגורל לבחלת בניימין (יהושע י"ח כ"ח), דלכ"ל מה תועיל לבני בניימן עיר כה ובמה לחבר לח תהנה עד עולם? וגם הכתוב העיד שלח בשרפה, רק כל העריס העומדות על חלם לח שרפם ישרחל זולת חבור לבדה (שם י"ח י"ג) וכמו שתרגמתי שם, ובעין זה היתה יבוסי בירושלים כמו שם ' רם"י ביהושע (ט"ו ס"ג), וכבחך (כ"ח) מחוז היה בירושלים וכמו יבוסי. והנה חלק עיר הבלורה ה תה בחלת בני יהידה, וכחבר לבדה התרימה וחזרו וסדוה, וחלק עיר שהיתה ם יולם לח חומה נפלה בחלקת בנזמין, ושעטקרוב לזה פירש הרב החברונחל,

ח"כ

אֶת־בְּנֵי יְהוּדָה מִדְבַּר יְהוּדָה
אֲשֶׁר בְּנֶגֶב עֲרָד וַיֵּלֶךְ וַיֵּשֶׁב אֶת־
הָעָם: (י) וַיֵּלֶךְ יְהוּדָה אֶת־שִׁמְעוֹן
אָחִיו וַיַּכּוּ אֶת־הַכְּנַעֲנִי יוֹשֵׁב צְפַת
וַיַּחֲרִימוּ אוֹתָהּ וַיִּקְרָא אֶת־שֵׁם־
הָעִיר חָרְמָה: (יא) וַיֵּלֶךְ יְהוּדָה
אֶת־עַזָּה וְאֶת־גְּבוּלָהּ וְאֶת־
אַשְׁקְלוֹן וְאֶת־גְּבוּלָהּ וְאֶת־עֶקְרוֹן
וְאֶת־גְּבוּלָהּ: (יט) וַיְהִי יְהוָה אֶת־
יְהוּדָה וַיִּרַשׁ אֶת־הָהָר כִּי לֹא
לְהוֹרִישׁ אֶת־יוֹשְׁבֵי הָעֵמֶק כִּי־
רכב

מיט דען זעהנען יהודה'ס,
נאך דער וויסטע יהודה'ס,
זידליך פאן ערד, זיא גינ־
גען הין, אונד ליסען זיך בייא
דעם פאלקע נידער. (י) נון
מאכטע זיך יהודה מיט זיינעם
ברודער שמעון אויף דען וועג,
אונד שלוגען דען כנעני דער
צו צפת וואהנטע, זיא צער־
שטערטען אללעם, אונד נאנ־
טען דיא שטאדט חרמה
(צערשטעהרונג). (יא) ואראן
ערבערטע יהודה עזה אונד
איהר געביטה, אשקלון אונד
איהר געביטה, אונד עקרון
מיט איהרעם געביטהע;
(יט) דען דער עוויגע וואר מיט
יהודה, ער פערטריב דיא
געבירגסבעוואהנער, אבער דיא בעוואהנער דער טיפען עבענע וואגען ניכט צו פער־
טרייבען

רש"י

ויצב לה העם. עם התלמידים היוצנים לפניו הוא נקט מלת הקנ"ה שיזמין לו תלמידים הגונים שנאמר ויקרא יענן לאלהים וגו' (ד"ה ח' ד') וזימן לו התלמידים הללו: (יט) כי לא להורים. תרגם יונתן ונתן בן דעכו לא יכילו לתרגם ית יתבי מישרא:

ולת

באור

ח"כ יריחו עיר התמרים לא נשרפה ולא נחרבה כלל כאשר יורש ג"כ הלשון בשנועת יהושע לאשר יקוש ונגה לה העיר פזלת לה יריחו (שם ו' כ"ו), כלומר המנצר לאשר לו יסוד ולתים, ושמה פזלת נשארה מלין לדון ומלין יושב, עד שבנה לותה מיכל בית האלי ותקציים בו קללת יהושע (מ"ל ט"ז ל"ד), ולאחר הוכחה זו לין מקום עוד לתמיהת הרד"ק במלכים שם בלמרו: "יתמיהה הוא כי יריחו לאלף יהודה הי' כי מצנע בנימין היה ולין נתן יהושפט רשות לבנותה?" עליה להזיב הלא כעיר הנדחת היתה ומנהג הפקר נהגו בה ולין שם לאוזה לאחד מהשבטים אל עליה, וגם סרה טענת האכס המנצר שקדמני להלן ג' י"ג נגד ת"י, ורש"י ורד"ק שפירשו כתרגומו. (יט) כי לא להוריש את יושבי העמק, כני יהודה לא יכלו להוריש אשר אל כלב הוריש את ילידי ענק היושבים בעמק חברון כי חברון בעמק היה שנאמר ויעלכהו מעמק חברון (בראשית ל"ז י"ד). ולא יקשה לשונה אחלת רש"י שם והלא חברון בהר שנאמר ויעלו בנגב ויבא עד חברון (במדבר י"ג כ"ב)? לפי שאינו הלא בתוב לאחר לומר ויעל משם (יהושע ט"ו ט"ו), והכתובים המתנגדים לו יורו כי מעמד עיר חברון הי' בתחתית ההר ולכה הם: ויעל יהושע וגו' מענלונה חברונה (שם י' ל"ו), מן ההר מן חברון (שם י"ל כ"ח), חברון בהר יהודה (שם כ' ז'), ויאמר דוד לאנשי לעלה ויאמר חברונה (ש"ב ב' ג'), וענין עליה וירידה נתאמר על פי דברי חז"ל (סוטה י' ח') ם בת ברש"י בראשית (ל"ח י"ג) בתמרם: עולה תמנתה ובשמון לומר ויבד שמשון תמנתה (סוטה י"ל ח')? רב פפא לאמר אחל תמנה הוכי לאתי מהלי גיסל עלי' ומהלי גיסל ירידה, והפלא על רש"י שלא הניח הכתוב חברון בהר יהודה כי שלחו לוכה נוגעת ממקור התלמוד, והדרשה שם (סוטה י"ח ח') על ויעלכהו מעמק חברון הוא ע"ד דרוש וקבל שבר, כמו הדרש

הדומה

רֶכֶב בַּרְזֶל לָהֶם: (כ) וַיִּתְּנוּ לְכָלֵב
אֶת־חֶבְרוֹן כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה
וַיֹּרֶשׁ מִשָּׁם אֶת־שְׁלֹשָׁה בְּנֵי
הָעֲנָק: (כא) וְאֶת־הַיְבוּסִי יֹשְׁבֵי
יְרוּשָׁלַם לֹא הוֹרִישׁוּ בְּנֵי בִנְיָמִן
וַיֵּשֶׁב הַיְבוּסִי אֶת־בְּנֵי בִנְיָמִן
בִּירוּשָׁלַם עַד־הַיּוֹם הַזֶּה: (כב)
וַיַּעֲלוּ בֵּית־יוֹסֵף גַּם־הֵם בֵּית־
אֵל וַיְהוָה עִמָּם: (כג) וַיָּתִירוּ בֵּית־
יוֹסֵף בְּבֵית־אֵל וְשֵׁם־הָעִיר

לפנים

טרייבען, ווייל ויא איוערנע
וואַגען האַטטען. (כ) דעם כלב
נאַבען זיא חברון, ווי משה
אויזגעשפראָכען האַטטע; ער
פֿערטרייב פֿאָן דאָרט הינוועג,
דיא דרייא זהנע דעם ענק.
(כא) דען יבוסי, אורבעוואָהה
נער ירושלים'ס, קאָננטען אויך
דיא זהנע בנימין'ס ניכט
פֿערטרייבען, אונר דער יבוסי
בליב אַנזעסיג מיט דען זהה
נען בנימין'ס אין ירושלים ביז
אויף ריזען טאַג. (כב) נון צאָ
גען דיא קינדער יוסף'ס אויך
זעלבסט גענען בית אל, אונר
דער עוויגע וואַר מיט איהנען.
(כג) דען אַלזו דאַז הויז יוסף
אום־בית אל הערום אויסקונדשאַפֿטען ליעס, יענע שטאַדט דיא פֿאָר צייטען לוז
נע.

ר ש "י

(כא) ואת היבוסי יושב ירושלים. מחוז היה בירושלים שמו יבוסי ומכני מנימלך היו (שם) ולא הורישם מפני השנועה עד שבא דוד לפי שעדיין היה נבדו קיים והוא נשבע לו ולניני ולנבדו: (כב) בית אל. שנפל בגורל ואע"פ שפסל מיכ' עשאם שהרי מיכה משבט אפרים נאמר כאן וה' עמם הוא שאמר לגיאל (ט' ז') לך ה' בלדקה ולנו בשת הפנים: (כג) ויתירו. על ידי אזרים ושלחו מלללין ויתורו את העיר שנאמר במרגלים עמק ושלו שנאמר מרגלים נאמר נהם ויתירו:

לת

באור

הלומם והקדוש לה על מנבת נעמק המלך ע"ב, ועעיקר מנרון העיר נעמק היה ומה שכתוב נהר יהודה טעמו לכל הנר נטבס ננזק לעיל וכאשר יניד הכתוב ויעלם אל רחב הנר תנר על פני מנרון (שם ט"ז ג') כמו נהר תנר על פני ירושלים (מ"ק י"ח ז') שענינו ג"כ לכל ירושלים, ועוד כוכנה נאמנה בלשון התלמוד (מכות ט' נ') ת"ר שלש ערים הנדיל מזה וכו' ונוגדן יהושע וכו' ומנוונות היו וכו' מנרון ניהודה כנגד נהר נמדבר, שכם נהר אפרים כנגד רמות נגלעד קדם נהר נפתלי כנגד גולן נבשן ע"ב, ולא למדו מנרון נהר יהודה שא"כ לא היה מכין לנהר שהיה נחרן סמיכור (דברים ד' מ"ג, יהושע כ' ח'), ולולא היה חנרון נעמק לא ייחדוהו לקנריס. (כא) לא הורישו בני בנימין, הודעתי למעלה חלוקת ירושלים נמנהר ועיר, האנהר ליהודה והעיר לבניסין, ולדעת רש"י שיסד סירושו על מאמר רני יהושע בן קרחה נספרי שבניש נספר יהושע סוף פרשה ט"ו משמע הספך ע"ב, והנרחה אלי שנלמו המנהר נחם כי זה היתה תחבולת הנרים מאז להרוס הנבורות, ואף גם זאת לא היתם לאל ידם להורים היבוסי וגם דוד לנבד המנהר וזהו מלוחת כיון לחר קרחולו לא"כ עיר דוד ולא הורים היבוסי על שהכהו ר"ל (ד"ה ו' י"ח, ה' ו'). (כב) גם הם, הס לא קרחו שבט אפר לעזר ועלו והנליחו. (כג) ויחירו, ענין חקירה ומס ב והוא פועל יוצא (הרד"ק), וכן פי' רש"י על ידי אחרים, ורבינו יעני' נאמן פי' ויתירו כמו ויתורו שהרגה נגדים תמנה ותינס ע"י אפר כמו וילינו נמקים וילונו. לוז, פי' רש"י שנדליס בו לנוזים דקים קולדר"ם נלעז וזה coudre (האזעלנוסטטרוין) וכן לוגז לא ולוז (נרחנית ל'

לז

לְפָנִים לוּז׃ (כו) וַיֵּרְאוּ הַשֹּׁמְרִים
אִישׁ יוֹצֵא מִן־הָעִיר וַיֹּאמְרוּ לוֹ
הַרְאֵנוּ נָא אֶת־מְבוֹא הָעִיר
וְעָשִׂינוּ עִמְּךָ חָסֶד׃ (כה) וַיַּרְאֵם
אֶת־מְבוֹא הָעִיר וַיַּכּוּ אֶת־הָעִיר
לְפִי־חָרֶב וְאֶת־הָאִישׁ וְאֶת־כָּל־
מִשְׁפַּחְתּוֹ שִׁלֵּחוּ׃ (כו) וַיֵּלֶךְ הָאִישׁ
אֶרֶץ הַחִתִּים וַיִּבֶן עִיר וַיִּקְרָא
שְׁמָהּ לוּז הִוא שְׁמָהּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
(כז) וְלֹא־הוֹרִישׁ מְנַשֶּׁה אֶת־בֵּית־
שְׁאָן וְאֶת־בְּנוֹתֶיהָ וְאֶת־תַּעְנַךְ
וְאֶת־בְּנוֹתֶיהָ וְאֶת־יֹשְׁבֵי דוֹר וְאֶת־
בְּנוֹתֶיהָ וְאֶת־יוֹשְׁבֵי יִבְלְעָם
וְאֶת־בְּנוֹתֶיהָ וְאֶת־יוֹשְׁבֵי מְגִדּוֹ
וְאֶת־בְּנוֹתֶיהָ וַיּוֹאֶל הַכְּנַעֲנִי
לָשֶׁבֶת בָּאָרֶץ הַזֹּאת׃ (כח) וַיְהִי כִּי־
חָזַק יִשְׂרָאֵל וַיָּשֶׂם אֶת־הַכְּנַעֲנִי
לָמַס וְהוֹרֵישׁ לֹא הוֹרִישׁוֹ׃

ישבי קרי ואפרים

געהייסען. (כד) רַאי ערכליקטען דיא וואַכען, איינען מאַן אויס דער שטאַדט קאָממענד, צו דעם ויא וואַגטען: צייגע אונו דאָך דען איינאַנג צור שטאַדט, דאַן וואָללען ווִיר דיר גנאַדע ווידערפאַהרען לאַסען. (כה) ער צייגטע איהנען דען איינאַנג צור שטאַדט, אונד זיא ערשלוגען דיא שטאַדטבעוואָהנער מיט דער שארפֿען דעם שווערטעס, דען מאַן אַבער מיט זיינער גאַנצען פֿאַמיליע, ליעסען זיא פֿרייא אַבציהען. (כו) דער מאַן וואַנדערטע אין נאַך דעם לאַנדע חתים, ערבויעטע איינע שטאַדט, אוד לענטע איהר דען נאַמען לוז בייא, דער איהר בליעב ביז אויף דיעזען טאָג. (כז) דאָך קאָננטע מנשה נישט צום רייסען ברינגען בית שאן מיט אהרען דען לאַנדשטערטען, תענך מיט איהרען לאַנדשטערטען, דיא אַנזיערלער דור׳ס מיט איהרען לאַנדשטערטען, דיא אַנזיערלער יבלעם׳ס מיט איהרען לאַנדשטערטען, אונד דיא אַנזיערלער מגידו׳ס מיט איהרען לאַנדשטערטען; אונד דער כנעני בעהאַרטע אין דיעזעם לאַנדע צו בלייבען. (כח) אַלס ישראל אַבער מעכטיג וואורדע, וָאָ מאַכטע עם דען כנעני צינוסאַר, דאָך פֿערטרייבען קאָננטען זיא איהן נישט.

עבען

ר ש ״ י

(כר) את מבוא העיר. שהיו נכנסים לה דרך המערה ולוז לחד עומד ע״פ המערה ונכנסין דרך הלוז למערה: לוז. שנקלה בו תגוזים דקים קולדנ״ת בלע״ז: (כה) וירכום. בחנגנו: (כו) הוא שמה עד היום. לח נלכלה סנחרב ולח החריבה נבוכדנלר: (כז) ולח הורים מנשה. סיפר הכתוב בנגותו שהתחילו למעול בהקב״ה שנתן להם והורשתם את כל יושבי הארץ וגו׳:

ב א ו ר

ל״ז) ועיין עוד תקירת מלה זו במרפח לשון נקוות (ח׳ ח׳). (כר) את מבוא העיר, ולח תמרו את שער העיר, נשנור זה העיר הרג תנכנעלל כי בקשו לדעת מנוח העיר הנסתר ולח שנר

(כט) וְאֶפְרַיִם לֹא הוֹרִישׁ אֶת־
הַכְּנַעֲנִי הַיּוֹשֵׁב בְּגָזֶר וַיֵּשֶׁב הַכְּנַעֲנִי
בְּקִרְבּוֹ בְּגָזֶר: (ל) זְבוּלוּן לֹא הוֹרִישׁ
אֶת־יוֹשְׁבֵי קִטְרוֹן וְאֶת־יוֹשְׁבֵי
נַהֲלֹל וַיֵּשֶׁב הַכְּנַעֲנִי בְּקִרְבּוֹ וַיִּהְיוּ
לָמַס: (לא) אָשֵׁר לֹא הוֹרִישׁ אֶת־
יוֹשְׁבֵי עַכּוֹ וְאֶת־יוֹשְׁבֵי צִידוֹן וְאֶת־
אַחְלָב וְאֶת־אַכְזִיב וְאֶת־חֶלְבָּה
וְאֶת־אֲפִיק וְאֶת־רְחֹב: (לב) וַיֵּשֶׁב
הָאָשֵׁרִי בְּקֶרֶב הַכְּנַעֲנִי יוֹשְׁבֵי
הָאָרֶץ כִּי לֹא הוֹרִישׁוֹ: (לג) נַפְתָּלִי
לֹא־הוֹרִישׁ אֶת־יוֹשְׁבֵי בֵית־
שֶׁמֶשׁ וְאֶת־יוֹשְׁבֵי בֵית־עֲנָת
וַיֵּשֶׁב בְּקֶרֶב הַכְּנַעֲנִי יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ
וְיוֹשְׁבֵי בֵית־שֶׁמֶשׁ וּבֵית עֲנָת הָיוּ
לָהֶם לָמַס: (לד) וַיִּלְחֲצוּ הָאֱמֹרִי
אֶת־בְּנֵי־דָן הָהָרָה כִּי־לֹא
נְתָנוֹ לָרֶדֶת לָעֵמֶק: (לה) וַיּוֹאֶל
הָאֱמֹרִי לָשֶׁבֶת בְּהַר־חֶרֶס

(כט) עבען זאָ קאָננטע אפֿרים
ניטט פֿערטרייבען דען כנעני
דער אין גזר וואָהנטע, אונד
ער בליעב אינטער אים אַנ־
זעסיג צו גזר. (ל) זבולון
קאָננטע ניטט פֿערטרייבען
דיא בעוואָהנער קטרון'ס אונד
דיא בעוואָהנער נהלול'ס, אויך
דיעזער כנעני בליעב אונטער
אים אַנזעסיג, וואירדע אַבער
צינזבאַר. (לא) אשר קאָננטע
ניטט פֿערטרייבען דיא בע־
וואָהנער עכו'ס אונד דיא בע־
וואָהנער פֿאָן צידון, אחלב,
אכזיב, חלבה, אפיק אונד
רחוב; (לב) אשר מאַטע זיך
דעמנאך אונטער דעם כנעני
אַנזעסיג דען אירבעוואָהנערן
דעם לאַנדעס, דען ער פֿער־
טריעב ויא ניטט. (לג) נפתלי
פֿערמאָטע ניטט צו פֿערטרי־
בען, דיא בעוואָהנער פֿאָן בית
שמש, זאָ וויא דיא בעוואָה־
נער פֿאָן בית ענת, ער ליעס
זיך אַלזאָ אונטער דעם כנעני
דען אורבעוואָהנערן דעם לאַנ־
דעס ניעדער, דאָך וואַרען זאָ־
וואָהל דיא בעוואָהנער פֿאָן
בית שמש אַלס יענע פֿאָן בית
ענת איהנען צינזאַר. (לה) דיא
אמוריטער דרענגטען דיא

באילון

זעהנע רן'ס אין דאַז געבירג דען ויא ליעסען ויא ניטט העראַב אין'ס טהאַללאַנד קאָמ־
מען. (לה) דער אמורי בעהאַרטע דאַרויף צו וואָהנען אויף דעם געבירג חרס, אין

אילון

באור

העיר המפורסם. (לב) וישב האשרי בקרב הכנעני, וכן נאמר בנפתלי וישב בקרב הכנעני, אלא שהכנעני לא קם ולא זע מגבול מנשה, והכנעני יושב גזר סוחיל לבנת בקרב אפרים, והכנעניים ויושבי קטרון ונהלל לא עזבו שכחם בקרב זבולון, לזה היו אלה מוקפים מהכנעני סביב סביב מבלי לך מלבד הכנעניים יושבי חרוסת אשר לא יכלו להושיב, עד אשר יושבו הם בקרב

הכנעני

בְּאַיָּלוֹן וּבְשַׁעַלְבִּים וַתִּכְבַּד יַד־בֵּית־יוֹסֵף וַיִּהְיוּ לָמַס: (לו) וּגְבוּל
הָאֱמֹרִי מִמַּעֲלֵה עַקְרַבִּים
מֵהַסֶּלַע וָמָעְלָה:

ב (א) וַיַּעַל מַלְאַךְ־יְהוָה מִן־
הַגִּלְגָּל אֶל־הַבֹּכִים וַיֹּאמֶר
אַעֲלֶה אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם וָאָבִיא
אֶתְכֶם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי
לַאֲבֹתֵיכֶם וָאֹמַר לֹא־אָפֵר
בְּרִיתִי אִתְּכֶם לְעוֹלָם: (ב) וְאַתֶּם
לֹא־תִכְרְתוּ בְרִית לְיֹשְׁבֵי הָאָרֶץ
הַזֹּאת מִזְבְּחוֹתֵיהֶם תִּתֹּצוּן וְלֹא־
שְׁמַעְתֶּם בְּקוֹלִי מַה־זֹּאת עֲשִׂיתֶם:
(ג) וְגַם אָמַרְתִּי לֹא־אֲגָרֵשׁ אוֹתָם
מִפְּנֵיכֶם וְהָיוּ לָכֶם לְצִדִּים

פסקא באמצע פסוק — ואלהיהם

אילון אונד אין שעלבים; אלס
אבער דיא מאכט דעם הויזעם
יוסף'ס וויכטיג וואָרד, וואור-
דען זיא צינזאַמען. (לו) דיא
גרענצע אמרי'ס בעגאַן פֿאָן
דעם האָכווענג עקרבים'ס,
פֿאָם פֿעלזען אַן אונד ווייטער
הינויף.

ב (א) איין נעזאַנדטער דעם
עווינען קאַם איינסט
פֿאָן גלגל הערויף נאַך בוכים,
אונד שפּראַך: איך פֿיהרטע
איך אוים מצרים הערויף,
אונד בראַכטע איך אין דאָז
לאַנד, וועלכעם איך אייערן
פֿאָרפֿאַהרען צוגעשוואָרען,
אונד איך בעשלאָס ניע מיינען
בונד מיט אייך אויפֿצוהעבען.
(ב) אַבער איהר זאָללט קיין
בינדניס שליסען מיט דען
אייניוואָהנערן דיעזעם לאַנ-
דעס; איהרע אַלטאָרע הע-
טעט איהר ניעדערריסען זאָל-
לען; דאָך איהר געהאָרכטע
מיינער שטיממע ניכט — וואַ-

רום האַבט איהר דאָז געטהאַן? (ג) נון האַבע איך אויך בעשלאָססען: איך פֿערטרייב זיא ניכט מעהר פֿאָר אייך הער, זיא זאָללען אייך צור שלינגע אונר איהרע געטטער

ר ש " י

ב (א) ויעל מלאך ה'. שנינו בסדר עולם זה היה פנחס: אל הבוכים. שם המקום: מעלה אתכם. כך היה דעתי מתחילה להעלותכם ממצרים וכן עשיתי על מנת להורים לח תויני: (ג) וגם אמרתי. עתה אמרתי נאמי: לצדים. למלחמים בגדכם בגדודים וגייסות לצלול ולבוז:

ויצלח

ב א ו ר

הנגעני ולח הכנעני נקרכם. (לה) ותכבד יד בית יוסף, לשון כח לעזר כני דן שכניו להלחם בחמורי, ויד יוסף הכרעת לטובת בני דן; ואולי נכון לתרגם: דער בייטשטאַנד דעם הויזעם יוסף', גאַנג דען אויסטשלאַג, כי על ידו נכנע האמורי להיות למס.

ב (א) ויעל מלאך ה', כנר בפר רבינו המורה פ"ו ופרק מ"ב לחלק ב' כי שם מלאך משותף והכיח זה הכתוב לעד כי הנביח יקרח ג"כ מלאך וכת"י נביח בשליחות מן קדש ה', ודברין הטענו על מאמר חז"ל בדרש במדבר תחלת סדר שלח לך שדרשו שם ויעל מלאך ה' וגו', והלח פינחס היה? אלח מיכן שנקראו הנביחים מלחכים. אל הבוכים, שם המקום על שם סופו שבכו העם לפני קבלת מוסר דבריו. אעלה, עתיד במקום ענר ורבים כמוהו (רד"ק). (ג) לצדים, ת"י למעיקין בחלי כחוב לבריס, ולדעת רוב המפרשים מקרח קצר הוח לו שהמתוקר נכלל בתוך

ועניני

וֵאלֹהֵיהֶם יְיָ לָכֶם לְמוֹקֵשׁ׃ (ד) וַיְהִי כְּדַבֵּר מַלְאַךְ יְהוָה
אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׂאוּ הָעָם אֶת־
קוֹלָם וַיִּבְכּוּ׃ (ה) וַיִּקְרְאוּ שֵׁם־
הַמָּקוֹם הַהוּא בֹּכִים וַיִּזְבְּחוּ־שָׁם
לַיהוָה׃ (ו) וַיְשַׁלַּח יְהוֹשֻׁעַ אֶת־
הָעָם וַיֵּלְכוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אִישׁ
לְנַחֲלָתוֹ לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ׃
(ז) וַיַּעַבְדוּ הָעָם אֶת־יְהוָה כֹּל יְמֵי
יְהוֹשֻׁעַ וְכֹל יְמֵי הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר
הָאֲרִיכוּ יָמִים אַחֲרֵי יְהוֹשֻׁעַ אֲשֶׁר
רָאוּ אֵת כָּל־מַעֲשֵׂה יְהוָה הַגָּדוֹל
אֲשֶׁר עָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל׃ (ח) וַיָּמָת
יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן עֶבֶד יְהוָה בֶּן־מֵאָה

גע׳טטער אײַך צור פֿאַללע
ווערען. (ד) אַלס דער נעזאַנדטע
טע דעם עוויגען דיעזע ווערטע
אַן אַללע קינדער ישׂראל׳ס
אויסגעשפּראָכען האַטטע, דאַ
ערהאָב דאַו פֿאָלק זויינע שטי׳מ
מע אונד ווויינטע. (ה) דאַהער
נאַננטען זיא דען נאַמען דעס
אָרטעס בוכים (ווויינענדע,
טהרענען־אָרט) אונד
אָפּפֿערטען דאַועלבסט דעם
עוויגען. (ו) יהושע האַטטע
צוואַר לענגסט דאַו פֿאָלק עגט,
לאָססען, דיא קינדער ישׂראל
גינגען יעדער נאַך זיינעם אַנ,
טהיילע, אום דאַו לאַנד אין
בעזיטץ צו נעהמען. (ז) דאָך
דיענטע דאַו פֿאָלק דעם עווי,
גען דיא גאַנצע לעבענסצייט
יהושע׳ס, ווא אויך דיא
גאַנצע לעבענסצייט דער על,
טעסטען, וועלכע נאַך יהושע
איין האָהעם אַלטער ערריי,
טען, אונד וועלכע זעלבסט
מלא ו׳ ועשר
זאַהען, יעדעם גרׂאָסע וואונדע־ווערק דעם עוויגען, זאָ ער פֿיר ישׂראל געטאַהן.
(ח) נון אַבער שטאַרב יהושע דער קנעכט דעם עוויגען אין איינעם אַלטער פֿאָן
הונ,

ר ש ׳ י

(ו) וישלח יהושע וגו׳. זה המעשה היה מוקדם חלק לפי ענין לויזר ויעזו הדע התחיל לומר כן יהושע כאמת וקבלו לפניו לעבוד ה׳ אלקים ולא עבדו את ה׳ כל ימיו וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים ס ונו׳ ותח״כ ויעזבו בני ישראל הרע: (ז) ימים. הזכירו כאן לפי שנתעללו בהספדו הוא שנאמר הר נעם שרעם עליהם הספר להורגן:

בתמנת

ב א ו ר

ועינינו כמי לשוטט בלבבכם (יהושע כ״ג י״ג), וייתר מסתבר שנזכר מפעל לוד ושעמו לידים לשון מלודה ובא להגיע תמורת הנח, וחברו למוקש יעיד על עינינו וכן תרגומי. (ו) וישלח יהושע, כותב הספר החל לספר בקוצר נמרץ מעשה העם ומעלליו מעת שחלק יהושע אלים לנחלתו עד אשר עלה מלאך ה׳ להוכיח את ישראל להודיע כי מנעי דור יהושע והזקנים אשר האריכו ימים אחריו עבדו את ה׳ כנס אחד, רק כאשר קם דור אחר לא ידעו את ה׳ לא השמיעו בני ישראל את דרכם ועזבו את הרע בעיני ה׳ ועבדו את אלילי העמים אשר סביבותיהם, ואחת הפרשה לגלות הסבה מדוע חלק יהושע את העם אל מובנותיהם ולא הוסיף להשמיד את הגויים אשר

סביב

וְעֶשֶׂר שָׁנִים: (ט) וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ
בִּגְבוּל נַחֲלָתוֹ בְּתִמְנַת־חֶרֶס
בְּהַר אֶפְרַיִם מִצְּפוֹן לְהַר־גָּעַשׁ:
(י) וְגַם כָּל־הַדּוֹר הַהוּא נֶאֶסְפוּ
אֶל־אֲבוֹתָיו וַיָּקָם דּוֹר אַחֵר
אַחֲרֵיהֶם אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ אֶת־
יְהוָה וְגַם אֶת־הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר עָשָׂה
לְיִשְׂרָאֵל: (יא) וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיַּעַבְדוּ אֶת־
הַבְּעָלִים: (יב) וַיַּעַזְבוּ אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵי אֲבוֹתָם הַמּוֹצִיא אוֹתָם
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי
אֱלֹהִים אֲחֵרִים מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים
אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחֲווּ לָהֶם
וַיַּכְעִסוּ אֶת־יְהוָה: (יג) וַיַּעַזְבוּ
אֶת־יְהוָה וַיַּעַבְדוּ לַבַּעַל
וְלָעַשְׁתָּרוֹת: (יד) וַיִּחַר־אַף יְהוָה
בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּתְּנֵם בְּיַד שֹׁסִים וַיָּשֹׁסּוּ

הונדערט אינר צעהן יאהר.
(ט) זיא בעגרובען איהן אַן דער
גרענצע זיינער בעזיטצונג צו
תמנת חרס, אויף דעם גע-
בירגע אפרים, נעבן דעם גע-
בירגע געש. (י) אויך אללע
יענע צייטגענאסען ווארדען
צו איהרען פאטערן אינגע-
טהאן. דא ענטשטאנד אין
נייעם צייטאלטער נאך א-ה-
נען, דאז ווערער דען עוויגען
נאך דיא טהאטען קאננטע,
דיא ער פיר ישראל געטהאן.
(יא) דיא קינדער ישראל טהא-
טען נון וואס מ-ספעללינ ווער
אין דען אויגען דעס עוויגען,
אינדעם זיא דען בעלים דיענ-
טען, (יב) אונד דען עוויגען,
דען גאטט א-הרער פאטער
פערליעסען, דער זיא אויס
דעם לאנדע מצרים ה-נרויס-
געצאגען — זיא נינגען פרעמ-
דען נעטטערן נאך, פאן דען
נעטטערן יענער פעלקער א-ה-
רער אומגעבונגען, ביקטען זיך
פאר איהנען, אונד ערצירנ-
טען דען עוויגען. (יג) זא פער-
ליעסען זיא דען עוויגען אום
דעם בעל אונד עשתרות צו

אוחם

דיענען. (יד) אבער עס ענטבראננטע דער צארן דעם עוויגען נעגען ישראל,
אונד ער איבערגאב זיא דער האנד רער רייבער, וועלכע זיא בערויבטען, אונד

גאב

ר ש"י

(ט) בתמנת חרס. ע"ש שהעמידו תמונת חרס על קברו כלומר מכל על לפי שהעמיד החמה
ומוטל בקברו:

בכל

ב א ו ר

סביב עליהם. (יא) את הבעלים, על ילדי זכר, וקרוי הפסילים והעלמים בשם זה כי הם כלולין
לעובדיהם (הרד"ק). (יג) ועל עשתרות, על ילדי נקבה, ולפעמים ר"ל הן בלמים עצמיים בלורת נקבותן
בלשון ג' ויותר נרחה שעשתרות לורת לפי היולעה בשם מסטארטע, וכלם זה היו עובדים לשמש,
לפי תרחה לור כי יהל (לעיל ל"ו כ"ו) שענינו שם שמש הכנעני אסתחר, והיו היו הנקראת
מלכת השמים (ירמי' ז' י"ח, מ"ד י"ז). (יד) כיד שוסים, שרבו עליה, וישבו, שרבו בשם ועניו

לפי

אוֹתָם וַיִּמְכְּרֵם בְּיַד אוֹיְבֵיהֶם
מִסָּבִיב וְלֹא־יָכְלוּ עוֹד לַעֲמֹד
לִפְנֵי אוֹיְבֵיהֶם: (טו) בְּכֹל אֲשֶׁר
יָצְאוּ יַד־יְהוָה הָיְתָה־בָּם לְרָעָה
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה וְכַאֲשֶׁר נִשְׁבַּע
יְהוָה לָהֶם וַיֵּצַר לָהֶם מְאֹד:
(טז) וַיָּקֶם יְהוָה שֹׁפְטִים וַיּוֹשִׁיעוּם
מִיַּד שֹׁסֵיהֶם: (יז) וְגַם אֶל־שֹׁפְטֵיהֶם
לֹא שָׁמְעוּ כִּי זָנוּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים
אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ לָהֶם סָרוּ מַהֵר
מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הָלְכוּ אֲבוֹתָם
לִשְׁמֹעַ מִצְוֹת־יְהוָה לֹא־עָשׂוּ כֵּן:
(יח) וְכִי־הֵקִים יְהוָה לָהֶם שֹׁפְטִים
וְהָיָה יְהוָה עִם־הַשֹּׁפֵט וְהוֹשִׁיעָם
מִיַּד אֹיְבֵיהֶם כֹּל יְמֵי הַשֹּׁפֵט כִּי־
יִנָּחֵם יְהוָה מִנַּאֲקָתָם מִפְּנֵי
לחציהם

גאַב זיא פריז דער מאַכט איהרער פֿיינדע אומהער, אונד זיא קאָננטען איהרען פֿיינדען ניכט מעהר ווידער שטעהען. (טו) איבעראַל וואָהין זיא ווָאלטען, וואַר דיא האַנד דעס עווִיגען ווידער זיא צום אונהיל, וויא דער עווִיגע זיא געוואַרנט, אונד וויא ער איהנען צוגעשוואָרען; זאָ דרענגט ער זיא אין אייסערסטער נאָטה. (טז) דער עווִיגע ליעס איהנען צוואַר ריכטער ענטשטעהען, וועלכע זיא פֿאָן דער האַנד איהרער ריי־בער בעפֿריעטען, (יז) דאָך אויך איהרען ריכטערן גע־האָרכטען זיא ניכט, דען זיא בוהלטען נאַך אַנדערן געטטערן אונד ביקטען זיך פֿאָר איהנען. זיא וויכען שנעלל אַב פֿאָן דעם וועגע, דען איהרע פֿאָטער געוואַנדעלט זינד, דען געבאָטען דעם עווִיגען צו גע־האָרכען. (יח) וויא אַבער האַנדעל, טען ניכט זאָ. (יח) ווען דער עווִיגע איהנען ריכטער אַנשטעללטע, דאָן וואַר אויך דער עווִיגע מיט דעם ריכ־טער, אונד בעפֿריעטע זיא פֿאָן דער מאַכט איהרער פֿיינדע, זאָ לאַנגע דער ריכטער לעבטע, וויל דער עווִיגע זיך בעוועגען ליעס, דורך איהר וועהקלאַגען
געגען

ר ש"י

(טו) ככל אשר יצאו יד ה' היתה בם לרעה. על אלימלך ומחלון וכליון נאמר בסדר עולם: (טו) ויקם ה' שופטים. תמיד מדור על דור כמו שהיו מונה והולך בספר הזה שופט אחר שופט: (יח) וכי הקים. לשון הווה וכאשר היה ה' עם השופט וגו': כי ינחם. שהיה מתנחם להם על הרעה כן תרגם יונתן: מנאקתם. מפני נאקתם העולה לפניו
מפני

באור

אחד לשניהם. (טו) בכל אשר יצאו, כמו ככל דבר אשר יצאו לעשות כעין וכל אשר הוא עשה (בראשית ל"ט ג'). ויצר להם, לשעת הדח"ק שרצו לו, וכן ילכו לעדי לאונו (לעיל י"ח ז'), וי"ת ועקת, ולשעתו שרצו לזר לו לרע, וגם לשעת הרצ"ם (בראשית ל"ב ח') הוא מגזרת לזור את המדינים (במדבר כ"ה י"ז) על משקל ותקל נברתה (בראשית ט"ז ד'), לו שהוא מצרם לרע ובא על משקל ויסן, וכנר סעירו המדקדקים כי גזרת נפי פ"י ע"ו ונפולים משתתפים לפעמים לעניין

לְחֻצֵיהֶם וְרֹחֲקֵיהֶם: (יט) וְהָיָה בְּמוֹת הַשּׁוֹפֵט יָשֻׁבוּ וְהִשְׁחִיתוּ מֵאֲבוֹתָם לָלֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים לְעָבְדָם וּלְהִשְׁתַּחֲוֹת לָהֶם לֹא הִפִּילוּ מִמַּעַלְלֵיהֶם וּמִדַּרְכָּם הַקָּשָׁה: (כ) וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר יַעַן אֲשֶׁר עָבְרוּ הַגּוֹי הַזֶּה אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶת־אֲבוֹתָם וְלֹא שָׁמְעוּ לְקוֹלִי: (כא) גַּם־אֲנִי לֹא אוֹסִיף לְהוֹרִישׁ אִישׁ מִפְּנֵיהֶם מִן־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־עָזַב יְהוֹשֻׁעַ וַיָּמֹת: (כב) לְמַעַן נַסּוֹת בָּם אֶת־יִשְׂרָאֵל הֲשֹׁמְרִים הֵם אֶת־דֶּרֶךְ יְהוָה לָלֶכֶת בָּם כַּאֲשֶׁר שָׁמְרוּ אֲבוֹתָם אִם־לֹא: (כג) וַיַּנַּח יְהוָה אֶת־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה לְבִלְתִּי הוֹרִישָׁם מַהֵר וְלֹא נְתָנָם בְּיַד יְהוֹשֻׁעַ:

ואלה

געגען איהרע דרענגער אונד בעדריקער. (יט) וויא אבער דער ריכטער שטארב, דא פיעלען זיא צוריק, אונר אר־טעטען מעהר אוים אלם איהר פאטער, צו וואנדעלן נאך פרעמדען געטטערן, זיא אנ־צובעטען אונד זיך פאר איהנען ניעדער צו ווארפען; זיא ליעסען ניכט אב פאן איהרעם טרייבען אונד איהרעם אונ־כיענזאמטען וואנדעל. (כ) אלם נון ענטברענטע דער צארן דעס עווינען ווירער ישראל, דא שפראך ער: וויל דיעזעם פאלק מיינען בונד איבערטרע־טען, דען איך מיט איהרען עלטערן בערינגט האבע, אונר מיינער שטימע ניכט נע־האלטט; (כא) זא ווילל אויך אך קיינען מאן מעהר פאר איהנען הער פערטרייבען פאן יענען פעלקערן, וועלבע יהושע איבריג ליעס, אלם ער שטארב, (כב) אום דורך זיא ישראל צו ערפראבען, אב זיא דען וועג דעס עווינען פאלנען וער־דען, דאריף צו וואנדעלן, וויא איהן איהרע פארפאהרען בע־

פאלנטען, ארער ניכט. (כג) דארום ליעס דער עווינע דיעוע פעלקער אונגעשטערט, דאמיט זיא ניכט זא באלד פערטריעבען וועררען, אונד איבערנאב זיא ניכט אין יהושע'ס האנד.

פאל־

ר ש " י

מפני לויניהם: (יט) לא הפילו. לא הניחו דבר להיות נוחים על כל הבא עליהם: (כב) השומרים. ה"א מקף פת"ח הוא נקוד לפי שהוא ל' שאלה ונסיון:

לנסות

באור

לענין אחד, ונתרגומי נכלל הורחות שתיהן לאן ולכה. (יט) ומדרכם הקשה, נמו מדעתי כי קשה אחה (יצעי' מ"ח ד'), נכל דרכיהם היינו שהם עם קשה עורף, קשה פנים וקשה לב. (כב) למען נסות, כי אין לשון נסיון אלא נסיון. (כג) ולא נתנם ביד יהושע, ומזה הטעם שלא קומם יהושע מעליו ולא הכרית כל הלויים מסניב, כי לנו רחה רצון השם להניח הגוים האלה למען ינסה בהם את ישראל, ולבעבור נסות אם ילמדו ממעשיהם לעשות אלהי נכר האלו או אם לא יבקו לעבוד לומו נאמת ונתמים.

שופטים ג

ג (א) וְאֵלֶּה הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־הִנִּיחַ
יְהוָה לְנַסּוֹת בָּם אֶת־יִשְׂרָאֵל
אֵת כָּל־אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ אֵת כָּל־
מִלְחֲמוֹת כְּנָעַן: (ב) רַק לְמַעַן
דַּעַת דֹּרוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
לְלַמְּדָם מִלְחָמָה רַק אֲשֶׁר־
לְפָנִים לֹא יָדָעוּם: (ג) חֲמֵשֶׁת
סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים וְכָל־הַכְּנַעֲנִי
וְהַצִּידֹנִי וְהַחִוִּי יֹשֵׁב הַר הַלְּבָנוֹן

מהר

תרגום אשכנזי

ג (א) פֿאלגענדע זינד דיא פֿעלקער, וועלכֿע דער עוינע אונגעשטעט ליעס, אום דורך זיא דיא ישראל צו ערפֿראבען, וועלכֿע ניכֿט טהיל גענאמען אן אללען דען קריגען כנען'ס. (ב) וואס עס איך נור צור קענטניס דער קינפֿטיגען געשלעכֿטער דער קינדער ישראל'ס אום זיא דיא קריגסקונסט צו לעהרען. בלאָס דאַרום, וויל זיא זיך פֿריהער ניכֿט דאַרום בעקימערט האבען. (ג) פֿינף פֿירשטען דער פלשתים, נאַנץ כנעני, צידוני, אונד חוי בעוואָהנער דעס בער־

ר ש "י

ג (א) לנסות נס את ישראל. את דור העתיד אשר לא ידעו את ניסי מלחמות כנען ולא רצו את המעשה הגדול והמרו נמקום: (ב) רק למען דעת. רק לדבר הזה לבדו הניחם למען דעת ולהתבונן דורות בני ישראל הבאים מה היתה גורם כי עתה הם זקוקים ללמדם מלחמה: רק חסר לפנים. שהיו עומדים לשרת את ה' לא ידעום למלחמות הללו וחכמיהם ולא נגרבו להם: (ג) חמשת סרני פלשתים. הם העכו"ם אשר הניח לנסות:

ב א ו ר

ג (א) את כל אשר לא ידעו, חסר לא הרגישו איך היו מלחמות כנען להם נקשה ועולם ידם נחרב ונרכב לו אם ה' הולחם להם (מדברי ר"ק ורלב"ג), ורבוי לתרגם: חַוָּא יעבע וועלכֿע זעאטליכֿע קריגע כנען'ס ניכֿט בעגרייפֿען קאָננטען. יעוד לפרש חסר לא הניחו ההכרח להלחם בגוים הנשארים החלה ולזכות אחרונים זכרם, ויהיה תרגומו: וועלכֿע דיא פֿאָרטוועהרענדען קריגע מיט כנען ניכֿט נאָטהוועניג חַבֿטעטען, הו אללע הענין הזה ולא זמו על לבם להלחם עוד בכנען: וועלכֿע זיך חוץ יערען פֿערנערן קריג מיט כנען ניכֿט קיוועלטען, מענין ולא ידע אתו מלומה (נרחנית ל"ט ו') כפי' רש"י נס לא היה נותן לבו לכלום. ותילי ענין חסר לא ידעו חסר לא גדלו ורממו (דיא ניכֿט התכֿגעטעלט ד. ה. בעווחונדערט החבען) כל המלחמות החלה, כמו שפי' הרמב"ן כי ידעתיו (נרחנית י"ח י"ט) גדלתיו ורוממתיו, וכן ידעתיך בנס (שמות ל"ג י"ב) ת"ל רציתיך בשם; ועוד ענין ידיעה לדעתי וכמו שתרגמתי השתדלות לעזור לזולתו בכח ובפועל אם מבד להבדיל אם מבד חמלה, מענין הרחמן מה לחם ותדעהו (תהלים קמ"ד ג') ומענין השני יודע לדיק נפש בהמתו (משלי י"ב י'), וגם מבד החיוב התנועי חסר בענינו יקרה קרוב וגוחל בשם מודע, כמו ולנעמי מודע (רות ב' ל') חסר מוכה עליו להשתדל להפיל חבלי בני משפחתו בנעימים (חכנעהאער, טהיילנעהמער), ומזה הטעם הושאל לעונש כיוצא. (ב) רק למען דעת, לא בעבור נסות לבד הניח ה' הגוים הללה, כיון גם למען דעת חכמת מערכת מלחמה וללמד ידיהם לקרב, כי נעללתים ירפו וישמנו ויבעטו. רק אשר לבנים לא ידעום, שעורו רק למען דעת חסר לפנים לא ידעום שלח קדמו למלחמה על לוביהם, ולא שמו על לב להכרית הנשארים כי אם כדתו ברית להם. (ג) חמשת סרני פלשתים, וביהושע מונה המקומות שהיו מושלים בהם ובתוכם עזה ואשקלון ועקרון ואם גם שלכדו יהודה כמנוחר למעלה (ז' י"ט) לא היה לחל ידו לחחזו סרניהם ולהחריבם, כי קותם הניח ה' לנסות את ישראל, ועליו כוון רש"י בחמרו הם העמים חסר הניח לנסות, ונקל היה לסרני פלשתים לעמוד על דור חלש אסר מלומדי מלחמה ולחזור לרשת את הגלילות חסר

לקחי

מֵהַר בַּעַל חֶרְמוֹן עַד לְבוֹא חֲמָת:
(ד) וַיִּהְיוּ לְנַסּוֹת בָּם אֶת־יִשְׂרָאֵל
לָדַעַת הֲיִשְׁמְעוּ אֶת־מִצְוֹת יְהוָה
אֲשֶׁר־צִוָּה אֶת־אֲבוֹתָם בְּיַד־
מֹשֶׁה: (ה) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יָשְׁבוּ
בְּקֶרֶב הַכְּנַעֲנִי הַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי
וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי: (ו) וַיִּקְחוּ
אֶת־בְּנוֹתֵיהֶם לָהֶם לְנָשִׁים וְאֶת־
בְּנוֹתֵיהֶם נָתְנוּ לִבְנֵיהֶם וַיַּעַבְדוּ
אֶת־אֱלֹהֵיהֶם: (ז) וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל אֶת־הָרָע בְּעֵינֵי יְהוָה
וַיִּשְׁכְּחוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם
וַיַּעַבְדוּ אֶת־הַבְּעָלִים וְאֶת־
הָאֲשֵׁרוֹת: (ח) וַיִּחַר־אַף יְהוָה
בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּמְכְּרֵם בְּיַד כּוּשַׁן
רִשְׁעָתַיִם מֶלֶךְ אֲרַם נַהֲרָיִם
וַיַּעַבְדוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־כּוּשַׁן
רִשְׁעָתַיִם שְׁמֹנֶה שָׁנִים: (ט) וַיִּזְעֲקוּ
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה וַיָּקֶם יְהוָה
מוֹשִׁיעַ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיּוֹשִׁיעֵם אֶת
עָתְנִיאֵל בֶּן־קְנַז אֲחִי כָלֵב הַקָּטֹן
ממנו

תרגום אשכנזי ח

בערגעס לבנון, פֿאָן דעם בערגע בעל חרמון אַן, ביז צום איינגאַנג גען חמת. (ד) וויא בליבען, אום דורך זיא ישראל צו ערפּראָבען; צו ערפֿאָרשן, אָב זיא דען געבאָטען גאָטטעס געהאָרכֿען וועלטען, דיא ער איהרען פֿאָטערן דורך משה בעפֿאָהלען. (ה) אַבער דיא קינדער ישראל'ס לעבטען זיך אונטער כנעני, חתי, אמרי, פרזי, חוי אונד יבוסי נעדער, (ו) אונד נאַהמען זיך איהרע טעכֿטער צו וויבערן, גאַבען איהרע טעכֿטער אַן איהרע זוהנע, אונד דיענטען איהרען גאָטטערן. (ז) וָאָ טהאַטען דיא קינדער ישראל'ס וואַס מיספֿעלליג וואַר אין דען אויגען דעם העררן, פֿערגאַסען דען עוויגען איהרען גאָטט, אונד דיענטען דען בעל־גאָטטען אונד דען האַינען. (ח) אַבער דער הערר ערוועקטע דען קינדערן ישראל'ס איינען רעטטער, דער זיא בעפֿרייעטע, אין עתניאל דעם זוהנע קנז, איינעם יונגערן ברודערס דעם כלב

באור

לקחו לנותם מידם. (ח) כושן רשעתים, כך היה שמו, ופתר לי רשעתים שם מקום (רל"ק). ותחי

ממנו: (י) ותהי עליו רוח־יהוה
וישפט את־ישראל ויצא
למלחמה ויתן יהוה בידו את־
כושן רשעתים מלך ארם ותעז
ידו על כושן רשעתים: (יא) ותשקט
הארץ ארבעים שנה וימת
עתניאל בן־קנז: (יב) ויספו בני
ישראל לעשות הרע בעיני יהוה
ויחזק יהוה את־עגלון מלך־
מואב על־ישראל על כי־עשו
את־הרע בעיני יהוה: (יג) ויאסף
אליו את־בני עמון ועמלק וילך
ויך את־ישראל וירשו את־עיר
התמרים: (יד) ויעבדו בני־ישראל
את־עגלון מלך־מואב שמונה
עשרה שנה: (טו) ויזעקו בני־
ישראל

כלב. (י) איהן בעלעבטע דער
גייסט דעם העררן, ער ריכ־
טעטע אין ישראל, אונד צאג
אין דעז קריג; אין זיינע האנד
גאב דער עוויגע דעז כושן
רשעתים קעניג ארם׳ס, דעז
זיינע האנד זיעגטע איבער
כושן רשעתים. (יא) אלזאגע־
נאם דאז לאנד רוהע פיער־
ציג יאהרע, ביז עתניאל דער
זאהן קנז שטארב. (יב) נון
פוהרען דיא קינדער ישראל׳ס
וויעדער פארט, בעזעם צו
טהון אין דעז אויגען דעם עוי־
געז, אונד דער הערר ער
מיטהיגטע דעז עגלון קעניג
פאן מואב ווידער ישראל,
וויל זיא געטהאן וואס מיס־
פעלל׳יג וואר אין דעז אויגען
דעם עויגען. (יג) ער פער־
איניגטע צו זיך דיא זעהנע
עמון׳ס אונד עמלק׳ס, גינג
הין, שלוג ישראל, אונד
עראבערטע דיא פאלמענ־
שטאדט. (יד) דיא קינדער
ישראל׳ס וואורדען אונטער
יאבט דעם עגלון קעניג פאן מואב דורך אבטצהען יאהרע. (טו) וא שריען דיא
קינ־

ר ש "י

(י) ותהי עליו רוח ה׳. דרש ר׳ תנחומא נסתכל במה שאמר הקב״ה למשה במצרים רואה ראיתי
את עני עמי מה הן שתי ראיות הללו אמר לו רואה אני שעתידין בעגל ומעש״כ ראיתי
את עני עמי זו דרש עתניאל אמר בין זכים בין מיינים עליו להושיעם: (יג) את עיר התמרים.
יריחו:

(טו) ויזעקו

ב א ו ר

(י) ותהי עליו רוח ה׳, לשון הרד״ק: ת״י ושרת עלוהי רוח נבואה מן קדם ה׳, ויתכן לפרש
רוח הכח והגבורה, כי התעורר בגבורה להלחם עם כושן, והוסר כל פחד ומירך לב ממנו בסיוע
הגורל עליו, וכן ת״י ורוח ה׳ לבשה את גדעון (להלן ו׳ ל״ד) ורוח גבורה מן קדם ה׳, וכן ותהי
על יפתח רוח ה׳ (שם י״א כ״ט) ושרת על יפתח רוח גבורה מן קדם ה׳, ע״כ. ולדעת מז״ל שמות
רבה פרשה מ״ח (ועיי׳ ילקוט מ״ל רמז תי״נ) היתה רוח אחר נתה ה׳ עליו רוח חכמה, וכן יורה
סתום נהיותו שופט וסר לבל, כי רוח המשפט ליושב על המשפט ודעת לנתח ולבוח למלחמ׳ היא
רוח

יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה וַיָּקֶם יְהוָה לָהֶם מוֹשִׁיעַ אֶת־אֵהוּד בֶּן־גֵּרָא
בֶּן־הַיְמִינִי אִישׁ אִטֵּר יַד־יְמִינוֹ וַיִּשְׁלְחוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּיָדוֹ מִנְחָה
לְעֶגְלוֹן מֶלֶךְ מוֹאָב: (טז) וַיַּעַשׂ לוֹ אֵהוּד חֶרֶב וְלָהּ שְׁנֵי פִיּוֹת גֹּמֶד
אָרְכָּהּ וַיַּחְגֹּר אֹתָהּ מִתַּחַת לְמַדָּיו
עַל יֶרֶךְ יְמִינוֹ: (יז) וַיַּקְרֵב אֶת־
הַמִּנְחָה לְעֶגְלוֹן מֶלֶךְ מוֹאָב וְעֶגְלוֹן
אִישׁ בָּרִיא מְאֹד: (יח) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר
כִּלָּה לְהַקְרִיב אֶת־הַמִּנְחָה

כס"י שתי וישלח

קינדער ישראל'ס צו דעם עווי-
נעז אי"ף, אונד דער הערר
ערוועקטע איהנען איינען רעט-
טער אין אהוד זאהן גרא'ס
איין נאַקאַממען בנימין'ס,
איינעם מאַננע, דעסען רעכ-
טע האַנד נעלעהמט ווארַ-
אלס איינסט דיא קינדער
ישראל'ס דורך זיינע האַנד
איין געשענק שיקטען אן עגלון
קעניג פאַן מואב. (טז) פאַר-
זאַה זיך אהוד מיט אייגעם
שיוערטע, וועלכעם צוויישניי-
דינ אינר איינע עללע לאַנג
ווארַ, גירטעטע עם אונטער
זיינע קלֵיידער, אן דיא רעכ-
טע היפטע. (יז) ער איבער-
רי5טע דאַו געשענק דעם
עגלון קעניג מואב'ס — עגלון
וואַר איין זעהר וואַהלבעלייבטער מאַן — (יח) אלס ער מיט דער איבערריכונג דעם געשענ-

קעס

ר ש "י

(טו) לטר יד ימינו. ת"י גבר גמיד יד ימינה וכל גמיד ל' לרמי הוא דבר כוין מחמת חולי ריטרי"ט בלע"ז לא היה שולט ביד ימינו. ובלשון עברי לטר לטוס כמו אל תלטר עלי בלר סיה (תלי' ס"ט ט"ז) לטוס ביד ימינו שלא היו שולט בה: (טו) גומד לרכה. לחה גדומה ובלשון לשבנו דימאלנא ובלשון לעז גסקירט"ח: על ירך ימינו. לפי שבשמלו שולט יותר בשמלו: (יז) לח מיט נריח. פטים:

(יח) וישלח

באור

רוח מבמם. (טו) אטר יד ימינו, ת"י גמיד בידיה דימינא, ועליו פי' רש"י כל גמיד בלשון לרמי דבר כוין מחמת חולי ריטרי"ט בלע"ז retire (זוזאַמענגעצויגען, פֿערקירצט) וכן לועז צרבת (ויקרא י"ג כ"ג) ושם תרגומו (חיינגעטרוקנט) ועשה גמיד כמו קמט בחלוף לותיות, ועיין מרפא לשון זבחים כ"ג ע' ד"ה חומר. ונערכי פעל לטר כמו לסר בערבי, יד ימינו היתה לסורה מחמת חולי ולא היה שולט בה. (טו) ולה שני פיות, שתי לדיה חדים מלשון לפי חרב שתות הלד החד לבר לחרב (רד"ק), וכשכפל הפ"ח והיו"ד כמו פיפיות עינינו פיות רבות. גמד ארכה, לשון רש"י: לחה גדומה וכל לשבנו דימאלנא ובלשון לעז גסקירטא ע"כ. כבר ידענו כי לחה גדומה היא לחה קלרה כמו שפי' בזבחים ס"כ ב' ד"ה נלחמה גשמה, ובירושלמי פרק ד' דיומא בתוב לחה גמודה במקום לחה קלרה וזהו ע"ד בבא וכבא, ולשון לשבנו שהביא רש"י בלן לינו (דוישענלאַנג) כמו שחשבו המעתיקים, כי מדת לחה בזלת היא קלרה עד מאד, ודברי רש"י להלן (כ"ב) יורו שלא היו לורך החרב קלר כ"כ, ולשון דומלל"ח הוא דומלן, והיא מלה נוספת בלשון גַּרמַאַניש וענינו יד קלרה (חיינע קלויבע האַנד) וממנו נגזר מלת דוישען, ובלע"ז coude courte (קורלע עלנע) כלומר מפרק החמלעי מהזרוע עד כף היד ובפי' הערוך בשם יש לומרים גישור לחה שלא לבבעות. למדיו, בת"י ללבושי, וזהו בשות המעטה כל הגוף. (יז) איש בריא,

וַיְשַׁלַּח אֶת־הָעָם נְשֹׂאֵי הַמִּנְחָה:
(יט) וְהוּא שָׁב מִן־הַפְּסִילִים אֲשֶׁר
אֶת־הַגִּלְגָּל וַיֹּאמֶר דְּבַר־סֵתֶר
לִי אֵלֶיךָ הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר הָס וַיֵּצְאוּ
מֵעָלָיו כָּל־הָעֹמְדִים עָלָיו:
(כ) וְאֶהוּד וּבָא אֵלָיו וְהוּא־יֹשֵׁב
בַּעֲלִיַּת הַמְקֵרָה אֲשֶׁר־לוֹ לְבַדּוֹ
וַיֹּאמֶר אֶהוּד דְּבַר־אֱלֹהִים לִי
אֵלֶיךָ וַיָּקָם מֵעַל הַכִּסֵּא:
(כא) וַיִּשְׁלַח אֶהוּד אֶת־יַד שְׂמֹאלוֹ
וַיִּקַּח אֶת־הַחֶרֶב מֵעַל יֶרֶךְ יְמִינוֹ
וַיִּתְקָעֶהָ בְּבִטְנוֹ: (כב) וַיָּבֹא גַּם־
הַנִּצָּב אַחַר הַלַּהַב וַיִּסְגֹּר הַחֵלֶב

קעם פֿערט ווער, ענט־
ליעם מאַן דאַז פֿאָלק, וועל־
כע דאַז נעשענק געטראַגען
האַטטען. (יט) ער זעלבסט
אַבּיזר קעהר־טע צוריק פֿאָם
שטיינבריך בייא גלגל, אונד
שפּראַך: אך האַבע דיר עט־
וואָס גיעהיימעם מיטצוטהיי־
לען, אָ קעניג! דער קעניג נע־
כאָט ענטפֿערנונג: דאַ טראַטען
פֿאָן איהם אַב, אללע דיא
בייא איהם אַנוועזענד וואַרען.
(כ) יעצט גינג אהוד אויף
איהן צו, דאַ ער אין זיינעם
זאָממערגעמאַך נון אַללין
וואָס, אונד שפּראַך: איך
האַבע אייניען אויפֿטראַג גאָט־
טעס אַן דיך! וואָרויף ער
זיך פֿאָן זיינעם זיטצע ערהאָב.
(כא) דאַ שטעקטע אהוד
זיינע לינקע האַנד אויס,

בער
נאַהם דאַז שווערט פֿאָן זיינער רעכטען היפֿטע, אונד שטיעס עם איהם זאָ אין
זיבען אונטערלייב, (כב) דאַס דער גריף דער קלינגע נאָכפֿאָלגטע, אונד דאַז פֿעטט

ר ש י

דיא
(יח) ויכלם לת העם. מזר לשחוריו ולוים לת תבורת ישראל לשר נלו עמו לשלח לת המנחה ולוים
חוזר עד הגלגל: (יט) והוא שב. יחידי: מן הפסילים. מקום שפוסלים שם לנניס מן ההר וכן
תירגם יונתן מן מחלניות ונח לל עגלון ויחזר לו: ויחזר הם. לשר עגלון שחקו לת ה ל מעלי.
ויונתן תרגם הם סליק הולית כל קים ולת נם כ הם לשון שתוק: (כ) בעליית המקר'. בעליית ק יטל
שהיה לשויר ולוננת: דבר אלהים לי אליך. ולריך לזה לעמוד: ויקם מעל הכסא לנך זנה ויכלה
מ יזו רות: (כב) הנצב. הוא הנרזל שהנזן תחוב לתוכו שקורין ה ל"ט בלע"ז הוא המעמי' החרב
ע"י חערה: הלהב. הוא הנזון שקורין בלרל"ט נ'ע"ז ובלע"ז לא"ת: ויסגור החלב. שמנו שהיה שמן

מלד

באור

ת"י נגר פטיש, לים שמן כמו נריחות נשר (נרחנית מ"ק ב'). (יט) מן הפסילים, ת"י מן מחלניות,
ממקום שהיו פוסלים שם לנניס. ואחוד לל המיתו בעודו שם עם נוחלי המנחה, כדי שיראה
כי עיקר בי זו להקריב לו המנחה, והלך לו לשר כליתו עסק התשורה, ושב נלדם שנזכר כי עוד
לו דבר להגר לל המלך; כן פירשו הרד"ק והרלב"ג, ולדעתי שב יחידי להרחות כי דבר סתר
לשר לו חלילו היו רשלי לגלות גם נגד נעלי נריתו נוחלי המנחה וכש"כ נגד החוברים עמו דיש
עליו ולכן לשר לח"כ שהוא דבר שסיס, ושזה הסיר רנשי החשד מלב שומריו ונפרט שרלו כי הוא ליר
נלחן לשולחיו להניח המנחה לל המלך. ויאשר הם, ת"י ואמר סליק ואולי היא לדעתו כמו הסר ונפלה
הרי"ם לקלר המלה לקריאה. (כ) העקרה, שרשו קרר, והוא שם נפעל מְחֻתָּה, ונח הלר"י לתשלום
הדגש, והעליה עשויה חלונות חלונות להכניס בהן הרוח לקרר בימי הקין, וכן ת"י בעלית בית קיטא.
(כב) הנצב, לשון רש"י הוא הנרזל שהנזן תחוב לתוכו שקורין הול"ט בלע"ז ע"כ, מין זה כי שם

מלה

בְּעַר הַלַּהַב כִּי לֹא שָׁלַף הַחֶרֶב
מִבִּטְנוֹ וַיֵּצֵא הַפַּרְשְׁדֳנָה: (כג) וְיֵצֵא
אֶהוּד הַמִּסְדְּרוֹנָה וַיִּסְגֹּר דַּלְתוֹת
הָעֲלִיָּה בַּעֲדוֹ וְנָעָל: (כד) וְהוּא יָצָא
וַעֲבָדָיו בָּאוּ וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה דַּלְתוֹת
הָעֲלִיָּה נְעוּלוֹת וַיֹּאמְרוּ אַךְ מֵסִיךְ
הוּא אֶת־רַגְלָיו בַּחֲדַר הַמְּקֵרָה:

ויחילו

דיא קלינגע אומשלאָס, דען
ער צאָג דאַז שוועדט ניט וויע
דער אויס זיינעם בויך, אונד
עס פֿוהר צום אַפֿטער הערוים.
(כג) גון בעגאַב זיך אהוד הינ
וועג נאַך דער זיילעגהאַללע,
שפֿערטע דיא טהירען דעס
געמאַך הינטער זיך, אונד
שלאָס. (כד) אַלס ער הינו עג
גענאַנגע, קאַמען דיא דיע
נער; אונד דאַ זיא בעווערק
טען, דאַס דיא טהירען דעס
געמאַך נעשלאָסטען וואַרען,

וַאֲטען זיא: וואַהרשיינליך פֿערריכטעט ער אים זאָממערגעמאַך זיינע נאָטהדורפֿט.

זיא

ר ש ' י

מלך ונסוג לפי כל לורך המרכ: וילך הפרזדונה. ת"י ונפיק לוכליה ספיך. עשלן כשתי תיבות וש"ן ממשת לשיהן וילך הפרס סדונה נשבב' שבך שלך כתרגומו: (בג) וילך לאהוד המסדרונה. מן העלייה של המסדרונה ת"י לכסדרא: ונעל. כמפתח: (כד) והוא ילך. לאהוד ילך ועכדיו על עילון כלו: מסיך הוא לת רגליו. עביד לוכיה הס נקניס הגדולים:

עד

ב א ו ר

מלה ישנה בלשון משכנז שקירין לבית לחיזה (החלט) לפי שלוחז הלהב ויקרא מזה הטעם בל"ז העפט, לו לפי שהיד נלחזת בו ויקרא שמו בל"ז גריף, החזרהחבע; וכעין זה לועז רש"י קינו בשמוקל (כ' כ"ח ט"ז) שהוא כמו מיק שבלחז בית יד הרומח שקורין לריסחוויל, שהוא לדעתו arreste - taille (קוינגעהחלט), ועיין מרפא לשון זכמים פ"ח ב' ד"ה וכמין קינלות. הלהב, לשון רש"י הוא הזנון שקורין נר"נט ובלע"ז למ"ח ע"כ. לעז הרלשון נא לנלאי למה נקרא החרב להב, ולמר בענור מלודי כי חרב משון וממורט יהיה כזוהר שלהבת עד שדומה ללהב יקרא גם בלשון לרפת (היסנה) brandon וכן שמו brando בל"ליט עד היום הזה, וכיוצו מלוי הגולה שהיה בלשן גדול מאד, נקי כמעט ככל לשונות האערב, ידע הטיב כי מלה לועזית זו נגזרת מלשון לשכנז ברחבר (כמו שהעיר חדעלונג) והוסיף לפרש הזנון שקורין נר"נט, הוא בלע"ז למ"ח laime (קוינגע). ויצא האר שרנח, הלהב יצא דיך לחוריס, כי גם פרזדונה מורכב מן פרש ומן שדלת שעניני זריקה ושליכה בלשון תרמית, וזהו כענוי לשת לפי שמטיל רעי. (כג) המסדרונה, כת"י לכסדרא, מקום עמוד סדרים סדרים של עמודים (זייולענגאנג) האמינר של עלית המקרה, לשון גם מצנו התועלה לקרר נימי הקיץ. ויסגר, סגירת הדלת היא חזקה שנעילה כי הדלת הנסגרה ת"ל לפתוח נלחי מפתח, לכן התחזנו לנשוי שדום לשנור הדלת הסגורה, ונעילה היא רק כמנעול, ואם תשוק היד על נפות המנעול מיד נפתח, ובזה התחכם לחוד להטעות את האומרים וסגר בחללה סעליה מבחוץ, ות"ח נעל דלת המסדרון לשון יקרא ג"כ עלית המקרה שהוא חלק ממנו וחבלית לשת לשניהם, ועי"ז התעה הענדים כמו שנאמר לחריו יהנם דלתות העליה נעולות, והן הן דלתות המסדרון, כי דלתות העליה היו סגורות והם לא רלו עד עתה רק פתח המסדרון נעול, ועוד לא הרגישו כי מבחוץ העליה סגורה ומצנו שעושה לרכיו בחדר המקרה, ובלשון עכנו זמן לרוך לו רלו כי דלתות העליה סגורות ות"ח לפתחן מבית, וזה ענין הכתוב: והנה לינו פותח דלתות העליה, כלומר לינו ביכולת לפתחן, ולו התח לו לשער שאין זה כפעם בפעם, ומתוך החרדה לא הבו על הדלת ולא קרלו בגרון לת שם המלך כי אם רגלו ומצו עם המפתח, ובלשון

פתחו

(נה) זיא האַרטען ביז צור אונגערולר, אונד זיעהע ניע־ מאַנר קאָננטע עפּפּנען דיא טהירען דעס געמאַך. זיא האָלטען דען שליסעל אונד שלאָסען אויף, אַבער וועל־ כער אַנבליק! איהר הערר לאַג טאָר אויף דער ערדע. (נו) אַבער אהוד ענטקאַם, וועהרענד זיא זיך היער פּער־ זיימטען, פּר פּלאָה דעם שטיינברוך פּאַרבייא, אונד פּלי־ כטעטע דורך׳ם געשטרייך. (נז) קוים וואַר ער אויף דעם געבירגע אפרים אַנגעקאָמ־ מען, אַלס ער אין דיא טראָמ־ פעטע שטיעס; דיא קינדער ישראל׳ם אויל־טען מיט איהם פּאָם בערגע הערונטער, אונד ער איהנען פּאַראַן. (נח) ער ריעף איהנען צו: פּאָלגט מיר נאַך, דען דער עוויגע האַט אייערע פּיינדע, האַט מואב אין אייערע הענדע געגעבען! זיא אויל־טען איהם נאַך, שפּערטען דיא פּוהרטען דעם ירדן׳ם פּאָר מואב, ולא

(כה) ויחילו עד־בוש והנה איננו פתח הדלתות העליה ויקחו את־ המפתח ויפתחו והנה אדניהם נפל ארצה מת: (כו) והאהוד נמלט עד התמהמהם והוא עבר את־ הפסילים וימלט השעירתה: (כז) ויהי בבואו ויתקע בשופר בהר אפרים וירדו עמו בני־ ישראל מן־ההר והוא לפניהם: (כח) ויאמר אלהם רדפו אחרי כי־נתן יהוה את־אויביכם את־ מואב בידכם וירדו אחריו וילכדו את־מעברות הירדן למואב

(כה) עד בוש. עד עיכוב כלומר זמן מרוב: (כו) נמלט. נרח ליסק אלויי"ר בלע"ז: עד התמהמה. כמו עד שמלך נאסיגו (זיר ק' י"ב) לת התכנה עד שחפץ (זס נ' ז') נעיד שעניגו תפלי' נה: השעירת'. יער דק ועב שקורין נרוב"ש בלע"ז וטוב הוא להחנק והרבה יש בסדר זרעים שענמי לילנות דקים קרויין שער הופך לת השער לם היה השער כותב: (כו) ויהי בנואו. שענר לת הירדן ונח למקומו בארץ כנען: בהר לפרים. שהיה בארץ בנען בענר הירדן המערבי ולרץ מואב היתה בענר הירדן במזרחי ומתוך שנלטו ביזרלל וענרו לת הירדן ירצו לת יריחו כמו שכתוב למעלה ונחנו לת סרניהם וגליטי' על יזרלל: (כח) רדפו. להרוג לת כל מואב שבענר הירדן שלנו: וילכדו לת מעברות הירדן

באור

פתחו הדלת רלו לדוניהם מת ועד התמהמהם נמלט להוד. (כה) עד בוש, עד מתך זמן רב, ונלטו להחיל עוד וכמו שתרגמתי. (כו) נמלט, לועז רח"י ליסקומיליר, וכן לועז יצעי' ס"ו ז', ובנרלאות (י"ט י"ז) פי' המלט לעון השמט וכן כל האלטה שנמקרת ליסמוליר בלע"ז ע"ש. ובנתור לסנ"הם תקן עזקלמ"זער ותומר שהוא מלה יוצא בלעון ההוא, ובל"ת ענטשליפפען, ועיין בהמעמר שם. השעירתה, לדעת הרד"ק, שם מקום, ותולם רש"י פי' יער דק ועב שקורין נרוב"ש בלע"ז וטוב הוא להחנק וכו' וזהו נ"כ מקום השירים כמו שפי' ולועז וכנל הנעלילים (יצעי' ז' י"ט) שקורין נרוב"ש בלע"ז brosses (נעסטרייך, בוטוועדק, דאָז דיקיכט חויך ווחלדע), וכן תרגמתי. (כז) ויהי בבואו, שעורו ויהי בנואו בהר לפרים ויתקע, וזה היה לבני ישראל להועד תליו, ומקרת קלר כי כתבר שאמו קול שופר מסבו תליו הנקרלים בהר לפרים והוא הגיד להם לת כל לשר עשה, וירדו עמו וגו'. (כח) את מעברות, מקום לענור הירדן, כנתוב דרך הירדן על

וְלֹא־נָתְנוּ אִישׁ לַעֲבֹר׃ (כט) וַיַּכּוּ
אֶת־מוֹאָב בָּעֵת הַהִיא כַּעֲשֶׂרֶת
אֲלָפִים אִישׁ כָּל־שָׁמֵן וְכָל־אִישׁ
חָיִל וְלֹא נִמְלַט אִישׁ׃ (ל) וַתִּכָּנַע
מוֹאָב בַּיּוֹם הַהוּא תַּחַת יַד יִשְׂרָאֵל
וַתִּשְׁקֹט הָאָרֶץ שְׁמוֹנִים שָׁנָה׃
(לא) וְאַחֲרָיו הָיָה שַׁמְגַּר בֶּן־עֲנָת
וַיַּךְ אֶת־פְּלִשְׁתִּים שֵׁשׁ־מֵאוֹת
אִישׁ בְּמַלְמַד הַבָּקָר וַיּוֹשַׁע גַּם־
הוּא אֶת־יִשְׂרָאֵל׃

ד (א) וַיֹּסִפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת
הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וְאֵהוּד מֵת׃
(ב) וַיִּמְכְּרֵם יְהוָה בְּיַד יָבִין מֶלֶךְ־
כְּנַעַן אֲשֶׁר מָלַךְ בְּחָצוֹר וְשַׂר־
צְבָאוֹ

אונד ליעסען ניעמאַנד דורך,
(כט) אונד ערשלוגען פאָן מואב
צו דיעזער צייט געגען צעהן
טויזענד מאַן, לויטער קרעפ־
טיגע אונד טאַפּפֿערע מענ־
נער, ניטט איינער ענטקאַם.
(ל) מואב אונטערוואַרף זיך
אַן יענעם טאָג דער מאַכט
ישראל׳ס, אונד דאָז לאַנד
האַטטע אַכטציג יאָהרע רוהע.
(לא) זיין נאָכפֿאָלגער וואַר
שמגר זאָהן ענת, ער שלוג
פאָן דען פלשתים זעכס הונ־
דערט מאַן מיט אייניעם אָכסען־
קניטטעל, אונד אויך ער טרוג
צור בעפֿרייאונג ישראל׳ס בייא.

ד (א) אַבער דיא קינדער
ישראל׳ס פֿוהרען פֿאָרט
צו טהון, וואָס אין דען אוי־
גען דעס עוויגען מיספֿעלליג
וואַר, דען אהוד שטאַרב.
(ב) נון איבערליעס זיא דער

הערר דער געוואַלט יבין׳ס דעם קענינג פאָן כנען, דער צו חצור רעגירטע; זיין העער־
פֿיהרער

ר ש "י

הירדן. שלח יענכו מואב לנוס ולעבור על הירדן: (כט) כל שמן. כל גבר לימתן: (לא) במלמד.
הוא דרכן מרדע לעוויל"ון בלע"ז:

במרוצת

באור

המענדות (יהושע ג' ז'), והדרך הזה סגרו ולא נתנו לעבור בו חיים. (כט) כל שמן, בא ע"ד
השלם כלומר גבור וחזק, וכן ויהרוג ממשמניהם (תהלים ע"ח ל"א), וי"ת כל לימתן כלומר גבורים
שתפול לימה בלב רואיהם (מדברי רד"ק וכן מלך). (לא) מלמד, לשון רש"י הוא דרכן מרדע
לעוויליון בלע"ז aigaillon (טרייבטטאַבל, דיא מיזערבע טפיטלע מן דעם קיטטעל דעם אָכסענ־
טרייבערם). גם הוא, גם לחוד לבד היה לפניו, כי לא היתה תשועתו שלימה כל כך כמנוחה
נשמיך בשירת דבורה וגם לא עלה בתו להדריך את ישראל במעגלי יפר לחבי מות לחוד.

ד (א) ואחיד מת, זכר מות לחוד כי עליו נחם רוח חכמה ורוח גבורה בהיותו שופט וכר לבא
כמו עתניאל בן קנז; והשופט עדיף מגבור מלחמה כי הוא רודה בקרב העם גם בשעת שלום
ויודע לכלכל דבריו כשפט, להדריך בני אדם בשבל טוב, וכונה קמת ומשומה לדור דור; לא כן מדרגת
גבור, עליו לא יקרא שם שופט גם בהעדר ידיעת מנוך העם בלבד ומשפט, כי יעל שפטה
בימיו את ישראל כידוע על פי המסורה, ורוח החכמה לא נוספה בו, והיה רק בוקר כשבר יורה
מלמד הבקר לשבר גו הנה את הפלשתים, ולבן לא נזכר מיתו, ואין למותו בשפר השופטים.

(כ) נחרושת

צְבָאוֹ סִיסְרָא וְהוּא יוֹשֵׁב בַּחֲרֹשֶׁת
הַגּוֹיִם: (ג) וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
אֶל־יְהוָה כִּי תְשַׁע מֵאוֹת רֶכֶב־
בַּרְזֶל לוֹ וְהוּא לָחַץ אֶת־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בְּחָזְקָה עֶשְׂרִים שָׁנָה:
(ד) וּדְבוֹרָה אִשָּׁה נְבִיאָה אֵשֶׁת
לַפִּידוֹת הִיא שֹׁפְטָה אֶת־יִשְׂרָאֵל
בָּעֵת הַהִיא: (ה) וְהִיא יוֹשֶׁבֶת תַּחַת־
תֹּמֶר דְּבוֹרָה בֵּין הָרָמָה וּבֵין
בֵּית־אֵל בְּהַר אֶפְרָיִם וַיַּעֲלוּ אֵלֶיהָ

בני

תרגום אשכנזי

פֿיהרער היעס סיסרא, דער
אין דער פֿעסטען פֿעלקער־
שטאדט וואהנטע. (ג) דיא
קינדער ישראל׳ס שריען אויף
צום עוויגען, דען יענער האט־
טע נין הונדערט אייזערנע וואג־
גען, אונד דריקטע דיא קינדער
ישראל׳ס מיט שטרענגע דורך
צוואנציג יאהרע. (ד) דבורה
איינע פראפֿעטין, איין ווייב
פֿיערינער בעניסטערונג, וואר
אום דיעזע צייט ריכטערין אי־
בער ישראל. (ה) זיא האטטע
איהרען זיטץ אונטער יענער
דבורה־פאלמע צווישען רמה
אונד בית אל אויף דעם בער־
גע אפרים, אונד דיא קינדער
ישראל׳ס

ר ש "י

ד (ב) נחרשת הגוים. שם עיר על שם שהיתה חזקה ושולטת: (ג) לחץ לשון בני ישראל נחזקה.
דרש רבי תנחומא בגילופין וכן הוא לומר חזקו עלי דבריכם (מלאכי ג׳): (ד) לפידות.
שהיתה עושה פתילו׳ למקדש: (ה) תחת תומר. תמרים היו לה בירתו: בין הרמה ובין בית אל
בהר אפרים. לפי תרגומו של יונתן יש ללמוד שתין מקרא זה נמשמעו. ותין לנו סימני מקום
ישיהה אלא למדנו שהיה עשירה היתה ומן המקומות האלו היתה פרנסת׳ והיו יושב׳ בעירה
עטרות שמה: תחת תומר. תמרים היו לה בירתו וכרמיה וזתים נטקעת בית אל שהוא
מקום שמן ועפר מיוד: נהר לפרי׳. נעור מלכך. לומ׳ לני שמוכרין לותם ליולני תרם. וים
פוחרין

ב א ו ר

(ב) נחרשת הגוים, לדעת הרלב"ג ענין תרגת מלשון מעשה חרש (שמות כ"ח י"ח), ונקראת העיר כן כי
כל הגויים מסביב נקבלו ושלחו בניהם לחבר השתדלו לבנות מנגר גדול וחזק מפני ישראל
נחבלית החוקף, וכן ת"י נתקוף כרבי עממיך, ונעלת כולם הריטו העיר להיות רחב כל הממלכות
למלכי כנען מלף תלוך לחבר ארף יהושע (יט י"ח י"ג), ות"כ והוא יושב שב על ינין, וגם סיסרא
הושינו שם לעשות על משמרת המנגר ותנועי הלבא והרכב. ואם נאמר כי קריית מלך רב נקראת
ג"כ מלך כמו שהוכחתי ביהושע (י' כ"ח) סר ההכרת לומר, כי זה מלך לחבר היה ושמו נשם
המלך הרחשין ונפרט נהעדר העד להוכיח שכל מלכי כנען נקראים ינין. (ד) אשת לפידות,
רוב המפורשים לחרו שם בעלה היה ברק והוא ברק בן לנינעם וברק ולפיד קרובים בענין, וזה
רחוק, כי דבורה לא דברה עמו כדבר אשה אל בעלה, ותין לחננו יודע להטעים הסבה מדוע
העלים הכתוב שהיא אשת ברק, ולא הזכיר עוד שם לפידות? לכן מסתבר שהוא תאר להגיד
בה מדרגת הנביאה יאשר לא היתה כמרים הנביא, ולדעת הרד"ק ובמוהו הרלב"ג היו מעשיה
חיים וזריזים מאד עד שהיתה כמו לפיד אש, והנראה אלי עוד בהורחת התאר הזה כי ה' נתן
לה לשון למודים על שנאמה זוהר לחרי פיה כעין לפידי אש וכמו שתרגמתי. שפטה, בינוני
מהקל נפלא אש אכלה קש (נח מלך). (ה) תחת חמר דבורה, הרד"ק הניא נשם מז"ל התומר
נקראת תומר דבורה לפי שנקברה שם דבורה מינקת רבקה, כתוב כאן בין הרמה ובין בית אל
וכתוב להלן ותקבר מתחת לבית אל ע"כ. ועל דרך הפשוט נקרא התומר על שמה וכמו שנאמר
הרלב"ג כי מנהגה היתה לשבת במשפט במקום ההוא. והנה המקום לחבר יושבו לפניה במשפט

היה

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַמִּשְׁפָּט: (ו) וַתִּשְׁלַח
וַתִּקְרָא לְבָרָק בֶּן־אֲבִינֹעַם מִקֶּדֶשׁ
נַפְתָּלִי וַתֹּאמֶר אֵלָיו הֲלֹא־צִוָּה
יְהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל לֵךְ וּמָשַׁכְתָּ
בְּהַר תָּבוֹר וְלָקַחְתָּ עִמְּךָ עֲשֶׂרֶת
אֲלָפִים אִישׁ מִבְּנֵי נַפְתָּלִי וּמִבְּנֵי
זְבֻלוּן: (ז) וּמָשַׁכְתִּי אֵלֶיךָ אֶל־נַחַל
קִישׁוֹן אֶת־סִיסְרָא שַׂר־צְבָא יָבִין
וְאֶת־רִכְבּוֹ וְאֶת־הֲמוֹנוֹ וּנְתַתִּיהוּ
בְּיָדֶךָ: (ח) וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ בָּרָק אִם־
תֵּלְכִי עִמִּי וְהָלָכְתִּי וְאִם־לֹא תֵלְכִי
עִמִּי לֹא אֵלֵךְ: (ט) וַתֹּאמֶר הָלֹךְ
אֵלֵךְ עִמָּךְ אֶפֶס כִּי לֹא תִהְיֶה
תִּפְאַרְתְּךָ עַל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־אַתָּה
הולך

ישראל'ס צאָגען צו איהר הין
צו נעריפט. (ו) איינסט שיק־
טע זיא אונר בעריעף ברק דען
זאָהן אבינועם'ס אויס קרש
נפתלי, דען זיא אַלוּאָ אַנ־
שפרַאך: וואַהרליך! זאָהַט
דער עוויגע דער גאָטט
ישראל'ס בעפֿאָהלען: נעהע
הין, אונד ציהע דיך אויף
דעם בערגע תבור צוואַממען,
נאַכדעם דוא צעהן טויזענד
מאַן פֿאָן דען וועהנען נפתלי'ס
אונד זבולן'ס מיט דיר נעאָמ־
מען. (ז) איך אַבער וועדע
דיר ענטגעגען פֿיהרען ביים
באַך קישון דען סיס־א דען
העע־פֿ־הערר יבין'ס מיט זיי־
נער וואַגענבורג אונד זיינער
שטרייטקראַפֿט, אונד איהן
אין דיינע הענדע גיבען.
(ח) ברק ענטגעגנעטע איהר
וועהן דוא מיט מיר נעהעסט,
דאַן נעהע איך! נעהסט דוא
אַבער ניכט מיט מיר, דאַן נעהע איך אויך ניכט. (ט) ויא ערוויעדערטע: נון דען ואָ נעהע
איך מיט דיר, אַבער ניממערמעהר ווירד דער רוהם דיין זיין, אויף דעם צוגע דעם דוא
פֿאָלגסט

ר ש י

מותרין עפר חיור שדה זרע כמו שדה הלבן: (י) הלך לוה. כיד משה כי החרש החריש כך שנוים במכילתא:

ויעל

באור

היה נשער את רגיש מקום מלך מבני לדם עוברים ושבים להרחות לעיני כל כי לך נשחד ישפטו ולך נמחיר יורו, ולכן גם דבורה ישבה בפתח עיניש תחת תומר. (ו) הלא צוה, כמו הנה ליה וגם בלשון שומרונית בת הלך במקום הנה, וכן בעברי הלך השם בעבר הירדן (דברים י"ח ל') טעמו הנה השם, והרבנת ה"ך משלה והתימה היא להעדר השלילה בלומר בחמת ליה ה' כן. ומשכת, תמשוך ישראל ותפתם בדברים עד שתניאם בסר תבור כי ירחים היו מחיל סיסרת לפיכך היו לריכים פתוי ודברים רבים (רד"ק). (ז) ומשכתי, והם"י ישבע שימשך אליך. ואת רבבו, את כל הרכב כמו שהרגמתי. (ט) אפס כי לא תהיה תפארתך, לדעתי מלת אפס כאן היא מלת הקריאה מענין אפס נסף ולשון מניעה והפסק הוא, כלומר מהל לשמוח מחשבה זו כי לך תהיה וגו' כמו שיאמר הלועז: נאָט סאַ! וכעין זה טעם מלה זו בדברת רבי רחמן בחלית דבא פרשה מ' ח"ר רחמן לשון יוני היא אפס תאמרה לו מה לך סבור יבו' ובבר מפורש בערוך (עיין מערבי לשון ערך אפס מה שהבאתי בשם אדוני הורי הגדול החכם הכולל מו"ה יעקב ז

הוֹלֵךְ כִּי בְיַד אִשָּׁה יִמְכֹּר יְהוָה
אֶת־סִיסְרָא וַתָּקָם דְּבוֹרָה וַתֵּלֶךְ
עִם־בָּרָק קֶדְשָׁה: (י) וַיִּזְעַק בָּרָק
אֶת־זְבוּלֻן וְאֶת־נַפְתָּלִי קֶדְשָׁה
וַיַּעַל בְּרַגְלָיו עֲשֶׂרֶת אֲלָפִי אִישׁ
וַתַּעַל עִמּוֹ דְּבוֹרָה: (יא) וְחֶבֶר הַקֵּינִי
נִפְרָד מִקַּיִן מִבְּנֵי חֹבָב חֹתֵן מֹשֶׁה
וַיֵּט אָהֳלוֹ עַד־אֵלוֹן בְּצַעֲנַיִם
אֲשֶׁר אֶת־קֶדֶשׁ: (יב) וַיַּגִּדוּ
לְסִיסְרָא כִּי עָלָה בָּרָק בֶּן־אֲבִינֹעַם
הַר־תָּבוֹר: (יג) וַיִּזְעֹק סִיסְרָא אֶת־
כָּל־רִכְבּוֹ תְּשַׁע מֵאוֹת רֶכֶב בַּרְזֶל
וְאֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ מֵחֲרֹשֶׁת
הַגּוֹיִם אֶל־נַחַל קִישׁוֹן: (יד) וַתֹּאמֶר
דְּבוֹרָה אֶל־בָּרָק קוּם כִּי זֶה הַיּוֹם
אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה אֶת־סִיסְרָא בְּיָדֶךָ

הלא בצעננים קרי

פֿאָלגסט: דען אין דיא האַנד אייגעם וויבעם ווירד דער עווי־גע דען סיסרא ליפֿערן. דא־רויף מאַכטע זיך דבורה אויף אונד גינג מיט ברק נאַך קדש. (י) ברק בעריף זבולן אונד נפתלי נאַך קדש, אונר אין זיינעם געפֿאָלגע צאָג איין העער פֿאָן צעהנטויזענד מאַן, אונד דבורה צאָג מיט איהם. (יא) חבר דער קיניטע דער זיך פֿאָן יענעם קין טרעננטע, דער פֿאָן דען נאַכקאָממען חיבב'ס דעם שווייגערפֿאַטערס משה'ס ווַאר, שלוג זיין צעלט אויף אין דעם האַינע בייא צעננים אונווייט קדש. (יב) אַלס מאַן דעם סיסרא אַנצייגטע, דאַס ברק דער זאָהן אבינועם'ס אויף דען בערג תבור געצא־גען זייא; (יג) דא בעפֿעהליג־טע ער זיינע גאַנצע וואַגען־בורג, נין הונדערט אייזערנע שטרייטוואַגען, אונד אַללעם פֿאָלק דאַז ער בייא זיך האַט־טע, פֿאָן דער פֿעסטען פֿעל־קערשטאַדט נאַך דעם שטראָמע קישון הין. (יד) נון שפּראַך דבורה צו ברק: אויף! דען הייטע איזט רער מאַג, אַן וועלכעם דער עוויגע דען סיסרא אין דיינע האנדע גיבט;

וואַהר־

ר ש "י

(י) ויעל ברגליו. עמו: (יא) לילון נלע:נים. מיצר לגניח מקום מיצור של נלעים מריש"ק נלע"ז והוא לגניח גניס כמין גומ' שממים נקנלים שם לגני דלרע' מקרון: (יג) מחרושת הגוים לל נחל קישון. כשעיקס שילכו לל נחל קישון מחרוש' הגוים שהוא יושב שם:

נשמיכם

ב א ו ר

סג"ל נלגדק נ"ע), כי לפם נלעין יוני ענין עזיכה ומניעה הוא. (יא) אילון בצענים, נן כתיב וקרי בלעננים והכל ענין לחד והוא שם מקום נקרא כן על ענין ידוע לכלם זה לשון הרד"ק, ונס יונתן לא תרגם לילון בלעננים בספר יהושע (י"ט ל"ג); לולם בלן תרגם מיצר לגניח ופי' רש"י מקום מיצור של נלעים מריסק נלע"ז והוא לגניח גניס כמין גומות שממים נקנלים שם (כמו דהנהו) נלגני דלרע' מקרון (נב"ק פ"ד ב'), עיין נמרפת לשון שם ד"ה נ לגני והנלע"ז הוא maraiche לו marais (זוהר, חיין מיט סומף מנגעפֿילטער גרונבען). (יג) ויזעק, ההפעיל יורה ג"כ הקריאה נפקודת שר לנא לתסיפה ע"י קלירי לנני המלחמה הסרים למסעתו

הֲלֹא יְהוָה יָצָא לְפָנֶיךָ וְיֵרֶד בָּרָק
מֵהַר תָּבוֹר וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אִישׁ
אַחֲרָיו: (טו) וַיְהָם יְהוָה אֶת־סִיסְרָא
וְאֶת־כָּל־הָרֶכֶב וְאֶת־כָּל־
הַמַּחֲנֶה לְפִי־חָרֶב לִפְנֵי בָרָק
וַיֵּרֶד סִיסְרָא מֵעַל הַמֶּרְכָּבָה וַיָּנָס
בְּרַגְלָיו: (טז) וּבָרָק רָדַף אַחֲרֵי
הָרֶכֶב וְאַחֲרֵי הַמַּחֲנֶה עַד חֲרֹשֶׁת
הַגּוֹיִם וַיִּפֹּל כָּל־מַחֲנֵה סִיסְרָא
לְפִי־חָרֶב לֹא נִשְׁאַר עַד־אֶחָד:
(יז) וְסִיסְרָא נָס בְּרַגְלָיו אֶל־אֹהֶל
יָעֵל אֵשֶׁת חֶבֶר הַקֵּינִי כִּי שָׁלוֹם
בֵּין יָבִין מֶלֶךְ־חָצוֹר וּבֵין בֵּית חֶבֶר
הַקֵּינִי: (יח) וַתֵּצֵא יָעֵל לִקְרַאת
סִיסְרָא וַתֹּאמֶר אֵלָיו סוּרָה אֲדֹנִי
סוּרָה אֵלַי אַל־תִּירָא וַיָּסַר
אֵלֶיהָ הָאֹהֱלָה וַתְּכַסֵּהוּ בַּשְּׂמִיכָה:

ויאמר

וואַהרלויך: דער עוויגע זעלבסט
ציהעט פֿאָר דיר הער. דאָס
רויף איילטע ברק פֿאָם בער
גע תבור הערונטער אונד
צעהן טויזענד מאַן איהם נאָך.
(טו) ער עוויגע טריב פֿערווירר
רענד דען סיסרא, דיא נאַנ
צע וואַגענבורג, אונד דאַן
גאַנצע הער אין דיא שפֿיץ
דעס שווערדטעס פֿאָר ברק,
דאָך סיסרא שפראַנג פֿאָם
וואַגען הראַב, אונד פֿלאָה
צו פֿוס. (טז) ברק פֿערפֿאָלג
טע דיא וואַגענבורג אונד דאָס
הער, ביז צור פֿעסטען פֿעל
קערשטאַדט, אונד דאָס ועמט
ליכע הער סיסרא'ס פֿיעל
דורך דיא שפֿיץ דעס
שווערדטס, ניכט איין אייני
גער ענטקאַם. (יז) אַבער
סיסרא פֿליכטעטע צו פֿוסע
אין דאַס צעלט דער יעל, דער
פֿרויא דעס קיניטען חבר, דען
עס הערשטע איינטראַכט צווי
שען יבין דען קענג חצור'ס,
אונד דעם הויוע חבר'ס דעס
קיניטען. (יח) יעל נינג דעם
סיסרא ענטגענען, אונד

שפראַך צו איהם: קעהרע דאָך, מיין הערר! קעהרע דאָך בייא מיר אין, פֿירכטע ניכטס
ער קעהרטע צו איהר אין דאָס צעלט, אונד זיא בערעקטע איהן מיט אייניעם טעפּיך.

ער

ר ש "י

(יה) בשמיכה. תרגום יונתן בגונבא ופירוש רב האי גאונא גלופקירין קוט"ח בלע"ז:

נאך

באור

למצעתו למלך מחריו את כל מגר ילוה, וכמו שתרגמתי. (טו) ויהם ה', המהומה היתה בתוך מקור ידיש לנוס, נפלו המונים המונים כמוכים בסנורים בחרבות גבורי ישראל. (יו) וסיסרא נס ברגליו, בתוך ירד מעל המרכבה. אל אהל יעל, ולא אמר לך להל מגר מקני, מזה יש להוכיח כי כבר מת בעלה, ועד לתר בא מחריו ואומר כי שלום בין יבין ובין בית מגר, ולמי היה לי היה לומר בין יבין ובין מגר, ולכן לא שאל סיסרא לשלום בעלה; ותאמר כי סיסרא הפיר ברית השלום עם ישראל כתוך פעל הסם בהשבו אותו ואת כל מילו אל אהל קיטן, מלמד גם יעל מענה ומקים לעשות מה שעשתה. (יח) בשמיכה, ת"י בגונבא ופירש רב האי גאונא

(יט) ער שפראך זאראַ־צו א הר: ניב מיר דאָך איין וועניג וואַסער צו טרינקען, דען איך ליידע דורשט. זיא אַבער עפֿענעטע דען מילך־ שלויך, גאַב איהם צו טרינ־ קען אונר דעקטע איהן דאַן וויערער צו. (כ) הירויף זאַגטע ער צו איהר: שטעללע דיך דאָך אַן דען איינגאַנג דעס צעלטעס, ואָללטע עטוואַ איינער קאָממען ער דיך פֿראַגט אונר שפריכט: איזט יעמאַנד היר? זאָ אַנטוואָר־ טע: נימאַנד! (כא) נון נאַהם יעל דיא פֿרויא דעס חבר'ס

(יט) וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ הַשְׁקִינִי־נָא מְעַט־מַיִם כִּי צָמֵאתִי וַתִּפְתַּח אֶת־נְאוֹד הֶחָלָב וַתַּשְׁקֵהוּ וַתְּכַסֵּהוּ: (כ) וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ עֲמֹד פֶּתַח הָאֹהֶל וְהָיָה אִם־ אִישׁ יָבֹא וּשְׁאָלֵךְ וְאָמַר הֲיֵשׁ־פֹּה אִישׁ וְאָמַרְתְּ אָיִן: (כא) וַתִּקַּח יָעֵל אֵשֶׁת־חֶבֶר אֶת־יְתַד הָאֹהֶל וַתָּשֶׂם אֶת־הַמַּקֶּבֶת בְּיָדָהּ וַתָּבֹוא

חסר א' אליו

דען שפיטצפֿאָלק דער היטטע, ערגרייף צוגלייך דען האַממער מיט איהרער האַנד, שליך נעהיים־

ר ש י

(יט) נאד החלב. שהחלב מצניד לת הגוף להיות ורדס: (כ) עמד פתח האהל. זרזי עלמך נדבר יפ פותרים עמוד כמו לעמוד: (כא) יתד האהל. קנילי"ח בלע"ז שמוקעין בארץ עם טיפולי האהל

ב א ו ר

גונכח גלופקרין קוט"ח (רש"י) cotte (קאָטלע), עיין מרפח לשון שנח ג"ח ד' ה' גלופקרין. חולם גם מכנר לשר טבל חזקתל נמים להסקיט החוס נפרשו על פני מלך חרס (מלכים ב' ח' ט"ו), ת"י נסס גונכח וחין דרך לעשות כן נכסות ענה נגלופקרין כי גם על פני חיס נריח לח חותר נו נשמה, וחס גס היה רלונו לדעת המפורשים להחיס מותו, לח יצחר עוד כזה לשר סיד יגלה לת שער זמס לעשות, וגס סיסרח לח הרשה זה ליעל ולח נתנה לכסותו עס נגד עב שתשוחו לשנע עליו; לכן מסתנר שמיכה היח כעין מלעות הנהוגות נחרלות נני קדס והסרוחות על ערסות וספסלים שקורין (דיוואַן), והיח עשויה לנוי לשנת עליה וגס לסמיכת הגויה למרנוע, ונקרחת נלשון המשנה כסת והיח מכנר לדעת הרמנ"ס נפ"המ פרק ח' דנרכות משנה ל' נחמרו וכסת היח המכנר שיסב לדס עליו, וחינו כר כמו שפי' הרל"ק שם, כ"ח מכסה לכר, ולכן לח לחר הרמנ"ס על נסת שהיח ענרית מלשון למחפרות נסחות (יחזקאל י"ג י"ח) שענינו כר, גס לח נחר שהוח כר כ"ח מכנר להודיע שהיח מכסה לנר, וכן ענין שמיכה וכמו שתרגמתי, ועי"ז שכנה לחנת סיסרח נחשנו לס נוח ינוח לחד מן הרודפים נחזקה החלנה, יחמין שהשמיכה פרושה עלי נריס וכסתות. (כ) עמוד פתח האהל, לדעת הרל"ק וכן מלך עמוד מקור כמו ויכלת עמוד (שמות י"ח כ"ג), ופירושו ויחמר חליה לעמוד פתח החבל, ורש"י פי' עמוד זרזי עלמך נדבר, וכנר העיר הרב המנחר לסל"ם נפסוק לפתח הטחת רוכן (נרחנית ד' ז') שנ"ל כי נמקום נדבר ל"ל נזכר, כי תמיהת לשון זכר לנקבה נחה להורות על הזריזות וההשתדלות העלוס (והפלח על המניחים לשר עד עתה לח השתדלו לחקן טעות זה), וההפך יורה לדעת מז"ל על הרפיון והחולשה, כמו שדרשו נפסוק לח נכה לח עושה לי (נמדנר י"ח ט"ו) תשם כמו של משה נוקינס. (כא) יתד האהל, לועז רש"י קנילי"ח cheville (פפוֹק, טפיטל) שמוקעין נארץ עם טולי יריעות החבל. המקבה, לועז מרטי"ן marteau (המאַטע) ועיין הכלל שהוריתי נמרפח לשון שנת ס"נ ג' ד"ה נלנל נדבר מלות לועזיות שכופן י"ל נלאט

שופטים ד

אֵלָיו בַּלָּאט וַתִּתְקַע אֶת־הַיָּתֵד בְּרַקָּתוֹ וַתִּצְנַח בָּאָרֶץ וְהוּא־נִרְדָּם וַיָּעַף וַיָּמֹת: (כב) וְהִנֵּה בָרָק רֹדֵף אֶת־סִיסְרָא וַתֵּצֵא יָעֵל לִקְרָאתוֹ וַתֹּאמֶר לוֹ לֵךְ וְאַרְאֶךָּ אֶת־הָאִישׁ אֲשֶׁר־אַתָּה מְבַקֵּשׁ וַיָּבֹא אֵלֶיהָ וְהִנֵּה סִיסְרָא נֹפֵל מֵת וְהַיָּתֵד בְּרַקָּתוֹ: (כג) וַיַּכְנַע אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַהוּא אֶת יָבִין מֶלֶךְ־כְּנָעַן לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (כד) וַתֵּלֶךְ יַד בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל הָלוֹךְ וְקָשָׁה עַל יָבִין מֶלֶךְ־כְּנָעַן עַד אֲשֶׁר הִכְרִיתוּ אֶת יָבִין מֶלֶךְ־כְּנָעַן:

תרגום אשכנזי יד

געהיימנים־פֿאָלל אויף איהן צו, אונד טריב דען שפיטצֿפּֿלאָק אין זיינע שלעפֿע דאַס ער אין דיא ערדע פֿוהר, דאַ ער בעטייבט אונד ערמאַטעט וואַר — וָאָ פֿערשיר ער שנעלל. (כב) אונד זיהע דאַ! ברק דער דען סיסרא פֿערפֿאָלגטע — יעל גינג איהם ענטגענען אונד זאַגטע איהם: קאָם! איך ווילל דיר דען מאַן צייגען, דען דוא זוכֿסט. ער טראַט צו איהר הינין, זיהע! סיסרא לאַג טאָד דאַ, דער פֿלאָק נאָך אין זיינער שלעפֿע. (כג) וָאָ אונטערו אַרף גאָטט אַן יענעם טאָגע דען יבין כנען'ס קעניג פֿאָר דען קינדערן ישראל'ס. (כד) דיא מאַכט דער קינדער ישראל'ס דעהנטע זיך איבער מער מעהר אונד דריקענדער

וחשר

אוים, איבער יבין דען קעניג כנען'ס ביז זיא דיעזען קעניג יבין גענצליך פֿערטילגט האַטטען.

רא׳

ר ש ״ י

בלאט לפומטו: מסמרת. תרפסת מרט״ל בלע״ז: בלאט. ברז חרט: ותלנח בתרן. ונעלם בארעא: (כב) נרקתו. בנידעיס נ״ל״ם טיעפי״ם בלע״ז ותחנם נרקתו ובתרן: בצרוע

ב א ו ר

בלאט, נסתר כי ענין לאט המסתר והכסוי ותינו כמו המולכים לאט שענינו נגזת כת״י שם נגיף כמו ויהלך לאט (מ״ק כ״ח כ״ו) כי הלמ״ד נוספה; ואם גם לכן״י דעת לחברת נמלם זו, עיין פירושו בראשית ל״ג י״ד, אמנם כאן פירש בלאט בדרז חרט, וכוון על יונתן שתרגם בלאט בדרז, כלומר בסתר כמו שתרגם חרט ניהושע (ב׳ ח׳); והיתה כוונתם אם יקין מצאתו פתאום לא יביר את לבר ומהה לעשות ויחזוב על פי הכרת פניה כי יש לת נפשה לגלות מזנו דבר סתר, ובן תרגמתי בעהיימאכים־פֿאָלל. ברקתו, ת״י בנדעיס, ולונז רש״י נ״ל״ם טימפי״ם, והו ל׳ לימפ׳ nella tempia (חין דיא שלעפֿע), עיין מרפת לשון שבת פ׳ כ׳ל״ה בלבל בידעת. ותענח, ת״י ונעלם בארעא, היתד שנרם רקתו ותתקעה בארץ (רד״ק). והוא נרדם ויעף וימח, אם יכוון הפועלים כרופים זה לחר זה יורו על מהירת תכלית הפעל הלחרון, כמו ונקומה ונלכה ונחים (נרחשית מ״ג מ׳) ענינו למהר נחים קים מהר. וכן לשון יחלו וילעו ויבכילו (ישעיה מ״ח כ׳) כלומר לו יבכילו קים מהר, וכן כשן לחר שהיה נרדם ויעף, מת מיד בהרף עין ולח הקיצו נעינת היתד בחקנת, כי לח הרגיש מקומם נהכותה.

. הערקת

תרגום אשכנזי

ה (א) דאַמאַהלס זאַנג דבורה
אונד ברק דער זאָהן
אבינעם'ס ווּיא פֿאָלגט:
(ב) צערריטטונג וואַר אין
ישראל; אונד קיהן ערהעבט
זיך פֿרייאַמוטה וויעדער, זאָ
דאַנקט דעם העררן דאַפֿיר!
(ג) פֿערנעהמעט, קעניגע!
פֿירשטען מערקעט אויף! איך
ווילל דעם עווינגען, איהם
ווילל איך זינגען, דעם רעט-
טער ישראל'ס איין דאַנקליעד
זינגען. (ד) אַלס דוא פֿאָן
שעיר אויסנינגסט, הערר!
איינהער צאָגסט פֿאָם נעפֿילד
דע ארום'ס, ערבעבטע דיא ע־דע, דיא הימעל טריפֿטען, נעווּעסער טריפֿטען
עבים
דיא

שופטים ה

ה (א) וַתָּשַׁר דְּבוֹרָה וּבָרָק בֶּן־
אֲבִינֹעַם בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר:
(ב) בְּפָרַע פְּרָעוֹת בְּיִשְׂרָאֵל
בְּהִתְנַדֵּב עָם בָּרְכוּ יְהוָה: (ג) שִׁמְעוּ
מְלָכִים הַאֲזִינוּ רוֹזְנִים אֲנֹכִי לַיהוָה
אָנֹכִי אָשִׁירָה אֲזַמֵּר לַיהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל: (ד) יְהוָה בְּצֵאתְךָ מִשֵּׂעִיר
בְּצַעְדְּךָ מִשְּׂדֵה אֱדוֹם אֶרֶץ
רָעָשָׁה גַּם־שָׁמַיִם נָטָפוּ גַּם־

ר ש "י

ה (ב) נפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם. נשנא פרעות על ישראל שפרעו נפש עכו"ם על עזנפ את ה' והתנדב העם לשוב בתשובה מעתה נרכו את ה' על התשועה שעשה: (ג) אנכי לאנכי. כפול. שמעתי מדרש אגדה לא קפץ הקב"ה שכר מבור ונרמל שנתו למתן תורה לתת עליהם את התורה וחזרו נפשות הפגים לומר להם הקדוש ברוך הוא סיף שתי פורע לנפש כפליס נאמר נפשי לאנכי ה' אלהיך בתחור יאמר לאנכי לאנכי נאמר נפשי אנכי ה' אלהיך נכראל יאמר נפול ה' הוא האלהים ה' הוא האלהים בימי אליהו: (ד) ה' בצאתך משעיר. זה מתן תורה נמה שנאמר וזרח משעיר למו (דברים ל"ג). ומה עניינה לכאן כך אמרה דבורה קשה היא התורה לפרוש ממנה וטובה היא לידבק בה שהרי נמור' ובגבורה ניתנ' ולכך נמסרו ישראל ביד האויבים על פרישתם הימנה וכשהתנדבו לעשות נה נוצעו. כל זה יש ללמוד מתרגומו של יונתן: נטפו.
הזילו

באור

העתקת הציור הזאת מסורה היתה לנו מרחץ בל המתרגמים הרב החכם הכולל הרמב"מן נ"ע; ומי יהין לשנות נחות לצון למודים? ומי יעציל לכונן מיתרי הכנור חצר כנר כוננו ידי מנלח בנגינות? לכן גם אנכי הלכתי בעקבות המתרגמים העבריים חצר לפני, ואמרתי העתקת הציור תהיה לעד כי מעשה ידי חמן היתה.

(א) ותשר דבורה וברק, ע"ד לז יציר מצה ובני ישראל, היתה עשתה וסדרה זה הציר ונרק נטפל עמה לשורר לותו נזמר (מדבני הרדי"ם). (ב) בפרוע פרעות, מתורגם נפי' רב"י שהוא מענין הריסה וסתירה וטעמו בפרוץ פרצות בישראל ע"י לויניסם, ונתהגי"ן תמורת הלמ"י כמו לוק ועוק סנהוג בשתי הלשונות תלומות עברית וארמית בידוע. וי"מ בנקוס נקמות, תרגום נקוס נקמת (ויקרא י"ט י"ח) לשתסרע פורענות, שנקם הש נקמותיו על ידי ישראל. בהתנדב עם, ועתה מתנדבים ומתגברים לפרוק מעל לוחריהם עול מלך בנען. וטעם בי"ת בהתנדב כמו בלאחם מלחמים (יהושע ה' ה'), ענינו הילודים לאחר לאחם ממלרים, וכן בלון אחר התנדבות זו ברכו ה'; לו ט גם ברכו ה' על הרעה ועל הטובה, על הפירלה ועל התשועה. (ג) אנכי לה' אנכי אשירה, לומרה לי יאתה לשיר שיר תודה בשבר שנתה מרחץ כי לא תהיה תפארתך על הדרך וגו' כי ביד לחם ישבר ה' את סיסרא. (ד) ה' בצאתך משעיר, רוב המפרשים פירשו ענין זה על מתן תורה שאירעו ההרים ינטפו מים, וכן טעם זה סיני כמו שנאמר ויחרד כל ההר מאד וכמוהו תרגו הר שעיר והר פארן; והגאון"ע פי' כי הוא רמז למלחמות שנלחם הקב"ה בענוי
ישראל

עָבִים נָּטְפוּ מָיִם: (ה) הָרִים נָזְלוּ
מִפְּנֵי יְהוָה זֶה סִינַי מִפְּנֵי יְהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: (ו) בִּימֵי שַׁמְגַּר
בֶּן־עֲנָת בִּימֵי יָעֵל חָדְלוּ אֳרָחוֹת
וְהֹלְכֵי נְתִיבוֹת יֵלְכוּ אֳרָחוֹת
עֲקַלְקַלּוֹת: (ז) חָדְלוּ פְרָזוֹן
בְּיִשְׂרָאֵל חָדָלּוּ עַד שַׁקַּמְתִּי
דְּבוֹרָה שַׁקַּמְתִּי אֵם בְּיִשְׂרָאֵל:
(ח) יִבְחַר אֱלֹהִים חֲדָשִׁים אָז
לֶחֱם שְׁעָרִים מָגֵן אִם־יֵרָאֶה
וָרֹמַח בְּאַרְבָּעִים אֶלֶף בְּיִשְׂרָאֵל:

דיא וואלקען הראַב: (ה) דיא
בערגע פֿלאָסען פֿאָר דעם עווי־
גען דאהין, יענער סיני פֿאָר
דעם עוויגען, דעם גאָטטע
ישראל׳ס. (ו) אין שמנר׳ס,
זאהן דעם ענת טאַגען, אין
דען טרויערפֿאַללען טאַגען
יעל׳ס, פֿערעדעטען געבאַהנ־
טע שטראַסען, אונד וואַנדע־
רער זוכטען קרוממע פֿפֿאַדע.
(ז) פֿערעדעט לאַגען ישראל׳ס
געפֿילדע, ביז איך דבורה
אויפֿשטאַנד, — איך אויפֿ־
שטאַנד. מוטטער אין ישראל.
(ח) נייע געטטער האַבען זיא
געוועהלט; דאַ וואַר אין טהא־
רען קריגסוואפֿה. מאַן זאַה
ניכט שילד ניכט לאַנצע, ביא
פֿיערציג טויזענדען אין ישראל.

לבי

ר ש "י

איך

הזילו טל תחייה: (ה) הרים נזלו. כמים נוזלים נמוגו: זה סיני. נגר מפורש מה נראה בו עצמן כולו וקול ולפידים וחץ מפני ה׳ והרי זה מקרא קצר זה סיני מה לירע בו מפני לשר ירד עליו ה׳: (ו) בימי שמגר בן ענת בימי יעל. מלמד שלף יעל שפטה לת ישרלל בימים: חדלו לרחות. היו ירלים ישרלל לנלת לדרכם מפני הלוינים והיו הולכים דרך עקלתון נהלכת: (ז) חדלו פרזון. ערי הפרזי שלין להם חומה חדלו מהיות יושבים נהם מפני הלוינים ונלספו לל ערי המנלר: עד שקמתי. כמו שלמתי ובן שלתה מדנר עמי: (ח) יבחר ללהים חדשים לז לחם שערים. כשבחר לו ישרלל ללהים חדשים לז הוזקקו למלחמה בשעריהם רלו עתה בהתנדב עם לם ירלה בישרלל מגן ורומח שלריך להלחם בחרנעים ללף רלמי גייסות שהניח הסונא עליהם ובולס הממם המקום במלחמת הכובשים ונחל קישון גרפם: שערים. כמו כי ימלל בקרבך בלחד

שעריך

באור

ישרלל, וכן דרך רוב הנביאים להתחיל מצלי שירתם בגלל היד החזקה ובגלל המורל הגדול לשר עשה ה׳ לישרלל, כמו וזרח משעיר למו וגו׳ בנרכת משה; ללהים בלחך לפני עמך בלעדך בישימון וגו׳ במזמור לדוד; ללוה מתימן יבל וקדש מהר פלרן בתפלה לחבקוק, כי זה התחלת ישרלל להיות לו לעם ולגוי קדוש (מדברי רד"ק ורלב"ג). (ו) בימי שמגר, נגר הודעתי למעלה (ד׳ ל׳) כי לל היה לחל ידו להיות שר לבל ושופט בישחיאל בן קנז ולל כיהוד בן גרל, וגם יעל לשר שפטה לת ישרלל בעת ההיל לל היתה במדרגת דבורה וגם היל לל הסיבה יותר מיבין מלך בבען כ"ל שלים בימה, ועי"ז נפלו ישרלל ממעלתם מטה מטה, ותבבד עליהם יד הלוינים סביב סביב עד לשר חדלו חרחות מבלתי יכולה ללבת בהם מפחד לויב. והולכי נתיבות, שהיו מובריחים ללבת ולבוח לל מקום לחר, חתרו ומקרו למלוח חרחות עקמימיות שלל יפלו ניד לר. (ז) פרזון, תלר למיבור שהיו מוקף בהרים מלמון ערי הפרזי שלין להם לל מבבר ולל חומה. עד שקמתי דבורה, לשר נידם מבר ה׳ לת הלויב ולה יתה תפלרת הדרך, להללה בשערים בתם לם ישרלל. (ח) יבחר אלהים חדשים, בעת שבחר ישרלל ללהים לחרים לז היתה להם המלחמה בשערים, כי לל יכלו לבלות לחוץ מפני פחד לויב והיו ריב ומלם בינותם. מגן אם יראה, לל היו יכולין

להרלות

תרגום אשכנזי

שופטים ד

(ט) אייך. וואָלט איך מיין הארץ צו די פֿרײַע מוטה וויערער בעזעלט, אייך וויהעט זיך מיין מוטטער׳ס הערץ! לאָבפּרייזעט רעם העררן מיט מיר! (י) דיא איהר אויף שימערנדען עזל׳ן לייענען רייטעט! דיא איהר אויף רוֹטערשטיהלען זיט׳ צעט! אונר איהר וואַנדערער אויף בעפֿרייעטען שטראַסען! פֿרייערענגעזאַנג דער הירטען,

שם

שטימעט איין צום זיענעסגעזאַנג (יא)! שטימעט איין צום דיא צוויישען מרענקען זיצער דיא ערדרען פֿערטהיילען, דאָרט

רש"י

טעריך עיירות: (ט) לבי. לבי דבורה לחוקקי ישראל להוכיח את חכמי ישראל שהתנדבו נפש לומר ברכו את ה' ושובו אליו: (י) רכבי אתנות צחורות ותותן טויב ולקנת טויב לבוש דינים שהיו יושבים לעשות משפט בפרהסיא וכן תרגם יונתן דהוו מתחברין למיתב על דינא ותותן שהולכין רגלי על דרך שימו וספרו את התשובה הזאת תגר מקול המחלקים לתכם תורנים ליסטים ומיכסין היושבין גדולים נמערכות לתרוב בענבי המים שם יתנו עתה רוכבי החמורות והולכי על דרך לת בדקות ה' ומה הן הבדקות בדקות פרזונו בישראל שהשקיט את ישראל לבנון פרזון ובכרת מפוזרים ביתידי שלא נתאספת עם זו ירדו לשערים חזרו לערי מושבותם שנראו מהם ליתף על ערי המבצר: (יא) מחלקים. פתר מנחם עורכי מלחמה ומודרי קרב וחנרו מלך יון לתרבה וילא תלק כולו לבון גדולים. ל"א מקול מחלקים בין מחזנים בשהייתם הולכים בין מחזנים לשחוב מים הייתם

באור

להרקות מגן ורומח להלחם בתויניהם, ואע"פ שהיו ישראל רבים תרבעים אלף ויותר, והוא סך תשבין ואע"פ בן היו נסים מפני תויניהם ונסגרים בעריהם, ותויניהם רודפים תותם עד השערים (רד"ק), ובקרבם שלתו מדינים כמו שפירשתי. (ט) לבי לתוקקי ישראל, בכל השנים היו זגולן ונפתלי רשתונה תגר שמעו לקול נרק לעלות תל הר תבור, ובמוזק לבנס התנדבו את נפשם להלחם בגבה ובחיל בגד תגר לסיסרת ובזה התחזקו רוח לתיהם בתגר תרפו נפשם למות והרימו גם בלבת לתריבם, והנה תנשי חיל בתלה תוקקים זבדוגם נסלע לדור דור ומעשיהם לא יתספו ובקראים תוקקים, וכמו שתרגם הרב, וענין הכתוב הגיון לבי לתנשי חיל ביזראל. (י) צחורות, לבנות, כמו וכמר נגר (יחזקאל נ"ז י"ת) בלומר הסומרים רוכבי תמורות תשובות וטובות שלא היו יבולין ללבת מפני הטויב. עתה שימו וזמרו לתלהים ית' (רד"ק). על מדין, לדעת המפורש מדין שם דרך היה כמו שנאמר תד לבון קדמת מדין וסכנה (יהושע ט"ו ס"ת), תד לבון תרחת יושבי על מדין ותד לבון דין להטות מדין דלים (ישעי' י' ב'), וכן דעת הרלב"ג, ולדעתו גם שימו שם דרך וענין הכתוב, כי הסומרים הנכבדים היו יושבים על דרך מדין ומתעכבים שם ולא יובלו להסלים דרכם היבר מפני פתד טויב, והטו דרכם ללבת על דרך תגר והוא דרך שימו שהיה תורת עקלתון. והרד"ק פי' שהוא שם הנזכר ביהושע, תולם דעת הרב המתרגם נוטה יותר לפשט המקרת כי הש"ס נוספה, וכן פי' הרלב"ג שהיא כמו מדין דלים, וטעמו יושבי על בסא דין, שימו נפלאות תל תגר עשה בפלחמה זו. (יא) מקול מחצצים, הרד"ק בתגר מ"ס מקול היא מ"ס התמורה, וענינו תמורת הקול שהיו נותנים הם מחלקים, והם הסוריס בחלים, בין המחזיקים, לתנשי שהיו הולכים לשתוב מים, תלף זה יתנו עתה שם בדקות ה' ותשנחות לעמו, וכעין זה פירש הרד"ק. ומנחם בן סרוק פתר מחצצים עורכי מלחמה ומודרי קרב וחנרו עם מלך יון לתרבה וילא תכן כלו

שָׁם יִתְּנוּ צִדְקוֹת יְהוָה צִדְקַת
פְּרָזוֹנוֹ בְּיִשְׂרָאֵל אָז יָרְדוּ לַשְּׁעָרִים
עַם־יְהוָה: (יג) עוֹרְרִי עוֹרְרִי דְּבוֹרָה
עוֹרְרִי עוֹרְרִי דַּבְּרִי־שִׁיר קוּם בָּרָק
וּשְׁבֵה שִׁבְיְךָ בֶּן־אֲבִינֹעַם: (יג) אָז
יָרַד שָׂרִיד לְאַדִּירִים עָם יְהוָה
יָרַד־לִי בַּגִּבּוֹרִים: (יד) מִנִּי אֶפְרַיִם

שרשם

תרגום אשכנזי טז

דארט פריזען דיא רעם עווינען וואהלטהון, זיין וואהלטהין אין דען געזילדען ישראל'ס, דא פאלק דען העהען, דעם עווינען פאלק, הערא אן דיא טהארע זיך וואנטע. (יג) וואהל אויף, דבורה! וואהל אויף! ערוועקקע דען נייסט צום קרינסנעזאנג! צייך הין, ברק! פיהרע זיא פארט דיא כייטז דעם קרינס, זאהן אבינועם'ס! (יג) שוואכער רעסט צער־טריטט מעכטינעם פאלק, איין הייפלין נאטטגעוויהטער טרים העלדען ניעדער. (יד) עמלק'ס בעזיעגער קאם

פאן

ר ש "י

הייתם ירחים מקיל לקנים חלוקי הנחל קיול"ם נלג"ז שהעובר עליהם נשמע קולם והייתם ירחים שלח ירגישו בכם חויניכם מעכשיו חין לחוש על זאת ומצ"ה מכוח עליכם ליתן הודיה. לשמו: מחכנים. לשון לחני חלוקי הנחל כמו ויגרש נחלן (לויכה ג'): (יב) עורי עורי דבורה לשון שנח כפשוטו התגברי בשירתך. וכנותינו לומרו מפני שנתהללה ולומרה עד שקמתי דבורה נסחלקה ביסנה רוח הקודש: (יג) אז ירד שריד לאדירים. ירד ירדה כמו ירד לפניו גויס שרידי ישראל ירדו בחדירי העכו"ם: ה' ירד לי בגבורים. ירדה לי חת גבורי העכו"ם: (יד) מני אפרים. מן אפרים יבח חת שורש יהושע בן נון לרדות בעמלק ליחלש לומתו לפי מרב ומשונר מקרח זה לעליון

ב א ו ר

כלו (משלי ל' כ"ז) לשון גדודים, ורצ"י הניח עוד טעם מחכנים שהם לחנים חלוקי הנחל קליו"ם (כל"ל) בלעז caillous (קיעו טשיינע) והעובר עליהם הסולני לשחוק מים נשמע קולם והיו ירחים שלח ירגישו החויניכם ועתה חין לחוש על זאת, ויהיה מחכנים מלשון ויגרם נחלן (לויכה ג' ט"ז), ולדעת הרב המתרגם הוח מלשון וספסר חדשיו חכלו (זיוב כ"ח כ"ח) שתרגם הכשדי לחתללנו, והם הרועים המחלקים העדרים בין שקתות הנחים, וסלת שימו שלפניו עומדת נשקים שנים, ומ"ם מקול כמו מ"ם ומשירי לחודנו (תהלים כ"ח ז') טעמו ובשירי, וענין הכתוב שימו נקול מחכנים לחזר שם יתנו וגו' וזהו קול שמחה וגיל כי לח ירחו עתה מפני העודדים לחזר נתו לפניהם לשלול שלל ולבוז בז. יתנו, יענו וידברו הלקות שעשה לישראל, תרגם ושנחתם (דברים ו' ז') ותחנינון (רד"ק ובן מלך), ומזה הענין פירשו חז"ל (שבת ח' ח') גם כי יתכו בגויים עתה לקבצם (הושע ח' י') לחמר עולם פסוק זה בלשון חרמי נחמר, ופי' רצ"י יתנו תרגום של ישנו כמו ושנחתם וחנינון ע"ש. או ירדו לשערים, עתה לח יפחדו עוד מחויביהם וילכו נטח משער לשער, מעיר לעיר. (יב) עורי עורי דבורה, התחזקי והתגברי בשירתך. (יג) ירד, פיעל מצרם רדה ונחללומו יָרְדָה ענין משלה, ולמ"ד לחדירים במקום בי"ת כמו ויצנו חתו לחרן (לויכ ג' י"ג), ופירושו הקב"ה השליט ישראל שהוח שריד, בחדירים בעם מלך יבין (מדבי הרד"ק). ולדעת הרב הלבש"ד נוספת בלמ"ד מדוע לחדוש ללבושך (ישעי' ס"ג ג') וטעם חדירים עם כמו חדירן עם בסמיכות ובמוהו טורים חבן (שמות כ"ח י"ו) במקום טורי חבן, לחמרים חמת (משלי כ"ב כ"ח) במקום לחמרי חמת, ובח חדירים בי"ד ובמ"ם יען מלת עם עולה ויורד בלומר עם ה' הוח השריד המובר, וזהו בכל ענין במלות שונות. ירד לי, טעם לי על ידי, כי חני קרחתי לנרק, חני עוזרתי עזרת חלפים קים על מיל סיסרח, והרב לח תרגמו כי לדעתו הוח רק ליופי הלשון כמו חלנה לי. (יד) מני אפרים, ת"י מדנית חפרים קס יהושע בר נון בקדמיתח חנית קרבח בדנית עמלק,

נאמר

תרגום אשכנזי

פֿאָן אפרים ; דיר פֿאָלנטע בנימין אויף העערעסיגען ; געזעטצערפֿאהרנע וויזן קאָמען פֿאָן מכיר ; אונד פֿאָן זבולן שרייבעקינסט פֿערשטענדיגע ; (טו) אבער מיט דבורה צאָגען פֿירשטען יששכר'ס ; ברק'ס פֿעסטע אונד שטיצע, וואָר יששכר. — וויא שטירצטען דיא פֿיסע אינו שלאָפֿט.

טהאָל

שופטים ה

שָׁרְשָׁם בַּעֲמָלֵק אַחֲרֶיךָ בִּנְיָמִין
בַּעַמֶּיךָ מִנִּי מָכִיר יָרְדוּ מְחֹקְקִים
וּמִזְבּוּל�un מֹשְׁכִים בְּשֵׁבֶט סֹפֵר׃
(טו) וְשָׂרַי בְּיִשָּׂשכָר עִם־דְּבֹרָה
וְיִשָּׂשכָר כֵּן בָּרָק בָּעֵמֶק שֻׁלַּח

ברגליו

ר ש " י

לעליון לפרש ה' ירד לי נגבורים את יהושע הקים לרד בעמלק: לאחריך. יקים משבט בנימין שאול בן קיש שגרמנו ויעמס לומו בגבלים עוממות. וים לפתור בעממיך בחיל שד מחיים חלף רגלי שבח שאול עליהם: מני מכיר. משבט מנשה. ירדו מחוקקים, כבר אמרתי כי המחוקקים הם הנזכרי שם העומדים בראש עולם שם במעלת הגבורה והממשלה ושם במעלת החכמה והמדע כי הם חוקקים שמושם בזכרון דור דור, והנה בני מכיר היו גבורי חיל כמו שהעיד הכתוב על גלעד בנו כי הוא היה איש מלחמה (יהושע י"ז ו'), והם הורישו את האמורי ועתקו גם גבורי חיל עד מלך בחצר ספר הכתוב משלשים בניס שהיו ליאיר הגלעדי לבד שבט את ישראל עשרים ושתים שנה. ויען כי הסופרים עוברי ארח ויורדי הים בחניות יוליכו את הקול ומספרים בכוד לנגדי חיל עד כי תהלתם נשמעת בכל הארץ, לבן אמרו על זבולן לבד ממנו יגלו סופרים ונגידי ארץ כנרת יעקב זבולן לחוף ימים ישבן, הם משבים בשבט ספר, מלשון ומשבת בהר תבור, שהם מושכים עד קצה הארץ בשבט סופר לחוקק זבוונם בכל מקום לעד. והרב מרגם מיודעים מעשה הכתב והמכתב. (טו) ושרי ביששכר, כמו ושרים ובן וקרא לו חלוני (ירמיה כ"ב י"ז) במקום חלונים והדומים להם, ואחר שזכרה מעלת ג' שבטים והם אפרים, בנימין, מנשה, את אשר בבר עשו אפרים ומנשה בעבר ואשר יעשה בנימין בעתיד, כי זבולן לא נזכר כ"א בעבור המחוקקים אחרי הודיעו בעמים עלילותם כמו שפירשתי, ויזכר עוד בשירה לשם ולתהלה עם נפתלי על כל אשר עשה במלחמה זו, עתה פתחה פיה לפאר שרי יששכר. ולדעתי באשר שמעו שרי יששכר כי דבורה בנבואה ובעלמה תקוס ותעלה לקראת חיל סיסרא, אז גם המה עלו עמה, וזה ענין המאמר וישששכר כן ברק, יששכר לא רצו להלחם בחיל סיסרא בלעדי דבורה וכן ברק אמר אם לא תלכי עמי לא אלך, ובאשר ראו בני יששכר כי בלא דבורה בעמק לעלות עם ברק הר תבור שלחו גם הם גבוריהם להתחבר ברגלי ברק. ולרב המתרגם טעם אחר בו, כי לדעתו מלת כן מלשון הכיור ואת כנו ועניינו משען ברק. שלח ברגליו, לא נקט רבב ופוס למפלגו במלחמה כ"א בשלהבת התשוקה אשר בערה בו שולח ברגליו כמתורגם. בפלגות ראובן, מה שנפלג ונפרד ראובן ולא בא למלחמה. גדולים חקקי לב, ת"י סגיאין נכלי לבא, מאד עמקו תחבולותיו הנסתרות, לבו יהגה ערמה והוקו שוכן בטח בין המשפתים, ולא בא לעזרת אחיו אשר המה בעבר הירדן

נחזיס

בְּרִגְלָיו בִּפְלַגּוֹת רְאוּבֵן גְּדֹלִים
חִקְקֵי־לֵב: (טז) לָמָּה יָשַׁבְתָּ בֵּין
הַמִּשְׁפְּתַיִם לִשְׁמֹעַ שְׁרִקוֹת
עֲדָרִים לִפְלַגּוֹת רְאוּבֵן גְּדוֹלִים
חִקְקֵי־לֵב: (יז) גִּלְעָד בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן
שָׁכֵן וְדָן לָמָּה יָגוּר אֳנִיּוֹת אָשֵׁר

ישב

ר ש " י

טהאל ! טיעגרייבעלנדע בע־
דענקלי־קייט הילט ראובן אַב,
אונז בייאצושטעהען. (טו)וואם
לויערסט דוא צווישען הירדען,
האר־ענד אויף דער העערדע
בלעקקען ? — צוידערנדע בע־
דענקלי־קייט, צאָג ראובן אַב
אונז בייצושטעהען. (יז) גלעד
ווילט אַן דעם ירדן'ס אופער;
אונד דן, וואם פלי־טעט דער
אויף שיפֿען; אשר זיטצט

אן

נכל עליותו ולחסף את העם ולכל לרכי המלחמה : בפלגות ראובן. לכל בחילוקי לבו על ראובן רבו חקקי לב נכלי ליבת ערמומית ומה היה ערמומיתו יען לו בין משפתי המלחמה לשמוע מי נולח ויהיה עמו : (טו) שריקות עדרים. לשמוע קול עדרי המלחמה למי קול ענות גבורה ולמי קול ענות מלוסה : (יז) נשנר הירדן שכן. ולח נח חל המלחמה וכן דן הכנים ממונו נספינות

לעמוד

באור

נלחזים נחבלי החויב. ודעתי נוטה לנחר בפלגות, כמו חל ירח בפלגות (ליוב כ' י"ו) והן גדותי נהרות מקום שחולקים שם פלגי מים, וטעם גדולים, ענין חשיבות כלומר לחבי חיל, וחקקי לב לו חקרי לב תחר לנבורי חיל לחזר לנפש לחזק וחזק ומוסדי מחשבותיהם לימנים כל ימיהי לעולם, כי חקר וחוק הם נרחיים ליסוד, וכל זה לחמרה דרך המוב ולחוק, והכתוב הזה נח עוד הפעם לתפחרת המליצה ולהתנחל זה המחמר, ויהיה תרגום הכתובים :

מַן דען געטטַאדען ראובן'ס
זיכר העלדען פֿעסטען זיכנעם !
וואַרום רוהעסט דוא בעהאַגליך צווישען הירדען ? —
דער העערדע בלעקקען חַאלוהערען ? —
מַן דיא געטטַאדען ראובן'ס הין
דאָרט זיכר העלדען פֿעסטען זיכנעם !

(טו) בין המשפחים, כנר נחר הרב המחבר לסנ"הם (נרחנית מ"ט י"ד) כי מלת משפתים לדעת הרב המחבר כנוי למערכות העדרים כנוחם לחל הסוקת על מי מנוחות, והסכימה בין המשפתים לו הספתים כנוי למנוחה והשקט כלי לכת חנה וחנה לרעות בשדה מרעה כמו כחן, וכן חם תשכחון בין ספתים (תהלים ס"ח י"ד) הטעור חם תנוחו ממלחמה ותשבו חצל העדרים להשקותם ולנהלם. ועיקר ענין חם משפתים חו ספתים הם גדרות לחן עשויה כמסנרת מעמודים וכותלים נמוכים, וכן ספתים הנזכרים ביחזקחל (מ' מ"נ) לחזר היו סניב לשולחנות. שריקות עדרים, הנעת הלשון בשנים להשמיע קול נקול חליל נקרחת שריקה, ומזה הענין נקרח מין כלי זמר נלשון חרמית משרוקיתח (דניחל נ' ס'); ולרוב ענין פעל שרק לשון ושחוק כמו שרקו ויחרקו חן (לחיכה נ' ט"ז), וכחן ענינו קול הכחן, ולדעתי נח זה הלשון גם פה ע"ד התול, נחמרה גם קול עדרים כקול הלעג בשנור עללותו ומירך לשנו. (יז) גלעד בעבר הירדן שכן, לדעתי חמרה זה להתנלל חלי שנט מנשה חזר לו הגלעד והשכן על חזר לח נחו לעזרה, כי הנה לשני גד ולשני ראובן היה מקנה רב כמבואר (במדבר ל"ב ח'), לולם גלעד וחתיו התנחלו שם לח לשיך המקנה כי חם להיות כמכלר בשנור שנורתם לחסות חת לחיהם מהשנר מזה, ולנלתי לתת לחם לשנור חת הירדן מהשנר מזה, וח"כ לח היה לחל ידם לעזוב משמרתם ונפרט גלעד שהיה רחם הגבורים. ודן למה יגור חניות, וי"ו ודן וי"ו מנדלת הוח, חכל דן לח די שלח נח לעזר, למה הניח חת נפשו ונרח לחניות לשנר הירדן? וכן ת"י, ועטם יגור לשון גרות. חשר ישב לחוף ימים, גם חזר יש להלדיק

יָשַׁב לְחֹוף יַמִּים וְעַל־מִפְרָצָיו
יִשְׁכֹּון: (יז) זְבֻלוּן עַם חֵרֵף נַפְשׁוֹ
לָמוּת וְנַפְתָּלִי עַל מְרוֹמֵי שָׂדֶה:
(יח) בָּאוּ מְלָכִים נִלְחָמוּ אָז נִלְחֲמוּ
מַלְכֵי כְנַעַן בְּתַעְנַךְ עַל־מֵי מְגִדּוֹ
בֶּצַע כֶּסֶף לֹא לָקָחוּ: (יט) מִן־שָׁמַיִם
נִלְחֲמוּ הַכּוֹכָבִים מִמְּסִלֹּתָם
נִלְחֲמוּ עִם־סִיסְרָא: (כ) נַחַל

קישון

אַן דעם מעֶרעם קיסטע,
געניִיסט דער רוה אין זיִ־
נערן האֶפֶּן. (יח) זבולן
קיהנעם פַּאלק, זאֶ וויא נפתלי,
שטעללט דעם טאֶר ע ויך דאַר,
אים האֶהען שלאַכטנפֶּילדע.
(יט) דאָרט קאַמען ריא קענינע
צום שט־ייטע; דער כנעניטען
הייפטער אינו פֶּעלר, בייא
תענך, אַם שטראָנע מנידו —
אַבער זיא טרונען נישט זילבער
צור בייטע דאֶפֶּן. (כ) פֶּאַם
הימעל העֶאב ויאַרד פֶּיר
אינו נעשטרייטטען; פֶּאַן איה־
רער לויבאַהן שטריטטען ריא שטערנע מיט סיסרא. (כא) דער שט־אַם קישון
שיועמ־

ר ש ״ י

לעמוד ולנצוח: ועל מפרציו. לשאור פילות ארצו: (יח) זבולן עם חרף יגו׳. נזה נפשו והפקיר עלמו למות נחלתם עם נרק וכן נפתלי על מרומי שדה על הר חנור: (יט) נתענך על מי מגדו. ת״י נתענך הוו שרן ומטן על מי מגדו רחץ המחנה נתענך ומגיע עד על מי מגדו: נצע כסף לא לקחו. חנם נלו לעזרת סיסרא לא נקבו ממנו שכר: (כ) מן השמים נלחמו. ולפי הקב״ה שלח נס לנחל שחיפם רוצים שום שכר: ממסילותם. רחץ הכוכב נשמים וסיפו נארץ מנאן לאמרו עוניו של רקיע שנין שמים לארץ שהכוכב תקוע נרקיע כמין נגר נדלת מדת ארבו כעניו של רקיע ומן המקרא שמעיד ממסילותם נלחמו אנו צומעין שעוניו של רקיע כגוגה שמים

ב א ו ר

לשר מגע לגיל לעזרת ישראל, כי הוא יושב על הספר. ועל מפרציו ישבון, ומוכרח לשבון על מקומות הפרולים שלא יבאו שם החויגים, ואולי גם על ים ש ר נאשר זו על דרך שלשה וחמול, ושב מלת למם מרן על לשר; וראוי לתרגם:

גלעד מושטע חַן רעם ירדן׳ם חופער בלייבען;
חַבער דן, וואַרום פֶּליהעט עך חויך טיפֶּען?
אום חויך אשר רחַסטען חַן מעערעם קיסטע,
חוזר זייגע החֶפֶּען טשעפֶּם בעווחַכען?

(יח) זבולן עם חרף נפשו, לולם זבולן שם נפשו נכפו והלך לקראת החויב למות או לנכנוס. חרף, לשון גלוי כמו ספי׳ פרד״ק שנלה ופרסם נפשו ומסר עלמו למיתה. ונפתלי, ענינו כזבולן כן נפתלי, גם הוא נתן למות על מרומי שדה, בגבורים לשר מעולם לנגי שם. (יט) באו מלכים, לשר שקרלה הנעטים בשמותם לשר חללו מלחמת ליגע עם ה׳, לומרה כי החויגים לא נן עזו, מלבי לרן ושריה נלו להלחם בישראל. בצע כסף לא לקחו, רוב המפורשים פירשו בדעת חז״ל (במדבר רנה פרשה כ״נ) שנלו חנם לעזרת סיסרא ולא נקבו ממנו נלא נסף בשכרם (ילדעתם היו מתחויים לשחות מים מן לרן ישראל), וע״ד הפשט נלו בנחירתם לעשות נקמה בישראל; והרד״ק פירש שלא היו לוקחים שום ממון מבני ישראל (לפדיון) שלא היו הירגים לוחם; לולם לדעת הרב המתרגם דרך המול לומרם זה, הם נלו לשלל שלל ולבוז בז ותקותם היתה נכזבה. (כ) מן שמים נלחמו, עם היות שהחויגים נלו נחפן ורצון נמרן, ובטני ישראל לא רלו לבוז להוציע לחחיסם, הנה השל יתברך בח ועזרתו, כי מזמים נלחמו וגו׳. הכוכבים ממסלותם נלחמו עם סיסרא, כי ענן וערפל סניביו ולא רצה לים לת לחמו, וזה היתה המהומה עד שנפל לים בזרם רעבי, כמו שפירשתי למעלה שהיו במוכים בסנוירים. (כא) נחל קישון גרפם, זרקם, ומין לא רע במקרא

ורגים

קִישׁוֹן גְּרָפָם נַחַל קְדוּמִים נַחַל
קִישׁוֹן תִּדְרְכִי נַפְשִׁי עֹז: (כב) אָז
הָלְמוּ עִקְּבֵי־סוּס מִדַּהֲרוֹת
דַּהֲרוֹת אַבִּירָיו: (כג) אֹרוּ מֵרוֹז
אָמַר מַלְאַךְ יְהוָה אֹרוּ אָרוֹר
יוֹשְׁבֶיהָ כִּי לֹא־בָאוּ לְעֶזְרַת יְהוָה
לעזרת

שוועממטע זיא פֿאָרט; דער קישון, אוראַלטער שטראָם!— טריטט אונאויפֿהאַלטזאַם ווייטער, מיין נייסט! (כב) זאָ שלאָגען דיא הופֿען רעם ראָססעם אים טראַבע, אים טראַבע ראַשער פֿערדעבעוויננער. — (כג) פֿערפֿלוכט מרוז, שפריכט דעם עווינען באָטע, פֿערדאַמענדער פֿלוך אויף זיינע בעוואָהנער! זיא קאַמען ניכט צור הילפֿע דעם העררן, צור געטטליכען הילפֿ.

ר ש " י

שמים על הארץ: (כא) נרפס. טלטם מן העולם כמנרפה זו שנורפת את הלפר מן הכירה: נחל קדומים. שנעשה יערב ליס על זה מימות מלריס כדחיתת נפסחים: תדרכי נפשי. נרגלים את עוז גבורי כנען: (כב) הלמו עקבי סוס. נשחלפו טלפי סוסיהם שהיה סוס הנוכב מרתיע את הטיט והלפורן ונשמטה כמו שמולנין את הרגלים נרותחין והטלפים נשמטים מתוך שנשחלפו והלמו הרגלים: מדהרות דהרות לניריו. שהיו מרקידים את סוסיהם נמלחמה כמו וסוס דוהר (נחו' ג'): (כג) אורו מרוז. לתרי לה כוכנת היה ולתרי לה נגרת תשינת הוה והיה סאוך למקים המלחמה ולא נא: לתר מלאך ה'. לתר נרק נשליחיתו של הקנ"ה: יושביה. היושנים נלרנע לתות שלו נל' מלות שיפוריה שמתי' נרק למרוז: לעזרת ה'. כניכול שמי שהוא עוזר את ישראל כעוזר

באור

ורנים נתלמוד. נחל קדומים, נחל שנעשו בו נסים מקדם כמו יס סוף וירדן, ולולי היה זה דרך גם כדעת הרלנ"ג, שנחל קישון היו מים מעטים ונשעוברים בו סיסרא ולולי גברו המים וגרפם, שהסירוס גמו שתסור המגרפה את הדגן, ובזה הלופן טענו רוב מילו וגפל פחד על הנשלריס עד שנסו והיה הנחל קישון שנחל שטף ע"י הירדן שהיה מלא על כל גדותיו, ולכן נקרא נחל קישון נחל קדומים. תדרכי נפשי עוז, פילס ליעלל לא גברו המים והיו דורכים שם בעוז ותוקף ויהים תרגומו:

קישון'ס שטראָם שפיהלטע זיא היגווענ,
דער שטראָם קישון'ס ווחרד
יענען שָׁלטען ווחונדערשטערקען גלויך;
דען רוח מיין חַלוֹעם שרייטעסט מוהטיג דורך.

וקראה ליעלל נפשי כי יקרים לה כנפשה; למנס הרג המחרגם תנב כי זה המלמר לא לזרוז ולהחעורר את נפשה להרגות שיר, כמו למעלה עורי עורי דנרי שיר ונרנשות לנה תקרא: נפשי! תדרכי על נמתי המליכה הלוך ועוז על תעמודי. ונתן התכס המנלר נמלסף: ותדמה נמעל דריכת נפשה הנזכר לדהרות הסוס כשמרים רגלו בעוז ויך נתוכו עפר הלרן. (כב) אז הלמו, הוסיף התכס לנאר: הנה דריכת רוחי עתה הפיעמת נקרבי, כהלמת עקבי סוס לז בשעת מלחמה. לולם לדעתינו החוזרת בעקב המפורשים לייר זה הכתוב מהירת הלויב על סוסיו להמלט על נפשו,והפעל ד ה ר בעברי כמו ר ה ט בלרמי בהפוך החותיות ובחמורת דלי"ת בטי"ת,ורלוי לתרגם:

ווי טטאַפּפֿטען דאַ דעם רָאַססעם הופֿען
פֿאָלק יאָגען פֿאָן זיינער בעגידיגער לאַטען פֿלוכט.

(כג) אורו מרוז, שם עיר קרובה לנחל קישון, ויושניה לא נאו לעזרה לפיכך קללה לוחם. אמר מלאך ה', ת"י לתר נרק נביא ה', ויהיה טעם מלאך כמו ויעל מלאך ה' (לעיל ב' ו'), והיה נרק שליח השם להיות שר לכח נמלחמה זו, ולולי הגיד לה שהוא הזעיק יושבי מרוז לבוא והם לא נאו לעזרת ה' לע"ם שרלו עזרת החל, כי מן השמים נלחמו עם סיסרא, עכ"ז לא נאו בגבורים כלומר

תרגום אשכנזי

שופטים ה

לְעֻזְּרַת יְהוָה בַּגִּבּוֹרִים: (כד) תְּבֹרַךְ
מִנָּשִׁים יָעֵל אֵשֶׁת חֶבֶר הַקֵּינִי
מִנָּשִׁים בָּאֹהֶל תְּבֹרָךְ: (כה) מַיִם
שָׁאַל חָלָב נָתָנָה בְּסֵפֶל אַדִּירִים
הִקְרִיבָה חֶמְאָה: (כו) יָדָהּ לַיָּתֵד
תִּשְׁלַחְנָה וִימִינָהּ לְהַלְמוּת
עֲמֵלִים וְהָלְמָה סִיסְרָא מָחֲקָה
רֹאשׁוֹ וּמָחֲצָה וְחָלְפָה רַקָּתוֹ:

היל֫פֿע, אונטער דיא העלדען. (כד) געזעגנעט יעל, אונטער דען פֿרויען! דעם קינישען חבר׳ס עהענאָם, אונטער היטטענבעוואָהנער־ינען גע־זעגנעט! (כה) ער היישט וואַס־סער, זיא רי֫ט מילך; ברינגט איהם ראַהם אין קעסטלי֫ער שאַלע. (כו) ערנרי֫פֿט מיט איהרער האַנד דען נאַגעל, דעם האַמטערס לאַסט מיט איהרער רעכטען; שלעגט איהן דעם ווי׳טהר׳יך אינו הויפט, טרייבט היניין, דור֫כארט זיינע שלע־פֿע

בין

ר ש ״ י

בעזר לת הזכיה: (כד) מנשים באהל. שרה שנאמר בה הנה באהל. רבקה שנאמר בה ויביאה יצחק האהלה. רחל ולאה שנאמר בהן וילך מאהל לאה וגו׳: מנשים באהל תבורך. למה הן ילדו וגיד לו ואם לא יעל הרי הדבר הזה בא ומאבדן כך היו בנ״ר. ד״ח לפי יעל היתה יושבת לאהלים לפיכך הזכיר לותה בברכת לאהלים: (כה) חלב נתנה. לדעת אם לבו עליו אינן בין טעם מים לטעם חלב כן תרגם יונתן: בסבל אדירים. בסבל אדוניהן בו מים שהמים נקראו אדירים שנאמר כמים אדירים (שמות ט״ו): (כו) להלמות עמלים. סיסרא שהיו עמל ויגע: מחקה. לשון חיקוי: ומחלה. לשון מחץ: וחלפה. יונח מכה אחר:

ותיבב

באור

כלומר נמחנה העברים. (כד) חבורך מנשים יעל, לולם יעל היא תבורך. מנשים באהל חבורך, נפש דבורה הנביאה ידעה מאד כי היא עלתה על כל הנשים, ובטעדר הליכתה עדיין היו ישראל משועבדים לישבי מלך כנען, ובנאוה וגאון שרה, לאמרה עד שקמתי דבורה אם בישראל, וז״כ לאי יאתה יקר וברכה יותר ממנה? לכן לאמרים מנשים באהל תבורך, מכל הנשים אשר לא יכלו לקרות חיל סיסרא תבורך יעל, כי לא על מרומי שדה חרף סיסרא נפשו למות, כי אם גם נרגליו, והיא משכה לותו בחכמה האהלה ונרצחה נפל וגידה ונסרג. (כה) חלב נתנה, להרדימו. בסבל אדירים, ת״י בפלי גנריא, בנים יקר שזיתין בו גדולים וחזונין, בלשון יון קורין לבום פייליי (רד״ק). הקריבה חמאה, יתכן כי נתנה לו תמאה לתכיל לאחר שהשקתו כי בגאד החלב השקתהו כמו שנאמר ותפתח את נאד החלב ותשקהו, ובסבל אדירים הקריבה לו חמאה לאכול (רד״ק). (כו) חשלחנה, כמו תשלח לותם, והנון והה״א נוספות בנ״ן ה״א פרשדונה, מסדרונה, ולע״פ שהין המנהג בן בפעלים, בן פירש הרד״ק בשן, ובאבלול (דפוס קטן דף ט׳) הניח הכלל שבא לבין רבים על יחיד גם בפעלים וכמו כי תקרבנה מלחמה (שמות ל׳ י׳) בא תקרבנה ל״ר על מלחמה שהיא ל״י, וכן פי׳ הרשב״ם שם, והביא הכתוב ידה ליחד תשלחנה לעד; והרשב״ע כתב כי אפשר שם הפועל ועניינו כי תקרבנה קרות מלחמה, וכן ברגלים תרמסנה עטרת גאות (ישעי׳ כ״חג׳), לאחר עטרת בלה מלת יחיד והטעם רבות (כלומר עטרות) וכמוהו רבים, ועיין ברד״ק שם ותראה שגם הוא חוזר מזה הכלל, ולכן פי׳ הריק״ש בשן כי היינו לבון הוספה אלא לבון שליחות ותשלחנה על הידים כי ידה היא השמאל כמו שאמר תחת ידי יסדה תרן וימיני טפחה שמים וידי יעל שלחו בענור יתד והלאות, ידה שמאלה לריכה יתד, וימינה לריכה הלמות, וכנה השליחות לידים תחת על פי שיעל היא השולחת, בעבור כי הם עשו המעשה ורבים דומים לו. והרד״ק פי׳ ידה וימינה ל יתד תשלחנה. להלמות עמלים, הוא כמו מקבת, שהולמים ומבין בו העמלים במלאכות רבות העמל (מדברי הרד״ק ורלב״ג). וחלפה, העבירה היתד בחוקה עד שיצאה

(כז) בֵּין רַגְלֶיהָ כָּרַע נָפַל שָׁכָב
בֵּין רַגְלֶיהָ כָּרַע נָפָל בַּאֲשֶׁר
כָּרַע שָׁם נָפַל שָׁדוּד: (כח) בְּעַד
הַחַלּוֹן נִשְׁקְפָה וַתְּיַבֵּב אֵם סִיסְרָא
בְּעַד הָאֲשְׁנָב מַדּוּעַ בֹּשֵׁשׁ רִכְבּוֹ
לָבוֹא מַדּוּעַ אֶחֲרוּ פַּעֲמֵי
מַרְכְּבוֹתָיו: (כט) חַכְמוֹת שָׂרוֹתֶיהָ
תַּעֲנֶנָּה אַף־הִיא תָּשִׁיב אֲמָרֶיהָ

פּע. (כז) האַ! וויא קרימט ער זיך צו איהרען פֿיסען, פֿעללט, ליגט הינגעשטרעקט צו איהרען פֿיסען—אונד קרימט זיך — אונד פֿעללט — אונד קרימט נאָכמאַלס זיך—אונד שטירצט נון הין ענטוועלט. (כח) אַם פֿענסטער שויעט דיא מוטטער סיסראָס, אונד יאַממערט צום ניטטער הינאוס: "וויא וויילעט זיין וואָגען, קעמט נאָך ניכט! וואָס צוידערן דיא ראָללענדרען ראָ־

לה

דער?" (כט) וויוע קאַממערפֿרויען טרעסטען זיא ועלבסט בעשטראַפט דען אייטעלן קום־

ר ש "י

(כח) ותיבב. לשון דבור כמו ניב שפתים. וכנותינו פירשוהו לשון גנוחה כתרועה דמתרגמינן יבבא. ואני אומר לשון רחייה כמו בבת עינו וכן חברו מנחם: התבונן. חלון: (כט) חכמות שרותיה תענה. החכמות שבשרותיה לנוך נקוד חי"ת פת"ח. חכמות שהות שם דבר נקוד חט"ף קמ"ץ כמו רחמות לחויל חכמות וזה נקוד חכמות וכן חכמות נו"ס בנתה ניתה(משלי י"ד) חכמות שבנשי: תענהו. דגשות נו"ן מחמת בתקום נו"ן שלישית ופתרונו תענה אותה דגשות נו"ן ממחם נמקום אותה כמו מרבבת תבילה (ויקרא ו'): אף היא תשיב לאמריה. תנחומין לעלמה לחי מתמה תימה על עינוב בני

באור

שילחה אלד לחר. (כו) כרע נפל שכב, מיהג הלשון ודרכי הזיר לנפול הדגרים, וכתב המנחם המפר במחסף: מחוך שמחת מפלתו תרבה לדבר במיתתו מחר תלמה נרעיונה כאלו הוח מת עמה לפניה, ואמרה שבחזר בח היתד נרקתו נרע בלומר התחתן לעמוד על נרכיו ונפל לחור מחוך חולשה, ושנב מעט, וכרע עוד פעם לחר פעם וחזר ונפל, כדרך המומתים מחוללי חרב שיתנועעו הנה והנה טרם ילחת נפשם; ותרחה בדמיונה חלה התנועות מתמעטות ורפות לחת לחת כדרכן עד שנכריעה החחרונה בחזר כרע שם נפל שדוד מחיתו ע"כ. וזה מתנגד למה שפירשנו למעלה, ומה שפי' הרד"ק כי ס"ספק לח הרגיש מחומה נהכותה חותו ויחת. ולדעתי לחמרה כרע נפל שבב, כנגד והוח נרדם ויעף ויחת, כי נהיותו עיף ויגע והזקה החלב נשתכר והתנועע כנוע השכור בנרכים כושלות, ונפל ונרדם ויחת שם במקום שהיה נרדם שדוד מדעת; ויהיה תרגומו:

לו מיהרען פֿיסען וואַנקט, ער הין מוכר פֿיעל מוכר טטרעקטע זיך —

לו מיהרען פֿיסען וואַנקט, ער הין מוכר פֿיעל —

וון ער גענוואַנקט דאָרט פֿיעל ער הין בערויבטען זינגעם.

וטעם נפל השלישי עניני כי נפל ולח הוסיף קום. (כח) ותיבב, פי' רש"י לשון דבור (ועיין מרפח לשון כתינות ס' מ"ד ה' גומח) ושניהו כמו הדיבור נקול ילללה. האשנב, כעין חלון עשוי מעשה שנכה, חלולים חלולים להכנים שם הרוח לקרר החדר, וכן הורחת פעל שנ נערבי ובערבי נשב נהפיך הלותיות. (כט) תענה, כל לחת מהנמות שבשרותיה תענה לותה, והרחוי תעניה כמו תחפינה (ויקרח כ"ג י"ז) ובח דגשות הנו"ן לתשלום היו"ד. אף היא חשיב, על שחלתה לחרי שרותיה

תרגום אשכנזי

לָהּ: (ל) הֲלֹא יִמְצְאוּ יְחַלְּקוּ שָׁלָל
רַחַם רַחֲמָתַיִם לְרֹאשׁ גָּבֶר שְׁלַל
צְבָעִים לְסִיסְרָא שְׁלַל צְבָעִים
רִקְמָה צֶבַע רִקְמָתַיִם לְצַוְּארֵי
שָׁלָל: (לא) כֵּן יֹאבְדוּ כָל־אוֹיְבֶיךָ
יְהוָה וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ
בִּגְבֻרָתוֹ וַתִּשְׁקֹט הָאָרֶץ אַרְבָּעִים
שָׁנָה:

ויעשו

קוממער: (ל) „זאָ זאללען זיא ניכט בייטע האָלען? בייטע טהיילען? יעדעם שטרייטער איין, צוואָ מעדכען צום לאָה־נע; ביסים אונד פורפור דעם סיסרא, בונט נעשטיקטעם צייג, צור זיעגסבייטע, קעסטלי־כעם נעוואַנד, רייך נעשטיקט, אום דען האַלז ערָאבערטער שענען." (לא) אללע דיינע פיינדע הערר! מיסען זאָ צו גרונדע געהען! דיא איהן אַבער ליעבען, שטראַהלען,

ווי דיא זאָננע האָך אם פירמאַמענט. אונד דאַו לאַנד האַטטע רוהע פיערציג יאַהרע לאַנג.

אַבער

ר ש "י

בני: (ל) הלא ימצאו יחלקו שלל. והיו מענינן: רחמתים לרחם נבר. מעניים נשים יפות ביישראל וכל אים מהם יש לו במטתו שתים ושלש נשים: (לא) כן יאבדו. דבורה תומרה תנחומין של הגל הזה. כן יאבדו כל אויבך ה' בחצר לנד הוא: ואוהביו כשלח השמש בגבורתו. לעתיד לבא שנאמר ויהי אוהביו כצאת השמש בגבורתו. ותשקט הארץ ארבעים שנה: ותשקוט הארץ. אין זה מדברי דבורה אלא מדברי כותב הספר:

ויעשו

באור

ברוחיה שהם דברי תנחומין לנחם את עצמה. (ל) הלא ימצאו, כמו היה יאמלו כמפורש למעלה (ל' ו'). שלל, כבר בארתי פעמים מלת שלל הנאתה רבתונה על לקוחות מטלטלין יקרות כמו ושלל לא יחסר בחצת חיל (משלי ל"א י"ח), ות"כ הוסאלה על הנזה כי הלויב הבא לביז נז מתאמץ לקבץ ולצבור עניניס יקרים הרבוים לטלטל ממקום לחקום, וכן ענין פעל שלל לשון קבילה. והונח ג"כ על קבילת הביזה כמו שיאמר הלועז נוזאאעכרשאפען, ואמרו הנה ימלאו ויחלקו מטלטלין יקרות. רחם רחמתים, להיותם פרוצים בערוות הקדימו נספור שלל נזה, לולי הסיג כל אחד מהן נערה אחת או שתים (רלנ"ג), ובספת שפלה כספת אחת הנבלות קראו לנערה בשם רחם. לראש גבר, לרחם כל גבור. שלל צבעים, קנין בגדים עשויים במיני לבעונים. רקמה, שעשו בו מעשי הרקמה מצני הפנים נזה, והרקמה היא מעשה מחט בנגד בלורות מלבעים שונים זה מזה (רד"ק), או שהיא מעשה לורג, כמו שפי' רש"י בתלמוד קרמין מלויירין (סוכה ו' ע'). לצווארי שלל, תרגם הרב הרקמתים לחצר על לוחרי הנערות היפות לחצר שנו ויכוזו, ולדעתי הוא כנוי על רוב השלל לחצר עד לוחר יגיע, ויען כי נמשל הלוחר למגדל בכתוב כמגדל דוד לוחרך (ש"ב ד' ד'), לכן הוא חלר לדבר לחצר נבהו כמגדל, וכן יסוד עד לוחר (חבקוק ג' י"ג) ענינו מעמק עד רחם מרומים, ולפני תרגמתי שני כתובים הללה:

דיא ווייזען מיהרער עדעלפרויען, זיא ענטגעגנען מיהר —
זיא זעלבסט פיהרט מיהרע טראָסטעסטפריכט לו גענטה:
געווים זיא פיכרען — טהיילען טעטלע.
מיין מעדכען, יאַ מיין מעדכענפאַכר פיר יעדעם העלדענהויפט,
דער בונטען לייגע מענגע זינד פיר סיסרא,
דיא מענגע בונטגעווענטער לייגע
יאַ פאַרבענרייכע קונסטגעווענט ווערדען
דען חויפגעטהירמטען טעטלען בייגעלעגט.

(לא) ואהביו, ולפני ה' יהיו כשלח השמש בגבורתו הולך וחור עד כנין היום. וחשקוט הארץ'

כותב

ו (ו) וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל הָרַע
בְּעֵינֵי יְהוָה וַיִּתְּנֵם יְהוָה
בְּיַד־מִדְיָן שֶׁבַע שָׁנִים: (ז) וַתָּעָז
יַד־מִדְיָן עַל־יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי מִדְיָן
עָשׂוּ־לָהֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־
הַמְּנָהָרוֹת אֲשֶׁר בֶּהָרִים וְאֶת־
הַמְּעָרוֹת וְאֶת־הַמְּצָדוֹת: (ג) וְהָיָה
אִם־זָרַע יִשְׂרָאֵל וְעָלָה מִדְיָן
וְעֲמָלֵק וּבְנֵי־קֶדֶם וְעָלוּ עָלָיו:
(ד) וַיַּחֲנוּ עֲלֵיהֶם וַיַּשְׁחִיתוּ אֶת־יְבוּל
הָאָרֶץ עַד־בּוֹאֲךָ עַזָּה וְלֹא־
יַשְׁאִירוּ מְחָיָה בְּיִשְׂרָאֵל וְשֶׂה

ושור

ו (ו) אַבער דיא קינדער ישראל טהאַטען וויעדער, וואַס אין רעז אויגען דעס עווינען מיס־פֿעללינג וואַר, אונד ער איבערגאַב זיא דער מאַכט מדין׳ס זיעבען יאַהרע. (ז) דאַ דיא מאַכט מדין׳ס איבער ישראל שטרעקנג וואַלט (טע; זאָ מאַכטען זיך דיא קינדער ישראל, דעם אַנגעז מאַכט מדין׳ס צו ענטגעהען, שלופֿטען אין דען בערגען, העהלען, אונד פֿערשאַנצונגען. (ג) וואַן אַבער ישראל דיא זאַאט בעשטעללט, ערשיען זאָגלייך מדין, עמלק אונד אַנדערע מאָרגענלענדער, אונר טראַטען דאַרי־בער הער. (ד) וואָהל דאַרום נור שלוגען זיא דאַזעלבסט איהר לאַנער אויף, אוֹם דאַז ערטרעננים דער ערדע ביז גע־גען עזה הין צו פֿערדערבען, זיא ליסען קיין לעבענסמיטטעל אין ישראל איבריג, אויך ניכט שאַ־פֿע

ר ש " י

ו (א) ויעשו וגומ'. עד כאן נאמר ויוסיפו שהיה נלכר מטח לגל בזירה זו נמחל להם כל לאחר עשו ועכשיו מתחילין לחטוא כך נדרש בתנדת תהלים: (ב) המערות. מטמוריתא ובלעז לע"ז וונדו"ש ועל שם שעושין מהם מחור קטן במקום שאין ניכר קורין מנהרות לו"ן רגם בלע"ז: המערות. גרוט"ש בלע"ז: המצדות. פליש"ין בלע"ז על שעושים ביערים ע"י הפלת האילנות סביב סביב:

ב א ו ר

כותב הספר מגיד שנסנת זאת המלחמה שקטה הארץ לארבעים שנה, והם נמנים עם השעבוד והיה זמן ההזקק עשרים שנה (אבודרי הרלב"ג והרדי"ק).

ו (ד) המנהרות, לשון רש"י: ת"י מטמוריתא ובלעז לעזוונדוס voutes (געווילבע) ועל שם שעושין שם מחור קטן במקום שאין ניכר קורין מנהרות לוזרנ"ש ע"כ; וזהו בל' איט' Lucerna (וואפע), וכמוהו פי' הרלב"ג מנוקות, ולדעתו כשהיו רואין מהחרים שנלו בני מדין היו עושין מנוקות ההן סימן אירגיזו בו ישראל ויתחנלו הם ויסתירו מקניהם וקניניהם. ולולי טעם הנלע"ז lucarnes (לוקען) בל"ל, והן כעין חלונות שמנמס מהן האור במערה, וזהו כדעת רוב הפורשים, ועיקר לשון מנהרות חפורות עמוקות כי פעל נ ה ר בערבי ענינו חפר. מערות, לועז רש"י גריט"ה בלע"ז grottes (העהלען, גרעטטען). המצדות, לועז רש"י פליש"ין בלע"ז palis או palipade (פֿאַהלווערק, חיין פֿאַן בייאַען חוכד געטרייכלען גענאַגענע טולווועהל) שעושים ביערים על ידי הפלת האילנות סביב סביב (ועיין רש"י בילה ל"ג ב' ד"ה הוס מפשח ובמרפא לשון שם), ולדעת הרד"ק הן מנהרים חזקים. (ג) והיה אם זרע, כאן ובהיה אם נפל לחת לחיו (ברחבות ל"א ט') יפה יהיה היובל (במדבר ל"ו ד'), ומדומים לפס, (רד"ק). ועלה עליו, על הזרע, ועליה זו ענין דריכה ורמיסה כמנוחר בפסוק אלחריו. (ד) ויחנו עליהם וישחיתו, עיקר כוונת החניה היתה להשחית יבול הארץ. יבול, מה שמוציל הארץ לאחים. ולדעת הרד"ק

וְשׁוֹר וַחֲמוֹר: (ה) כִּי הֵם וּמִקְנֵיהֶם
יַעֲלוּ וְאָהֳלֵיהֶם יָבֹאוּ כְּדֵי־אַרְבֶּה
לָרֹב וְלָהֶם וְלִגְמַלֵּיהֶם אֵין מִסְפָּר
וַיָּבֹאוּ בָאָרֶץ לְשַׁחֲתָהּ: (ו) וַיִּדַּל
יִשְׂרָאֵל מְאֹד מִפְּנֵי מִדְיָן וַיִּזְעֲקוּ
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה: (ז) וַיְהִי כִּי־
זָעֲקוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה עַל
אֹדוֹת מִדְיָן: (ח) וַיִּשְׁלַח יְהוָה אִישׁ
נָבִיא אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר לָהֶם
כֹּה־אָמַר יְהוָה ׀ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
אָנֹכִי הֶעֱלֵיתִי אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם
וָאוֹצִיא אֶתְכֶם מִבֵּית עֲבָדִים:
(ט) וָאַצֵּל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם
וּמִיַּד כָּל־לֹחֲצֵיכֶם וָאֲגָרֶשׁ אוֹתָם
מִפְּנֵיכֶם וָאֶתְּנָה לָכֶם אֶת־אַרְצָם:
(י) וָאֹמַר לָכֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
לֹא תִירְאוּ אֶת־אֱלֹהֵי הָאֱמֹרִי
אֲשֶׁר אַתֶּם יוֹשְׁבִים בְּאַרְצָם וְלֹא

ובאו קני — שמעתם

תרגום אשכנזי

פֿע אָבֿסען אונד עועל. (ה) דען זיא צאָגען מיט איהרען העער־
דען, מיט איהרען צעלטען
וואָהנערן הערויף, ערשיינען
וויא איין היישרעקענשווארם
אַן מענגע; זאָוואהל איהרע אַנ־
געהעריגען אַלס איהרע קאַ־
מעלע וואַרען צאַהללאָז, דען
זיא קאַמען נור, אום דאַז לאַנד
צו פֿערדערבען. (ו) ישראל
ווארד ענדליך דורך מדין
נאַנץ ערשעפֿט, אונד זיא
שרייען צום עוויגען. (ז) אַלס
זיא נון איבער דיא בעהאַנד־
לונג מדין'ס פֿאָר דעם עוויגען
שרייען, (ח) זאַנדטע איהנען
דער עוויגע איינען בעגיי־
סטערטען נעדנער, דער
זיא אַלזאָ אַנרעדטע: זאָ
שפריכֿט דער עוויגע דער
גאָטט ישראל'ס: איך האַבע
אייך אים מצרים הערויפֿגע־
נראָכֿט. איך האַבע אייך אוים
דעם שקלאַפֿענהויז הערוים־
געפֿיהרט, (ט) איך האַבע
אייך פֿאָן דער געוואַלט
מצרים'ס גערעטטעט, אונד
פֿאָן דער געוואַלט אייערער
בעדריקער; יאַ, איך טריעב
זיא פֿאָר אייך אוים, אונד גאַב
אייך איהר לאַנד; (י) איך וואַרנטע אייך, איך, דער עוויגע אייער גאָטט: בעציינעט קיינע
עהרפֿורכֿט רען געטטערן אמורי'ס, אין דעסען לאַנד איהר וואָהנעט; אַבער איהר
האַבט

ר ש " י

(ה) הם ומקניהם. לרעו' את התנועה: (ח) לים נביא. זה הנבי' היה פנחס בסדר עולם:
(יא) תבי

ב א ו ר

נופלגם יבול על התנועה הזרועה קודם נמר נסולה. (ה) ואהליהם, ענינו שובני אהליהם והם הגמים והטף, כמו ויבו את אהליהם (ד"ה א' ד' מ"ח) זהליהם לא הבו ב"ח השובנים נהם. ע"ל ויבו את הציר לפי תרב (לעיל ג' כ"ה), וכמו אחרגמתי. כדי ארבה, כתסיפת הלרנה נהתסגם יחד לעלות על הארץ נזהם די נמספר. והמפרשים פירשו כי מלת די נוספת כאלו אמר כארבה.
(ו) על אדות, על עסקי מדין. (ח) איש נביא, נסדר עולם לאמרו שהיה פנחס, ועל דרך הפשט

שְׁמַעְתֶּם בְּקוֹלִי: (יא) וַיָּבֹא מַלְאַךְ
יְהוָה וַיֵּשֶׁב תַּחַת הָאֵלָה אֲשֶׁר
בְּעָפְרָה אֲשֶׁר לְיוֹאָשׁ אֲבִי הָעֶזְרִי
וְגִדְעוֹן בְּנוֹ חֹבֵט חִטִּים בַּגַּת לְהָנִיס
מִפְּנֵי מִדְיָן: (יב) וַיֵּרָא אֵלָיו מַלְאַךְ
יְהוָה וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה עִמְּךָ גִּבּוֹר
הֶחָיִל: (יג) וַיֹּאמֶר אֵלָיו גִּדְעוֹן בִּי
אֲדֹנִי וְיֵשׁ יְהוָה עִמָּנוּ וְלָמָּה
מְצָאַתְנוּ כָּל־זֹאת וְאַיֵּה כָּל־
נִפְלְאֹתָיו אֲשֶׁר סִפְּרוּ־לָנוּ
אֲבוֹתֵינוּ לֵאמֹר הֲלֹא מִמִּצְרַיִם
הֶעֱלָנוּ יְהוָה וְעַתָּה נְטָשָׁנוּ יְהוָה

ויתננו

תרגום אשכנזי כא

האבט מיינער וואַרנענדען שטיממע ניכט געהאָרכט. —
(יא) דאַרויף קאַם איין ענגעל דעם עווינען אונד וויילטע אונטער דער אייכע ביא עפרה וועלכע דעם יואש אוים דער פאַמיליע אביעזר'ס געהערטע, דעסטען זאהן גדעון עבען אין דער קעלטער וויצען דראָש, אום עס פאָר מדין צו ויכערן. (יב) דאַ אָפּענבארטע זיך איהם דער ענגעל דעם עווינען, אונד שפראַך איהן אַן: דער עווינגע איז מיט דיר, דוא טאַפּערער העלד! (יג) דאַרויף זאגטע גדעון: פּערצייה, טמיין הערר! וואַן דער עווינע מיט אונז וואָרע, וואַרום וווידע אונז דיעזעם אַללעס וווידער? פּאַהרען? וואָ בלייבען זיינע וואונדער אַללע, וועלכע אונזערע עלטערן אונז ערצעהלטען, אינדעם זיא זאגטען: האַט ער אונז דאָך אוים מצרים הערויפגעבראַכט! אַבער יעצט האַט אונז דער עווינע פּער לאַסטען,

אונד

רש"י

(יא) לפני העזרי. מכני לניעזר בן גלעד בן מנשה: וגדעון בנו. לכניו היה חובט והוא כובש לפי לו לכתך זקן לתה ולא יכאו העכו"ם לך תוכל לנום לך לתה ולכי לתכט: בגת. בקורו' בית הבד: (יב) עמך גבור החיל. מנתן לך כח בזה: (יג) ויש ה' עמנו. ולא יש ה' עמנו לאה מלאתנו וגו': לאמר הלא ממצרים. פסק הי' לאמר לו לפי הקרני לכתך לת ההלל ומאמתיו שהיה לומר בכאת ישראל ממכרי' ועתה נטשנו ולא לדיקים היו לכותינו יעשה לנו בזכותם ולא

רשעים

באור

הפעם היה הנביא לים מנכח לנורך שעה, ולכן לא נזכר שמו, כן פי' הרד"ק, ומפתכר טעם נביא בלן כמו ולהרן לחיך יפי' נביאך (שמות ז' א') כי לא נבא להם כלל ולא הפאיטם לותיות לחזור ולכרים עתידים נ"ל דכרי מוסר להוכיחם ולקודיעם בשם אלהי ישראל שמפני מעלתם קרלום הלרות האלה. (יא) וישב תחת האלה, ענין ענכה כמו שכו לכם פה (בראשית כ"ב ה'), וכמו לנכי לאן עד שובך לליהן. אבי העזרי, מאפפת לניעזרי בן גלעד, ולולי חלק הפופר שם זה להורות על סופו שהיה לכי גדעון לאשר בא לעזרת ישראל. חובט חטים בגת, דם חטים ע"י שניטה נמקל, ולא היה דש בגורן, כי הגורן בארלות הקדם היה על פני השדה בלי כותל וגג, ודרך הדיוסה בבהמה, ומפני פחד החויב לאשר לא השחיר להם מחיה ולקחו כל שה ושור וחמור, לכן עשה מלאכה זו בסתר בגת מקום שעוברים שם עוברים, ולא ישמעו קול המקלות יחמינו שהוא קנח לאשר בשעה יחבט (יעש' כ"ח כ"ז) ולא יפניחו עליו. (יב) ויראא אליו, בהקין ולא בארלה, והרלב"ג פי' מלאך ה' הוא הנביא שזכר כמו ויעל מלאך ה' מן הגלגל, ולזה נראה לו בהקין, ועליו הזיג הרד"ק שאם היה בן לא היה עולה בלהב האש השאיכם כאשר הלך מעיניו. ה' עמך,

ידעתי

וַיִּתְּנֵנוּ בְּכַף מִדְיָן: (יד) וַיִּפֶן אֵלָיו
יְהוָה וַיֹּאמֶר לֵךְ בְּכֹחֲךָ זֶה וְהוֹשַׁעְתָּ
אֶת־יִשְׂרָאֵל מִכַּף מִדְיָן הֲלֹא
שְׁלַחְתִּיךָ: (טו) וַיֹּאמֶר אֵלָיו בִּי
אֲדֹנָי בַּמֶּה אוֹשִׁיעַ אֶת־יִשְׂרָאֵל
הִנֵּה אַלְפִּי הַדַּל בִּמְנַשֶּׁה וְאָנֹכִי
הַצָּעִיר בְּבֵית אָבִי: (טז) וַיֹּאמֶר
אֵלָיו יְהוָה כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ וְהִכִּיתָ
אֶת־מִדְיָן כְּאִישׁ אֶחָד: (יז) וַיֹּאמֶר
אֵלָיו אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ
וְעָשִׂיתָ לִי אוֹת שָׁאַתָּה מְדַבֵּר עִמִּי:

אונד אונז דען העגרען מרין'ס
פ־יין נעגעבען. — (יד) דאַ
וואַנדטע ז'ך דאַז געטטל־ע
וועזען צו איהם אונד שפראַך:
געהע הין, מיט דיעזער דיינער
(אינוואהנענדען)קראַפֿט זיאַ,
דוא ווירסט ישראל בעפֿ־יען
אוים דער האַנד מרין'ס, דען
אי'ך זענדע די'ך! (טו) יענער
ע־ט־ענעטע: אָ מיין נעבי־
טער! וואַמיט קאַן אי'ך ישראל
בעפֿרייען? איזט דאָך מיין
פֿאַמיליענקרייז דער שוועי־
כטע אין מנשה אונד אי'ך בין
דער יינגסטע אין מיינעם
פֿאַטערהויזע. (טז) דאַז געטט־
ל־ע וועזען ערווידערטע
איהם: וועדע אי'ך דאָך מיט
אל
דיר זיין, אונד דוא זאָלסט מדין שלאַגען וויא איינען איינציגען מאַן. (יז) דאַ־
רויף שפראַך יענער צו איהם: אָ ווען אי'ך גנאַדע אין דיינען אויגען געפֿונדען
האַבע, זאָ גיב מיר איין צייכען דאַס דוא (אין ווירקליכקייט) מיט מיר שפריכסט.
ווי־

ר ש"י

רבנים היו כמה שעשה להם נפלאותיו מכח כן יעשה לנו יהיה כל נפלאותיו: (יד) ויפן אליו. הקב"ה
בעלמו: בכחך זה. בכח הזכות הזה שלאחת סנגוריא על כני כך דרש רבי תנחומא: (טו)הנה אלפי.
האלף שלי נמוך בו להיות תחת שר האלף הוא האלף הדל בכל אלפי מנשה: (יז) שאתה. כמו שאתה:

באור

ידעתי כי ה' עמך, וקרוב לי גבור החיל על מה סופו לכשרו ולחזקו שיגבר וינצח מדין, וגדעון
חשב שאמר גבור החיל כהתל בו יען כי הוא מובט מטים נהמנא, ולכן אמר כי אדוני, נא
אל תהתל בי, ואם נתאים לאמרת ה' עמך, לז מאינתך נגזנה, שאם כן הוא, למה מצאתנו
כל זאת. (יד) ויפן אליו ח', ענינו מלאך ה' כדרך הבא והמדבר בשם שולחי שנקרא על שמי,
ופנה אליו כאדם המוסב פניו דרך רמיזות להרחיקו ג' זמן תכלית דבריו נוגעת במה שענבר לו
בשם שהוא עכשיו כי עם כמה שעתיד להיות, ועליו כוון בהפנותו אליו ובאמרו בכחך זה, כלומר
אם אלך אתה בעיניך עכ"ז מהר תוציא את ישראל כי אני שלחתיך. (טו) בי אדני, קדם כח"י
נגעו ה', שנבר הרגיש כי רק מלאך ה' לבחות ידבר כדברים האלה; ולדעת הרד"ק לא ידע
גדעון עדיין שהיה מלאך וקרא לו כן בלשון רבים לאמרת כמנהג בזו האלה כמו האיש אֲדֹנֵי
הארץ (בראשית מ"ב ל') ונקמן פה מפני הזקף. אלפי, ת"י זרעיתי וכעין זה תרגמתי. (יז)ועשית
לי אות, כאשר הכיר כי שכל נכבד (שהוא המלאך) נראה אליו בצורת איש, חשב בלבו אולי כל זה
הינו נפיעל וכהקין כי אם במראה ובמעט רגע יעוף כחלים ואינינו, לכן שאל ממנו אות כי הוא
מדבר עמו בפועל (כמו שתרגמתי), ואמר אל נא חמוש מזה עד בואי אליך, ואם למלאך בשובי
אז אדע כי אתה מדבר עמי בהקין, וגם הוא הלך מאתו לעשות מעשה המנחה רק להניח לפניו
כי בהיותו שכל נכבד ידע שלא יאכל, ועשה גדי עזים ומצות להתעורר כל מיטיו לדעת אם הוא
באים לאמר יעור מזנחו. שאתה, נקמן במקום הסגול במשפטו, נדי להרמיז על המל"ך (מדברי
רד"ק)

(יח) אַל־נָא תָמֻשׁ מִזֶּה עַד־בּוֹאִי
אֵלֶיךָ וְהוֹצֵאתִי אֶת־מִנְחָתִי
וְהִנַּחְתִּי לְפָנֶיךָ וַיֹּאמֶר אָנֹכִי
אֵשֵׁב עַד־שׁוּבֶךָ: (יט) וְגִדְעוֹן בָּא
וַיַּעַשׂ גְּדִי־עִזִּים וְאֵיפַת־קֶמַח
מַצּוֹת הַבָּשָׂר שָׂם בַּסַּל וְהַמָּרָק
שָׂם בַּפָּרוּר וַיּוֹצֵא אֵלָיו אֶל־
תַּחַת הָאֵלָה וַיַּגֶּשׁ: (כ) וַיֹּאמֶר
אֵלָיו מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים קַח אֶת־
הַבָּשָׂר וְאֶת־הַמַּצּוֹת וְהַנַּח
אֶל־הַסֶּלַע הַלָּז וְאֶת־הַמָּרָק
שְׁפֹךְ וַיַּעַשׂ כֵּן: (כא) וַיִּשְׁלַח מַלְאַךְ
יְהוָה אֶת־קְצֵה הַמַּשְׁעֶנֶת אֲשֶׁר
בְּיָדוֹ וַיִּגַּע בַּבָּשָׂר וּבַמַּצּוֹת וַתַּעַל
הָאֵשׁ מִן־הַצּוּר וַתֹּאכַל אֶת־
הַבָּשָׂר וְאֶת־הַמַּצּוֹת וּמַלְאַךְ יְהוָה
הָלַךְ מֵעֵינָיו: (כב) וַיַּרְא גִּדְעוֹן כִּי־
מַלְאַךְ יְהוָה הוּא וַיֹּאמֶר גִּדְעוֹ
אֲהָהּ אֲדֹנָי יֱהוִה כִּי־עַל־כֵּן רָאִיתִי
מלאך

(יח) ווייכע דאָך ניכט פֿאָן היר, ביז איך צו דיר צוריקקאָמע, דיר מיינע אָפּפֿערגאבע בריי־גע אונד זיא הין פֿאָר דיר לע־גע. דיזער אַנטוואָרטעט: איך ווילל וויילען ביז דוא צוריק קאָממסט. (יט) אונד גדעון גינג הינווענג; מאַכטע איין ציגענבעקכען צורעכט, דאן אוים איינעם אַיפה מעהל אונגעוויערטע קוכען, גאב דאָן פֿלייש אין קאָרב, אונד דיא בריהע אין טאָפֿף, ב־אַכ־טע עס איהם הערוים אונטער דיא אייכע, אונד רייכטע עם דאַר. (כ) דער עננעל גאָט־טעס שפראַך צו איהם: נים דאָן פֿלייש אונד דיא אונגע־ווירעטען קוכען, אונד לענע עם אויף דיזעון פֿעלזען דאָרט, דיא בריהע אַבער גיסע וועג. אַלס ער אַלזאָ טהאַט, (כא) דא שטרעקטע הין דער עננעל דעם עווינגען דיא שפיצע דעס שטאַבעס דען ער אין זיינער האַנד האַטטע, בעריהרטע דאָן פֿלייש אונד דיא קוכען, וואָרויף איין פֿייער אויפֿשטיג אוים דעם פֿעלזען, וועלכעס פֿערצעהרטע דאָן פֿלייש אונד דיא קוכען, אונד דער עננעל

דעס ע׳ויגען ענט שוואַנד זיינען אויגען. (כב) אַלס גדעון ערקאַננטע דאַס עס איין עננעל דעס עוו גען וואַר, דאַ ריף ער אוים: אָ הערר! עוויגער! איך האַבע אין דער וויזקליכקייט נעזע־

הען

ר ש "י

(יט) קמח מלית. למדנו שפסח היה יום תנופת העומר לכך נאמר והנה גליל לחם שעורים מתהפך וגו' (לקמן ז' י"ג): והמרק. סרוטא: (כב) אהה. לי דאגה כלומר מה תהא עלי: כי על כן ראיתי.

כי

ב א ו ר

ר"ק). (כ) אל הסלע הלז, כמו על הסלע הסוף, ועיין בנאור לסנהדרין כ"ד ס"ם. (כב) וירא גדעון, כאדם נאמן כי הלך מעיניו בעלות האש מן הצור לו ידע כי מלאך ה' הוא וחשק לאכה נהקין

מַלְאַךְ יְהוָה פָּנִים אֶל־פָּנִים:
(כג) וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוָה שָׁלוֹם לְךָ אַל־
תִּירָא לֹא תָמוּת: (כד) וַיִּבֶן שָׁם
גִּדְעוֹן מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיִּקְרָא־לוֹ
יְהוָה שָׁלוֹם עַד הַיּוֹם הַזֶּה עוֹדֶנּוּ
בְּעָפְרַת אֲבִי הָעֶזְרִי: (כה) וַיְהִי
בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוָה קַח
אֶת־פַּר־הַשּׁוֹר אֲשֶׁר לְאָבִיךָ וּפַר
הַשֵּׁנִי שֶׁבַע שָׁנִים וְהָרַסְתָּ אֶת־
מִזְבַּח הַבַּעַל אֲשֶׁר לְאָבִיךָ וְאֶת־
הָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר־עָלָיו תִּכְרֹת:
(כו) וּבָנִיתָ מִזְבֵּחַ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ
עַל רֹאשׁ הַמָּעוֹז הַזֶּה בַּמַּעֲרָכָה

העז, איינעז ענגעל דעם עווי־
גען פאָן אַנגעזיכט צו אַנגע־
זיכט. (כג) אַבער דעם עווי־
גען צושפּרוך וואָר: דיר איז
הייל ווידערפאַהרען! פֿיר־
ניכט ניכט! דוא ווירסט ניכט
שטערבען. (כד) גרעזן בויע־
טע אַלדאַ דעם עוויגען איינעז
אַלטאַר, אונר נאַנטע איהן:
דעם עוויגען הייל, איין
דענקמאַהל דיזעס טאַגעס,
ווועלכעס נאָך בעשטעהט
אין עפּרה, דער פֿאַמיליע
אביעזר'ס געהעריג. (כה) נאָך
אין דערזעלבען נאַכט שפּראַך
דער עווינע צו איהם: עוטפֿיה־
רע דען שטיר אָכסען דיינעס
פֿאַטערס, זאָ וויא דען צווייטען
זיבעניעהריגען שטיר, רייסע
דען אַלטאַר כעל'ס דער דיי־
נעס פֿאַטער גענערט ניעדער
אונר הויע דען האַין אום,
דער דאַבייא שטעהט, (כו) בויע אַבער דאַפֿיר איינען אַלטאַר, דעם עווינען דיי־
נעס גאָטטע, אויף דעם גיפֿעל דיזעס פֿעלזען'ס נאַך געבו ייכליכער אָרדנונג,

ולקחת

נים

ר ש"י

כי על כאשר רמיתי מלאך ה' לכך אני דומה ולועק לפניו: (כד) ויקרא לו. גדעון למזבח: ה' שלום. ה' הוא שלומנו: (כה) פר השור. פר הנשור שהשור בן יומו קרוי שור: ופר השני שנה שנים. ותורת תנויות דתמצטט שנה שנין לעכו"ם. מ' דנרים הותרו לומו הלילה. מוקלה. תשרה. ולילה. ונמה. וכו' כדלית' בתמורה: (כו) ראש המעוז. ראש הסלע:

ב א ו ר

נהקין רמיתיהו פנים אל פנים, מדקנה לה תגלל נפשו חס לא, ושמע קול ה' מדבר אליו לא תמות. (כד) ה' שלום, כמו שלום ה'. עד היום הזה, כנר נאמרתי נאר הטיב טעם עד כמו עד ניהושע (ד' ט') וכן כאן, ושעורו עד הזה עודנו עומד בעפרת אבי העזרי. (כה) ויהי בלילה ההוא, הלילה הסמוך ליום שאמר לו המלאך נהקין נא לו אלוס נביאי. קח, נסתר, שלא יבינים נו אים. פר השור, כמו שור הפר, השור שהוא פר. ופר השני, משתנר לי שלא היה ליוקח יותר משני פרים כי מדין ועמלק ובני קדם לקחו כל נהמה כמו שספר הכתוב, ולולא הקנה השני לעבודת הנעל לא השאירו לו פרסה, והיה עבודתו נחונם ולא נרצון נאשר יש להוכיח מענין המשנה שהביא לאנשי העיר נאשר נקצו להמית אח נמו. והנה לא נזכר מה שעשה נפר הראשון, ואולי לקחו גדעון לצורך לדתו אם יבוא להלחם נמדין. ונאשר הקין מזנחו בעוד לילה עשה נאשר דנר אליו ה' ליראתו מעשות יומם. (כו) במערכה, ת"י נסדרא, ועליו פי' הרד"ק שהוא מקום המיסור שנראה המעוז שיוכל לעריך שם לחני המזנח, ולדעתי לומו לעשות

וְלָקַחְתָּ אֶת־הַפָּר הַשֵּׁנִי וְהַעֲלִיתָ
עוֹלָה בְּעֵצֵי הָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר
תִּכְרֹת: (כז) וַיִּקַּח גִּדְעוֹן עֲשָׂרָה
אֲנָשִׁים מֵעֲבָדָיו וַיַּעַשׂ כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר אֵלָיו יְהוָה וַיְהִי כַּאֲשֶׁר יָרֵא
אֶת־בֵּית אָבִיו וְאֶת־אַנְשֵׁי הָעִיר
מֵעֲשׂוֹת יוֹמָם וַיַּעַשׂ לָיְלָה:
(כח) וַיַּשְׁכִּימוּ אַנְשֵׁי הָעִיר בַּבֹּקֶר
וְהִנֵּה נִתַּץ מִזְבַּח הַבַּעַל וְהָאֲשֵׁרָה
אֲשֶׁר־עָלָיו כָּרֻתָה וְאֶת הַפָּר
הַשֵּׁנִי הָעֲלָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ הַבָּנוּי:
(כט) וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ מִי
עָשָׂה הַדָּבָר הַזֶּה וַיִּדְרְשׁוּ וַיְבַקְשׁוּ
וַיֹּאמְרוּ גִּדְעוֹן בֶּן־יוֹאָשׁ עָשָׂה
הַדָּבָר הַזֶּה: (ל) וַיֹּאמְרוּ אַנְשֵׁי
הָעִיר אֶל־יוֹאָשׁ הוֹצֵא אֶת־בִּנְךָ
וְיָמֹת כִּי נָתַץ אֶת־מִזְבַּח הַבַּעַל
וְכִי כָרַת הָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר־עָלָיו:

נים זאָרען יענען צווייטן שטיר,
אונד ברינגע איהן צום בראַנד־
אָפּפֿער דאַר, מיט דעם גע־
העלצע דעם האַינעס, דען
דוא אומהויען זאָללסט.
(כז) גדעון נאַהם צעהן פער־
זאָנען פֿאָן זיינען קנעכטען,
אונר פֿאָללצאָג וואַס דער
עוו גע איהם אויפֿגעטראַגען
האַטטע; דאָך וויל ער זיך
פֿאָר דער פֿאַמיליע זיינעס
פֿאַטערס אונר פֿאָר דען
שטאַדטלייטן פֿירכטעטע עס
בייא טאַג צו פֿאָללצויהען,
זאָ פֿעראַלאַסטע ער עס
בייא נאַכט. (כח) אַלס דיא
שטאַדטלייטע דעס מאָרגענס
פֿריה אויפֿשטאַנדען, זיהע!
דאַ וואַר דער אַלטאַר דעס
בעל׳ס נידערגעריסען, דער
האַין דאַבייא אומגעהויען,
אונד דער צווייטע שטיר אויף
דעם נייאגעבויטען אַלטאַר
געאָפּפֿערט. (כט) אינר אי־
נער פֿראַגטע דען אַנדערן:
ווער האַט דיעזע טהאַט בע־
גאַנגען? וויא פֿאָרשטען, אונ־
טערזוכטען, אונד שטימטען
איבעראין: גדעון דער זאָהן
יואש האַט דיעזע טהאַט בעגאַנגען. (ל) דאַ שפראַכען דיא שטאַדטלייטע צו יואש:
ליעפֿערע דיינען זאָהן אויס, דאַס ער שטערבע דען ער האַט דען אַלטאַר דעס
בעל׳ס נידערגעריסען, נור ער האַט דען האַין דאַבייא אומגעהויען.

יואש

ויאמר

באור.

לעצות המזבח על סדר הנהוג בישראל מובטר להקרבנות, ולא על סדר הבנין המיוחד לבעל, ובלבד שבנימו תחתי העיר שכירו כי המזבח הבנוי לימי לבעל כי לא קודם לפ׳. (כח) ואת הפר השני, לדעתי קרוב למזבח ולאשרה היה החתום לפר השני שהיה מוקלה לע״ז מיום הולדו שנה שניה, ובלבד שלו מקום החתום פנוי בלתם פר לז שכירו כי הוא העלה על המזבח. והרלב״ג מפני שנשחטו ממנו קלת לבניים לו הקרנים והיה נהן סימן והכירו בו כי זה הפר השני. העלה, ענבר מבנין פעל והעבירו העלה על סדר מלכי ישראל (ד״ה ב׳ כ״ח ל״ד) ונא בחולם, מקום הקמן

(לא) וַיֹּאמֶר יוֹאָשׁ לְכָל־אֲשֶׁר־
עָמְדוּ עָלָיו הַאַתֶּם תְּרִיבוּן לַבַּעַל
אִם־אַתֶּם תּוֹשִׁיעוּן אוֹתוֹ אֲשֶׁר
יָרִיב לוֹ יוּמַת עַד־הַבֹּקֶר אִם־
אֱלֹהִים הוּא יָרֶב לוֹ כִּי נָתַץ אֶת־
מִזְבְּחוֹ: (לב) וַיִּקְרָא־לוֹ בַיּוֹם־
הַהוּא יְרֻבַּעַל לֵאמֹר יָרֶב בּוֹ
הַבַּעַל כִּי נָתַץ אֶת־מִזְבְּחוֹ: (לג) וְכָל־
מִדְיָן וַעֲמָלֵק וּבְנֵי־קֶדֶם נֶאֶסְפוּ
יַחְדָּו וַיַּעֲבֹרוּ וַיַּחֲנוּ בְּעֵמֶק יִזְרְעֶאל:
(לד) וְרוּחַ יְהוָה לָבְשָׁה אֶת־גִּדְעוֹן
וַיִּתְקַע בַּשּׁוֹפָר וַיִּזָּעֵק אֲבִיעֶזֶר

אחריו

תרגום אשכנזי

(לא) יואש אַבער ענטגענעטע
אַללען דיא אום איהן שטאַנ־
דען: וואָללט איהר פַּיר בעל
שטרייטען, וויאָלט איהר אים
הילפֿען לייסטען? רעדט זיינע ראַ־
כַּע טיפֿען שטירבט אהנעהין
ביז מאָרגען; יאָ וועדער גאָט
איזט, מוס ער זעלבסט ראַכַּע
אַן דעם נעהמען, דער זיינען
אַלטאַר נידערגעריסען האַט.
(לג) מאַן נעננטע איהן (גדעון)
פֿאָן דיעזעם טאַגע אָן: ירובעל!
דאַס הייסט בעל ראַכַּע זיך אַן
איהם, דער זיינען אַלטאַר ני־
דערגעריסען האַט. (לג) דאַ־
מאָלס האַטטען זיך גאַנץ מדין,
עמלק אונד (אַנדערע) מאָר־
גענלענדער פֿערזאַמעלט,
צאָגען הערַאן אונד לאגער־
טען זיך אים טהאַלע יזרעאל.
(לד) דאַ אובפֿלאָם דער גייסט
דעם עווינען דען גדעון, דר שטים אין דיא שאָווינע, אונד דאַס הויז אביעזר'ס פֿאָלגטע

ויי־

ר ש "י

(לא) האתם תריבון לבעל. בשביל הנביל: תושיעון לזותו. תנקמו נקמתו וכן והושיעה ידי לי דרוך בנגל (ז"ל כ"ה): לאחר יריב לו. בשבילו: עד הבקר. עד הנקר המתינו: אם אלהים הוא. ירים הוא לעלמו ונקמתו וכדי לדמותם עד שיבוא גדעון היה אומר כן: (לב) ויקרא לו. בגדעון. אלל ריב נופל עם זו אח זו בו כמו וירב בלבן (בראשית ל"ז) אבל לו אינו נופל על הלבן וכל לו הכתובים כאן בשביל הס: (לד) ורוח ס'. רוח גבורה: ויזעק אביעזר. כל משפחה:

ויהי

ב א ו ר

הקמן להרים על העין. (לא) האתם תריבון לבעל, היאות לכם להריב בשבור הבעל, האתם תושיעון לזיתו? הלא זה קלון וחרפה לו, המתינו כי היא בעלמו יפגע בו וימיתהו עד הבקר, וזה יהיה לכם לאומת משם אלהים הוא לא. וי"מ כי יואש גזר אחר יריב בשבורו יומת על ידו עד הבקר, או שאמר אחר יריב לו יומת דרך קללה, ואנכי תרגמתי כמו שפירשתי לדעתי. (לב) ויקרא לו, לזולי קרא לו אביו כן בחזקי כל אבזי העיר נאמרי לף, והרמה בעם בחמרי פיו ובקרבו שחק ולעג עליהם כי לא האמין בבעל. (לג) ויעברו, על הגדות להשחית יבול האדץ, והרד"ק פי' שעברו מעבר הירדן לאדץ להלחם בם. (לד) ורוח ה', ורוח גבורה מן קדם ה', והרלב"ג כתב ויתכן עוד שאחתה עליו רוח הקודש, וזה נוטה לדעת המורה שאמר (בפרק מ"ה לח"ב) שהיה ממדרגה הראשונה מהנבואה שלום לחיים עזר אלהי שניעבו ויזרזהו למעשה טוב גדול בהכלת קהל חזונים בקהל רעים, ובאחר תקע בשופר הזעיק כל משפחתו והם שמעו לקריאה זו והיו סרים למשמעתו והלכו אחריו. ויועק אביעזר, ענינו בית אביעזר, ויש בהקדמת מקומות רבים מספרי מלה כמו ואבל דוד המלך (שמואל ב' י"ג ל"ז) ענינו ואבל בשם דוד ועוד רבים

אֲחֵרָיו: (לה) וּמַלְאָכִים שָׁלַח בְּכָל־
מְנַשֶּׁה וַיִּזָּעֵק גַּם־הוּא אֲחֲרָיו
וּמַלְאָכִים שָׁלַח בְּאָשֵׁר וּבִזְבֻלֻן
וּבְנַפְתָּלִי וַיַּעֲלוּ לִקְרָאתָם:
(לו) וַיֹּאמֶר גִּדְעוֹן אֶל־הָאֱלֹהִים
אִם־יֶשְׁךָ מוֹשִׁיעַ בְּיָדִי אֶת־יִשְׂרָאֵל
כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ: (לז) הִנֵּה אָנֹכִי מַצִּיג
אֶת־גִּזַּת הַצֶּמֶר בַּגֹּרֶן אִם־טַל יִהְיֶה
עַל־הַגִּזָּה לְבַדָּהּ וְעַל־כָּל־הָאָרֶץ
חָרֵב וְיָדַעְתִּי כִּי־תוֹשִׁיעַ בְּיָדִי אֶת־
יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ: (לח) וַיְהִי־
כֵן וַיַּשְׁכֵּם מִמָּחֳרָת וַיָּזַר אֶת־
הַגִּזָּה וַיִּמְצֶה טַל מִן־הַגִּזָּה מְלֹא
הַסַּפֶל מָיִם: (לט) וַיֹּאמֶר גִּדְעוֹן
אֶל־הָאֱלֹהִים אַל־יִחַר אַפְּךָ בִּי

זיינעם אויפֿרופֿט. (לה) ער
שיקטט צוגלייך באָטען אין
גאַנץ מנשה, אונד אייך דיזער
פֿאָלנטט זיינעם רופֿט, אוך
זאַדטע ער באָטען אַן אשר
זבולון אונד נפתלי אונד זיא
קאַמען איהם ענטגענגן.
(לו) גדעון זאַגטע גדעון צו נאָטט:
וועז דוא דורך מיך ישראל
בעפֿרייען ווילסט, וויא דוא
געשפּראָכען, (לז) זיהע! זאָ
ווילל איך איינע שוהר וואָללע
אין דיא טענען לענען, וועז נאָן
אויף דער וואָללע אַללין טויא,
אויף דעם גאַנצען ערדבאָדען
אַבער טראָקען זיין ווירד, דאַן
וועדט איך ערקענען דאַס
דוא דורך מיך ישראל בעפֿרייען
ווירסט וויא דוא פֿערהייסען.
(לח) אונד עס געשאַה אַלזאָ;
דען אַלס ער דעם מאָרגענס
אויפֿשטאַנד, דריקטע ער דיא
וואָללע אוים, אונד עס טריי-
פֿעלטע טויא אוס דער וואָל-
לע, איינע גאַנצע שאַלע פֿאָלל

ואדברה

וואַססער. (לט) גדעון שפּראַך צו גאָטט: מעגע דיין צאָרן ניכט ווידער מיך ענטברענ-

נען

ר ש " י

(לח) ויהי כן. שהיה טל על הגזה לבדה יותר מבשאר מקומות כמו שהוא אומר מלוא הספל מים אבל על כל הארץ חורב לא נתקיים שהבטית כריתה לטל שלינו נעלר: ויזר לשון מבטא וכן לא זורו ולא מובטו (ישעיה ח') לא נכבטו להוליך הלחה:

מנדעת

באור

רנים. (לו) ויאמר גדעון, בלבו דרך תפלה ולכן לא נאמר שהזיע לו השם דבר רק עשה נחשר שלל מאמו, ושאל אותו לא לבטחון נסיון את ה' כי אם לחקור את עצמו, אם כל הקורות לומו לא היו יכולי רעיונו וחזיונות שוא, בהיותו שוקל במאזני הבחינה ולא הבין עוד לחכנה הלעיר ושלל יהיה בטחר להושיע את ישראל, ואפן החותות להיות בטוח כי לא אים מבטיע סוא. (לו) גזה הצמר, למר הגזז ומסודר במערכות יקרא ג ז ה בס"ג וגופל עליו לשון הלבה ועמידה, וכל דבר הגזוז ואינו נאסף נסדר הרחוי לו יקרא ג ז בס"ז כמו כיוצר על ג ז (תהלים ע"ב ו'), וחהו יקר הגזוז ועוד לא נאסף מן השדה. (לח) ויזר, מענין הקל בשקל וַיָּצַר עליה (מ"ב י"ז ח') או מענין הפעיל בפלס וַיָּסַר נח את מבסה התבה (בראשית ח' י"ג), ופוא מענין כי רגל תזורה (חיוב ל"ט ט"ו) לא זרו ולא מבטו (ישעי' ח' ו') שהוא ענין עלור ושמיטה (רד"ק). וימץ, שרשו

מלה

וַאֲדַבְּרָה אַךְ הַפָּעַם אֶנַּסֶּה־נָּא
רַק־הַפָּעַם בַּגִּזָּה יְהִי־נָא חָרֵב אֶל־
הַגִּזָּה לְבַדָּהּ וְעַל־כָּל־הָאָרֶץ יְהִי־
טָל: (מ) וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים כֵּן בַּלַּיְלָה
הַהוּא וַיְהִי־חָרֵב אֶל־הַגִּזָּה לְבַדָּהּ
וְעַל־כָּל־הָאָרֶץ הָיָה טָל:
ז (א) וַיַּשְׁכֵּם יְרֻבַּעַל הוּא גִדְעוֹן
וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיִּחֲנוּ
עַל־עֵין חֲרֹד וּמַחֲנֵה מִדְיָן הָיָה־
לוֹ מִצָּפוֹן מִגִּבְעַת הַמּוֹרֶה בָּעֵמֶק:
(ב) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־גִּדְעוֹן רַב
הָעָם אֲשֶׁר אִתְּךָ מִתִּתִּי אֶת־מִדְיָן

בידם

נען, וועז איך נאָך איינמאל רע־
דע: איך ווילל עס נור נאָך די־
זעם מאָהל פֿערזוכען מיט דער
וואָללע: טעטע דאָך נון דיא
וואָללע אַללין טראָקען, אויף
דעם נאַנצען ערדבאָדען אַבער
טויא זין. (מ) דיזעם ליעם
גאָטט נאָך אין דערזעלבען
נאַכט נעשעהען; עס בליב דיא
וואָללע אַללין טראָקען, אויף
דער נאַנצען ערדע אַבער
וואַר טויא.

ז (א) נון מאַכטע זיך ירובעל
(דאָז איזט גדעון) דעם
מאָרגענס פֿרי מיט דעם
פֿאָלקע אויף, וועלכעם מיט
איהם וואַר, אונד שלוגען איהר
לאַגער אויף ביי דער קווע־
לע חרוד, דאָז לאַגער מדין'ס
וואַר איהם געגענאבר נערד־
ליך פֿאָם הינעל מורה אין טהאַלע. (ב) דאַ שפראַך דער עווינע צו גדעון: עס
איזט אַללצופיעל דעם פֿאָלקעם וועלכעם דוא מיט דיר האַסט, אַלס דאַס איך מדין
אין

ר ש " י

ז (א) מגבעת המורה בעמק. דמסתגיא למיזרח. ממורה לשון הוראה ורמייה כמו מורה
בחכמותיו (משלי ז') שמשם נופיס וכומזים בעמק:
(כ) יתפאר

באור

מלה ועניגו ג"כ ענין סחיטה, והמבדל בין זה וביז מ ל ה, הראשון הוא מצינוע נחמין בת היד
לו בלגרוף לו בדריכת הרגל להוליך הנלוע בתוכו והלחלוחית שבו ליגו ניכר כ"כ, והשני נופל
על כל דבר לח היוצא בקל טפה טפה ע"ד יניקה וכמו שתרגמתי. (לט) ואדברה אך הפעם,
גדעון שנה ושלש לשון דבור להיות לשון ובטוח כי הדבור בח חליו בהקיץ מאת ה' כמו שאמר למעלה
ועשית לי אות שאתה מ ד ב ר עמי, ובסמוך לה יפך מוציא בידי כאשר דברת, וידעתי כי תושיע
בידי כאשר דברת; ויען נדבר מעשה גדעון כלי, הזל הדבור אפי ה', לאשר הפעם לדברה אני
מנסה בח רק הפעם, כלומר מנסה בח אותי לך הפעם לא יום לאחל להושיע את ישראל,
ובן הניח הרד"ק בשם רבינו סעדיה גאון ז"ל כי הנסיון ניכולת הבורא לאמר כמו שאמר ויבחן
אל בלבבם (תהלים ע"ח י"ח), לאחל גדעון לא היה לו ספק ביכולתו ב"ה אלא רצה לנסות אם
הוא בחוי לעם גדול כזה.

ז (א) מגבעת המורה, ת"י מגבעתא דמסתכיא למיזרח, ילדעתו היה שם פיתן להורות הדרך
ללכת אל עמק יזרעאל, וכן פי' רבינו יצחי' ואומר מקיח קלרהות, מגבעת מגדל המורה
בעמק, ויסי' תרגומו: דאז לאגער מדין'ם וואר מיהם כערדליך פֿאָן יענער מהעהע, וועלכע דען

וועג

בִּידָם פֶּן־יִתְפָּאֵר עָלַי יִשְׂרָאֵל
לֵאמֹר יָדִי הוֹשִׁיעָה לִי: (ג) וְעַתָּה
קְרָא נָא בְּאָזְנֵי הָעָם לֵאמֹר מִי־
יָרֵא וְחָרֵד יָשֹׁב וְיִצְפֹּר מֵהַר
הַגִּלְעָד וַיָּשָׁב מִן־הָעָם עֶשְׂרִים
וּשְׁנַיִם אֶלֶף וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים
נִשְׁאָרוּ: (ד) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
גִּדְעוֹן עוֹד הָעָם רָב הוֹרֵד אוֹתָם
אֶל־הַמַּיִם וְאֶצְרְפֵנוּ לְךָ שָׁם וְהָיָה
אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ זֶה יֵלֵךְ אִתָּךְ
הוּא יֵלֵךְ אִתָּךְ וְכֹל אֲשֶׁר־אֹמַר
אֵלֶיךָ זֶה לֹא־יֵלֵךְ עִמָּךְ הוּא לֹא
יֵלֵךְ: (ה) וַיֹּרֶד אֶת־הָעָם אֶל־
הַמָּיִם וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־גִּדְעוֹן כָּל
אֲשֶׁר־יָלֹק בִּלְשֹׁנוֹ מִן־הַמַּיִם
כַּאֲשֶׁר יָלֹק הַכֶּלֶב תַּצִּיג אוֹתוֹ

אין זייע האַנד נעבען ואָללטע,
ישראל קעננטע ווידער מיך
פראהלענד שפרעכען: מיינע
מאַכט האט מיר בייגענשטאַנ-
דען. (ג) לאַס דאהער פאָר דיין
אָהרען דעם פאָלקס אויסרו-
פען: ווער זיך פירכטעט אונד
פערצאַגט, ווענדע אונד ענט-
פערנע זיך פריה פאָם בערגע
גלעד. אונד עס קעהרטע פאָן
דעם פאָלקע היים, צוויי א אונד
צוואַנציג טויזענד מאַן, צעהן
טויזענד אַבער בליבען. (ד) ראַך
דער עוויגע שפראַך צו גדעון:
נאָך איום ראַו פאָלק צו פיעל;
פיהרע זיי הינאב אן ראַו
וואַסער, דאָרט ווילל איך
עם דיר אויסש ידען, דער-
יעניגע ראַן, פאָן דעם איך
דיר זאַגען ווערדע: ער נעהע
מיט דיר! דער זאָלל מיט
דיר נעהען; יערער אַבער
פאָן דעם איך דיר זאַגע: ער
נעהע ניכט מיט דיר! דער
נעהע ניכט. (ה) ער פיהרטע
דאַרויף ראַו פאָלק אן ראַו

לבד

וואַסער הינאב, אונד דער עוויגע שפראַך צו גדעון: יערען דער מיט זיינער צונגע פאָן
דעם וואַסער אויפלעקען ווירד, וויא דער הונד אַבלעקט, שטעללסט דוא בעזאָנדערס,

ר ש "י

זא

(ב) יתפאר. ונטי"ר נלע"ז: (ג) ויצפר. נקוד לשון מרמי נפרש: (ה) כל אשר ילק בלשונו וגו'. וכל אשר יכרע על ברכיו לשתות תציג לחתו לבד. מון מסיעתך כי הס לא ילכו עמך שכך הס למודים לכרוע לפני עכו"ס:

באור

וועג זוכע טהאָל לייגט. (כ) פן יתפאר, לועז רמ"י וונט"יר vanter (חַנריהאען, הערוים-
נעהאען, פרחה'ען), וט"מו לפרש ענין הורקת ההתפעל שפיה גחוה מלומה וכן פי' רמ"י שמות
(ח' ה') בדרך חנשים גלים המתנשאים ומחגאים על זולתם ואין כל. (ג) ויצפר, יש"י נקוד,
נקר בלשון חרמי נפרש, לו פי' וסנב, כלומר יסוב מהר הגלעד ויסוב לו, וכן נקרחת המלכת
לפיכה לפי שסובבים לותם על הרחב, כמו ולנפירת תפוחים (יש"י כ"ח ה'), וכן במשנה (כלים
פרק ט"ז משנה ג') הקופה מש"עשה בה שתי לפירות (מדברי הרד"ק); ותרגומי כולל שני הפירושים
החלם, וכיוצו יש"י פי' ויצפר כמו וילרף ע"ד נכב וכנב, וזה היתה הלרפה הרחבונה, ויהי'
תרגומו: וועדע חוסגעטיידען פוּם בערגע גלעד. (ד) ואצרפנו לך שם, כמו שלורפין הכסף
מהסיגים, שלא יהיו במלחמה ההיא רק לדיקים, כי הכוזעים על ברכיהם היה סימן לפחד
ורעו לבעל (רד"ק). (ה) כל אשר ילק בלשונו, לפחר שהניח בידו המים שלא כיון כי אי אפשר
ללקק

לְבָד וְכֹל אֲשֶׁר־יִכְרַע עַל־בִּרְכָּיו
לִשְׁתּוֹת: (ו) וַיְהִי מִסְפַּר הַמְלַקְקִים
בְּיָדָם אֶל־פִּיהֶם שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אִישׁ
וְכֹל יֶתֶר הָעָם כָּרְעוּ עַל־בִּרְכֵּיהֶם
לִשְׁתּוֹת מָיִם: (ז) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
גִּדְעוֹן בִּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת הָאִישׁ
הַמְלַקְקִים אוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם וְנָתַתִּי
אֶת־מִדְיָן בְּיָדֶךָ וְכָל־הָעָם יֵלְכוּ
אִישׁ לִמְקֹמוֹ: (ח) וַיִּקְחוּ אֶת־צֵדָה
הָעָם בְּיָדָם וְאֶת שׁוֹפְרֹתֵיהֶם וְאֵת
כָּל־אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל שִׁלַּח אִישׁ
לְאָהָלָיו וּבִשְׁלֹשׁ־מֵאוֹת הָאִישׁ
הֶחֱזִיק וּמַחֲנֵה מִדְיָן הָיָה לוֹ
מִתַּחַת בָּעֵמֶק: (ט) וַיְהִי בַּלַּיְלָה
הַהוּא וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה קוּם רֵד
בַּמַּחֲנֶה כִּי נְתַתִּיו בְּיָדֶךָ: (י) וְאִם־
יָרֵא אַתָּה לָרֶדֶת רֵד אַתָּה וּפֻרָה

תרגום אשכנזי

זאָ וויא יעדען רער זיך אויף דאַז
קניע נידערלעסט אום צו טרינ־
קען. (ו) דאַ וואַר ריא אַנצאָהל
דערער, וועלכע אויס רער
האַנד מיט דעם מונדע אויפ־
לעקטען דרייא הונדערט מאַן,
אַללעס איבריגע פֿאָלק אַבער
ליעסען זיך אויף דאַז קניע
ניערער אום וואַסער צו
טרינקען. (ז) דאַרויף שפּראַך
רער עווינע צו גרעין: מיט
יענען דרייאהונדערט אויפֿגע־
קענרען ווערדע איך איך בע־
פֿריין, אונד מרין דיינער האַנד
פּרייז נעבען, אַללעס אַנדערע
פֿאָלק אַבער זאָלל נאַך זיינער
הייאַטה נעהען. (ח) נון אי־
בערנאַהמען זיא צו איהרען
האַנדרען רען מונרפֿאָר ראַטה
רעם פֿאָלקעס זאָ וויא דעסטען
פּאָווינען. אונר ענטליעסען דאַן
יערען איינצעלנען אוים ישׂראל
נאַך זיינער וואָהנונג. מיט יענען
דרייא הינדערט מאַן פֿיהל־
טע ער זיך שטאַרק נענוג, אָב־
וואָל ראַז העער מרין׳ס פֿאָר
איהם אונטן אים טהאַלע לאַג.
(ט) אין רער זעלבען נאַכט

נערך

שפּראַך רער עווינע צו איהם: אויף! הינאַב אינו לאַגער! רען איך גענע עס אין דיינע הענרע.
(י) דאָך וויל רוא אַנשט והסט וואָנלייך הינאַב צו נעהען, זאָ גיהע רוא צוערשט מיט דיינעם
בור־

ר ש "י

(ו) המלקקים נידס. מין זה דרך כריעה נלוקק נלשונו:

נופלים

ב א ו ר

ללקק המים מן הנהר כלי כפיסת הכרכים, ושעורו לשבר ילק מן המים (בהניחם בידו על פיו)
כשבר ילק הכלב בלשונו. (ח) את צדת העם, מלת לדה מוכרת במקום סמוך כי משפטו לדת,
וכמוהו ועניו לדק (תהלים מ"ה ה'), בחיפה שעורים (רות ג' י"ז) זולתם (רד"ק), ולולי הה"ה
במקום למ"ד כמו תלכה נת המזרה (רות ג' ב') וכן כתן לדה לעם, שלקחו לדה לשבר לעם. בידם,
עניינו לנרכם וכמו שתרגמתי, לו שעורו ויקחו את לדת העם ואת שופרותיהם בידם. החזיק,
לשבר שם נטזינו נה', הרגיש את עלמו חזק ותמין, לפי גם שרלה מחנה מדין מנגד לשבר היה
כדי לרגה לרוב. (י) ואם ירא אתה לרדת, ירלה זו לינו מלד מורך לבבו כי פן מלד ההשגחה

והתנוננות

נַעַרְךָ אֶל־הַמַּחֲנֶה: (יא) וְשָׁמַעְתָּ
מַה־יְּדַבֵּרוּ וְאַחַר תֶּחֱזַקְנָה יָדֶיךָ
וְיָרַדְתָּ בַּמַּחֲנֶה וַיֵּרֶד הוּא וּפֻרָה
נַעֲרוֹ אֶל־קְצֵה הַחֲמֻשִּׁים אֲשֶׁר
בַּמַּחֲנֶה: (יב) וּמִדְיָן וַעֲמָלֵק
וְכָל־בְּנֵי־קֶדֶם נֹפְלִים בָּעֵמֶק
כָּאַרְבֶּה לָרֹב וְלִגְמַלֵּיהֶם אֵין
מִסְפָּר כַּחוֹל שֶׁעַל־שְׂפַת הַיָּם
לָרֹב: (יג) וַיָּבֹא גִדְעוֹן וְהִנֵּה־
אִישׁ מְסַפֵּר לְרֵעֵהוּ חֲלוֹם
וַיֹּאמֶר הִנֵּה חֲלוֹם חָלַמְתִּי וְהִנֵּה
צְלִיל לֶחֶם שְׂעֹרִים מִתְהַפֵּךְ
בְּמַחֲנֵה מִדְיָן וַיָּבֹא עַד־הָאֹהֶל
וַיַּכֵּהוּ וַיִּפֹּל וַיַּהֲפְכֵהוּ לְמַעְלָה וְנָפַל
הָאֹהֶל: (יד) וַיַּעַן רֵעֵהוּ וַיֹּאמֶר אֵין

צליל קרי ואת

בורשען פורה אינו לאַנער הי־
נאַב, (יג) בעהאָרצ'ע דאַ, וואַס
זיא בעשפּרעכען, דאַן ווערדען
זיך דיינע אַרמע שטערקער
פֿיהלען, אונד דוא ווירסט טיף־
פֿער אינו לאַגער דרינגען.
נון גינג ער הינאַב מיט זיינעם
בורשען פורה ביו צו דען בע־
וויאַנעטען פֿאָרפּאָסטען דעם
לאַגערס. (יג) מדין, עמלק
אינד יענע מאָרגענלענדער
אַללע לאַגען אים טהאַלע וויא
דיא היישרעקען אַן מענגע,
מיט איהרען קאַמעלען, אונ־
צעהלבאַר, וויא דער זאַנד
אַם אי־פֿער דעם מעערעם זאָ
פֿיעל. (יג) אונד גדעון קאַם
אַן, אַלס עבען יעמאַנד זיינעם
נאַכּבאַר אייגען טרוים ער־
צעהלטע, אינדעם ער שפּראַך
איין טרוים שטעללטע מיר
גלייכּואַם איין גערעסטעטעם
גערשטעוברא פֿאָר, זך
וועלצענד אינו לאַגער מרין׳ס,
עם קאַם אַנם צעלט, שטיעם
דאַראַן, עם שטירצטע, דאַם זיך דאַז אונטערסטע צום אָבערסטען קעה טע; זאָ
פֿיעל דאַז צעלט צוזאַמטען. (יד) דער נאַכּבאַר ענטגעגנעטע, אונד שפּראַך: דיעם

ר ש "י

(יב) נופלים בעמק. שוכנים בעמק: (יג) בליל. בלול בתיב שהיה הדור בלול מן הלדיקים: בליל לחם שעורים. חרר לחם שעורין. חררה שחופין על הגחלים: לחם שעורים הוא זכות העומר הקרב בפסח: ויכהו ויפל. החבל: ויהפכהו. החבל מלמטה למעלה ונפל האהל:

באור

והתבוננות, כלומר אם ירגיש לחתם לרדת טרם הגוף ומקור מלב החויב, רד לחתם עם נערך לתיר המחנה. (יא) אל קצה החמשים, פי' הרמ"ך לפי שהיה מנהג כמו שהוא עדין היום שנהיות לנגד מלחמה נשמה בלילה ישימו כל החלק והנהמות בחמלע, והחנגים החלוצים סובבים לותם, כדי שלא יבאו החויבים ילחמו בהם החלוצים לחזר סביבותיהם ולא יזנחו כל הגחלים, ולכן זכר שבאו אל קלה החמושים שהם היו סביב המחנה, ויותר מסתבר החמושים היו חומרי המבוא למחנה שלא יבואו בסתר החריס לרגל לותם. (יב) נופלים בעמק, שוכנים בעמק (רמ"י) כמו על פני כל אחיו נפל (בראשית כ"ה י"ח) בחזר יגיד עליו רעו ועל פיו כל אחיו ישכון (דס ט"ז י"כ). (יג) צליל לחם שערים, ת"י חרר לחם שעורין, ועוין בליל בלויה בגחלים, וכן לשון חריה בלנרי

זֹאת בִּלְתִּי אִם־חָרֵב גִּדְעוֹן בֶּן־
יוֹאָשׁ אִישׁ יִשְׂרָאֵל נָתַן הָאֱלֹהִים
בְּיָדוֹ אֶת־מִדְיָן וְאֶת־כָּל־
הַמַּחֲנֶה: (טו) וַיְהִי כְּשְׁמֹעַ גִּדְעוֹן
אֶת־מִסְפַּר הַחֲלוֹם וְאֶת־
שִׁבְרוֹ וַיִּשְׁתָּחוּ וַיָּשָׁב אֶל־מַחֲנֵה
יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר קוּמוּ כִּי־נָתַן
יְהוָה בְּיֶדְכֶם אֶת־מַחֲנֵה מִדְיָן:
(טז) וַיַּחַץ אֶת־שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת הָאִישׁ
שְׁלֹשָׁה רָאשִׁים וַיִּתֵּן שׁוֹפָרוֹת
בְּיַד־כֻּלָּם וְכַדִּים רֵיקִים וְלַפִּדִים
בְּתוֹךְ הַכַּדִּים: (יז) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם
מִמֶּנִּי תִרְאוּ וְכֵן תַּעֲשׂוּ וְהִנֵּה
אָנֹכִי בָּא בִּקְצֵה הַמַּחֲנֶה וְהָיָה
כַּאֲשֶׁר־אֶעֱשֶׂה כֵּן תַּעֲשׂוּן:
(יח) וְתָקַעְתִּי בַּשּׁוֹפָר אֲנִכִי וְכָל־
אֲשֶׁר אִתִּי וּתְקַעְתֶּם בַּשּׁוֹפָרוֹת
גַּם־אַתֶּם סְבִיבוֹת כָּל־הַמַּחֲנֶה

בעדייטעט ניטט אַנדערעם
אַלס דאַז שווערט גדעון'ס
דעם זאָהנעם יואש, איין בירי־
גער ישראל'ס; גאָטט האַט
מדין אינד זין נאַנצעם לאַ־
גער אין זיינע האַנד געגע־
בען. (טו) אַלס נון גדעון
דיא ערצעהלונג דעם טרוימעם
אונד רעספען די טיונג הערטע,
ניינטע ער זיך אַנבעטענד,
אונד קעהרטע צוריק אין דאַז
לאַגער ישראל'ס, אונד ריף:
מאַכט אייך אויף! שאָן האַט
דער עווינע דאַז הער מר'ס
אין אייערע נע'וואַלט גענעבען.
(טז) ער טהיילטע דיא דרייא
הונדערט מאַן אין דרייא אַב־
טהילונגען, א'בערגאַב אַל־
לען פאָווינען, לעערע קרינע
אונד אין דען קריגען פאַקעלן;
(יז) אונד שפראַך צו איהנען,
וואַס א'הר פאָן מיר זעהט,
דאַז טהוט איהר נאַך. זעהט,
איך ריקע יעטצט בין אַנו איי־
סערע דעם לאַגערס, זאָ וויא
איך עס מאַכען ווערדע, מ סט
איהר עס נאַכאַהמען. (יח) ווען
איך מיט מיינער גאַנצען אום־
געבונג אין דיא פאָווינע שטא־
סע, דאַן שטאָסעט אויך איהר אין דיא פאָווינען אום דאַז גאַנצע לאַגער הערום,
ואמרתם
אונד

ר ש"י

(טו) ואת שברו. ואת ממכרו כלומר ואת פתרונו: את מספר החלום. את סיפור החלום ית
טועת מילמ ויית פסריה: (טו) וישתחו וגו' ולפידים. להזכיר זכות מתן תורה. ופשוטו לילה
היה כמו שכתוב והיה מוסך לפיכך נשלו שם לפידים להזיר להם ונתנום בכדים כדי שלא יבינו
בלפידים: (יז) ממני תראו. את תשר עושה רלו ועשו כן: (יח) תקעתי ואשר אתי. תאר

מן

ב א ו ר

נדברי חז"ל, והיה זה משל על ישראל שהיו חלושים מתגברים על מדין ומנלחים תוחם (מדברי
רד"ק). (טו) ואת שברו, פתרונו, כי הפתרון שובר החלום והפתוח, וכן פתר ענין שבירה והתרה
נמו

וַאֲמַרְתֶּם לַיהוָה וּלְגִדְעוֹן׃ (יט) וַיָּבֹא
גִּדְעוֹן וּמֵאָה־אִישׁ אֲשֶׁר־אִתּוֹ
בִּקְצֵה הַמַּחֲנֶה רֹאשׁ הָאַשְׁמֹרֶת
הַתִּיכוֹנָה אַךְ הֶקֵימוּ אֶת־
הַשֹּׁמְרִים וַיִּתְקְעוּ בַּשֹּׁפָרוֹת וְנָפוֹץ
הַכַּדִּים אֲשֶׁר בְּיָדָם׃ (כ) וַיִּתְקְעוּ
שְׁלֹשֶׁת הָרָאשִׁים בַּשֹּׁפָרוֹת
וַיְשַׁבְּרוּ הַכַּדִּים וַיַּחֲזִיקוּ בְּיַד־
שְׂמֹאולָם בַּלַּפִּדִים וּבְיַד־יְמִינָם
הַשֹּׁפָרוֹת לִתְקֹעַ וַיִּקְרְאוּ חֶרֶב
לַיהוָה וּלְגִדְעוֹן׃ (כא) וַיַּעַמְדוּ אִישׁ
תַּחְתָּיו סָבִיב לַמַּחֲנֶה וַיָּרָץ כָּל־
הַמַּחֲנֶה וַיָּרִיעוּ וַיָּנִיסוּ׃ (כב) וַיִּתְקְעוּ
שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת הַשֹּׁפָרוֹת וַיָּשֶׂם
יְהוָה אֶת־חֶרֶב אִישׁ בְּרֵעֵהוּ
וינוסו קרי ובכל

אונד רופֿען אוים: פֿיר דען
עוויגען אונד פֿיר נדעון!
(יט) נדעון אונד דיא הינדערט
מאַן, דיא מיט אירם וואַרען,
ריקטען אן דאַז אויסערע רעם
לאַגערס, בים בעגינע דער
מיטטעלסטען נאַכטוואַך;
קוים האַטטען דיא וועכטער
ע אירע שטעללונג איינגענאָמ-
מען, אַלס זיא אין דיא פאָווינען
שטיעסען, צערשלאַגען צו-
גלייך דיא קרינע, וועלכע זיא
אין דער האַנד האַטטען. (כ) נון
שטיעסען אַללע דרייא אַב-
טהיילונגען אין דיא פאָווינען,
אונד צערשלונגען דיא קרינע;
מיט איהרער לינקען ערנריפ-
פען זיא דיא פאַקעלן, אונד
אין רער רעכטען היעלטען זיא
דיא פאָווינען צום בלאָזען,
אונד רופֿען: איין קאַמפף
פֿיר דען עוויגען אונד פֿיר
גדעון! (כא) זאָ בליעב יעדער
אין זיינער שטעללונג אום דאַז
לאַגער הערום, דאַז נאַנצע
העער פֿינג אן צו לויפֿען, שרהאָב איינען ווילדען לערם, אונד ענטפֿלאָה. (כב) אינדעם דיא
דרייא הונדערט פאָווינען ערטענטען, ווארף רער עוויגע איינן אין דאַז שווערד רעם אַנדערן,
זאָ

ר ש " י

מן הרחצים ומלח לים היו עמו: (יט) הקם הקימו. כנר בני החיל את השומרים שהיתה משמרתם בתחלת התיכונה שכן דרך בני גייסות להעמיד שומרים חלו ישמרו שלש הלילה הרחצון וחלו שלש השני וחלו שלש האחרון: ונפוץ הכדי'. ולשבור הכדים לשר כידם: (כ) תרע לה' ולגדעון. קול תרועת מסע וניסה: ולכדו

באור

כמו פטר נחלוף לותיות. (יח) ואמרתם לה' ולגדעון, קול ענות תנצי מלחמה יהיה, כענור ה' וכענור גדעון ילחם במדין, והם קראו בגרון תרע לה' ולגדעון, כלומר תחזקו תחרב לגבור ה' ולעזר שר הצבא לגבו ברוח גבורה. (יט) ראש האשמרת התיכונה, לשת החל השמורה השלישית שהי רוב השם יפן ונרדם, כי ברחצונה הגל נעורים ובשלישית רבים מהשם כשר הקילו משמח, ובשר השת לנוח בתחלת הצבא הנלחמת לשר בצת לבלבל מחנה האויב, ובאשר הלמו השומרים הרחצונים ליפן, והחזיקו הקילו על משמרתם השלישי לתקוע בשופרות, ולשבור הכדים לשומם בקול השולה, וברוב הבהלה נפלו הים בתרב השה' וחרבו זה לת זה ובקלת נסו. (כא) ויריעו, קול תרועת המחנה בשמים נשמעת ובמבוכה. (כב) את חרב איש ברעהו, שעזבו הים בתרב

וּבְכָל־הַמַּחֲנֶה וַיָּנָס הַמַּחֲנֶה עַד־
בֵּית הַשִּׁטָּה צְרֵרָתָה עַד שְׂפַת־
אָבֵל מְחוֹלָה עַל־טַבָּת: (כג) וַיִּצָּעֵק
אִישׁ־יִשְׂרָאֵל מִנַּפְתָּלִי וּמִן־אָשֵׁר
וּמִן־כָּל־מְנַשֶּׁה וַיִּרְדְּפוּ אַחֲרֵי
מִדְיָן: (כד) וּמַלְאָכִים שָׁלַח גִּדְעוֹן
בְּכָל־הַר אֶפְרַיִם לֵאמֹר רְדוּ
לִקְרַאת מִדְיָן וְלִכְדוּ לָהֶם אֶת־
הַמַּיִם עַד בֵּית בָּרָה וְאֶת־
הַיַּרְדֵּן וַיִּצָּעֵק כָּל־אִישׁ אֶפְרַיִם
וַיִּלְכְּדוּ אֶת־הַמַּיִם עַד בֵּית
בָּרָה וְאֶת־הַיַּרְדֵּן: (כה) וַיִּלְכְּדוּ
שְׁנֵי־שָׂרֵי מִדְיָן אֶת־עֹרֵב וְאֶת־
זְאֵב וַיַּהַרְגוּ אֶת־עֹרֵב בְּצוּר־
עֹרֵב וְאֶת־זְאֵב הָרְגוּ בְּיֶקֶב־
זְאֵב וַיִּרְדְּפוּ אֶל־מִדְיָן וְרֹאשׁ־
עֹרֵב וְזְאֵב הֵבִיאוּ אֶל־גִּדְעוֹן
מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן:

תרגום אשכנזי

זָא נינַנם אים נאַנצען לאַגער.
דאַז העער פּלאָה טהיילס ביז
בית שטה געגען צררת, טהיילס
נאַך דער גרענצע אבל מחולה
בייא טבת. (כג) ריא טאַפּאָער=
כטען ישרא"ל פּאָן נפתלי, אשר
אונד גאַנץ מנשה אי"ג רטען
זיך נעגענוויטיג אַן, אונד פּער=
פּאָלגטען מדין. (כד) גדעון שיק=
טע אויך באָטען אין דאַז גאַנצע
נעבירגע אפרים מיט דעם
אויפּטראַגע: אייליט הראַב,
מדין ענטגעגען, שפּעררעט
א הנען דאַז וואַסער ביז בית
ברה, זָא וויא אויך דען ירדן.
ריא גאַנצע מאַנשאַפּט
אפרים"ס אייפּערטע זיך גע=
גענוויטיג אַן, זיא שפּעררטען
דאַז וואַסער ביז בית ברה, זָא
וויא אויך דען ירדן, (כה) אונד
בעמעכטיגטען זיך צוויי פּר=
שטען מדין"ס דעם ערב אונד
דעם זאב, ערשלוגען דען ערב
בייא צור ערב, אונד דען זאב
בייא יקב זאב; זָא זעטצטען זיא
מדין נאַך, אונד ברַאַכטען
דעם גדעון פּאָם יענוויטיגען
ירדן הער ריא קעפּף ערב"ס
אונד זאב"ס.

ריא

ויאמרו

ר ש"י

(כד) ולכדו להם את המים. המפסיקין בין חרס לארץ כנען: ואת הירדן. שגם הוא היה מפסיק:
(כה) הניחו על גדעון מעבר לירדן. בנקר כשעבר גדעון את הירדן לרדוף אחר זבח וצלמונע:

באור

רעהו, כמו ותת העיר שלמו נתת (לעיל ו' ו') שעורו את המקום שלמו בעיר. (כג) ויצעק, כמו ויזעק, זה על זה קרא בקול גדול והתחזקו זה עם זה לרדוף שכם אחד אחרי מדין. איש ישראל, הגבורים והנקריים, וכן בלשון ימיד כמו שיאמר התאבנזי דער קעלן, דער חויסבוכר. (כד) ולכדו להם המים, סגרו להם המים, וכן נתן לשון לכידה כאן למעלה (ג' כ"ח), כי על ידי לקיחת המעברות יבוד המוים; ונתחבולת מלחמה ים שני חופים לתפוס חיים או להחניקו במים, אם מעבר מזה לנלחמי את חיים לעבור, אם מעבר מזה לנלחת לקיחת המוים לבטן לו אחר עברו עד אין לאל ידו לבוא אל היבשה ואין לו ידיים לנום, ונתחבולה זו אלו ערב וזאב מעבר לירדן כתבר נתו לקיחתם. (כה) בצור ערב, אחר שהרגו את צורב בצור אחד קרוי הו

ח (א) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אִישׁ אֶפְרַיִם מָה־הַדָּבָר הַזֶּה עָשִׂיתָ לָּנוּ לְבִלְתִּי קְרֹאת לָנוּ כִּי הָלַכְתָּ לְהִלָּחֵם בְּמִדְיָן וַיְרִיבוּן אִתּוֹ בְּחָזְקָה: (ב) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מֶה־עָשִׂיתִי עַתָּה כָּכֶם הֲלֹא טוֹב עֹלְלוֹת אֶפְרַיִם מִבְצִיר אֲבִיעֶזֶר: (ג) בְּיֶדְכֶם נָתַן אֱלֹהִים אֶת־שָׂרֵי מִדְיָן אֶת־עֹרֵב וְאֶת־זְאֵב וּמַה־יָּכֹלְתִּי עֲשׂוֹת כָּכֶם אָז רָפְתָה רוּחָם מֵעָלָיו בְּדַבְּרוֹ הַדָּבָר הַזֶּה: (ד) וַיָּבֹא גִדְעוֹן הַיַּרְדֵּנָה עֹבֵר הוּא וּשְׁלֹשׁ־מֵאוֹת הָאִישׁ אֲשֶׁר אִתּוֹ עֲיֵפִים וְרֹדְפִים: (ה) וַיֹּאמֶר לְאַנְשֵׁי סֻכּוֹת תְּנוּ־נָא כִּכְּרוֹת לֶחֶם לָעָם

ח (א) ריא מאַננשאַפֿט אפֿרים'ס אייסער־טע נעגען איהן: וועלך' איין בעטראַגען האַסט דוא אַן אונז ערוויעזען, דאַס דוא אונז ניט אויפֿגעבאָטהען האַסט, אַלס דוא אויסצאָגסט מרין צו בע־קריענען? זיא פֿוהרען איהן אַן מיט נאַכדרוק. (ב) ער אַבער זאַגטע איהנען: וואַס האָבע איך וואָהל נון איך עהנליכעס נעטהאַן? איזט ניכט ריא נאַך־לעזע אפֿרים'ס בעסער אַלס דיא ווינלעזע אביעזר'ס? (ג) אין אירע האַנד גאַבגאָטט דיא פֿירשטען מרין'ס, דען ערב אונד דען זאב, וואַס קאָננטע איך דען אייך עהנליכעס טהון? דאַ ליעס איהר עמפֿערטעס נעמיטה פֿאָן איהם אַב, אַלס ער ריעזע אויסערונג אויס שפראַך. (ד) ראַך־ריף ריקטע גדעון אַן דען ירדן, זעטצטע מיט זיינען דרייא הונ־דערט מאַן היניבער, וועלכע אָבוואָהל ערמידעט, דעננאָך דען פֿיינד פֿערפֿאָלגטען; (ה) היר שפראַך ער צו דען איינוואָהנערן פֿאָן סכות: גיבט דאָך בראָדפֿאָרציאָנען דער טרופּפּע, וועל־

ר ש "י

ח (ב) מה עשיתי עתה ככם. מה מצוב מה שעשיתי בתחילתי כמה שעשיתם לחם בסוף: הלא טוב עוללו'. שנאמו לידכם בסוף מתחלת הכניר שנלכדו לכני ומשפחתי שהרי בידכם נתן ה' את הזבחים: (ג) ומה יכולתי. לעשות בידיהם מצוב כמעשה שלכם: (ד) עובר הוא ושלש מאות האיש. עוברים את הירדן לאחרי זבח וכלמונע שעברו את הירדן תחלה והיו משחיתים מעבר לירדן את ארץ רחובן וגד ומנשה ועבר שם כדי לנקום לף בהם: (ה) לחמי סכות. יזרעאל היו:

הכף

באור

לזכר נור ערב, ומת זאב הרגו במיסור לאחד כמו שת"י במיסור זאב קריאתו יקב זאב (מדברי רד"ק ורלב"ג).

ח (א) ויאמרו אליו איש אפרים, לפי שפרים היו בעלי ריב ומלה והתלוננו עליו ונקשו תיובה ממנו לריב בו וגדעון הסיבם בנחת, והקטין את לבר עשה הוא, להריס את לבר פעלו הם על מרומי שדה, והשתיק המדון, ויפתח לה כן עשה ונפלו מפרים מרבעים וחמים חלף (להלן י"ב ו') · קראוה, בת המקור מורכב משתי הלשונות מבעלי החל"ף ובעלי הה"ח, בחינת נחל"ף ונקרח בתי"ו (בן מלך), ומבני מלאח ימי מלחיכם (ויקרח ח' ל"ג), שנאח רע (משלי ח' י"ג) עיין ברחב"ע שם. (ב) הלא טוב עללות, מה שהנחתי לך ללקט אחרי, עולם על הקלים לבר קנרתי. (ג) רפחה רוחם, נחם העתם בחבר דבר להם בדברים הללה ורוח

אֲשֶׁר בְּרַגְלָי כִּי־עֲיֵפִים הֵם וְאָנֹכִי
רֹדֵף אַחֲרֵי זֶבַח וְצַלְמֻנָּע מַלְכֵי
מִדְיָן: (ו) וַיֹּאמְרוּ שָׂרֵי סֻכּוֹת הֲכַף
זֶבַח וְצַלְמֻנָּע עַתָּה בְיָדֶךָ כִּי־נִתֵּן
לְצְבָאֶךָ לָחֶם: (ז) וַיֹּאמֶר גִּדְעוֹן
לָכֵן בְּחֶת יְהוָה אֶת־זֶבַח וְאֶת־
צַלְמֻנָּע בְּיָדִי וְדַשְׁתִּי אֶת־בְּשַׂרְכֶם
אֶת־קוֹצֵי הַמִּדְבָּר וְאֶת־הַבְּרָקָנִים:
(ח) וַיַּעַל מִשָּׁם פְּנוּאֵל וַיְדַבֵּר
אֲלֵיהֶם כָּזֹאת וַיַּעֲנוּ אוֹתוֹ
אַנְשֵׁי פְנוּאֵל כַּאֲשֶׁר עָנוּ אַנְשֵׁי
סֻכּוֹת: (ט) וַיֹּאמֶר גַּם־לְאַנְשֵׁי
פְנוּאֵל לֵאמֹר בְּשׁוּבִי בְשָׁלוֹם
אֶתֹּץ אֶת־הַמִּגְדָּל הַזֶּה: (י) וְזֶבַח
וְצַלְמֻנָּע בַּקַּרְקֹר וּמַחֲנֵיהֶם עִמָּם
כַּחֲמֵשֶׁת עָשָׂר אֶלֶף כָּל הַנּוֹתָרִים

מכל

וועלכע מיר פֿאָלגט, דאָן זיא זיינד פֿרשעפֿט, אונד איך וועל עטוואָ יעטצט זבח אונד צלמונע, דען קעניגען מדין'ס וויך. (ו) דיא פֿירשטען פֿאָן סכות אַנטוואָרטעטען: ליענט עטוואָ דיא מאַכט זבח'ס אונד צלמונע'ס שאָן אין דיינער האַנד, דאַס וויר דיינעם העער בראָד געבען זאָללען? (ז) גדעון שפראַך: נון דען! ווען דער עווינע מיר זבח אונד צלמונע אין מיינע האַנד גיבט, דאַן ווערד איך אייערן קער פער צערדרעשען, מיט דער וויסטע ראָרנען אונד דיסטעלן. (ח) ער צאָג פֿאָן דאַנען פנואל, אונד רעדעטע זיא עבען זאָ אָן, אַ ערד דיא בירגער פנואל'ס עטנעננעטען דאַס זעלבע, וואַס יענע פֿאָן סכות ענטנעגנעט האַטטען. (ט) דאַ־פֿיר שפראַך ער זיך אויך גע־נען דיא בירגער פנואל'ס אַל־זאָ אויס: ווען איך גליקליך צוריקקעהרע, זאָ ווילל איך דיעזען טהורם נידערריסען.

(י) זבח אונד צלמנע וואַרען צו קרקר, אונד האַטטען איהר העערלאַגער פֿאָן עטוואָ פֿינף־צעהן טויזענד מאַן בייא זיך, אַללע יענע נעהמליך, וועלכע פֿאָן דעם גאַנצען העערלאַגער

דער

ר ש " י

(ו) הכף זבח וצלמונע עתה בידך. שאתה מתפאר שהצלחנו מיד מדין: (ו) הברקנים. רונג"ש בלע"ז: (י) נקרקר. שם מקום:

דיך

ב א ו ר

ממתם שבנה. (ו) ויאמר שרי סכות, לאחד מהשרים ענה לו בענוד כלם לפיכך לאמר ויאמר לשון יחיד (רד"ק). (ז) הברקנים, לועז רס"י רונ"ש בלע"ז והוא ronce ובלשון רבים ronces (חיין מיט טאַרפֿען טטאַכֿלען פֿערזעהענעם סטוירענגעוועכֿס, גענטעריך), וכן לועז ב' הנג שנת ק"ט ע"ג, עיין מרפה לשון שם ד"ה ח יז ונ יון, ולא נמי שהגיה מעתיק לאחד שלי"ל שאַרפֿאָנט (דיסטעלן), שכן לועז קוליס (עיין רס"י שמות כ"ג ה' וש"נ נ"ו) לא נרקנים, ולשעת הרד"ק ס"ו נסכות מקום קוליס ונרקנים ושלכן נקרא שמו כן מלשון התמלא נשנות (נס"ין) עורו (חיוב מ' נ"ח) שקרוצו קוליס לפיכך יצד שעמסם יזוז נשרס. ורונ מכמי לומות לומרים כי נרקן שם

נלי

מִכָּל מַחֲנֵה בְנֵי־קֶדֶם וְהַנֹּפְלִים
מֵאָה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף אִישׁ שֹׁלֵף
חָרֶב: (י) וְזֶבַח וְצַלְמֻנָּע בְּקַרְקֹר
וּמַחֲנֵיהֶם עִמָּהֶם כְּחַמֵּשֶׁת עֶשְׂרֵי
אֶלֶף אִישׁ כֹּל נֹפֵל מְאַת אֶלֶף
שֹׁלֵף חָרֶב: (יא) וַיַּעַל גִּדְעוֹן דֶּרֶךְ
הַשְּׁכוּנִי בְּאָהֳלִים מִקֶּדֶם לְנֹבַח
וְיָגְבְּהָה וַיַּךְ אֶת־הַמַּחֲנֶה וְהַמַּחֲנֶה
הָיָה בֶּטַח: (יב) וַיָּנָס זֶבַח וְצַלְמֻנָּע
וַיִּרְדֹּף אַחֲרֵיהֶם וַיִּלְכֹּד אֶת־שְׁנֵי
מַלְכֵי מִדְיָן אֶת־זֶבַח וְאֶת־צַלְמֻנָּע
וְכָל־הַמַּחֲנֶה הֶחֱרִיד: (יג) וַיָּשָׁב
גִּדְעוֹן בֶּן־יוֹאָשׁ מִן־הַמִּלְחָמָה
מֵעֲלֵה הֶחָרֶס: (יד) וַיִּלְכֹּד־
נַעַר מֵאַנְשֵׁי סֻכּוֹת וַיִּשְׁאָלֵהוּ
וַיִּכְתֹּב אֵלָיו אֶת־שָׂרֵי סֻכּוֹת וְאֶת־

זקניה

תרגום אשכנזי כמ

דער מארגענלענדער איבריג
געבליבען וינד ; דען געפאלע
לען וואהרען הונדערט אונד
צוואנציג טויזענד מאן מיט
בלאנקעם שווערטע. (יא) גדעון
ריקטע געגען דיא שטראס
דער היטטענבעוואהנער, עסט
ליך פאן נובח אונד יגבהה,
אונד שלוג דאז לאגער, וועה
רענד עם זיך זיכער גלויבטע.
(יב) זבח אונד צלמנע ענטפלא
הען צוואר, פאבער ער וועט
טע איהנען נאך, אונד ערגריף
דיא בויידען קענינע מרין
זאוואהל זבח אלם צלמנע דאז
נאנצע לאגער האטטע בע
רויטס דיא אנגסט פערניכ
טעט. (יג) גדעון זאהן יואש
קעהרטע נאך פאר זאננע
אויפנאנג אוים דער שלאכט
צוריק, (יד) אונד גריף אייגען
קנאבען פאן רען אייגוואהנערן

צו סכות אויף ; אלם ער איהן אויספארשטע, בעשריב ער איהם דיא פירשטען פאן סכות

אונד

ר ש ' י

(יא) דרך השכוני באהלים. דרך ארץ קדר וערב השכוני' במדבר באהליהם תמיד ואין דריס בנתיס : מקדם לנבח ויגבהם . שהם ערבי ישראל ולא רצה לילך אם אלא דרך עקלתון כדי שלא ינגיעו בהם ויפסו' פתאום: (יג) מלמעלה החרס. עד שלא עקעה השמש בעוד החמה גבוהה :

ויולע

ב א ו ר

כלי דיסה (דרעטשטגען, דרעטשליטטען), והוא כעין קדרה רחב ושתתיו תקועות לתני' חריפות ואדין ונקרא ג"כ מורג חרוש ויתבו לותו על התנוחה , והשכנים מתחברין התנן הנפרד לחל"כ מן הכנר ע"י מזרה. (יא) דרך השכוני באהלים, נפלה המ"ם ונשאר היו"ד כלתי שמיכות כמו מזבחי בנקר מלחרי בנשף (ישעי' ה' י"ח) בשקוט שבטיהם בנקר , מלחרים בנשף , לו שיהיו כלם שמוכים על לותיות לו על מלות השמש כמו למעלה יושבי על מדין והלכי על דרך (ה' י'); והשוכנים באהלים הם בני קדר כמו שפי' רש"י שהם תמיד באהליהם ואין דריס בבתים וילועים בשם בערוביכין . וכבר העירו רוב המפרשים שנדעון עלה עליהם פתאום בעוד לילה כי לו היה האחנה בעז ולכן אמר הכתוב ויבא גדעון מן המלחמה מלמעלה החרס , כלומר בנקר ערב עלות השמש בת"י עד לא מיגל שמשא . ובקדוק מלת חַשְׁכּוּנִי לודיעך עוד מה שבתב הרלב"ע כספרו מחזיקים בלשונו : ואין נמקרא מלה זרה כמו שחשב עניים ; הלחד ה"א הידיעה עם מלה סמוכה , והשני שהוא סמוך ולחריו בית (וזה אין זר כ"כ כי יש לו רעיה כאן שוברתי), והשליש שאלת שכן מהפעלים השומרים ולא יבוא מהם פעול כמו שלח יבא מן הלך הלוך ולא מן מבא חבוי ע"כ. (יד) וישאלהו , שאל לותו על לדות שרי המקום. ויכתב אליו , יין

עניים

וְקָנֵיהָ שִׁבְעִים וְשִׁבְעָה אִישׁ׃ (טו) וַיָּבֹא אֶל־אַנְשֵׁי סֻכּוֹת וַיֹּאמֶר הִנֵּה זֶבַח וְצַלְמֻנָּע אֲשֶׁר חֵרַפְתֶּם אוֹתִי לֵאמֹר הֲכַף זֶבַח וְצַלְמֻנָּע עַתָּה בְיָדֶךָ כִּי נִתֵּן לַאֲנָשֶׁיךָ הַיְעֵפִים לָחֶם׃ (טז) וַיִּקַּח אֶת־זִקְנֵי הָעִיר וְאֶת־קוֹצֵי הַמִּדְבָּר וְאֶת־הַבַּרְקָנִים וַיֵּדַע בָּהֶם אֶת אַנְשֵׁי סֻכּוֹת׃ (יז) וְאֶת־מִגְדַּל פְּנוּאֵל נָתָץ וַיַּהֲרֹג אֶת־אַנְשֵׁי הָעִיר׃ (יח) וַיֹּאמֶר אֶל־זֶבַח וְאֶל־צַלְמֻנָּע אֵיפֹה הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָרַגְתֶּם בְּתָבוֹר

ויאמרו

אונד איהרע עלטעסטען, דע־ רען זיעבען אונד זיעבענציג וואַרען. (טו) אַלס ער צו רען איינוואָהנערן פּאָן סכות קאַם, שפּראַך ער: זעהעט דאַ זבח אונד צלמנע, דערעניטווילללען איהר מיך מיט דען וואָרטען פֿערהעהנט: איוט עטוואַ דיא מאַכט זכח׳ס אונד צלמנע׳ס שאָן אין דיינער האַנד, דאַס וויר דיינען ערשעפּעטען לייטען כראָד געבען זאָללען? (טז) דאַרויף פֿיהרטע ער דיא עלטעסטען דער שטאַדט מיט דען דאָרנען אונד דיסטעלן דער וויסטע צוואַממען — דאָך דיא בירגער פֿאָן סכות פֿער־ שאָנטע ער דאַמיט. (יז) דען טהורם פנואל׳ס אַבער ריס ער ניעדער, אונד ערשלוג דיא איינוואָהנער דער שטאַדט. (יח) יעטצט שפּראַך ער צו זבח אונד צלמנע: וואָהער וואַרען דיא מענער, דיא איהר בייא תבור אומגעבראַכט האַבט?

זיא

ר ש ״ י

(טו) ויודע בהם. ותבר בהון:

(יח) תחד

ב א ו ר

ענינו שכתב שמות האנשים נמכתב ונקותיות על ספר, כי נימים ההם לא היו רגילים כ״כ בכתבת הכתב ובספרו זה הגלגל שהיה נער בלי ספק, ויסי׳ טעם ויכתב אליו שנתן לגדעון קותות וסימנים להכיר האנשים מתוך אחר תגשי סכות ולהענישם בקושים ונרקנים נחזר דבר להם ולדמם על העם אחר לא חטאו כי עליהם הי׳ לקיים מה שגזרו האנשים. וקניה, חכמים ויועצים כמו את״ה בן זקנים (נרחבית ל״ז ג׳) גר חכים. (טו) וידע בהם, ת״י ותבר עליהון ופי׳ הרד״ק מן וידוע חלי (יבעי׳ נ״ג ג׳) שהוא לשון שבירה. ויתכן לפרשו כשמעו שהודיע להם פשעם עם הקושים; והרדי״ק לומר, שהוא כמו וידע אלהים (שמות ב׳ כ״ה) ענין חמלה, כמו שפי׳ רש״י שם נתן עליהם לב, כי כוונתו היתה להעניש רק האנשים והזקנים ולרחם על ההמון כמו שפרשתי למעלה, וכן תרגמתי. (יז) ויהרג את אנשי העיר, ולא לא הודיעם שיהרגם רק שיתן לו המגדל בשובו? ולמר הרלב״ג שלולי יעד ג״כ להרגם ולא נזכר בשמוע, ויותר נכון מה שפי׳ הרד״ק שהיו נוטרים במגדל וכאשר בא לנתיבו העיזו פניהם להלחם בו ולהכיל את המגדל ולכן הרגם בחותם מריבה (מלבי הרדי״ח). ולדעתי הרגם בהיות חטאתם גדולה מחטאת סכות, כי כאשר בזו לפנואל התגברה עליהם חלשות הדרך והיו עיפים ויגעים ביותר ועכ״ז לא רחמו קותם לבעדם בפת לחם, לו לפי שלפני פנואל הסיבו בלא פה לאחד מה שענו נסבות רק שרי העיר, ולכן הרגם. (יח) איפה האנשים, כנר פעתיק הרב המלאר (לסנ״הם נרחבית כ״ז ל״ג) מה שמצאנו המפורשים בענין מלה ז הנמלאת ו׳ פעמים בה״ק נסיף ע״פ המסורה (סס ל״ז

וַיֹּאמְרוּ כְּמוֹךָ כְּמוֹהֶם אֶחָד
כִּתְאַר בְּנֵי הַמֶּלֶךְ: (יט) וַיֹּאמֶר אַחַי
בְּנֵי אִמִּי הֵם חַי־יְהוָה לוּ הַחֱיִתֶם
אוֹתָם לֹא הָרַגְתִּי אֶתְכֶם:
(כ) וַיֹּאמֶר לְיֶתֶר בְּכוֹרוֹ קוּם הָרֹג
אוֹתָם וְלֹא־שָׁלַף הַנַּעַר חַרְבּוֹ כִּי
יָרֵא כִּי עוֹדֶנּוּ נָעַר: (כא) וַיֹּאמֶר
זֶבַח וְצַלְמֻנָּע קוּם אַתָּה וּפְגַע־בָּנוּ
כִּי כְאִישׁ גְּבוּרָתוֹ וַיָּקָם גִּדְעוֹן
ויהרג

זיא ערוויערערטען: וואהער
דוא, דאהער זיא, אוים אי־
נעם ארטע, אן געשטאלט גלי־
כען זיא קענינליכען פרינצען.
(יט) אך! ריעף ער, מיינע
ברידער זינד׳ס, זהנע מיינער
מוטטער! ביים לעבען דעם
עווינען! העטטעט איהר זיא
לעבען לאסטען, איך ליעסע
אייך ניכט הינריכטען. (כ) היע־
רויף שפראך ער צו יתר זיי־
נעם ערשטנעבארנען: אויף!
טעדטע זיא! אבער דער יינג־
לינג וואללטע דאן שווערדט
ניכט ציעהען, דען ער וואר

פֿורכטזאם, ווייל ער נאך קינדיש וואר. (כא) דא זאגטען זבח אונד צלמנע: קאם דוא הערא ן,
אונר שטאסע אונו ניעדער, דען וויא דער מאן זא ויינע קראפט! גדעון ערהאב זיך,
אונר

רש״י

(יח) לחד כתואר בני המלך. יפה תואר ל׳ היה בהם שתואר כתואר בני המלך. ויש לפותרו כמוך
כמוהם תואר לחד לבם כי תואר בני מלכים היו: (כ) ולא שלף הנער מרגו. להורגם שהיה יודע בהם:
(כא) השהרונים

באור

ט״ז) ול׳ פעמים בו״י, והשלר כמו מי יתפוש בילחק ולהלן בזכול (ש׳ ל״ח) ודומיהם בוי״ו חל״ף,
והם לתקון הלשון ומתורגמין לפי הענין, ותכלית דבריהם שהיה מורכנת מג׳ מלות לי פ ה; וכתן
יש ג׳ נתורים בשלשת גדעון; לרד״ק טעם לימה, מה תתרם ותכוונתם (וחם ווחרען רחג פֿיר
מענטער?) והם לומרו כאוך כמוהם (כלם) לחד ותתרם כתואר בני המלך, כי לא ידעו להשיב
ליכותם והשיבו על תמונתם דבר הנראה לעינים; והרלב״ג כתב, מה שתמר להם לימה התנשים
וגו׳ שהל להם לים פה דומה להם, שיודעו תתרם (וואר מיזט דען מענטערן היר עהנליך?)
ולמרו לו כי תתרם כתואר גדעון ובכללה הנה תתרם כתואר בני המלך, כי הם יפה תואר, לו
לומרו זה על בני גדעון לבר היו שם כמו שלמר לחר זה ויאמר ליתר בכורו (והשופט נקרא
מלך בלמור ומלך לין בישראל); והרלי״ח לומר על שני פירושים הללה שהם בלתי מתישבים
בפשט הכתובים, ובונתו טעם לימה התנשים, לומר להם לו לא הרגתם לת התנשים ההם
והיו עתה חיים בידינם הייתי נותן לתכם נעדם עור בעד עור (ורלוי לתרגם: חך וואהרן
זיא דח יענע מענטער דוא חיהר בייח חבור חומגעברחכט!) והם פשיטו שני דברים, הלחד
כמוך כמוהם, ר״ל כך תהיה לתה כמו שהיו הם, שתמות מהר על ידי מדין כלשר מתו הם
דרך קללה (ח וואהרעטט דוא טאן וואהרן זיא זיכר!), והדבר השני לומרו לחד בתואר בני המלך
שהיה לחד מהם יפה תואר ויפה מרלה מלד, וגדעון השיב לחי בני לחי הם, כלם היו לחי
ובני לחי שהם התנים היותר דומים, ולם כן כיפה בבעיר, בשמן כרזה, כלם קורבה לחת היה
לי שהם וכלם היו יפים כמדרגה לחת כי כלם בני לחה לחת היו, ע״כ תוכן דבריו; וגם
בלורו לינו שוה לי. ולדעתי ליפה הבח בהרכבתו על שלשת המקום שעינו כתן כמו מלין,
כלומר לים היה מקום מושבם, וגם בלשון משנה מלת ווהער בתה בהרכבה זו, כי מלת הער
נגזרת מלשון היר כמו שהעיר הבלשן חדעוזנג בספר מלין שלו, והתשובה על שתלתו ליפה התנשים
בתה בשרון מלות שתים לשר לא זו במקרת בשער העיד הרתב״ע בספרו מתנים בשמרו:

וַיַּהַרֹג אֶת־זֶבַח וְאֶת־צַלְמֻנָּע וַיִּקַּח
אֶת־הַשַּׁהֲרֹנִים אֲשֶׁר בְּצֵאתֵי
גַּמְלֵיהֶם: (כג) וַיֹּאמְרוּ אִישׁ־
יִשְׂרָאֵל אֶל־גִּדְעוֹן מְשָׁל־בָּנוּ גַּם־
אַתָּה גַּם־בִּנְךָ גַּם בֶּן־בִּנֶךָ כִּי
הוֹשַׁעְתָּנוּ מִיַּד מִדְיָן: (כג) וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם גִּדְעוֹן לֹא־אֶמְשָׁל אֲנִי בָּכֶם
וְלֹא־יִמְשָׁל בְּנִי בָּכֶם יְהוָה יִמְשָׁל
בָּכֶם: (כד) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם גִּדְעוֹן
אֶשְׁאֲלָה מִכֶּם שְׁאֵלָה וּתְנוּ־לִי
אִישׁ נֶזֶם שְׁלָלוֹ כִּי־נִזְמֵי זָהָב לָהֶם
כִּי יִשְׁמְעֵאלִים הֵם: (כה) וַיֹּאמְרוּ
נָתוֹן נִתֵּן וַיִּפְרְשׂוּ אֶת־הַשִּׂמְלָה
וַיַּשְׁלִיכוּ שָׁמָּה אִישׁ נֶזֶם שְׁלָלוֹ:
(כו) וַיְהִי מִשְׁקַל נִזְמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר

שאל

תרגום אשכנזי

אונד ער שלוג זבח אונד צלמנע.
היריף נאַהם ער דיא מאַנד.
רינגע, וועלכע אום ריא העלוע
איהרער קאַמעלע הינגען.
(כג) דאַ שפראַך דער קערן
ישראל'ס צו גדעון: העררשע
איבער אונז, דוא זאָווהל אַלס
דיין זאָהן, זאָוויא איינסט דיין
ענקעל, דען דוא האַסט אונז
פֿאָן דער געוואַלט מדין'ס בע-
פֿרייעט. (כג) גדעון אַבער ענט-
געגנעטע: איך ווילל ניכט אי-
בער איך הערשען, אונד
מיין זאָהן זאָלל ניכט איבער
אייך הערשען. מעגע דער
עווינע אַלליין אייער הער-
שער זיין. (כד) גדעון פֿוהר
פֿאָרט: נור איינע ביטטע זויא
מיר פֿאָן אייך געווערט; עס
געבע מיר יעדער אינען נאַ-
זענרינג פֿאָן זיינער בייטע,
אינדעם זיא דאָך נליך דען
ישמעאלים גאָלדענע נאַזענ-
רינגע האַטטען. (כה) זיא אַנט-
וואָרטעטען: דאַז וואָללען וויר
דיר גערנע גענען. זיא בערייטעטען אין געוואַנד אוים, אונד יעדער וואַרף אינען נאַזענ-
רינג פֿאָן זיינער בייטע הינין. (כו) דאַז געווויכט דער גאָלדענען נאַזענרינגע, וועלכע ער

זך

רש"י

(כא) השהרונים. לונט"ש נלע"ז של זהב:

(כו) השהרונים

באור

דעכיס נמקרא מקומות מסירי מלם לא תוכל לספור לומס כי רבו מלא רבה, כמו תאר לתתי לו נשרה (ב"נ ד' י') ענינו נתצלים המלות תאר נא לתתו לום כי רבתה, והנה תשובת זרי מדין נתשלומה היתה: כמוך כמוהם ממקום לחד (כלומר מעפרה תאר לאחי העזרי) ותחרס כי תלך בני המלך, וכן תרגמתי. (כא) השהרנים, לועז רש"י לונ"טש lunettes (אאָגרכֿען) לפי שהיו נדמות ירח, וי"ת ענקיא וכן נקיאו נסמיך הענקות תאר נגוחני גמליהם, והשהרנים דלהלן שהם טבעיני מנשים מרגש שהרוית (ונת"י תאר לרש"י כתוב עונקיא ונלילין) והשהרנים שהם עדיים לנשים (ישעי' ג' י"ח) תרגש סינכית, והטבעות הנזכרות נסם תרגש עונקיא. (כד) נום שללו, נזה משללו, נחסרון מ"ם, כמו עד יקוס גוי לוינו (יהושע י' י"ג). כי ישמעאלים הם, המדינים (רד"ק ורלנ"ג). וי"ת תרי ערבאי מינון ונתרגום תאר לרד"ק כתוב תרי ערבאי קטילו, והוניח מתרגומו כי ישמעאלים הם מינו שב

על

שָׁאַל אֶלֶף וּשְׁבַע־מֵאוֹת זָהָב לְבַד
מִן־הַשַּׁהֲרֹנִים וְהַנְּטִיפוֹת וּבִגְדֵי
הָאַרְגָּמָן שֶׁעַל מַלְכֵי מִדְיָן וּלְבַד
מִן־הָעֲנָקוֹת אֲשֶׁר בְּצַוְּארֵי
גְּמַלֵּיהֶם: (כז) וַיַּעַשׂ אוֹתוֹ גִדְעוֹן
לְאֵפוֹד וַיַּצֵּג אוֹתוֹ בְעִירוֹ בְּעָפְרָה
וַיִּזְנוּ כָל־יִשְׂרָאֵל אַחֲרָיו שָׁם וַיְהִי
לְגִדְעוֹן וּלְבֵיתוֹ לְמוֹקֵשׁ: (כח) וַיִּכָּנַע
מִדְיָן לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יָסְפוּ
לָשֵׂאת רֹאשָׁם וַתִּשְׁקֹט הָאָרֶץ
אַרְבָּעִים שָׁנָה בִּימֵי גִדְעוֹן:
(כט) וַיֵּלֶךְ יְרֻבַּעַל בֶּן־יוֹאָשׁ וַיֵּשֶׁב
בְּבֵיתוֹ: (ל) וּלְגִדְעוֹן הָיוּ שִׁבְעִים
בָּנִים יֹצְאֵי יְרֵכוֹ כִּי־נָשִׁים רַבּוֹת
הָיוּ לוֹ: (לא) וּפִילַגְשׁוֹ אֲשֶׁר בִּשְׁכֶם

ילדה

ג זיך אויסבאַט. בעטרוג טויזענד זיעבענהונדערט שקל אן גאָלד, אָהנע דיא מאַנדרינגע, אָהרענגע אונד פורפורקליידער, וועלכע דיא קעניגע מדין'ס שמיקטען, אונד אָהנע דאַז קעטטענשמירע אן דען העלזען איהרער קאַמעלע. (כז) גדעון פֿערווענדעטע עס צו אינעם אפור (דענקמאָהל), אונד שטעלטע עס אוף אין זיינער שטאַדט צו עפרה. אַבער נאַנץ ישראל אַרטעטע זיך דאַבייא אויס אונד עס וואַרד ווידער גדעון'ס אונד זיינעם הויזעם ווילען צום פֿערדערבען. (כח) אַלס מדין געדעמיטהיגט וואַר פֿאָר דען קינדערן ישראל'ס, אונד זיא ניכט מעהר וואַגטען איהר הויפט צו ערהעבען, גענאָם דאַז לאַנד פֿיערציג יאַהרע רוהע, זאָ לאַנגע גדעון לעבטע. (כט) נון צאָג זיך ירבעל דער זאָהן דעם יואש צוריק, אונד בליעב רוהיג צו הויז. (ל) גדעון האַטטע זיבענציג זעהנע, דיא אויס זיינען לענדען הערפֿאָר געגאַנגען, דען ער האַטטע פֿיעלע וויבער. (לא) אונד זיין קעבסווייב, דאַז ער צו שכם האַטטע,

נע,

ר ש "י

(כו) השהרונים והנטיפות. עונקיה וכליליה: (כז) ויעש אותו גדעון לאפוד. להיות לזכרון על תשועה גדול' לרוחות כמה היה חילם בנד שבזמני חשוניהם היה כל הזהב הזה: ויזנו כל ישראל אחריו. לאחר מיתת גדעון:

נעל

ב א ו ר

על המדינים נ"ל על הערבים השכוני נחלים לאחר הרגום נרדפם לאחר מדין ומהם היו נזמי זהב. ויתכן לדעתי שיסבר כ"ף הדמיון, כמו כי חטאת קטן מרי (ש"ל ט"ו נ"ג) ודומיהם, וענינו כי כישמעאלים הם לאחר נזמי זהב נתפס לו נזמיהם. (כז) לאפוד, הלוג הלפוד נעיכו לזכר הנלחון ולחות הנס לאחר הפלית הש"י לעשות עמו. אחרין, יתכן שמלת לאחריו עומדת במקום שנים, לאחרי מותי זנו אחריו והעתיקו מחשבתו הטהורה למחשבה רעה לעשות הלפוד לעבודה זרה. לגדעון ולביתו, טעם הלמ"ד בשניהם נמו וחטאתי לאלהים (נרחמיה ל"ט ט') כלומר שהיה הלפוד למוקש נגד כוונת גדעון וביתו, כי הוא לא כן חשב (ועיין נמנוחת לספר שופטים). (כט) וילך, הלך לו ופנה מכל עסקי רגים לשנת נמנוחה בביתו לאחר שעקטה הארץ, ולא זכר

בכתוב

יְלָדָה־לּוֹ גַּם־הִיא בֵּן וַיָּשֶׂם אֶת־
שְׁמוֹ אֲבִימֶלֶךְ: (לג) וַיָּמָת גִּדְעוֹן בֶּן־
יוֹאָשׁ בְּשֵׂיבָה טוֹבָה וַיִּקָּבֶר בְּקֶבֶר
יוֹאָשׁ אָבִיו בְּעָפְרָה אֲבִי הָעֶזְרִי:
(לג) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר מֵת גִּדְעוֹן וַיָּשׁוּבוּ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּזְנוּ אַחֲרֵי הַבְּעָלִים
וַיָּשִׂימוּ לָהֶם בַּעַל בְּרִית לֵאלֹהִים:
(לד) וְלֹא זָכְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־
יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם הַמַּצִּיל אוֹתָם מִיַּד
כָּל־אֹיְבֵיהֶם מִסָּבִיב: (לה) וְלֹא־
עָשׂוּ חֶסֶד עִם־בֵּית יְרֻבַּעַל גִּדְעוֹן
כְּכָל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה עִם־
יִשְׂרָאֵל:

ט (א) וַיֵּלֶךְ אֲבִימֶלֶךְ בֶּן־יְרֻבַּעַל
שְׁכֶמָה אֶל־אֲחֵי אִמּוֹ וַיְדַבֵּר
אֲלֵיהֶם וְאֶל־כָּל־מִשְׁפַּחַת בֵּית־
אֲבִי אִמּוֹ לֵאמֹר: (ב) דַּבְּרוּ־נָא
בְּאָזְנֵי כָל־בַּעֲלֵי שְׁכֶם מַה־טּוֹב

לכם

גע׳אַר איהם אויך איינען זאָהן ; רעם לענטע ער דען נאַמען אבימלך בייא . (לג) גרעון זאָהן ייאש׳ס שטאַרב אין איינעם גליקליכען אַלטער , אונד ווארד בענראַבן אין דער גרופּט זיינעם פאַטערס יואש צו עפרה (דיא שטאַרט) אבי עזר׳ס . (לג) אַלס גון גרעון געשטאָרבען ווא׳ר , פיעלען דיא קינדער ישרא׳ס ווידער צוריק, שוויי׳ג טען נאַך דען בעלים איים, אונד זעטצטען זיך דען בעל ברית צור גאָטטהייט א׳ין ; (לד) דיא קינדער ישראל׳ס געדאַכטען ניכט מעהר דעם עווינען איהרעם נאָטטעם , דער וא אוים דער האַנד אַללער איהרער פיינדע רינגם אומהער נערעטטעט האַטטע ; (לה) ערצייגטען איך קיינע ליעבע מעהר דעם הויז ירובעל גרעון׳ס , טראָץ אַללער וואָהלטהאַט , וועלכע ער ישראל ערוויעזען האַטטע .

ט (א) אבימלך דער זאָהן ירבעל׳ס גינג נון הין נאַך שכם צו דען ברידערן זיינער מוטטער , אונד רערעטע זיא אונד דיא נאַנצע פאַמיליע דעם מוטטערליכען פאַטערהויזעם אַל־

זאָ אַן : (ב) בריגגעט דאָך פאָר דען אָהרען דער העררן שכם׳ס דיא פראַגע: וואַם דינקט אייך בעם־

ר ש "י

(לג) בעל ברית . כך שמו : (לה) ולא עשו חסד וגו׳ . שהרגו את בניו כמו שכתוב בענין : ופוחזים

ב א ו ר

שכתוב שפט את ישראל . (לג) בעל בריח , לפעמ׳ רבינו יעקיהו הוא כמו בעלי ברית והם כהני במות ל׳ע׳ז ויהי׳ תרגומו : זיא זעלטען פריעסטער חיין פיר איהרע גטטער , והעיקר כי קלילן אחד מהבעלים בעל ברית שמו , ומולי הזימו את שמו בעל ברית לפי שנתרצו ברית עם בובדי הבעלים אשר סביבותיהם . ומז״ל פירשו (שבת פ״ג) זה זכוב בעל עקרון .

(ב) המשל

לָכֶם הַמִּשְׁל בָּכֶם שִׁבְעִים
אִישׁ כָּל בְּנֵי יְרֻבַּעַל אִם־מְשָׁל
בָּכֶם אִישׁ אֶחָד וּזְכַרְתֶּם כִּי־
עַצְמְכֶם וּבְשַׂרְכֶם אָנִי: (ג) וַיְדַבְּרוּ
אֲחֵי־אִמּוֹ עָלָיו בְּאָזְנֵי כָּל־בַּעֲלֵי
שְׁכֶם אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
וַיֵּט לִבָּם אַחֲרֵי אֲבִימֶלֶךְ כִּי אָמְרוּ
אָחִינוּ הוּא: (ד) וַיִּתְּנוּ־לוֹ שִׁבְעִים
כֶּסֶף מִבֵּית בַּעַל בְּרִית וַיִּשְׂכֹּר
בָּהֶם אֲבִימֶלֶךְ אֲנָשִׁים רֵיקִים
וּפֹחֲזִים וַיֵּלְכוּ אַחֲרָיו: (ה) וַיָּבֹא
בֵּית־אָבִיו עָפְרָתָה וַיַּהַרֹּג אֶת־
אֶחָיו בְּנֵי־יְרֻבַּעַל שִׁבְעִים אִישׁ
עַל־אֶבֶן אֶחָת וַיִּוָּתֵר יוֹתָם בֶּן־
יְרֻבַּעַל הַקָּטֹן כִּי נֶחְבָּא:
ויאספו

בעסטער? וועו איבער איר הערשען זיעבענציג מענשען, אללע זהנע ירבעל'ס, אדער וועו נור איין איינציגער איבער איר הערשט? בעדענקעט אבער צוגלייך, דאס איר אייער בין (ר"ה דאס איך פאן איר אבשטאמ- מע). (ג) דיא ברידער ויינער מוטטער בראטען פאר רעו אהרען דער העררן שכם'ס אללע דיעזע וואָרטע, אונד איהר הערץ נייגטע זיך גינסטיג פיר אבימלך, דען זיא זאגטען: ער איזט יא אונזער ברודער. (ד) זיא גאבען אהם זיעבענ- ציג זילבערלינגע אוים דעם טעמפעל דעם בעל ב־ית, וואָ- פיר אבימלך ניטסווירדיגע אונד אונבעזאָננענע מענשע: וואַרב, דיא אהם פאָלגטען. (ה) ער קאם אין זיין פאָטער- ליכעם הויז צו עפרה, אונד ערשלוג זיינע ברידער דיא זעהנע ירבעל'ס זיעבענציג מאן אויף איינעם שטיין, יותם אלליין דער יינגסטע זאהן (אדער ענקעל) ירבעל'ס האטטע זיך ערהאלטען, וויל ער פערשטעקט וואר.

דא.

ר ש "י

ט (ד) ופוחזים. נהולים כמעשיהם לעשות כלם תנופה:

עם

באור

ט (ב) המשל בכם כל בני ירובעל, מבימלך השב מה שענה גדעון ליתרחל לא למשל לבני נכם ולא ימשל בָּנֵי נכם כלומר גלה דעתו שיתנו הממשלה לכל בניו ולא לאחד מהם ואמר ה' ימשל נכם כלומר הוא אחד המיוחד אשר לו יאתה הממשלה לבד, אולם לא כן בניו אדם, ועל זה אמר לאחרי מות עתה השכילו מה טוב לכם, ואם לדעתכם טוב לכם משול שבעים, אני אומה אחי בא, כי לא יתנו לבן פלגש לנוח בסודם ולאחוז עמהם בשבט הממשלה, ובענור זה תזכרו כי עלמכם ובשרכם אני. ועשם ב ע ל י ב כ ם לדעת הרד"ק אחד מהני שבם בלומר השרים והחשובים שבו, ויתכן לפרשו ע"ד פי' רבינו יעקי' בענין בעל בריח הנזכר בקודם, שהם הכהנים אשר בשכם לנהן בבית בעל בריח כי להם היכולת לתת לו שבעים בסף מבית הלולי, ויהי' תרגומו: דיא טעמפעלהעררן. (ד) ופחזים, קלים ומהרים מלשון פחז כמים (בראשית מ"ט ד') וי"ת ונסיבים פי' נבזים, לבזה נפש (יעקי' מ"ט ז') ת"י לדבסירין. (ה) ויותר יותם, ממספר השבעים בי מנהג הלשון הוא שלא יפחות משמונה הכולל בעבור אחד (רד"ק) ולדעתי

תרגום אשכנזי

שופטים ט

(ו) דאַרויף פֿערזאַמלטען זיך אַללע העררן שכם'ס, אונד אַללע בעוואָהנער מלוא'ס, גינגען הין, אונד זעטצטען דען אבימלך צום קעניגע בי א רער אייכע, וועלכע פֿאָר שכם שטעהט. (ז) אַלס מאַן עס יוהם פֿערקינדעטע, גינג ער הין, שטעללטע זיך אויף דען גיפֿעל רעס בערגעס גרזים, ערהאָב זיינע שטימע, אונד לוים שפראַך ער זיא אַלע זאָ אַן: הערעט מיך איהר העררן שכם'ס! דאַמיט אייך גאָטט ערהערע. — (ח) איינסט גינגען דיא וואַלדבייטע אויס, איינען קעניג איבער זיך צו זאַלבען; זיא פֿאָרערטען דען עהלבוים אויף: רעגיערע אי"

(ו) ויאספו כל־בעלי שכם וכל־בית מלוא וילכו וימליכו את־אבימלך למלך עם־אלון מצב אשר בשכם: (ז) ויגדו ליותם וילך ויעמד בראש הר־גרזים וישא קולו ויקרא ויאמר להם שמעו אלי בעלי שכם וישמע אליכם אלהים: (ח) הלוך הלכו העצים למשח עליהם מלך ויאמרו לזית מלוכה עלינו: (ט) ויאמר להם הזית החדלתי

מלכה קרי — את

בער אונז! (ט) דער עהלבוים ערוויערערטע: ואללטע איך מיינער פֿעטטיגקייט ענטאַגען, וועלי

ר ש "י

(ו) עם לילון מולכ. מיבר קאתח מיבור שהיו בו מלכות: (ח) כלך הלכו העלים. מבל הוח: לזית. עתניאל בן קנז הכח מבעט יהודה שנקרא זית שנא' זית רענן יפה פרי תואר וגו' (ירמיה י"ח):

(ט) דשני

באור

ולדעתי היה יותם מיולקי בני גדעון, וידוע כי גם בני בניו קרוין בניו, והעד בדברי יותם בשמיך (י"ח) ויחתם קמתם על בית תבי ותהרגו את בניו שבעים איש ולא המר תחי, ומה שכתוב להלן (כ"ג) שבעת מפני תבימלך אחיו הוא כמו תבעים איש החמור בחגרם ולוט (עיין בחומר לבר"ה בראשית כ"ד כ"ט), ולא נפחר בעבור שנשמרו עליו רחביו בהיותו הקטן והבעיר בי תם לפי שחתח. (ו) מלוא, שם איש הוא שם מקום וכן פי' הרד"ק מלוא שם ולא תחר ע"כ. וטעם בית מבחי בית, ואין להוביח מיונתן בי בית מלוא שם עבם לחד הוא לפי שלא תרגמו שניהם, שהיות בית בשמיכות נקרמית כמו בעבדי, ויתבן שבית מלוא הנזכר ניוחם (מלבים כ' י"ב כ"ח) בא בשימן היורד שלא להבדילו מן בית מלוא הנחבר כאן וגם שם לא תרגמו יונתן, ורב"י פי' שם בית מלוא בחותו מקום, ושלא לחבוב בעבות בי שמו בית מלוא כמו בית לחם, סוסיף לומר מלוא שם מקום, ולולי שהבי בית מלוא הם בעלי מגדל שבם. עם אלון, לבל אלון כמו ויבב יבמק עם בחר למי רחי (בראשית כ"ה י"ח). מצב אשר בשבם, כמו תבר מולכ בשבם בי הפך בוה אינו זר במקרא ע"ל כל הרע לויב בקדם (תהלים ע"ד ג') בחקים כל לויב הרע בקדם, וכן בפסוק (י"ו) לחבר שלחם אבי עליכם, בחקים אבי לחבר שלחם עליכם ודומיהם רבים, וטעמו אלון תבר עומד במבוח שבשם, והוא מחנה לחבר עם שבם (בראשית ל"ה ד'), וי"ת אלון, מיבר בדרבו, ותרגם מלב כמו מלבת לחבר בעמק האלך (ז"כי י"ח י"ח) שפליבו במיבור מלבה לזבר דבר ידוע ויחסו במיבור אלים' ויהי' תרגומו: בייוח דער עבבע דעם דענקמחהום. ואולי היתה תחלת נטיעת האלון לזכרון מה, ורלוי לתרגם: בייוח דער דעץ מחדענקען גענוייהעטען מייבע. (ט) החדלתי, כתב הרד"ק שהוח

אֶת־דִּשְׁנִי אֲשֶׁר־בִּי יְכַבְּדוּ אֱלֹהִים וַאֲנָשִׁים וְהָלַכְתִּי לָנוּעַ עַל־
הָעֵצִים: (י) וַיֹּאמְרוּ הָעֵצִים לַתְּאֵנָה
לְכִי־אַתְּ מָלְכִי עָלֵינוּ: (יא) וַתֹּאמֶר
לָהֶם הַתְּאֵנָה הֶחָדַלְתִּי אֶת־מָתְקִי
וְאֶת־תְּנוּבָתִי הַטּוֹבָה וְהָלַכְתִּי
לָנוּעַ עַל־הָעֵצִים: (יב) וַיֹּאמְרוּ
הָעֵצִים לַגֶּפֶן לְכִי־אַתְּ מָלְכִי
עָלֵינוּ: (יג) וַתֹּאמֶר לָהֶם הַגֶּפֶן
הֶחָדַלְתִּי אֶת־תִּירוֹשִׁי הַמְשַׂמֵּחַ
אֱלֹהִים וַאֲנָשִׁים וְהָלַכְתִּי לָנוּעַ
עַל־הָעֵצִים: (יד) וַיֹּאמְרוּ כָל־

מלכי קרי

העצים

תרגום אשכנזי לג

וועלט נאָטט אונר מענשען
אַן מיר שעטצען, דאַטיט
אך הינגעהט בייא וואַלרבי־
מען צו רוישען? (י) דאַרוף
שפראַכען דיא ביימע צום פּיי־
גענבוים: קאָממט דוא! אונר
רעגיערט איבער אונז! (יא) דאַ
ענטגענגעטע אינגען דער פּיי־
גענבוים: זאָללטע איך עטוואַ
מיינער זיסינקייט, מיינער
הערליכען פּרוכט ענטואַגען,
דאַמיט איך הינגעהט בייא
וואַלרבימען צו רוישען? (יב) דא
באַטען דיא ביימע דען ווייי־
שטאָק: זאָ קאָממט דוא, אונר
רעגיערט איבער אונז! (יג) דאָך
דער ווייגשטאָק ערקלעהרטע:
זאָללטע איך דען מיינעם טרוי־
בענזאַפט ענטואַגען, דער
נאָטט אונר מענשען ערפּרייי־

עט, דאַמיט איך הינגעהט בייא וואַלרבימען צו רוישען? (יד) גון פּאָרדערטען דיא וואַלרבימע
אַללע

ר ש " י

(ט) דשני. לשון שומן: (י) לתאנה. דבורה: (יא) את מתקי. דבש דבורים: (יב) לגפן. גדעון שהוא מזרע יוסף שנאמר בו בן פורת בגפן דבליג וגו': (יג) המשמח אלהים. שלין לומרים הלויס שיר של הקרבן אלא על הנסכים:

ב א ו ר

מנין הפעיל והוא מפיאל [כלומר שהוא זר כי הרוב הֶחֱדַלְתִּי כפעל הֶעֱמַדְתִּי (ד"ה ג' ל"ג ח') הֶחֱרַבְתִּי (לפני' ג' ז')], ויאמר עליו במכלול (דפוס קטן פ"ג ח') והנכון שהם מנין הפעל ולולא החי"ת גרונית היה הֶחְדַּלְתִּי כמו הֶשְׁבַּרְתִּי (ירמי' מ' כ"ח), ובגלל החי"ת הוסב הקמ"ץ להיות תחת החי"ת כמנהג כמו הֶחֱלִיתִי (מ"א כ"ב ל"ד, שנהפך החטף קמץ אל החי"ת להרחיב עליה), ואע"פ שה"ל החליתי נקמץ וה"ח החדלתי נס"גול, אין למוד על זה, כי תנועת הה"א אינה אלא להאריך ולהרחיב קריאת החי"ת, ואם תאריך ותרחב קריאת החי"ת מה לנו אם הוא מפני תנועת קמ"ץ אם מפני תנועת סגו"ל ע"כ. ויונתן חרגם השנוק בה"א החיתה ונא הענר במקום עתיד; ונראה שהיה כתוב בספרו הֶהֱחֱדַלְתִּי וגם הֶהָלוֹךְ בתוספת ה"א שתרגם המזיל, כי כאשר נא בתחלת התיבה קמץ יבוא הה"א אם לידיעה אם לשאלה נפתח קטן להקל המנעח כמו הֶהָיְתָה זאת בימיכם (יואל א' ג') הֶאָמֹר תאמר אלהים אני (יחזקאל כ"ח ט') הֶחָמֵס קם (שם ז' י"א), אם יהיה לדעתו ה"א התדלתי ה"א התימה הי' רצוי לתרגם הַשַּׁבָּקִית שלא לנטות מענין הפעל. לנוע על העצים, טעם על כמו על עין המים (בראשית ט"ז ז') שענינו אכל, והוא העלים הנזכרים למטה, הם עלי יער שלא נס עושים פרי ואין בהם אלא בדעת לאכר יעצי נטוע מפני הרוח והועיל לא יועילו כי אם להיות לנער, וכל עץ עושה פרי ממין ימצא להתחבר אליהם ולנוע עם אלני סרק, כי אם כל אחד למינו יצטוו כלשכרי אנשי מטייל ואזיל דיקלא ביצא גבי קינא דאבוי, וגם לאבימלך התלקטו אנשים ריקים ופחזים, כאשר יאמר המשל הקדמוני ונגי אדם לדומה

להם

הָעֲצִים אֶל־הָאָטָד לֵךְ אַתָּה
מְלֹךְ־עָלֵינוּ: (טו) וַיֹּאמֶר הָאָטָד
אֶל־הָעֲצִים אִם בֶּאֱמֶת אַתֶּם
מְשָׁחִים אֹתִי לְמֶלֶךְ עֲלֵיכֶם בֹּאוּ
חֲסוּ בְצִלִּי וְאִם־אַיִן תֵּצֵא אֵשׁ מִן־
הָאָטָד וְתֹאכַל אֶת־אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן:
(טז) וְעַתָּה אִם־בֶּאֱמֶת וּבְתָמִים
עֲשִׂיתֶם וַתַּמְלִיכוּ אֶת־אֲבִימֶלֶךְ
וְאִם־טוֹבָה עֲשִׂיתֶם עִם־יְרֻבַּעַל
וְעִם־בֵּיתוֹ וְאִם־כִּגְמוּל יָדָיו
עֲשִׂיתֶם לוֹ: (יז) אֲשֶׁר־נִלְחַם אָבִי
עֲלֵיכֶם וַיַּשְׁלֵךְ אֶת־נַפְשׁוֹ מִנֶּגֶד
וַיַּצֵּל אֶתְכֶם מִיַּד מִדְיָן: (יח) וְאַתֶּם
קַמְתֶּם עַל־בֵּית אָבִי הַיּוֹם
וַתַּהַרְגוּ אֶת־בָּנָיו שִׁבְעִים אִישׁ
עַל־אֶבֶן אֶחָת וַתַּמְלִיכוּ אֶת־
אֲבִימֶלֶךְ בֶּן־אֲמָתוֹ עַל־בַּעֲלֵי
שְׁכֶם כִּי אֲחִיכֶם הוּא: (יט) וְאִם־
בֶּאֱמֶת וּבְתָמִים עֲשִׂיתֶם עִם־
ירבעל

אַללע דען דאַרנשטרויך אויף:
נעהע דוא אַליין הין, אונר זייא
קענינ איבער אינז! (טו) אונד
דער דאַרנשטרויך זאַגטע צו
דען ביימען: וועז איהר אין
וואַהרהייט מיך צים קענינע
זאַלבעט איבער אייך: זאָ
קאַממט, אונר וואַלט שוטץ
אונטער מיינעם שאַטטען; ווּאָ
אַבער ניכט — דאַן ברעכט
אין פֿייער העראַר אויס דעם
דאַרנשטרויך, אינר פֿערצעה-
רע דיא צעדערן דעם לבנון.
(טז) נון! האַבט אהר מיט
טרייע אונד מיט געווייסען נע-
האַנדעלט, אַלס איהר אבימלך
צום קענינע נעווּאָהלט? האַבט
איהר וואָהל געטהאַן ירובעל
אונר זיין הויז? האַבט איהר
איהן נאַך זיינעם פֿערדיענ-
סטע בעלאָהנט? (יז) מיינען
פֿאַטער, דער פֿיר אייך גע-
קעמפֿט, דער זיין לעבען פֿאָן
זיך הינווענ וואַרף, אַלס ער אייך
אויס מדין'ס געוואַלט רעטטע-
טע? (יח) אַלס איהר אייך אַן
יענעם טאַגע נעגען מיין פֿאַ-
טערהויז עמפערט, זיינע זעה-
נע — זיעבענציג מאַן — אויף
אינעם שטיינע הינגעווירגט?
אונד אבימלך, זיינער שקלאַפֿין
זאָהן, דורך דיא העררן פֿאָן שכם צום קענינע געווּאָהלט, וויל ער אייער פֿער-
וואַנדטער איזט? (יט) יאַ, וועז איהר מיט טרייע אונד געווייסען געהאַנדעלט אַן
ירבעל

ר ש "י

(יד) אל האטד. ספי"ה בלע"ז: (טו) חוס בצמת. צאלי הגון למלכות:

ויצר

באור

לחם. (יד) האטד, לועז רח"י פי"נה, בלשון ליט' spina ובל"ז epine espine (חרוכבוט, חרוכהצקע) כמו שלועז ופי' ס"ח י"ג ג'מקוס קנינת הזומים. (יז) אשר נלחם, עיין למעלה פסוק ז'. (יח) על בעלי שכם, כאו על ידי נעלי שכם כי הם המליכו לאחו למלך על כל ישראל, כמו שכתוב ויצר לבימלך על ישראל. (יט) ואם באמת ובתמים, הנפיל המאמר לתוך הדברים

שנאמרו

יְרֻבַּעַל וְעִם־בֵּיתוֹ הַיּוֹם הַזֶּה שִׂמְחוּ
בַּאֲבִימֶלֶךְ וְיִשְׂמַח גַּם־הוּא בָּכֶם׃
(כ) וְאִם־אַיִן תֵּצֵא אֵשׁ מֵאֲבִימֶלֶךְ
וְתֹאכַל אֶת־בַּעֲלֵי שְׁכֶם וְאֶת־בֵּית
מִלּוֹא וְתֵצֵא אֵשׁ מִבַּעֲלֵי שְׁכֶם
וּמִבֵּית מִלּוֹא וְתֹאכַל אֶת־
אֲבִימֶלֶךְ׃ (כא) וַיָּנָס יוֹתָם וַיִּבְרַח
וַיֵּלֶךְ בְּאֵרָה וַיֵּשֶׁב שָׁם מִפְּנֵי
אֲבִימֶלֶךְ אָחִיו׃ (כב) וַיָּשַׂר אֲבִימֶלֶךְ
עַל־יִשְׂרָאֵל שָׁלֹשׁ שָׁנִים׃
(כג) וַיִּשְׁלַח אֱלֹהִים רוּחַ רָעָה בֵּין
אֲבִימֶלֶךְ וּבֵין בַּעֲלֵי שְׁכֶם וַיִּבְגְּדוּ
בַּעֲלֵי־שְׁכֶם בַּאֲבִימֶלֶךְ׃ (כד) לָבוֹא
חֲמַס שִׁבְעִים בְּנֵי־יְרֻבַּעַל וְדָמָם
לָשׂוּם עַל־אֲבִימֶלֶךְ אֲחִיהֶם אֲשֶׁר
הָרַג אוֹתָם וְעַל בַּעֲלֵי שְׁכֶם אֲשֶׁר־
חִזְּקוּ אֶת־יָדָיו לַהֲרֹג אֶת־אֶחָיו׃

ירבעל אינר זיין הויז אַן יענעם
טאַגע; זאָ פֿרייעט אייך מיט
אבימלך, אונד ער פֿרייע זיך ווי־
דער מיט אייך; (כ) ווּאָ אַבער
ניט — זאָ בראַנט פֿייער אויס
פֿאָן אבימלך, אונד פֿערצעה־
רע דיא העררן שכם׳ס אונד
דיא בעוואָהנער מלוא׳ס, דאַן
ברענט וויעדער פֿייער אויס
פֿאָן דען העררן שכם׳ס אונד
דען בעוואָהנערן מלוא׳ס אונד
פֿערצעהרע אבימלך. (נא) הי־
רויף פֿלאָה יותם, אונד עגט־
ויך אויפֿ־ענר באר, ווּאָ
ער וועגען זיינעס ברודערס
אבימלך בליעב. (כג) נאַכדעם
אבימלך דרייא יאַהרע איבער
ישראל געהערשט האַטטע,
(כג) לויס דער עווּיגע אייגען
בעזען גייסט אויס, צווישען
א ב י מ ל ך אונד דען העררן
שכם׳ס, דאַס זיא אירם טרייו־
לאָזן וואורדען; (נד) דאַמיט דיא
ראַנע דער זיבענציג זהנע
ירבעל׳ס הערראַנקאָמען, דאַס
איהר בלוט צוריקפֿאַללע אויף
איהרען ברודער אבימלך, דער
זיא ערשלאַגען, אונד אויף
וישימו

דיא העררן שכם׳ס דיא זיינען ווּיללען אונטערשטיצטען זיינע ברידער צו מאָרדען.

דיא

ר ש "י

(כב) וישר. על נרחס נוהג רבנות ונגחוה: (כג) רוח רעה. שנאה טלנ"ט נלע"ז: גענל

באור

שנאמלע (רד"ק נמנלוג), לפי עניתם לת כל זה ניושר ונתוס לנננס לטובת הנלל ולא נענוכס ונענוכו כי לתיכס הוא לז שמחו בו והוא נכס. (כב) וישר אבימלך, נגין הקל מנחי העי"ן נגזר מפס שר מענין כי שריס יפוכו (מגלי ח' ט"ז). ותמר הרדי"ק: והנן כי לא נאמר בו ויפפוט לת ישראל כמו בשופטים, כי היה ענינו שרדה ולא דבר לחר. ולדעתי נאמר ויפר כי המליכו למלך ולא הסימו לשופט. (כג) רוח רעה, לשון רש"י: שנאה טלנ"ט נלע"ז, talent (חייפֿער, טריב, כייאוג), והנלע"ז שב גל רוח לבד ולא על התחר, וכן נירמי' (ד' י"נ) רוח שנא מחלה, ופס (נ"ח ח') רוח מפזרת תזר ותמר רוח טלנ"ט. (כד) לבוא חמס, לבוח יום נקס

ונלס

(כה) וַיָּשִׂימוּ לוֹ בַעֲלֵי שְׁכֶם
מְאָרְבִים עַל רָאשֵׁי הֶהָרִים וַיִּגְזְלוּ
אֶת כָּל־אֲשֶׁר־יַעֲבֹר עֲלֵיהֶם
בַּדָּרֶךְ וַיֻּגַּד לַאֲבִימֶלֶךְ: (כו) וַיָּבֹא
גַּעַל בֶּן־עֶבֶד וְאֶחָיו וַיַּעַבְרוּ בִּשְׁכֶם
וַיִּבְטְחוּ־בוֹ בַּעֲלֵי שְׁכֶם: (כז) וַיֵּצְאוּ
הַשָּׂדֶה וַיִּבְצְרוּ אֶת־כַּרְמֵיהֶם
וַיִּדְרְכוּ וַיַּעֲשׂוּ הִלּוּלִים וַיָּבֹאוּ בֵּית
אֱלֹהֵיהֶם וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ וַיְקַלְלוּ
אֶת־אֲבִימֶלֶךְ: (כח) וַיֹּאמֶר גַּעַל
בֶּן־עֶבֶד מִי־אֲבִימֶלֶךְ וּמִי־שְׁכֶם
כִּי נַעַבְדֶנּוּ הֲלֹא בֶן־יְרֻבַּעַל וּזְבֻל
פְּקִידוֹ עִבְדוּ אֶת־אַנְשֵׁי חֲמוֹר

אבי

תרגום אשכנזי

(כה) דיא העררן שכם׳ס שטעללטען ווירער איהן וועגע־ לאַגערער (רי׳ברישע לוירער) אויף דען בערגשפּיטצען אויף, וועלכע אַללע, דיא אויף דער שטראַסע איהנען פֿאָרבייא כיסטען, בערויבטען; אונד עס וואורדע דעם אבימלך אַנגענעציגט. (כו) דאַמאַהלס רייזע טע נעל זאהן עבר׳ס מיט ווי־ נען נעגאַסטען; זיא צאָגען אין שכם איין, אונד דיא העררן שכם׳ס פֿאַסטען צו איהם פֿער־ טרויען. (כז) זיא נינגען אויף׳ס פֿעלד, היעלטען לעזע אויף איהרען וויינבערגען, קעל־ טערטען אונד שטימטען פֿרייד־ענליערער אַן, בעזוכטען איהרע נעטצענטעמפּעל, אַסען אונד טראַנקען אונד לעסטער־ טען אבימלך. (כח) דאַ שפּראַך נעל זאהן עבר׳ס: וואר איזט אבימלך אונד וואַס וויירדע שכם זיין וואַן וויר איהם דיענען? עטוואַ וויל ער דער זאהן ירבעל׳ס אָדער וויל זבול זיין שטעללפֿערטרעטער איזט? זאָ דיענעט ליעבער דען נאַכקאָמטען חמור׳ס דעם

רש׳י

(כו) נעל בן עבד. מלומה לחרפת היה: (כז) ויעשו הלולים. ועבדו מנגינן: (כח) מי אבימלך ומי שכם. מי אבימלך להיות שר על שכם ומי שכם להיות עבדים לאבימלך הלא בן ירובעל היה אבימלך והוא מן עפרה אבי העזרי: וזבול פקידו. וזה פקיד העיר שמינו זבול פקידו של אבימלך היה ואלונינו תין לו משטה מלוכה בעיר ולפ פקידו לינו כלום: עבדו את אנשי חמור. לפ נאתם לקנות לכם אלוניס בלו

באור

ושלם, כי לדעתי חסם זה ענין נקמה הוא, כי הניקם נוקם בכל ולא יחמול, והשם מזה הענין נגזר מלשון ויחמוס נגן שבי (לעיל ב׳ ו׳) שפי׳ רש״י שהוא לשון כריתה. ויתכן לפרש כן מזעק עליך חמס ולא תושיע (חבקוק א׳ ב׳) ולתרגם: חיך טייעלו דיר חוק וחלב חונר דוא הילפּסם ניכט. (כה) וישימו לו מארבים, שמו נעגוכו מקרנים על ראשי ההרים שיהרגוהו קס ימנה להם ואותם במקרנים נזלו כל עוברי דרך, כי לא היתה עוד לימת המלכות עליהם (מדברי ר״ק ורלב״ג). (כו) ואחיו, רעיו כמו ויאמר יעקב לאחיו (בראשית ל״א מ״ו). (כז) ויעשו הלולים, ת״י ועבדו מנגין עבו מגיס שבר יאוגו בשירי שבח, ויתכן שאכלו מזמורים לכבוד געל בן עבד ולגעג אבימלך וקללו לאומו בשבי בזיון. (כח) מי אבימלך, הלא בן ירובעל הוא הולי אמר בן ירובעל ולא אמר בן גדעון לזכר שאנשי קלל את אלהיהם ונתן את מזבחו, ונגו אינו בדי למשל בגו. ומי שכם, גם שכם יהיה למשל ולשנינה לפי שעבדנו, ושעה כי נכו קס. וזבל פקידו, כשבד נאמרין לים בלי סס. עבד את אנשי חמור, לדעת הרב״ק אמרו הלא בן ירובעל,

אֲבִי שְׁכֶם וּמַדּוּעַ נַעַבְדֶנּוּ אֲנָחְנוּ:
(כט) וּמִי יִתֵּן אֶת־הָעָם הַזֶּה בְּיָדִי
וְאָסִירָה אֶת־אֲבִימֶלֶךְ וַיֹּאמֶר
לַאֲבִימֶלֶךְ רַבֶּה צְבָאֶךָ וְצֵא׃
(ל) וַיִּשְׁמַע זְבֻל שַׂר הָעִיר אֶת־
דִּבְרֵי גַּעַל בֶּן־עֶבֶד וַיִּחַר אַפּוֹ:
(לא) וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־אֲבִימֶלֶךְ
בְּתָרְמָה לֵאמֹר הִנֵּה גַּעַל בֶּן־
עֶבֶד וְאָחִיו בָּאִים שְׁכֶמָה וְהִנָּם
צָרִים אֶת־הָעִיר עָלֶיךָ: (לב) וְעַתָּה
קוּם לַיְלָה אַתָּה וְהָעָם אֲשֶׁר־אִתָּךְ
וְאֶרֶב בַּשָּׂדֶה: (לג) וְהָיָה בַבֹּקֶר

כורח

דעם נרינדרם פֿאָן שכם; אבער
וואָרום זאָללטען ווּיר איהם
דיענען? (כט) אָ ווען מאַן דיזעם
פֿאָלק מיינער האַנד פֿערטרוי־
ען וואָללטע, וויא ווירדע איך
דיזען אבימלך וועגריימען. —
מאַן ליעס דעם אבימלך זאָגען:
פֿערשטערקע דיין העער,
אינר ציהע אויס. (ל) אַלס
אויך זבול דער אָבע־סטע דער
שטאַדט דיא איינערונגען
געלט, עבר׳ס זאָהן ערפֿוהר,
ענטבראַנט זיין צאָרן. (לא) ער
שיקטע מיט פֿאַרזיכט באָטהען
אַן אבימלך, אונר ליעס איהם
זאָגען: זיהע! נעל זאָהן עבר׳ס
מיט ווינען נענאָסען, זינד נאַך
שכם נעקאָממען, אונר שטיס
מען דיא שטאַדט פֿיינדליך נע־
גען דיך; (לג) כריך דאָהער
זאָגלייך נאַכטס אויף, דוא מיט דעם קריענם־פֿאָלקע, וועלכעם מיט דיר איזט,
אונר לאַגערע דיך היימליך אויף דעם פֿעלדע. (לג) ווען דער מאָרגען אַנבריכט,

גלייך

ר ש "י

נחו ונעבדו לת מנחי ממור שהיה נשיא הזרן מקדם: ומדוע נעבדנו. לאבימלך: (כט) ויאמר לאבימלך. ויאמר נעל בפני זבול להודיע לאבימלך: רבה צבאך וצא. מן המקום שאתה שם ונרחה לת גדולתך: (לא) בתרמה. כמו בארבה בתרמית בלומר נלט ובסתר:

ב א ו ר

לם תאמרו שנעבוד לותו לפי שהוא בן חיים בנור חיל, זבול פקידו עומד בת׳ך העיר ומפקדו תעבדוהו, והעיקר כי בעבור החנית תעבדו לת הבנים, ל״ב מלותו הלך ענדו לבני ממור לבי שכם; ולקח דרך לחית שיעבדו לת החמורים לפי שחמור היה לב ואדון לאותה עיר שכם, ולענין זבול פקידו לומר מדוע נעבדנו לבחנו, בלומר לבחנו לבנים גבורים מדוע נעבוד זבול פקידו. ובתרגומי בחרתי דרך ממולע, ולרעתי וי״ו וזבול וי״ו המחלקת כמו מכה לביו ולמו, ועבדו לו בעבור שזבול פקידו, לכן נעבדנו? (כט) ומי יתן לת העם הזה בידי, נרצוני להיות שר לכל על הם לנלות לפניהם ולהלחם בלבימלך, לז לסיריהו ממלונה. ויאמר לאבימלך, לדעת המפורשים לומר זה בנגד לבימלך בלבו היה מדבר עמו ולא״פ שלינו שם. ויתכן שהגיד לו לחד מלחיות מרעהו כי מלבד זבול פקידו עוד היו לו לוהבים נלחמים בשבם לשר לת הלבו ב נלת נעל ולשר הודיעו לזבול לת לשר זמם לעשות, וכן בסמוך (מ״ב) הגידו לבימלך בסתר כי יבת העם השדה. רבה, סגו״ל במקום לר״י שלת כמנהג (רד״ק). (לא) בתרמה, ת״י ברז, בלומר בסתר שלת הרגיש בו בעלי שכם. צרים את העיר עליך, כמו שיקרת שהיו כשלרים לת העיר מבחון ולת ייכל לדעת לבחת ממנו, בן נקרת מלור בשומרים שלת יבנם לדם בה מבחון ועל הדרך הזה לרים לת העיר עליך בלומר בעבורך שומרים לת העיר שלת תבנם בה (רד״ק), ויהי׳ תרגומו: ויה טפערען דיה טטאַדט פֿור דיר, והעיקר שעושים לבחי עיר לבר״ם נגדך, לשבר יאמר הלשבזי ויה נעהאען דיה טטאַדט זוידער דיך חיין. (לב) וארוב בשדה, פעל לרב בן חיים בסתר ובערמה

כְּזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ תַּשְׁכִּים וּפָשַׁטְתָּ
עַל־הָעִיר וְהִנֵּה־הוּא וְהָעָם אֲשֶׁר־
אִתּוֹ יֹצְאִים אֵלֶיךָ וְעָשִׂיתָ לּוֹ כַּאֲשֶׁר
תִּמְצָא יָדֶךָ: (לד) וַיָּקָם אֲבִימֶלֶךְ
וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־עִמּוֹ לָיְלָה
וַיֶּאֶרְבוּ עַל־שְׁכֶם אַרְבָּעָה
רָאשִׁים: (לה) וַיֵּצֵא גַּעַל בֶּן־עֶבֶד
וַיַּעֲמֹד פֶּתַח שַׁעַר הָעִיר וַיָּקָם
אֲבִימֶלֶךְ וְהָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ מִן־
הַמַּאְרָב: (לו) וַיַּרְא־גַּעַל אֶת־
הָעָם וַיֹּאמֶר אֶל־זְבֻל הִנֵּה־עָם
יוֹרֵד מֵרָאשֵׁי הֶהָרִים וַיֹּאמֶר אֵלָיו
זְבֻל אֶת צֵל הֶהָרִים אַתָּה רֹאֶה
כָּאֲנָשִׁים: (לז) וַיֹּסֶף עוֹד גַּעַל לְדַבֵּר
וַיֹּאמֶר הִנֵּה־עָם יֹרְדִים מֵעִם
מַתְּבוּר הָאָרֶץ וְרֹאשׁ־אֶחָד בָּא
מְדֶרֶךְ אֵלוֹן מְעוֹנְנִים: (לח) וַיֹּאמֶר
אליו

גלייך מיט זאָנענאויפֿנאָנג, מאַכט רואריך אויף, אונד דרינגסט ביז צור שטאַדט פֿאָר; ווען ער דאַן מיט זיי־נעם פֿאָלקע דיר ענטגענען ריקט, דאַן ווירקסט רוא, וויא עס דיר נעלעגענהייט דיר דאַרביעטהעט. (לד) נון בראַך אבימלך מיט זיינעם פֿאָלקע דעם נאַכטס אויף, אונד לאַ־גערטן זיך היימליך פֿאָר שכם, אין פֿיער אַבטהיילונגען. (לה) געל זאָהן עבדים גינג עבען הערויס, אונד בליעב אַם אייני־גאַנגע דעם שטאַדטהאָרעם שטעהען, אַלס זיך אבימלך מיט זיינעם פֿאָלקע אויס דעם הינטערהאַלטע ערהאָב. (לו) דאַ ערבליקטע געל דאַז פֿאָלק, אונד שפראַך צו זבול: זיעהע! דאַ בעווענט זיך איין פֿאָלק פֿאָן דען שפיצען דעם בערגעס הראַב. זבול ענט־גענעטע: דען שאַטטען דער בערגע זיעהסט דוא פֿיר מענ־שען אַן. (לז) געל אַבער פֿוהר אין זיינער בעמערקונג פֿאָרט, אונד שפראַך: זיעהע דאָך! לייטע בעווענען זיך פֿאָן דער העהע דעם לאַנדעם הראַב, אונד איינע אַבטהיילונג ערשיינט פֿאָן דער שטראַסע דער צויבער־אייכע הער. (לח) דאַרויף פֿראַגטע

איהן

ר ש " י

(לד) קרנעם רחבים. ל' כתות: (לו) מעט טנור ההרן. תוקפך לחרבך מהר הגבוה שבגולם: חלון מעונים. מיטור מעונים:

וילך

ב א ו ר

להעלים ממחנה מעיני כחויב, ויקראו גם התורגים וגם המקום אשר יחרגו בו תורב לו מזרב. (לג) ופשטת על העיר, ת"י ותתנגיד על קרתך נמו שתרגם ומשכת על הר חנור (למעלה ז' ו'), וסורקת מסינה ופסיטה נמערכת מלחמה היא חנועת החיל נהתדבקות לים נלים (אין געדרענג־טען אַנטפֿען אַנדערינען), פעם נסורות רחנות, ופעם נסורות לרוכות, ופעם יתפרדו לרחבים נפי הכורך, נאשר יזעק לותם שר הכלבן לא ינתקו ממקום למקום, וכן ת"י הנתקו מן העיר (להלן כ' ל"ח) זתנגידו מן קרתך. כאשר תמצא ירך, טעם יד כמו לים על ילו (במדבר ג' י"ז) כאשר יחנו המקום

והזמן

אֵלָיו וְכָל אֲיֵה אִפּוֹא פִּיךָ אֲשֶׁר תֹּאמַר מִי אֲבִימֶלֶךְ כִּי נַעַבְדֶנּוּ הֲלֹא זֶה הָעָם אֲשֶׁר־מָאַסְתָּה בּוֹ צֵא־נָא עַתָּה וְהִלָּחֶם בּוֹ: (לט) וַיֵּצֵא גַּעַל לִפְנֵי בַּעֲלֵי שְׁכֶם וַיִּלָּחֶם בַּאֲבִימֶלֶךְ: (מ) וַיִּרְדְּפֵהוּ אֲבִימֶלֶךְ וַיָּנָס מִפָּנָיו וַיִּפְּלוּ חֲלָלִים רַבִּים עַד־פֶּתַח הַשָּׁעַר: (מא) וַיֵּשֶׁב אֲבִימֶלֶךְ בָּארוּמָה וַיְגָרֶשׁ זְבֻל אֶת־גַּעַל וְאֶת־אֶחָיו מִשֶּׁבֶת בִּשְׁכֶם: (מב) וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיֵּצֵא הָעָם הַשָּׂדֶה וַיַּגִּדוּ לַאֲבִימֶלֶךְ:

ויקח

איהן זבול: וואָ איוט אויך איינ־ מאַל דיין מונד הין, דאַמיט דוא זאַנען קאַנעסט: ווער איוט אבימלך, דאַס ווייר איהם דיע־ נען זאָללען? איוט דאַז ניכט דאַז פֿאָלק, ווועלכעם דוא פֿאר־ אַכטעט האַסט? וואָהלאַן! צי־ הע נון אויס, אונד נרייפֿע איהן אַן. (לט) געל צאָג פֿאָר דען העררן פֿאָן שכם הער, אונד גריף אבימלך אַן. (מ) אַבער אבימלך טריעב איהן פֿאָר זיך הער, זאָ דאַס ער צוריקווייכען מוסטע, אונד עס לאַגען דער לי כען פֿילע ביז צום איינאַנגע דעם טהאָרעם. (מא) דאַרוף בליב אבימלך אין ארומה, אונד זבול פֿער יאַגטע געל מיט זיינען גענאָסען אוים איהרער בעוט־ צונג צו שכם. (מב) אַם פֿאָלגענ־

דען מאָרגען, אַלס דאַז פֿאָלק ווידער אין׳ס פֿעלד ריקטע, ווארד עס דעם אבימלך אַנגעצי גט.

דיע־

ר ש " י

(מב) ויגלו העם השדה. לגבי שכם: ויגידו. המגידים לאבימלך שילחו בני העיר על השדה לעשות מפלגים:

פתח

ב א ו ר

והזמן כן יעשה לו. (מ) וירדפהו, כלומר החל געל להלחם נו בהפך לרדפו והכריחו לנוס העירה, ואבימלך ורובו הרדיפוהו עד פתח השער והפיל חללים רבים מבעלי שכם, וכלומר שב געל אל מקום שהתו לכל וחפוי ראש לו גרשהו זבול. והנה זבול פקיד העיר התנהג בערמה בלחודות געל עם בעלי שכם והראה כאו ועובס בחינתו בחכמת המדינית (פּאָליטיק), ועשה עצמו בלתי הפוסק על שתי פעמים, תושב ומנריע ומושב עד לשער יכזב תקוה לכל זה וסומך בשתר הלך שבנגדו, ולכן לא הורידוהו מבעלתו להיות שר העיר, ולא כל לשער עשה לטובת אבימלך היה בתחבולה נשגבה ונתרמה, ועל זה הדרך ידע אבימלך את כל אשר נעשה בשכם, ולמרקה עיניים הבאים עם געל נמנואר שהוא יבא ודבר עמו בפתח השער ובאל לו על העם אשר אתה יורד על ראשי ההרים, והוא השיבו דברים הנוטים לשני פנים לשחוק ולצעג וגם לחכמת ותמונה, כי חולי לנוכח עיניו ידמו הצבאים בכל ההרים; וכלומר ידע כי חיל אבימלך קרוב לעיר, התאמץ לבבו והחל להתל בו, ואמר הבא זה העם אשר מאסת בו והלחם בו; ועתה כלומר פנה געל עברו וגם מפניו, עוד לא גלה זבול דעתו כי נפשו אמונה עם דבר אבימלך, כי ירא מבני המורדים אשר היו רבים במספר, חולם לו תחל לגרש געל ואחיו להעניקו כי הוא שונא כל רעה הזקת, וכמו שהעיר הרלב"ג, שגם שונאי אבימלך הסכימו עמו לגרשו מן העיר בהיותו נהנה במלחמה זו ועל ידו נפלו חללים רבים מבעלי שכם, וכלומר לא גזר עליו להרגהו, להסיר החשד שלבו דבק בדבר אבימלך. (מב) ויצא העם השדה, לשער שהוא המוצא לשם כי אבימלך יושב בארומה, יבאו השדה לקרוב עליו, ומשתבר כי יבאו

(מג) וַיִּקַּח אֶת־הָעָם וַיְחַצֵּם לִשְׁלֹשָׁה רָאשִׁים וַיֶּאֱרֹב בַּשָּׂדֶה וַיַּרְא וְהִנֵּה הָעָם יוֹצֵא מִן־הָעִיר וַיָּקָם עֲלֵיהֶם וַיַּכֵּם: (מד) וַאֲבִימֶלֶךְ וְהָרָאשִׁים אֲשֶׁר עִמּוֹ פָּשְׁטוּ וַיַּעַמְדוּ פֶּתַח שַׁעַר הָעִיר וּשְׁנֵי הָרָאשִׁים פָּשְׁטוּ עַל־כָּל־אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה וַיַּכּוּם: (מה) וַאֲבִימֶלֶךְ נִלְחַם בָּעִיר כָּל הַיּוֹם הַהוּא וַיִּלְכֹּד אֶת־הָעִיר וְאֶת־הָעָם אֲשֶׁר־בָּהּ הָרָג וַיִּתֹּץ אֶת־הָעִיר וַיִּזְרָעֶהָ מֶלַח: (מו) וַיִּשְׁמְעוּ כָּל־בַּעֲלֵי מִגְדַּל־שְׁכֶם וַיָּבֹאוּ אֶל־צְרִיַח בֵּית אֵל

ברית

הרגום אשכנזי

(מג) די זועך נאהם דאז פֿאלק, אוז טהיילטע עס איז דרייא אבטהיילונגען, אונד לאגערטע זיך היימליך אויף דעם פֿעלדע; אלס ער בעטער קטע, דאס דאז פֿאלק אוים דער שטאדט נע־הער ריקטע, מאכטע ער זיך אבער דאסזעלבע הער, אונד שלוג עס. (מד) אבימלך מיט זיינער אבטהיילונג דרעננטען פֿאר, אונד שטעללטען זיך אם אייננאנגע דעם שטאדטהא־רן אויף, אונד דיא צוויא אנ־דערן אבטהיילונגען דרעננטען זיך איבער אללע אויף דעם פֿעלדע הער, אונד שלוגען זיא. (מה) אבימלך גריף דען גאנ־צען טאג דיא שטאדט אן, ער־אבערטע זיא, ערשלוג איהר גאנצע אינוואהנערשאפֿט, רים דיא שטאדט נידערר, אונד בעזאעטע זיא מיט זאלץ. (מו) אלס דיא העררן דעם טהורם פֿאן שכם אללעזאמ־מט דיעזעם ערפֿוהרען, רא בענאבען זיא זיך אין דען געווילבטען טעמפעל דעם נעטצען

ברית

ר ש ' י

(מד) פתח שער העיר · שלח יכלו ליכנס: (מו) לריח . יער שכפו לילנות ופסגי' סניג סניג וקורין לחותו פלייט"ר בלעז: בית אל בריח · חותו לריח הי' של בעל ברית שם של עכו"ם שלהם וכלמון יער היה שם · וים פותרין לריח ווט"ם בלע"ז שעזין בקרקע:

סוכת

באור

גרחצונה לרגל שם אין שם חיים מאנשי אבימלך ולויעד המקומות הרחוים למארב, ושנו חז"ל העיירה, ועי"ז מלח אבימלך יד וזמן לסדר המערכה ולאלן הרחצים ולשוב לרגו בשדה. (מד) ואבימלך והראשים, מערכת מחנהו היתה שהרחצים התחנו יחדיו זה בזה במעט רוח בין הדגקים להגדל הרחצים ואבימלך גרחצם, ונמצאו רחצ האחד לגד שער העיר נחקו שני הרחצים ופשטו על כל אשר בשדה. ולדעת הרד"ק טעם והרחצים נהיות הרחצ אשר עם אבימלך גלו לחוצים גדולים וחצונים לפינך נח בלשון רבים לחפארת. (מה) נלחם בעיר, נוכח העיר. ויזרעה מלח, כמנהגם בימים הכם לעשות קרן פרי למלחה מרעת ישבי בה (תהלים ק"ז ל"ד) לסימן שלא תהיה העיר מיושבת. (מו) בעלי מגדל שכם, אדוני מגדל שכם לא היו בעיר כשלבד אבימלך העיר, ואשר שמעו, הלכו לצריח בית אל להמלט בצריח ההוא, וצריח כמו מגדל (רד"ק), ורש"י פי' צריח יער שכפו לילנות ופסגים סניג סניג וקורין לחותו פלייט"ר בלע"ז. (פירשתי לעיל ו' נ') ים פותרין לריח ווט"ם בלע"ז voûte (געווילבט) שעזין בקרקע ע"כ. והוא כמו מנהרה אשר בהר, ונראה כי בית אליל בעל ברית פי' במערה אשר לה חלון מלמעלה במקום נפרצה ו', ובערמה הניחו הענפים שברתו על חלון הצריח

בְּרִית: (מז) וַיֻּגַּד לַאֲבִימֶלֶךְ כִּי
הִתְקַבְּצוּ כָּל־בַּעֲלֵי מִגְדַּל־שְׁכֶם:
(מח)וַיַּעַל אֲבִימֶלֶךְ הַר־צַלְמוֹן הוּא
וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ וַיִּקַּח
אֲבִימֶלֶךְ אֶת־הַקַּרְדֻּמוֹת בְּיָדוֹ
וַיִּכְרֹת שׂוֹכַת עֵצִים וַיִּשָּׂאֶהָ וַיָּשֶׂם
עַל־שִׁכְמוֹ וַיֹּאמֶר אֶל־הָעָם
אֲשֶׁר־עִמּוֹ מָה רְאִיתֶם עָשִׂיתִי
מַהֲרוּ עֲשׂוּ כָמוֹנִי: (מט)וַיְכָרְתוּ גַּם־
כָּל־הָעָם אִישׁ שׂוֹכָה וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי
אֲבִימֶלֶךְ וַיָּשִׂימוּ עַל־הַצְּרִיחַ
וַיַּצִּיתוּ עֲלֵיהֶם אֶת־הַצְּרִיחַ בָּאֵשׁ
וַיָּמֻתוּ גַּם כָּל־אַנְשֵׁי מִגְדַּל־שְׁכֶם
כְּאֶלֶף אִישׁ וְאִשָּׁה: (נ) וַיֵּלֶךְ
אֲבִימֶלֶךְ אֶל־תֵּבֵץ וַיִּחַן בְּתֵבֵץ
וַיִּלְכְּדָהּ: (נא) וּמִגְדַּל־עֹז הָיָה
בְּתוֹךְ־הָעִיר וַיָּנֻסוּ שָׁמָּה כָּל־
הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים וְכֹל בַּעֲלֵי הָעִיר
וַיִּסְגְּרוּ בַּעֲדָם וַיַּעֲלוּ עַל־גַּג

המגדל

בריח. (מז) אַלס דעם אבימלך
אַנגעציינט וואורדע, דאַס זיך
דיא העררן דעם טעמפעל׳ס
פַּאָן שכם (ראַזעלבט) פער־
זאַמעלט האַבען, (מח) וא־
בעשטיעג אבימלך מיט זיי־
נעם פַּאָלקע דען כערג צלמון,
נאַהם איינע אַקסט אין זיינע
האַנד, היעב איינען בוג־
צוויג אַב, הוב איהן אויף,
לענטע איהן אויף זיינע שול־
טער, אינד שפּרַאַך צו זיינעם
פַּאָלקע: וואַס אי־הר געזעה־
דאַס איך נעטהאַן, דאַו טהוט
מיר אייליגסט נאַך. (מט) עס
היעב זיך אַלוא יעדער אוים
דעם פַּאָלקע זיינען צוויג אַב,
פַּאָלגטען דעם אבימלך נאַך,
לענטען וא אויף דיא גע־וועל־
בינג, שטעקטען וא דאַריבער
הער אין פֿלאַמעען, אונד דיא
מאַננשאַפֿט דעם טהורמעם
פַּאָן שכם נעגען טויזענד, מאַן
אונד ווייב, קאַמען אום. (נ)פֿאָן
דאַ נינג אבימלך נאַך תבץ,
בעלאַגערטע אונד עראָבער־
טע עס. (נא) איין פֿע־
סטער טהורם וואַר אין דיע־
זער שטאַדט, דאַהין פֿליה־
טעטען זיך אַללע מענער
אונד ווייבער אונד דיא העררן

דער שטאַדט, וא שלאָסען הינטער זיך צו, אונד שטיגען אויף דאַו דאַך דעם
טהורמס

ר ש ״ו

(מח) שוכת עלים. ענף עלים:

פלח

באור

הלריח ולהכניס העצים אם ולא יכלו להמלט, וכאשר הי׳ בית אלילים מלא עצים התחנקו ומתו כמנוסר בל׳ הנת״כ אלא נאמר ויצרפו כי אם ויכותו. (מח) שוכת עצים, הוא ענף, ונקרא כן מפני שהוא מסוך כי הענפים הם מסוכים סב׳ ג׳ החילון (רלב״ג). (מט) ש בה, כמו אוכלו וכן ולירס לנלות מחר (תהלים ל״ט ט״ו) שהוא כאו ולוחש, או שהוא מלשון מזר שיך בשקל ניר (רל״ק).

פלח

הַמִּגְדָּל׃ (נג) וַיָּבֹא אֲבִימֶלֶךְ עַד־
הַמִּגְדָּל וַיִּלָּחֶם בּוֹ וַיִּגַּשׁ עַד־פֶּתַח
הַמִּגְדָּל לִשְׂרָפוֹ בָאֵשׁ׃ (נד) וַתַּשְׁלֵךְ
אִשָּׁה אַחַת פֶּלַח רֶכֶב עַל־רֹאשׁ
אֲבִימֶלֶךְ וַתָּר�ץ אֶת־גֻּלְגַּלְתּוֹ׃
(נה) וַיִּקְרָא מְהֵרָה אֶל־הַנַּעַר נֹשְׂא כֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ שְׁלַף חַרְבְּךָ
וּמוֹתְתֵנִי פֶּן־יֹאמְרוּ לִי אִשָּׁה
הֲרָגָתְתְהוּ וַיִּדְקְרֵהוּ נַעֲרוֹ וַיָּמֹת׃
(נו) וַיִּרְאוּ אִישׁ־יִשְׂרָאֵל כִּי־מֵת
אֲבִימֶלֶךְ וַיֵּלְכוּ אִישׁ לִמְקֹמוֹ׃
(נז) וַיָּשֶׁב אֱלֹהִים אֶת רָעַת
אֲבִימֶלֶךְ אֲשֶׁר עָשָׂה לְאָבִיו לַהֲרֹג
אֶת־שִׁבְעִים אֶחָיו׃ (נח) וְאֵת כָּל־
רָעַת אַנְשֵׁי שְׁכֶם הֵשִׁיב אֱלֹהִים
בְּרֹאשָׁם וַתָּבֹא אֲלֵיהֶם קִלְלַת
יוֹתָם בֶּן־יְרֻבָּעַל׃

טהורמס. (נג) נון ריקטע אבימלך, ביז צום טהורמע פֿאָר גריף א הן אַ, אונר דראַנג ביז צום איינגאַנגע דעם טהורמס, אום איהן אין בראַנד צו זעטצן. (נג) דאַ וואַרף איין וויב א ינען פֿלאַטטען מיהלשטיין אויף דען קאָפֿף אבימלך׳ס, דער איהם דען שעדעל צערשמעטטערטע. (נד) אינד ער ריף שנעלל ויינען בורשן אונר וואַפֿפֿענטרענער, אינר שפראַך: ציעהע דיין שווערדט, אונר טעדטע מיך, דאַס מאַן ניכט פֿאָן מיר זאַגע: איין וויב האַט איהן ערשלאַגען. זיין בורשע באָה־טע איהן דורך, אונר ער שטאַרב. (נה) אַלס דיא מאַננשאַפֿט ישראל׳ס זאָה, דאַס אבימלך געשטאָרבען, קעהרטע יע׳ דער נאַך זיינער הֵימאַטה. (נו) וואָ פֿערגאַלט דער הערר דיא באָזהויט אבימלך׳ס, דיא ער זיינעם פֿאַטערהויז צונע׳ פֿיגט, א נדעם ער זיינע ז׳ע׳ בענצ׳ן ברידער ערשלאַגען. (נז) אויך דיא פֿיללע דער באָ׳ויקם היט דער בירגער שבם׳ס פֿיהרטע גאָטט אויף איהר הויפט צוריק, אונד זאָ טראַף זיא דער פֿלוך יוהם׳ס, דעם זאָהנעם ירבעל׳ס.

נאַך

ר ש "י

(נג) פלח רכב. חתיכת לבן של ריחיים העליונים שקורין רכב: ותרץ. ותרטן: (נד) פן יאמרו לי. כן יאמרו עלי:

בא ור

(נג) פלח רכב, חלק העליון מהריחים וק"ל פלח רכב ופלוק התחתון יקרין פלח תחתית (לעיל מ"ח ט"ו) ומין ענין פלח כלן תחתית מרכב, כ"ת לפי העליונה שלמה, ונקראת פלח שהיא תלוי הזוג. והרץ, נחירק הרי"ם שלח כמנהג וסרתוי בשנול וקיה מענין שפעל מפעלי הכפל מן קנה רנון (ישעי' מ"ב ג') לו הוא מנחי הע"ין (רד"ק). ויתכן שהוא ענין השגה כמהירות משמע רון, ויהי' תרגומו: תוכר זיח טרחך זיינען הירנטערעו. (נו) וישב, לת רעת לבימלך נרחשו. לאביו, לבית לבין.

י (א) וַיָּקָם אַחֲרֵי אֲבִימֶלֶךְ לְהוֹשִׁיעַ
אֶת־יִשְׂרָאֵל תּוֹלָע בֶּן־פּוּאָה
בֶּן־דּוֹדוֹ אִישׁ יִשָּׂשכָר וְהוּא־יֹשֵׁב
בְּשָׁמִיר בְּהַר אֶפְרָיִם: (ב) וַיִּשְׁפֹּט
אֶת־יִשְׂרָאֵל עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ
שָׁנָה וַיָּמָת וַיִּקָּבֶר בְּשָׁמִיר:
(ג) וַיָּקָם אַחֲרָיו יָאִיר הַגִּלְעָדִי
וַיִּשְׁפֹּט אֶת־יִשְׂרָאֵל עֶשְׂרִים
וּשְׁתַּיִם שָׁנָה: (ד) וַיְהִי־לוֹ שְׁלֹשִׁים
בָּנִים רֹכְבִים עַל־שְׁלֹשִׁים עֲיָרִים
וּשְׁלֹשִׁים עֲיָרִים לָהֶם לָהֶם יִקְרְאוּ
חַוֹּת יָאִיר עַד הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר
בְּאֶרֶץ הַגִּלְעָד: (ה) וַיָּמָת יָאִיר

ויקבר

י (א) נאך אבימלך ע־האָב
וידְ צור בעפֿרייאונג
ישראל׳ס תולע דער זאהן
פואה׳ס ענקעל דודו׳ס, איין
מאַן אוים ישששכר; ער וואָהנ־
טע צו שמיר אויף דעם בער־
גע אפֿרים. (ג) ער ריכטעטע
ישראל דרייא אונד צוואַנציג
יאָהרע, שטאַרב, אונד וואור־
דע אין שמיר בעגראבען.
(ד) נאַך אים טהאַט זיך הער־
פֿאָר יאיר אוים גלעד, דער
ישראל צוויי־א אונד צוואַנציג
יאָהרע ריכטעטע. (ד) ער האַט־
טע דרייסיג זעהנע, וועלכע
אויף דרייסיג עזעלן ריטטען,
אונד דרייסיג אָפֿפֿענע שטער־
טע בעזאַסען; אידהנען לענטע
מאַן דען נאַמען חות יאיר
(דערפֿער יאיר׳ס) בייא, וועל־
כע ביז אויף דען הייטיגען
טאַג אים לאַנדע גלעד וינד.
(ה) אויך יאיר שטאַרב,
אונד

ר ש "י

י (א) בן דודו. כך שמו: (ד) עיירים. עולי׳ סיסים בחוויס: ושלשים עירי׳ להם. ושלשים עריס
נלח מומס להס לכך נקרלו עיירים לשון עייורות:

ב א ו ר

י (א) בן דודו, כך שמו, ויש נוסחאות בתרגום יונתן בר לקי לתנוסי, ל"נ היס בן דודו על לבימלך.
ומס נס סיה ממטה יששכר עב"ז היה יושב בהר לפרים, ולולי היה המקום הזה נגיע להזעיק
העם וכן עשה לסוד לים ימיני שתקע בשופר בהר לפרים. (ד) עירים, פי׳ הרד"ק העיר הוא
המסור בעולו נער ולולי הן הנכתבים בתרגום ההן לרגוג. והוסיף לומר ולפשר ג"כ כי עולי ימים
מהסוסים יקרלו ג"כ עירים כי מלאנו בגולתי המסור ועיר פרח (לעיל י"ח י"נ) ולפשר לפי שהפרח
הוא חמור הנר ע"כ. והוה נס רש"י ידע היטב כי עירים הס חמורים כמו שפי׳ במנחת יעקב לעשו
(בראשית ל"ב ט"ז) ועירים חמורים זכרים, לולס יונתן תרגם ניסעי׳ (ל׳ כ"ד) עירים חמוריך, וכזכרי׳
(ט׳ ט׳) תרגם עיר בן לתנות עיר בר לתן ולא עילא בר לתן, ונתן תרגם עולין, לכן פי׳ רש"י
לדעת יונתן עולים, הס סוסים בחורים, ולא לתר עירים סוסים בחורים. עירים להם, כמו ערים
ונרלית בו העין לזווגו עם עירים שזכר והוא דרך למות (רד"ק). חיות יאיר, תרגמו לונקלוס
ויונתן כפרני יאיר והס ערי פרזות. וטעם להס יקרלו בעבורס יקרלו עתה קוות יאיר,
כי יאיר דולס קרלס בשמו לזכרון לפי שלא היה לו בנים כמו שפירש רש"י שם (במדבר
ל"ב מ"ל), ועתה יקרלו בן מסכה לחרת, ויתכן לתרגמו: חויך חיהנען חיבערגיבג כון
דער כחשע חות יאיר. אשר בארץ הגלעד, שעורו לפני עד היום הזה בלרן הגלעד.

וַיִּקָּבֵר בְּקָמוֹן: (ו) וַיֹּסִפוּ ו בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה
וַיַּעַבְדוּ אֶת־הַבְּעָלִים וְאֶת־
הָעַשְׁתָּרוֹת וְאֶת־אֱלֹהֵי אֲרָם
וְאֶת־אֱלֹהֵי צִידוֹן וְאֶת ו אֱלֹהֵי
מוֹאָב וְאֶת אֱלֹהֵי בְּנֵי־עַמּוֹן וְאֶת
אֱלֹהֵי פְלִשְׁתִּים וַיַּעַזְבוּ אֶת־יְהוָה
וְלֹא עָבָדוּהוּ: (ז) וַיִּחַר־אַף יְהוָה
בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּמְכְּרֵם בְּיַד פְּלִשְׁתִּים
וּבְיַד בְּנֵי עַמּוֹן: ס (ח) וַיִּרְעֲצוּ
וַיְרֹצְצוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁנָה
הַהִיא שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה שָׁנָה אֶת־
כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּעֵבֶר
הַיַּרְדֵּן בְּאֶרֶץ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר
בַּגִּלְעָד: (ט) וַיַּעַבְרוּ בְנֵי־עַמּוֹן
אֶת־הַיַּרְדֵּן לְהִלָּחֶם גַּם־בִּיהוּדָה
וּבְבִנְיָמִין וּבְבֵית אֶפְרָיִם וַתֵּצֶר
לְיִשְׂרָאֵל מְאֹד: (י) וַיִּזְעֲקוּ בְּנֵי

חצי הספר בפסוקים ישראל

אונד ווּאַרד זוּ קמון בעגרָבען. (ו) אַלס דיא קינדער ישראל'ס פֿאַרטפֿוהרען צו טהון, וואַס דעם עוויגען מיס־פֿיעל, אַלס זיא דיענטען דען בעלים אונד עשתרות, דען גטטערן ארם'ס, דען גטטערן צידון'ס, דען נעטטערן מואב'ס, דען גטטערן דער קינדער עמון'ס אונד דען נטטערן פלשתים'ס; דען עוויגען אַבער פֿערלי־עסען, אונד אי־הם ניט דיענטען; (ז) דאַ ענטברַאנט דער צאָרן דעס עוויגען ווי־ערער ישראל, אונד ער גאַב זיא פֿריי דער מאַכט דער פלשתים, אונד דער מאַכט דער קינדער עמון'ס. (ח) זיא בערערגנטען אונד בערריקטען דיא קינדער ישראל'ס פֿאָן דיעזעם יאַהרע אַן, פֿאָללע אַכטצעהן יאַהרע, אונד צוואַר אַללע יענע קינדער ישראל'ס, ווּעלכע ווּאָהנטען יענזייטס דעם ירדן'ס אים לאַנדע אמרי'ס, אין גלעד נעהמליך: (ט) אַלס אַבער דיא קינדער עמון'ס איבער דען ירדן צאָגען, אום אויך יהודה, בנימין אונד דאַס הויז אפרים אַנצוגרייפֿען, דאַ ווּאַר דיא בערריקונג פֿיר ישראל אויף'ס העכסטע גע־שטיגען. (י) נון שריען דיא קינדער ישראל'ס

ר ש " י

(ו) את הבעלים וגו'. שנע עכו"ס נמנו כאן: ויעזבו את ה' ולא עבדוהו. לפי' כשותפות עם אלו:
(ח) בשנה ההיא. כשמת יאיר: לפני בעבר הירדן. לרן לאמון וגד ואלו ה שנים שהיו שכיניהם הלח

ב א ו ר

(ח) וירעצו וירצצו, שניהם טעם אחד להם כי רעץ כמו רכך ענין לאן ודמיקה וכבר זכרתי תמורת ע"ן וכ"י למעלה(ה' כ'), וכן כפל המלות לחזק הענין. בשנה ההיא, כי"ת תמורת מ"ם הסמוך, כמו ואם מעט נשלך בשניכ(ויקרא כ"ה כ"ג) ויטעמו משנה ההיא שמת יאיר י"ח שנה בלופוח, וסרדי"ק פ' שני"ת בשנה משמע בלשון עם, כמו בנערינו ובזקנינו (שמות י' ט') יאמר שרועלו וירובלו את בני ישראל עם השנה ההיא סכום ומספר י"ח שנה. (ט) ותצר לישראל, פי' כבינו יצעי' ותצר המלחמה לישראל

יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה לֵאמֹר
חָטָאנוּ לָךְ וְכִי עָזַבְנוּ אֶת־אֱלֹהֵינוּ
וַנַּעֲבֹד אֶת־הַבְּעָלִים: (יא) וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֲלֹא
מִמִּצְרַיִם וּמִן־הָאֱמֹרִי מִן־בְּנֵי
עַמּוֹן וּמִן־פְּלִשְׁתִּים: (יב) וְצִידוֹנִים
וַעֲמָלֵק וּמָעוֹן לָחֲצוּ אֶתְכֶם
וַתִּצְעֲקוּ אֵלַי וָאוֹשִׁיעָה אֶתְכֶם
מִיָּדָם: (יג) וְאַתֶּם עֲזַבְתֶּם אוֹתִי
וַתַּעַבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים לָכֵן לֹא־
אוֹסִיף לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם: (יד) לְכוּ
וְזַעֲקוּ אֶל־הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר
בְּחַרְתֶּם בָּם הֵמָּה יוֹשִׁיעוּ לָכֶם
בְּעֵת צָרַתְכֶם: (טו) וַיֹּאמְרוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה חָטָאנוּ עֲשֵׂה־
אַתָּה לָנוּ כְּכָל־הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ אַךְ
הצילנו

ישראל'ס צום עווינען, אונר זאַגטען: ווּיר האָבען ווידער דיך געזינדיגט, ווּיא קאָננטען ווּיר אונזערן נאָטט פֿערלאָסען, אונד דען בעלים דיענען? (יא) אַבער דער עווּיגע ערליעס דען קינדערן ישראל צור אַנטוואָרט: האָבע איך דאָך פֿאָן מצרים, פֿאָן אמרי, פֿאָן דען קינדערן עמון'ס אונד פֿאָן דען פלשתים — (יב) אויך אַלס צרונ'ם, עמלק אונד מעון איך בעדריקטען, אינר איהר צו מיר געשריען, איך בעפֿרייעט אוים איהרער האַנד; (יג) אַבער דעננאָך האָבט איהר מיך פֿערלאָסען, אונד אַנדערן געטטערן נעדיענט, דאַרום ווּיל איך ניממערמעהר אייך בייאשטעהען. (יד) געהט הין, אונר שרייעט צו אייערן געטטערן, דיא איהר אייך אויסערוועהלט האָבט, זיא מעגען אייך העלפֿען צור צייט אייערעס דראַנגואַלס. (טו) דאָך דיא קינדער ישראל'ס שפּראַכען וויערער פֿאָר דעם

עוויגען: ווּיר האָבען נעזינדיגט, פֿערפֿאַהרע דוא מיט אונו גאַנץ נאַך דיינעם וואָהלגעפֿאַללען,

אַבער

ר ש י

(יא) הלא ממצרי' . ז' תשועו' ים כתן כנגד ז' ענו"ס שהם עובדי' : (יב) ומעון . שם ענו"ס : ומקלר

באור

לישראל, ולדעתי הכתוב נתשלימו הוא וחבר הגרה ליזרחל, ועיין מה שפירשתי למעלה (נ' ט"ו) בדקדוק המלם . (י) וכי עובנו, דרך שאלה מה התועלת חבר נמשך מלינו למה שעזבנו את ה' לעבוד את הבעלים ? (מדברי הרד"ק) . (יא) ויאמר ה', משנם על ידי נביא . הלא ממצרים ומן האמרי וגו', נלחלתם, וגם לידונים ועמלק וגו' לחלו לחתם, ובחבר נעקתם חלי הושעתי לחתם מידם, וענ"ז עזבתם אותי וגו' לכן וגו' לכו וזעקו . וטעם חבר בחרתם בם, חבר חשקתם בהם, שכן ענין פעל בחר הוקבר בנבי"ת בחירם בחלוה וחשק : (טו) עשה אחת לנו ככל הטוב בעיניך, בחרו לנפול ביד ה' וביד לדם לל יפולו (הרד"ק).

מקרבם

דַּצִּילֶנוּ נָא בַּיּוֹם הַזֶּה׃ (ט) וַיָּסִירוּ
אֶת־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר מִקִּרְבָּם וַיַּעַבְדוּ
אֶת־יְהוָה וַתִּקְצַר נַפְשׁוֹ בַּעֲמַל
יִשְׂרָאֵל׃ (י) וַיִּצָּעֲקוּ בְּנֵי עַמּוֹן
וַיַּחֲנוּ בַּגִּלְעָד וַיֶּאֱסְפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

אבער רשטטע אונז נור נאך די־
זעם מאל! (ט) דאַרויף שאַפֿן־
טען זיא דיא פֿרעמדען גע־
טער אוים אירם אינע־
טהומע יוע׳, אונד דיענטען וו־
דער דעם עוו גן, אינר זיינע ראַ־
כע פֿערשוואנד בייא ישראל׳ס
לייט עי. (י) אלס דיא קינדער
עמון׳ס אויפֿנעבאָטהען וואור־
דען, אונד אירר לאַגער אין גלעד אויפֿשלוגען, פֿערואַמעלטען זיך אויך דיא קינדער ישראל׳ס,

וירנו

אונר

ר ש " י

(טו) ותקצר נפשו בעמל. כניכול לא היה רע בעיניו לשנות ולעשות עם כדי שהיה לו בעמל ישראל:
(יו) ויצעקו. נאספו על ידי נכרו:

ב א ו ר

(טו) מקרבם, כמו שימרון ו ח י ל על נכסי מטלטלין לשון הורחם הרחמנים עח וחזק הגוף, כי פעם הלכו ונגרו ופעם הלכו וחסרו כרגים ממון, כן יאמר עם קרע לשון יורה תוך ופנימי סגוף על נכסי קרקעות שהם כחוך ופנים סלרן; וכן תרגמתי ניהושע(ט׳ ז׳) שאמר לים ישרא׳ל יושבי גבעון: חולי נקרבי לחה יושב: פֿיעוליידט וואהנסט דוח חין מייגענטהואע, וחין רחוי לתרגם פֿיעוליידט וואהנסט דוח חוכטער חוכו, כי מלבד שכתיב בקרבי בל״י לין תנוגה למאמר לים ישרא׳ל: כי גם לגר הגר בח׳כם יכלו לכרות ברית שלום ורעות, לולם ענין המאמר: לחם חומרים מלרן רחוקה נלחם, לם גם רחוקה היח נעיניכם, חולי בחבל וחלתי לחה יושב לשון לשר נתן ה׳ לי ועתה בלחי להיות יושביה מפני, ולך לכרת לך ברית? ולח״כ שמעו שהערימו בגיים כי קרובים הם חליו, ונקרבו כלומר בחבל נחלתו הם יושבים, וכן כתם הסירו חלהי הנכר מלרן לחוחם. ותקצר נפשו בעמל ישראל, סופר מחומר שלח יד בתרגים יונתן והעתיק ותקלר נפשו ועקת נפשיה, ובכר העיר רבינו המורה בשתוף שם נפש פמ״ח מח״כ כי זה הפסוק לח תרגמו יונתן ב״ע כלל (וגם בפולגליטי לשר לי לימו מתורגם) כי לח מכח דרך להרחיק הבשמות לשר בו. וכן כתב הרד״ק: לח תרגמו יונתן לרוק התלרים מהבורח ית׳ ולח מכח דרך לפרשו והניחו מלתרגמו. ורבינו עשה שתוף חמיתי בשם נפש לשר יורה על הרלון, יפירש ותקלר נפשו בעמל ישראל פסק רלונו מהתמיד עמלם ודלותם; ואומר עוד שם ותהיה הבי״ת בעמל בחקום מ״ם וכחלו חמר מעמל ישראל. והרדי״ק חשב שהנפש הנזכר בכתוב מוזר ליזרא׳ל לח לחל, וזכר שהתחנרו אלשה דברים הח׳ שהסירו לת החלילים מקרבם, והב׳ שעבדו לת ה׳, והג׳ שקלר נפש יזרא׳ל בעמל השעבוד, ויהיה ח״כ שעורו ותקלר נפשו בעמל, ופירש מי הוח לשר קלר נפשו בעמל? הוח ישרא׳ל, והוסיף ואמר: ולין להקשות מלשר למר ותקלר נפשו שימוש ליזרא׳ל ויוכיח לפרשו, כי הוח על דרך ותפתח ותרחבו לת הילד (שמות ב׳ י׳) ורבים כן ע״כ, כוונתו לחר שלשר ותרחבו ננעוי בח לחריו לת הילד לנלר הכנוי ונמו שהעירותי למעלה (ז׳ י״ד); ולדעתו יהי׳ תרגומו: ויבער ישראל וואר חין ווידען ערשעפֿט. ונתרגומי לחזתי דרך לחר קרוב מ״ט לדעת המורה, כי הרלון יורה בגל מקום הנפעת טוב ולח רע, כמו לך ה׳ עת רלון (תהלים ס״ט י״ד), ויפק רלון מה׳ (משלי ח׳ ל״ה), שומר טוב יבקש רלון (שם י״ח כ״ז), יום רלון לה׳ (ישעי׳ נ״ח ה׳), ואין עד לחד ירלה כוונה לחרת, ולכן יש בשתוף המתיחי שהניח רבינו בשם נפש עוד עוף לחד, כלשר בלשן הגדול בעזריות בספר מלין שלו, וזו ענין נקמה וחרון לף, וכן תרגם שם תלחמו נפשי (שמות ט״ו ט׳) מייגע רחגיער זאָלל זיך חן מיהנען זעטטיגען, והניח עוד פסוקים לחרי׳; ובהורחם

וַיַּחֲנוּ בַּמִּצְפָּה: (יז) וַיֹּאמְרוּ הָעָם
שָׂרֵי גִלְעָד אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ מִי
הָאִישׁ אֲשֶׁר יָחֵל לְהִלָּחֵם בִּבְנֵי
עַמּוֹן יִהְיֶה לְרֹאשׁ לְכָל יֹשְׁבֵי
גִלְעָד:

יא (א) וְיִפְתָּח הַגִּלְעָדִי הָיָה גִּבּוֹר
חַיִל וְהוּא בֶּן־אִשָּׁה זוֹנָה
וַיּוֹלֶד גִּלְעָד אֶת־יִפְתָּח: (ב) וַתֵּלֶד
אֵשֶׁת־גִּלְעָד לוֹ בָּנִים וַיִּגְדְּלוּ בְנֵי־
הָאִשָּׁה וַיְגָרְשׁוּ אֶת־יִפְתָּח
וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא־תִנְחַל בְּבֵית־
אָבִינוּ כִּי בֶן־אִשָּׁה אַחֶרֶת אָתָּה:
(ג) וַיִּבְרַח יִפְתָּח מִפְּנֵי אֶחָיו וַיֵּשֶׁב
בארץ

תרגום אשכנזי מ

אונד לאַנערט זיך צו מצפה.
(יז) דאַ איבערטען זיך דאַז
פֿאָלק זאָ וו א דיא פֿירשטען
גלעד'ס איינער צום אַנדערן:
דעריעניגע מאַן, דער דען קריג
געגען דיא קינדער עמ ן'ס ער-
עפֿענען ווילל, דער ווערדע דא ז
אָבערהויפט איבער אַללע בע-
וואָהנער גלעד'ס.

יא (א) יפתח דער גלעדיטע
וואַר איין טאַפֿערער
העלד, אַבער דער זאָהן אי-
נעם אונצוכטיגען וויבעם —
גלעד צייגטע דען יפתח.
(ב) אַלס אַבער דיא עהעפֿרוי
גלעד'ס אירם אויך זעהנע גע-
באַהר, אינד דיא קינדער ריי-
זער פֿרוא ה נאַכן געוואַכסען
וואַרע, דאַ שטיעסען זיא דען
יפתח אוים, דען זא איבערי-
טען ווידער א ה: רוא קאַננסט

ניכטם ערבען אין דעם הויז אונזערם פֿאַטערם, ווייל דוא דער זאָהן אינעם פֿרעמדען וויבעם ביזט. (ג) זאָ מוסטע יפתח ענטוויכען פֿאָר זיינען ברידערן, אונד ער ליעם זיך

אים

באור

זו תרגמתי הכתוב. (יז) ויחנו במצפה, הוא המלפה לפנר לחלו שנט המנשה, ושם היה מקום ועד המלכים כנזכר ביהושע (י"ח ג'), והעיר שם הרל"ק, ולפנר זהה המקום הוא המלפה שהיו מתקבלים שם ישראל תדיר, ולפי שהיתה שם תשועה גדולה היו נועדים שם, ולפנר כי נהה שם יהושע מזבח לזכר התשועה, ומפני זה היו ישראל וקבלים שם נעת שהיו לריבים למלחמה אי לי-נר גדול, וכן מלאנו ניפתח לפני ה' במלפה, וכן נדבר פלגש בגבעה אל ה' המלפה, וכן לחמר שמואל במלחמת פלשתים (ש' ז' ו') קבלו אלי כל ישראל במלפה, וכן כשהמלין שאול וילעק שמואל את העם אל ה' המלפה (שם י' י"ז), נראה מנל אלה הפסוקים כי מזבח היה שם ובית מקודש לתפלה ולקבון ישראל בתוכן הימים ע"כ. ואולי לחספי שם בני ישראל להרלות כי לבנם פונה היום לה' וחל"כ עלו עלה על דבר המלחמה. (יח)ויאמרו העם שרי גלעד, כעם בחרי גלעד הודיעו זה לזה בכה יעשה לחיש מבר יחל להלחם כדי לזרז קים גבור חיל.

יא (א) אשה זונה, פלגש גלעד היתה ונקראת זונה לפי שחינה עם בעלה בנחונה וקידושין והיא כמו הזונה ותע"ם שהיא מיומדת לו, וי"ת פונדקיתת כמו שתרגם ג"כ רחב הזונה. והניח הרל"ק תרגום של תוספתא (והוא כמו תרגום שני למגלת לסתר) דלא היא נימוסא הות בישראל מלקדמין דלא מיסתחדא לחסנתא מבנתא לבנתא וכן לא הוה יהיל גברא למיסב ליתתא דלא מבנטיה, וכד הות לתתא דרחמא גבר דלא מבנטיה הות נפקא מבי נשא (כלומר מנית לגיה עיין תוס' בב"ב נ"ב ד"ה ממילא דבי נשי) בלא לחסנתא והוו לגבי קרון לה פונדקיתא דרמיא גברא דלא מבנטיה, וכן הוה ליה לאימיה דיפתח, ודמה בי הלריכו כל זה לתרגם לפי שאמר לא תנחל בבית אבינו כי בן לשה לחרת אתה, וכן מתורגם בת"י לרל"ק אבי לתתא מבנטא

בְּאֶרֶץ טוֹב וַיִּתְלַקְּטוּ אֶל־יִפְתָּח
אֲנָשִׁים רֵיקִים וַיֵּצְאוּ עִמּוֹ: (ד) וַיְהִי
מִיָּמִים וַיִּלָּחֲמוּ בְּנֵי־עַמּוֹן עִם־
יִשְׂרָאֵל: (ה) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־נִלְחֲמוּ
בְּנֵי־עַמּוֹן עִם־יִשְׂרָאֵל וַיֵּלְכוּ זִקְנֵי
גִלְעָד לָקַחַת אֶת־יִפְתָּח מֵאֶרֶץ
טוֹב: (ו) וַיֹּאמְרוּ לְיִפְתָּח לְכָה
וְהָיִיתָה לָּנוּ לְקָצִין וְנִלָּחֲמָה בִּבְנֵי
עַמּוֹן: (ז) וַיֹּאמֶר יִפְתָּח לִזְקֵנֵי
גִלְעָד הֲלֹא אַתֶּם שְׂנֵאתֶם אוֹתִי
וַתְּגָרְשׁוּנִי מִבֵּית אָבִי וּמַדּוּעַ
בָּאתֶם אֵלַי עַתָּה כַּאֲשֶׁר צַר
לָכֶם: (ח) וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי גִלְעָד אֶל־
יִפְתָּח לָכֵן עַתָּה שַׁבְנוּ אֵלֶיךָ

אים לאַנדע טוב ניערער. דאַ
זאַממעלטען זיך אום יפתח ער=
ווערבסלאָזע ביענשען, וועלכע
מיט אירם הערומשטרייפֿטען.
(ד) איניגע צייט נאַכהער גע=
ריעטהען דיא קינדער עמון'ס
מיט ישראל אין שטרייט.
(ה) אַלס נון דער קריעג דער
קינדער עמון'ס מיט ישראל
בעגינגען זאָללטע, דאַ גינגען
דיא עלטעסטען גלער'ס הין,
דען יפתח אויס דעם לאַנדע
טוב וו'ערער אויפֿצונעהמען.
(ו) זיא שפראַכען צו יפתח
קאָם, אונד זייא אונזער אַנ=
פֿיהרער, דען ווייר וואָללען דען
קינדערן עמון'ס דען קריעג אַנ=
ב עטהען. (ז) דאַרויף ערווייע=
דערטע יפתח דען עלטעסטען
גלער'ס: איהר זייד עס דאָך,
דיא איהר מיך האַססעט, איהר
האַבט מיך יאַ אויס מיינעם פֿאָ=
טערלי־ען הויז געשטאָסען,
אונד ווארום קאָממט איהר צו מיר יעצט, וואָהל וויל אייך דיא נאָטה דרעננט? (ח) ראָך דיא
עלטעסטען גלער'ס ענטגעגנעטען דעם יפתח: דאַרום ווענדען ווייר זעלבסט אונו יעצט צו דיר,

והלכת

דאַם

יא (ד) וילחמו בני עמון. היה החמורם למעלה:

באור

למירי לת, ויהיה תרגומו: דען דוח ביזט דער זחהן מייגעם מויסגעוואַנדערטען ווייבעם, ינן ענין זונה נאן, ונחרגים יונתן לזכר לפניגו חסר מלת מ ב ט ת. (ג) בארץ טוב, י"מ לדון החרן שמו טוב ונן לס ינחלך טוב (רות ג' י"ג), וי"מ לרן טונה ורחבה וכן ת"י נלרע טבת, וי"מ שהוח שם מחוז לו גליל לחד הנזכר גם נספר חסמנחים (פרשה ה' פס ק י"ג), ומלך לרן טוב נקרח לים טוב (שמוחל ב' י' ו'ועיין ד"ה ח' י"ט ט'). אנשים ריקים, ריקים מכל מלחכה ועסק, יחיגם בריקים שנחמר נחניחלך כי חבוחתם מחוחרה נמלת פוחזים, וכן לחגיס ריקים בני בליעל (ד"ה ב' י"ג ז'), לולם ריקים לנד הם לחגיס נמדרגת השפלות מכל לוחם ולח מכל מדוחם, ולח הם נזויים הלח גם חכמת מסנן נזויה. (ד) מימים, תרגוס יונתן מזמן יומין בלומר לחר זמן של ימים כמו מקן ימים, וטעם ימים שנה ידוע. (ו) והגרשוני מביח אבי, מזה הוביח הרלי"ק כי לחי יפתח מכללזקני גלעד, ויחכן כחשר לחמרו לו לחיו לח תנחל נחלת לבינו, הניח יפתח דבר מצפטו לפני זקני עיר ותנע חלקו מנחלת לבינו, וגם הם פסקו וגמרו שחין לו חלק ונחלה וסכריחוסו לנכרות. (ח) לכן עתה שבנו חלך, המודו מטחתם וחסרו

בענור

וְהָלַכְתָּ עִמָּנוּ וְנִלְחַמְתָּ בִּבְנֵי עַמּוֹן
וְהָיִיתָ לָּנוּ לְרֹאשׁ לְכֹל יֹשְׁבֵי
גִלְעָד: (ט) וַיֹּאמֶר יִפְתָּח אֶל־זִקְנֵי
גִלְעָד אִם־מְשִׁיבִים אַתֶּם אוֹתִי
לְהִלָּחֵם בִּבְנֵי עַמּוֹן וְנָתַן יְהוָה
אוֹתָם לְפָנָי אֲנֹכִי אֶהְיֶה לָכֶם
לְרֹאשׁ: (י) וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי־גִלְעָד
אֶל־יִפְתָּח יְהוָה יִהְיֶה שֹׁמֵעַ
בֵּינוֹתֵינוּ אִם־לֹא כִדְבָרְךָ כֵּן
נַעֲשֶׂה: (יא) וַיֵּלֶךְ יִפְתָּח עִם־זִקְנֵי
גִלְעָד וַיָּשִׂימוּ הָעָם אוֹתוֹ עֲלֵיהֶם
לְרֹאשׁ וּלְקָצִין וַיְדַבֵּר יִפְתָּח אֶת־
כָּל־דְּבָרָיו לִפְנֵי יְהוָה בַּמִּצְפָּה:
(יב) וַיִּשְׁלַח יִפְתָּח מַלְאָכִים אֶל־
מֶלֶךְ בְּנֵי־עַמּוֹן לֵאמֹר מַה־לִּי
וְלָךְ כִּי־בָאתָ אֵלַי לְהִלָּחֶם

דאַס דוא נור מיט אונז געהען
מענעסט — דאָך וועז דוא גע־
גען דיא קינדר עמון'ס שטרי־
טען ווילסט, דאַן זאָלסט דוא
זאָוואָהל אונזער, אַלס אויך דאַז
אָבערה יפט פַּאָן אַללען בע־
וואָהנערן גלער'ס זיין. (ט) נון
שפראַך יפתח צו גלער'ס על־
טעסטען: וועז איהר מיך אויך
נור דאַרום צוריקפֿיהרט, אום
דיא קינדער עמון'ס צו בע־
קעמפֿען, אונד זיא דער עוויגע
מיר אונטערווירפֿט, וועררד
איך אויך דאַן אייער אָבער־
הויפט בלייבען? (י) הירוף
אַנטוואָרטעטען דיא עלטע־
טען גלער'ס דעם יפתח: דער
עוויגע זייא הערער צווישען
אונז, וועז ווער ניכט נאַך דיינעם
אויסשרוכ האַנדעלן ווער־
דען! (יא) יפתח גינג אַלזאָ מיט
דען עלטעסטען גלער'ס, אונד
דאַז פֿאָלק זעטצטע איהן גלייך
צום אָבערהויפטע אונד אַנ־
פֿיהרער אי בער זיך איין, אונד
יפתח בראַכטע אַללע זיינע

בארצי

ווינשע פֿאָר דעם עוויגען צו מצפה. (יג) נון שיקטע יפתח געזאַנדטע אַן דען קעניג דער קינדער עמון'ס, אונד ליעס איהם זאַגען: וואַס געהעט דען צווישען מיר אונד דיר פֿאָר, דאַס דוא דיך מיר נאַהעסט, אום מיך אין מיינעם לאַנדע צו בעקריעגען?

דער

ר ש "י

(יא) את כל דבריו. התנאי שניהם: לפני ה' במצפה. למקום שנתקבצו כולם שהשכינה שורה על

ב א ו ר

נעציר שנרשו שלח נדין הם נעלמם מזרו חליו להניחו חל נית חבין, ונלעדי זה חמרו לו חס יש חת נפשך להלחם נבני עמין, לז תהיה לרחש לנו ולכל יושבי גלעד, וכמו שתרגמתי. וע"ז השיב יפתח חס גם חתם מבינים חותי, לח נעבור כי עשיתם לי עול נמצפה כי חס להלחם נחויב, היחמנו דבריכם ומצומני לכם לחדון? ויחכן שחמר להם שיהיה להם לרחש טרם יחל להלחם, ויהיה תרגומו; וען מיהר מיך כור דאַרוף צוריקפֿיהרט מוז דיז קינדער עמון'ס זו בעקריעגען, וועלכע דער עוויגע מיר מוכטערווערפֿען חעגע! זו מיסטע מיך גלייך חייער אָבערהויפט וועררען. ומיד בחסר הלך עמם השמיעו לרחש ולקנין. (יא) לפני ה' במצפה, שם נמקום המקודש כמו שמנוחר למעלה

בְּאַרְצִי: (יג) וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ בְּנֵי־
עַמּוֹן אֶל־מַלְאֲכֵי יִפְתָּח כִּי־לָקַח
יִשְׂרָאֵל אֶת־אַרְצִי בַּעֲלוֹתָו
מִמִּצְרַיִם מֵאַרְנוֹן וְעַד־הַיַּבֹּק
וְעַד־הַיַּרְדֵּן וְעַתָּה הָשִׁיבָה אֹתָהֶן
בְּשָׁלוֹם: (יד) וַיֹּסֶף עוֹד יִפְתָּח
וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־מֶלֶךְ בְּנֵי
עַמּוֹן: (טו) וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה אָמַר
יִפְתָּח לֹא־לָקַח יִשְׂרָאֵל אֶת־אֶרֶץ
מוֹאָב וְאֶת־אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן: (טז) כִּי
בַּעֲלוֹתָם מִמִּצְרָיִם וַיֵּלֶךְ יִשְׂרָאֵל
בַּמִּדְבָּר עַד־יַם־סוּף וַיָּבֹא קָדֵשָׁה:
(יז) וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים וּ אֶל־
מֶלֶךְ אֱדוֹם לֵאמֹר אֶעְבְּרָה־נָּא
בְאַרְצֶךָ וְלֹא שָׁמַע מֶלֶךְ אֱדוֹם
וְגַם אֶל־מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלָח וְלֹא
אָבָה וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּקָדֵשׁ:

וילך

(יג) דער קעניג דער קינ־
דער עמון׳ס אַנטוואָרטעט
דען נעזאַנדטען יפתח׳ס: האַט
דאָך ישׂ־ל מיין לאַנד גענאָמ־
מען, אַלס עס אויס מצרים
הערויף צאָג, פֿאָם ארנון ביז
יב׳ק, ביז הין אַן דען ירדן, נון
גיב עס מיר פֿרידליך צוריק.
(יד) דאָך יפתח שיקטע אַבער־
מאַלס גענאַנדטע אַן דען קע־
נג דער קינדער עמון׳ס,
(טו) אונר ליעס א׳הם זאַגען:
זאָ שפריכט זיך יפתח אויס:
ניין! ישראל האַט ווערער
מואב׳ס לאַנד, נאָך דאַז לאַנר
דער קינדער עמון׳ס וועגע־
נאָמען; (טז) זאָנדערן, נאַכדעם
ז א פֿאָן מצרים הערויף קאַ־
מען וואַנדערטע ישראל אין
דער ווסטע ביז צוריק אַן דאַז
שילפֿמעער, אונד קאַם ענד־
ליך נאַך קדש. (יז) היער שיק־
טע ישראל געזאַנדטע אַן דען
קעניג אדום׳ס מיט דעם אַנזו־
כען: לאַס אונז דאָך דורך דיין
לאַנד ציעהען! אַבער אדום׳ס
קעניג גאַב קיין געהער; מאַן
שיקטע דאַן צום קעניגע פֿאָן
מואב, אויך דער ווילפֿאַהרטע ניכט — וזאָ לאַנגע פֿערווויילטע ישראל צו קדש.

צאָג

ר ש "י

על רוב לבוז: (טו) עד ים סוף. בדרומה של ארץ אדום ואין ארץ אדום בדרומה של ארץ כנען: (יז) ואעברה נא בארצך. מדום לנפון לבנם לארץ כנען: וגם אל מלך מואב. שהיתה ארכו בסוף ארץ אדום במזרחה של אדום ובדרומה של ח"י: ולא אבה. משה רמזם בתורה בפצר עשו לו בני

עשו

ב א ו ר

למעלה (י׳ י״ז) דבר יפתח דבריו בדרך תפלה שיתן ה׳ את בני עמון בפניו. (טו) את ארץ מואב ואת ארץ בני עמון, מה לו להזכיר לו על ארץ מואב והוא לא היה שולל ממנו כי אם ארץ בני עמון? לפי שסוף היה שולל ממנו מארנון ועד היבוק, לפיכך הזכיר לו, כי לותה הארץ שהיה שולל, בשם מואב היתה נקראת, ימלך החמרי ל.ד.ה ממ מב, וישראל נקחה ממלך האמרי, והנה ישראל לא נקח לא ממואב ולא מבני עמון (רד"ק). (טו) במדבר עד ים סוף, במדבר היוצא והולך מדבר סור, בנתיב וילכו על מדבר סור ויל.ו שלשת ימים במדבר (שמות ט"ו כ"ב), והולך

מדבר

(יח) וַיֵּלֶךְ בַּמִּדְבָּר וַיָּסָב אֶת־אֶרֶץ
אֱדוֹם וְאֵת־אֶרֶץ מוֹאָב וַיָּבֹא
מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ לְאֶרֶץ מוֹאָב
וַיַּחֲנוּ בְּעֵבֶר אַרְנֹן וְלֹא־בָאוּ
בִּגְבוּל מוֹאָב כִּי אַרְנֹן גְּבוּל
מוֹאָב: (יט) וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל
מַלְאָכִים אֶל־סִיחֹן מֶלֶךְ־הָאֱמֹרִי
מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן וַיֹּאמֶר לוֹ יִשְׂרָאֵל
נַעְבְּרָה־נָּא בְאַרְצְךָ עַד מְקוֹמִי:
(כ) וְלֹא־הֶאֱמִין סִיחֹן אֶת־יִשְׂרָאֵל

עבר

(יח) צאָג דאַן וויערער אין דיא
ווּיסטע אומהער, אומגינג דאַז
לאַנד אדום, זאָ וויא דאַז לאַנד
מואב, קאַם פֿאָן דער מאָרגענ־
זי טע אַן דאַז לאַנד מואב. נון
לאַגערטן זיא זיך יענזייטס דעס
ארנון'ס, בעריהרטען דעמנאַך
ניכט דאַז געביעטה מואב'ס,
דען דער ארנון איזט מואב'ס
גרענצע. (יט) היער שיקטע
ישראל געזאַנדטע אַן סיחון דען
קעניג אמרי'ס רעגענט צו
חשבון, אונד לייעס איהם זאַ־
גען: לאַס אונז דאָך דורך דיין
לאַנד נאַך אונזערער בעשטימ־
מינג ציעהען. (כ) אַבער סיחון
גייועהרטע ישראל ניכט נור

קיי־

ר ש " י

עזו היושבים בשעיר והמואבים היושבים בער כשם שאדום לא נתנוס לעבור כך מואב לא נתנוס לעבור: (יח) וילך במדבר. מן המערב למזרח כמילר דרומי של אדום ומואב: ויסב את ארץ אדום. כל דרומה: ואת ארץ מואב. כל דרומה וכשהגיע למקלוט דרומי מזרחי פנה אל הכפין לסבוב את מילר האזרחי: ויבא ממזרח שמש לארץ מואב ויחנו בעבר ארנון. לסוף מזרחה של ארץ מואב ושם התחילה ארץ סיחון ועוג וכיצד עבר הירדן במזרח ארץ כנען ויעברו הירדן וננסו

באור

מדבר לויתס, ושני שמות נקראו לו, כי כן כתיב ויעברו בתוך הים המדברה וילכו דרך שלשת ימים במדבר לויתס ויחנו במרה (במדבר ל"ג ח'), והלכו המסעות ההם מרה וחלים עד שבלו עד יס סוף, וכן כתוב ויסעו מחלים ויחנו על יס סוף (שם שם י'). ומה שאמר עד יס סוף, ושם כבר עברו הים, ואחר עברם הלכו בזה המדבר? דע כי ישראל לא עברו הים לרחבו, כי בפיקה שנכנסו ממנה ליס סוף בא תה הפיקה עלמה יצאו, כי הנה נכנסו ממדבר לויתס ל־ס סוף ומיס סוף יצאו למדבר לויתס עלמו. ושם תאמר לאחרי שלא הוצרכו לעבור הים לרחבו, למה נכנסו בו ושם יצאו אל המקום שהיו בו מתחלה? לא עזה כן יתברך שמו, אלא להרחות עולם גדולת שעברו ישראל בתוך ה ס בינשה ויטבעו המצריים בתוכו, ולאורך הים הלכו המסעות ההם אשר שעברו. ומה שאמר ויחנו על יס סוף, ועד עתה במדבר יס סוף הלכו המסעות? עד עתה הלכו רחוק מן הים, ובמסע הזה חנו על שפת הים, לפיכך אמר גם כן הנה עד יס ס ף, ושם נסעו אל מדבר סין. ומה שאמר הנה ויבא קדשה? קבר המסעות, ויבא הלריך לו לתוב, והוא קדש, כי משם שלחו המלאכים, כמו שכתוב וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום (במדבר כ' י"ד), וגם אל מלך מואב שלח. והנה לא רחינו בתורה ששלח אל מלך מואב, רק מלינו שאמר, כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים היושבים בער (דברים ב' כ"ט)? נראה ששלח להם כמו ששלח לבני עשו. ומה שאמר בשאר עשו לי בני עשו והם לא הניחוס לעבור וגם בן המואבים לא הניחוס לעבור כמו שאמר וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה, והוא אמר כאשר עשו לי בני עשו וגו' והמואבים בלומר שהניחוס לעבור? פי' החכם הרשב"ם ז"ל כי מלך אדום לא הניחוס לעבור על דרך מדינתו כי משם היתה ארץ כנען קרובה, אבל עברו על דרך שעיר, לפיכך אמר היושבים בשעיר, כי כן בתוב אתם עוברים בגבול אחיכם בני עשו

היושבים

עֲבֹר בִּגְבֻלוֹ וַיֹּאסֶף סִיחוֹן אֶת־
כָּל־עַמּוֹ וַיַּחֲנוּ בְיָהְצָה וַיִּלָּחֶם
עִם־יִשְׂרָאֵל: (כא) וַיִּתֵּן יְהוָה
אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־סִיחוֹן וְאֶת־
כָּל־עַמּוֹ בְּיַד יִשְׂרָאֵל וַיַּכּוּם
וַיִּירַשׁ יִשְׂרָאֵל אֶת כָּל־אֶרֶץ
הָאֱמֹרִי יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַהִיא:
(כב) וַיִּירְשׁוּ אֶת כָּל־גְּבוּל הָאֱמֹרִי
מֵאַרְנוֹן וְעַד־הַיַּבֹּק וּמִן־הַמִּדְבָּר
וְעַד־הַיַּרְדֵּן: (כג) וְעַתָּה יְהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הוֹרִישׁ אֶת־הָאֱמֹרִי
מִפְּנֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְאַתָּה תִּירָשֶׁנּוּ:
(כד) הֲלֹא אֵת אֲשֶׁר יוֹרִישְׁךָ
כְּמוֹשׁ אֱלֹהֶיךָ אוֹתוֹ תִּירָשׁ
וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר הוֹרִישׁ יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ מִפָּנֵינוּ אוֹתוֹ נִירָשׁ:
(כה) וְעַתָּה הֲטוֹב טוֹב אַתָּה
מִבָּלָק בֶּן־צִפּוֹר מֶלֶךְ מוֹאָב הָרֹב

קיינען דור־צוג אין זיינעם גע־
ביעטע, ואָנדערן פֿערזאַמ־
מעלטע זאָנאַר זיין גאַנצעם
ק־יענם־פֿאָלק, לאַנערטע זיך צו
יהצה, אונר גריף ישראל אַן.
(כא) דאָך דער עוויגע דער
נאָטט ישראל׳ס גאַב סיחון
אונר אַלל זיין פֿאָלק אין
ישראל׳ס האַנד, ישׂ־אל שלוג
זיא, אונר ער־אָבערטע דאַז
גאַנצע לאַנד אמרי׳ס, דער
דיעזעם רייך בעזאַם. (כב) זָא
נאַהמען זיא דאַז גאַנצע גע־
ביעטה אטרי׳ס אין בעזיץ פֿאָם
ארנון ביז צום יבוק, אונר פֿאָן
דער וויסטע ביז אַן דען ירדן.
(כג) נון האָט דאָך וואָהל דער
עוויגע ישראל׳ס גאָטט דען
אמרי פֿאָר זיינעם פֿאָלקע
ישראל דאַרויס פֿערטריעבען,
אונר דוא ווּ ללסט עם בעזיט־
צען? (כד) זיעהע! וואַס דיר
דיין אַבנאָטט כמוש אייגנע־
רימט, דאַז האַלטע דוא אין
בעזיטץ; אַללעם דאַז אַבער,
וואַס דער עוויגע אונזער גאָטט
פֿיר אונז אייגנערימט האָט,
דאַז האַלטען ווּיר אין בעזיטץ.
(כה) ווּיללסט דוא עטוואַ אייגען פֿאָר בלק זאָהן צפור׳ס קעניג פֿאָן מואב? האָט ער

רב

מיט

ר ש "י

ונכנסו לה לארץ כנען דרך המזרח: (כב) וירשו וגו׳ מארנון ועד היבוק. שלחה לומר שהוא שלך הם מסימן לקחוה: ומן המדבר ועד הירדן. מדבריות היו שם לפני הירדן:

ב א ו ר

היושבים בשעיר (שם ג׳ ל׳) וכתוב ונסב את הר שעיר (שם ח׳), ובן מלך מואב לא הניחם לעבור, אבל העזתים סיחנים בער הניחום לעבור שנאמר (שם י״ח) אחה עובר היום את גבול מואב את ער (דר״ק). (כה) כמוש, שם אליל למואב, כמ״ש לוי לך מואב אבדת עם כמוש (במדבר כ״א כ״ט, ירמי׳ מ״ח י״ג), והשקין לבני עמון היה אליל מולך כמנוחה (מ״ח י״ח ז׳, ומ״ב כ״ג י״ג), יען כי הארץ אשר הלחמו עליה בני עמון היתה למואב, ולפי חמונתם כי כמוש אליל מגן ארץ מואב, לכן קראו לאלהיו. (כה) הטוב טוב אחה מבלק, כאחר הוריבו ישראל ארצו לא נלחם עוד להם לקחת ח׳ חה מידיהם כי רואה מלחמה היתה זאת, ומה יועיל לריב עם ישראל

רַב עִם־יִשְׂרָאֵל אִם־נִלְחֹם
נִלְחַם בָּם: (כו) בְּשֶׁבֶת יִשְׂרָאֵל
בְּחֶשְׁבּוֹן וּבִבְנוֹתֶיהָ וּבְעַרְעֹר
וּבִבְנוֹתֶיהָ וּבְכָל־הֶעָרִים אֲשֶׁר
עַל־יְדֵי אַרְנֹן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה
וּמַדּוּעַ לְאִ־הִצַּלְתֶּם בָּעֵת הַהִיא:
(כז) וְאָנֹכִי לְאִ־חָטָאתִי לָךְ וְאַתָּה
עֹשֶׂה אִתִּי רָעָה לְהִלָּחֶם בִּי יִשְׁפֹּט
יְהוָה הַשֹּׁפֵט הַיּוֹם בֵּין בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וּבֵין בְּנֵי עַמּוֹן: (כח) וְלֹא
שָׁמַע מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן אֶל־דִּבְרֵי
יִפְתָּח אֲשֶׁר שָׁלַח אֵלָיו: (כט) וַתְּהִי
עַל־יִפְתָּח רוּחַ יְהוָה וַיַּעֲבֹר אֶת־

מיט ישראל איינען שטרייט
געגיהרט, אדער איינען קריעג
בענאננען? (כו) איזט דאך
ישראל אים בעזיטצע פאן
חשבון אונד איהרען לאנד,
שטעדטען, פאן ערוער אונד
איהרען לאנדשטעדטען אונד
פאן אללען שטעדטען, וועל-
כע אן דעם ארנון ליעגען,
פאללע דרייא הונדערט יאה-
רע, ווארום האבט אהר ניכט
דאמאהלס אייער רעכט גע-
שיטצט? (כז) איך האבע דאך
ואהרליך ניכט גענען דיך גע-
זונדיגט, אונר דוא פיגסט מיר
דאז אונגליק צו, מיך צו בע-
קריעגען; מענע דער עווינע
דער וועלטריכטער הייטע
ענטשיידען צווישען דען קינ-
דערן ישראלס אונד דען קינ-
דערן עמון'ס! (כח) אבער דער

הגלעד

קעניג דער קינדער עמונים אבטעטע ניכט אויף דיא גרינדע יפתחים, דיא ער אהם ער-
ליעם. (כט) אונד דער גייסט דעם עווינגען ליעם זיך נידערר אויף יפתח — ער דורכצאג

גלעד

ר ש "י

(כו) על ידי ארנון. אנכי מרנין שהיו ממוחכ וידעו שלא היה להם לענור עליהם שהרי מסיחון נכנוס שלקחם ממלך מוכ: שלש מאות שנה. משנכנסו את הארץ נימי יהושע עד יפתח מנחן ים ללמוד שנות השופטים שהיכרים עד הנה אם שני השעבוד של כל ענו"ס נמנים נתוך ימי השופט אם לאו. שנינו נסדר עולם יהושע פרנם את ישראל כ"ח שנה וזין לי מקרא מסי ללמוד עתניאל מ' שנה וזני שעבוד של כושן רשעתים נכללם לאחריו לחיד פ' שנה ו"ח שנים שיעבוד של עגלון נתוכם הרי קצ"ח שנה דכורה ברבעי' שנה וזני שיעבוד ימין נחוב' הרי מאה וזמוני' ושמנה לאחריו שנע שני' של שיעבוד מדין וחרבעים של גדעון וכלב של מבימלך הרי רל"ח שנים לאחריו כ"ג של יולע וכ"ג של יאיר הלא שעלתה שנה לאת לעניהם ו"ח של בני עמון עד שלא נא יפתח הרי שלש מאות:

(כט) ענר

ב א ו ר

ישראל או להלחם נם הלא הוא ויעמד. (כו) ואנכי לא חטאתי לך, הנם הוכחתי לך את כל ונכחת כי אין לך דין ומשפט להזיק לך את הארץ נשלים אשר לא לקחו מבותינו מידך כי אם מיד אמרי ואשר ישבו בה זה שלש מאות שנה, ועתה לא חוכל להשוב מחשבה לחקה רק אתה אנחת לוחי ואיכי לא חטאתי לך. (כט) רוח ה', מ"י ושרת על יפתח רוח נבורתה מן קדם ה', והוא רוח הקדש המלוה לשופטי ישראל והמדרש הרחבונה ממדרנות הנוקם כמו שבאר רבינו המורה, וכמו שזכרתי למעלה (ו' ל"ד). ועשה ואהי על יפתח ואמר על יפתח כח"י, וכנל מקום בא שם רוח אפיק כהשפעת חלהית עם מלת היתם על כמו נתה רוח חליהו על חליהג (ג"ב ב' ט"ו), וכן ואחלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם (במדבר י"א י"ו), ונתה עליו

הַגִּלְעָד וְאֶת־מְנַשֶּׁה וַיַּעֲבֹר אֶת־
מִצְפֵּה גִּלְעָד וּמִמִּצְפֵּה גִּלְעָד
עָבַר בְּנֵי עַמּוֹן׃ (ל) וַיֹּאמֶר יִפְתָּח נֶדֶר
לַיהוָה וַיֹּאמַר אִם־נָתוֹן תִּתֵּן אֶת־
בְּנֵי עַמּוֹן בְּיָדִי׃ (לא) וְהָיָה הַיּוֹצֵא
אֲשֶׁר יֵצֵא מִדַּלְתֵי בֵיתִי לִקְרָאתִי
בְּשׁוּבִי בְשָׁלוֹם מִבְּנֵי עַמּוֹן וְהָיָה
לַיהוָה וְהַעֲלִיתִיהוּ עוֹלָה׃
(לב) וַיַּעֲבֹר יִפְתָּח אֶל־בְּנֵי עַמּוֹן
לְהִלָּחֶם בָּם וַיִּתְּנֵם יְהוָה בְּיָדוֹ׃
(לג) וַיַּכֵּם מֵעֲרוֹעֵר וְעַד־בּוֹאֲךָ
מִנִּית עֶשְׂרִים עִיר וְעַד אָבֵל
כְּרָמִים מַכָּה גְדוֹלָה מְאֹד וַיִּכָּנְעוּ
בְּנֵי עַמּוֹן מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ (לד) וַיָּבֹא
יִפְתָּח הַמִּצְפָּה אֶל־בֵּיתוֹ וְהִנֵּה
בִתּוֹ יֹצֵאת לִקְרָאתוֹ בְּתֻפִּים

גלעד אונד מנשה, דורכצאג
אויך מצפה גלעד, אונד פֿאן
מצפה גלעד צאג ער צו דען
קינדערן עמון׳ס. (ל) היער
טהאט יפתח דעם עווינען איין
געליבדע, אונר שפראך: ווען
דוא דיא קינדער עמון׳ס אין
מיינע האנד גיבסט, (לא) זאל
זאלל דאז ענינע, וואס מיר
אוים מיינעם הויזעם טהירען
צויערשט ענטגענען קאמט,
בייא מיינער גליקליכען היים־
קעהר פֿאן דען קינדערן עמון׳ס
דעם עווינען געווייהעט זיין,
אינדעם איך עם צום אפֿפֿער
דארברינגען ווילל. (לב) נון
פֿוהר יפתח איבער דיא קינ־
דער עמון׳ס הער, זיא צו בע־
קעמפֿען, אונר דער עווינג
גאב זיא אין זיינע האנד.
(לג) ער שטרעקטע זיא ניע־
דער פֿאן ערוער ביז אויף דיא
שטראסע נאך מנית, דורך
צוואנציג שטעדטע ביז אבל
כרמים, עס ווער איינע גרוואל־
טיגע נידערלאגע, ווארורך דיא
קינדער עכון׳ס גערעמיטהיגט ווארדען פֿאר דען קינדערן ישראל׳ס. (לד) אלס יפתח אלסדען
נאך מצפה אין זיינע היימאטה קאם, זיהע! דאס נינג זיינע טאכטער איהם ענטגענגען מיט פויקען

ובמחלות

אונד

ר ש "י

(כט) ענבר בני עמון. על בני עמון: (לג) מכל כרמים. מיגדול כרמים:

הכרע

ב א ו ר

רוח ה׳ (ישעי׳ י״א ב׳), ותלמ ע ל יו רוח ה׳ (להלן פרשה י״ד), וכן השתמשו בו חז״ל לשון הקנ״ה משרה שכינתו תלמ ע ל נביר מכם ועשיר וענין (נדרים ל״ח ח׳), וגם לונקלוס תרגם ותחי רוח יעקב לחיהם (בראשית מ״ה כ״ז) ותשרה רוח קודשא ע ל יעקב לנחומין; וכאן לתרגם כאן: מוגד דער גייסט דעם עווינגען ווירקטע חויך חיהן. (לא) והעליתיהו עולה, דרשת חז״ל יהושע (תענית ד׳ ח׳) שהעלה כתו לאבר יפתח עולה לה׳, לולם רוב המפורשים הסכימו טעם ו״והעליתיהו במקום לו, כמו מנה מכניו ומעו, וענין הנדר כן הוא, זה לאבר יצא לקראתי בשובי בשלום יהיה קודש לה׳ פרוש לעבודתו אם חיגו ראוי לעולה, לו העליתיהו עולה אם ראוי לקרבן עולה; ובאבר יצא נתו לקראתו לא עקד אותה להשחיט על המזבח ולשחטה, אלא הקדישה לגבוה ני נתן לה מקום מחון לעיר ושם ישבה בדד וגלמודה ולא ראתה עוד אדם כל ימי חייה.

אין

וּבִמְחֹלוֹת וְרַק הִיא יְחִידָה אֵין־
לוֹ מִמֶּנּוּ בֵּן אוֹ־בַת: (לה) וַיְהִי
כִּרְאוֹתוֹ אוֹתָהּ וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו
וַיֹּאמֶר אֲהָהּ בִּתִּי הַכְרֵעַ הִכְרַעְתִּנִי
וְאַתְּ הָיִית בְּעֹכְרָי וְאָנֹכִי פָּצִיתִי פִי
אֶל־יְהוָה וְלֹא אוּכַל לָשׁוּב:
(לו) וַתֹּאמֶר אֵלָיו אָבִי פָּצִיתָה אֶת־
פִּיךָ אֶל־יְהוָה עֲשֵׂה לִי כַּאֲשֶׁר
יָצָא מִפִּיךָ אַחֲרֵי אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ
יְהוָה נְקָמוֹת מֵאֹיְבֶיךָ מִבְּנֵי עַמּוֹן:
(לז) וַתֹּאמֶר אֶל־אָבִיהָ יֵעָשֶׂה לִי
הַדָּבָר הַזֶּה הַרְפֶּה מִמֶּנִּי שְׁנַיִם
חֳדָשִׁים וְאֵלְכָה וְיָרַדְתִּי עַל־
הֶהָרִים וְאֶבְכֶּה עַל־בְּתוּלַי אָנֹכִי

ורעוחי

אונד טענצען; זיא וואר זיין
איינציגעם קינד, ער האַטטע
אויסער איהר וועדער זאָהן נאָך
טאָכטער. (לה) וויא ער זיא
ערבליקטע, צעררים ער זיינע
קלייִדער, אונד ריעף: אַך,
מיינע טאָכטער! וויא טיף
ביינסט דוא מיך ניערער —
וויא זעהר ביזט דוא צו מיינעם
אונגליקע היער — דען איך
האַבע אויפגעטהאַן מיינען
מונד צום עוויגען, אונד איך
קאַן ניכט צוריק! — (לו) דאָך
זיא שפראַך צו איהם: מיין
פאַטער! האַסט דוא אויפגע-
טהאַן דיינען מונד צום עוויגען,
זאָ לאַס מיר געשעהען, וויא
עם דיינעם מונד ענטפאַהרען
איזט; האַט דיר דאָך אויך
דער עוויגע ראַכע פערליעהען
אַן דיינען פיינדען, אַן דען
קינדערן עמון'ס. (לז) זיא
שפראַך פערנער צו איהרעם
פאַטער: יאַ דיעזער אויס-

שפרוך זאָלל אַן מיר פאָלצאָגען וועדען! אַבער געגעע מיר צוויא מאָנדען פרישט, דאַס איך
אי ד ען בערגען אויף אונד ניערער וואַנדלע, אונד מיינע יונגפרויליכקייט בעווויינע, איך

ר ש " י

(לה) הכרע הכרעתני. לשון נקיה ודומה לו לנכתני לחותי כלה: היית נעוכרי. כל דמי נעכר קפחת את רגלי: (לו) וירדתי על ההרים. לשון יללה היא ודוגמתו על גנותיה ונרקונותי' כולה יליל יורד נבכי הזתעלם נבכי על שנופו מזתנר. ונמדרש לגדה דורש רבי תנחומא על הסרי' לפני

ב א ו ר

(לד) אין לו ממנו, כמו ממנה כאשר נמסר עליו במסורה ה'קטנים ממנה וקרינן ממנו (ביין יהושע פ' ז' בשלוח לירושלמי המכנס רוי"מ), וכן בספר תרגום יונתן לאשר לרד"ק מתורגם ליית ליה מינה, ושעמו מון ממנה מין לו בן לו בת. וכתב הרד"ק: ויתכן לפרש ממנו כמשמעו, כי אפשר שהיו לאחת יפתח בנים מלבד אחר קודם שנשאת ליפתח והיה מגדלם יפתח בניתו והיו מחושים בניו, אבל ממנו לא היה לו בן לו בת, ע"כ, ל"ב לדעתו ענין ממנו מעלמו. (לה) הכרע הכרעתני, הכנעת רוחי עמוק עמוק, והתי"ו הכרעתני לנקבה ודומה לו לנכתני לחותי כלה (ש"הם פ' ט'). היית בעברי, כי בחת הוא לקרותי את היית למשמות לי. פציתי פי, פתחתי פי מבלי דעת מה ילד יוצא, ומה שנדרתי לה' אין להשיב. וכאשר נשא קינא ונהי עליה ועל נדרו הכירה ענין הנדר שהיה מזומנת לשנת גלמודה גולה וסורה מכל בני אדם, והיא לא מחתה למלא דברו ולשלם נדרו, ואמרה עשה לי אחר יצא מפיך ואל תרגה לקונן

וְרֵעוֹתָי: (לח) וַיֹּאמֶר לֵכִי וַיִּשְׁלַח
אוֹתָהּ שְׁנֵי חֳדָשִׁים וַתֵּלֶךְ הִיא
וְרֵעוֹתֶיהָ וַתִּבְךְּ עַל־בְּתוּלֶיהָ
עַל־הָהָרִים: (לט) וַיְהִי מִקֵּץ
שְׁנַיִם חֳדָשִׁים וַתָּשָׁב אֶל־
אָבִיהָ וַיַּעַשׂ לָהּ אֶת־נִדְרוֹ אֲשֶׁר
נָדָר וְהִיא לֹא־יָדְעָה אִישׁ וַתְּהִי־
חֹק בְּיִשְׂרָאֵל: (מ) מִיָּמִים וָיָמִימָה
תֵּלַכְנָה בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל לְתַנּוֹת

מיט מיינען געשפיעלינגען.
(לח) אונד ער שפראך: זאָ
געהע! ער ענטליעס זיא איף
צווייא מאָנדע, אונד זיא גינג
מיט איהרען געשפיעלינגען
אויף דיא געבירגע, אונד
בעוויינטע איהרע יונגפרייליכ-
קייט. (לט) אלס דיא צווייא
מאָנדע צו ענדע ווארען,
קעהרטע זיא היים צו איהרעם
פאָטער, דער אן איהר דאָז
נעליבדע פאָללצאָג, דאָז ער
נעטהאָן; זיא האָטטע ניט איין
נען מאָן ערקאָננט, אונד זיא
בליעב אונפערגעסליך אין
ורעותי קרי לבח
ישראל. (מ) פאָן יאָהר צו יאָהר גינגען דיא טעכטער ישראל'ס הין, צו טרויערן אום
דיא

ר ש "י

לפני סנהדרין שמא ימלאו פתח לנדרך: (לח) ותנך על בת ליה. מדלא כתיב על בתוליתיה משמע בתילה ממש: (לט) ותהי חק. גזרו שלא יעשה לדם עוד כן שהלך לבל פנחס לו הוא בת לבלו היה מתיר לו נדרו עמדו בגדולתן ומבין שניהם לבדם ונפרע מהם פנחס ונחלקה שבטם סימנו שנאמר בדברי הימים לפנים ה' עמו למדני שבטיפו לימו עמו. ויפתח הוכה בחין וניפול לגבריס שנאמר ויקבר בערי גלעד. ום עוד לפתור ותהי חוק בישראל מחובר למקרא שלאחריו: (מ) מימים ימימה תלבנה וגומר. הדבר הזה קבעום עליהם לחוק: לחנות. לקונן:
ויענור

ב א ו ר

עלי לחדי לחבר עשה לך ה' נקמות נלויבין; ולחר התנחמה מעט על השחנות מעמדה נקשה מלניה לרלות לה לדשים שנים לעלות ולרדת בהרים נלחוות רעותיה ולבכות על בתולים, לנוח לחט לחט בהרגל הפריטות והתנודדות מחברת בני לדם. (לט) ותהי חק בישראל, מי לח רחה לח הלמן, זה הדחק לחבר השחרר בהמפורשים לבחר פסוק זה: רש"י בדרך דרש לחמר, גזרו שלא יעשה עוד לדם כן כמו שהוכח בתרגום של מוספתח והות לגזירת בישראל בדיל דלא לחסקת גבר ית ברית וית בתיה לעלתח בחת דעבד יפתח בלעדתה ולא שחל לפנחס בהנא וכו' שהיה לו ללבת לבל פנחס להתיר לו נדרו בשפורש בתדרש רבה פעמים ושלש (בראשית פרשה ס', ויקרח סוף פרשה ל"ז, ומדרש קהלת בפסוק עמל הנסילים תיגענו), והניח עוד פתרון שהפסוק הזה מחובר למקרא שלאחריו, ובזה הפירוש לחזו עד הנה כל המפורשים, ולחמרו מה שכתוב ותהי חק לשון נקבה ר"ל הליבות בנות ישראל היתה לחק בבל שנה; וים מי שלחמר חק הוא לשון נקבה והניח לעד כי חקך וחק בניך היא (ויקרא י' י"ג) ולא השגיח על הקרי והבתיב ועל הבתוב שלפניו כי קדש קדשים היא, והעלים עינו לרחות שבקרי שב על המנחה הנוחרת. ום עוד זרות בו כי לא מבלתו עוד שם חוק שבת לחריו כי"ת היתם כי שם הלמ"ד לו מלת על, כמו כי חק לבהמים (בראשית מ"ז כ"ב), כי חק ליעקב (תהלים פ"ח ה'), וחק לישראל (שמות ט"ו כ"ה), ויתנוס לחק על ישראל (ד"ה ב' ל"ה כ"ה); לבן הקרתי בי ותהי שב על בת יפתח, ומלת חק היא חתר הפעל לחתר דבר חקוק וקבוע תשר לא ימוש מזכרון בני לדם לעולם כמו שפורשתי בו עלה בזכרה לבורה (ה' ט"ז), וטעם הבתוב, ותהי בת יפתח זכרון עד בישראל על דבר שנעשתה לה בדלונה בחשר נדר לבים להיות קודם לה', ויהי' תרגומו: זיא וואורדע פערעוויגט, לו כמו שתרגמתי זיא בליעב אונפערגעסליך (אונטערבליך). (מ) לחנות, ת"י
לזלמה

לְבַ֣ת־יִפְתָּ֔ח הַגִּלְעָדִ֖י אַרְבַּ֣עַת יָמִ֑ים בַּשָּׁנָ֔ה׃

יב (ח) וַיִּצְעַ֕ק אִ֥ישׁ אֶפְרַ֖יִם וַיַּעֲבֹ֣ר צָפֹונָ֑ה וַיֹּ֨אמְרוּ֙ לְיִפְתָּ֔ח מַדּ֣וּעַ עָבַ֔רְתָּ לְהִלָּחֵ֖ם בִּבְנֵי־עַמֹּ֑ון וְלֹ֥א קָרָ֖אתָ לָ֣נוּ לָלֶ֣כֶת עִמָּ֔ךְ בֵּיתְךָ֥ נִשְׂרֹ֖ף עָלֶ֥יךָ בָּאֵֽשׁ׃ (ג) וַיֹּ֨אמֶר֙ יִפְתָּ֣ח אֲלֵיהֶ֔ם אִ֥ישׁ רִ֖יב הָיִ֣יתִי אֲנִ֑י וְעַמִּ֖י וּבְנֵי־עַמֹּ֣ון מְאֹ֔ד וָאֹוַ֣עֲקָ֔ אֶתְכֶ֖ם וְלֹא־הֹושַׁעְתֶּ֥ם אֹותִ֖י מִיָּדָֽם׃ (ג) וָאֶרְאֶ֕ה כִּי־אֵ֥ינְךָ֖ מֹושִׁ֑יעַ

ואשימה

תרגום אשכנזי מה

דיא טאכטער יפתח'ס דעם גלעדי טען פֿיער טאגע אים יאהרע.

יב (ח) דיא מאנשאפֿט אפרים'ס וואר פֿאם אויפֿרוהר ערגרייפֿען, אונר צאג (אבער דען יררן) נאך, וועלטם, זיא שפראכען צו יפתח: ווארום ביזט דוא אין דען קריעג געצאגען געגען דיא קינדער עמון'ס, אונד אונז האסט דוא ניכט אויפֿגעפֿאר׳ דע־ט מט דיר צו גיהען? ווייר שטעקען דיין חויז זאממט דיר אין פֿלאממען. (ג) יפתח ענטגעגנעטע איהנען: איך אונד מיין פֿאלק וואַרען יא שאן לעננסט אים שטרייטע מיט דען קינדערן עמון'ס — וויא זאללטע איך אייך אויפֿאַרדערן, דאַ איהר מיך ניכט (פֿריהער) פֿאן איהרער גע־ וואלט בעפֿרייען וואללטעט? (ג) זאה איך דאך, דאס ניעמאנד הילפֿט באט, דאַ־

ר ש " י

יב (א) ויענוך נפשם. ויעניר לת הירדן והלכו לנפין ענכר הירדן לל הגלעד:

כי

באור

לחלחם, וכן פי' רש"י לקוטן; לו פירוש לתנות להלחם על חזר עשתה כחזר ילח מפי לחנים, כי פעל תנה יורה בלשון ערבי ספר במקהלות דברים להחם זר, וזהו מלשון סם יתנו לדקית ה', וכעין זה פי' הרל"ק, להשיחה ולנחמה לרבעה ימים בשנה. והרדי"ל לתר, וידמה שלח היו רלות לותה לף הנשים, לכל היו הולכות שמה ושומעות דבריה ומקוננות עמה על פריצותה. יב (א) ויצעק איש אפרים, עיין מה שפירשתי למעלה ח', ועשם ויצעק קריחה למדן לפרון פרן ולקזר קצר על יפתח. נשרף עליך, על פניך. (ב) איש ריב הייתי, פי' הרדי"ל, לל תחשבו שלחי עשיתי זה לנד, כי מה שנעשה, לחי ועמי עשינו, ושנים מאד, פעמים רבות. ואוצק אתכם, ולף שנחמר שלחי לנדי עשיתי זה, הנה היה מהרלוי לעשות כן, כי לחי נקשתי עזרתכם פעמים הרבה כנגד עמון ולחם לל הושעתם לותי, ולין לקרוח לחכם להלחם נם, ע"כ. לולם לל ידעתו לף השיבם נלחמת ונתמים על תלונתם, כי הם לחרו, ולנו לל קרלת, והוח טען: ולזעק לחכם, והיכן קרלו להם? לכן נחרתי לי דרך לחרת נזה הכתוב, ולדעתי נך היתה תשובתו: לים לפרים! הלל ידעתם כי ברוב הייתי לחי ועמי זה ימים רבים (וזה שעם מלד סיורה לורך זמן, כמו על תקלף ס' עד מלד, נלחר יגיד עליו כעל הענין הנה לחריו כמלות שונות, ולל לעד תזכרון יעני ס"ד ח'), ומהוע לל בלחם להושיע לת לחכם מיד בני עמון והייתם כמחבלים? ויהי' שעורו לים ריב הייתי לחי ועמי ובני עמון מלוד ולל הושעתם לותי מידם ולזעק לחכם, ושנם הוי"ו ולזעק וי"ו לזהלה כלומר לי־נכנה לזעק לחכם? (ג) וארלה כי לינך מושיע, לחר שרליתי כי לין לוה מושיע לין נם לחד מהשנטים בלו לעזרת נלעד, שמתי נפשי נכפי, והכ"ף נמלת לינך נוספת לתפלרת הלשון, כנ"ף הערבי(ויקרח כ"ו נ"ג)

וְאֶשְׁשְׁמְרָה נַפְשִׁי בְכַפִּי וְאֶעְבְּרָה
אֶל־בְּנֵי עַמּוֹן וַיִּתְּנֵם יְהוָה בְּיָדִי
וְלָמָּה עֲלִיתֶם אֵלַי הַיּוֹם הַזֶּה
לְהִלָּחֶם בִּי: (ד) וַיִּקָּבֵץ יִפְתָּח אֶת־
כָּל־אַנְשֵׁי גִלְעָד וַיִּלָּחֶם אֶת־
אֶפְרַיִם וַיַּכּוּ אַנְשֵׁי גִלְעָד אֶת־
אֶפְרַיִם כִּי אָמְרוּ פְלִיטֵי אֶפְרַיִם
אַתֶּם גִּלְעָד בְּתוֹךְ אֶפְרַיִם בְּתוֹךְ
מְנַשֶּׁה: (ה) וַיִּלְכֹּד גִּלְעָד אֶת־
מַעְבְּרוֹת הַיַּרְדֵּן לְאֶפְרָיִם וְהָיָה
כִּי יֹאמְרוּ פְלִיטֵי אֶפְרַיִם אֶעְבְּרָה
וַיֹּאמְרוּ לוֹ אַנְשֵׁי־גִלְעָד הַאֶפְרָתִי
אָתָּה וַיֹּאמֶר לֹא: (ו) וַיֹּאמְרוּ

ואשימה קיי לו

דאַרום מוסטע איך מיין לעבען אין געפאַהר זעטצען, אונד פֿוהר איבר דיא קינדער עמון'ס הער, וועלכע דער הערר אין מיינע האַנד גאַב—וואַרום קאָממט איהר ערשט הייטע איבער מיך, אים מיך אַנצוגרייפֿען?(ד)היערוף פֿערואַמע מעלטע יפתח אַללע קריעגס־לייטע גלעד'ס, אונד קעמפֿטע מיט אפרים, ד א מעננער אויס גלעד שלוגען אפרים,ווייל זיא זאַגטען: איהר זייד רער אוסוואורף אפרים'ס איהר גלעריטען! זאָוואָהל אונטער אפרים אַלס אונטער מנשה! (ה) גלעד בעמעכטיגטע זיך דער פֿוהרטען רעם ירדן'ס גענגען אפרים,וען נון איינער דער פֿליכטלינגע פֿאָן אפרים זאַגטע לאַסט מיך הינאיבער! פֿראַגטען איהן דיא מעננער גלעד'ס: ביזט דוא עטוואַ איין פֿאָרנעהמער אויס אפרת? אונד ווען ער זאַגטע: נין!(ו) דאַן שפּראַכען

זיא

ר ש "י

(ד) כי אמרו פליטי אפרים אתם גלעד. פחותים שבאפרים היו מבזים את הגלעד ואומרים להם מה אתם גלעד מזוגים בתוך אפרים ובתוך מנשה כן תרגם יונתן: (ה)וילכד גלעד את מעברות וגו'. היו שומרים במקום המעברות:

(ו) אמר

ב א ו ר

כ"ג), וכמו שהעירותי בפתרון על התורה ע"ש, וכן אם יצר מוציא דעתיל במקום אם יש מוציא. ולמה עליתם אלי, דרך התול אמר לזה עליתם עלי להלחם בי ולא עליתם על בני עמון להלחם בם, ולמה בתחם היום הזה לחר התשועה ולא בתחם קודם, בזמן הריב? (ד)כי אמרו פליטי אפרים, בני אפרים כאשר באו להלחם ניפתח אמרו על יושבי גלעד להבזות אותם בעיניהם, אתם בני גלעד פליטים ומבזים אתם הם בתוך אפרים הן בתוך מנשה בספרידכם לשנת בענר הירדן, וכמו שתרגמתי. (ה) פליטי אפרים, עתה היו אומרים אנשי גלעד עליהם פליטי אפרים, בהיותם פליטים להמלט על נפשם, והיו שולחים לכל אחד ואחד לאמר בא למעברות לעבור: התפרתי אתה? ועל דרך התול ולעג שאלו התפרתי אתה, כי אם אפרתי עוין כפל לו, אין מבטא אפרים אשר מבית לחם אפרת, וגם הים גדול ומבוך, כמו שדרשו חז"ל(ב"ח ח"ג) על בן לוף אפרתי בן פלטון מבניגמין, אלא מבני אפרים באשר באו להלחם בהם קראו להם בלעג פליטי אפרים (חויטווירפֿוינגע), עתה באשר ברחו מפניהם ובלטירו אלא יכירו אותם הרודפים ובאו למעברות לעבור אל אחיהם שאלו אנשי גלעד לכל אחד מהפלטים בלעגן לעג: התפרתי אתה? כלומר הים גדול ומבוך אתה (ביזט דוא עטוואַ מיין פֿאָרנעהמער?) אם גם

לוֹ אֶמָּרְנָא שִׁבֹּלֶת וַיֹּאמֶר סִבֹּלֶת וְלֹא יָכִין לְדַבֵּר כֵּן וְיֹאחֲזוּ אוֹתוֹ וַיִּשְׁחָטוּהוּ אֶל־ מַעְבְּרוֹת הַיַּרְדֵּן וַיִּפֹּל בָּעֵת הַהִיא מֵאֶפְרַיִם אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם אָלֶף: (ז) וַיִּשְׁפֹּט יִפְתָּח אֶת־יִשְׂרָאֵל שֵׁשׁ שָׁנִים וַיָּמָת יִפְתָּח הַגִּלְעָדִי וַיִּקָּבֵר בְּעָרֵי גִלְעָד: (ח) וַיִּשְׁפֹּט אַחֲרָיו אֶת־יִשְׂרָאֵל אִבְצָן מִבֵּית לָחֶם: (ט) וַיְהִי־לוֹ שְׁלֹשִׁים בָּנִים וּשְׁלֹשִׁים בָּנוֹת שִׁלַּח הַחוּצָה וּשְׁלֹשִׁים בָּנוֹת הֵבִיא לְבָנָיו מִן־הַחוּץ וַיִּשְׁפֹּט אֶת־ יִשְׂרָאֵל שֶׁבַע שָׁנִים: (י) וַיָּמָת אִבְצָן וַיִּקָּבֵר בְּבֵית לָחֶם: (יא) וַיִּשְׁפֹּט אַחֲרָיו אֶת־יִשְׂרָאֵל

אילון

תרגום אשכנזי מו

ויא צו אים: שפריך איינמאל שבלת, יענער זאגט עבער סבלת, ווייל ער עס ניט רעכט אויס שפרעכן קאנטע נון ערגריפן ויא איהן, אונד ער וירנטען איהן ביא דען פוהרטען דעם וידון'ס. וא פיעל צו יענער צייט פאן אפרים צוויא אונד פיערציג טויזענד. (ז) ויפתח ריכטעט ישראל זעכס יאהר, דאן שטארב יפתח דיעזער גלעדיטע, אונד ווארד אין איינער דער שטעדטע גלעד'ס בענראבן. (ח) נאך איהם ריכטעט ישראל, אבצן פאן בית לחם. (ט) ער האטטע דרייסיג זהנע, אונד דרייסיג טעכטער, דיא ער אויסהיראטהעט, וואפיר ער אבער דרייסיג שווינגערטעכטער פיר זיינע זהנע אינז הויז בראכטע. ער ריכטעטע ישראל זיבען יאהר. (י) אבצן שטארב, אונד וואארד אין בית לחם בענר. בען. (יא) נאך איהם ריכטעט ישראל

אילן

ר ש " י

(ו) שמר נח שבולת, שבולת הנהר הזה לעבור: ולא יכין לדבר כן. בלעזונ"ש שהיו מגמגמים: (ח) לחלן. זה נועז:

ב א ו ר

שנגלה להם מי הוא, והכורח הזיבם בסימות רק מלה אחת: לא — מירמתו כי בלעגי לשונו יכירו וידעו כי לים לפרים הוא; לולם סומרי הסענרות הוסיפו לנחק בו ואמרו לו: אמר נא עוד מלה אחת, אמר סבלת, ובמלה זו נגלה עין לפרים ומיד לקחוהו ושחטוהו לכל המענרות, והזולו דמם כירדן. (ז) ויקבר בערי גלעד, פירושו נאחת מערי גלעד, כמו ושם שלש ערים (שמות כ"ו י"ח) ענינו שם אחת משלש ערים, כן פירשו המדקדקים. ודעת הרלב"ג יכבד יותר בעיני, שאמר, כי יפתח מצינו שלא הצליר לחזיר בן לות להיות נקרא בשם שמו, לום שיקברו עצמותיו בכל ערי גלעד, קבת פה וקבת פה, כדי שיהיה לו זכר בתוך המקומות שהציל מיד מלך בני עמון. והמנהג הדומה לזה נהוג עוד עתה בינינו באלכים ובצרים ובאבני סם. (ט) שלח החוצה, להגיז לבעליהן לאר לדעתי היו מצנטים לפרים, בטעם לא תהיה אחת העת החולה לחיים זר (דברים כ"ה ה'), ומצר הנתוב שהאב בעצמו שלח את בנותיו החולה בלומר בהסכמת בניהן בשו לבעליהם שלא היו מצנטי לפרים. ול"ב בתוכן זה לא הוו מבני

קרון

אֵילוֹן הַזְּבוּלֹנִי וַיִּשְׁפֹּט אֶת־
יִשְׂרָאֵל עֶשֶׂר שָׁנִים: (יג) וַיָּמָת
אֵילוֹן הַזְּבוּלֹנִי וַיִּקָּבֵר בְּאַיָּלוֹן
בְּאֶרֶץ זְבוּלֻן: (יד) וַיִּשְׁפֹּט אַחֲרָיו
אֶת־יִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹן בֶּן־הִלֵּל
הַפִּרְעָתוֹנִי: (טו) וַיְהִי־לוֹ אַרְבָּעִים
בָּנִים וּשְׁלשִׁים בְּנֵי בָנִים רֹכְבִים
עַל־שִׁבְעִים עֲיָרִם וַיִּשְׁפֹּט אֶת־
יִשְׂרָאֵל שְׁמֹנֶה שָׁנִים: (טז) וַיָּמָת
עַבְדּוֹן בֶּן־הִלֵּל הַפִּרְעָתוֹנִי וַיִּקָּבֵר
בְּפִרְעָתוֹן בְּאֶרֶץ אֶפְרַיִם בְּהַר
הָעֲמָלֵקִי:

יג (א) וַיֹּסִפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת
הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיִּתְּנֵם
יְהוָה בְּיַד־פְּלִשְׁתִּים אַרְבָּעִים
שָׁנָה: (ב) וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִצָּרְעָה
מִמִּשְׁפַּחַת הַדָּנִי וּשְׁמוֹ מָנוֹחַ
וְאִשְׁתּוֹ עֲקָרָה וְלֹא יָלָדָה: (ג) וַיֵּרָא
מַלְאַךְ־יְהוָה אֶל־הָאִשָּׁה וַיֹּאמֶר

אליח

תרגום אשכנזי

אילון, איין זבולוניטע, ער האט טע דיא רעכטספלעגע צעהן יאהרע. (יג) אלס אילון דער זבולוניטע שטארב, וואורדע ער אין אילון אים לאנדע זבולן בענראבען. (יד) נאך איהם ריכטעטע ישראל עבדון זאהן הלל'ס, איין פרעהוניטע. (יה) ער האטטע פיערציג וועהנע אונד דרייסיג ענקעל, דיא אויף ויע בענציג עזעלן ריטטען, אונד ריכטעטע ישראל אכט יאהרע. (טו) אלס עבדון זאהן הלל'ס דער פרעהוניטע שטארב, וואורדע ער אין פרעהתון אים לאנדע אפרים אם בערגע עמלק בענראבען.

יג (א) דיא קינדער ישראל'ס פוהרען פארט צו טהון, וואס אין דען אויגען דעם עוויגען מיספעללינ וואר, אונד ער נאב ויא אין דיא האנד דער פלשתים פיערציג יאהרע. (ב) ראמאהלם לעבטע איין מאן צו צרעה אוים אינער דני, שען פאמיליע, נאמענם מנוח, דעסטען פרוא אונפרוכטבאר וואר, אונד ניע נעבאר ען האט. (ג) דא ערשיען דיעזער פרויא אין ענעל דעם עוויגען, אונד שפראך צו איהר:

ויעהע

באור

קרין להון פונדקן, ונתמורתן הנגים הניתה שלשים נגות תחר הניח לבניו משנטים לתרים, וימכן שהיו הלחיות תחר לתתניו. (יג) עבדון בן הלל, משנט תפרים היה.

יג (ב) ממשפחת הדני, משפחה תחת משנט דן, כי גם נחלות השנטים נתחלקו למשפחותם כמנוקר, וחין נורך לפי' הרד"ק שמשפחה כמו שנט, וגם העד שהניח מפסוק ויקרא תת משפחת יהודה (יהושע ז' י"ז) תינו נאמן, כי תחר שהקויב יהושע תת ישראל לשנטיהם ונלכד שנט יהודה, הנדילו למשפחות נתחר לוהו השם, וזה טעם ויקרא תת משפחת יהודה, ונת היחיד נמקום רניש דרך כלל, כמו וילידו השם יחכלו (ויקרא כ"ג י"ח), וכן ויקרבו תל שוער העיר ויגידו להם (מ"ב ז' י'), ודומיהם, ועניני שם משפחות יהודה; ונרעה משל יהודה הי' (יהושע ט"ו ל"ג) ונפל בגורל לבני דן (שם י"ט מ"ח) שמוך להם (מדברי רש"י שם):

הנך

אֱלֹהִים הִנֵּה־נָא אַתְּ־עֲקָרָה וְלֹא יָלַדְתְּ וְהָרִית וְיָלַדְתְּ בֵּן׃ (ד) וְעַתָּה הִשָּׁמְרִי נָא וְאַל־תִּשְׁתִּי יַיִן וְשֵׁכָר וְאַל־תֹּאכְלִי כָּל־טָמֵא׃ (ה) כִּי הִנָּךְ הָרָה וְיֹלַדְתְּ בֵּן וּמוֹרָה לֹא־יַעֲלֶה עַל־רֹאשׁוֹ כִּי־נְזִיר אֱלֹהִים יִהְיֶה הַנַּעַר מִן־הַבָּטֶן וְהוּא יָחֵל לְהוֹשִׁיעַ אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּד פְּלִשְׁתִּים׃ (ו) וַתָּבֹא הָאִשָּׁה וַתֹּאמֶר לְאִישָׁהּ לֵאמֹר אִישׁ הָאֱלֹהִים בָּא אֵלַי וּמַרְאֵהוּ

כמראה

איהרעם מאַנע אַלוֹ: איין געטטליכער מאַן קאַם צו מיר הערַאַן, ווינע געשטאַלט

תרגום אשכנזי מז

זיעהע! דוא ביזט אונפֿרוכטבאַר, האַסט ניט נעבאָרען דוא ווירסט אַבער שוואַנגער ווערדן, אונד איינען זאָהן געבערן. (ד) דאָך נון זייא פֿאָרזיכטיג! טרינקע וועדער ווין, נאָך זאָנסט איין קראַפֿטגעטרענק, אונד אים ניכטס, וואַס אונריין איזט. (ה) יאַ דוא ווירסט שוואַנגער, אונד געבערסט איינען זאָהן; אַבער קיין שער מעססער דאַרף אויף זיין הויפט קאָממען, דען איין נאָטטגעווייהטער זאָל דער קנאַבע ווערדן פֿאָן מוטטערלייבע אָן, ער ווירד בעגינגען ישראל אוים דער האַנד דער פלשתים צו בעפֿרייען. (ו) אַלס דיא פֿרוא היים קאַם, ערצעהלטע זיא

גליך

ר ש " י

יג (ד) יין ושכר. תאר מדת ועתיק: (ה) ומורה. תער על שם שמורה ומשליך לת הציר: ולא

באור

(ה) הנך הרה, ח"י הפ לת מעדיף, וכן ת"ל הינך הרה בנשורת מלאך להגר, ובענבור זה תאב הרמ"ק לפרשו הנך הרה עתה, ורש"י פי' שם כשתזוב תהרי, וכן תרגמתי. וילדת בן, נתקדים מלה זו ים פירושים להתנונן עליהם, רש"י ורבי יונה לתרו שהית כמו וְיֹלַדְתָּ ודומה לו יִשַּׁבְתִּי בגנות מָקֻבָּנְתָּ בתרגום (ירמיה כ"ב כ"ג) ות"כ היא בינונית, והחכמון הטעים דעתו כי בתו כ' שותי"ן במקום כ' סגו"לין להרין המלה תל תאר ת ת ר י ה (כל"ל וכמו שהוא בתגלול דפוס קטן קו"ד כ', ולת ל ס ג י ה כמו שכתוב שם בשני מקומות קדומים לר ס"ת וכד ע"ת כ' ובתאר נדפס בסג"הם נרתצית ט"ז י"ת), ולדעתו הסו"ת השני נע הוא וכן כתב רבי יהודה המדקדק כי הסו"ז השני תאר בויַּבְךָ (במדבר כ"ת ת'), ויִּתֶּךָ (נרתצית ט' כ"ת), תל תוּקַף (משלי ל' ו') מתנוע ג ובמוהם יִלַּדְתָּ יִצַּרְתָּ מקונָךְ וכן לדברי רבי יהודה חיו"ג, ועליהם הגיג הרד"ק וחמר, לת הם נעים נדבריהם מן הרחוי שיהיו הנית"ין של בן, בלבנון, בחרזים רפין, במשפט כל זוח נע על לותיות נג"ד כפ"ר בלבן תאב שהמלה מרכבת מענב ובינוני מן יוֹלָדָה שהוא הבינוני, ויען שעדיין לת ילדה הרכיב בה הענב נו"ו המהפכה לעתיד וְיָלַדְתְּ, לו יהיה ויולדת מן הדומה למונע (עיין בספתי ישנים לידידי המפנם המדקדק ר' ו א ל ף מאיר נערך בנין מונע). והוא יחל, כי הפועלים תאר היו לפניו לת היו נלחמים בפלשתים, כן פי' הרד"ק, ותין לטעון עליו הלת שמנר בן ענת הכה בפלשתים שם מלות לים, ועליו הכתוב לומר ויושע גם הוא לת ישראל, נכר תאמרתי למעלה כי תשועתו לת היתה שלימה, ועוד שישראל לת היו נמכרים בימיו ביד פלשתים, והוא הכה לותם נמלמד הנקר רק להרלות עולם נתו ולהפקיד הגויים תאר סניגוחיהם.

(ו) גורא

כְּמַרְאֵה מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים נוֹרָא
מְאֹד וְלֹא שְׁאִלְתִּיהוּ אֵי־מִזֶּה הוּא
וְאֶת־שְׁמוֹ לֹא־הִגִּיד לִי: (ז) וַיֹּאמֶר
לִי הִנָּךְ הָרָה וְיֹלַדְתְּ בֵּן וְעַתָּה אַל־
תִּשְׁתִּי יַיִן וְשֵׁכָר וְאַל־תֹּאכְלִי
כָּל־טָמְאָה כִּי־נְזִיר אֱלֹהִים יִהְיֶה
הַנַּעַר מִן־הַבֶּטֶן עַד־יוֹם מוֹתוֹ:
(ח) וַיֶּעְתַּר מָנוֹחַ אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר
בִּי אֲדוֹנָי אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר
שָׁלַחְתָּ יָבוֹא־נָא עוֹד אֵלֵינוּ וְיוֹרֵנוּ
מַה־נַּעֲשֶׂה לַנַּעַר הַיּוּלָּד:
(ט) וַיִּשְׁמַע הָאֱלֹהִים בְּקוֹל מָנוֹחַ
וַיָּבֹא מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים עוֹד אֶל־
הָאִשָּׁה וְהִיא יוֹשֶׁבֶת בַּשָּׂדֶה וּמָנוֹחַ
אִישָׁהּ אֵין עִמָּהּ: (י) וַתְּמַהֵר
הָאִשָּׁה וַתָּרָץ וַתַּגֶּד לְאִישָׁהּ
וַתֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה נִרְאָה אֵלַי
הָאִישׁ אֲשֶׁר־בָּא בַיּוֹם אֵלָי:

גליך יע ער איינעם ענגעלם
דעם העררן, חנכסט עהר=
פֿורכטבאר. איך פֿראַגטע איהן
ניכט, וואָהער ער וויא, אונד
ער גאַב מיר ניכט זיינען נא=
מען אן. (ז) ער זאַגטע מיר:
דוא ווירסט שוואַנגער אונד
איינען זאָהן געבעהרען; נון
טרינקע וועדער ווין נאָך
זאָנסט אין קראַפֿטגעטרענק,
אים אויך ניכטס, וואַס אונריין
איזט, דען אין נאָטטגעוויהע=
טער זאָלל דער קנאַבע זיין
פֿאָן מוטטערלייבע אן ביז אן
דען טאָג זיינעם טאָדעם. (ח) רא
פֿלעהעטע מנוח צום עווינגען,
אונד שפראַך: געווהרע מיר
אָ הערר! דאַס דער גאָטטל=
כע מאַן, דען דוא געזאנדעט,
אונז וויעדער ערשיינע, אונד
אונז לעהרע, וויא וויר דען
קנאַבען האַלטען מעגען, דער
געבאָרען ווערדען זאָלל.
(ט) דער הערר ערהערטע דיא
שטיממע מנוח'ס; דער ענגעל
גאָטטעס קאַם אבערמאַל צור
פֿרויא, אַלס זיא אם פֿעלדע
זאַס, דאָך מנוח איהר מאַן
וואַר ניכט בייא איהר. (י) אונד
איילענדס לויפֿט דיא פֿרויא, עם צו מעלדען איהרעם מאַננע, אונד שפראַך צו
איהם: זיעהע! דער מאַן איזט מיר ערשיענען, דער אין ווירקליכקייט בייא מיר וואַר.

וקם
הל"ד דגוסף
מנוח

ר ש "י

(ז) וקל רפנלי כל טמאה. דנרים התסורים לנזיר: (ח) לנבר היולד. פעתיד להוולד;
לתרי

באור

(ו) נורא מאד, לין ירלה זו ענין פחד ותימה כי לם ירלת התרוממות נהיות מרלהו כמרלה מלאך מלהים. ולא שאלתיהו, לז מלחזי חת לבי להכנידו בשלות כי זה לא יקות להרבות נדנרים נפים פלהים (חיך וחפטע ניכט חיהן לו פרשנען), וחיהן ע"ן הפעל במקום פתח וחנרו לם לנני ילדתיהו (במדבר י"ח י"נ). (ח) היולד, כשיהיה יולד והוח תחר נינוני נמו והסנה מינגו אבלי: (שמות ג' נ') (דברי הל"ק). (י) ותמהר האשה והרץ וחגד, הלכה נמרובה להגיד מיד לנעלה, וכשחר העירותי למעלה (ד' כ"ח) בענין הפעלים הנפים הנוסים. אשר בא ביום,
נסקין

(יא) וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ מָנוֹחַ אַחֲרֵי אִשְׁתּוֹ וַיָּבֹא אֶל־הָאִישׁ וַיֹּאמֶר לוֹ הַאַתָּה הָאִישׁ אֲשֶׁר־דִּבַּרְתָּ אֶל־הָאִשָּׁה וַיֹּאמֶר אָנִי: (יב) וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ עַתָּה יָבֹא דְבָרֶיךָ מַה־יִּהְיֶה מִשְׁפַּט הַנַּעַר וּמַעֲשֵׂהוּ: (יג) וַיֹּאמֶר מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־מָנוֹחַ מִכֹּל אֲשֶׁר־אָמַרְתִּי אֶל־הָאִשָּׁה תִּשָּׁמֶר: (יד) מִכֹּל אֲשֶׁר־יֵצֵא מִגֶּפֶן הַיַּיִן לֹא תֹאכַל וְיַיִן וְשֵׁכָר אַל־תֵּשְׁתְּ וְכָל־טֻמְאָה אַל־תֹּאכַל כֹּל אֲשֶׁר־צִוִּיתִיהָ תִּשְׁמֹר:

(יא) מנוח מאַכטע זיך אויף, אונד פֿאָלגטע זיינער פֿרויא, ער נאַהעטע זיך דעם מאַננע, אונד שפּראַך איהן אַן: ביזט דוא דער מאַן, דער מיט דיזער פֿרויא גע־שפּראָכען האַט? ער אַנטוואָרטעטע: איך בין עס. (יב) דאַרויף זאַגטע מנוח וועו נון דיינע פֿערהייסונג אויסטרי־פֿפֿט, וואַס זאָלל דיא ריכ־טונג דעם קנאַבען, וואַס זיין ווירקען זיין? (יג) אַבער דער ענ־געל דעם עוויגן שפּראַך: מעגע זיא זיך נור פֿאָן אַללעם ענט־האַלטען, וואַס איך דיזער פֿרויא געזאַגט האַבע; (יד) פֿאָן אַל־לעם, וואַס פֿאָם ווינשטאָקע קעממט, גענישע זיא נישט, זיא טרינקע וועדער ווין נאָך זאָנסט איין קראַפֿטגעטרענק, עסטע נישט, וואַס אונריין איוט אונד בעאָבאַכטע אַללעס, וואַס איך א הר זאָנסט גע־באָטע. — רַאַ־

ר ש " י

(יא) לאחרי אשתו. לשאול עליה: (יב) מה יהיה משפט הנער ומעשהו. מה חזי למיעבד לעולימא ומה נעביד

באור

בהקין ולא בחלוש נראה לחלי הלים, וזה טעם ביום כלומר בעת שלין דרך לחלוש חלוש, כי היה הרגישה בנר שמוש מלאך ה', לכל מנוח עם החרון היה ולא ידע כי מלאך ה' הוא עד לאחר ראה עלותו בלהב המזבח. (יב) מה יהיה משפט הנער ומעשהו, ת"י מה יהי דחזי לרגיל ומה נעביד ליה, ועליו כתב החכם המלאר ההפטרה לסדר נשא, כי לא יהיה פירושו שאחל על הנער על עיבו ומהותו, נאחרת תשובת מעל, כי המלאך הסיב רק על מעשי האשה לבד ולא על מעשי הילד; ותרגם: מה זה שמגע אוכ דאך יעטלט ווהם ויל וועגען דעם קומבען טהון מיסטען? ולבני לא כן יאשיב, הלא מנוח העתיר לפי ה' שיבוא המלאך עוד הפעם להורות להם בדת מה לעשות לנער היולד? וגם על זה לא הסיב המלאך מאומה; לולם תרגומי נאחז בפירוש הרד"ק, שלא היה כוונת מנוח לשאול מה יעשו לנער, כי לא יאמר על זה משפט הנער ומעשהו, לכל שאל שיגיד לו העתיד להיות והנפלאות לצד יעשה הנער הזה לאחר שלא ית' מולידו על דרך גם ושנוי שיהיה נזיר מבטן אמו, ובאחר רצה המלאך שהוא שואל על האותיות לאחור, ולא כמו שהתפלל מה נעשה לנער היולד, השיבו בלבד מכל אשר אמרתי אל האשה תשמר ואין לך עסק בנסתרות, וגם אין לך למנך הנער על פי דרכנו מון בענין הנזירות, ועל זה אזר ואמר דרך כלל כל אשר נויתיה תשמור, ועל דבר משפטו ומעשהו הלא זה נוח יבוא בעתו באשר יחל רוח ה' לפעמו. לאמנם מה שאמר הרד"ק שלא רצה המלאך להודיעו דבר מהעתיד, לולי יזיק לא יודע הדבר לפלשתים, נראה שלא השגיח כי בנר אשר אמר נתחלה לאשת מנוח, והוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים, ואתכן בהיותה היא יותר מוכנת בשכלה ובחכמתה מבעלה, גלה לה דבריס מה שהעלים ממנו, וגם היה נראה להקריב לאל ה' כי בנה היולד ילחם בפלשתים.

נעצרה

(טו) דאַרויף שפראַך מנוח צום ענגעל דעם עוויגען: אָ דירפֿ־ טען וויר דיך אויפֿהאַלטען, אונר איין ציגענבעקכען פֿיר דיך בעריטען! (טז) דאָך דער ענגעל דעם עוויגען אַנטוואָר־ טעטע דעם מנוח: ווען דוא מיך איך אויפֿהעלטסט, עסטע איך דאָך פֿאָן דיינער שפייוע ניכט; ווילסט דוא אַבער דעם עווי־ גען איין בראַנדאָפֿער בריני־ גען, זאָ ברינגע עס דאַר. אַבער נאָך מערקטע מנוח ניכט, דאַס עס איין ענגעל דעם עוויגען וואַר. (יז) דאַרויף שפראַך מנוח צום ענגעל דעם העררן: וויא אוזט דיין נאַמע, דאַמיט, ווען דיינע פֿער הויסונג איינ־ טריפֿפֿט, ווער דיך בעהרען קענגען? (יח) דאַ ערוויערערטע דער ענגעל דעם עוויגען: ווארו פֿראַגסט דוא נאַך מיינעם נאַ־ מען, דער אונבעגרייפֿלי־אוט? (יט) נון נאַהם מנוח דאַז צי־ גענבעקכען, אונר דאַז מעהל־ אָפֿפֿער, אונר בראַכטע עס הין אויף דעם פֿעלזען דעם עוויגען צו עהרען, אונר איין וואונדער מאַכטע זיך דאַ, אונר מנוח מיט זיינער פֿרויא וואַרען צושויער. — (כ) דען, אַלס דיא פֿלאַמע פֿאָם אַלטאַרע הימעלאַן שטיגג, פֿוהר דער ענגעל

מלאך

יתיר ו׳. יתיר א׳.

ר ש ״ י

נעניד ליה: (טו) נעלרה נא לזמך. נחסוך לזמך על הגית: (יז) כי יבא דבריך. מה יבא לנו עליזות דבר מלחך מצנדע ונכיר לת שמך ונכבדוך ונעשה מה שתצלח לנו: (יח) והוא פלאי. מכוסה

ב א ו ר

(טו) נעצרה נא, חצר להאכילו ולית לפניו סעודה נחופן שיתענב עם ומתוך הסעודה יגלה לו דבריס קצר הסתיר לו עד עתה, ולפי גס ערמז בתשובתו מי הוא, עכ״ז לא הבין מנוח בקוצר שכלו תגונת המדבר אליו. (יז) מי שמך, ת״י מה שמך, ולולי מקרת קצר הוא וענינו מי ידע שמך. (יח) והוא פלאי, ת״י והוא מסתרם, ופי׳ הרד״ק עליו, והוא דבר נבדל ונפלא מחומר, לו שזוא דבר נעלם מעיני כל בשר. (יט) ויעל על הצור, מנהג הפעיל (רד״ק) כלומר העלה פעולם והמנחה על סנור. ומשליא לעשות, ונעשה להפליא על הס כל הנפלאות החלה. ומנוח ואשתו

מַלְאַךְ־יְהוָה בְּלַהַב הַמִּזְבֵּחַ וּמָנוֹחַ וְאִשְׁתּוֹ רֹאִים וַיִּפְּלוּ עַל־ פְּנֵיהֶם אָרְצָה: (כא) וְלֹא־יָסַף עוֹד מַלְאַךְ יְהוָה לְהֵרָאֹה אֶל־מָנוֹחַ וְאֶל־אִשְׁתּוֹ אָז יָדַע מָנוֹחַ כִּי־ מַלְאַךְ יְהוָה הוּא: (כב) וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ אֶל־אִשְׁתּוֹ מוֹת נָמוּת כִּי אֱלֹהִים רָאִינוּ: (כג) וַתֹּאמֶר לוֹ אִשְׁתּוֹ לוּ חָפֵץ יְהוָה לַהֲמִיתֵנוּ לֹא־לָקַח מִיָּדֵנוּ עֹלָה וּמִנְחָה וְלֹא הֶרְאָנוּ אֶת־כָּל־אֵלֶּה וְכָעֵת לֹא הִשְׁמִיעָנוּ כְּזֹאת: (כד) וַתֵּלֶד הָאִשָּׁה בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שִׁמְשׁוֹן וַיִּגְדַּל הַנַּעַר וַיְבָרְכֵהוּ יְהוָה: (כה) וַתָּחֶל רוּחַ יְהוָה

לפעמו

נעל דעם עוינען אין דער פלאַמע דעם אלטאַרס אויף, מניח אונד זיינע פרויא וואַרען צושויער, אונד וא פיעלען אויף איהר אַנגעזיכט צור ערדע ניע- דער. (כא) דאַנון דער ענגעל דעם עוינגען זיך ניכט מעהר צייגטע דעם מניח אונד זיינער פרויא, מערקטע אויך מניח, דאַס עס איין ענגעל דעם העררן וואַר, (כב) אונד שפראַך צו זיינער פרויא: וויר זינד דעם טאָדעס, דען ווייר האַבען דיא נאָטטהייט נעזעהען. (כג) זיי- נע פרויא אַבער ענטנענעטע איהם: ווען דער עוינע אונז טעדטען וואָללטע, ניע העט- טע ער פאָן אונז בראנדאָפפער אונד מעהלאָפפער אַנגענאָמ- מען, ניע אונז אַללעס דיעזעס ערשיינען, אונד צונלייך ניע אונז זאָ עטוואַס פערקינדינען לאַססען. (כד) דיא פרויא גע- באַר איינען זאָהן, דען וא שמשון נאַננטע; ער וואוקס

הערן, אונד דער עוינע זענעטע איהן. (כה) דאַ פינג דער גייסט דעם עוינען

צן

ר ש " י

מכוסה תמיד הוא מחתנה ולימי יודע למה מחתנה היום: (כג) וכעת הזאת. לא השמיענו כזאת. לא היה משמיענו בשורה זו לא רצוים לנו למות:

(כה) לפעמי

ב א ו ר

ואשתו ראים, היו רואים. (כא) ולא יסף עוד, להראות להיות נהיותו נעלם מעיניהם ועתה ע"י פלאי זו הרגיש כי מלאך ה' הוא. (כב) מות נמות כי אלהים ראינו, בתחלה לא הרגיש מי הוא הדובר בו, ועתה נסכלותו לא היה לו שהוא מלאך, והחמין כי את המלאך ה' לנחות רואינו, ולולי ידע מי הוראה מראה אלהים בהכרת ימות ושמע בכתוב כי לא ירצני להדם וחי, וגם שמשה הסתיר פניו כי ירא מהביט אל אלהים; והיא נתכוונה לא דברה על הנגלה בין שלא האל ובינו בנבודו ובעלמו, כי ענין רם כזה מופרז ומובדל מדעת בעלה, והשיבה לו דברים הנגנסים ללב בהיותם קל להבין, כי לא לקח עולה ומנחה ולא הראה לנו את כל אלה ולא השמיע בשורה כזאת לא אפשר להמית לותנו, ובתנחומים האלה נתיבבה דעתו.

לפעמו

לְפַעֲמוֹ בְּמַחֲנֵה־דָן בֵּין צָרְעָה
וּבֵין אֶשְׁתָּאֹל׃

יד (ח) וַיֵּרֶד שִׁמְשׁוֹן תִּמְנָתָה
וַיַּרְא אִשָּׁה בְּתִמְנָתָה
מִבְּנוֹת פְּלִשְׁתִּים׃ (ט) וַיַּעַל וַיַּגֶּד
לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ וַיֹּאמֶר אִשָּׁה
רָאִיתִי בְתִמְנָתָה מִבְּנוֹת
פְּלִשְׁתִּים וְעַתָּה קְחוּ־אוֹתָהּ לִי
לְאִשָּׁה׃ (י) וַיֹּאמֶר לוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ
הַאֵין בְּבְנוֹת אַחֶיךָ וּבְכָל־עַמִּי
אִשָּׁה כִּי־אַתָּה הוֹלֵךְ לָקַחַת
אִשָּׁה מִפְּלִשְׁתִּים הָעֲרֵלִים

ויאמר

לפעמו אין אים קיין מאל צו נעמען אין דער מחנה דן, צווישען צרעה אונד אשתאל.

יד (ח) היערוף בעגאב זיך שמשון הינאב נאך תמנת, דא ערזאה ער זיך איינע יונגע פרויא אינטער דען טעכטערן דער פלשתים. (ט) ער גינג זאנליך צוריק, צייגטע עם זיינעם פאטער אונד זיינער מוטטער אן, אינד זאגטע: איינע יונגפרויא האבע איך ערזעהן צו תמנת אינטער דען טעכטערן דער פלשתים, נין ווערבט זיא מיר צור נאטטין. (י) אבער פאטער אינד מוטטער בעמערקטען אי הם גיבט עם דען אונטער דען טעכטערן דיינער פערוואנדטן אונד אונטער אללען מיינען גענאסטען קיינע פרויא, דאס רוא ערשט הינגעהען מוסט, אום איין וויב צו ווערבען פאן דען אונבעשניטטענען פלשתים?

ר ש " י

אבער

(כ ז) לפעמו. לנח נקרנו לפעמים:

כי

באור

(כה) לפעמו, ת"י לתקפותיה, כלומר למזקי הפך נגין נפעל ונגין פתפעל ענינם הסרת הכח וזכירת הפגרים כמו ותפעם רוחו (בראש ת מ"ח ח'), נפעמתי ולח לחבר (תהלים ע"ז ה'), ותתפעם (לניחל ג'ח') ויהיה תרגומו: פ'ינג חיהן חן לו ערשוטהויגען וכדברי חז"ל (סוטה ט' ב') טעם לפעמו מענין פעמון שהיתה רוח נבואה מקשקשת לפניו כזוג (מדברי רד"ק), וכן פי' הרדי"ח שלח היה שגלו מיוחב כי לח נלחי מסורה ונפעם כפעמון, ותרגומי נוטה לזה ולזה. במחנה דן, הוח המקום שחנו שם בני דן כשהלכו ללכוש להת ליש (רד"ק), והרדי"ח חומר שהוח קרית יערים שקרחו לו מחנה דן כמו שיזכור לחמר זה (להלן י"ח י"ב).

יד (א) חמנתה, זהו תמנתה החמור ביהודה, עיין למעלה (ח' י"ט) ובדברי סימון תמנתה לחת היח, והיח היח למטה דן ויש לה שני שמות תמנת ותמנתה ונסיות הס"ח בנוספת תחסר הלמ"ד בתחלתה, ואונקלס ויונתן העתיקו שניהם ת מ נ ת בחשרון הס"ח, ולין להמירה עם תמנה בגבול יהודה (יהושע ט"ו י'). וירא, בחרה בעיניו בתוך שחר בנות פלשתים, וכמו שחמר בשמוך כי היח ישרה בעיני. אשה, ענין לחשה לפעמים בענין שם עלמה הנופל על הפנויה ועל הנשואה, וכן יורה הכתוב שהיתה מבנות פלשתים ולח מבני פלשתים, ובחשר שם עלמה הבח על הנשואה יגיד שהיח בעירה לימים (כמו שהעיר המדקדק הגדול בן זלח בספרו היקר חולר הזרעים) כן נופל שם לחשה על הפנוי' לחשר נכר רחוי' להנשח, ודומה לה שם נערה הנופל גם על לחשה לחשר ידועה לחים כמו הפי לנע בנבעה (להלן י"ט ג'); וחולי בח לה שם זה טרם ניתן לה הריון, וכן נקרחת רות נערה כחשר נקרחה בועז לחשה גם שהיתה חלמנה (רות ד' י"ב). (ג) ובכל עמי, ענינו בכל בנות בעלי בריתי, כמו עמך עמי (רות ח' ט"ז), שיורה על ברית הדת, ונרדף למלת היחס

וַיֹּאמֶר שִׁמְשׁוֹן אֶל־אָבִיו אוֹתָהּ
קַח־לִי כִּי־הִיא יָשְׁרָה בְּעֵינָי׃
(ד) וְאָבִיו וְאִמּוֹ לֹא יָדְעוּ כִּי
מֵיְהוָה הִיא כִּי־תֹאֲנָה הוּא־
מְבַקֵּשׁ מִפְּלִשְׁתִּים וּבָעֵת הַהִיא
פְּלִשְׁתִּים מֹשְׁלִים בְּיִשְׂרָאֵל׃
(ה) וַיֵּרֶד שִׁמְשׁוֹן וְאָבִיו וְאִמּוֹ
תִּמְנָתָה וַיָּבֹאוּ עַד־כַּרְמֵי
תִמְנָתָה וְהִנֵּה כְּפִיר אֲרָיוֹת שֹׁאֵג
לִקְרָאתוֹ׃ (ו) וַתִּצְלַח עָלָיו רוּחַ

יהוה

אַבער שִׁמשׁון ערקלעהרטע
זיינעם פַּאטער: נור זיא פַּער־
שאַפֿט מיר, דען נור זיא אַל־
ליין איזט פַּאלקאָמען אין
מיינען אויגען. (ד) זאָוואָהל זיין
פַּאטער אַלס זיינע מוטטער
אַהנטען ניכט, דאַס עס זאָ פַּאָם
עויגען בעשטימט וואַר, דאַס
עס אין צוואַמענטרעפֿען
מיט דען פלשתים זאָ היישע,
דאַ דיא פלשתים צו יענער צייט
ישראל בעהערשטען. (ה) נון
בעגאַב זיך שמשון מיט זיינען
עלטערן נאַך תמנת. אַלס זיא
אַן דיא ווייַנבערגע פַּאָן תמנת
קאַמען, דאַ בריללטע איהם
איין יונגער לעווע ענטגעגען.
(ו) איינע גאָטטל בַּע קראַפֿט

דורכ־

ר ש " י

יד (ד) כי תאנה הוא מבקש, עלילה להתגרות בם:

וילנר

ב א ו ר

היתם עם (עיין בפתרון על התורה בראשית כ"ה ח'), וכמו שתרגמתי. כי היא ישרה בעיני, כי היא מחוס ניפיה בלי מום ודופי; ועד עתה לא דבר אתה, ובאחר דבר לה (בסוק ז') רחה חבמת דבריה ממתה לתורה. (ד) תאנה הוא מבקש, תרגם יונתן אחרי תוסקפת הוא בעי לאתגרואה בפלשתאי, וכן פירשו המפורשים, עלילה להתגרות בם, ולדעתם שב הכתוב על שמשון שהוא התחבם למצוא תלונה מפלשתים כדי שיוכל להנותם ולזה בחר לקחת אשה מפלשתים, וכן תרגמו המתרגמים (עד זופֿטע נור בעזוכט געהייט); ולדעתי שב הכתוב על ה' אשר לו נתכנו עלילות, כי מלת תאנה באה על פגיעה ופגישה מזומנת מאת השם ית' כנלי לעת בני אדם, ומקובל השגחתם לאמרו שהוא מקרה, ובאמת מאת ה' היתה זאת והוא המזמן, אם גם שהפעולה תפעול עליהם פחאם, וכן יאמר על הפגעים אשר יבאו נמהירות וכלי דעת מקדם, לשון ת נ ה, כמו לא תאנה אליך רעה (תהלים כ"א י'); והנה גם שמשון לא ידע אז כי הוא מזומן להלחם בפלשתים ולהושיע את ישראל, כי אמו נתכוונתה שאמרה הדבר אשר הגיד לה המלאך בנזירתו, ומה שאמר הכתוב שגם אמו לא ידעה כי מה' היה, יען תחוה זו לקחת אשה מבנות פלשתים היתה בפלאות נעיניה, בחשבה כי זה מתנגדת ליעודו, אולם השם ית' רצה שיפגעו זה בזה ע"י קצור התחבולות, ולהגדיל הפלא השתלשל בקיצור זה סבת הבאתה להנותם מבה גדולה. ומ"ש מפלשתים תשמ במקום בי"ת, כמו בגדה אשה מרעה (ירמי' ג' כ') במקום ברעה. (ה) כפיר אריות, סמיכתו כשמינת גדי עזים, והנית סרד"ק חמשה שמות לאריה, ה כ פ י ר גדול מגור, ו ה ל ב י ת גדול מכפיר, ו ה ל ב י ת גדול מלביא, ו ה ל י ש גדול מהלבית, ולא כמו שחשב הרמי"ק כי גור וכפיר שמות נרדפים הם, כי הכפיר בנר יצא לטרף טרף בחיות, וכן נראה מלשון הכתוב (ניחזקאל י"ט ג'), ותעל אחד מגוריה כפיר היה וילמד לטרף טרף א ד ם א כ ל, ועיין בנרד"ק שם. (ו) ותצלח עליו רוח ה', ענין הצלחת רוח ה' דברתי בו במקום לזה הספר.

וירבר

יְהוָה וַיְשַׁסְּעֵהוּ כְּשַׁסַּע הַגְּדִי
וּמְאוּמָה אֵין בְּיָדוֹ וְלֹא הִגִּיד
לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה׃
(ז) וַיֵּרֶד וַיְדַבֵּר לָאִשָּׁה וַתִּישַׁר
בְּעֵינֵי שִׁמְשׁוֹן׃ (ח) וַיָּשָׁב מִיָּמִים
לְקַחְתָּהּ וַיָּסַר לִרְאוֹת אֵת מַפֶּלֶת
הָאַרְיֵה וְהִנֵּה עֲדַת דְּבוֹרִים בְּגוּיַת
הָאַרְיֵה וּדְבָשׁ׃ (ט) וַיְרַדֵּהוּ אֶל־
כַּפָּיו וַיֵּלֶךְ הָלוֹךְ וְאָכֹל וַיֵּלֶךְ אֶל־
אָבִיו וְאֶל־אִמּוֹ וַיִּתֵּן לָהֶם וַיֹּאכֵלוּ
וְלֹא־הִגִּיד לָהֶם כִּי מִגְוִיַּת הָאַרְיֵה
דָּרָה הַדְּבָשׁ׃ (י) וַיֵּרֶד אָבִיהוּ אֶל־
הָאִשָּׁה וַיַּעַשׂ שָׁם שִׁמְשׁוֹן מִשְׁתֶּה
כִּי כֵן יַעֲשׂוּ הַבַּחוּרִים׃ (יא) וַיְהִי
כִּרְאוֹתָם אוֹתוֹ וַיִּקְחוּ שְׁלֹשִׁים

מרעים

דורכציקטע איהן, אונד ער צעררים איהן, וויא מאַן אין בעקליין צעררייסט, אָהנע דאַס ער עטוואָס אין זיינער האַנד האַטטע. ער ענטרעקטע וועג דער זיינעם פֿאַטער נאָך זיינער מוטטער, וואַס ער פֿאַלל בראַכט. (ז) נון קאַם ער הינאַב, אונד ערקלעהרטע זיך דער יוננפֿרויא, דען זיא ער שיען פֿאַללקאָממען אין דען אויגען שמשון׳ס. (ח) אַלס ער נאַך איינער צייט וויעדער קאַם אום זיא הייִם צו פֿיהרען, אונד אַלס ער אַבכאָג, אום דאַז אַס דעם לעווען צו בעזעהען, זיע הע דא! אין ביענעשוואַרם אים קערפער דעם לעווען אונד אויך האָניג, (ט) דען ער אויף דער פֿלאַכען האַנד הערוים האָלטע. ער שריטט פֿארט אונד אַס, גינג דאַן צו זיינען עלטערן, גאַב איהנען, אונד אויך זיא אַסען; דאָך ענטדעקטע ער איהנען ניכט, דאַס ער דען האָניג אוים דעם קערפער דעם לעווען גענאָלט. (י) נאכדעם זיך זיין פֿאַטער צור יוננפֿרויא הין בעגאַב, פֿעראַנשטאַלטע טע שמשון דאזעלבסט אין נאַסטנעבאָט, דען וא פֿיהרטען עם ריא יננלינגע אין — (יא) אַלס זיא איהן בעווכטען, ענטשלאָסען זיך דרייסיג

ר ש "י גע

(ז) וידבר לאשה. על האשה דבר לקרוביה כן תרגם יונתן: (ח) עדת דבורים. קניל דבריהם כניסת דבורים: (ט) וירדהו. לשון הכנלת דיבוק של כל דבר הנדבק וכן לענין פת הנדבקת בתנור נקראת הנבלתו דדיי׳ הרודה את מן התנור הרודם את כוירהו על שם שהדבש עשוי על ידי מלות שעוה מדובק נדופני הכלי נכל נדדין מדופן אל דופן נמדת עובל הכלי וכן תרגם יונתן וירדהו ונסחיה: (י) וירד לגיהו אל האשה. על עיסקי חיתתן:

באור

(ז) וידבר לאשה, דבר לה לגיסותה נדברי תכמה, כמו שפרשתי למעלה פסוק ג׳. (ט) וירדהו, על הולכת דבר ממקום עמוק נופל פעל רדה, כי קרוב הוא לפעל ירד, וכן ענין רדיה נלשון מז״ל הרודה פלת דגש (פסחים ס״ה ח׳), וכן וקרא הרמת להוליא הפת מן התנור מרדה. ומקרא קצר הוא וטעמו וירדה ויתנהו על כפיו. (י) כי כן יעשו הבחורים, לעשות משתה ביום שלשים ולקרוא הנשואים לשמח עמהם. (יא) ויהי כראותם, כאשר נתנו הנשואים לרעות פניו, וזה לשון מכירות פעל רלה בענבי שענינו שאר פנים כמו שיאמר הלועז הלרבתי aller voir (זעהען קאָממען, בעווכען). ויקחו, לקחו נעלמס זאת העלה, וכמו שפי׳ הרמב״ן נכסוק ויקח

קיץ

מְרֵעִים וַיִּהְיוּ אֹתוֹ: (יג) וַיֹּאמֶר
לָהֶם שִׁמְשׁוֹן אָחוּדָה־נָּא לָכֶם
חִידָה אִם־הַגֵּד תַּגִּידוּ אוֹתָהּ לִי ג
שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה וּמְצָאתֶם
וְנָתַתִּי לָכֶם שְׁלֹשִׁים סְדִינִים
וּשְׁלֹשִׁים חֲלִפֹת בְּגָדִים: (יג) וְאִם־
לֹא תוּכְלוּ לְהַגִּיד לִי וּנְתַתֶּם
אַתֶּם לִי שְׁלֹשִׁים סְדִינִים וּשְׁלֹשִׁים
חֲלִיפוֹת בְּגָדִים וַיֹּאמְרוּ לוֹ חוּדָה
חִידָתְךָ וְנִשְׁמָעֶנָּה: (יד) וַיֹּאמֶר־
לָהֶם מֵהָאֹכֵל יָצָא מַאֲכָל וּמֵעָז
יָצָא מָתוֹק וְלֹא יָכְלוּ לְהַגִּיד
הַחִידָה שְׁלֹשֶׁת יָמִים: (טו) וַיְהִי
בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיֹּאמְרוּ לְאֵשֶׁת־

שמשון

גענאָסען בייא איהם צו בלי־
בען. (יג) זאָ שפּראָך שמשון צו
איהנען: איך ווייל אייך דאָך
איין רעטהועל אויפגעבען, ווען
איהר עס מיר וועהרענד דער
זיבען טאָגע דעס האָכצייט־
מאָהלס אויפלאָזעט, אונר עס
ריכט ג עררַאָטה־נט, זאָ נעבט
איך אייך דרייסיג לייננעווענ־
דער, אונד דרייסיג פּאָאר
אָבערקלייד ער; (יג) קענט
איהר עס אָבער ניכט אויפלאָ־
זען, דאָן נעבט איהר מיר
דרייסיג לייננעווענרער אונר
דרייסיג פּאָאר אָבערקלי־
דער. זיא ערווידערטען איהם:
גיב אויף דיין רעטהועל,
וויר ווָאלען עס הערען.
(יד) דאָרויף זאָגטע ער איה־
נען: פּאָם פּערצעהרער קאָמ־
מט צעהרונג, אונד פּאָם
שטאָרקען פּלי־עט ויס־גקייט.
זיא קאָננטען נאָך דרייא טאָגען
דאָז רעטהועל נאָך ניכט לאָ־

שמשון

זען. (טו) אָלס אויך דער ויעבענטע טאָג הערַאָן קאָם, דאָ זאָגטען זיא צו שמשון'ס פרויא:

אי

ר ש "י

(יא) מרעים. מכריס לשומכינות: (טו) ויהי ביום השביעי. לימות השמש ולא שביעי למשתה

ב א ו ר

קרוי (ימדבר ט"ז ל'), כי הגות הוא בלשון שיאמר לשון לקיחה בכל עניה ומשמעה שהיא תחלת מעשה, כמו ולכשלוס לקח זיכב לו בחייו לת מלכת (שמואל ב' י"ח י"ח), והוא לשון התעוררות על המעשה העתיד. מרעים, כמו רעים בתוספת מ"ם התמ"ת, ואם נאמר כדעת רבי יהודה נברחית רבה (פרשה ס"ד) כי לחזק מרעהו בחכימלך היה שם עבד, לחשוב לבלר מרעים בשמשון תנשים שריחים בלחובים ולבם לא נכון עמו, ובתכונתם הרעה יכזבו לו בלשונם לנקב ממנו בלע לוכל ובלע בסף ובלר לו נהפבו לו לחוינים, ויהיה ענין כפל למלה לחת משני שרשים, משם רע תוזר לחוסר, ומהפעל ל שרש רוע מלשון מֵרַע מקציר על שבת לון (משלי י"ו ד'), והעד לדעתי בלו חוף וּמֵרַע (ישעיה ט' ט"ז), שבת שם זה בלחות חוף, ויהים תרגומו נתן: שייכפּרייכדע, טאַטרַאָלער; ובשביל לשרעהו לחר רעה לו: שייבעץ טייכפּרייכדע רער חיהן פּרייכדטאָפּט געהייבלעט. ולולי גם כמלך פלשתים טעמו כן. — (יב) סדינים, בגדי פשתן. חליפות בגדים, עניבו התחדשות התמורה (בן מלך). (טו) ויהי ביום השביעי, המפרשים והמבלרים לחלו ודקדקו לבלר מתי היה היום השביעי הנזכר בכתוב הזה, הרל"ק כתב יום הזבת היה יום רביעי לימי התיפה, ופי' ותבך עליו שבעת ימים, השלמת שבעת ימים,

שִׁמְשׁוֹן פְּתִי אֶת־אִשָּׁה וַיַּגֶּד־לָנוּ
אֶת־הַחִידָה פֶּן־נִשְׂרֹף אֹתָךְ
וְאֶת־בֵּית אָבִיךְ בָּאֵשׁ הֲלִירִשְׁתֻּנוּ
קְרָאתֶם לָנוּ הֲלֹא: (טז) וַתֶּבְךְּ
אִשֶּׁת שִׁמְשׁוֹן עָלָיו וַתֹּאמֶר רַק־
שְׂנֵאתַנִי וְלֹא אֲהַבְתָּנִי חִידָה
חדתה
מאנסט דוא אימ
מער

אידערערע דיינען מען, דאס
ער אונז פֿרייווילליג דאַז רעטה
זעל לאָזע, ווער ווירדען זאָגען
דיך אונר דיין פֿאַטערהויז אין
פֿייער פֿערברענען — האַבט
איהר אונז עטוואַ היעהער גע
לאַדען, אום אונז אַרם צו מא
כען? (טז) ישאן האַטטע (פֿרוי
הונר) שמושון'ס פֿרויא פֿאר
אידם געוויינט אונ געשפרא
כען: וואַהרליך דוא האַסטעסט מיך, אונד האַסט מיך ניט געליעבט;

ר ש י

והוא רגיעי לימי המשתה: הלירצנו קריאתם לנו הלא. ת"י הלמסכנותנו קריית יתנ' הלנא:

ב א ו ר

מיום הזנת עד סוף שבעת ימי המשתה היתה נוכח בכל יום ופולרת נו שיגיד לה החידה; ובסוף עוד, ויש לפרש ביום השביעי כמשמעו שביעי לימי המשתה, והם כשראו שלא יכלו להגיד החידה בשלשת הימים נולשו מהגידה ובחריבו עד יום השביעי, וביום השביעי למדו לאשת שמשון, פתי לתיך, ופיתוי ותנך עליו שבעת הימים, היא מעלמה נכתה עליו כל שבעת ימי המשתה ולא רלה להגיד לה, וביום השביעי הליקתהו לפי שחשבו לה נשרוף לותך והגיד לה, ע"כ. והרד"ק תמה כי הנכון הוא מה שכתב הפיוד בספר הלקדוק לשר לו, שבשלשת שמשון החידה הזאת שבעת ימים קודם שבעת ימי המשתה, לפי שאני שמשון היה עושה המשתה (ולשבריו יהיה ויעש שם שמשון משתה, בשמרון למ"ד השמוש וטעמו לשמשון), וידוע שילטרך שבעת הימים קודם המשתה להכינו (?) והכתוב ספר שבנולו נתחברו אליו שלשים המרעים, והוא שאלם החידה מיד, והיה הגבול שם הגד תגידו לותם לי שבעת ימי המשתה, ולא אמר מכאן עד שבעת ימים וזכר הכתוב שעמדו שלשת ימים שלא יכלו להגיד החידה ההיא, ונראה לרד"ק שבתרבעת ימים לחרים השתדלו להתיעץ התחבולה לשר יעשו להגידה, ביום השביעי שהוא האחרון מהשבעה ימים הראשונים הקודמים לשבעת ימי המשתה, אמרו לאשת שמשון, פתי לתיך ויגד לנו את החידה כלומר ויגד לך לנו ולאבותינו פן נשרף לותך, ולו נבחה עליו שבעת הימים השניים והם ימי המשתה. זה תיכף דברי הרד"ק; ובכל זה לתיכף שוה לנו לשב הכתובים עד פסוק י"ח. ואני לומר, גם טרם שאמרו לה פחדים פתי לת לתיך, היתה בשלשת ראשוני בעלה, להגיד לה דבר החידה בדרך הנשים לשר מנשותיהן יבר לבניהן הסית לותן בוא בסוד לדרוף לדעת דברי סתר, ובפרט דברים הידועים לבעל, ולם החרם יחריש ויתחפק לגלות סודו לז דבר החידה: רק שנאתני ולא אהבתני; ובאשר הלקתהו יום יום לז ביום השביעי הגיד לה לת כל ובחת, והיא תבבה לשמור הדבר ולא לגלות לזולתה, לולם ביום החוא באשר בבר ידעה הפתרון בלו לה המרעים בשלם תקוה ואמרו פתי לת לתיך ויגד לנו לת החידה, כי הם לא תבבו שהוא הגיד לה בקודם ולא היה בגלוים שהוא יגיד הפתרון לה והיא להם, וגם לא ידעו לשר רבוא הסדינים והבגדים לם גם שהיו מבני זליעל, כי לין דרך הלדם לנקב בלע בגרע שהיא יכל לזבד קיין בספי, והיתה תבליתם רק לשמור לת הונם בלופן שלא יבקב הבגדים מהם, ובאשר בבעה לשת שמשון לת דבריהם: פן נשרף לותך ולת בית לביך בלז, היתה בבעתם ובפל פחדם עליה, ומיד גלתה להם הפתרון. ומסתבר כי שמשון הגיד לה דבר החידה בנקר לת שלשה מספרת עם בעלה, והיא גלתה להם לת הלהרים, ובין הערבים טרם יבוא החרסה לאמרו לשמשון, מה מתיק מדבש וגו'. והנה סדר המעשה בבמונים כן הוא לשר מות ידידו ים מקים לספיק ט"ז תבך לשת שמשון, עד כי הליקתהו בפסוק י"ז, ולשריו בא פסוק ט"ו ויהי ביום השביעי, וסיפו ובאר עם סוף פסוק י"ז ותבך החידה לבני עמה; והבונתב הספר עשה שני פסוקים הללה (ט"ו י"ז) עד ותבך, כמלמר מוסבר, להודיע לקורא, ס' מדוע לא עשתה בדבר המרעים לפתות לת בעלה להגיד להם החידה, ג' לשר היתה לאל ידה להגיד הפתרון לבני עמה. הלל רשנו, הרד"ק בשרשיו

ובפירושו

חִדָתָה לִבְנֵי עַמִּי וְלִי לֹא הִגַּדְתָּה
וַיֹּאמֶר לָהּ הִנֵּה לְאָבִי וּלְאִמִּי לֹא
הִגַּדְתִּי וְלָךְ אַגִּיד: (יז) וַתֵּבְךְ עָלָיו
שִׁבְעַת הַיָּמִים אֲשֶׁר־הָיָה לָהֶם
הַמִּשְׁתֶּה וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
וַיַּגֶּד־לָהּ כִּי הֵצִיקַתְּרִהוּ וַתַּגֶּד
הַחִידָה לִבְנֵי עַמָּהּ: (יח) וַיֹּאמְרוּ
לוֹ אַנְשֵׁי הָעִיר בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
בְּטֶרֶם יָבֹא הַחַרְסָה מַה־מָּתוֹק
מִדְּבַשׁ וּמֶה עַז מֵאֲרִי וַיֹּאמֶר לָהֶם
לוּלֵא חֲרַשְׁתֶּם בְּעֶגְלָתִי לֹא

מערהין דאז רעטהועל מיינען לאנדסלייטען אויפגעבען, וויא רום אבער האסט דוא מיר דיא לעזונג נישט פערטרויט? ער ענטגעגנעטע איהר: האבע איך זיא דאך וועדער מיינעם פאטער נאך מיינער מוטטער פערטרויט, וויא זאללטע איך זיא דיר פערטרויען? (יז) ויא וויינטע דעננאך פאר איהם זיעבען טאגע, זא לאנגע עס דאז האוס צייטמאהל וועהרטע; אלס דער זיעבענטע טאג העראנריקטע, פערטרויטע ער איהר (דיא לעזונג) וויל זיא איהן געקווועהלט, אבער זיא פערריטה דאז רעטהועל איהרען לאנדסלייטען. (יח) דא מצאתם שפראכען דיא שטארטליטע צו איהם אם זיבענטען טאג בעפאר דיא זאנע אונטערגינג: וואס איזט זיסער אלס האניג, אונר וואס שטערקער אלס איין לעווע? ער אבער זאגטע איהנען: העטטעט איהר נישט מיט מיינעם קאלבע גענפלינט, איהר ווירדעט ניממער מיין

ר ש "י

(יז) שבעת הימי'. הוותרים משעת הימים מרגיעי ולילך: (יח) נטרם יבוא החרסה. לפני שקיעת החמה שעדיין היום לפם שהות עד הערב: חרשתם בעגלתי. משל-הוא לשון לילולפון נדקמון נחתתי: רוח

באור

ונפירושו כתב הי"ר מעמדת נגעים (נמתג) נמקלת ספרים, ומ"כ הוא מנגין פיעל וטעמו נטעם יֵרֵש הלנגל (דנרים כ"ח מ"ב), שהוא ג"כ מהנגד הדגוש, ודקדוק המלה ופירושו מבואר נרש"י שם, ונכיונה זו העתיק יונתן המסכנותנו; חולם נעל מנחת שי העיר כי נדפוס ישן ונספרים מדוייקים כ"י, הי"ר בקמץ חטוף, שאין שם מלרין נא"ד, ולפי עדותו הוא מנגין הקל מענין לא יירש בן החמה (נרחנית נ"ח י'), ויהי' תרגומו: האבט מיהר חוק חוגג לו בשערבען, חוגג היהער געלאדען. הלא, ת"י הלכה וזהו כמו הלוס, ומסתנר לדעתו כי המדנר נחף או נמהירות מנליע לפעמים לות החמרונה, כתרגומו למעלה (ג' י"ט) מלת הס כמו הסר, כלומר ניחרתי שם, וכן כתן נדנרי המרעים לסר נשפוך חמתם דנרו הדנרים החלה כמעט נגזימה לחת עד לסר הפילו לות החמרונה והשמיעו קול הלח נמקום הלוס. ויתכן טעם הלח לפעמים נטעם החח קרוב להוחתו הרחשונה שהיא כמו הנה נחרתי למעלה (ד' ו') נשווי הלימיות וכחמורת הנקורות. והרלנ"ע נספרו מלזנים פי' שהוא שמוך על מלה חסרה כמו הסכלת עצו (נרחנית ל"ח כ"ח), שתחסר לדעתו מלת זלת לו כן, וכמוהו ה' הסיב יכפר נעד (ד"ה ב' ל' י"ח), לחסר לדעתו לינינו לדוק עם הפסוק שלחריו כי שם הוא לחד מהמקומות חסירי הנסמך, וכן כתן ענין הכתוב נחשלומו הלח נענור זה, וזה ג"כ כוונת הרד"ק. (יו) ו ציקתהו, הליקה לו נדנריה כל שנעה וכן עשתה דלילה לחלה ודקירה לותו נדנרי חדודים כמדקרות מרנולח הרפה לו עד שהגיד לה. (יח) החרסה, המרס נתוספת ה"ח כי הטעם מלעיל, וענינו השמש כמו החומר לחרס ולח יזרח (לעיל ט' ז'). חרשתם בעגלתי, על דרך משל, כלומר שחקרו

מְצָאתֶם חִידָתִי: (יט) וַתִּצְלַח עָלָיו רוּחַ יְהוָה וַיֵּרֶד אַשְׁקְלוֹן וַיַּךְ מֵהֶם ו שְׁלֹשִׁים אִישׁ וַיִּקַּח אֶת־חֲלִיצוֹתָם וַיִּתֵּן הַחֲלִיפוֹת לְמַגִּידֵי הַחִידָה וַיִּחַר אַפּוֹ וַיַּעַל בֵּית אָבִיהוּ: (כ) וַתְּהִי אֵשֶׁת שִׁמְשׁוֹן לְמֵרֵעֵהוּ אֲשֶׁר רֵעָה לוֹ:

טו (א) וַיְהִי מִיָּמִים בִּימֵי קְצִיר־חִטִּים וַיִּפְקֹד שִׁמְשׁוֹן אֶת־אִשְׁתּוֹ בִּגְדֵי עִזִּים וַיֹּאמֶר אָבֹאָה אֶל־אִשְׁתִּי הֶחֱדָרָה וְלֹא־נְתָתָנוֹ אָבִיהָ לָבוֹא: (ב) וַיֹּאמֶר אָבִיהָ אָמֹר אָמַרְתִּי כִּי־שָׂנֹא שְׂנֵאתָהּ וָאֶתְּנֶנָּה לְמֵרֵעֶךָ הֲלֹא אֲחוֹתָהּ הַקְּטַנָּה טוֹבָה מִמֶּנָּה תְּהִי־נָא לְךָ תַּחְתֶּיהָ: (ג) וַיֹּאמֶר לָהֶם

שמשון

תרגום אשכנזי

מיין רעטהועל ערראטהען האבען. (יט) אונד איינע נעטטליכע קראפט דורכציקטע אהן, ער גינג נאך אשקלון הינאב, ערשלוג אונטר אהנען דרייסיג מאן, נאהם איהרען אנזוג, אונד נאב דיא קליידונגען שטיקע רעטהוללאורן; דא אבער זיין צארן נעריצט ווארד, זו בענאב ער זיך צוריק אין זיין פאטערהויז. (כ) אינדעסען ווארד שמשון פרויא זיינעם נעפאהרטן גענומען, דער זיך איהם צוגעזעללט האטטע.

טו (א) אייניגע צייט דארויף, צור וויצענערנדטע, בעדאכטע שמשון זיך פרויא מיט איינעם ציעגענבעקלען, אונד שפראך: איך ווילל צו מיינער פרויא אינז נעמאך געהען; דאך איהר פאטער ווללטע דען אינטריטט ניכט צולאססען, (ב) אינדעם ער זאגטע: איך האבע מיר נעדאכט, דוא האססעסט זיא נונמעהר, דארום האבע איך זיא דיינעם נענאססען נעגעבען. דאך איזט ניכט איהרע יינגסטע שוועסטער שיינער אלס זיא? זיא זייא דיין שטאטט איהרער. (ג) אבער שמשון אייסערטע זיך נעגען זיא:

נון

ר ש "י

(יט) רוח ה'. רוח גבורה מן קדש ה': חליצות'. מלבושים שחלן מעליהן: (כ) למרעהו. לאחד מסובביו נתנה:

נקיתי

באור

הדבר נאמתו, וכן מרגמס רבע (הוצע י' י"ג) על דרך משל (רד"ק). (יט) חליצותם, כמו שיפתר להלן: מיין מלוג, על חליפות בגדים על שם הלבישה, כן יאמר הענדי עליהן חליפות או מחלצות על שם הפשיטה; והנה לדעת הרד"ק נתן למגידי החידה החליפות וגם הסדינים לע"פ שלח זנרס הכתוב, או החליפות נלנד כי היה להם לחד שנמרמה לקחום ממנו, וכן מצב הרד"ק שהיתה ביניהם קטטה ומנתפצרו נמלוע שעצו ביניהם שיתן להם החליפות ולא הבגדים.

טו (א) ויפקד, נימי קליר חטים נחצר הקיצה להבחתו היטנה, זנר לחת נעוריו לטוגה נזכרון מתנה בגדי עזים, כי עד עתה לא ידע כי היח ומרעהו בגדו בו. (ג) ויאמר להם, לאנשי בית

מניה

שִׁמְשׁוֹן נָקִיתִי הַפַּעַם מִפְּלִשְׁתִּים כִּי־אֶעֱשֶׂה אִתָּם רָעָה: (ד) וַיֵּלֶךְ שִׁמְשׁוֹן וַיִּלְכֹּד שְׁלַשׁ־מֵאוֹת שׁוּעָלִים וַיִּקַּח לַפִּידִם וַיֵּפֶן זָנָב אֶל־זָנָב וַיָּשֶׂם לַפִּיד אֶחָד בֵּין שְׁנֵי הַזְּנָבוֹת בַּתָּוֶךְ: (ה) וַיִּבְעַר־אֵשׁ בַּלַּפִּידִים וַיְשַׁלַּח בְּקָמוֹת פְּלִשְׁתִּים וַיִּבְעַר מִגָּדִישׁ וְעַד־קָמָה וְעַד־כֶּרֶם זָיִת: (ו) וַיֹּאמְרוּ פְּלִשְׁתִּים מִי עָשָׂה זֹאת וַיֹּאמְרוּ שִׁמְשׁוֹן חֲתַן הַתִּמְנִי כִּי לָקַח אֶת־אִשְׁתּוֹ וַיִּתְּנָהּ לְמֵרֵעֵהוּ וַיַּעַל פְּלִשְׁתִּים וַיִּשְׂרְפוּ אֹתָהּ וְאֶת־אָבִיהָ בָּאֵשׁ: (ז) וַיֹּאמֶר לָהֶם

שמשון

נון קאן איך פֿאַרגעלטן פֿלשתים ענטשולדיגט זיין, ויען איך מיט איהנען איבעל פֿערפֿאַהרע. (ד) שמשון גינג הין, פֿינג דרי־הונדערט פֿיכסע, נאַהם פֿאַקעלן, קיפּטע שוויף אַן שוויף, אונד בעפֿעסטיגטע איממער איינע פֿאַקעל צווישען צוויא שוויפֿען. (ה) צינדעטע דיא פֿאַקעלן אַן, טריעב זיא אין דאַז שטעהענדע גע־טרוידע דער פלשתים, אונד שטעקטע זאָ אין בראַנד גאַר. בענהוּפֿען וויא שטעהענדעם געטרוידע, דען וויינשטאָק וויא דען עהלבוים. (ו) אַלס זיך דיא פלשתים געגענווירטיג פֿראַגטען ווער האַט דיזעם אַנגעשטעללט? שטימטען זיא באַלד איבעראיין: שמשון דער אייראַם דעם תמניטען, וויל ער איהם זיינע פֿרויא וועגנע־נאָמטען אונד זיא זיינעם גע־פֿעהרטען גענעבען האַט; דא

נאָגען דיא פלשתים הין, אונד פֿערברַנטען זיא זאַמטט איהרעם פֿאַטער. (ז) דאַרויף שפּראַך שמשון

ר ש "י

כן (ג) נקיתי הפעם. נדין לעשות להם הרעה: (ד) ויפן. לית הזנבות זנב אל זנב. ויפן משמע הוא עלמו פנה. ויפן משמע הפנה לית לחריס וכן שימום כל תינ' שפעל עלה נה"פ ויורב העם וירב נבת יהודה תחניה ויגל יהודה מעל לדמתו ויגלה ויגל מלך לשור לית ישראל לעזרם הגלה: (ו) מתן התמני. מתן הפלגתי לשר בתמנה:

(ו) אם

ב א ו ר

לנים. נקיתי הפעם מפלשתים, נגד פלגתים, כמו והייתם נקיים מה' ומישראל (במדבר ל"ב כ"ב), ולין ענין הפעם, בפעם הזאת, כי לא מהיום והלאה (מנאהר, פֿון נון אַן) כמו הפעם ילום אימי חלי (בראשית כ"ט ל"ד), עתה מלא תחנם להרע עמם. (ד) שלש מאות שועלים, בשועלים נלכדו הכי הם כדי לרבות לרוב, כאשר נודע להקורא בספרי מסעות. ויפן, נסבול היו"ד שהוא סנגון הפעיל, וי"ת וקטר לשון קישור וכן תרגומו. (ה) מגדיש ועד קמה, גדיש תאר לתבואה שאר יבולו שאר הקליר חמרים עד שאר יאספו הגורן, וקמה היא התבואה העומדת לקליר, ונגר הקרוים בתחלת הפרשה כיוצא קרוי בימי הקליר; וכן מלך (ומוסף נסרשים לרד"ק) שאר התבואה שאר שנקלרה כשהיא לבושה בשבולת גדיש, וקמה נקראת כן לפי שהיא קמה כלה בשדה קודם שיקלרוה. ועד כרם זית, ת"י עד נרמיש ועד זיתא, ולדעתו

ועד

שמשון צו איהנען: וועו איהר נון אַלוּא פֿערפֿאהרעט, וועו איך מיך אויך שאָו אז אייך נעראָבֿעט האבֿ, זאָללטע איך עטוואָ נונמעהר אבלאסען? (ח) ער צערשליג איהנען שענקעל זאַממט היפֿטע, מאבֿטע איינע נרעסליבֿע ניערערלאַנע, גינג דאַן הינאב אינר רוהעטע אוים. אין דער קלופֿט דעם פֿעלוענס עיטם. (ט) אבער דיא פלשתים צאָגען הערויף, בעלאַנערטען יהודה, אונר בריטעטען זיך אוים אין לחי. (י) דאָ פֿראַגטען דיא מענער פֿאָן יהודה: וואַרום זייר איהר ווידער אונז הערויפֿגעצאָגען? זיא אַנטוואָרטעטען: בלאָס שמשון צו בינדען זינר ווייר העראויף נעקאָממען. דאמיט איהם

ידעח

נעשעהע, וויא ער אונז נעטהאַן. (יא) דאַ נינגען דרייא טויזענד מאַן פֿאָן יהודה הינאב אין דיא פֿעלוענקלופֿט עיטם, אונר זאַגטען צו שמשון. דוא ווייסט דאָך וואָהל, דאַם

ר ש "י

(ז) אם תעשון כזאת. ובאת רגילין לחת נכך לאת לאחרו על זה לומר: (ח) שוק על ירך. פרזין עם רגלין רוכב סוס לויו נשען על ירכו כי אם על שוקו רגל לאד נתון בגרזל התלוין במרכבת: בסעיף. בנקרת סלע עיטם. וחברו סעיפי הסלעים (ישעיה נ') מסעף פארם (שם י"ד): (ט) וינטו. ויתפזרו: בלחי. שם מקום: (י) למה עליתם עלינו. הלא עבדים לנחנו לנס: לאסור את שמשון. שתאסרוהו ותסגירוהו לנו:

לח

באור

ועד עומד במקום שנים ועד כרם ועד זית ונמו שתרגמתי. (ז) אם העשון כזאת, לנקוס נקמתי ולערוף קומתם ולת ניתה על דבר לאחר נגדה כי ונשלת לאחר. כי אם נקמתי בכם, יאם גם לויכי בבר נקמתי בנס על לאבר יעשה כן במקומכם לתת לאת לים לאחר, ולאחר לאחד לו? ע"ד שאלם והחול, לאם מוכנים כי לאחר זה לנכי לאחל מהרע לכם? ונמעט רגע הדאה להם תאתו עוד לא שכנה ויכם מכה גדולה. (ח) שוק על ירך, הריק"ם פי' כת"י פרזין עם רגלין וכפי' רש"י. ודמה הרגלי (ר"ל ההולך) לשוק, והפרש (הרוכב על הסוס) לירך; ולדעת ננו הרד"ק טעמו שהפילם בחכתו, כי הנופל לפני הרוקף יכרעו מרכבתיו ויפיל על פניו והכה שוקי על ירכי; ולא ידעתי למה יקחי מפזטות הקרא, בתקפו וגבורתו הכם כל כך עד שנשברו השוק עם הירך, כמו שאמר הלועז מצאנזי על מכה גדולה נכח היד: חרס חוכך ביין ברעבון. בסעיף, בא בנקרת סלע עיטם ויבא שם להזיב רוחו לאחר מעשה זה לו מפני פלשתים שהיו מורדים לו, ומערות נוהים בהלה נמלוות שם לרוב, ועד היום הזה הנה מנוס ומחסה לנרדפים לאחר נוהים שמה להמלט על נפשם כאשר ספרו לנו בחבי מסעות ונפרט לח בחקעם בקודות מסעיו אחלה יבחל. (ט) וינטשו, ענין התפזטות נמהירות נאנין ויעט על האמנה (נאחנר י"ח ל"ח),

ורטז

יָדַעְתָּ כִּי־מֹשְׁלִים בָּנוּ פְּלִשְׁתִּים
וּמַה־זֹּאת עָשִׂיתָ לָּנוּ וַיֹּאמֶר
לָהֶם כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ לִי כֵּן עָשִׂיתִי
לָהֶם: (יג) וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא אֲסָרְךָ
יָרַדְנוּ לְתִתְּךָ בְּיַד־פְּלִשְׁתִּים
וַיֹּאמֶר לָהֶם שִׁמְשׁוֹן הִשָּׁבְעוּ לִי
פֶּן־תִּפְגְּעוּן בִּי אַתֶּם: (יג) וַיֹּאמְרוּ
לוֹ לֹא כִּי־אָסֹר נֶאְסָרְךָ
וּנְתַנּוּךָ בְּיָדָם וְהָמֵת לֹא נְמִיתֶךָּ
וַיַּאַסְרֻהוּ בִּשְׁנַיִם עֲבתִים חֲדָשִׁים
וַיַּעֲלֻהוּ מִן־הַסֶּלַע: (יד) הוּא־בָא
עַד־לֶחְיָ וּפְלִשְׁתִּים הֵרִיעוּ
לִקְרָאתוֹ וַתִּצְלַח עָלָיו רוּחַ יְהוָה
וַתִּהְיֶינָה הָעֲבתִים אֲשֶׁר עַל־
זְרֹעוֹתָיו כַּפְּשְׁתִּים אֲשֶׁר בָּעֲרוּ
בָאֵשׁ וַיִּמַּסּוּ אֲסוּרָיו מֵעַל יָדָיו:
(טו) וַיִּמְצָא לְחִי־חֲמוֹר טָרִיָּה
וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיִּקָּחֶהָ וַיַּךְ־בָּהּ אֶלֶף
איש

דאַס ריא פלשתים אונו כע־
הערשען, וואַרום האַסט דו
דאַו אונו צוגעפֿוגט? ער ענט־
גענעטע איהנען: וויא זיא מיך
בעהאַנדעלט, זאָ בעהאַנדעל־
טע איך זיא. (יג) יענע שפּראַ־
כען פֿערנער: דך צו בינדען
זינד וויר הערנעקאָממען, אום
דיך דאַן דער האַנד דער
פלשתים צו איבערליעפֿערן.
שמשון פֿעי זעטצטע איהנעו:
שוועדט מיר, דאַס אי ה ר נ־
איבער מיך הערפֿאַללען וואָל־
לעט. (יג יענע פֿערוי־ערטען
איהן: נין! נור בינדען וואָל־
לען וויר דיך, אונד דיך איה־
רער האַנד איבערנעבען, טער־
טען אַבער וואָללען וויר דיך
ניכט — זיא באַנדען איהן אַל־
זאָ מיט צוויא נייען שטריק־
קען, אונר כראַכטען איהן
אוים דעם פֿעלזען הערוים.
(יד) ער וואַר ביז לחי נעקאָמ־
מען, וואָ איהם ריא פלשתים
ענטגעגען טאָבטען, וואָ אַבער
אויך איינע גענטליכע קראַפֿט
איהן דורכציקטע, דאַס ריא
שטריקקע אַן זיינען אַ־מען
גליך דעם פֿלאַכסע יואורדען,
דען דאַו פֿייער ערגריפֿפֿען, זאָ דאַס איהם ריא כאַנדע גלי־כאַם פֿאָן זיינען הענדען
צערפֿלאָסען. (טו) ער פֿאַנד איינען פֿרישען עזעלס־קינבאַקען, שטרעקטע זיינע
האַנד דאַרנאַך אוים, נאַהם איהן אויף, אונד ערשלוג דאַמיט טויזענד מאַן.

שמשון

ר ש " י

(יג) לא כי מסור נמסרך. לא נהרוג לותך כי אם נמסיך: (יד) רוח ה'. רוח גבורה מן קדש ה': ממוריו. קשוריו: (טו) טריה. לחה ורעיתי נספר כפולות עקוד' ללחה ג' יולא מן המכה

באור

ותצל המלחמה (ז"ל ל' ב'), וכן פי' הרד"ק. (יד) הריעו, קול נעקה כקול העם נרעה, הרמת קול פרחים. ויפסו, מנין נפ גל כמו ויפס לנכ העם (רד"ק), נדמה לו כאלו נמסו מסוריו מעל ידיו כי לא נעטרך לכח מרנים לנתק הענותים. ופ"י פלגים על דרך מוסף הענותות ההן, והיו לפתים

אִישׁ: (טו) וַיֹּאמֶר שִׁמְשׁוֹן בִּלְחִי
הַחֲמוֹר חֲמֹר חֲמֹרָתָיִם בִּלְחִי
הָחֲמוֹר הִכֵּיתִי אֶלֶף אִישׁ:
(יז) וַיְהִי כְּכַלֹּתוֹ לְדַבֵּר וַיִּשְׁלַךְ
הַלְּחִי מִיָּדוֹ וַיִּקְרָא לַמָּקוֹם הַהוּא
רָמַת לֶחִי: (יח) וַיִּצְמָא מְאֹד
וַיִּקְרָא אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר אַתָּה
נָתַתָּ בְיַד־עַבְדְּךָ אֶת־הַתְּשׁוּעָה
הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וְעַתָּה אָמוּת בַּצָּמָא
וְנָפַלְתִּי בְּיַד הָעֲרֵלִים: (יט) וַיִּבְקַע
אֱלֹהִים אֶת־הַמַּכְתֵּשׁ אֲשֶׁר־
בַּלֶּחִי וַיֵּצְאוּ מִמֶּנּוּ מַיִם וַיֵּשְׁתְּ
וַתָּשָׁב רוּחוֹ וַיֶּחִי עַל־כֵּן ו קָרָא
שְׁמָהּ עֵין הַקּוֹרֵא אֲשֶׁר בַּלֶּחִי
עַד הַיּוֹם הַזֶּה: (כ) וַיִּשְׁפֹּט אֶת־
ישראל

(טו) שמשון שפראך: מיט
דיעזעם עזעלם־באקען האַ־
בע׳ך איינען העפּען, יאַ איך
העפּענפּאַר — מיט דיעזעם
עזעלם־באקען — טויזענד
מאַן ערלעגט. (יז) אונר
אַלס ער זאָ געשפּראַכען האַט־
טע, ווארף ער דען קינבאקען
וועג, אונר נאַנטע דיעזען אָרט
רמת לחי (דען קינבאקען־
וואורף). (יח) ער וואורדע היע־
רוף ועהר דורשטינג ער ריעף
דען עוויגען אַן, אונר שפּראַך:
דוא האַסט דורך ריא האַנד
דיינעם דיענערם דיעזען גרא־
סען זיעג פּערליעהען, אונר
נון זאָלל איך פּאָר דורשט
שטערבען, אונר אין ריא האַנד
דער אונבעשניטטענען פּאַל־
לען. (יט) דאַ שפּאַלטעטע דער
עוויגע ריא פּעלוענהעלונג צו
לחי, עס פּלאָם וואַססער הע־
רוים, ער טראַנק, זיין מיטה
קעהרטע ווידער, אונד ער וואַר
נייא בעלעבט. דאַרום וואַרד

דיוע קוועללע גענאַננט קוועללע דעס אַנרופּערס, צור פּערעווינונג דיוזעם טאַנעם. (כ) ער ריי־
טעטע

ר ש ׳ י

המנם טרים: (טו) חמור חמורתים. בלחי החמור לשנור לשנירים רבים בלועז דמערע רמיתינון דגורין: (יט) לחי המכתש. גומא שבמקן שם עשוים כעין מכתש: עין הקורא. מעין שנתן על ידי זעקת הקיש אל ה׳:

לעזתים

ב א ו ר

לפנינו לפני נערו בלח (מדברי הרלב״ג). (טו) חמור חמרתים, בלחי חמור אחד עשיתי חמרים חמרים, ואמר חמור חמורתים לזווג שם עם חמור על לד לחות לשון נופל על לשון (רלב״ג). (יז) רמת לחי, תרגום ויצלך ורמת, ולפי שנצליך הלחי שם קרוי רמת לחי (רד״ק). (יט) את המכתש אשר בלחי, לשון סרד״ק י״ת ית כיפא דבלועא, ירמא דעת התרגום כי סלע היה תחת הלחי והיה שבוע כמו מכתש. והניח נוסחא לחדת ניונתן ית כוחא דבלועא, והוא שן סגדול התקוע בלחי, עיין מה שכתבתי בפרקא לשון ע״ז כ״ח ד׳ ד״ה ככי. ואחר שמלא עול נוסחא לחדת רומזת דבלועא ולא ידע מה הוא, ולדעתי ה״ח כמו רמלא, מלשון דבזעיה ברמכת דסרולא (שבת ק״ג ע״ב) שעניני מסמר, ונקרא שן הגדול כן שהוא חזק כמסמר, והעיקר כי סלע היה בלחי דומה לשכתש בתבניתו. על כן קרא, היה קרא שם מעין הקורא אל ה׳ לעד,

כלומר

יִשְׂרָאֵל בִּימֵי פְלִשְׁתִּים אַרְבָּעִים שָׁנָה:

טז (א) וַיֵּלֶךְ שִׁמְשׁוֹן עַזָּתָה וַיַּרְא־שָׁם אִשָּׁה זוֹנָה וַיָּבֹא אֵלֶיהָ: (ב) לָעַזָּתִים וַיֵּאָמֶר בָּא שִׁמְשׁוֹן הֵנָּה וַיָּסֹבּוּ וַיֶּאֶרְבוּ־לוֹ כָל־הַלַּיְלָה בְּשַׁעַר הָעִיר וַיִּתְחָרְשׁוּ כָּל־הַלַּיְלָה לֵאמֹר עַד־אוֹר הַבֹּקֶר וַהֲרַגְנֻהוּ: (ג) וַיִּשְׁכַּב שִׁמְשׁוֹן עַד־חֲצִי הַלַּיְלָה וַיָּקָם בַּחֲצִי הַלַּיְלָה וַיֹּאחֶז בְּדַלְתוֹת שַׁעַר־הָעִיר וּבְשֹׁתֵי הַמְּזוּזֹת

יסעם

רש"י

טז (ב) לעזתים לאמיר. לאנשי עזה נאמר: ויתחרשו. נסנו עלמן בחשיכה:
(ג) ויסעם

תרגום אשכנזי נה

טעטע ישראל צור צייט (דער אָבערהערשאַפט) דער פלשתים, צוואַנציג יאָהרע.

טז (א) נון גינג שמשון נען עזה; אַלס ער דאָ איינע גאַסטווירטהין זאָה, זאָ קעהרטע ער בייא איהר אין. (ב) קוים ווּאָר דען עזתיטען דיא קוּדע, שמשון קאָמטע ראַהין אַן; זאָ היעלטען זיא דיא רוּדע, לויערטען איהם ראַן דיא נאַנצע נאַכט אם שטאַדטטהאָרע אויף, אונד רוינטען זיך דעם נאַכטס גינענזייטיג צו: כיז דער מאָרגען לי5מעט, וואָללען ווּיר איהן אומבּרינגען. (ג) שמשון אַבער רוהעטע בי5 מיטטערנאַכט, שטאַנד ראַן מיטטערנאַכטס אויף, פאַסטע דיא טהירען דעם שטאַדטטהאָרעם אונד דיא ביירען פּפאָסטען

באור

כלומר לזכרון יום הזה, כמו שפירשתי פעמים. (ב) בימי פלשתים, הימים שהפלשתים מושלים בישראל והוא הושיעם מהם לא"ם שלח היתה תשועתם שלמה (רד"ק), ויפי' טעם שפט ענין הכלה ועיין במנוח הספר.

טז (ב) לעזתים לאמר, מקרא חסר מלה, ובתרגומו לעזתים הוגד לאמר, וכן הוא התרגום לעזתי תחתום למימר, ומעשה זו היתה קול המון, ואין גם לאחד ידע מי הוא זה ולמי זה הוא לאחר הגידה בתחלה, ולכן חסר המגיד; ועוד נראה אלי מזה כי ההגדה הזאת לא היתה מקוורת להם, זה לאמר בגד בא וזה לאמר הנה בא עזתה, והנה בית האסר זוכם לאחר בא שמשון שמה ללון, לא היה נעיר כי אם מחוץ לעיר, וזה התעה האורבים כי לא ידעו היה מקום מלונו, וסבבו רחובות ובתים עד לאחר גלות לומות, ולא תרכו לו בשער העיר כל הלילה, בחשבם אם הוא בעיר והרגוהו בלחתו, ואם לינהו פה עמנו, בא יבוא בנקר ויבם על הפלח, והרגוהו בניתו; ושמשון בחצי קם בחצי הלילה לבוא העירה ומלא עזה סוגרת ומסוגרת, מיד לקח דלתות השער והמזוזות ויתעם עם הבריח וחזר לחזוריו להעלם בדרך ההר, והאורבים בחצר רלו גנורתו העלומה בן תמהו ולימתו נפלה עליהם ולא קמה עוד רוח בהם לעזות בחצר ממנו. והמפרשים לחרו שהיה בעיר וקם לילה ממנה, ואם כך היה המעשה, למה לא חקרו ודרשו היעיב לת בית מלונו? ועוד למה לא רלהו האורבים בחצר בא לקרחם לילה מן העיר? ועוד ענינות בלילה ולילה לסור כי אם בלחן, אולם בחצר חקרתי בן הוא. ויחחרישו, יעבו עלמם בחשבם לחצר דרכם לדבר בלחש והגידו זה לזה בחון לחצר עד לור הבקר והרגוהו. עד אוד,

וַיָּקָם עִם־הַבְּרִיחַ וַיִּשָּׂם עַל־
כְּתֵפָיו וַיַּעַל אֹתָם אֶל־רֹאשׁ הָהָר
אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי חֶבְרוֹן: (ד) וַיְהִי
אַחֲרֵי־כֵן וַיֶּאֱהַב אִשָּׁה בְּנַחַל
שׂוֹרֵק וּשְׁמָהּ דְּלִילָה: (ה) וַיַּעֲלוּ
אֵלֶיהָ סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים וַיֹּאמְרוּ לָהּ
פַּתִּי אוֹתוֹ וּרְאִי בַּמֶּה כֹחוֹ גָדוֹל
וּבַמֶּה נוּכַל לוֹ וַאֲסָרְנוּהוּ לְעַנּוֹתוֹ
וַאֲנַחְנוּ נִתַּן־לָךְ אִישׁ אֶלֶף וּמְאָה
כֶּסֶף: (ו) וַתֹּאמֶר דְּלִילָה אֶל־
שִׁמְשׁוֹן הַגִּידָה־נָּא לִי בַּמֶּה כֹחֲךָ
גָדוֹל וּבַמֶּה תֵּאָסֵר לְעַנּוֹתֶךָ:
(ז) וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ שִׁמְשׁוֹן אִם־
יַאַסְרֻנִי בְּשִׁבְעָה יְתָרִים לַחִים
אֲשֶׁר לֹא־חֹרָבוּ וְחָלִיתִי וְהָיִיתִי

כאחד

תרגום אשכנזי

פּאָסטען, ריס ויא זאַמט דעם קוערריגעל לאָו, לענגטע זיא אויף זיינע שולטער, אונד בראַכטע זיא הינויף אויף דען גיפּעל דעם בערגעס, דער פּאָר חברון ליעגט. (ד) נאַך דיעזעם עראיינניסס ליעבטע ער איינע פרויא אים טהאַל שורק, זועלכע דלילה היעס. (ה) צו דיעזער קאַמען דיא פּירשטען פלשתים הערַאן, אונד שפראַכען צו איהר: אי בערעדע איהן אונד ערפּאַהרע, ווארין זיינע גראָסע שטערקע ליעגט, וואַדורך וויר אונז זיינער בעמעכטיגען אונד איהן בינדען קעננטען, איהן צו בענדיגען; דיר וואָלל דאַן יערער (פּאָן אונז) טויזענד אונר הונדערט זילבערלינגע געבען. (ו) דלילה זאַגטע דאַהער צו שמשון: פּערטרויע מיר דאָך וואָרין דיינע גראָסע שטערקע ליעגט, אונד וואָמיט מאַן דיך בינדען קעננטע, דיך צו בענדיגען? (ז) שמשון אַנטוואָרטעטע איהר: ווען מאַן מיך בענדע מיט זיעבען פרישען ווידענפּלעכטען, דיא נאָך ניכט פּערטראָקנעט זינד, דאַן ווירדע איך שוואַך, אונר גלייך אי״

ר ש ״ י

(ג) ויסעם · ויעקיס ממקומס: (ז) יתרים · מנלים דקים:

ולא

ב א ו ר

גמו הנקר לור (נרחמית מ״ד ג׳), פעל ענר לגזרת פָּעוֹל, וכן רלו נא כי אדוּ עיני (ז״ל י״ד כ״ט) ועניני כמו החיר (רד״ק נשרשים). (ג) ויסעם, עקר לוחס ממקומס וכן נסמוך ויסע לת יתד המרג, ולמה הפנים פעלים יוכלים והפחרים מהקל עומדים (מרד״ק). (ה)איש אלף ומאה נסף, כל לחד מהם יחן לה סנוס זה, ויתכן שחמרו לה כל לחד מהם יתחייב נעלמו לתת לה נעד כלס חלף ומחה נסף, ויהיה תרגומו: יערער פּתן חוכו החפּטעט דיר פּיר — ונרחה שלותו סנוס היה נסוג מכלס נזמן ההוח, כי כן תמלח נמיכה (נסמוך י״ו נ׳) חלף ומחה נסף, (מדנרי הרדי״ל). (ו) יתרים לחים, לחנר מענטיס נעודס לחיס (רד״ק) כנסס רטוב מלטון מקל למנה לח (נרחמית ל׳ ל״ז), ולדעת רש״י יתרים הס מנלים דקים, וענותים הס מנלים נסים ויהיה טעם לחיס כמו מדנים; והרדי״ל מנר כיתרים כענותים לחד הס, וכחנר הליקחתו נמה נפעם השני הסיב לה לפי יסחרוני נענותים מדנים, ר״ל חמת לחמרתי לך נרחשונה, נמה

שחמרתי

כְּאַחַד הָאָדָם: (ח) וַיַּעֲלוּ־לָהּ סַרְנֵי
פְלִשְׁתִּים שֶׁבַע יְתָרִים לַחִים
אֲשֶׁר לֹא־חָרְבוּ וַתַּאַסְרֵהוּ בָּהֶם:
(ט) וְהָאֹרֵב יֹשֵׁב לָהּ בַּחֶדֶר וַתֹּאמֶר
אֵלָיו פְּלִשְׁתִּים עָלֶיךָ שִׁמְשׁוֹן
וַיְנַתֵּק אֶת־הַיְתָרִים כַּאֲשֶׁר יִנָּתֵק
פְּתִיל־הַנְּעֹרֶת בַּהֲרִיחוֹ אֵשׁ וְלֹא
נוֹדַע כֹּחוֹ: (י) וַתֹּאמֶר דְּלִילָה
אֶל־שִׁמְשׁוֹן הִנֵּה הֵתַלְתָּ בִּי
וַתְּדַבֶּר אֵלַי כְּזָבִים עַתָּה הַגִּידָה־
נָּא לִי בַּמֶּה תֵּאָסֵר: (יא) וַיֹּאמֶר
אֵלֶיהָ אִם־אָסוֹר יַאַסְרוּנִי
בַּעֲבֹתִים חֲדָשִׁים אֲשֶׁר לֹא־
נַעֲשָׂה בָהֶם מְלָאכָה וְחָלִיתִי
וְהָיִיתִי כְּאַחַד הָאָדָם: (יב) וַתִּקַּח
דְּלִילָה עֲבֹתִים חֲדָשִׁים וַתַּאַסְרֵהוּ
בָּהֶם וַתֹּאמֶר אֵלָיו פְּלִשְׁתִּים עָלֶיךָ
שִׁמְשׁוֹן וְהָאֹרֵב יֹשֵׁב בֶּחָדֶר
וַיְנַתְּקֵם מֵעַל זְרֹעֹתָיו כַּחוּט:

איינעם געווענליכן מענשען וועדען. (ח) דיא פלשתים כראַטעו אהר זיבען פֿרישע ווידעגפלעכטען, דיא נאָך ניכט פֿערטראָקנעט ווארען, אונד זיא באַנד איהן דאַמיט. (ט)—אין דער קאַממער האַט זיא אייגען אויפֿלויערער זיטצען — נון שפראַך זיא צו איהם: דיא פלשתים איבער פֿאַללען דיך שמשון! דאַ צערים ער דיא פלעכטען, ווי מאַן איינען ווערנפֿאַדען צערריסט, ווען ער פֿייער ריכט, אָהנע דאַס איינע קראַפֿטאיי סערונג בעמערקט ווארדע. (י) דראַוף שפראַך דלילה צו שמשון: זיהע! דוא האַסט מיך נעטייישט, אונד מיר לי גען פֿאַרנעזאַגט. נון פֿערטרויע מיר, ווּאַמיט קאַן מאַן דיך בינדען? (יא) ער אַנטוואָרטעט איהר: ווען מאַן מיך בענדע מיט זיבען נייען שטריקען, דיא נאָך צו קיינער אַרבייט פֿערוענדעט ווארדען זינד, דאַן ווירדע איך שוואַך, אונד גלייך איינעם געווענליכן מענשען ווערדען. (יב) דלילה נאַהם נייע שטריקען, באַנד איהן דאַמיט, אונד רייף איהם צו

ותאמר

דיא פלשתים איבער פֿאַללען דיך שמשון — נאָך ואַם דער אויפֿלויערער אין דער קאַממער — דאַ רים ער ויא פֿאָן ויינען אַרמען הערַאַב, וויא אַיינען פֿאַרען.

דלילה

ר ש י

(ט) ולא נודע כמו. לא הוכרך להתחזק בנתקו לומר: (יא) ענותי. חבלים גסים:

מחלפות

ב א ו ר

שאמרתי בזנעם יתרים לחים, אבל בשאר בזאת תבלי חדש שלא הבדתי לך, ואתה שיהיו היתרים הבם מדבים, הנה אם בן היה זה השלמת המאמר הראשון, ולבן לא אמר במאמר השני הזה מבין הענינים החדשים, כי היה נסמך על הזנעם יתרים שזכר בבר. ולטעמו יהיה לחים מענין לחות והם חבלים שנתלחלחו קודם תגמיבן ומן הראוי להיות הרבוי למים בבר". (ט) פתיל הנערת, פתיל

תרגום אשכנזי

(יג) דלילה זאגט צו שמשון: ביזהער האסט דוא מיך נעטיישט אונד מיר פאר־ געלאגען; זאג פערטרויע מיר דאך, וואמיט קאננסט דוא געבונדען ווערדן? ער ער־ווירעטע איהר: ווען דוא דיא זיעבען האארלאקען מיי־ נעס הויפטעס, מיט דעם נע־ וועבע צוואמענווירקסט. — (יד) שאן האטטע זיא דיעזעס אנדרן פעלאק בעפעסטיגט, אלס זיא איהם צוריף: דיא פלשתים איבער־פאללען דיך שמשון! ער ערוואכטע

(יג) וַתֹּאמֶר דְּלִילָה אֶל־שִׁמְשׁוֹן עַד־הֵנָּה הַתַּלְתָּ בִּי וַתְּדַבֶּר אֵלַי כְּזָבִים הַגִּידָה לִּי בַּמֶּה תֵּאָסֵר וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אִם־תַּאַרְגִי אֶת־ שֶׁבַע מַחְלְפוֹת רֹאשִׁי עִם־ הַמַּסָּכֶת: (יד) וְתִתְקַע בַּיָּתֵד וַתֹּאמֶר אֵלָיו פְּלִשְׁתִּים עָלֶיךָ שִׁמְשׁוֹן וַיִּיקַץ מִשְּׁנָתוֹ וַיִּסַּע אֶת־ הַיִּתֵד הָאֶרֶג וְאֶת־הַמַּסָּכֶת:

שופטים טו

וואמר אויס ויינעם שלאפ, אונד ריס דען וועבעפלאק ואמט דעם געוועבע אויס.

דא

רש"י

(יג) מחלפות. קווטות. פלוי"ם בלע"ז: עם המסכת. ען שהגרדי מיסך בו לת הסתי ומס העץ למטיבל"ת ולעון מסכת לורטיח בלע"ז:

ותחלפהו

באור

פתיל שזור מהחוטין שמנערין מן הפשתן, ודומין לקוצי עכנים. (יג) מחלפות, לועז רש"י פלוי"ם בלע"ז ופי' שהן קווטות, בס"ם (ה' כ') פי' קווטות הן לבוקי שערות הרקח המדוקקים יתד שקורין פלוי"ט בלע"ז, ועיין רש"י בברכות ס"ב ד"ה פתויי רחץ ובמרפא לעין שם ולבוק הסער שם הוא טבעי ומין חולי וכהן הוא ע"י סלסול בידי לדם, והרד"ק בשרשיו שרש חלף פי' מחלפות הן תלתלי השער פלוט"ם בלעז; ויתכן שזהו pelote (קווט) שענינו בל"ל יפן נופן פועטע. המסכת, לשון רש"י: עץ שהגרדי מיסך בו לת הסתי ושם העץ למטיבל"ת ensuble (וועבערבוים) עיין מרפא לעון שכח ק"ג ח' ד"ה כיבד העליון והתחתון. והוסיף רש"י לפרש, ולעון מסכת לורטיר"ת בלע"ז ourdir (מאלעטעען, דיא פעדען חויף דעק וועבערשטוהל חויפליעהען) עיין במרפא לעון שם ע"ג ח' ד"ה המיסך, ובגידה כ"ח ח' ד"ה תיזיל ותיתי; ות"כ לדעתו מסכת כלי מכלי חלוגים, וכן ת"י לכסנת דשתיח ושוח הוא לניסנת דגרדקי הנזכר בשבת קנ"ח ב', ורלוי לתקן שם לכסנת דגרדקי, לולם לדעתו תחסר מלת יתד לו מלת מנור; ועניין עם המסכת, עם יתד לו עם מנור המסכת, כלומר יניד הפשוק של לחריו, שתרגם לת יתד הלרג ולת המסכת לכסן דגרדקין ויש משתיח, וכן תרגום כמנור לרגיס (ב"ק י"ז ז' וב"כ כ"ו ע"ט) כלכסן דגרדקין, ועניין משתיח נלמד (לולי הוא כובד התחתון מלעון לכן שהיה כלומר יסוד כמו הלרג, וגם לעון משתיח הניח רש"י נשם מדרש תנחומא בקהלת(ב' ה') כל גידי הלרנות כלים לעין שמשמשתיתו של עולם ועניינו מוסד העולם) יורה על השתי, וזהו נוונת רש"י עם המסכת, עם עץ המסכת שהגרדי מיסך בו לת הסתי, ולמסניר שבן דעתו, היסוף לפרש לעון מסכת שלין זה הכלי כי לם השתי, ומחלפות רלשו היו הערב. וכן מלך לועז עם המסכת קין לה טילה con la tela בל' לוט' וכמו שתרגמנו. (יד) ותחקע ביחד, תקעה היתד שלל יתגלגל עמיל הבן שמקניס בו הלרוג ויעמוד בחוזק שלל יוכל לזוז (רד"ק), ויתד זו לל היתה יתד הלרג לדעת יונתן כ"ח יתד מיתדות נכונות לנעילת כל דבר, ולכן תרגם סכתח. וייקץ משנתו, והכתוב לל הזכיר שיהן כלשר תרגם קווטותיו עם המסכת, ויתכן כי קידם הלרוגה

(טו) וַתֹּאמֶר אֵלָיו אֵיךְ תֹּאמַר אֲהַבְתִּיךָ וְלִבְּךָ אֵין אִתִּי זֶה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים הֵתַלְתָּ בִּי וְלֹא־הִגַּדְתָּ לִי בַּמֶּה כֹחֲךָ גָדוֹל: (טז) וַיְהִי כִּי־ הֵצִיקָה לוֹ בִדְבָרֶיהָ כָּל־הַיָּמִים וַתְּאַלְּצֵהוּ וַתִּקְצַר נַפְשׁוֹ לָמוּת: (יז) וַיַּגֶּד־לָהּ אֶת־כָּל־לִבּוֹ וַיֹּאמֶר לָהּ מוֹרָה לֹא־עָלָה עַל־רֹאשִׁי כִּי־נְזִיר אֱלֹהִים אֲנִי מִבֶּטֶן אִמִּי אִם־גֻּלַּחְתִּי וְסָר מִמֶּנִּי כֹחִי וְחָלִיתִי וְהָיִיתִי כְּכָל־הָאָדָם: (יח) וַתֵּרֶא דְלִילָה כִּי־הִגִּיד לָהּ אֶת־כָּל־לִבּוֹ וַתִּשְׁלַח וַתִּקְרָא

(טו) דאַ זאַגטע ויא צו אים: ווי קאַננסט דוא זאַגען: איך ליעבע דיך, ווען דיין הערץ ניכט מיר געהערט? שאָן דרייא מאַל האַסט דוא מיך געטיישט, אונד מיר ניכט פֿערטרויעט, וואָרין דיינע גרא־ סע שטערקע ליגט. (טז) אַלס זי אים אַללע טאַגע מיט אירע רען פֿאַרווירפֿען קוועלטע, אונד אים זאָ צוזעטצטע, דאַס ער איינעם זאָלכען לעבען דאַז שטערבען פֿאָרצאָג; (יז) דאַ פֿערטרויעטע ער איהר זיין גאַנצעס הערץ, אונד זאַגטע איהר: ניע איזט נאָך אין שערמעסער אבער מיין הויפט נעקאָממען, דען איך בין אין געווייהעטער גאָטטעס פֿאָן מוטטערלייב אָן; ווען מאן מיך בע שערען ווירד, מע־ טע מיינע שטערקע פֿאָן מיר

לסרני

ווייכען, איך ווירדע ענטקרעפֿטעט אונד אללען מענשען נליך זיין. (יח) אלס דלילה איזוזאה, דאס ער איהר זיין גאַנצעס הערץ פֿערטרויעט האַטטע; שיקטע זי הין, ל עם

ר שז"י

(טו) ותלצהו. דוחקתו ולחץ לו דמיון: (יח) ותרא דלילה כי הגידה. ונינרין דנרי חמת: ותקרא

באור

הלשינה סלסלה נשערותיו ושחקת בהם לסנר לו הסינה. (טו) ותאלצהי, ענין לחץ, וכן הפעל נהוג בלשון סורסי ולחץ לו דמיון נמקרא. והרד"ק נשרשיו פי' עיקר הלמ"ד להדגיש וסירושו ותחלנהו, וטעתו החליף תתחלף נמ"ת כמו שפי' הרד"ק מלת תרוזים ניחזקאל (נ"ז כ"ד) שהיא נמו תרוזים מן לוחך נחרוזים ונלח ותחלנהו ע"ד נגע וכנס וענינו ותלחנהו כמו אמ"י ודחקתיה, ודרשת חז"ל ידיע'. והנחור נוימוקיו הניח נגע נעל כופיס הורלת ותחלנהו מלשון תרגום ירושלמי נימי רענון (תהלים ל"ז י"ט) ניומי מ ולכנת ופירש ותרעינהו נכוונת מרעינו מגניעו והיודע ינין. וחקצר נפשו למות, קללה נפשו נענוי דלילה עד לחר נחר מות מחייס. (יז) ויגד לה את כל לבו, הגרלה לני נזה כי הוח נעלמו לח ידע נמה כחו גדול, ולח היה כמנחק נה כפעם נפעם לדנר לליה כזנים, וגם לח עלה על דעתו שהוח ומנר נידה למסרו ניד פלשתים, ומצא דרך נפיס לה הנגשות לנוח נסוד לוהניהם, והחזין נהתנחה, ולח גס שחשרה לומו פעמים וגלנו נן דרך שעשועים כין הלים יכין הסנל היוצנת לללו להחל נו ולהחי ידו, ולח ידע כי יש פה לים ע"ם המורג לו נחדל. וה"ה הוח נעלמו נמן ורלה לנרר הדנר לחר יוכל לענוחו ורלה כי חין לחל יכו להשיגו, למגס היח לח החמינה נו, ולמרה: לנך חין לחי והחלת בי גס גלם פעמים, ולין כלנ גדול מזה לרלין לים נר לנב נדנרים כללה, וכלחר סנב לנו ליחם

לְסָרְנֵי פְלִשְׁתִּים לֵאמֹר עֲלוּ הַפַּעַם כִּי־הִגִּיד לָהּ אֶת־כָּל־לִבּוֹ וְעָלוּ אֵלֶיהָ סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים וַיַּעֲלוּ הַכֶּסֶף בְּיָדָם: (יט) וַתְּיַשְׁנֵהוּ עַל־בִּרְכֶּיהָ וַתִּקְרָא לָאִישׁ וַתְּגַלַּח אֶת־שֶׁבַע מַחְלְפוֹת רֹאשׁוֹ וַתָּחֶל לְעַנּוֹתוֹ וַיָּסַר כֹּחוֹ מֵעָלָיו: (כ) וַתֹּאמֶר פְּלִשְׁתִּים עָלֶיךָ שִׁמְשׁוֹן וַיִּקַץ מִשְּׁנָתוֹ וַיֹּאמֶר אֵצֵא כְּפַעַם בְּפַעַם וְאִנָּעֵר וְהוּא לֹא יָדַע כִּי־יְהוָה סָר מֵעָלָיו: (כא) וַיֹּאחֲזוּהוּ פְּלִשְׁתִּים וַיְנַקְּרוּ אֶת־עֵינָיו וַיּוֹרִדוּ אוֹתוֹ עַזָּתָה וַיַּאַסְרוּהוּ בַּנְחֻשְׁתַּיִם וַיְהִי טוֹחֵן בְּבֵית הָאֲסִירִים: (כב) וַיָּחֶל שְׂעַר־רֹאשׁוֹ

לי קרי • האסורים קרי •

לצמח

תרגום אשכנזי

דיא פֿירשטען פלשתים'ס רו־
פֿען אונר איהנען זאַגען:
ד סמאַהל קאָממט זעלבסט
הערויף, דען ער האַט מ־ר זיין
גאַנצעס הערץ פֿערטרויעט.
דאַ גינגען דיא פלשתים, פֿיר־
שטען צו איהר הינאַן, אונד
בראַכטען אייך דאַז געלט מיט.
(יט) זיא ליעס איהם אויף איה־
רעם שאָסע שלאָפֿען, ריף
יענען מאַן הערבייא, ליעס
איהם דיא זיבען האַרלאָקען
זיינעס הויפטעס אַבשעערען;
עס פֿינג אַן, איהן צו ענט־
קרעפֿטען, אונד עס ווירד זיינע
שטערקע פֿאָן איהם. (כ) זיא
ריף: פלשתים איבער־פֿאַללען
דיך, שמשון! ער ערוואַכטע
אוים זיינעס שלאָפֿעס, אונד
דאַכטע: איך ווילל הערוים וויא
וָאנסט אויך יעצט, אונר מיך
בעפֿרייען, דען ער אהנטע
ניכט, דאַס דיא אַל־מאַכט פֿאָן
איהם געוויכן ווער. (כא) אַבער
דיא פלשתים ערגריפֿפֿען איהן,

שטאַכען איהם דיא אויגען אוים, בראַכטען איהן הינאַב נאך עזה, באַנדען איהן מיט עהרנען קעטטען, אונר ער מוסטע (נעטרייד) מאַהלען אים געפֿענגניסס. (כב) אַלס זיין ה־פטהאַר,

נאַכ־

ר ש י

(יט) ותקרח לאיש. לגלות על סרנים: (כא) ויורידו אותו עזתה. מקום תחלת קילקולו:
ויסי סומן. גבורים מלחמה בכלה ורגותינו פירשו מה שפירשו:

בין

באור

כל הנסיונות יקלה נפשו למות, לז שט בנשיונין כל ימי חלדו מהולדו עד עתה וזכר כי נזיר
לאלהים הוא מבטן אמו, ונתן ותקר בסברת נזירתו יסיר כחו מעליו ויהיה כאחד האדם, והגיד
לה את כל לבו, וכאזר ספר לה קורות ימי חייו, ראתה כי כנים דבריו ושלחה לתוכם היושב לה
בחדר לקרוא לסרני פלשתים למסור שמשון ולקחת הכסף מידם. (יט) ותקרא לאיש, התורם לחבר
שובו עם סרני פלשתים. ותחל לענותו, פי' הרד"ק לף על פי שגלחה לותו והוא יען, סרנים
בעלמו ענוי וחלוש בגלחת לותו. ולפ"ז כנוי ותחל לותו שב על לילה כי אם על מלאכת הגלוח
המסרה בכתוב כמו למעלה ותגר ליעקב (י' ט'). (כ) ואנער, מהשינה כלומר לחתזק כפעם
בפעם, ולולי חזק בחילתו כי ידיו אסורות בחבלים, ויאמר ואנער לפכיל החבלים מעלי וכשניתו
שבא שגלה לה כל לבו. (כב) ויחל שער ראשו לצמח, עיין במנוח הספר, שם ניאריתי מדוע

לח

לְצַחֵק כַּאֲשֶׁר גֶּלָּח: (כג) וְסַרְנֵי
פְלִשְׁתִּים נֶאֶסְפוּ לִזְבֹּחַ זֶבַח־גָּדוֹל
לְדָגוֹן אֱלֹהֵיהֶם וּלְשִׂמְחָה וַיֹּאמְרוּ
נָתַן אֱלֹהֵינוּ בְּיָדֵנוּ אֶת שִׁמְשׁוֹן
אוֹיְבֵנוּ: (כד) וַיִּרְאוּ אֹתוֹ הָעָם
וַיְהַלְלוּ אֶת־אֱלֹהֵיהֶם כִּי אָמְרוּ
נָתַן אֱלֹהֵינוּ בְּיָדֵנוּ אֶת־אוֹיְבֵנוּ
וְאֶת מַחֲרִיב אַרְצֵנוּ וַאֲשֶׁר הִרְבָּה
אֶת־חֲלָלֵינוּ: (כה) וַיְהִי כְּיטוֹב
לִבָּם וַיֹּאמְרוּ קִרְאוּ לְשִׁמְשׁוֹן
וִישַׂחֶק־לָנוּ וַיִּקְרְאוּ לְשִׁמְשׁוֹן
מִבֵּית הָאֲסוּרִים וַיְצַחֵק לִפְנֵיהֶם
וַיַּעֲמִידוּ אוֹתוֹ בֵּין הָעַמּוּדִים:
(כו) וַיֹּאמֶר שִׁמְשׁוֹן אֶל־הַנַּעַר
הַמַּחֲזִיק בְּיָדוֹ הַנִּיחָה אוֹתִי
וַהֲימִשֵּׁנִי אֶת־הָעַמֻּדִים אֲשֶׁר
הַבַּיִת נָכוֹן עֲלֵיהֶם וְאֶשָּׁעֵן עֲלֵיהֶם:
(כז) וְהַבַּיִת מָלֵא הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים
וְשָׁמָּה כָּל סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים וְעַל־

נאַרעם עס אַבנעשארען ויאורדע, וויעדער צו וואַסען אַנפֿיענג, (נג) פֿערזאַמעלטען זיך עבען דיא פֿירשטען פלשתים'ס, צו איינעם גרָאָסען אָפּפֿערמאַהלע, וועלכעס זיא איהרעם אַבגאָטטע דגון אַנשטעללטען, אונד צו איינעם פֿריידענפֿעסטע, וואָ זיא פֿערקינדעטען: אונזערע געטטער האַבען אונז אונזערן פֿיינד שמשון אין דיא הענדע נעגעבען. (כד) דאַז פֿאָלק איבערציינטע זיך דאַפֿאָן, אונד פריזען אין איהרע געטטער, אינדעם זיא ריעפֿען: אונזערע געטטער האַבען אין אונזערע הענדע גענעבען אונזערן פֿיינד, דען צערשטערער אונזערעם לאַנדעם, אונד פֿערפֿיעלפֿעלטיגער אונזערער לייַען. (כה) אַלס איהר הערץ זאָפֿרָאה געשטיממט וואַר, זאַגטען זיא: רופֿעט דען שמשון הערבייא, דאַס ער אונז אונטערהאַלטע! אונד שמשון וואורדע אוים דעם געפֿענגניסס אַבנערופֿען, ער מוסטע זיך אירהרעם שפּאָטטע פריין נעבען, אונד זיא שטעללטען איהן צווישען דיא זיילען. (כו) שמשון אַבער שפּראַך צו דעם קנאַבען, דער איהן בייא דער האַנד היעלט: לאַס מיך לאָז דאַס איך דיא זיילען אַנפֿאַסטע, אויף וועלכען דאַז געבוידע רוהעט, אונד מיך דאַראָן לעהנע. (כז) דאַז הויז וואַר פֿאָלל פֿאָן מענעערן אונד וויבערן, וואָרונטער אויך אַללע פלשתים פֿירשטען וואַרען, אונד אויף דעם

כטוב קרי׳ האכורים קרי׳. והמישני קרי׳ הגג

ר ש ״ י

(כה) בין העמודים. לאחר הבית נכון עליהם: (כו) והמישני. פלפ״ר נלע״ז כמו לי ימושני: זכרני

ב א ו ר

לא מוו לגלג אחר רמזו קודם שהגיעו לנחל לפניהם. (כו) והמישני, לועז רמ״י פלפ״ר, נל״קיט

הַגֶּבַע כְּשִׁלֹּשֶׁת אֲלָפִים אִישׁ וְאִשָּׁה הָרֹאִים בְּשְׂחֹק שִׁמְשׁוֹן׃
(כח) וַיִּקְרָא שִׁמְשׁוֹן אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר אֲדֹנָי יֱהוִה זָכְרֵנִי נָא וְחַזְּקֵנִי נָא אַךְ הַפַּעַם הָאֱלֹהִים וְאִנָּקְמָה נְקַם־אַחַת מִשְׁתֵּי עֵינַי מִפְּלִשְׁתִּים׃ (כט) וַיִּלְפֹּת שִׁמְשׁוֹן אֶת־שְׁנֵי וַעֲמוּדֵי הַתָּוֶךְ אֲשֶׁר הַבַּיִת נָכוֹן עֲלֵיהֶם וַיִּסָּמֶךְ עֲלֵיהֶם אֶחָד בִּימִינוֹ וְאֶחָד בִּשְׂמֹאלוֹ׃ (ל) וַיֹּאמֶר שִׁמְשׁוֹן תָּמֹת נַפְשִׁי עִם־פְּלִשְׁתִּים וַיֵּט

בכח

תרגום אשכנזי

דעם דאַס ווארן נענען דרייא טויזענד, מאַן אונד ווייב, וועלכע דער אונטערהאַלטונג מיט שמשון צושויעטען. (כח) דאַ ריף שמשון דען עוויגען אַן, אונר שפראַך: אָ הערר! אָ עוויגער! געדענקע מיין אונד שטערקע מיך אָ אַללמעכטיגער! נור נאָך דיעזעם מאַהל, דאַס איך פֿיר מיינע צווייא אויגען, איינע איינציגע ראַך אַן דיא פלשתים נעהמע! (כט) דאַ ערפֿאַסטע שמשון דיא צווייא מיטטעלווילען, אויף וועלכען דאָס גאַנצע רוהעטע אונר וואַרויף עס נעשטיצט וואַר, איינע מיט זיינער רעכטען, דיא אַנדערע מיט זיינער לינקען, (ל) אונד ריף: מיין לעבען ענדע מיט דען פלשתים!

ער

רש"י

(כח) זכרני נא. זכור כי שנה זשפטתי את ישראל ולא למדתי לאחד ממס העגר לי סקל זה ממקום לשקום: נקם נקמ' מאתי עיני. וזכר עין השנית הנח לי לעולם הבא וכאן פרע לי שכר לח' מהן: (כט) וילפת. ויאחז לונגר"א בלע"ז כמו ויתרד התים וילפת נאחז בזרועת התמה: ויסי

באור

בל"ט palpare (חַנפֵּיהוֹלען, בעטאַסטען), ובלשון לרפת פיזנה היה הפעל palper ונשאר עד היום התאר palpable (חַנפֵּיהלבאַר) ועל"ם התַנדגרייפֿוך. (כח) נקם אחת, סמוך נקם לאת מאתי עיני כלומר מלאת מאתי עיני לנקם מהם (רד"ק), ויתכן מלת נקם נתפרזון ס' נקנה כמו נקמה, ועניינו ולנקמה רק נקנה לאת מסנת שתי עיני, ותפרון הה"ל כתפרון התי"ו ענר בסוף לכל פנה (מגלי ז' ח') הרמוי להיות פנתה; וזה תבין הרמב"ע, שפי' מתנם (נמדבר י"ח י"ח) נתפרון תי"ו נרמה לדעתו שהנפרד מתן נם נתפרון ה"ל נקנה ותין לו מזכל נפני עלמו וזהו כדעת לונקלוס שתרגם מתנתהון, והמנחר לא הביב כוונת הרמב"ע, ועיין שם בהמעתר לידידי התנם המדקדק רוו"מ. מִשְׁתֵּי עֵינַי, התי"ו רפוים כמשפטו לכל לא כמנהגי, והרד"ק נמכלול (ד"ק קל"ם) כתב: כל שוא נע וסמוך לה לותיות בנ"ד כמ"ת השות ההיא לתבר היא מנג"ד כמ"ת תרפה (והכיא שם מלות למשל) זולתי מלת שְׁתַּיִם, שְׁתֵּי, לפיכך קורא בן לתבר בראש המלה לל"ף קודמת כדי שתהיה הש"ן נחה, והיא לות גרונית גנונה, כי בן קורלים לותם לפי שהיה נכתבת, וכן קורלים לבני מזרח ג"כ אֶשְׁתַּיִם, אֶשְׁתֵּי, ומלת מאתי עיני מפלשתים נאה על הנכון שהתי"ו רפה. (כט) וילפת, לשון רש"י: ויאחז לונגר"א בלע"ז כמו ויתרד התים וילפת (רות ג' ח'), embrasser (חוּפֿאַסטען מיט דען ארמען), ועיין פירש"י בחיוב (ו' י"ח), וכן ת"י ותאחז, ורד"ק פי' פעל לפת ענין ההפוך והנטיה, וכן ענינו בלשון ערבי. ויסמך עליהם, יש מהאחרים לומרים שהוא שב על שמשון וזהו כפי' הרלב"ג שתמר ונבר נסתך

עליהם

בְּכֹחַ וַיִּפֹּל הַבַּיִת עַל־הַסְּרָנִים
וְעַל־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר־בּוֹ וַיְהִי הַמֵּתִים אֲשֶׁר הֵמִית בְּמוֹתוֹ
רַבִּים מֵאֲשֶׁר הֵמִית בְּחַיָּיו׃
(לא) וַיֵּרְדוּ אֶחָיו וְכָל־בֵּית אָבִיהוּ ס
וַיִּשְׂאוּ אֹתוֹ וַיַּעֲלוּ וַיְקַבְּרוּ אוֹתוֹ
בֵּין צָרְעָה וּבֵין אֶשְׁתָּאוֹל בְּקֶבֶר
מָנוֹחַ אָבִיו וְהוּא שָׁפַט אֶת־
יִשְׂרָאֵל עֶשְׂרִים שָׁנָה׃
יז (א) וַיְהִי־אִישׁ מֵהַר־אֶפְרַיִם
וּשְׁמוֹ מִיכָיְהוּ׃(ב)וַיֹּאמֶר לְאִמּוֹ

אלף

חרגום אשכנזי נט

ער שטרענגטע זיינע קראפט
אן, דאס שטירצטע דאס גאבי־
דע איבער דיא פירשטען,
אונד איבער אללעם פאלק
דאזועלבסט, זא דאם מער לייד־
פען, דיא ער מיט זיינעם טא־
דע וועגראפטע מעהר וואס
רען, אלס דיא ער אין זיינעם
לעבען ערשלאגען. (לא) הע־
רויף קאמען זיינע פערוואנד־
טען אונד זיין גאנצעם פאטער־
הויז העראב, נאהמען איהן
אויף טרוגען איהן הין אונד
בעגרובען איהן צווישען צרעה
אינד אשתאול אין דער גרופט
זיינעם פאטערם מנוח. ער
האטטע צוואנציג יאהרע
ישראל'ס רעכט בעהויפטעט.
יז (א) אייגנסט וואר איין מאן

פאם געבירגע אפרים נאמענס מיכיהו. (ב) דיעזער שפראך צו זיינער מוטטער:

דיא

ר ש " י

יז (א) ויהי איש מהר אפרים. ע"פ סנכתנו שתי פרשיות הללו נסוף הספר של מיכה ושל פלגש בגבעה בתחלת השופטים היה בימי עתניאל בן קנז שנאמר ויצמו להם בני בן את פסל מיכה אשר עשה כל ימי היות בית אלהים בשילה למדנו שכל ימי שילה היה דמות של מיכה. ובפלגש בגבעה נאמר על ינום שבירושלים לא נסוג אל עיר נכרי למדנו שעדיין לא נכבו את

ירושלים

ב א ו ר

עליהם אחד בימינו ואחד משמאלו, ולדעתי נכון הוא, שפירש ויפל ויטה כדעת הרל"ק וסמך על אחד בימינו ועל אחד בשמאלו, ויהי' תרגומו: חונר שמשון ביקטע דיא ביידען מיטטעלזייולען נחלכדעת על זיך חויך מייכער מיט דער רעכטען חונד חויך דער מכדערן מיט דער לינקען גע־ טרילט האטטע, כי ע"י הסמיכה סנג הנטיה; קולם קם נאמר כדעת רש"י, טעם ויפל, ויאחז, הלא כבר נתעו עליהם ע"י החזיקו? ויותר מסתבר שהוא שב על הבית, ולזן לורך לומר, שהוא מאמר מוסגר. (לא) אחיו, טעם קטן, דודיו, כמו נאלה בתוך אחיכם נטעת בנות בלפפל (יהושע ט"ו ד'). והוא שפט, זכר לאחר זה פעם שנית שהוא שפט את ישראל עשרים שנה, להורות כי הזמן שיצא בארץ פלשתים בגלל בלהו הכ' שנה (רלב"ג), ועיין במבוא הספר.

יז (א) ויהי איש מהר אפרים, זמן פסל מיכה ופילגש בגבעה מקדמי לאחריו במבוא הספר. ושמו מיכיהו, אמר הרדי"ק בנערותו בהיותו בלבל אמו נקרא מיכיהו שהוא שם הקטנה והמעטה, ולאחרי היותו איש נקרא בשם שלם מיכה; ולבי לא כן יחשוב, הלא בן ימלא בהיותו נביא לה' היה שמו מיכיהו, ויתכן כי קודם שחנך ביתו לעבודת הפסל היה שמו שלם, ולאחר שהפך ביתו לבית אלהים הקטיר הכתוב שמו כי לא יאות לעובד אלילים להיות שמו נקבר עם שם אל עליון

דיא טויזענד אונד הונדערט
זילבערל נענ, דיא דיר ענט-
וועגעט וואורדען, וואָרויף
דוא איינען פלוכאייד געלענט,
דעו דוא אויך פאָר מיינען אה-
רען אויסגעשפראָכען האסט,
זיהע ! דיעזעם געלר איזט
בייא מיר, איך האבע עם גע-
נאממען. דארויף זאגטע וויינע
מוטטער : זייא גיעזעגנעט וויע-
דער מיין זאהן, פאָן דעם עווי-
גען. (ג) דאגאב ער דיא טוי-
זענד איין הונדערט זילבער-
לינגע זיינער מוטטער צוריק,
אבער זיינע מיטטער זאגטע :
איך האבע גון פאָן מיינער
האנד דאז געלר דעם עוויגען
געווייהט; מיינעם זאהנע זייא
עם פאליכט איין אורבילד אונד
איין פאָרמבילד אנפערטיגען
צו לאססען, דארום ווילל איך דיר עם יעטצט ווידער גיבען. (ד) עד אבער
שטעללטע דאז געלר זיינער מוטטער צוריק, דא נאהם זיינע מוטטער צוויא הונ-
דערט זילבערלינגע, גאב זיא זעלבסט דעם גאלדשמיער, דער איין אורבילד אונד
איין פאָרמבילד פערפערטיגטע, וועלכע מאן אים הויע מיכיהו'ס אויפשטעללטע.

ואת כלי — והאיש

גון

ר ש"י

ירושלים: (ב) תשר לקח לך. תשר נגנב ממך ויש לו דומה כי תשה עלורה לנו (ב"ק ג"ח) עלורה ממנו: ואת תלית. וקללת כל מי שגנבו וגם תמרת הקללה בחזני: הנה הכסף. לחני מודה לך על שהוא בידי שחני לקחתיו: (ג) וישב את הלף ואת הכסף לאמו. אמר להחזירו לה ובמקום שהוא שם הרי הוא ברשותך: הקדש הקדשתי את הכסף לה' מידי לבני. קבלתי עלי למסרו מידי ליד לעשם לפות ומסכה. תנהו לי עתה ומידי תשיבנו לאיך. יש אומרים שהשה הזאת היא דלילה לכי שכתוב להלף ואלף כסף ושעות הוא בידם שהרבה שנים קודם שמשון למיכה לך הפרשיות

ב א ו ר

תשר נוח לא תעשה לך פסל. (ב) ואת אלית, את השבעת בשבועת הקללה את תשר לתו הכסף. וגם אמרת באוזי, שמעתי האלות החלה. ברוך בני לה', עתה הפכתי הקללה לברכה. (ג) הקדש הקדשתי, מידי הקדשתי הכסף, ועתה לתוה על בני לעשות פסל ומסכה. פסל, הניחו הרשעונה על שם שנפסל, והיחזל לת"כ גם על צורה נסוכה בתוך הפסל נסך תרע (ישעי' מ' י"ט), ויהי' ת"כ פסל נרדף עם מסכה, והנדל פיניהם כן הוא, שם פסל הוגע על כורה תשר לין דומה לה על פני תבל כלו והוא יכיר לומן מבב ל, יליד רעיוניו (אין חידעתו, תורבילך), מעשה ידי חרש חכם, נפסל מתומר נתחלה, ויש לחל ידו לעשות ממנו דפוס וחרט לנקת בו כל מיני מולק וכו ירבה מספר הלבות, ואם גם שהלורה היא נסוכה עכ"ז נופל עליו שם פסל, כי טרם המליא החרש לורה זו בדעיון לבבו (אין זייכער פאנטאזיא), עוד לא היתה לעולמים, ולבן יקראו לתניס כתלה יוכרי פסל (ישעי' מ"ד ט'); לולם שם מסכה נופל על כל תמונה תשר בשמים ממעל ועל התרן מתחת, ותשר בשמים מתחת לתרן, ולבן יקרא

העגל

(ה) וְהָאִישׁ מִיכָה לוֹ בֵּית אֱלֹהִים וַיַּעַשׂ אֵפוֹד וּתְרָפִים וַיְמַלֵּא אֶת־יַד אַחַד מִבָּנָיו וַיְהִי־לוֹ לְכֹהֵן: (ו) בַּיָּמִים הָהֵם אֵין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל אִישׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה: (ז) וַיְהִי־נַעַר מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה מִמִּשְׁפַּחַת יְהוּדָה וְהוּא לֵוִי וְהוּא גָר־שָׁם:

(ה) נון האָטטע דיעזער מאַן מיכה איינעז טעמפּעל, ראַרום שאַפֿטע ער אויך אפוד אונד תרפים אז, איבערגאַב דיא פֿערוואַלטונג איינעם זיינער קינדער, ער איהם (איינסט־ווילען) אלס פּריסטער גאַלט.
(ו) צו דיעזער צייט וואַר קיין רעגענט אין ישׂראל, איין יעדער טהאַט וואַס איהם רעלט שיין.
(ז) דאַמאַלס לעבטע איין יינג־לינג אין בית לחם יהודה, בייא

וילך
איינער פֿאַמיליע יהודה'ס, דען ער וואַר איין לוי, אונד היעלט זיך בלאָס דאָרט אויף.

דיע־

ר ש " י

נסאכו על הכסף הרע שזוה נתן וכתן וכסף על פורענות היו שניהם: (ח) בית אלהים. בית עכו"ם וכן כל אלהים האמורים בפרשה זו חול תון מזה כל ימי היות בית אלהים בשלה (לקמן י"ח ל"ו): וימלא את יד אחד. תנהו לעבודת האמות להיות נהן לפניו. כל חיוך דבר אחד נהנס בו לשם גדולה קרוי מילוי ידים ריסווטי"ר בלע"ז וכשנותנין פקידו לאחד קורין למתן ריסווטי"ר בלע"ז: (ז) ממשפחת יהודה והוא לוי. מן האם. ורבותינו אמרו לפי שעשה מעשה מנשה שנתן מיהודה קרלו ממשפחת יהודה והוא לוי נן גרשום נן משה לגינו היה כאו שמפורש בענין ויהונתן נן

ב א ו ר

הענל, מסנה, כי נבר היה לעולמים, וכמו שתרגמתי פֿאַראיבלד, שנעשה כדמות דבר לשוד על פני תבל; והנה מיכה ואמו בקולר הזנת שכלם הכינו זכר לה' אל עליון לשר השמים ושמי השמים לא יכלכלהו, ולוו על הכורף, להמליך יליר רעיון לשר אין דומה לו נחשבם לערוך אל לשר אין לו דמות, לבבר לשר אין לו דמיון, ולכנותו נשם אלהי ישראל כ"ל. (ה) בית אלהים, תרגם יונתן בית טעות א, ואמרו חז"ל כל אלהים האמור נמיכה חול חון מן לחד שזוה קלם כל ימי היות בית אלהים בשלה (סוף פרשה י"ח), ועיין נסאוך י"ח ה' שאל נא באלהים, והרפים, בענין התרפים הרחנתי לבבר נמערכי לשון ערך לרך ל ע"ם. וימלא את יד, לשון רש"י כל מיניך דבר שהלם נכנם בו לשם גדולה קרוים מילוי ידים ריסווטיר בלע"ז revêtir (בעקווירדען מיט חיינעע חאטע) והוסיף רש"י לפרש וכשנותנין פקידות לאחד קורין למתן ריסווטיר (חיהם דאָז חאטטקווייד חוואענגען), ועיין רש"י שמות כ"ח מ"א. (ו) אין מלך בישראל, ענין מלך הנזכר נספר שופטים ניל־תי נאבות. (ז) ויהי נער, לעזיר לימים, חולי יקרא נער שחסרם לו ההנגה והשנה הרלויה לגלוי, ועיין נפירוש התנרנאל על המורה פרק ל"ג מחלק ב' על דנרי רנינו שם נאחז"ל: „כבר ידעת קריאת הענרים יוסף הלדיק נער והוא נן לי שנה". ממשפחת יהודה, לשרו חז"ל (נב"ב ק"ט נ') לנוה מלוי ושמים מיהודה וקרי ליה משפחה לשבחה שם קרויה משפחה. והפלא על הרל"ק שכתב: והלחומר כי לשרו ממשפחת יהודה ירלו סיכן מיתם הכתוב לדם למשפחת הלם, ע"כ, הלא גם יתיר נן מנשה היה משבט יהודה ועב"ז נרחים על משפחת לשרו שהיו ממשפחת מנשה (עיין נסנ"הב נמדנ' ל"ב מ"א) וכן פירש הרא"בע נפירוש זו לספר לחוב תהלת פרשה ל"ב ע"ב. ומשתבר נדקד מסיק תלמודא שם, לשולם משבט לוי הוא ולא יתי מיהודה לא תכיו ולא לתי, (לחד מרנני עירנו יע"ח לשר קרא השנה זו נמדורא קמא (תקב"ג) ולא הכינה מקולר לשוני, כי לא הרחנתי שם דנרתי נמרחב לנרים כמו עתה, דרך קלתו נמגילת ספר נתוב אלי לפרוק עול הטענה מעל לותרי הרל"ק, ועתה יבין כי קלט אל השערה וחטא מלהניע מטרת כוונתי) ועשה ממשפחת יהודה לדעתי, שהיה שם אחל משפחה אחת משבט יהודה, והמ"ם תשמש נמקום אחל, וכמותו מלד אחרון נרית ה' (לנרים ל"ח כ"ו), כלומר אחל לד השרון, וכמו

(ח) וַיֵּלֶךְ הָאִישׁ מֵהָעִיר מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה לָגוּר בַּאֲשֶׁר יִמְצָא וַיָּבֹא הַר־אֶפְרַיִם עַד־בֵּית מִיכָה לַעֲשׂוֹת דַּרְכּוֹ: (ט) וַיֹּאמֶר־לוֹ מִיכָה מֵאַיִן תָּבוֹא וַיֹּאמֶר אֵלָיו לֵוִי אָנֹכִי מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ לָגוּר בַּאֲשֶׁר אֶמְצָא: (י) וַיֹּאמֶר לוֹ מִיכָה שְׁבָה עִמָּדִי וְהְיֵה־לִי לְאָב וּלְכֹהֵן וְאָנֹכִי אֶתֵּן־לְךָ עֲשֶׂרֶת כֶּסֶף לַיָּמִים וְעֵרֶךְ בְּגָדִים וּמְחִיָתֶךָ וַיֵּלֶךְ הַלֵּוִי: (יא) וַיּוֹאֶל הַלֵּוִי לָשֶׁבֶת אֶת־הָאִישׁ וַיְהִי הַנַּעַר לוֹ כְּאַחַד מִבָּנָיו: (יב) וַיְמַלֵּא מִיכָה אֶת־יַד הַלֵּוִי וַיְהִי־לוֹ הַנַּעַר לְכֹהֵן וַיְהִי בְּבֵית מִיכָה: (יג) וַיֹּאמֶר מִיכָה עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי־יֵיטִיב יְהוָה לִי כִּי הָיָה־לִי הַלֵּוִי לְכֹהֵן:

תרגום אשכנזי

(ח) דיעזער ווער אויס יעמעס נער שטאַדט, אויס בית לחם יהודה וועגענאַנגען, אום דאַרצו בלייבען, וואָ ער איין אויסקאָמען פֿינדען ווירד; ער קאַם אויף דאַז גביטרנע אפרים, ביז אַן דאַז הויז מיכה'ס זיינען וועג דאַן פֿאָרטצווועטצען. (ט) דאַ שפראַך איהן מיכה אַן: וואָהער קאָממסט דוא? ער ערווידערטע איהם: איך בין איין לוי, קאָממע פֿאָן בית לחם יהודה, אונד שטרעבע בעדאַרצו בלייבען, וואָ איך מיין אויסקאָממען פֿינדע. (י) אונד מיכה זאַגטע איהם: בלייבע בייא מיר, אונד זייא מיר פֿאַטער אונד פריסטער, איך ווילל דיר יעהרליך צעהן זילבערלינג נע נעבען, אַנשטענדיגע קליידונג אונד דיינע קאָסט; אונד דער לוי גינג איין, (יא) אונד ליעס עס זיך גפֿאַללען בייא דעם מאַננע צו בלייבען, אונד איהם וואַר דער יינגלינג וויא אייגעס זיינער קינדער. (יב) מיכה איבערטרוג דאַז אַמט דעם לוי, דער יינגלינג גאַלט איהם אַלס פריעסטער, אונד בליעב אים הויז מיכה'ס. (יג) אונד מיכה שפראַך: יעטצט מערקע איך, דאַס דער עוויגע מיר וואָהל ווילל, דען מיר וואורדע דער לוי צום פריעסטער בעשטימט.

ר ש "י

גרסוס וגומר: (ח) לעשות דרכו. דרך הליכתו: (ט) נחבר למלך. פרנסתי להשתכר: (י) לימים. לסוף שנה: וערך בגדים. זוג חליפת בגדים שהם ערוך וסדר לכל בני אדם כפי הרחוי לכם לשנה: וערך בגדים. ספרלייטמנ"ט בלע"ז: ומחיתך. ומזונותיך: וילך הלוי. לחר עלמו.

באור

ספי' הבלבן בעזעציום בפעל גלג, שגלגו מסר גלעד (ב"ם ל' ג'), שסורחתו ענין רביצה וטעמו כעדר חעזים שרבצו ל כל הר גלעד; וכן תרגמתי. (ט) באשר אמצא, מקרא קלר, ונתבלומו: ונחבר לשכם לי מחיתי. (י) לימים, לשנה. וערך בגדים, לועז רש"י לפרלייטינג appareillement (חיין טיקוליעם מַנטטענדיגעם פּחַחר) וכמו שפי' זג בגדים כפי הרחוי לשנה. (יג) כי היה לי הלוי לכהן, רמה כי ס' ייטיב לו, לפי שהקדים לפניו לוי המוכנים לנהונם.

יח (ח) בַּיָּמִים הָהֵם אֵין מֶלֶךְ
בְּיִשְׂרָאֵל וּבַיָּמִים הָהֵם שֵׁבֶט
הַדָּנִי מְבַקֵּשׁ־לוֹ נַחֲלָה לָשֶׁבֶת
כִּי לֹא־נָפְלָה לוֹ עַד־הַיּוֹם הַהוּא
בְּתוֹךְ שִׁבְטֵי־יִשְׂרָאֵל בְּנַחֲלָה:
(ג) וַיִּשְׁלְחוּ בְנֵי־דָן מִמִּשְׁפַּחְתָּם
חֲמֻשָּׁה אֲנָשִׁים מִקְצוֹתָם אֲנָשִׁים
בְּנֵי־חַיִל מִצָּרְעָה וּמֶאשְׁתָּאֹל
לְרַגֵּל אֶת־הָאָרֶץ וּלְחָקְרָהּ וַיֹּאמְרוּ
אֲלֵהֶם לְכוּ חִקְרוּ אֶת־הָאָרֶץ
וַיָּבֹאוּ הַר־אֶפְרַיִם עַד־בֵּית מִיכָה
וַיָּלִינוּ שָׁם: (ג) הֵמָּה עִם־בֵּית
מִיכָה וְהֵמָּה הִכִּירוּ אֶת־קוֹל
הַנַּעַר הַלֵּוִי וַיָּסֻרוּ שָׁם וַיֹּאמְרוּ
לוֹ מִי־הֱבִיאֲךָ הֲלֹם וּמָה־אַתָּה
עֹשֶׂה בָּזֶה וּמַה־לְּךָ פֹּה: (ד) וַיֹּאמֶר

יח (ח) אום יענע צייט ווּאָר
נאָך קיין רעגענט אין
ישראל, אונד צו דער־זעלבען
צייט זוכט זיך דער שטאַם דן
איינען אַנטהייל צור ניערער־
לאַססונג, דען נאָך ווּאָר איהם
ביז דאַהין קיין אַנגעמעסס־
נעם אייגענטהום אונטער דען
שטעממען ישראל'ס צונע־
פֿאַללען. (ג) ריא קינדער דן
שיקטען אוים איהרען פֿאַמיע־
ל־יען פֿינף פֿאָן איהרען אויסגע־
צייכנעטען מעננערן העלדענ־
מיטהינג לייטע אוים צרעה
אונד אשתאל, אום דאַז לאַנד
צו ערשפעהען, אונד צו ער־
פֿאָרשען, אונד טרוגען אהנען
אויף: געהעט הין אונד פֿאָר־
שעט איין לאַנד אוים. זיא קאַ־
מען אויף דאַז געבירגע אפרים
ביז אַן דאַז הויז מיכה'ס, ווּאָ־
זיא איבערנאַכטען ווּאָללטען.
(ג) קוים ווּאַרען זיא בייַם הויז־
ע מיכה'ס, אַלס זיא אויך
דיא שטימע דעס יינגלינגס
יענעם לוי ערקאַננטען, זיא
אלהם
קעהרטען דאַזעלבסט איין, אונד פֿראַגטען איהן: ווּער בראַכטע דיך היעהער?
ווּאָס מאַכסט דוא דאַ, אונד ווּאָס איזט דיין בערוף היר? (ד) ער ערווידערטע
איהם

ר ש "י

יח (א) כי לא נפלה לו. ירושה כפי הראוי להם בארץ מכובשת כמו שנאמר ביהושע וילך גבול
גני דן מהם (יהושע י"ט) ואף מכאן יש ללמוד שהיה מעשה זה בתחלת השופטים מיד:
(ג) מי הביאך הלום. יש כאן תמיהות הרבה לא מזרעו של משה רבינו לחם שנאמר בו אל תקרא
הלום (שמות ג' ה') ומי שם פה לחדש (שם ד' י"ח) ומה זה בידך:

שאל

ב א ו ר

יח (א) כי לא נפלה לו, כל נחלת גורלו, רק פחות ממה שהיה ראוי להם, ועיין במצוח לספר.
(ב) מקצותם, החשובים שבהם, כמו ויעש בהניס מקצות העם (מ"ח י"ב ל"ח) ופי' הרל"ק
שם כמו ומקלה לחיו (כילקוט מ"ז ב' ועיין בסל"ה שם) מן הגדולים, והקו"ח כתב כי המ"ס
נוספת ולינה לשמוש. (ג) והמה הכירו את קול הנער, לולי הים מצוי לפסל, ולזה הכירוהו
מלך הקול (הרד"ק), ונראה שזה הנער הלך שוכב בדרך לבו ממקום למקום, ומצנע לצנע,
נדרך כל אדם ההולך לנוח בחצר ימצא לחם, והיה גם במשפחות הדני, ולכן הכירוהו בחצר

שמעו

אֱלֹהִים כָּזֶה וְכָזֶה עֲשָׂה לִי מִיכָה וַיִּשְׂכְּרֵנִי וָאֱהִי־לוֹ לְכֹהֵן׃ (ה) וַיֹּאמְרוּ לוֹ שְׁאַל־נָא בֵאלֹהִים וְנֵדְעָה הֲתַצְלִיחַ דַּרְכֵּנוּ אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ הֹלְכִים עָלֶיהָ׃ (ו) וַיֹּאמֶר לָהֶם הַכֹּהֵן לְכוּ לְשָׁלוֹם נֹכַח יְהוָה דַּרְכְּכֶם אֲשֶׁר תֵּלֵכוּ־בָהּ׃ (ז) וַיֵּלְכוּ חֲמֵשֶׁת הָאֲנָשִׁים וַיָּבֹאוּ לָיְשָׁה וַיִּרְאוּ אֶת־הָעָם אֲשֶׁר־

איהנען: זאָ אונד זאָ בעשעפֿ־
טיגט מיך מיכה, ער האָט מיר
לאָהן צוגעזיכערט, אונר איך
בין זיין פֿריעסטער. (ה) זיא
זאָגטען הירויף צו איהם: בע־
פֿראָגע דאָך ריא גאָטטהייט,
וויר וואָללען נעהמליך ער־
פֿאָהרען, אָב אונזערע רייזע,
אויף דער וויר יעטצט בעגרי־
פֿען זינד, גליקליך אויפֿאַללען
ווירד? (ו) וואָרויף דער פֿריעס־
טער איהנען בעריכטעטע: צ־
העט אין פֿריעדען! פֿאָר דען
עווינען פֿיהרט אייערע רייזע הין,
דיא איהר פֿאָרהאָבט. (ז) דיא

בקרבה
פֿינף מענער צאָגען ווייטער, אונד קאָמען נאָך ליש, דאָ זאָהען זיא דאָס פֿאָלק דאָזעלבסט
אין

ר ש י

(ה) שאל נא באלהים. נתרפים שמדברים על ידי מנחשות: (ו) נוכח ה' דרככם. נוכח הקב"ה גלוי כי זה לא יצלח בו ממש:

(ו) ולא

באור

שמעו קולו מצורר לו קולו מדבר. (ה) שאל נא באלהים, כתב הרל"ק: לפי מחשבתם כי לא היה זה החפוד חלק לכסף ע"ו עצוי בדמות לפוד, והתרפים היו שואלים בהם לפעמים העתידות, ולא היה חלק הפי"ת בזה, לפי הם היו חושבים כי דבר ה' היה השאלה בתרפים ההם, לכן אמרו לו שאל נא באלהים, וכת"י שאל נען במימרא די"י, ק"ל באלהים זה לינו נמחק כי קדם הוא, ודברי חז"ל שאמרו (סנהדרין ל"ה ב') כל האלהים האמור במיכה חול, אין מלחד שהוא קדם, כל ימי היות האלהים בשילה, אם כן האלהים זה חול הוא ונמחק, והנה הדבר באלינו פשוט, ומפיקח אלי לומר שאינו נמחק, ולאני תמיה על כי נתנם האלהים בידכם (פסוק י') איך אמרו עליו שהוא חול? ואף רבי אליעזר שאמר במיכה ים מהם חול ויש מהם קדם, הכתובים נאל"ף למ"ד אינם חול, והנה לא הכתובים עמו יונתן בן עוזיאל, ע"כ. ומה שאמר רבי אליעזר בסנהדרין שם, הובא במסכת סופרים (פרק ד' הלכה ז') בשם רבי יוסי, ומסתבר כי בספרים הללו היה כתוב כי נתנם ה' בידכם בי"ת ה"א, אלא מאחר שאין הוא קדם אין חול? ועל כל פנים אין עוד מקום לתמיהת הרל"ק, כי שניהם רק מסופקים אינם נמחקים, ויונתן בן עוזיאל לשיטתיה חזיל יען לדעתו שאל נא באלהים הוא קדם, ואני דן עוד לא זנו אחר פסל ותרפים שהיו בבית מיכה, ומאחינו כי הלוי הוא כהן לאל עליון, וא"כ בהכי אמרו כי נתנם האלהים בידכם היתה כוונתם לשמים, אולם לדעת רבי אליעזר או רבי יוסי היו בני דן רעים ומעותים להי', על דבר שאלתם בתרפים, ואחר שאמרו כי נתנם האלהים בידכם ולא בי"ת ה"א, כלומר יפות לשים ישראל, מובן אלא היה לבנם שלם עם ה' אלהי ישראל, ולכן גזרו לומר כל האלהים האמור במיכה חול, אחר כל ימי היות בית האלהים בשילה שהוא קדם. (ו) נוכח ה' דרככם, תרגומו היתה נגסם ה', ומזה הלך תרגם יונתן גם השאלה במימרא דה', ועגם נוכח ע"ד הלא ה' יכח לפניך (למעלה ד' י"ד),

כלומר

בְּקִרְבָּהּ יוֹשֶׁבֶת לָבֶטַח כְּמִשְׁפַּט צִידֹנִים שַׁקֶט וּבֹטֵחַ וְאֵין־מַכְלִים דָּבָר בָּאָרֶץ יוֹרֵשׁ עֶצֶר וְרַחוֹקִים הֵמָּה מִצִּידֹנִים וְדָבָר אֵין־לָהֶם עִם־אָדָם׃ (ח) וַיָּבֹאוּ אֶל־אֲחֵיהֶם צָרְעָה וְאֶשְׁתָּאל וַיֹּאמְרוּ לָהֶם אֲחֵיהֶם מָה אַתֶּם׃ (ט) וַיֹּאמְרוּ קוּמָה וְנַעֲלֶה עֲלֵיהֶם כִּי רָאִינוּ אֶת־הָאָרֶץ וְהִנֵּה טוֹבָה מְאֹד וְאַתֶּם מַחְשִׁים אַל־תֵּעָצְלוּ לָלֶכֶת לָבֹא לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ׃

אין אונגעשטערטער איינע מראַכט, נאַך אַרט דער צידנים פֿריערלך אונד זאָרגלאָז, ניכטס שטערטע דיא איינוויי־טונג דעם לאַנדעס, עם האַט־טע איינע ערכליכע טהראָנע פֿאָלגע, זיא וואַרען אויך נאַך אונאַבהענגיג פֿאָן דען צידנים, אונד האַטטען מיט קיינעם מענשען איין פֿערהעלטנים, (ח) יענע קאַמען נון צו איהרען בר דע ן שט אממענאסס (נ) נאַך צר ע ה אונד א שת אול, אונד איהרע ברידער פֿראַגטען זיא: וואַם ברינגט איהר? (ט) קאַממט, זאַגטען זיא דאַ־רויף, לאַסט אונז נעגען זיא ציעהען; דען וויר האַבען איין כבאכם לאַנד געוואהר, דאַס פֿאַרטרעפֿליך איזט — וויא? איהר שוויוגט? — זייד דאָך ניכט טרעגע, אויפֿצוציעהען, הינצוקאַמען, אונד דאַס לאַנד אין בעזיטץ צו נעהמען, ווען

ר ש " י

(ז) ואין מכלים דבר. אין לאחד מכסן כריך לחכירו איזמזירנו ויקס ויכלימנו כמו שנאמר נס־ף הענין אין מחסור כל דבר כך אמעתי: יורש עצר. יורשים מושלים שאם יהרגו את חלו אין עוד עוברין נלחמים עם האחזיקים בגבלה: ורחוקים המה. מעזרת לידונים: ודבר אין להם עם אדם. שום ברית ברותה ביניהו לעזרתם לעת הצורך: (ח) מה אתם. כלומר מה אתם מד־כי דבר מה מכאתם נמקום שנפל לנו גורלנו מה העם החזק הזה הכפם. (ט) ואתם מחשים. מתעצלים:

באור

כלומר סיוע לאלהים עמנו (רד"ק). (ז) יושבת לבטח, בא עם לשון נקבה כמו ותשלח עמך (שמות ה' ט"ז) מדוע שונאה העם הזה (ירמיה ח' ה'), ותולי שכ יושבת על ליץ העיר, ושתי רחיות רחו, העם שוקט ובוטח כמשפט הלידונים והעיר יושבת לבטח, ושעם יושבת מרוחק מלחומות כמו בהיות ירושלים יושבת — והנגב והשפלה יושב (זכריה ז' ז'), והיו יושביה שלשים ובמגודה לחם, לית בעת כלב רעמו, ובטוב לדיקים תעלון קריס, ואין מכלים דבר, ת"י ולית דממנק פתגמא, לין גם לאחד מזכר מנע למלך לחזרי דתי וניחוסי הלין. יורש עצר, קהיתה האמבלה שם מורשה למשפחה מועדה וניקרה משפט מנשי המדינה, והלשנה כזו תרוס קרן היושבים, ולא כמו שפירש הרד"ק והרלב"ג ומפרשים אחריהם, שמלת ואין עומדת נמקום שנים כלומר שלא היתה המחלה הזאת נאחד לבדו, אלא על מחלה זו יקרא הקורא נאחת: לי לך לחרן! כי היה אחרם ברית שלום, ויושבים בהוך נוגדים יכבדו. — ורחוקים המה מצידונים, אם גם שהיו דתיהם כמשפט הלידונים, היו רחוקים מהם מצני לבדים, אם מלך מרחק מנגוד, אם מלך נאות להם מלך ושופט, ולא היו מוכרחים להניח אליהם דבר מק ומשפט ולקרוב ממרחק אין עלתם. ודבר אין להם, אין ודברים עם שאר בני אדם. (ח) מה אתם, מה אתם לומדים, ומצינו תנין מסרונו, כלומר מה נשורה בפיכם מחקירת הארץ, (בן מלך). (ט) ואתם מחשים, נת"י ואתון מתקין, אתם שותקין אלא תקשו הדבר בזריזות

(י) כִּבְאַכֶּם תָּבֹאוּ אֶל־עַם בֹּטֵחַ וְהָאָרֶץ רַחַבַת יָדָיִם כִּי־נְתָנָהּ אֱלֹהִים בְּיֶדְכֶם מָקוֹם אֲשֶׁר אֵין־שָׁם מַחְסוֹר כָּל־דָּבָר אֲשֶׁר בָּאָרֶץ: (יא) וַיִּסְעוּ מִשָּׁם מִמִּשְׁפַּחַת הַדָּנִי מִצָּרְעָה וּמֵאֶשְׁתָּאֹל שֵׁשׁ־מֵאוֹת אִישׁ חָגוּר כְּלֵי מִלְחָמָה: (יב) וַיַּעֲלוּ וַיַּחֲנוּ בִּקִרְיַת יְעָרִים בִּיהוּדָה עַל־כֵּן קָרְאוּ לַמָּקוֹם הַהוּא מַחֲנֵה־דָן עַד הַיּוֹם הַזֶּה הִנֵּה אַחֲרֵי קִרְיַת יְעָרִים: (יג) וַיַּעַבְרוּ מִשָּׁם הַר־אֶפְרַיִם וַיָּבֹאוּ עַד־בֵּית מִיכָה: (יד) וַיַּעֲנוּ חֲמֵשֶׁת הָאֲנָשִׁים הַהֹלְכִים לְרַגֵּל אֶת־הָאָרֶץ לַיִשׁ וַיֹּאמְרוּ אֶל־אֲחֵיהֶם הֲיִדַעְתֶּם כִּי יֶשׁ בַּבָּתִּים הָאֵלֶּה אֵפוֹד וּתְרָפִים וּפֶסֶל וּמַסֵּכָה וְעַתָּה דְּעוּ מַה־תַּעֲשׂוּ: (טו) וַיָּסֻרוּ שָׁמָּה וַיָּבֹאוּ אֶל־בֵּית־

(י) ונען איהר אַנקאָמט, ווער דעט איהר אויף איין זאָרג־לאָזעם פֿאָלק טרעפֿען; ראַז לאַנד איזט זעהר נעריימיג, שאָן האַט דער עווינג עם אין א יערע האַנד נעגעבען, איינע געגענד, דיא אַן ניכטס וואַם אויף ערדען איזט, אירגענד איינען מאַנגעל האַט. (יא) נון בראַכען פֿאָן דאַ אויף אוים דען דנישען פֿאַמיליען אין צרעה אונד אשתאל, זעכס הונדערט מאַן מיט קריענסוואַפֿען נעריסטעט. (יב) זיא צאָגען הינויף, אונד היעלטען ראַסט־לאַגער בייא קריית יערים אין יהודה; זיא נאַננטען דאַהער דיעוע געגענד ראַז לאַגער דן, צום אַנדענקען ריוט טאַגעם, זיא ליגט הינטער קריית יערים. (יג) זיא רייזטען פֿאָן דאָרט נאַך דעם נעבירגע אפרים, אונד קאַמען אַן דאַז הויז מיכה'ס. (יד) דאַ בעמערקטען יענע פֿינף מענגער, וועלכע אויסגינגען, ראַז לאַנד ליש צו ענטרעקען, אונד שפראַכען צו איהרען גענאָסטען: וויסט איהר, דאַס אין איינעם דיעוער הייזער, זאָוואָהל אפוד אונד תרפים, אַלס אויך אורבילד אונד פֿאָרמבילד וינד? יעצט רענקט נאַך, וואַס איהר פֿאַר אַנלאַסט. (טו) דיעוע קעהרטען דאָרט איין, גינגען אין דיא וואָהנונג דעס

הנער

באור

(דר"ק). (יב) על כן קראו, נכי דן קראו למקום ההוא מחנה דן, כי לא מלאנו עוד זכרו, וכך להם היה הדבר לעד ולזכרון ולא לחרפה ולכן תרגם יונתן מצרית דן, וכן למעלה (י"ג כ"ה), לפי שאין שם זה מקובל להם עלם נכלל, ובענור זה נתן הכתוב סימן למקום כזה מצד קראו כן, להודיע שהוא מאחרי קרית יערים. (יד) כי יש בבתים, נאחד מהבתים החלה, נמו ויקנר נערי גלעד (לעיל י"ב ז'). דעו מה העשו, לקחת להו ולהביא את הפסל והתרפים

הַנַּעַר הַלֵּוִי בֵּית מִיכָה וַיִּשְׁאֲלוּ־
לוֹ לְשָׁלוֹם: (יח) וְשֵׁשׁ־מֵאוֹת אִישׁ
חֲגוּרִים כְּלֵי מִלְחַמְתָּם נִצָּבִים
פֶּתַח הַשַּׁעַר אֲשֶׁר מִבְּנֵי דָן: (יז) וַיַּעֲלוּ חֲמֵשֶׁת הָאֲנָשִׁים
הַהֹלְכִים לָרַגֵּל אֶת־הָאָרֶץ בָּאוּ שָׁמָּה לָקְחוּ אֶת־הַפֶּסֶל וְאֶת־
הָאֵפוֹד וְאֶת־הַתְּרָפִים וְאֶת־
הַמַּסֵּכָה וְהַכֹּהֵן נִצָּב פֶּתַח הַשַּׁעַר
וְשֵׁשׁ־מֵאוֹת הָאִישׁ הֶחָגוּר כְּלֵי
הַמִּלְחָמָה: (יח) וְאֵלֶּה בָּאוּ בֵּית
מִיכָה וַיִּקְחוּ אֶת־פֶּסֶל הָאֵפוֹד
וְאֶת־הַתְּרָפִים וְאֶת־הַמַּסֵּכָה
וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם הַכֹּהֵן מָה אַתֶּם
עֹשִׂים: (יט) וַיֹּאמְרוּ לוֹ הַחֲרֵשׁ
שִׂים־יָדְךָ עַל־פִּיךָ וְלֵךְ עִמָּנוּ
וְהְיֵה־לָנוּ לְאָב וּלְכֹהֵן הֲטוֹב
לְךָ הֱיוֹת כֹּהֵן לְבֵית אִישׁ אֶחָד אוֹ
הֱיוֹת לְךָ כֹהֵן לְשֵׁבֶט וְלְמִשְׁפָּחָה
בְּיִשְׂרָאֵל: (כ) וַיִּיטַב לֵב הַכֹּהֵן

דעם יינגלינגס, דעם לוי אים
טעמפעל מיכה'ס, אונד פֿראַג־
טען איהן נאַך זיינעם וואָהל.
(יח) יענע זעכס הונדערט, מיט
קריענסוואַפֿען גער׳סטעטען
לייטע אויס דען קינדערן דן׳ס
אַבער, היעלטען אַם איינגאַנגע
דעם טהאָרעס. (יז) נון דראַ־
גען דיא פֿינף מענער פֿאָר,
וועלכע אויסגינגען דאַז לאַנד
צו ערשפּעהען, טראַטען וויי־
טער היניין, נאַהמען אורבילר,
אפוד, תרפים אונד פֿאָרמ־
בילר, אינרעסטען שטאַנד דער
פריסטער אַם איינגאַנגע דעם
טהאָרעס, בייא דען מיט
קריעגסריסטונגען בעוואַפֿענע־
טען זעכהונדערט מאַן.
(יח) יענע אַבער קאַמען אוים
דעם טעמפעל מיכה'ס, נאַכ־
דעם זיא אורבילר, אפוד,
תרפים אונד פֿאָרמבילר גע־
נאָמטען האַטטען, אונד דער
פריעסטער פֿראַגטע זיא: וואַס
מאַכט איהר דאַ? (יט) זיא ער־
וידערטען: שווייגע! לענע דיי־
נע האַנד אויף דיינען מונד, ריי־
זע מיט אונז, אונד זייא רוא
אונז פֿאַטער אונד פריעסטער;
איזט עס דען בעסער, וועו רוא
פריעסטער פֿיר דאַז הויז איי־
נעם אינצוגען, אָדער וועו רוא
עס איינעם שטאַמעע, אָדער

ויקח

וו ענינגסטענס איינעם געשלעכטע אין ישראל ביזט? (כ) ריעזעס זאַה דער פריעסטער וואָהל איין,

נאַהם

באור

על המקום הזה מנחמו הולכים לרגל. (יז) באו שמה, לחר שילמו מחצת החנוים החלה מנית הנער, עלו ובאו על בית החלילים לחר למינה, והנער הלך על פתח הטער לרחות הנלנים שם חנורים כלי מלחמה, ומחר כי החמשה הלנו להתפלל לפסל להיות להם מועיל ולהלילו חת דוכם, חולם נחחר שנו משם ומעלנים על כתפיהם, לו שחל הלוי מה לחם עוזים? וכן תרגמתי.

הכבודה

וַיִּקַּח אֶת־הָאֵפוֹד וְאֶת־הַתְּרָפִים
וְאֶת־הַפֶּסֶל וַיָּבֹא בְּקֶרֶב הָעָם׃
(כח) וַיִּפְנוּ וַיֵּלֵכוּ וַיָּשִׂימוּ אֶת־הַטַּף
וְאֶת־הַמִּקְנֶה וְאֶת־הַכְּבוּדָה
לִפְנֵיהֶם׃ (כט) הֵמָּה הִרְחִיקוּ מִבֵּית
מִיכָה וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר בַּבָּתִּים
אֲשֶׁר עִם־בֵּית מִיכָה נִזְעָקוּ
וַיַּדְבִּיקוּ אֶת־בְּנֵי־דָן׃ (ל) וַיִּקְרְאוּ
אֶל־בְּנֵי־דָן וַיַּסֵּבּוּ פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ
לְמִיכָה מַה־לְּךָ כִּי נִזְעָקְתָּ׃
(לא) וַיֹּאמֶר אֵת־אֱלֹהַי אֲשֶׁר־
עָשִׂיתִי לְקַחְתֶּם וְאֶת־הַכֹּהֵן
וַתֵּלְכוּ וּמַה־לִּי עוֹד וּמַה־זֶּה
תֹּאמְרוּ אֵלַי מַה־לָּךְ׃ (לב) וַיֹּאמְרוּ
אֵלָיו בְּנֵי־דָן אַל־תַּשְׁמַע קוֹלְךָ
עִמָּנוּ פֶּן־יִפְגְּעוּ בָכֶם אֲנָשִׁים מָרֵי

נאַהם דאַהער אפור, תרפים
אונר אירבילד, אונר טראַט
אונטער דאַז פּאָלק. (כח) הינ־
רויף וואַנדטען זיא זיך, גינגען
אונר ליעסען קינדער העער,
דע אונר גע׳פּעקע פּאָר זיך הער
ציעהען. (כט) קוים האַטטען זיא
זיך פּאָן דעמ וואָחנונג מיכה׳ס
ענטפּערנט אַלס דיא בעוואָה־
נער יענער היזער, וועלכּע אַן
מיכה׳ס חויז שטיעסען, צוזאַמ־
מען גערופּען וואורדען, אונר
זיא זעשצטען דען זעחנען רן׳ס
נאַך. (לג) אַלס זיא דען זעה־
נען רן׳ס צוריעפּען, וואַנדטען
דיעזע זיך אום, אונר שפּרא־
פּען צו מיכה: וואַס איזט דיר
געשעחען, דאַס דוא דיעזען
אויפּ־שטאַנד מאַכּסט? (לד) ער
ענטגעגנעטע: מיינע געטטער,
דיא איך מיר אַנגעשאַפּפּט,
האַבּט איהר מיט דעם פּריעס־
טער וועגגעפּיהרט, אונר איך
דאַפּאָן גע׳מאַכּט; וואַס זאָלל
מיר נאָך געשעהען? אונר וואַס
פּיינט דיעזעס, דאַס איהר צו
מיר זאַגט: וואַס איזט דיר גע׳שעהען? (לה) דיא זעהנע רן׳ס וואַנטען דאַרויף לאַס דוא דיע־
זען טאָן בייא אונז ניכּט מעהר הערען, זאָנסט פּאַללען מענגער ערבּיטטערטען גע׳בּיטטהעס

נפש
הר׳ ברגש

אוֹ

ר ש ״ י

(כא) ואת הכבודה, מצלות. כל דבר שהוא כבד בהליכתו שאינו יכול לרוץ קס ירדפו בני המקום אחריהם: הכבודה. מזנטומ״ת בלע״ז: (כג) ויסבו פניהם. בני דן אל הקולות אליהם: (כד) ומה לי עוד, ומה נשאר לי עוד: (כה) מרי נפש. כעסנים עים נפשיעתנו:

לוֹ

ב א ו ר

(כא) תכבודה, פי׳ רש״י מצלות כל דבר שהוא כבד בהליכתו וכו׳ ולועז פיזנטו״מ וכן ניסצי׳ (ח׳ ל׳), פי׳ כבד גם דבר של כבדות פיזנטו״מ בלע״ז, (בלעון היזנם) והוא pesanteur (וחסט, וחרוג) ועניינו כל מצל כבד שהיה להם כמו שתרגמתי. (כב) נזעקו, נאספו, ונתאחדו התושבים בלעון ועקה לפי שעל ידי זעקה יתאסף העם (רד״ק). ודביקו, כלפו תחריהם והשיגום נעיניהם, כאשר יניד הפסוק שלחריו, וכן וידבקו גם המה אחריהם (ז״מ י״ל כ״נ). (כד) ומה לי עוד, ומה תעצון לי עוד, המעט לכם לקחת את אלהי ואת הכהן? ומה זה כי תלתם בעצות מבח מה לך? (כה) מרי נפש, מנשים אשר נמרורות לכם, כל מפנם להעלים ולהכעים

נֶפֶשׁ וְאֶסַּפְתָּה נַפְשְׁךָ וְנֶפֶשׁ בֵּיתֶךָ׃ (כו) וַיֵּלְכוּ בְּנֵי־דָן לְדַרְכָּם וַיַּרְא מִיכָה כִּי־חֲזָקִים הֵמָּה מִמֶּנּוּ וַיִּפֶן וַיָּשָׁב אֶל־בֵּיתוֹ׃ (כז) וְהֵמָּה לָקְחוּ אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה מִיכָה וְאֶת־הַכֹּהֵן אֲשֶׁר הָיָה־לוֹ וַיָּבֹאוּ עַל־לַיִשׁ עַל־עַם שֹׁקֵט וּבֹטֵחַ וַיַּכּוּ אוֹתָם לְפִי־חָרֶב וְאֶת־הָעִיר שָׂרְפוּ בָאֵשׁ׃ (כח) וְאֵין מַצִּיל כִּי רְחוֹקָה־הִיא מִצִּידוֹן וְדָבָר אֵין־לָהֶם עִם־אָדָם וְהִיא בָּעֵמֶק אֲשֶׁר לְבֵית־רְחוֹב וַיִּבְנוּ אֶת־הָעִיר וַיֵּשְׁבוּ בָהּ׃ (כט) וַיִּקְרְאוּ שֵׁם־הָעִיר דָּן בְּשֵׁם דָּן אֲבִיהֶם אֲשֶׁר יוּלַּד לְיִשְׂרָאֵל וְאוּלָם לַיִשׁ שֵׁם־הָעִיר לָרִאשֹׁנָה׃ (ל) וַיָּקִימוּ לָהֶם בְּנֵי־דָן אֶת־הַפֶּסֶל וְיהוֹנָתָן בֶּן־

הל' ברגש גרשם

איבער איך הער, אונר רוא ווירדעסט זאו אוהל רין לעבען אלס דאו לעבען דיינער הוי־נעגאסט ען איינבים ען. (כו) ריא קינדער דן׳ס זעטצטען נון איה־רע רייזע פארט, אונר דא מיכה איינזאה, דאס וא שטערקער זינד אלס ער, וואנרטע ער אום, אונר קעהרטע נאך הוי־ז. (כז) זיא נאהמען אלוה מיט, וואס מיכה איינגעהרט, אונר דען פריעסטער, דען ער דא־צו האטטע, איבער פיעלען ליש איין פריערליכעם זארגלאזעם פאלק, ערשלוגען עם מיט דער שארפע דעם שווערדטעם, אונד שטעקטען דיא שטאדט אין בראנד. (כח) איהר וואר קיינע רעטטונג, ווייל זיא פערן פאן צידון אוין ואנסט מיט נייע־מאנד אין פערבינדונג שטאנד, אונר אים טהאלע לאג, ווע־לכעם נעגען כיה רחוב פיהרט, יענע בויעטען דיא שטאדט וויערער אויף, אונד ליעסען זיך דא נייע־דער. (כט) זיא נאננטען דיא שטאדט דן, נאך דעם נאמען איהרעם פאטערס דן, דער דעם ישראל געבארן זוואורדע; דען פארהער וואורדע דיא שטאדט ליש גענאננט. (ל) היער שטעללטען דיא קינדער דן׳ס דאו אורבילד אויף, אונד יהונתן דער זאהן דעם

גרשם

ר ש "י

(כו) ליט. סם העיר ונסכר יהוטע קורא שמה לסם על סם שמלכו סם לסן טונה שמה לסם וסיא היתה על כתפן לשנע דן שמו נתון על לסם וידעו שנלחמת היא נאלחמס:

(ל) גן

באור

ולהכעיס לזולתם. ואספחה, ענין נליה. (כז) ואת העיר שרפו באש, י"מ שנרפו העיר נאש, כדי להסחיר את סניכותיהם, וי"מ כאשר נתו בני דן על העיר פתאום שלחו נה אש להניל העם ולא יהיה פנאי לאדם לשוב מלחמה בין האלחמה שעשו להם כי דן, ועוד י"ל שנתלו העיר מלאה גלולים לפיכך צוה ה', ואע"פ שהם הקימו כפסל להם היתה כוונתם לשמים. ולם לדעתי נהיות לבני דן רכוש ואפן להקים לשם תניהם זכר עד תאר לבולם בת יפסף, נאשר עשו ככר בלכתם לרשת את ליש שקרתו מקום מחנה דן, ולכן נרפוה נאש להסניח

מקנוח

גֵּרְשֹׁם בֶּן־מְנַשֶּׁה הוּא וּבָנָיו הָיוּ כֹהֲנִים לְשֵׁבֶט הַדָּנִי עַד־יוֹם גְּלוֹת הָאָרֶץ: (לא) וַיָּשִׂימוּ לָהֶם אֶת־פֶּסֶל מִיכָה אֲשֶׁר עָשָׂה כָּל־יְמֵי הְיוֹת בֵּית־הָאֱלֹהִים בְּשִׁלֹה:

יט (א) וַיְהִי בַּיָּמִים הָהֵם וּמֶלֶךְ אֵין בְּיִשְׂרָאֵל וַיְהִי וְאִישׁ לֵוִי גָּר בְּיַרְכְּתֵי הַר־אֶפְרַיִם וַיִּקַּח־לוֹ אִשָּׁה פִּילֶגֶשׁ מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה: (ב) וַתִּזְנֶה עָלָיו פִּילַגְשׁוֹ וַתֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ אֶל־בֵּית אָבִיהָ אֶל־

נ' הלויה

בית

תרגום אשכנזי

גרשום, ענקעל דעם מנשה, ער זאָוואָהל אַלס זיינע זוהנע, ווארען פריעסטער פֿיר דען שטאם דן, ביז דיעזע נעפענגר ענטפֿרעמדט ווארד. (לא) זיא רעהי־לטען דאז אורבילד, ויעלכעם מיכה איינגעהערט האטטע זאָ לאַנגע, אלס דאַז הויז גאָטטעס אין שילה ווַאר.

יט (א) צו יענער צייט אַלס קיין רעגענט אין ישראל ווַאר, היעלט זיך איין מאַן אוים לוי, אַן דער אייסערסטען גרענצע דעם נעבירנעם אפרים אויף. ער נאַהם זיך איינע יונגפֿרויא צום קעבסווייב אוים בית לחם יהודה. (ב) זיין קעבסווייב ווארד איהם אונטרייא, גינג פֿאָן איהם ווענ, אין דאַז הויז איהרעם פֿאַטערס, נאַך

בית

ר ש "י

(ל) בן מנשה. מפני כבודו של משה כתב נו"ן לפנות לת משה ונתב' תלויה לומר שלא היה מנשה חלק משה: עד יום גלות הארון. בימי סנחריב בגלות ראשונה:

יט (ב) ותזנה עליו פלגשו. זנתה מביתו אל האדון. כל לשון זנות לשון יונק נפקת בנין יולאת

באור

מלמוד זכר שם לים. (ל) גלות הארון, לדעת המפרשים הוא ענין נדוד וטלטול, וטעמו עד יום גלות יושבי הארון. והנה רבתה המנוכה בסגנוי הדעות לנרר יום זה; והנראה אלי בזה שתין ענינו גלות וטלטול, כי שם גלוי דבר נלחי נודע, כי בני דן התפרדו מעל אחיהם אחר שחקרו ומלאו ארץ רחבת ידים בעמק בלתי נודעה, ובן מחסור כל דבר, ובאחר עזבו יושבים לפנים לבנת נדר ונטת ולא היה להם עסק עם אדם, בן עזבו בני דן, ולא ידע איש היה מקום מנוחתם; ובאחר בגלות הארון אחיהם, אז נתו שמח והרסו את פסל מיכה, וגרשו את בני יהונתן בן גרשם בהני הפסל, וזה טעם הוא ובניו היו כהנים עד יום גלות הארון, ויתר הדברים עיין במנוח לספר.

יט (א) איש לוי, נראה באחר עזבו ישראל את הרע בעיני ה', אז לא נתנו לכהנים והלויים חקם הקבוע להם מאת ה', והיו נעים ונדים עד אחר מלאו אחיהם, כמו שעשה הנער הלוי; ולכן נסמך זה הספור אל הקודם. בירכתי הר אפרים, אל אחת מירכתי הר אפרים, כמו כי יש בנתים הללה (למעלה י"ח י"ד), בחלת מהזויות אחר להר אפרים, ועיין מה שכתב החכם הכולל בני יואל בחי"ל ז"ל בנאותו לספר יונה (ח' ה'). (ב) ותזנה עליו, ת"י ובסרת עלוהי, תרגום דבר ה' ב ז ה (במדבר ט"ו ל"ט) ב ס ר (רד"ק) והרלב"ג פי' שנטתה ממנה ושנה אל בית אביה וזה היה מזנות מזה כי הנטיה לזיק שתהיה התקרת זנות, אמר זנות יין ותירוש יקח לב (הושע ד' י"א) ע"כ. ועדו אחינו נאמן ע"ה בהושע, ועב"ו קרוב פירושו לדעת יונתן

בֵּית לֶחֶם יְהוּדָה וַתְּהִי־שָׁם יָמִים
אַרְבָּעָה חֳדָשִׁים: (ג) וַיָּקָם אִישָׁהּ
וַיֵּלֶךְ אַחֲרֶיהָ לְדַבֶּר עַל־לִבָּהּ
לַהֲשִׁיבָהּ וְנַעֲרוֹ עִמּוֹ וְצֶמֶד חֲמֹרִים
וַתְּבִיאֵהוּ בֵּית אָבִיהָ וַיִּרְאֶהוּ אֲבִי
הַנַּעֲרָה וַיִּשְׂמַח לִקְרָאתוֹ:
(ד) וַיַּחֲזֵק־בּוֹ חָתְנוֹ אֲבִי הַנַּעֲרָה
וַיֵּשֶׁב אִתּוֹ שְׁלֹשֶׁת יָמִים וַיֹּאכְלוּ
וַיִּשְׁתּוּ וַיָּלִינוּ שָׁם: (ה) וַיְהִי בַּיּוֹם
הָרְבִיעִי וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר וַיָּקָם
לָלֶכֶת וַיֹּאמֶר אֲבִי הַנַּעֲרָה אֶל־
חָתְנוֹ סְעָד לִבְּךָ פַּת־לֶחֶם וְאַחַר
תֵּלֵכוּ: (ו) וַיֵּשְׁבוּ וַיֹּאכְלוּ שְׁנֵיהֶם
יַחְדָּו וַיִּשְׁתּוּ וַיֹּאמֶר אֲבִי הַנַּעֲרָה
אֶל־הָאִישׁ הוֹאֶל־נָא וְלִין וְיִטַב
לִבֶּךָ: (ז) וַיָּקָם הָאִישׁ לָלֶכֶת
וַיִּפְצַר־בּוֹ חָתְנוֹ וַיָּשָׁב וַיָּלֶן שָׁם:

בית לחם יהודה, אונד בליעב דארט פיער מאנאט הע.
(ג איהר מאן מאטע זיך אבער אויף, נינג איהר נאך, אום איהר הערצליך צוצורעדן, אונד זיא היים צו פיהרן; ער האטע איינען בורשען אונד איין פאר עועל מיט זיך. זיא פיהרטע איהן זעלבסט איין איהרעם פאטערם הויז; אלס איהן דער פאטער דער יוננען פרויא זאה, קאם ער איהם פראה ענטגענען. (ד) נאכדעם ער זיך איהם, זיינעם שוויעגער פאטער, פאטער דער יוננען פרויא נעמליך, אנ־שלאם, היעלט ער זיך בייא איהם דרי א טאג אויף, זיא אסען, טראנקען אונד בליבען נאכטם צוואממען. (ה) אלס דער פיערטע טאג ערשיין, אונד זיא דעם מארגענם אויפ־שטאנדען מאכטע ער זיך צור רייזע בערייט; דא שפראך דער פאטער דער יונגען פרויא צו זיינעם איידאם: שטערקע דיין הערץ ערשט מיט אייניעם בראאיסבים אונד דאן קאננט

להשיבה קרי וישכם

איהר רייזען. (ו) זיא זעטצטען זיך נידערר, פריהשטיקטען צוואממען אונר טראנקען; אונר דער פאטער דער יוננען פרויא שפראך צום מאננע: בעקוועמע דיך דאך דיעזע נאכט צו בליי־בען, אונד דיינעם הערצען ניטליך צו טהון. (ז) דער מאן מאכטע זיך דאננאך צור רייזע פער־טיג, ווין שוויגערפאטער אבער דראנג אין איהן, דאס ער אבערמאלם איבער נאכט דא בליב.

אלס

ר ש "י

יולחת מבעלה לפהוס לת לחריס: (ו) הוחל נח ולין. הלילה:

ב א ו ר

יונתן, ויתכן שבזמם תומו חולי הכניסה לקחת לו לאשה והוא לקחה לפילגש. ימים ארבעה חדשים, חסר וי"ו הפעמים ופירוש ימים שנם (ועוד ד' חדשים) לו יהיה ד' חדשים פי־רוש ימים, וזן ת"י יומין תרבעת ירחין (ד"ק). (ג) להשיבו בתיב וקרי להשיבה, ופירוש הכתוב להשיבו לליה והיא תשוב אליו. והביאהו, מנאה תומו פילגשו בדרך והכניסה תומו לבית חניה (ר"ק). (ד) ויחזק בו, לישם הוא נוסח המתנר והוא החזיק בו בחומנו בחסרון ני"ת הפעמים, ועכשו

(ח) אַלס ער זיך אַם פֿינפֿטען טאָג פֿריה צור רייזע אויפֿ־
מאַכטע, רעדעטע דער פֿאַ־
טער דער יוננען פֿרויא איהם
צו: ערקוויקע נור דיין הערץ—
זיא פֿערוויילטען זיך ביז דער
טאָג זיך נייגטע, דען זיא צעפֿ־
טען צואַמטען. (ט) יעטצט
בראַך דער מאַן צור רייזע
אויף, ער, זיין קעבסווייב אונד
זיין בור שע; אַבער זיין שוו־
גערפֿאַטער, דער פֿאַטער דער
יוננען פֿרויא, שפּראַך וויעדער
צו איהם: זיעהע דער טאָג זינקט
צור דעממערונג הער אַב אי־
בערנאַכטעט דאָך, שאָן נע־
העט דער טאָג צור רוהע כלי־
בע נאַכטס היר, אונד לאָס דיי־
נעם הערצען וואָהל זיין, מאָר־
גען מאַכט איהר אויך פֿרוה
אויף אייער רייזע, אונד רוא נע־
העסט נאַך הויזע. (י) דער מאַן

(ח) וַיְהִי בַיּוֹם הַחֲמִישִׁי לָלֶכֶת וַיֹּאמֶר וּ אֲבִי הַנַּעֲרָה סְעָד־
נָא לְבָבֶךָ וְהִתְמַהְמְהוּ עַד־נְטוֹת הַיּוֹם וַיֹּאכְלוּ שְׁנֵיהֶם: (ט) וַיָּקָם
הָאִישׁ לָלֶכֶת הוּא וּפִילַגְשׁוֹ וְנַעֲרוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ חָתְנוֹ אֲבִי הַנַּעֲרָה
הִנֵּה נָא רָפָה הַיּוֹם לַעֲרֹב לִינוּ־
נָא הִנֵּה חֲנוֹת הַיּוֹם לִין פֹּה וְיִיטַב
לְבָבֶךָ וְהַשְׁכַּמְתֶּם מָחָר לְדַרְכְּכֶם
וְהָלַכְתָּ לְאָהֳלֶךָ: (י) וְלֹא־אָבָה
הָאִישׁ לָלוּן וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ וַיָּבֹא עַד־
נֹכַח יְבוּס הִיא יְרוּשָׁלָם וְעִמּוֹ צֶמֶד
חֲמוֹרִים חֲבוּשִׁים וּפִילַגְשׁוֹ עִמּוֹ:

חם

אַבער וואָללטע נ׳כט מעהר איבערנאַכטען מאַכטע זיך אויף, נינג אונד קאַם ביז נעגען יבוס, דאָ איז ירושלים, מ ט אייגעם פּאָאר געזאַטעלטען עזעלן אין בעגליטונג וויגעם וויבעם.

אַלס

ר ש ״ י

(ט) רפה. מזמע מנזרתו ונש׳ לערוב: הנה חנות היום. עת שגל הולני לרכיס נוטיס למחות נגית:

עד

ב א ו ר

ויחזק שדנק בו בלהבה ורעות כאו ויחזיקו בלהיס לחריס (מ״ק ט׳ ט׳), לו שחותנו החזיק בו ורצוי לתרגם: זיין טוויגעפֿאַטער כאַהבּ זיך זייגער חן, שדבר גס הוא על לב בתו לשוב לבעלה. (ט) רפה חיום לערוב, רפיון היום הוא לעת ערב שרפה חומו וחזקו, וגבורתו וחזקו הוא בחלי היום, כי בחלת היום עד לחריס הולך הלוך ומתחזק, ומחלי היום עד הערב הולך ומתרפה (מדברי הרל״ק), ויתכן לתרגמו על דרך לחות: דער טאָג ווערט דעם מענש זו. ולפי הענין יש מחלי היום ואילך ג׳ מדרגות: הרחבונה היא הנטיה, שהם התחממו בחלילת היום שחרית עד חלר לחריס וזהו עד נטות היום; השנית היא הרפיון ואמר הנה חנות היום, כחלו בלחה היום לרון חרחו ומבקע השחר מונה שם; ויונתן העתיק הנה כמו הבה ע״ד שביארתי למעלה (י״ל ט״ו), והחלר מוסב על לינו בת ותרגם ניחו בען הבא, כלומר לינו בת הנה, ותרגם חנות היום, לחול יומא דין, כלומר עת חנייתכם לא ימשך עוד כי אם זה היום, ולפנות בקר חלכו לדרככם. ואחד מהמחלירים הסיב התרגם כלו ניחו בען הבא לחול יומא דין, על חנות היום (?); והשלישית היא הידועה, כאו שבחוב והיום רד

מלך

(יח) הֵם עֹבְרִים יְבוּס וְהַיּוֹם רַד מְאֹד
וַיֹּאמֶר הַנַּעַר אֶל־אֲדֹנָיו לְכָה־נָּא
וְנָסוּרָה אֶל־עִיר־הַיְבוּסִי הַזֹּאת
וְנָלִין בָּהּ: (יט) וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲדֹנָיו
לֹא נָסוּר אֶל־עִיר נָכְרִי אֲשֶׁר לֹא־
מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵנָּה וְעָבַרְנוּ עַד־
גִּבְעָה: (כ) וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ לְךָ
וְנִקְרְבָה בְּאַחַד הַמְּקֹמוֹת וְלַנּוּ
בַּגִּבְעָה אוֹ בָרָמָה: (כא) וַיַּעַבְרוּ
וַיֵּלְכוּ וַתָּבֹא לָהֶם הַשֶּׁמֶשׁ אֵצֶל
הַגִּבְעָה אֲשֶׁר לְבִנְיָמִן: (כב) וַיָּסֵרוּ
שָׁם לָבוֹא לָלוּן בַּגִּבְעָה וַיָּבֹא
וְהִנֵּה אִישׁ זָקֵן בָּא מִן־מַעֲשֵׂהוּ
מִן־הַשָּׂדֶה בָּעֶרֶב וְהָאִישׁ מֵהַר

(יח) אַלס זיא פֿיא יבוס וואַ־
רען, וואַר דער טאָג שׁאָן זעהר
נעזונקען, דאַרום שפּראַך דער
בורשע צו זיינעם העררן: וועז
עס דיר ראָף נעפֿעללינ וואָרע,
דאַס ווער אין דיעוע שטאַרט
יבוס אייגקעהרען, אונד דאַ־
זעלבסט איבערנאַכטען מעכ־
טען. (יכ) זיין הערר אַבער
אַנטוואָרטעט אוהם: ווער
וואַללען אין קיינע שטאַרט
דער פֿרעמדען אייגקעהרען,
דיא ניכט פֿאָן דען קינדערן
ישראל'ס זינד; ווער ציעהען
פֿאָרביא נאָנען נבעה. (יג) ער
שפּראַך צו זיינעם בורשען:
פֿאָרווערטס! דאַס ווער אי־
נעם יעגלעך ערטער נעהער
קאָממען, ווער איבערנאַכטען
ענטיועדער אין גבעה אָדער
אין רמה. (יד) זיא צאָגען אל אָ
ווייטער פֿאָרווערטס, אונד דיא
זאָננע גינג איהנען אונטער
בייא יעגעם גבעה, וועלכעם
בנימין נעהערטע. (טו) זיא
לענקטען דאָרטהין, אום אינ
נאַכטלאַגער נאַך נבעה צו

אפרים

קאָממען. מאָן לאַגנטע אַן, ווייטע אין אייגער שטראַסע דער שטאַרט, אַבער נימאַנד
נאַהם זיא אין אייגעם הויז אויף, זיא צו בעהערבערגען. (טז) אַבער זיעהע! אין אַלטער מאַן
קאַם פֿאָן זיינער אַרבייט פֿאָם פֿעלדע אַן יגעגם אַבענדע; — דיעוער מאַן וואַר פֿאָם נעבירגע

אפרים

ר ש " י

(יב) על גבעה. גבעת בנימין: (יג) ולנו. כמו ולגנו דגזרת הנו"ן נמקום נו"ן סניים:
ולח

ב א ו ר

מלד והוא סמוך לחזקה. (יא) עם יבוס, מלל יבוס, כמו למעלה המם עם בית מיכה (י"ח ג') לחבר עם בית מיכה (זס כ"ג). והיום רד מאד, הרחוי יודד כי הוא פעל ענר, ונחב הרד"ק כמגלול (דפוס קטן ק"ל ח'): ואין המנהג הזה נשאר נחי הפ"ל לגרוע פ"ח הפעל מהעוברים, וגם זה הדבר לא מנאתי כ"ח נזאת המלה, ואלו היה קמ"ן, היינו חומרים שהוא מנחי העי"ן כמו עוד רד עם אל (הושע י"ב ח') ע"כ. ומנאתי גם נהמקור מנעלי היו"ד חסרון פ"ח הפעל נחבר העיר הרחב"ע נספרו מחזניס, כמו לקס שוב תשבו (ירמי' מ"ב י') שבח

אפרים, היעלט זיך אַבער צו
גבעה אוף, וואָ ריא שטאַרט־
לייטע בנימינטען וואַרען. —
(יז) ער האָב זיינע אויגען
אויף, אונר ערבליקטע דיע־
זען וואַנדערסמאַן אויף דער
אָבענען שטראַסע. דער
גריין פֿראַגטע איהן: וואָ
ווילסט דוא הין? אינר וואָ־
הער קאָממסט דוא? (יח) ער
ערווידערטע איהם: וויר רייי־
זען פֿאָן בית לחם יהודה, נאַך
דער אייסערסטען גרענצע
דעם נעבירגעס אפרים, וואָ
איך הער בין; איך רייזטע
נעהמליך נאַך בית לחם יהודה,
יעטצט נעהעט מיין וועג נאַך
דעם הויז גאָטטעס — היער
ווילל מיך אַבער ניעמאַנר אינז
הויז אויפֿנעהמען. (יט) האַבע
איך רָאָך שטראָה אונד פֿוט־
טער פֿיר אונזערע עזעל, אויך
בראָד אונד ווין פֿיר מיך, פֿיר
דיינע מאַגד, זָאָ וויא פֿיר דען
בורשען, דער בייא דיינעם דיע־
נער איזט, עס מאַנגעלט ניכט
דאָז גרינגסטע. (כ) דאַרוף
שפראַך דער אַלטע מאַן:
וואָהל דיר! אַבער יעטצט וינד אַללע דיינע בעדירפֿניסטע מיינע זאָרגע, דוא זאָללסט קיי־
נעסי־ענם אויף דער שטראַסטע איבערנאַכטען. (כא) ער פֿיהרטע איהן אין זיין הויז אין,

ר ש " י גאַב

(יח) ואת בית ה'. לשילה מני הולך: (כא) ויבל לחמורים. ויתן יבול לחמורים. ויבל
לפורווגד"ר בלע"ז:

באור

שבח ע"ד נחי הע"ן, ומשפטו בתצלומו יסוב, ועיין ברד"ק ובניקורנו שם, וההפך לפי יסוב
ישיבני ה' (ז"ב ע"ו ח'), שבח ע"ד נחי פ"ח יו"ד והרחוי סוב ישיבני. (יח) ואת בית ה' אני
הולך, כאו ואל בית ה', וכן ת"י ולבית מקדשת ד"י חנח לחיל; וכמוסו בח לח במקום על,
והקטר לתו לחבר לפני ה' (מ"ח ט' כ"ה), ת"י ושקטר על ו ה'. (כ) שלום לך, כמו שלום
לכם אל תירחו (ברחשית מ"ג כ"ג), אל תירחם פים מעבות שלום לך (דניחל י' י"ט), וכן ענינו
כאן, אל תדחג, ואם גם לין מחסור לך, יהיה כל מחסורך עלי, וגם ברחוב אל תלין.
אל תלין, כתב רבינו יעבי': לא נשלח כמוהו, ונשפטו תלין לו תלין, ובמסורה נמסר עליו ב',
כאן וב זיוב (י"ו ב') ובמרוחם תלן עיני. (כא) ויבל, לועז רש"י פורווג"ר, מנה יבנה,
והוא

הַחֲמוֹרִים וַיִּרְחֲצוּ רַגְלֵיהֶם
וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ: (כג) וַיָּקָם
ה הָאִישׁ וַיֵּלֶךְ הוּא וּפִילַגְשׁוֹ
וְנַעֲרוֹ וְלֹא אָבָה חָמִיו וַיָּלֶן
שָׁם: (כד) וַיַּשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר
בַּיּוֹם הָרְבִיעִי וַיָּקָם לָלֶכֶת
וַיֹּאמֶר הָאִישׁ אֶל נַעֲרוֹ
א חֹזֶק לִבְּךָ פַּת לֶחֶם וְסָעְדוּ
לִבֶּךָ וְאַחַר תֵּלֵכוּ: (כה) וַיֵּשְׁבוּ
וַיֹּאכְלוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו וַיֹּאכַל
וַיֵּשְׁתְּ הָאִישׁ וַיֹּאמֶר הָאִישׁ
אֶל הַנַּעֲרָה הוֹאֶל נָא וְלִין
ב וְיִיטַב לִבֶּךָ וְקָמוּ בְנֵי הָאִישׁ
לָלֶכֶת וְלֹא יָאֵל חָמִיו וַיָּלֶן
שָׁם: (כו) וַיַּשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר
בַּיּוֹם הַחֲמִישִׁי וַיָּקָם לָלֶכֶת
וַיֹּאמֶר הָאִישׁ אֶל נַעֲרוֹ
ג חֹזֶק לִבְּךָ וְהִתְמַהְמְהוּ עַד
נְטוֹת הַיּוֹם וַיֹּאכְלוּ שְׁנֵיהֶם
וַיָּקָם הָאִישׁ לָלֶכֶת הוּא
וּפִילַגְשׁוֹ וְנַעֲרוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ
חָמִיו אָבִי הַנַּעַר הִנֵּה נָא
רָפָה הַיּוֹם לָלוּן לִינוּ נָא הִנֵּה
ד הַיּוֹם כָּלָה לָלוּן פֹּה וְיִיטַב
לִבֶּךָ וְהִשְׁכַּמְתֶּם מָחָר
לְדַרְכְּכֶם וְהָלַכְתָּ לְאָהֳלֶךָ:
(כז) וְלֹא אָבָה הָאִישׁ לָלִין
וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ וַיָּבֹא עַד נֹכַח
יְבוּס הִוא יְרוּשָׁלָם וְצִמְדֵּי
חֲמוֹרִים אִתּוֹ וּפִילַגְשׁוֹ עִמּוֹ:
(כח) וַיְהִי הֵמָּה עִם יְבוּס
וְהַיּוֹם רַד מְאֹד וַיֹּאמֶר הָעֶבֶד
אֶל אֲדֹנָיו לְכָה נָּא וְנָסֻרָה
אֶל עִיר הַיְבוּסִי הַזֹּאת וְנָלַנּוּ
בָּהּ: (כט) וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲדֹנָיו
לֹא נָסוּר אֶל עִיר נָכְרִי אֲשֶׁר
לֹא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵנָּה וְנַעֲבֹרָה
עַד גִּבְעָה: (ל) וַיֹּאמֶר אֶל
נַעֲרוֹ לְכָה וְנִקְרְבָה בְּאַחַד
הַמְּקֹמוֹת וְלַנּוּ בַּגִּבְעָה אוֹ
בָרָמָה: (לא) וַיַּעַבְרוּ וַיֵּלְכוּ
וַתָּבוֹא לָהֶם הַשֶּׁמֶשׁ אֵצֶל
הַגִּבְעָה אֲשֶׁר לְבִנְיָמִן: (לב)
וַיָּסֻרוּ שָׁמָּה לָבוֹא לָלוּן
בַּגִּבְעָה וַיָּבֹא וְהִנֵּה אִישׁ זָקֵן
שָׁב מִמַּעֲשָׂיו מִן הַשָּׂדֶה בָּעֶרֶב
וְהָאִישׁ הַר אֶפְרַיִם וְהוּא גָּר
בְּגִבְעָה וְאַנְשֵׁי הַמָּקוֹם בְּנֵי
יְמִינִי: (לג) וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא
אֶת הָאִישׁ הָאֹרֵחַ בִּרְחוֹב הָעִיר
וַיֹּאמֶר הָאִישׁ הַזָּקֵן אָנָה תֵלֵךְ
וּמֵאַיִן תָּבוֹא: (לד) וַיֹּאמֶר
אֵלָיו עֹבֵר אֲנַחְנוּ מִבֵּית לֶחֶם
יְהוּדָה וְעַד יַרְכְּתֵי הָהָר אֲנִי
הוֹלֵךְ וְשַׁבְתִּי מִבֵּית לֶחֶם
יְהוּדָה וְאֶל בֵּיתִי אֲנִי הוֹלֵךְ
וְאֵין אִישׁ מְאַסְפֵנִי הַבָּיְתָה:
(לה) וְגַם תֶּבֶן וּמִסְפּוא יֶשׁ
לַחֲמֹרֵינוּ וְגַם לֶחֶם וְיַיִן יֶשׁ לִי
וְלַאֲמָתֶךָ וְלַנַּעַר עִם עֲבָדֶיךָ
אֵין מַחְסוֹר כָּל דָּבָר: (לו)
וַיֹּאמֶר הָאִישׁ הַזָּקֵן שָׁלוֹם
לָךְ רַק כָּל מַחְסֹרְךָ עָלָי
רַק בָּרְחוֹב אַל תָּלִן: (לז)
וַיְבִיאֵהוּ בֵּיתוֹ וַיָּבָל חֲמֹרִים
וַיִּרְחֲצוּ רַגְלֵיהֶם וַיֹּאכְלוּ
וַיִּשְׁתּוּ: (לח) הֵמָּה מֵיטִיבִים
אֶת לִבָּם וְהִנֵּה אַנְשֵׁי הָעִיר
אַנְשֵׁי בְנֵי בְלִיַּעַל נָסַבּוּ אֶת הַבַּיִת
מִתְדַּפְּקִים עַל הַדֶּלֶת וַיֹּאמְרוּ
אֶל הָאִישׁ בַּעַל הַבַּיִת הַזָּקֵן
לֵאמֹר הוֹצֵא אֶת הָאִישׁ אֲשֶׁר
בָּא אֶל בֵּיתְךָ וְנֵדָעֵנּוּ: (לט) וַיֵּצֵא
אֲלֵיהֶם הָאִישׁ בַּעַל הַבַּיִת וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם אַל אַחַי אַל תָּרֵעוּ נָא
אַחֲרֵי אֲשֶׁר בָּא הָאִישׁ הַזֶּה
אֶל בֵּיתִי אַל תַּעֲשׂוּ אֶת הַנְּבָלָה
הַזֹּאת: (מ) הִנֵּה בִתִּי הַבְּתוּלָה
וּפִילַגְשֵׁהוּ אוֹצִיאָה נָּא אוֹתָם
וְעַנּוּ אוֹתָם וַעֲשׂוּ לָהֶם הַטּוֹב
בְּעֵינֵיכֶם וְלָאִישׁ הַזֶּה לֹא תַעֲשׂוּ
דְּבַר הַנְּבָלָה הַזֹּאת: (מא) וְלֹא
אָבוּ הָאֲנָשִׁים לִשְׁמַע לוֹ וַיַּחֲזֵק
הָאִישׁ בְּפִילַגְשׁוֹ וַיֹּצֵא אֲלֵיהֶם
ח הַחוּץ וַיֵּדְעוּ אוֹתָהּ וַיִּתְעַלְלוּ בָהּ

כל

קעכסווייב. פֿיהרט זיא אהנען הינוים; זיא וואהנטען איהר בייא, מיסהאנדעלטען זיא

ר ש " י

(כב) ונדעמו. מצנג זכור:

דיא

וחין

באור

והוא fournir (פֿערזאָרגען), לו שהוא מלשון לימ' proviandare (מיט פֿוטטער פֿערזאָרגען).
והוא מענין כליל חסין ישלנו (יש ני' ל' כ"ל) פס יגעשׂ שור על כל לו (זיוב ו' ה'); ומפני שמשלח
מלעיל שב החולם לקח"ן חטף (רל"ק). (כה) ויחעללו בה, נמו כי התעללת בי (כמדבר כ"ג

כָּל־הַלַּיְלָה עַד־הַבֹּקֶר וַיְשַׁלְּחוּהָ
בַּעֲלוֹת הַשָּׁחַר: (כו) וַתָּבֹא הָאִשָּׁה
לִפְנוֹת הַבֹּקֶר וַתִּפֹּל פֶּתַח בֵּית־
הָאִישׁ אֲשֶׁר־אֲדוֹנֶיהָ שָׁם עַד־
הָאוֹר: (כז) וַיָּקָם אֲדֹנֶיהָ בַּבֹּקֶר
וַיִּפְתַּח דַּלְתוֹת הַבַּיִת וַיֵּצֵא לָלֶכֶת
לַדַּרְכּוֹ וְהִנֵּה הָאִשָּׁה פִּילַגְשׁוֹ
נֹפֶלֶת פֶּתַח הַבַּיִת וְיָדֶיהָ עַל־
הַסָּף: (כח) וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ קוּמִי
וְנֵלֵכָה וְאֵין עֹנֶה וַיִּקָּחֶהָ עַל־
הַחֲמוֹר וַיָּקָם הָאִישׁ וַיֵּלֶךְ לִמְקֹמוֹ:
(כט) וַיָּבֹא אֶל־בֵּיתוֹ וַיַּקַּח אֶת־
הַמַּאֲכֶלֶת וַיַּחֲזֵק בְּפִילַגְשׁוֹ
וַיְנַתְּחָהּ לַעַצְמֶיהָ לִשְׁנֵים עָשָׂר
נְתָחִים וַיְשַׁלְּחֶהָ בְּכֹל גְּבוּל
יִשְׂרָאֵל: (ל) וְהָיָה כָּל־הָרֹאֶה
וְאָמַר לֹא־נִהְיְתָה וְלֹא־נִרְאֲתָה
כְּזֹאת לְמִיּוֹם עֲלוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל

כעלות קרי. מארץ

תרגום אשכנזי

דיא נאַנצע נאַכט ביז נעגען פֿרי׳, אונר ענטלים׳ען זיא אַלם דער מאָרגען אַנברעך. (כו) דיא פֿרויא קאַם נעגען מאָרגען, פֿיעל אַבער פֿאָר דעם הויז־איינגאַנג דעם מאַנעס הין, וואָ איהר הער׳ר בליעב, ביז עם העלל׳ער וואור דע. (כז) אַלס נון איהר הער׳ר דעם מאָרגענס אויפֿשטונד, דיא טהיר רען דעם הויזעם עפֿענעטע! אונד הער׳ר גינג זיינען וועג פֿאָרטצווועטצען, זיעהע דאַ! זיין ווייב לאַג הינגעשטרעקט אַם הויזאיינגאַנג מיט איהר רען הענדען אויף דער שוועל־לע. (כח) ער שפּראַך צו איהר: שטעה׳ אויף! ווער וואָללען רייזען! ערהיעלט אַבער קיינע אַנטוואָר׳ט—דאַ נאַהם ער זיא אויף זיינען עזעל, מאַכטע זיך אויף, אינד גינג נאַך זיינער היימאַטה. (כט) אַלס ער אין זיינע וואָהנונג קאַם נאַהם ער אין מעסער, ערגריף זיין קעבסוויב, צערגליעדערטע זיא ב׳ז אויף אי׳הרע קנאָכען אין צוועלף שטיקע אונד זאַנדטע דיעזע נאַך אַללען נ־ענצען ישראל׳ס. (ל) יעדער, דער עס זאַה, שפּראַך: זאָ עטוואַס אי׳זט ניע נעשעהן, אונד ניע נעזעהן וואָרדען, זייטדעם דיא קינדער ישראל׳ס

ר ש י

(כח) ותן עונה. כי מתה:

פנות

באור

ב״ט, ענין זלזול ובזיון, וכמו שת״י, ותתלענו בה, מעשה תעתועים (ירמיה י׳ ט״ו) ת״י ענד תלענא. (כו) פתח בית האיש, נקוד פתח מפ׳ שים מן השער מון לדלתות (בן מלך) ג׳ והיא נופלת שם מקולמתה לשער קרס לה, ומהקור המופלג שנגנס בה, כי ישכב בחוץ בלי כסות נקרס ומתה (הרד״ק). (כט) בכל גבול ישראל, ולא לכל שבט ושבט, כי לדעת המפרשים לא

מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד הַיּוֹם הַזֶּה
שִׂימוּ־לָכֶם עָלֶיהָ עֲצוּ וְדַבְּרוּ:
כ(י) וַיֵּצְאוּ כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַתִּקָּהֵל
הָעֵדָה כְּאִישׁ אֶחָד לְמִדָּן
וְעַד־בְּאֵר שֶׁבַע וְאֶרֶץ הַגִּלְעָד
אֶל־יְהוָה הַמִּצְפָּה: (ב) וַיִּתְיַצְּבוּ
פִּנּוֹת כָּל־הָעָם כֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל
בִּקְהַל עַם הָאֱלֹהִים אַרְבַּע מֵאוֹת
אֶלֶף אִישׁ רַגְלִי שֹׁלֵף חָרֶב:
(ג) וַיִּשְׁמְעוּ בְּנֵי בִנְיָמִן כִּי־עָלוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל הַמִּצְפָּה וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל דַּבְּרוּ אֵיכָה נִהְיְתָה
הָרָעָה הַזֹּאת: (ד) וַיַּעַן הָאִישׁ
הַלֵּוִי אִישׁ הָאִשָּׁה הַנִּרְצָחָה
וַיֹּאמַר הַגִּבְעָתָה אֲשֶׁר לְבִנְיָמִן
בָּאתִי אֲנִי וּפִילַגְשִׁי לָלוּן:

ויקמו

ישראל׳ס אוים מצרים צאָגען,
ביז אַן דען הייטיגען טאָג —
דענקט דאַריבער נאָך, ראַ־
טהעט אונר בעשליעסעט.
כ (י) דאַראָב צאָגען אַללע
קינדער ישרא׳ס אוים, אונד
עס פֿערואַממעלטע זיך דיא
גאַנצע נעמיינדע וויא אין
קערפער, פֿאָן דן ביז באר שבע,
זאָ וויא דאַז לאַנד גלעד, פֿאָר
דעם עווינען צו מצפה. (כ) אונד
עס טראַטען אויף, אַללע
פֿאָלקספֿיהרער אוים זעמט־
ליכען שטעמטען ישראל׳ס אין
דער פֿערואַממלונג נאָטטעס,
מיט פֿיער הונדערט טויזענד
מאַן פֿוסשטרייטער, וועלכע
דאַז שווערדט צאָגען. (ג) דיא
קינדער בנימין׳ס ערפֿוהרען
שאָן, דאַס דיא קינדער
ישראל׳ס נאַך מצפה גינגען,
וועהרענד דיעוע פֿראַגטען:
וויא האַט זיך דיעזע לאַסטער־
טהאַט צוגעטראַגען? (ד) דער
מאַן אוים לוי, נאַטטע דעם
געמאָרדעטען וויבעס אַנט־
וואָרטעט אונד שפראַך: נאַך

גבעה, וועלכעס בנימין צוגעהערט, קאַם איך אונד מיין קעבסווייב צו איבערנאַכטען;

דאַ

ר ש " י

כ (ב) פנות כל העם. ריצי כל עמך:

דמו

ב א ו ר

לח שלח לשנט בנימין לפי שמסס יצאס הרעה. (ל) שימו, לנכס על הנגלה הזאת, עלו עלה ודברו דבר להסיב גמולס נרחבס. עצו, נח לווי הרגיס בחסרון יו"ד וכשורק מחת חולס ומצפטו נחשלומו יעוצו נפלס עמדו עָמָדוּ לשר היח בחולס מפני העמדת הטפסח, לשר יש לו במקומות רבים מנהג הפסק (מדברי הרד"ק נמ"ח).

כ (א) למדן, בתוספת הלמ"ד ועניגו מדן ועד באר שבע. המצפה, כדרכס להקבן שס כשהיו נועדים על דבר יקר. (ב) פנות כל העם, ראשי העם בת"י, ונקרא ראש ומלך פנה, כמו פנת שבטים (ישעי' י"ט י"ג), כי הוא לעם כפנה לבנין להחזיק היסוד ועיני כל העם פונים אליו, ולדעת הרלי"ח התילבי כל השבטים פנות בפני עלמס כי תכונ כל שבט נמנה לאחת ובלד בגלל מקבילו. (ג) ויאמרו, לדעת הרד"ק שב ויאמרו על פנות העם, ועשס בני

(ה) וַיָּקֻמוּ עָלַי בַּעֲלֵי הַגִּבְעָה
וַיָּסֹבּוּ עָלַי אֶת־הַבַּיִת לַיְלָה אוֹתִי
דָּמוּ לַהֲרֹג וְאֶת־פִּילַגְשִׁי עִנּוּ
וַתָּמֹת: (ו) וָאֹחֶז בְּפִילַגְשִׁי
וָאֲנַתְּחֶהָ וָאֲשַׁלְּחֶהָ בְּכֹל־שְׂדֵה
נַחֲלַת יִשְׂרָאֵל כִּי עָשׂוּ זִמָּה וּנְבָלָה
בְּיִשְׂרָאֵל: (ז) הִנֵּה כֻלְּכֶם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל הָבוּ לָכֶם דָּבָר וְעֵצָה
הֲלֹם: (ח) וַיָּקָם כָּל־הָעָם כְּאִישׁ
אֶחָד לֵאמֹר לֹא נֵלֵךְ אִישׁ לְאָהֳלוֹ
וְלֹא נָסוּר אִישׁ לְבֵיתוֹ: (ט) וְעַתָּה
זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר נַעֲשֶׂה לַגִּבְעָה
עָלֶיהָ בְּגוֹרָל: (י) וְלָקַחְנוּ עֲשָׂרָה
אֲנָשִׁים לַמֵּאָה לְכֹל ו שִׁבְטֵי
יִשְׂרָאֵל וּמֵאָה לָאֶלֶף וְאֶלֶף
לָרְבָבָה לָקַחַת צֵדָה לָעָם לַעֲשׂוֹת
לְבוֹאָם לְגֶבַע בִּנְיָמִן כְּכֹל־

הנבלה

תרגום אשכנזי

(ה) דא שטאַנדען נעגען מיך אויף דיא בירגער פֿאָן נבעה, אומרינגטען וועגען מיינער נאַכטס דאַז הויז, מיך וואָללטען זיא אומברינגען אינר מיין ווייב מיסהאַנדעלטען ויא, ביז ויא שטאַרב. (ו) איך ערגריף מיינע קעבסווייא, צערגליעדערטע זיא, אונד פֿערזאַנדטע זיא נאַך אַללען גענפֿילדען רער בעזיט, צוגנגען ישראל'ס, דען זיא האַט־טען אונצוכט אונר שענדליכ־קייט אין ישראל פֿעראיבט. (ז) היער זייד איהר נון אַללע קינדער ישראל'ס; פּריפֿעט דען נעגענשטאַנד, אינר דער ראַטהשלוס פֿאָלגע! (ח) דאַז פֿאָלק ערהאָב זיך מעננינגליך, אונר שפּראַך: ניעמאַנד פֿאָן אונז גאַהע אין זיין צעלט, ניע־מאַנד פֿאָן אונז קאַהרע נאַך הויז. (ט) אויף דיזע וויזע וואָל־לען ווייר יעטצט מיט גבעה פֿערפֿאַהרן; וועך זיא איבער־פֿאַללע, ענטשיידע דאַז לאָז; (י) ווייר ציאַהען צאַהן מאַן פֿאָן הונדערט אוים אַללען שטעמ־מען ישראל'ס, הונדערט פֿאָן טויזענד אונר טויזענד פֿאָן צאַהנטויזענד, מונדפֿאָרראַטה פֿיר דאַז פֿאָלק צו שאַפֿען, אום בייא דער אַנקונפֿט נעגען גבע בנימין ווירקען

צו

ר ש "י

(ה) דמו להרוג. כוונו להרוג לפיגמע"ט בלע"ז: (י) לעשות. לניקחם זו לגנעת בנימין ככל הנכלם וגומר:

מנרים

באור

ישראל לקריאם שהם יפלגו ויתקבו לויכה בהיתה סרעה הזאת. (ה) דמו להרוג, לשון רש"י כוונו להרוג לפיגם"מינט בלע"ז pensaient (ויה רמבטען). (ז) הבו לכם דבר ועצה, נעע רנם דנרו דבר ועלו עלה שלף תתיזט סכרעת סמאכרת בזאת ניטראל (מהרד"ק). (ט) עליה בגורל, עליה נעלה בגורל, ועיין הגורל לקחת לידה לעם ההולכים למלחמה, ושפטו להם ל הגורלות נעשרה מלקיס נכל מאה ונכל רנבה, ומזר יפול הגורל עליהם יקחו לידה לתשעה המלקיס תזר יעלו להלחם כי לא היו יודעים נזה יתעכבו שם, (מדברי רד"ק). (י) לבואם, נרמה

הַנִּבְלָה אֲשֶׁר עָשְׂתָה בְּיִשְׂרָאֵל׃
(יז) וַיֵּאָסֵף כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל אֶל־
הָעִיר כְּאִישׁ אֶחָד חֲבֵרִים׃
(יח) וַיִּשְׁלְחוּ שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אֲנָשִׁים
בְּכָל־שִׁבְטֵי בִנְיָמִן לֵאמֹר מָה
הָרָעָה הַזֹּאת אֲשֶׁר נִהְיְתָה בָּכֶם׃
(יט) וְעַתָּה תְּנוּ אֶת־הָאֲנָשִׁים בְּנֵי־
בְלִיַּעַל אֲשֶׁר בַּגִּבְעָה וְנָמִיתֵם
וּנְבַעֲרָה רָעָה מִיִּשְׂרָאֵל וְלֹא
אָבוּ בְּנֵי בִנְיָמִן לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל
אֲחֵיהֶם בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל׃ (כ) וַיֵּאָסְפוּ
בְּנֵי־בִנְיָמִן מִן־הֶעָרִים הַגִּבְעָתָה
לָצֵאת לַמִּלְחָמָה עִם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
(כא) וַיִּתְפָּקְדוּ בְּנֵי בִנְיָמִן בַּיּוֹם
הַהוּא מֵהֶעָרִים עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם
אֶלֶף אִישׁ שֹׁלֵף חָרֶב׃ לְבַד מִיּוֹשְׁבֵי כ
הַגִּבְעָה הִתְפָּקְדוּ שְׁבַע מֵאוֹת
אִישׁ בָּחוּר׃ (כב) מִכֹּל הָעָם הַזֶּה

בני קרי ולא כתיב שבע

צו קענען גלייך דער נאנצען שאַרטהאַט, דיא אין ישׂ־אל נעשעהען איזט. (יח) היערויף פֿערזאמעלטע זיך דיא נאַנצע מאננשאַפֿט ישׂראל׳ס ווידער דיא שטאַרט פֿערבונדען ווי אין קריעגער. (יט) נון שיקט זיך דיא שטעמע ישׂראל׳ס ליים אַן אללע שטאַם־אַבטהיילונגען בנימין׳ס אונד ליעסען זאַגען: וואַס איזט ראַו פֿיר איינע שׂעריכטהייט, דיא זיך אונטער אייך צוגעטראַגען האַט? (כ) ליפֿערט זאַלייך יענע נישׂרער טרעפֿינע מענשען אין גבעה אוים, ראַם ווער זיא מיט רעם טאָד בעשטראַפֿען, אונד ראַו בעזע אוים ישׂראל וועגרייסען. דיא קינדער בנימין אַבער, וואָלטן דער אויפֿפֿארדרונג איכער־דער בריעדער, דער קינדער ישׂראל נישט נעהארכגעבען. (כא) אונר פֿערזאַמעלטען זיך זאַלייך אוים דען שטערטען גען גבעה, אום צו פֿעלדע צו ציעהען, נעגען דיא קינדער ישׂראל. (כב) דיא קינדער בנימין מוסטע טען זיך אַן דיזעם טאגע אוים דען שטערטען: זעלם אונר צוואַנציג טויזענד מאַן שוועדרט פֿיהרע אָהנע דיא איינוואָהנער פֿאַן גבעה, יוועלכע אוים זיך זיעבען הונ־דרט אוים־ערלעזענע מעננער וועהלטען. (טז) אנטער דען נעזאַמטען קריעגספֿאלקע, קאַנ־

ר ש "י

(יא) מחברים. שוים כנגלה לחת: (יב) בכל שבטי בנימין. עשרה שבטים נקשרו עשרה משפחותיו שיהיו מרכל שנים עשר שבטים:

(טו) לחר

ב א ו ר

ניחס כוונת המדבר להיסוף הלמדין נמצאר על דרך לחוש, ולחר לעשות לניחס לנגע, במקום לעשות בניחס לגג, וגם כאקוחות לחרים שנוסף לפעמים בני"ת. (יב) בכל שבטי בנימן, בז בנוי הכוים למפלרת, שכל משפחה מבנה בנימן היתה נקשרת בשבט, כדברי חז"ל שהביאו

שְׁבַע מֵאוֹת אִישׁ בָּחוּר אִטֵּר יַד־יְמִינוֹ כָּל־זֶה קֹלֵעַ בָּאֶבֶן אֶל־הַשַּׂעֲרָה וְלֹא יַחֲטִא׃ (יז) וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל הִתְפָּקְדוּ לְבַד מִבִּנְיָמִן אַרְבַּע מֵאוֹת אֶלֶף אִישׁ שֹׁלֵף חָרֶב כָּל־זֶה אִישׁ מִלְחָמָה׃ (יח) וַיָּקֻמוּ וַיַּעֲלוּ בֵית־אֵל וַיִּשְׁאֲלוּ בֶאֱלֹהִים וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִי יַעֲלֶה־לָּנוּ בַתְּחִלָּה לַמִּלְחָמָה עִם־בְּנֵי בִנְיָמִן וַיֹּאמֶר יְהוָה יְהוּדָה בַתְּחִלָּה׃ (יט) וַיָּקוּמוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּבֹּקֶר וַיַּחֲנוּ עַל־הַגִּבְעָה׃ (כ) וַיֵּצֵא אִישׁ יִשְׂרָאֵל לַמִּלְחָמָה עִם־בִּנְיָמִן וַיַּעַרְכוּ אִתָּם אִישׁ־יִשְׂרָאֵל מִלְחָמָה אֶל־הַגִּבְעָה׃ (כא) וַיֵּצְאוּ בְנֵי־בִנְיָמִן מִן־הַגִּבְעָה וַיַּשְׁחִיתוּ בְיִשְׂרָאֵל בַּיּוֹם הַהוּא

קאַננטען יענע זיעבען הונדערט אויסערלעזענע מעננער מיט איהרער נעשפערטען רעכטען אַללעזאַמט איינען שטיין אויף אַיין האָאר שלייערן, אָהנע צו פֿעהלען. (יז) דיא מאַננשאַפֿט ישראל'ס אָהנע בנימין טוסטערטע אויס זיך, פֿיער מאַהל־הונדערט טויזענד מאַן שווערט־פֿיהרער, לויטער קריעגער־פֿאָהרנע מענער. (יח) דיעזע מאַכטען זיך אויף, גינגען נאַך בית אל אונד בעפֿראַגטען נאָטט; דיא קינדער ישראל פֿראַגטען נעמליך: ווער פֿאָן אונו זאָלל צוערשט נעהען דיא קינדער בנימין אין קריעג ציעהען? דער עווינע ערליעס: יהודה צוערשט! (יט) דא מאַכטען זיך דיא קינדער ישראל'ס דעם מאָרגענס אויף, אינר לאַגערטען זיך בייא גבעה. (כ) דיא מאַננשאַפֿט ישראל'ס גינג אַלוא אין דען קריעג נעהען בנימין, אונד שטעללטע זיך ווידער זיא אין שלאַכטאָרדנונג פֿאָר גבעה.

(כא) אַבער דיא קינדער בנימן ריקטען אויס גבעה, אונד שטרעקטען אַן דיעזעם טאָגע שנים צווייא

ר ש"י

(טו) לטר יד ימינו. גמודי יד ימינם לח היו שולטים בה כלנו היתה לטומה כמו לל תחטר עלי נחר פיה: כל זה. שנע מלות לים הללו: לל הסער'. למוע הסער: ולח יחטיח. לח יסנה: (יח) יסודה נתחלה. לנל לח נחנו לשחול לם לנלח לם לינלח ונלחרונה שנחנו לסר עלו כי מחר לחננו ניהך הסנימו והזלימו דנריהם: (כא) ויפמיתי, נענשו על זלח קנלו כמו כן נמעשה דמות מיכה שהיה כנר:

באור

שהניחו רש"י ורד"ק; ולין לומר שנח שנע נמקום מספחה, והוח כמו מספחות בנימן, שהרי כתוב נמקום לחר (ז"ח ט'כ"ח), הלעירה מכל מספחות שנטי בנימן. (טו) אטר יד ימינו, לסנר יד ימינו, כמו שפירשתי נלהוד, ולין הטעם שהיה כל לים נאור, לים שמלי מלד הטנע לי מקמת חולי, כי לין גם לחד לחזר יקרח לטר יד לים נאור מכל לנשי הלנח, ומעינינו תנין טעמו לכל לחד מהם היה לחל יכו לחסור ימינו ולזלוע בשמלו ולקלוע נחבן

ולח

שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים אֶלֶף אִישׁ אָרְצָה׃
(כב) וַיִּתְחַזֵּק הָעָם אִישׁ יִשְׂרָאֵל
וַיֹּסִפוּ לַעֲרֹךְ מִלְחָמָה בַּמָּקוֹם
אֲשֶׁר־עָרְכוּ שָׁם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן׃
(כג) וַיַּעֲלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיִּבְכּוּ
לִפְנֵי־יְהוָה עַד־הָעֶרֶב וַיִּשְׁאֲלוּ
בַּיהוָה לֵאמֹר הַאוֹסִיף לָגֶשֶׁת
לַמִּלְחָמָה עִם־בְּנֵי בִנְיָמִן אָחִי
וַיֹּאמֶר יְהוָה עֲלוּ אֵלָיו׃ (כד) וַיִּקְרְבוּ
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־בְּנֵי בִנְיָמִן
בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי׃ (כה) וַיֵּצֵא בִנְיָמִן
לִקְרָאתָם מִן־הַגִּבְעָה בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי
וַיַּשְׁחִיתוּ בִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד
שְׁמֹנַת עָשָׂר אֶלֶף אִישׁ אָרְצָה
כָּל־אֵלֶּה שֹׁלְפֵי חָרֶב׃ (כו) וַיַּעֲלוּ
כָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכָל־הָעָם וַיָּבֹאוּ
בֵּית־אֵל וַיִּבְכּוּ וַיֵּשְׁבוּ שָׁם לִפְנֵי
יְהוָה וַיָּצוֹמוּ בַיּוֹם־הַהוּא עַד־
הָעֶרֶב וַיַּעֲלוּ עֹלוֹת וּשְׁלָמִים לִפְנֵי
יְהוָה׃ (כז) וַיִּשְׁאֲלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
בַּיהוָה וְשָׁם אֲרוֹן בְּרִית הָאֱלֹהִים

צווייא אינד צוואַנציג טויזענד
מאַן פֿאָן יש־אל צו בָּאַרעז.
(כב) דיא מאַננשאַפֿט ישראל'ס
ערמוטהיגטע זיך ווידער,
אונד שטעלטען זיך אַבער
מאַלס אין שלאַכטאָרדנונג אַן
דעם אָרטע וואָ זיא זיך אַם ער־
שטען טאַגע אויפֿגעשטעלט.
(כג) צופֿאָר אַבער וואַרען דיא
קינדער ישראל הינגעאַנגען,
אונד האַטטען געוויינט פֿאָר־
דעם עווינען כיז אַבענד; דאַ
בעפֿראַגטען זיא דען עווינען:
זאָלל איך דען קריעג פֿאָרט־
זעטצען מיט מיינעם ברודער,
דען קינדערן בנימין? אונד דער
עווינג ערליעם: ציעהעט הין
ווידער אי־הן! (כד) אַלס דיא
קינדער ישראל אַם צווייטען
טאַגע גענגען דיא קינדער בנימין
הערַאן קאַמען, (כה) צאָג בנימין
אויס גבעה אי־הנען אויך אַם
צווייטען טאַגע ענטגעגען, אונד
שטרעקטען פֿאָן דען קינדערן
ישראל נאָך אַלטצאהן טויזענד
מאַן צו בָּאַרען, לויטער נעאיב־
טע שווערדט־פֿיהרער. (כו) דאַ־
רויף צאָג נאַנץ יש־אל מיט
דעם קריעגם־פֿאָלקע הין, קא־
מען נאַך בית אל, בליעבען
אינד ווײנטען דאַועלבסט פֿאָר
דעם עווינג, פֿאַסטעטען דעם־
זעלבען טאַג בית אַבענד אונד
בראַנדאָפֿפֿער אונד
פֿרידענסאָפֿפֿער פֿאָר דעם

כימים

העדרן. (כז) דיא קינדער ישראל בעפֿראַגטען דען עווינגען—דען דאָרט בעפֿאַנד זיך דאַמאלס דיא

באור

ולא יצנה המטה, וכאן שתרגמתי. (כז) ושם ארון בריח, זכר נפעם על־ידי ענין הארון ופנחס

בַּיְמִים הָהֵם׃ (כח) וּפִינְחָס בֶּן־ אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן עֹמֵד וְלְפָנָיו בַּיָּמִים הָהֵם לֵאמֹר הַאוֹסִף עוֹד לָצֵאת לַמִּלְחָמָה עִם־בְּנֵי־בִנְיָמִן אָחִי אִם־אֶחְדָּל וַיֹּאמֶר יְהוָה עֲלוּ כִּי מָחָר אֶתְּנֶנּוּ בְיָדֶךָ׃ (כט) וַיָּשֶׂם יִשְׂרָאֵל אֹרְבִים אֶל־הַגִּבְעָה סָבִיב׃ (ל) וַיַּעֲלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־בְּנֵי בִנְיָמִן בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיַּעַרְכוּ אֶל־הַגִּבְעָה כְּפַעַם בְּפָעַם׃ (לא) וַיֵּצְאוּ בְנֵי־בִנְיָמִן לִקְרַאת הָעָם נִנְתָּקוּ מִן־הָעִיר וַיָּחֵלּוּ לְהַכּוֹת מֵהָעָם חֲלָלִים כְּפַעַם בְּפַעַם בַּמְסִלּוֹת אֲשֶׁר אַחַת עֹלָה בֵּית־אֵל וְאַחַת גִּבְעָתָה בַּשָּׂדֶה כִּשְׁלֹשִׁים אִישׁ בְּיִשְׂרָאֵל׃ (לב) וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי בִנְיָמִן נִגָּפִים הֵם לְפָנֵינוּ כְּבָרִאשֹׁנָה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אָמְרוּ נָנוּסָה וְנִתַּקְנוּהוּ מִן־הָעִיר אֶל־הַמְסִלּוֹת׃ (לג) וְכָל־

דיא בונדעסלאַדע נאָטטעס, (כח) איך פּנחס ואָהן־אלעזר׳ס, ענקעל אהרן׳ס שטאַנד צו יע־ נער צייט פֿאָר אי־הר— דיא פֿראַגע וואַר: ואָלל איך פֿער־ נער צו פֿעלדע ציעהען, נע־ נען מיינען ברודער דיא קינ־ דער בנימין, אָדער זאָלל איך עס אונטערלאַסען? דער עווי־ גע ערליעפּ: ציעהעט הין, דען מאָרגען נעבע איך דיא אין אייר האַנד. (כט) ראַ שטעלל־ טע ישראל הינטערהאלטע אום גבעה הערום. (ל) ראַן צאָ־ גען דיא קינדער ישראל ווי־ דער בנימין אויך אַם דריטטען טאַג, אונד בעוועגטען זיך גע־ גן גבעה וויא געוועהנליך. (לא) דאַ ריקטען אויך דיא קינ־ דער בנימין הערוים דעם פֿאָל־ קע ענטגעגען, לענקטען אַב פֿאָן דער שטאַדט, אונד פֿיי־ גען אַן פֿאָן דעם קריעגם־פֿאָל־ קע לייכן צו פֿעללען וויא פֿאָר־ הין, אויף דען שטראַסען, דע־ רען איינע נאַך בית אל, אונד איינע פֿעלראיין נאַך גבעה פֿיהרט, אוננפֿעהר דרייסיג מאַן פֿאָן ישראל. (לב) דיא קינדער בנימין פֿראָהלאָקטען: זיא וועדרען נעשלאַגען פֿאָן אונז וויא אַנפֿאַנגס, אונד דיא קינדער ישראל׳ס ריעפֿען: וויר מיסטען פֿליעהען— דאַמיט וויר זיא פֿאָן דער שטאַדט אַב, אונד אויף דיא לאַנדשטראַסטען הינלאָקטען. (לג) דיא נאַנצע מאַנ־

הלי הגושה איש שאפט

באור

ופנחס, להגיד כי זאת הפעמים לא היה הכהן הגדול פנחס ולא היתה הפ"ה לפני הארון, ועתה נח פנחס הכהן עם הלוים והתומים לפני הארון כדרך ס', ונתקבר תשובת העם ונעקתו עם הכנת הכהן הגדול והמקום בעת הצלה, היתה תשובה שלמה, (מדברי הרד"ק).

(לא) חנחקו, מבנין הפעל, והספיק עד התיקו מן העיר (יהוש' ז' ו'), ועיין שם בהליכ

אִישׁ יִשְׂרָאֵל קָמוּ מִמְּקוֹמוֹ
וַיַּעַרְכוּ בְּבַעַל תָּמָר וְאֹרֵב יִשְׂרָאֵל
מֵגִיחַ מִמְּקֹמוֹ מִמַּעֲרֵה־גָבַע׃
(לד) וַיָּבֹאוּ מִנֶּגֶד לַגִּבְעָה עֲשֶׂרֶת
אֲלָפִים אִישׁ בָּחוּר מִכָּל־יִשְׂרָאֵל
וְהַמִּלְחָמָה כָּבְדָה וְהֵם לֹא יָדְעוּ
כִּי־נִגְּעָת עֲלֵיהֶם הָרָעָה׃ (לה) וַיִּגֹּף
יְהוָה אֶת־בִּנְיָמִן לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל
וַיַּשְׁחִיתוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּבִנְיָמִן
בַּיּוֹם הַהוּא עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה אֶלֶף
וּמֵאָה אִישׁ כָּל־אֵלֶּה שֹׁלֵף חָרֶב׃
(לו) וַיִּרְאוּ בְנֵי־בִנְיָמִן כִּי נִגָּפוּ
וַיִּתְּנוּ אִישׁ־יִשְׂרָאֵל מָקוֹם לְבִנְיָמִן
כִּי בָטְחוּ אֶל־הָאֹרֵב אֲשֶׁר שָׂמוּ

שאַפּט ישראל'ס מאַנטע זיך
פּאָן זיינעם שטאַנדאָרטע הינ־
ווענ, אונד אָרדנעטע זיך וויע־
דער בייא בעל תמר, אויך
ישראל'ס הינטערהאַלט בראַך
שנעלל אויס זיינער שטעללונג
פּאָן דער עבענע גבע'ס הער־
פּאָר. (לד) עס ריקטען נען
גבעה צעהנטויזענד מאַן, דער
קערן אויס נאַנץ ישראל. דער
קאַמפף וואורדע העפּטיג,
אַבער נאָך מערקטען יענע
ניכט, דאַס דאַז אונהייל וויא
ערריי־כט. — (לה) דער עווינע
שלוג בנימין פּאָר ישראל, אונד
דיא קינדער ישראל'ס פּערניכ־
טעטען פּאָן בנימין אַן ריעוועם
טאַנע פּינף אונד צוואַנציג טויי־
זענד א־ין הונדערט מאַן, לוי־
טער וואַקערע שיוערדטפּיה־
רער. (לו) צוואַר ויהנטעוו שאָן
דיא קינדער בנימין'ס, דאַס
יענע נעשלאַגען זיינען — דען
יש־אל'ס שטרייטער איבער־

ליעסען דאַז שלאַטפּלד אַן בנימין, ווייל דיא דעם הינטערהאַלט פּערטרויטען, וועלכע

ר ש "י

(לג) נבעל תמר. במיזר יריחו: מגיח. נמשך כמו יגיח ירדן אל פיהו (איוב מ"ג). גיחי מנטן (תהלים כ"ב): ממערה גבע. ממקום לר ערותה וגליוה של גבעת בנימין מקום תורפה שלה שהיו נוחה ליכנס משם כמו לרחות את ערות הארץ נחתם (בראשית מ"ב): (לו) ויתנו לחם ישראל. מפני שהיה מקום לבנימין להרוג את הנבעה כי סמכו ישראל על הארב שילכו לקראתם:

וימשוך

באור

בנאור. (לג) קמו ממקומו, קמו על הפרט ממקומו על הכלל (רד"ק). מגיח, הפעיל מגזרת גוח ועניינו נסיעה בתנועה חזקה ופתאומית וכן בתורתי תרבע רוחי שמיח מגיחין ליתח רבץ (דניאל ז' ג'), תופסי מלחמה לו לגזי מלחמה (במדבר ל"א כ"ז כ"ח) ת"ק מגיחי קרבא, לפי שהם מזומנים בכל עת לנחת לבוא חיש מהר. ממערה גבע, ת"י ממיזור גבעתא, ורד"ק פירשו כמו ערות על יחור (ישעי' י"ט ז') תואר ליורקות ולדשאים הלחים וכן ומתערה בחזרת הענן (תהלים ל"ז ל"ה) מתלחלח, וטעמו מקום ירקות ודשאים לחים סמוך לנבעה. (לה) ויגף ה' את בנימין, כאן ספר זה הכתוב בכלל, ואחר זה יפרט איך היה זה, ואיך לכד העיר, ואיך נפלו בני בנימין כל אותו מספר מהמארבים, וזהו שאמר עוד וירקו בני בנימין כי נגפו, כי בתחלה בראותם כי נגפו ישראל נתנו מקום לבנימין לרדוף אחריהם כי בטחו

אֶל־הַגִּבְעָה: (לז) וְהָאֹרֵב הֵחִישׁוּ
וַיִּפְשְׁטוּ אֶל־הַגִּבְעָה וַיִּמְשֹׁךְ
הָאֹרֵב וַיַּךְ אֶת־כָּל־הָעִיר לְפִי־
חָרֶב: (לח) וְהַמּוֹעֵד הָיָה לָאִישׁ
יִשְׂרָאֵל עִם־הָאֹרֵב הָרֶב
לְהַעֲלוֹתָם מַשְׂאֵת הֶעָשָׁן מִן־
הָעִיר: (לט) וַיַּהֲפֹךְ אִישׁ־יִשְׂרָאֵל
בַּמִּלְחָמָה וּבִנְיָמִן הֵחֵל לְהַכּוֹת
חֲלָלִים בְּאִישׁ־יִשְׂרָאֵל כִּשְׁלֹשִׁים
אִישׁ כִּי אָמְרוּ אַךְ נִגּוֹף נִגַּף הוּא
לְפָנֵינוּ כַּמִּלְחָמָה הָרִאשֹׁנָה:
(מ) וְהַמַּשְׂאֵת הֵחֵלָּה לַעֲלוֹת מִן־
הָעִיר עַמּוּד עָשָׁן וַיִּפֶן בִּנְיָמִן
אַחֲרָיו וְהִנֵּה עָלָה כְלִיל־הָעִיר

(לז) אוים גבעה זעטצטען. —
(לז) דאַ איילטן דיעזער ה'נ־
טערהאַלט, שטירצטע אויף
גבעה, צאָג היניין אינר שלוג
דיא גאַנצע שטאַדט מיט דער
שערפֿע דעם שווערדטעם.
(לח) איין מערקמאַהל וואַר פֿיר
דיא מאַננשאַפֿט ישראל'ס מיט
דעם הינטערהאַלטע פֿעראַב־
רעדטע, איין אַנהאַלטענדעם
רויכפֿייער אויס דער שטאַדט
שטיינען צו לאַססען. (לט) אַלס
נון ישראל'ס מאַננשאַפֿט אים
קאַמפֿע איינע וועגדונג
נאַהם, אונד כנימן וויעדער בע־
נאַן אונטער ישראל לי פֿען צו
פֿעללען נעגען דרייסיג מאַן, זאָ
דאַס וויא ריעפֿען: וואַהרליך,
זיא זינד אַבערמאַלס געשלא־
גען פֿאָן אינו וויא אים ער־
שטען טרעפֿפֿען. — (מ) פֿינג
דאַז פֿייער אַן אויס דער
שטאַדט אין איינע רויכווילע
צו שטייגען; בנימין וואַנדטע זיך דאַהין, אונד דיא גאַנצע שטאַדט שטיג (אין פֿלאַמ־
מען)

השמימה

ר ש "י

(לז) וימשוך האורב. משך בשופר. דבר אחר משך בשופר הע: משך אחו של העיר: (לח) והמועד
היה. מתחלה היה לות בין ישראל בין האורב להיות האורב מרגם לעלות עשן העיר ויבינו ישראל
אשר לכך האורב את הנגעם: משאת העשן. גוכם העשן: (לט) ויהפך איש ישראל. עכשיו חוזר
לתחלת הדברים ואומה ומספם עשרים ושמנה אלף שכחתנו למעלה כילד נפלו והיכן נפלו:
ואחר

ב א ו ר

ישראל של האורב שילכד העיר (מדברי הרד"ק). (לז) וימשוך, ת"י ואתגיד כמו שתרגם
ויפשטו, ועיין מה שכתבתי למעלה (ט' ל"ג). (לח) והמועד, ת"י וזמנא, וכן פי' הרד"ק,
זמן זה התנו ביניהם כדי שיכנסו האורב בעיר שילכדו בה אש ומשאת העשן יהיה סימן לישראל
שכבר לכדו העיר, ובזמן שיראו העשן יחזרו פניהם כלפי בנימן להכות בהם. הרב, לשון מסר ה"ק
לו הוא שם, וענינו על לשון הזמן, שלא יכבה האש ויעשן זמן רב. משאת העשן, הוא
העשן המתגבה למעלה מן האש והלהב ע"י שרפת העיר, ושעם משאת מענין ויעשן דוד
(ש"ב ה' כ"ו), ובלשון המשנה נרקשונה היו משיתין משואות (רד"ק). (לט) ויהפך, הסבו פניהם
לרחות שם החלה המשאת לעלות. (מ) עמוד עשן, נתסרון כ"ף השמות, שעלתה המשאת
כעמוד עשן. כליל העיר, מענינו תכין תסרונו, כליל העיר עלה בתם השמימה, ויתכן לפרש
בליל, כלילת והדרת העיר, ונופל על הבנינים שהם עדי העיר, ויהי' תרגומו: דיא הערליכקייט
ועד

הַשָּׁמָיְמָה׃ (מח) וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל
הָפַךְ וַיַּכֶּהָל אִישׁ בִּנְיָמִן כִּי רָאָה
כִּי־נִגְּעָה עָלָיו הָרָעָה׃ (מט) וַיִּפְנוּ
לִפְנֵי אִישׁ יִשְׂרָאֵל אֶל־דֶּרֶךְ
הַמִּדְבָּר וְהַמִּלְחָמָה הִדְבִּיקָתְהוּ
וַאֲשֶׁר מֵהֶעָרִים מַשְׁחִיתִים אוֹתוֹ
בְּתוֹכוֹ׃ (מג) כִּתְּרוּ אֶת־בִּנְיָמִן
הִרְדִּיפֻהוּ מְנוּחָה הִדְרִיכֻהוּ עַד
נֹכַח הַגִּבְעָה מִמִּזְרַח־שָׁמֶשׁ׃
(מד) וַיִּפְּלוּ מִבִּנְיָמִן שְׁמֹנָה־עָשָׂר

מען)הימטעלאַן. (מח)ישראלס
מאַננשאַפֿט קעהרטע אַלוֹאָ
אום, אונד בנימין וואַרד בע־
שטירצט. דען ער זאַ־, דאַס
איהן דאַז אונהייל שאָן גע־
טראָפֿפֿען. (מט) אונד ויאַנד־
טע זיך פֿאָר דען שטריטערן
ישראל׳ס דען וועג נאַך דער
וויסטע צו, אַבער דער קאַמפֿף
פֿערפֿאָלגטע איהן, אונד ווער
אוים דען שטעדטען פֿלאָה,
פֿערניכטעטען זיא עבען זאָ,
וויא יענען דער דאַרין בליעב.
(מג) זיא אומרינגטען בנימין,
טריעבען איהן ראַסטלאָז פֿאָ־
זיך הער, צערט־אַטען איהן
אלף
ביז נעגען גבעה צור מאָרגענוויטע. (מד) אונד עס פֿיעלען פֿאָן בנימין אַכטצעהן טויזענד

מאַן

ר ש "י

(מב) ומצר מהערים. התורג שנכנם בעיר מצחיתים לותו בתוך העיר שנט בתוך העיר: (מג) כתרו
את בנימין. הקיפו את בנימין בכתר המקיף את הראש וכן לבניו בן בתרוני (תהלים כ"ב י"ג)
וכן כי רצע מכתיר את הלדיק (תנקוק ל' י"ד) וכן גם בלשון עטרה נקיפת הקפה ומשול
ולתנזיו עוטרים על דוד ועל תנזיו למשנה (ב"ק כ"ג כ"ו): הרדיפוהו. קורלים לאחריו ורדיפה
לועקים זה לזה לרדוף: מנוחה הדריכוהו. תנל הערים שהם נומים נהם שם הדניקוהו:
הדריכוהו. השינוהו ויש דוגמתו בלשון גמרא רהט נתרי פרסא בחלא ולא תדריכי: עד נכח
הגבעה. ממזרחה של גבעה: (מד) ויפלו מבנימין שמנה עשר אלף. בשדה בתוך המלחמה;
ויעוללהו

ב א ו ר

דער טטאַדט פֿלוֹק היאַטעל חויך. (מא) ואיש ישראל הפך, בנזכר למעלה ויהפך איש ישראל,
כי נהפך אל הכזדף, וישראל עשו לגבעה מה שעשה יהושע לעי, וכאשר ראו בני בנימין עשן
העיר נעלה ופנו לנוס לפני בני ישראל. (מב) והמלחמה הדביקתהו, המלחמה לא פסקה
כאשר נסו כ"א נאשכה אחריהם. ואשר מהערים, המפרשים פירשו כת"י, ואנשי נאנשי קמו
מקוריהן קטלין נהון מכאן ומכאן, כ"ל התורג שנכנסו בגבעה משחיתים לותן מהגבעה ומשאר
הערים, ופי' כ ת ו כ ו בתוך בנימין הנהרגים מבאן היו גם אלה נהרגים מבאן (רד"ק), ולדעתי
אלה ואשר עומדת במקום שניהם, ומקרא קצר הוא ויהיה כתשלומו: ומצר גם מהערים משחיתי (תנזי
התורג) אותו ומצר בתוכו, כלומר בתוך מקום מושבותיהם, וענינו מובן הוא משא והנשאר בתוכו
שניהם נפלו בחרב לפי ישראל, וכמו שתרגמתי. (מג) כתרו, כפי' רש"י הקיפוהו. הרדיפהו מנוחה,
ת"י רדפונין מבית ניקהון טרדונון, ומושך מנוחה למלה שלאחריה, וכן פי' רש"י והרד"ק נמוהם
לאמר הרדיפוהו, זה לזה לומר רדוף אחריו, מנוחה הדריכוהו, חסר מ"ם השמוש ופי'
ממנוחה הדריכוהו, כלומר שנרשיהו ממקום מנוחתו; לוקח לדעתי מ"ם השמוש הנעלם כמ"ש
מדבר עם יעקב (בראשית ל"א כ"ט), כי לו תשא פניך ממוש (לזיוב י"ג ט"ו), וטעמו הרדיפוהו
ממנוחה, בלי מנוחה, כמו מורדף בלי תשך (ישעי' י"ד ו'), וכן תרגמתי. הדריכוהו, נפשוטו
מלשון

אֶלֶף אִישׁ אֶת־כָּל־אֵלֶּה אַנְשֵׁי־
חָיִל: (מה) וַיִּפְנוּ וַיָּנֻסוּ הַמִּדְבָּרָה
אֶל־סֶלַע הַרִּמּוֹן וַיְעֹלְלֵהוּ
בַּמְסִלּוֹת חֲמֵשֶׁת אֲלָפִים אִישׁ
וַיְדַבְּקוּ אַחֲרָיו עַד־גִּדְעֹם וַיַּכּוּ
מִמֶּנּוּ אַלְפַּיִם אִישׁ: (מו) וַיִּהְיוּ כָּל־
הַנֹּפְלִים מִבִּנְיָמִן עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה
אֶלֶף אִישׁ שֹׁלֵף חָרֶב בַּיּוֹם הַהוּא
אֶת־כָּל־אֵלֶּה אַנְשֵׁי־חָיִל:
(מז) וַיִּפְנוּ וַיָּנֻסוּ הַמִּדְבָּרָה אֶל־
סֶלַע הַרִּמּוֹן שֵׁשׁ מֵאוֹת אִישׁ
וַיֵּשְׁבוּ בְּסֶלַע רִמּוֹן אַרְבָּעָה
חֳדָשִׁים: (מח) וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל שָׁבוּ
אֶל־בְּנֵי בִנְיָמִן וַיַּכּוּם לְפִי־חָרֶב
מֵעִיר מְתֹם עַד־בְּהֵמָה עַד כָּל־

מאן לויטער מאַפּאַרע קריע־
גער: (מה) אלס זיא זיך וואַנד־
טען, אונד רער ווישטע צו
נאַך דעם פּעלזען רמון פּלאַ־
העז, מאַכטען יענע אויף דען
שטראַסען נאַך אונר נאַך פּינף
טויזענד מאַן ניד־רער, אונר
אַלס זיא איה עז ביז גדעם
נאַכזעטצטען, ערשלע: זיא
פּאַן רענזעלבען צוויאטויזענד
מאַן: (מו) זאָ דאַס דיא זעמטי־
ליך אַן יענעם טאַגע פּאַן בנימין
געבליבען, פּינף אונד צוואַנ־
ציג טויזענד מאַן שווערטפּיה־
רער בעטרוגען, לויטער טא־
פּפּערע קריענער. (מז) ענד־
ליך וואַנדטען אונר פּלאַהען
רער ווישטע צו נאַך רעם פּעל־
זען רמון זעקס הונדערט מאַן,
וועלכע זיך פּיער מאַנאַטע בייא
ריעזען פּעלזען רמון ערהיעל־
טען. (מח) דען דיא מאַנ־
שאַפּט יש־אלים קעהרטע צו־
ריק צו דען איבריגען קי־דערן
בנימ׳ס, אינר ערשלוגען מיט

הנמצא

דער שארפּע דעם שווערדטעם, וואַם דיא שטאַדט אינפּע־וערטעם האַטטע, זאַוואַהל פּיעה
אַלס

ר ש " י

(מה) ויעוללהו. הרגוה לאחר הריגה כעוללות שאחר הבציר: חמשת אלפים איש. הרי עשרים וחמשה אלף: עד גדעם. שם מקום: ויכו ממנו חמשת אלפים איש. הרי עשרים וחמשה אלף החמור למעלה. והמקום הנזכרים למעלה לא פירש היכן נפלו: (מח) שבו אל בני בנימין. בכל הערים: מעיר מתם. התמו כל יושבי הערים ועד בהמה וחנטים ככלל מתים היו שמחום לשון כליה הוא ויש לתמוה על אלף הינן הס שהרי עשרים ושמה אלף התפקדו מן הערים ומן הגבעה עם מלחמת ובחן

מנה

ב א ו ר

מלחמן בדרך בנת (שם ס"ג ג'), בנימן הי' להם למרחם כשיט מילות. (מו) עשרים וחמשת אלף, וחמשה עשר למעלה (פסוק ל"ה), הניחם כאן לפי שהוא פרט ומנה על המספר הרחמן שזכר (רד"ק), והעיר הרלב"ג יכ"ר מזכר מחלה שמספר בני בנימן עשרים ושמה אלף שולף חרב ושניב מילות (פסוק ט"ו), וידמה שהאלף הנשארים מתו במלחמות הרחבונות ע"כ. (מח) מעיר מתם, לפעת הרד"ק הוא כמו מתים שפי' מעיר מגזים, ומתום שם לתנועת כולל הנשים והטף, ר"ל האנשים בעיר, והנהמה בשדה, עד כל הנמנה עופות או חיות, הכל הרגו ולפעתין מתום כמו אין בו מתום (ישעי' ל' ו'), והוא לשון תמימות, מה שמלאו תמים

ושלח

הַנִּמְצָאִים גַּם כָּל־הֶעָרִים הַנִּמְצָאוֹת
שִׁלְּחוּ בָאֵשׁ:
כא (ח) וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל נִשְׁבַּע
בַּמִּצְפָּה לֵאמֹר אִישׁ מִמֶּנּוּ
לֹא־יִתֵּן בִּתּוֹ לְבִנְיָמִן לְאִשָּׁה:
(ג) וַיָּבֹא הָעָם בֵּית־אֵל וַיֵּשְׁבוּ שָׁם
עַד־הָעֶרֶב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים וַיִּשְׂאוּ
קוֹלָם וַיִּבְכּוּ בְּכִי גָדוֹל: (ג) וַיֹּאמְרוּ
לָמָּה יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הָיְתָה
זֹאת בְּיִשְׂרָאֵל לְהַפְקֵד הַיּוֹם
מִיִּשְׂרָאֵל שֵׁבֶט אֶחָד: (ד) וַיְהִי
מִמָּחֳרָת וַיַּשְׁכִּימוּ הָעָם וַיִּבְנוּ־
שָׁם מִזְבֵּחַ וַיַּעֲלוּ עֹלוֹת וּשְׁלָמִים:
(ה) וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִי אֲשֶׁר
לֹא־עָלָה בַקָּהָל מִכָּל־שִׁבְטֵי

ישראל

אלם וואס זאנסט צו פֿינרען וואר: אויך אללע שטערטע, אויף וועלכע זיא טראַפֿען, שטעקטען זיא אין בראַנד.

כא (ח) דיא מזננער ישראל'ס אבער, האַטטען צו מצפה פֿאַלגענרעס בעשוואָרען: ניעמאנר פֿאַן אונז נעכע איינעם בנימיטען וו נע טאָכטער צור פֿרויא. (ג) הירוף גיב דאַז פֿאַלק נאך בית אל, דאָרט בליעבען זיא פֿאר נאָטט ביז אַבענר, ערהאָבען איהרע שטימע, אונר ווינטען שוועראַ טהרענען. (ג) זיא שפראַכען: וואַרום אַ עווינער, גאָטט ישראל'ס! מיסטע דיעזעם אונטער ישראל נעש'הען, דאַס נון הייטע איין נאַנצער שטאַם, ישראל ענטפֿעללט? (ד) דעם אַנדערן מאָרגענס מאַכטע זיך דאַז פֿאַלק פֿריה אויף, זיא בויעטען דאַזעלבסט אינן אַלטאַר, אונד בראַכטען בראַנד־אָפּפֿער אינד פֿריעדענסאָפּפֿער דאַר. (ה) שאָן פֿראַגטען

דיא קינדער ישראל'ס: ווער פֿאָן אַללען שטעממען ישראל'ס איזט ניכט צור פֿערזאַמלונג פֿאָר

ר ש"י

מנה נופלים עזרים וחמשה אלף ומאה איש ומה מתות נמלטו אל סלע הרמון והלוקט נראו בדרכים הנשים והטף:
אל הערים ונפלו למחרת כשבאו בני ישראל אל ערי בנימין להכרים הנשים והטף:
בא (ג) להפקד. להנצל:

וינקאזו

באור

ומלת נעיר משמיטו מרגלא ובן תרגמתי. הערים הנמצאות, הערים הנמלטות להם על דרך משעם ומאחר היו לבנימין.

כא (א) נשבע במצפה, השבועה הזאת נשבעו בני ישראל בהאחר נתקבצו במצפה קודם שעלו גבעתה להלחם בבנימין, ועתה כראותם כי על ידי שבועה זו נחסר שבט אחד מישראל נכמרו רחמיהם על בנימין ובכו לפני ה' בכי גדול, (מדברי הרד"ק וסי' לנ"ג). (ה) מי אשר לא עלה, כבר אחלו אחלה זו ולרוב מכלוסם בעבור בנימין שכחו לחקור מי לחבר לא בא אל המצפה וחזרו לחקור קודם בהיות השבועה הגדולה הזאת סבה להביא בזיון להשבועה.

וחנה

יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה כִּי הַשִּׁבוּעָה
ש הַגְּדוֹלָה הָיְתָה לַאֲשֶׁר לֹא־עָלָה
אֶל־יְהוָה הַמִּצְפָּה לֵאמֹר מוֹת
יוּמָת: (ו) וַיִּנָּחֲמוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל
אֶל־בִּנְיָמִן אָחִיו וַיֹּאמְרוּ נִגְדַּע
הַיּוֹם שֵׁבֶט אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל:
(ז) מַה־נַּעֲשֶׂה לָהֶם לַנּוֹתָרִים
לְנָשִׁים וַאֲנַחְנוּ נִשְׁבַּעְנוּ בַיהוָה
לְבִלְתִּי תֵּת־לָהֶם מִבְּנוֹתֵינוּ
לְנָשִׁים: (ח) וַיֹּאמְרוּ מִי אֶחָד
מִשִּׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר לֹא־עָלָה
נ אֶל־יְהוָה הַמִּצְפָּה וְהִנֵּה לֹא בָא־
אִישׁ אֶל־הַמַּחֲנֶה מִיָּבֵשׁ גִּלְעָד
אֶל־הַקָּהָל: (ט) וַיִּתְפְּקֹד הָעָם
וְהִנֵּה אֵין־שָׁם אִישׁ מִיּוֹשְׁבֵי יָבֵשׁ
גִּלְעָד: (י) וַיִּשְׁלְחוּ־שָׁם הָעֵדָה
שְׁנֵים־עָשָׂר אֶלֶף אִישׁ מִבְּנֵי
כ הֶחָיִל וַיְצַוּוּ אוֹתָם לֵאמֹר לְכוּ
וְהִכִּיתֶם אֶת־יוֹשְׁבֵי יָבֵשׁ גִּלְעָד

פֿאַר דען עוויגען נעקאָממען? דען עס וואַר איין גראָסער שיואור געטהאַן, דאַס יעדער, דער ניכט פֿאַר דען עוויגען נאַך מצפה געקאָממען, מום דעם טאָרעם זיין. — (ו) אַבער דיא קינדער ישראל'ס דאַכטען נאָך א'מצער וועהמיטהיג אַן איהרען כרודער בנימין, אונר קלאַגטען: הייטע איזט איין שמאַם פֿאָן ישראל אַבגעבראָכען. (ז) ווא קעננען וויר דען איבריג נעכליעבענען וויבער פֿערשאַפֿען, דאַ וויר בייא דעם עוויגען נעשוואָרען, איהנען פֿאָן אונזערן טעכטערן קיינע ווייבער צו נעבען? (ח) ענדלך זאַגטען זיא: וואָ איזט איינער פֿאָן דען שטעממען ישראל'ס, דער ניכט פֿאַר דען עוויגען נאַך מצפה נעקאָממען איזט? אונר עס היעס: ניעמאַנר אוים יבש נלעד פֿאַנר זיך דאַועלבסט, וועדער אים לאַגער נאָך כיא דער פֿערזאַממלונג איין. (ט) דאַ וואורדע דאָן פֿאָלק נעמוסטערט, אונר אין דער טהאַט, וואַר קיינער פֿאָן דען איינוואָהנערן יבש נלעד'ס דאַ. (י) נון שיקטע דיא נעמיינדע צוועלף טויזענר מאַן פֿאָן דען טאַפֿערסטען דאַהין, אונר מאַן ט־וג איהנען פֿאָלנענדעס אויף: נעהעט הין, אונר שלאַגט דיא בעוואָהנער פֿאָן יבש גלעד מיט דער שאַרפֿע

לפי

ר ש ' י

(ו) וינחמו. שנו לשון עליסס מחזנת פליטה:

לרגע

ב א ו ר

(ח) והנה לא בא, קיל המין היה נאכפס לומר אין איש מיבש גלעד בא אל המחנה ולא אל הקהל ולחקור ולברר התפקדו העם, ואז נודע הדבר כי אין שם איש מיושבי יבש

גלעד

לְפִי־חֶרֶב וְהַנָּשִׁים וְהַטָּף׃ (יח) וְזֶה
הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ כָּל־זָכָר וְכָל־
אִשָּׁה יֹדַעַת מִשְׁכַּב־זָכָר תַּחֲרִימוּ׃
(יט) וַיִּמְצְאוּ מִיּוֹשְׁבֵי יָבֵשׁ גִּלְעָד
אַרְבַּע מֵאוֹת נַעֲרָה בְתוּלָה
אֲשֶׁר לֹא־יָדְעָה אִישׁ לְמִשְׁכַּב
זָכָר וַיָּבִאוּ אוֹתָם אֶל־הַמַּחֲנֶה
שִׁלֹה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃
(כ) וַיִּשְׁלְחוּ כָּל־הָעֵדָה וַיְדַבְּרוּ
אֶל־בְּנֵי בִנְיָמִן אֲשֶׁר בְּסֶלַע רִמּוֹן
וַיִּקְרְאוּ לָהֶם שָׁלוֹם׃ (כא) וַיָּשָׁב
בִּנְיָמִן בָּעֵת הַהִיא וַיִּתְּנוּ לָהֶם
הַנָּשִׁים אֲשֶׁר חִיּוּ מִנְּשֵׁי יָבֵשׁ גִּלְעָד
וְלֹא־מָצְאוּ לָהֶם כֵּן׃ (כב) וְהָעָם
נָחֶם לְבִנְיָמִן כִּי־עָשָׂה יְהוָה פֶּרֶץ
בְּשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃ (כג) וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי
הָעֵדָה מַה־נַּעֲשֶׂה לַנּוֹתָרִים
לנשים

הרגום אשכנזי עד

פֿע דעם שוערדטעם זאממט
דען ווייב ָזרן אונד קינדערן.
(יח) דיעזען אויפֿטראג מיסט
איהר אלזאָ פֿאללכרינגען:
אללע מעננער אונד יערעם
פֿרויענצימער, וועלכעם מענ־
ליכען אומגאַנג גענאָסטען.
זאָללט איהר פֿערטילגען. —
(יט) זא פֿאנדען אונטער דען
איינוואָהנערן פֿאן יבש גלעד
פֿיער הונדערט יונגפֿרויליכע
מעדכן, וועלכע קיינען מענ־
ליכען אומגאַנג קאַננטען, אונד
בראַכטען זיא אינז לאַגער צו
שלה אים לאַנד כנען. (כ) רא־
רויף שיקטע דיא גאַנצע גע־
מיינדע מעננער, וועלכע דיא
קינדער בנימין'ס בים פֿעלזען
רימון אַנרעדטען, אונד איה־
נען פֿריעדען פֿערקינדעטען.
(כא) זאָ קעהרטע בנימין צו דיע־
זער צייט צוריק; מאַן גאַב איה־
נען דיא יונגפֿרויען, וועלכע
מאַן פֿאָן דען וויבספּערזאָנען
צו יבש גלעד לעבען ליעס;
אַלליין, זיא פֿאַנדען זיך ניכט
איהנען גלייכעהלינ. (כב) רא־
דאָב וואורדע דאַז פֿאלק בע־
אונרוהינט וועגען בנימין, וויל דער עווינע איינע שפּאַלטונג אונטער דען שטעממען ישראל'ס
געמאַכט. (כג) דיא עלטעסטען דער גענינדע שפּראַכען: וויא פֿערשאַפֿפֿען וויר פֿרויען דען

אי־

ר ש ״ י

(יב) לרגע מלות נערה בתולה. סוזינים על פי מניות של יין נעולה ריחה נודף בתולה אין ריחה נודף: (יד) ולא מלאו להם. לא ספקו להם:

באור

גלעד. (יב) אשר בארץ כנען, עליו העיר הרד"ק, לא מלאתי טעם לסיפור הזה כי ידוע הוא כי שילה נאלן בנען. והדברים תמהים לי מזה, הלא דברתי גם במנוח הספר. (יד) ולא מצאו להם כן, כן בספר. (טו) והעם נחם, על אשר לא מלאו עוד מספר נערות נחמנו שהיו הם, כי ע"י זה עשה ה' פרץ בשבטי ישראל, ויתכן כי רבים מהשבטים היו מלינים על שנועת המלה להשמיד שבנימין תמה, והימה ירמתם שיקחו להם נשים משבות הכנעני, ואין לך

לְנָשִׁים כִּי־נִשְׁמַדָה מִבִּנְיָמִן
אִשָּׁה: (יז) וַיֹּאמְרוּ יְרֻשַׁת פְּלֵיטָה
לְבִנְיָמִן וְלֹא־יִמָּחֶה שֵׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל:
(יח) וַאֲנַחְנוּ לֹא־נוּכַל לָתֶת־לָהֶם
נָשִׁים מִבְּנוֹתֵינוּ כִּי־נִשְׁבְּעוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אָרוּר נֹתֵן אִשָּׁה
לְבִנְיָמִן: (יט) וַיֹּאמְרוּ הִנֵּה חַג־
יְהוָה בְּשִׁלוֹ מִיָּמִים וָמִימָה אֲשֶׁר
מִצְּפוֹנָה לְבֵית־אֵל מִזְרָחָה
הַשֶּׁמֶשׁ לִמְסִלָּה הָעֹלָה מִבֵּית־
אֵל שְׁכֶמָה וּמִנֶּגֶב לִלְבוֹנָה:
(כ) וַיְצַוּוּ אֶת־בְּנֵי בִנְיָמִן לֵאמֹר
לְכוּ וַאֲרַבְתֶּם בַּכְּרָמִים:
(כא) וּרְאִיתֶם וְהִנֵּה אִם־יֵצְאוּ
בְּנוֹת־שִׁילוֹ לָחוּל בַּמְּחֹלוֹת
וִיצָאתֶם מִן־הַכְּרָמִים וַחֲטַפְתֶּם

ויצוו קרי לכם

איבריגען? זאָלל דען פֿיר בנימין יעדעם פֿרויענצימער פֿער־טילגט ווערדען זיין? (יז) אונד זיא בעשלאָסן: עס מוס פֿיר דיא פֿאָרטפֿלאַנצונג בנימין'ס רעטטונג זיין! עס דאַרף קיין שטאַם אוים ישראל ערלע־שען! (יח) וויר קעננען איהנען צוואַר קיינע פֿרויען פֿאָן אונזערן טעכטערן נעבען, דען דיא קינדער ישראל האַבען עם בעשוואָרען: פֿערפֿלוכט זיא, ווער זעלבסט אייניע פֿרויא אַן בנימין גיבט. — (יט) אַבער — זאַנטען זיא פֿערנער — איוט יאַ דאָך פֿאָן יאַהר צו יאַהר איין גאָטטגעוויהעסעם פֿעסט צו שלה, דאָס נעררליך פֿאָן בית אל אונד עסטליך פֿאָן יענער שטראַססע, דיא פֿאָן בית אל נאַך שכם פֿיהרט, אונד זירליך פֿאָן לבונה. — (כ) מאַן קאַן דען קינדערן בנימין'ס וואָהלוואָללען אונד זאַגען: גע־העט הין, לויערט אין דען ווייגנערטען, (כא) אונד מערקעט אויף; ווען דיא טעכטער שילה'ס הינוים געהען, דען רייגען צו טאַנצען, דאַן שטירצט איהר הערפֿאָר אוים דען ווייגנערטען, אונד רויבט

ר ש " י

(יז) ירושת פליטה. נחלת השבט [נשארה ריקנית הבו עלה שיולידו בניס ויחזיקו בנחלתס הפליטה הנשארת ולא ימחה שבט מישראל: (יט) מזרחה השמש למסלה. במזרחה של מסילה שילה נלפונה של בית אל ובדרומה של לבונ' ובמזרחה של מסילה העולה מבית אל שכמה:

ב א ו ר

פרן גדול מזה, ודבר זה סבב מחלוקה בשבטי ישראל, ובכוונה זו תרגמתי הכתוב. (טז) כי נשמדה, כמו הבי נשמדה בחסרון ה"ל השלה, כאו כי עתה לא רבתה מכה בפלשתים (ב"מ י"ד ל'), נמקים הבי עתה. (יז) ירושת פליטה לבנימן, שעורו פליטה לירושת בניתן, ע"ד יש לאל ידי, וטעם ירושת כמו שתרגמתי כי הזרע ירושת עולם הוא. (יט) אשר מצפונה, לאו שם ילאו בתות בשלה לחול בתולות, וזקני העדה רמזו כל זה להודיע לבני בנימין המקומות לשוס שם מרגם. (כ) ויצוו, חסדם עם בני בנימין, מלשון יהוה ה' חסדו (תהלים מ"ב ט'), ובא בחסרון מלת חסד כמו וכוך תלהים (שמות י"ח כ"ג). (כא) וחטפתם, תקחו בחוקה ובמהירות

לָכֶם אִישׁ אִשְׁתּוֹ מִבְּנוֹת שִׁילֹו
וַהֲלַכְתֶּם אֶרֶץ בִּנְיָמִן: (כב) וְהָיָה
כִּי־יָבֹאוּ אֲבוֹתָם אוֹ אֲחֵיהֶם
לָרוֹב וּ אֵלֵינוּ וְאָמַרְנוּ אֲלֵיהֶם
חָנּוּנוּ אוֹתָם כִּי לֹא לָקַחְנוּ אִישׁ
אִשְׁתּוֹ בַּמִּלְחָמָה כִּי לֹא אַתֶּם
נְתַתֶּם לָהֶם כָּעֵת תֶּאְשָׁמוּ:
(כג) וַיַּעֲשׂוּ־כֵן בְּנֵי בִנְיָמִן וַיִּשְׂאוּ
נָשִׁים לְמִסְפָּרָם מִן־הַמְּחֹלְלוֹת
אֲשֶׁר גָּזָלוּ וַיֵּלְכוּ וַיָּשׁוּבוּ אֶל־
נַחֲלָתָם וַיִּבְנוּ אֶת־הֶעָרִים וַיֵּשְׁבוּ
בָּהֶם: (כד) וַיִּתְהַלְּכוּ מִשָּׁם בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל בָּעֵת הַהִיא אִישׁ לְשִׁבְטוֹ
וּלְמִשְׁפַּחְתּוֹ וַיֵּצְאוּ מִשָּׁם אִישׁ
לְנַחֲלָתוֹ: (כה) בַּיָּמִים הָהֵם אֵין
מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל אִישׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו
יַעֲשֶׂה:

לריב קרי

אייך יערער איינע פֿרויא פֿאַן
דען טעכטערן שלה'ס, דאַן גע-
העט א'הר אין דאַז לאַנד בנימן.
(כב) זאָללטען איהרע עלטערן
אָדער ברידער קאָמען אונד
קלאַגען פֿאָר אונז פֿ'הרען, וָא
ווערדען וויר א'הנען זאַגען:
לאַסט אונז א'הנען דאָך נעוּא-
גען זיין! האַט דאָך ניעמאַנד
פֿאָן אונז קיזמפֿענד זיין ווייב
נעהמען מ'סטען—אויך האַבט
איהר זיא איהנען ניכט פֿרייי-
ווילליג נעגעבען, קעננט איהר
אייך נון נאָך שולדיג נעננען?
(כג) דיא קינדער בנימ'ס
טהאַטען אַלזאָ; זיא נאַהמען
זיך פֿרויען נאַך איהרער אַנ-
צאָהל, דיא זיא זיך אוים רען
רייבענט ענצערינגען רויבט ען,
גינגען ווידער אין איהרע בע-
זיטצונג צוריק, ערבויעטען
שטערטע, אונד בעוואָהנט ען
זיא. (כד) אויך דיא קינדער
ישראל'ס בענאַבען זיך נוני-
מעהר הינוועג פֿאָן דאַננען,
יעדער צו זיינעם שטאַמע
אונד צו זיינער פֿאַמיליע; זיא
צאָגען זיא פֿאָן דאָרט הינוועג,

יעדער נאַך זיינער בעזיטצונג. (כה) צו יענער צייט וואַר קיין רעגענט אין ישראל;
יעדער טהאַט, וואָס אין זיינען אויגען רעכט שיען.

ר ש "י

(כב) לריב קרינו. ללכת קלינו במלחמה: ותאמרנו קליהם חנונו אותם. ריבתנו עליהם כי קינם יודעים מה לעשות כי לא לקחנו להם אשתו במלחמה אל יבא גלעד קלף לחרבע מחות איש מהם ואם על העבודה לחם מקפידים לך עון לכם בדבר כי לא לחם נתתם לכם את נשותיכם בחתן לכם לחמם בדבר וגלוס לכם אל תירחו:

באור

ובאמירות. (כב) חנינו אתם, לשתו ואתם הנוו לנו להם חנינה. כי לא לקחנו, שימו נא על לבכם אם אתם נתרצים לקרוא לעזרכם כאלזמה כלשון בחוקה; ואם אתם דומגים מפני הזרם, אל תירחו כי שבועת הקלה היתה על הנתינה להם ואם לקחו אותן בגזל. כעת חאשמו, הכנגד תאשמו? לזה שאתם לא נתתם בנותיכם לבנימן הן עוד לשמם לכם. והוא רמוז יכפר עון ולא יפזיע בגט מיגולו!

מלות לועזיות

לפירוש רש"י ז"ל.

ספר שופטים

פרשה	פסוק	
א	כד	coudre התֿועלכוסטטריך.
ג	טו	retraite ויותר נכון retiré לוזתֿאחעכגעלתֿגען, פֿערקירלט.
—	טז	coude courte קורלע עלע.
—	כב	halte דער התֿלט, דער גריל, נגזר מלעזן לתֿכנז.
—	—	brandon ובלעזן לימלית brando, דתֿז טוועלדט.
—	—	lame ובלעזן לימלית lama קוינגע.
—	כו	emisser (מלה נוספת) חוימרייסען, שטטליפֿען.
—	—	brosses גענטרייך, בוטוועלק.
—	לא	aiguillon טרייבטטתֿכעל.
ד	יא	marais לו maraiche זומפל, תֿרתֿסט.
—	יח	cotte קתֿטלע.
—	כא	cheville נתֿגעל, טפיטלפֿלוֿק, טטיפֿט.
—	—	marteau, martel (עיין מרפט לעזן שנת ס"נ נ' ד"ס נלגול) התֿאמער.
—	—	nella tempia (ובלעזן לימלית) חין דיא טלעפֿע.
ה	יא	cailloux קישועלטטין.
ו	ב	voutes געוועלבע (חונטערחירדיטע) וכן להלן ט' מ"ו.
—	—	lucerna (ובלעזן לימלית) לתֿמפֿע, לייכטע; ויותר מפתֿנר טסוף lucarnes נל"נ ויקקען.
—	—	grottes העהלען, גריפֿטע.

מלות לועזות לפירוש רש"י ז"ל לספר שופטים

פרשה	פכוק	
ו	ב	palissades לו palis פּפַאַהלוועדק , מיינע אוים טאַגלי= פּפַאַהלען בעטטעהענדע בעפעסטיגונג .
ז	ב	vanter מַנריהמען , פּרַאַהלען .
ח	ז	ronces דאַרנגעטטרייבע , העקקען .
—	כא	lunettes מאָנדלען , מאָנדטעללען .
ט	יד	espine וגלייך ליטליך spina דאָרנבוש , דאָרנהעקע .
מז	יג	pliques לעפּפּע לו pelotes (מלה נוזנת) פּלעטטען .
—	—	ensuble לו ensouple וועבערבוים .
—	—	ourdir מַנלעטטען , דיא פּעדען מיט דעם וועבערשטוהל מיטפּלייהען .
—	כו	palpare (כלומר ליטליך) בעטַאַסטען , מַנגרייפען .
—	כט	embrasser מוטפּאַסטען .
יו	ה	revêtir בעקליידען מיט מיינעך מַאַטע . revêtur בעקלי= דוג , מַאַטפּעלייהוג .
—	י	appareillement מיין מַנטטענדיגעם פּאַאַר (קלוידונגטטיקקע) .
יח	כא	pesantume (מלה נוזנת) טוועדע לַאַסט , (גענעקקע) .
יט	כא	aproviandare (מלה נוזנת כלומר ליטליך) מיט פוטטער פּערזעהען .
כ	ה	pensaient זיא דאַכטען , האַטטען מיך זיכער .

KNIHOVNA NÁRODNÍHO MUSEA V PRAZE

21. prós. 1925
K.5476.

